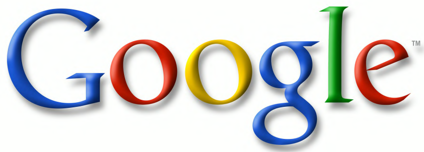
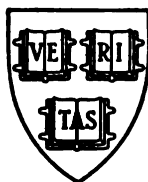

Google

HARVARD LAW LIBRARY
3 2044 059 364 539

VE
RI
TAS

Hungary

AZ ÁLLAMGAZDASÁGI SZÁMTARTÁS RENDSZERE (SZÁM- ÉS KÖNYVVITELTAN)

TEKINTETTEL

A TÖRVÉNYHATÓSÁGOK ÉS KÖZSÉGEK HÁZTARTÁSÁRA.

IRTA

DR. BOCHKOR KÁROLY

EGYETEMI PROFESSZOR.

HARMADIK

EGÉSZEN ÁTDOLGOZOTT ÉS BŐVÍTETT KIADÁS.

Bolti ára 6 forint.

BUDAPEST.

A PESTI LLOYD-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1895.

ELŐSZÓ A HARMADIK KIADÁSHOZ.

Jelen kiadás előkészítésénél kettős czél lebegett szemem előtt.

Az, hogy hovatovább *átlátszóbbá* tegyem a gazdasági számtartás *szövevényeit* és hogy az állami, törvényhatósági és községi háztartásban érvényes törvények, szabályok és rendeletekről *forrásmunkát adjak* úgy a *közigazgatás,* mint főleg a magát képezni óhajtó *ifjúság* kezébe.

Megvallom, hogy az utóbbi nem sikerült mindenben óhajtásom szerint; mert az adatgyűjtés fáradságos munkájában *nem* mindenhol *találtam* meg a remélt *támogatást.* Volt kiadóm ügyeskedése folytán pedig a munka megjelenése majdnem záros határidőhöz volt kötve, úgy hogy az elmaradt támogatástól vártakat, saját erőmből már nem mindenütt pótolhattam.

Daczára ennek, jogos öntudattal mondhatom, hogy *a jelen kiadás* mégis *minden irányban nagy haladást* mutat.

Egyúttal fogadják itt őszinte köszönetemet önzetlenségükért azok az igen tisztelt számtartó kartársaim kik fáradozásaimban támogattak. Legyenek meggyőződve, hogy előkelő gondolkodásról tanuskodó eljárásukkal első sorban, a magyar gazdasági életnek és számtartásának tettek jó szolgálatot.

A székes fővárosban, 1895 tavaszán.

B. K.

TARTALOMJEGYZÉK.

Bevezetés.

Alapvető rész.

I.

A gazdaság.

II.

Számtartás a gazdaságban.

Átalános rész.

III.

Az állam.

IV.

Az állam gazdasága.

V.

Számtartás az államgazdaságban.

VI.

Az államgazdaság rendszere.

VII.

A költségvetési előirányzat.

VIII.

Költségvetési törvény.

IX.

Közigazgatási számfejtés.

X.

Rendelet.

XI.

Bejegyzés.

XII.

Pénztári számfejtés.

XIII.

Foganatositás.

XIV.

Naplózás.

XV.

Birálat.

XVI.

Könyvelés.

XVII.

Könyvkivonatok.

XVIII.

Állami zárószámadás.

Különleges rész.

XIX.

XX.

XXI.

Országgyülés.

XXII.

XXIII.

A közösügyi kiadásokból a magyar korona országait illető összeg.

XXIV.

XXV.

XXVI.

Állami adósságok.

XXVII.

Kamatbiztosítást élvezett és más vasutak átvétele folytán elvállalt adósságok.

XXVIII.

XXIX.

XXX.

XXXI.

XXXII.

Miniszterelnökség.

XXXIII. FEJEZET.

A Felség személye körüli miniszter.

XL.

Igazságügyi miniszterium.

XLI.

Honvédelmi ministerium.

Befejezés.

BEVEZETÉS.

1. §. A gazdasági számtartás.

Kétségtelen, hogy a vagyon nemcsak minőségi, hanem mennyiségi fogalom is. A gazdálkodónak tehát, a vagyon minőségére vonatkozó jogi és műszaki tevékenység mellett, valamely olyan működést is kell kifejtenie, melyben a vagyon főleg mennyiségére való tekintettel kerül tárgyalás alá.

A jogi és műszaki tevékenység a vagyon előállítására irányul. A mennyiségi tárgyalás a vagyonnak és változásainak rendben tartására törekszik. A gazdálkodásnak az első érdemleges, az utóbbi alaki része. Az első a gazdaság tulajdonképen való *vitele*, az utóbbi pedig a gazdaság vitelét *támogató* az a formás gazdasági tevékenység, melyet közönségesen hol *könyvvitelnek,* hol *számvitelnek* neveznek.

Ezek a kifejezések azonban sokkal kevesebbet mondanak, mint a mennyit kifejezni akarnak. Nevezetesen a könyvvitel az egésznek, ha jelentékeny is, de csak — mint alább kiderülni fog — egy része. A mi pedig a számvitel kifejezést illeti, ez is szűk arra, a mit felölelni akar; mert a gazdasági életben a számot nemcsak vinni, hanem kérni, adni és venni is szokták. Más szóval: a gazdaság körében a számvitelen kivül számonkérés, számbaadás és számbavétel is van. Mindez pedig csakis számvitel alatt nem, s ha mégis igen: csak erőltetve érthető. Ezért ha a gazdasági működés ezen alaki részének nevéből, a „szám" teljességgel nem maradhat ki, akkor a számvitel, a magyar gazdasági életben otthonos és ezért jó értett számtartó elnevezésből kiindulva: helyesebben *gazdasági számtartásnak* volna nevezendő.

De a mit számvitel alatt ma értenek, ez a gazdaságban tulajdonkép még ennél is többet tesz. Mert nemcsak számot kér, visz, ad és vesz, vagyis: mindezt együtt véve, nem csak *számot* tart,

hanem tart oly valóságos anyagi *rendet* a gazdaságban, mely nélkül ez sem vihető, sem ellenőrizhető nem volna.

Mindezekből kifolyólag a *számvitel alatt* nem kevesebbet, mint magát a *gazdasági rendtartást kell értenünk*. A számvitel elnevezés helyett kizárólag ezt a kifejezést kellene úgy az elméletben, mint a gyakorlatban használnunk; mert egyedül csak ez jellemzi híven és találóan a fejlődött számtartásnak a fejlődött gazdasági életben elfoglalt állását.

Hogy mégis a következőkben nem gazdasági „rend"tartásról, hanem csak „szám"tartásról van szó: ezt annak kell tulajdonítani, hogy bár mennyire meg vagyunk győződve felfogásunk helyességéről, még sem akarunk merész újító hírébe keveredni. Állam és társadalom annyira megszokta a gazdasági tevékenységnek alaki részét szám jelzővel fejezni ki, hogy ennek már most elhagyása, a nem szakértők között még tán a fogalmak nagyobb zavarára vezetne.

De azt már lelkiismeretünk még sem viselheti el, hogy midőn a dolog természetét jól megjelölő számtartó kifejezés a magyar gazdasági ész- és nyelvjárásban megvan, akkor tovább is nyelvtudás és alapos ügyismeret nélkül, szolgai módon fordított számvitel elnevezés mellett maradjunk csak azért, mert állam és társadalom most többnyire ezt használja. Ez a minden tekintetben helytelen kifejezés különben is úgy került nyelvünkbe, hogy németben, a „buchhaltung" és a „rechnungsführung", kifejezést az ezen szavak értelme között lévő különbség daczára váltakozva használják. A nélkül azonban, hogy valamelyik a megjelölni kivánt fogalmat kimerítené.

A gyakoribb buchhaltung-nak (könyvvitel, könyvvezetés, könyvvivőség, könyvvezetőség) szószerinti forditása, a megjelölni kivánt fogalomnak csak egy részét jelentvén, s magyarban különben is az egész intézményt kicsinyesnek mutatván be, a két rossz közül inkább a rechnungsführung-ot találták a leforditásra alkalmasnak. Igy hozták forgalomba a számvitel kifejezést, nem gondolva meg, hogy a míg ez egy bizonyos irányban, a 21. szakasz szerint csakugyan az egészet jelenti, addig a 25. szakaszban kifejtett irányban, annak igen fontos vonatkozásait (számvétel, számvevőség) egészen kizárja.

Ezért minden tisztelettel a gyakorlat iránt, de habozás nélkül kijelentjük, hogy ezentúl tárgyalásainkban a számvitel kifejezést, a maga igazi jelentőségére szoritva: a gazdasági tevékenységnek azt a számszeres alaki részét, mely a számonkérésben, számvitelben, számadásban és számvételben nyilvánul, együtt és egészben, az

irodalomban és a tanszéken, minden alkalommal következetesen *gazdasági számtartásnak* fogjuk nevezni. Ezzel kötelességet vélünk teljesíteni úgy a magyar tudomány mint ennek irodalma iránt.

2. §. A gazdasági számtartás rendszere.

Az 1. szakaszból következik, hogy a gazdasági számtartás, mint a gazdaságnak alaki része, nem történhetik valamely önmagában kigondolt és a gazdaságra reá erőszakolt módon. Ellenkezőleg: annak *összhangban kell lenni a rendben tartandó gazdaságnak és az ebben lévő vagyonnak, s változásainak egész természetével.* Ezt pedig a gazdasági törvények határozván meg: a számtartás ilyen vagy olyan eljárásának, rendszerének indokait tulajdonkép a gazdasági életet meghatározó törvényekből meriti.

A számtartás tehát nem a gazdaság szervezetétől külön létrejött, ettől elváltan véghez vihető eljárásoknak és alakzatoknak gépies halmaza, hanem olyan szerves működés, melynek minden mozzanatában a gazdasági élet természetéből származó erő lüktet. Ezt az életet, az ezt kifejező alakzatok elrendezésében és számok csoportosításában felismerni, viszont ez alakzatokkal és számcsoportokkal ugy bánni tudni, hogy azokban élet legyen: ez a gépies eljárást messze túlszárnyaló művészet.

Ha hasonlattal akarunk élni: a számtartás ugy jelentkezik az államgazdaságban, mint — szabad szemmel tekintve — a bőr az élő testen. Mindkettő beborítja az egész szervezetet és támogatja ezt életműködésében, kifejezésre juttatva rendszerint ennek állapotát és bajait. Mindkettőnek van tehát külső része és a fölületesség nem is lát mást rajtok. Pedig bensőleg mint élő részek tapadnak ezek — a mit borítnak — az élő testhez, s ezt aktiv és passiv segítvén élni, ezen és ebből önmaguk is életet nyernek, így a szerves életnek önmaguk is szerves részévé válnak.

3. §. A gazdasági számtartás és az állami számvitel.

Az állami gazdaságban alkalmazott számtartást közönségesen állami számvitelnek nevezik. A szám„vitel“ tekintetében álláspontunkat az 1. szakaszban kifejtettük, és azért itt csak azt jelentjük ki, hogy a számvitel helyett már most azonnal megkezdjük a számtartás kifejezésnek alkalmazását.

De az állami számvitel elnevezés módjára alakitott *állami*

1*

számtartás sem felelne meg czélunknak; mert az „államiszám“ kifejezés épenséggel tág arra, a mit ezzel megjelölni lehetne és így csak táplálnók az államszámtartásról, a szakkörökön kivül forgalomban lévő határozatlan fogalmakat. Azt hisszük, már az elnevezésben meg kell jelölni, hogy az államéletnek mely vidékén jelentkező számokról van szó; mert különben az alatt szószerint, az állami állapotokra átalában vonatkozó, minden számszeres hivatali intézményt és működést is érthetnek.

Minthogy pedig ez inkább a statisztika feladatát képezi, ezért a másik szélsőségbe esve: állami számtartás alatt csak politikai, vagy épen más közkeletű szám- és mennyiségtani dolgokat fognak érteni.

Tagadhatlan, hogy a mennyiben statisztika alatt, az állami és társadalmi állapotok számszerű észlelésével és rajzolásával foglalkozó tudományt és működést értünk: ennyiben azzal az állami számtartás rokonságot tart is; mert ez is az államélettel, de ennek csak egyik vidékével, a gazdaságival, ennek számszerű észlelésével és rajzolásával foglalkozik. Van egyéb lényeges különbség is még a kettő között és ez főleg a módszer, az eljárás.

Az statisztika az egyes eseményekkel kevésbé foglalkozik, hanem inkább tömeges észlelésekre fekteti a súlyt. Ezekből aztán logikai inductió szabályai szerint, különböző természetű törvényeket levonni és megállapítani iparkodik.

Az állami számtartás ellenben, már meglevő jogi és gazdasági törvények végrehajtásánál létrejövő eseményeket észlel és működése körében, először az egyes eseményeket veszi éles megfigyelés alá. Csak ez után tér át az események tömegének rajzolására. Az állami számtartás a statisztikánál nagyobb, u. n. számszerű pontossággal von le következtetéseket adataiból. Mind ebben saját megállapitott szabályai szerint jár el.

Az állami számtartás tehát tárgyára: az államgazdaságra nézve egyúttal statisztika is. A statisztika ellenben az államgazdasági számtartás feladataival nem törődik. Ezért a számtartói képzettség igen jól érvényesül a statisztikai műveletek szerkesztésénél. Ellenben a statisztika eljárása homlokegyenest ellenkezik a számtartás természetével.

Valamikép tehát számtartás nem statisztika, ugy nem is csak valamelyes számtan. Annyi igaz, hogy az állami életben hovatovább mind nagyobb szerepet játszó pénz- és hitelműveletek miatt, az államszámtartásnak a gazdaságilag alkalmazott számtanra mind több és több szüksége van. Tévedés volna azonban, a mint ezt elismert jelességű közgazdasági irók is teszik, az egyszerű számolást az

állami számtartással azonositani. Hogy hasonlattal éljünk: az előbbi csak, az ismert számműveletek szerint, többé-kevésbé mesterségesen kifejezhető szavakat, legfeljebb egyes mondatokat ír le számjegyekkel. Az állami számtartás pedig tovább menve, e szavakat saját irálya, stylusa szerint úgy köti össze, hogy azok a gazdaság egész állapotáról világos, érthető leírást, elbeszélést képeznek.

A mint tehát a gépies írni tudás még valakit „íróvá“ nem tesz: épen úgy a számolás még nem számtartás. Ennek súlypontja nem a bonyolódott szám- és mennyiségtani műveletek megoldásában áll. Hanem abban rejlik, hogy az állami vagyonnak és vagyonváltozásoknak, ezek természete, származása, czélja, ideje, módja stb. szerint mennyiségi és minőségi oly világos, rendszeres feljegyzése, megállapitása, készen tartása és kimutatása jöjjön létre, melyből az államgazdaság mindenkori, azaz: mult, jelen és — a mennyiben ez emberileg lehetséges — még jövő állapotáról is felvilágosítás legyen nyerhető.

Az állami számtartás tehát se nem statisztikai, sőt még nem is csak valami közönséges számtani eljárás, hanem mindezekkel rokon, de ezekkel sehogy sem azonosítható *államgazdasági* működés.

Nem is ugyan maga az állami gazdálkodás, hanem ennek mégis oly fontos alaki része, hogy a mint az állami számtartás gazdaság nélkül tárgytalan üres formává törpülne: úgy az állami gazdaság is, a számtartás által benne létesitett és fentartott rend és világosság nélkül, egyszerűen lehetetlenné válnék.

Hogy tehát más számszerű ismeretágaktól már neve által világosan megkülönböztethető legyen, a mint van mező, erdő, bánya stb. *gazdasági* számtartás, úgy kell hogy az *állami számtartást* is *államgazdasági számtartásnak* nevezzük.

4. §. Az államgazdasági számtartás fogalma.

Az államgazdasági számtartásnak fogalmát tárgyi, objectiv és alanyi, subjectiv szempontból kell megkülönböztetni.

Tárgyi szempontból értjük ez alatt rendszeres összeségét azoknak az intézményeknek, törvényeknek, szabályoknak, elveknek, alakiságoknak, eljárásoknak és sajátlagos műveleteknek, melyek az államnak saját gazdasága rendben tartására irányuló tevékenységét meghatározzák és értelmezik. A tárgyi szempontból vett államgazdasági számtartás tehát nem más, mint maga az államgazdasági számtartás *rendszere*, vagyis az, a mit államszámviteltannak is neveznek.

Alanyi szempontból, pedig államgazdasági számtartás alatt az államnak gazdasága rendben tartására irányuló *működését* kell érteni.

Mint átalában az ismeretek nagy részének, úgy a számtartásiaknak is megszerzésére két mód van: az *elmélet* és *gyakorlat.*

Az elmélet alatt a tárgyi értelemben vett számtartásnak szóbeli, avagy irodalmi előadás és értelmi belátás útján való rendszeres felfogását kell érteni. Jelen munka erre a czélra szolgáló irodalmi előadása, a tárgyi értelemben vett államgazdasági számtartásnak.

A gyakorlat alatt pedig, a gazdasági rendtartásra irányuló számtartói tényleges működésben, vagyis az alanyi értelemben vett számtartásban való részvételt és a szükséges ismereteknek ezen az uton való megszerzését kell érteni.

Az államgazdasági számtartás megismerésére mind a két mód szükséges; mert elmélet nélkül a gyakorlat rövidlátó, tájékozatlan és legföljebb ügyes fogásokra, de nem rendszeres működésre képesit. Viszont az elmélet gyakorlat nélkül habozó, bátortalan és ismereteiben nincs, vagy legjobb esetben nehézkes az élet. A számtartói működésre tehát a gyakorlat által megedzett és kidomborodott oly ismeretek szükségesek, melyek az előforduló viszonyok és események okának, lényének, hatásának és rendszerének elméleti felfogásán alapulnak. Csak józan elméleten fejlődhetik egészséges gyakorlat Ezért lehetőleg annak meg kell ezt előznie.

5. §. Az államgazdasági számtartás rendszere.

A mint a 2. §-ban láttuk, a gazdasági számtartásnak összhangban kell lenni a rendben tartandó gazdaságnak és az ebben lévő vagyonnak, s változásainak egész természetével. Ugyan ily módon összhangban kell lenni az *állam*gazdasági számtartás eljárásának, rendszerének is az *állami* gazdaság természetével.

Hisz a társadalmi és az állami gazdaságtan, gazdasági *politika,* egyebek közt főleg arra tanit meg, hogy az államnak *minő* gazdasági feladatai *vannak,* s ezek elérésére *mit kell tennie.* A közigazgatási és pénzügyi *jog,* vagyis a törvényisme pedig azt adja elő, hogy az állam ezen feladatainak teljesitése czéljából tényleg *mit tesz.*

Arra azonban, hogy mindezeket *hogyan, mikép*, mily eljárással, minő alakban és módon czélszerű tennie és tényleg *hogyan*, *mikép*, mily eljárással, minő alakban és módon teszi; *hogyan* keres és talál

az állam szövevényes gazdasága rendes vitelére, külső alaki biztositékokat: mind erre a tárgyi értelemben vett *államgazdasági számtartás rendszere* (államszámviteltan) tanit meg.

A számtartásnak rendszerét alanyilag, gyakorlatilag, tényleg megteremtette maga az állami élet az által, hogy gazdaságában rendet, számot tart. Csak hogy az így meglevő rendszert, az állami élet roppant különféle minőségű és mennyiségű jelenségeiben, az erre elő nem készült szemlélő, fel nem ismeri. A tudománynak feladata azt felkutatni, a részeket meghatározni, ezeknek külső összefüggésüket és belső vonatkozásaikat megállapitani, s így az egész rendszert, mint a gazdasági és állami élet szerves részét, az értelem számára kidomborítni.

Ezért a magyar államgazdasági számtartás rendszerének, mind azt magában kell foglalnia, a mi az állami gazdálkodás számtartói működésének felfogására szükséges, hogy így annak tanulmányozása által az elméletet önmagában mindenki kifejthesse.

Nem szabad tehát megelégednie azzal, hogy az államnak számtartási intézményeit és tevékenységét meghatározó tételes rendelkezéseit, avagy tevékenységének épen csak gépezetét élettelenül ismertesse, hanem a tételes intézkedések oknyomozó magyarázata mellett, ki kell terjednie a gazdasági és állami élet azon sarkfogalmaira is, melyek ismerete nélkül az államgazdasági számtartásnak berendezése és eljárása megérthető nem volna.

Tennie kell pedig ezt annál inkább, mert az 1883. évi I-ső t.-cz. a számtartói szolgálatra középtanodai előismereteket kötvén ki: a számtartással foglalkozók legnagyobb része államtudományi rendszeres előismeretekkel nem bir. Az államgazdasági számtartás rendszere pedig tárgyánál és czéljánál fogva az államtudományok csoportjának lévén szerves tagja: önmagában való megértésre a legjobb esetben* csak úgy számithat, ha a gazdasági és állami élet sarkfogalmait is felöleli.

Mindazonáltal azért, hogy az államgazdasági számtartás rendszerében jogi, politikai dolgok is fordulnak elő, még nem állithatni,

* A számtartói gyakorlattal nem biró 3—4 évet végzett joghallgatók előképzettségük alapján átlag véve nagyobb sikerrel szokták tanulmányozni az államgazdasági számtartás rendszerét, mint a 3—4 év óta gyakorlatban levő csak középtanodát végzett tisztviselők. Erről a megejtett állami vizsgálatok tanuskodnak.

hogy a tudomány különböző ágait, egymástól elválasztó határok, nem részesülnek kellő tiszteletben. Rokon tudományágaknak mindig vannak és lesznek közös vidékeik, s ezért az államgazdasági számtartás rendszerét lehet és kell is úgy konstruálni, hogy az ne csak a jog- és államtudományi előképzettséggel biró, hanem minden művelt olvasó által, lehetőleg önmagában megérthető legyen.

Ezért az államgazdasági számtartás rendszerének a *bevezetés* után, a *közönséges gazdasági* élet jelenségeit, az ezek megértésére szükséges gazdasági alap- és szakfogalmakat és igy a gazdálkodást a maga egészében, nagy vonásokban kell vázolni és ismertetni.

Az igy bemutatott gazdálkodás körében ezután magára a *számtartásra* kell reá mutatni, hogy ez a számszeres müveletek segítségével, a gazdasági életben hogyan jön létre. Mind ennek tárgyalása az *alapvető rész* feladata.

A gazdaságnak, s ebben a számtartás helyzetének ilyen alapvető ismertetése után az államgazdasági számtartás rendszerének *átalános része* következik, melyben a *magyar* államélet szem előtt tartásával először is az államot, ennek alkotmányát és közigazgatási szervezetét vázolja.

Ez után az állam gazdasági életére tér át, és a *magyar államgazdaság* szem előtt tartásával annak főbb jelenségeit, alap- és sarkfogalmait: az alapvető részben, a közönséges gazdasági életről előadottakra való hivatkozással tárgyalja.

Csak az így megismertetett államban és ennek gazdaságában tárgyalja aztán a magyar állam *gazdasági rendtartásának, számtartásának* elveit, egész eljárását, lépésről lépésre, fokról fokra, a mint azok az egyes ágazatokra való *tekintet nélkül* az államgazdasági életének egészében kifejlődtek.

Az erre következő *különleges részben*, a magyar állam gazdaságának számtartási tevékenységét, az egyes gazdasági ágazatokra való *tekintettel* mutatja be, vagyis úgy fejti ki és értelmezi, a mint a számtartásnak elvei, a magyar állami gazdaság egyes ágazataiban külön-külön érvényre jutnak.

Végül a *befejezésben* a magyar állami gazdaság számtartásának történelmét és az európai államokban érvényes számtartási rendszereket kell összehasonlítólag tárgyalni.

6. §. Közéletünk és a számtartási ismeretek.

Minthogy minden a mi külső, alaki, nagy méretekben inkább válik szemlélhetővé, megérthetővé, azért a tudomány a gazdálkodás alaki, külső részének, a számtartásnak tárgyalására, bemutatására az állami gazdaságot választotta: mert ez méreteiben a legnagyobb és igy példának a legalkalmasabb. Pedig a leltártól elkezdve, a számtartási eljárás mozzanatai a költségvetésen, a különféle számfejtéseken, naplózásokon, a pénzkezelés módozatain és könyvviteli rendszereken keresztül, egész zárószámadásig, más gazdálkodásban is többé-kevésbé szükségkép előfordulnak. Csakhogy sehol sem oly gazdag változatosságban és oly tökéletesen kidomborodva, mint épen az állami gazdaságban.

Az államgazdasági számtartás rendszerében tehát nemcsak az állami, hanem egyátalában a gazdasági számtartásnak átalános, vagyis minden gazdaságban érvényes rendszere van tárgyalva. Elannyira, hogy a mint a történelem tanusága szerint, a gazdasági összes ismereteket, még csak nem is régen kámeráliak, vagyis: államkincstári ismeretek czimén tárgyalták, úgy a minden névvel nevezhető gazdaságok rendben tartására irányuló eljárások, alakiságok rendszeresen, tudományos alapra fektetve, egyedül az államgazdasági számtartás rendszerében találhatók fel.

Ezért érdekes ez nemcsak azokra nézve, kik bármely szempontból és irányban az állami gazdasággal való foglalkozásra vannak hivatva, hanem mindenkire nézve, a ki akár a magáéban, akár a máséban, mint mezőgazda, iparos, kereskedő, jogász avagy technikus gazdálkodik, vagy csak ha részt vesz is a gazdálkodásban. Mindezt kifejteni, erről az olvasót meggyőzni: jelen munkának lesz feladata. Addig is azonban, mig ebből a czélból a számtartás rendszerébe behatolnánk, szükséges már itt utalni azokra a szabad szemmel látható jelenségekre, melyek a számtartási ismeretek terjedését minden téren követelik.

Az előbbi szakasz kezdetén érintve lett a viszony, mely egyfelől a közigazgatási és pénzügyi jog, másfelől a számtartás között létezik. Most tehát, minden további bevezetés nélkül mondhatjuk, hogy annak a helyes felfogásnak terjedésével, miszerint az alkotmány áldásai csak jó közigazgatás által élvezhetők, szükségkép terjedni kell annak az ép oly helyes felfogásnak is, hogy jó közigazgatás jó számtartás nélkül egyátalán nem gondolható.

A számtartásnak mindenütt, hol a közigazgatás vagyon felett rendelkezik, ennek lelkiismeretét kell képeznie. Mint ilyennek kell kisérnie azt lépésről lépésre, a legfelsőbb foktól a legalsóbbig, és a legtávolabbi elágazás végső mozzanatáig. A törvény vagy rendelet parancsszava azonban erre nem elég. Terjeszteni, népszerűvé kell tenni a számtartási ismereteket.

Csak így fogja mindenki — vajha nálunk még a magángazda is — megszokni, hogy ha gazdálkodik, vagyont kezel vagy kezeltet, a gazdaság helyes vitelének és pontos kezelésének legelső feltétele: a vagyonnak és változásainak rendben tartása. Hogy ebből a czélból a gazdasági tények, dolgok és átalában a gazdasági tényezőknek olyan rendszeres számvitele, számbaadása és számbavétele szükséges, mely a gazdaság és a vagyon állapotát minden pillanatban és irányban felismerhetővé tegye.

Csak a számtartási ismeretek populárizálásával lesz elérhető, hogy ne csak a vagyont kezelő alárendelt számadó, hanem az is megbarátkozzék a számadások berendezésének és megbirálásának szabályaival, ki a kezelésnek, ha nem is közvetlen ellenőrzésére, de felügyeletére van hivatva. Hogy ne forduljon el a tudatlanságnak kicsinylő mosolyával, az oszlopok- és sorokban eléje állított számtömegektől, hanem kötelességéhez mérten tudja — ekkor majd akarni is fogja — azokból megbirálni az azokat szülő cselekményeket.

Hogy a hol vagyonról van szó, ott a számtartásnak minő szereppel kell birnia: példa erre a kereskedelmi világ. Ennek iskoláiban a kereskedelmi számtartást, vagy a mint ők mondják a könyvvitelt a legbehatóbban, a lehető széles alapokra fektetve tárgyalják. És ezt mindenki annyira helyesnek találja, hogy kereskedő és nem kereskedő csak szánakozni tudna az olyan magát művelt kereskedőnek nevező egyén fölött, ki a kereskedelmi számtartást alaposan nem ismeri.

Vagy vegyük a mezőgazdasági, erdészeti és bányászati szakiskolákat. A megfelelő számtartást mindenütt, és pedig a fensőbb évfolyamokban mint rendes és kötelezett tárgyat adják elő.

Nagy figyelemben részesül az továbbá műegyetemünkön is, hol többé-kevésbé az összes hallgatóságra nézve kötelező.

Ezzel szemben szomorúan mutatunk jog- és államtudományi iskoláinkra, hol az államgazdasági számtartás rendszere (az államszámviteltan) ma is csak ajánlott és nem kötelezett tárgy!

Nem gondolják meg, hogy — a mint már említettük — a vagyon nem csak minőségi, hanem mennyiségi fogalom is és hogy ezért a gazdálkodásban, ennek rendbentartására alkalmas számszeres ismeretek úgy az elméletben, mint a gyakorlatban nélkülözhetlenek. És hogy ezt *mindenféle iskola el is ismeri*, *csak* elég csodálatosan ott, hol a vagyont és gazdaságot erkölcsnek és jognak, társadalomnak és államnak, tehát az emberi élet legnemesebb és legáltalánosabb érdekeinek szempontjából kell tárgyalni, hová a nemzet ifjúságának még ma is a javát küldi: csak *jog- és államtudományi főiskolákon nem ismerik el* a vagyonnak és a gazdasági életnek mennyiségi tárgyalását, rendtartását, a társadalmi és állami ismeretek szerves részének. *Mintha gazdaságában rendet tartani épen a magyar társadalomnak és államnak nem volna szüksége?!*

A számtartási ismeretek e rendszeres elhanyagolásának káros következményei érezhetők is úgy köz-, mint magánéletünkben

Jogász ifjúságunk, diplomájának tekintélye alatt, főiskoláinkról viszi át az állami életünkbe, és a honnan származik: társadalmunk legjobb és legmagyarabb osztályaiba, a számtartás kicsinylésével, magát a gazdasági rend és pontosság iránt való érzéketlenséget is. Ezért tanulja aztán gyakran hiába, hogy a gazdaság és vagyonban mi a czélszerű és mi a jogos, ha ezekre a gazdasági életnek (a szükségek és javak, termelés és fogyasztás, érték és teher, tartozás és követelés, bevétel és kiadás, jövedelem és költség, fölösleg és hiány, előirás és lerovás, tőke és kamat, maradvány és hátralék, valódi és átfutó, stb. stb.) egész a kimerithetlenségig menő ellentétes mennyiségei, egyenes és fordított viszonyai és arányai között reá nem ismervén, a maga és más kárára öntudatlanul is tesz ballépéseket és követ el jogtalanságokat.

Nem akarjuk a bűnt legyezni. Csak azt kérdjük, hogy az ilyen ballépesekért és jogtalanságokért aztán lehet-e teljes mértékben kárhoztatni pl. a tán különben derék, lelkiismeretes tisztviselőket, akkor, midőn őket a jog- és államtudományok között a vagyon és a gazdaság hogyan, s miképen való rendbentartására senki sem tanította?! A kik ezért sok esetben sem a maguk, sem a más vagyonával bánni nem tudván, hivatalos- és magángazdaságukkal a rendetlenségből zavarba, innen az anyagi és erkölcsi romlásba jutnak.

A számtartási ismeretek ilyen rendszeres elhanyagolása közepette aztán hibáztatható-e az államügyész, ha sem a felügyeletére

bizott rabok munkaerejének értékesitéséből származó gazdaságról, sem pedig a kezére bizott, gyakran nagy összegű különféle hivatalos pénzekről, nem tud számot vinni és adni? és hibáztatható-e ugyan ez, valamint a biró és ügyvéd is, ha a kereskedelmi számtartáson (könyvvitelen) megforduló perekben saját belátásukon is alapuló felfogás helyett, holmi kétes értékű „szakvéleménynek" vakon követésével kénytelenek vádolni, védeni, itélni? pedig a mi itt, itélők és itélteknél becsület és vagyon koczkán van: az már csak mégis megérdemelne egy kis személyes tájékozottságot a „tartozik és követel miszteriumaiban"!

Sőt az állami és társadalmi rend megváltoztatását czélzó, mind követelőlőbben fellépő irányzatok között, a „nagy politika" is nem venné-e hasznát annak, ha az állami gazdaság számtartásának, s az ezzel járó ellenőrzés berendezésének ismerete minél szélesebb körökre terjedve: a társadalom némely rétegeire legalább is ebben az irányban megnyugtatólag hatna?!

A mint így van ez a vezető körökkel, sok tekintetben még rosszabbul van az ezeknek alárendelt kezelő személyzettel. Majdnem hihetetlen, de igaz, hogy az 1884. évi I. vagyis az u. n. minősítési törvény csak a szám*vevő*ket kötelezi a számtartási államvizsga letételére. A vagyont kezelő tehát első sorban szám*vivő* és szám*adó* pénz- és raktári személyzetet pedig, ha a vizsgálatot kiállotta, csak előnyben igéri részesitni. De ennek az előnynek miben létét a törvény elfeledte közelebbről meghatározni és így a számtartási ismeretek terjesztésére irányuló ez az igéret eddig teljesen hatástalan maradt.

Ebből következett aztán a gazdaság vitelével járó számtartásnak különösen a nagy közönséggel szemben való roppant elhanyagolása; mert főleg ide vihető vissza, hogy a köztartozások beszedésére hivatott állami, törvényhatósági és községi közegek a fizetőktől máról holnapra más és más összegeket követelnek. És ki a megmondhatója annak, hogy mennyi harag és keserűségnek szülője ez épen a leglelkiismeretesebben fizető polgárok között!? Pedig az a beszedő hivatali számtartó (jegyző, adótiszt stb.) sem tehet róla: mert a szövevényessé vált gazdálkodás, szövevényes számtartásának rendszeres megismerését tőle soha senki sem követelte, erre neki alkalmat soha senki nem adott.

Mind e bajoknak érzékeny voltáról mi sem tanuskodik világosabban, mint az, hogy évek óta foglalkoztatják, sőt izgatják a közvéleményt; hogy azok a kormány, a törvényhatóságok, s a

sajtó legjobb törekvései daczára is állandóan napirenden vannak és fognak is maradni mindaddig, míg orvoslásuk a számtartási ismereteknek minél szélesebb körben való rendszeres terjesztése által, elő nem lesz készítve.

A jelen szakaszban eddig a gazdasági számtartásnak állami szerepét tárgyaltuk. De érdekes azt a társadalmi gazdaság szempontjából is megfigyelni.

Az 5. §. kezdetén érintettük a társadalmi gazdaság és a számtartás viszonyát. Itt hozzá tesszük, hogy a gazdasági ismereteknek belső és külső, tartalmi és alaki részei, tehát maga a gazdálkodás és ennek rendtartása úgy viszonylanak egymáshoz, mint a festő eszméje a festészet technikájához. Egymást nem nélkülözhetik. Midőn tehát korunk jelleméhez mérten, a közgazdasági ismeretek hazánkban is mind nagyobb-nagyobb tért foglalnak, szükséges, hogy ezekkel a számtartásiak is párhuzamosan műveltessenek. Különben lehető eszme gazdagságunk mellett, erőink és képességeink hiányosságát akkor fogjuk érezni, midőn az eszméket megtestesítendő, ezeknek gazdasági vállalatok szervezése, kezelése, ellenőrzése, a pénz- és hitelműveletek szilárdságának megbirálása stb. által, térben és időben közreható, megfogható alakot akarunk adni.

Igaz, hogy az államgazdasági számtartás közvetlen tárgyát — mint azt a jelen szakasz elején is kifejtettük — nem a társadalmi gazdaságban létrejövő minden intézmény, hanem csak az államnak gazdasága képezi. De a vagyon és változásai rendbentartásának, kezelésének és ellenőrzésének, minden gazdaságban érvényes elvei közösségénél fogva, az államgazdasági számtartás rendszerében, a különféle gazdasági vállalatoknál és pénzintézeteknél honos számműveletek és eljárások is, tárgyalás alá kerülnek. Ennek tanulmányozása által tehát, még az átlagos műveltségű ember is, oly ismeretek birtokába jut, melynek segélyével nemcsak az államháztartás szűk körében, hanem ezen túl, a társadalmi gazdaság által létrehozott különféle pénz- és kereskedelmi intézeteknél, valamint iparvállalatoknál is érvényesülhet.

És ki ne örvendene annak a látóhatárnak, melyet a haza és nemzet jövője nyerne, ha ifjúságunk a túltömött politikai és humanisztikai pályákról, a társadalmi gazdaságnak kereskedelmi és üzleti ágaira terelődnék?

Ennél a gondolatnál egy sajátos körülményre is reá kell mutatnunk. Arra, hogy a míg a hét osztályból álló és így kevesebbet tanult és kevésbé is képzett középkereskedelmi iskolás

ifjú, alig hagyja el az iskola küszöbéi, s már is ritkán állami, mint inkább a társadalmi gazdaság valamely intézeténél, vállalatánál, de azonnal álláshoz, kenyérhez jut: addig a nyolcz osztályú gymnasiumot vagy reáliskolát végzett ifjú, ha fensőbb tanulmányokat nem végez, vagy ha csak *be* nem végez, sőt gyakran, ha még bevégez is, az állami állásokon kivül nem tudja mihez forduljon; mert a társadalmi gazdaság intézeteinél, vállalatainál nem szivesen vagy épen el se fogadják. Pedig évenként iskoláinkból nagy tömege az olyan, egészben művelt derék ifjaknak kerül ki, kik azokra a humanisztikus, sőt reális pályákra is, melyekre eredetileg törekedtek, soha el nem jutnak, vagy legalább is azokon végleges elhelyezést nem találnak, s igy gyakran testileg, lelkileg elkallódva, úgy önmaguknak, mint az államnak és társadalomnak terhére válnak.

Mi az oka annak tehát, hogy az ilyen gymnasiumi vagy reál érettségivel biró ifjakat, a társadalmi gazdaságban nem szivesen alkalmazzák? Hisz ezek műveltsége túlhaladja a kereskedelmi iskolásét!

Ennek a sajátos jelenségnek oka az, hogy ezek az ifjak, minden egyéb jó tulajdonságaik és tanulmányaik mellé, elmulasztották a gazdasági ismereteknek azt a részét elsajátítni, melyet a társadalmi gazdaságban rendesen könyvvitelnek mondanak és mely az államgazdasági számtartás rendszerében, egész teljességgel tárgyalás alá kerül. Pedig rendes tanulmányaik mellett tán könnyen foglalkozhattak volna ezzel, ha csak létéről és jelentőségéről őket kellő időben felvilágositják!

De menjünk egy lépéssel tovább. Az eddigiekben láttuk, hogy a számtartási ismeretek terjedésével köz- és magánéletünknek hány sebe gyógyulna, vagy legalább enyhülne. Pedig társadalmi gazdaságunk legátalánosabb és legfájdalmasabb betegségéről, t. i. arról az érzéketlenségről, mely a saját vagyon és gazdaság rendbentartása iránt, a nemzet legjobb osztályainál mutatkozik: erről még tüzetesen nem szóltunk. Pedig mintha csak ránk volna szabva a franczia iró * aza megjegyzése, hogy „az emberek többsége se nem fösvény, se nem pazar, hanem egyszerűen vagyonával, szükségeivel, s az ezek fedezésére szolgáló eszközökkel nincs tisztában. Aza szokás, hogy számokban lássuk mit veszünk be, vagy adunk ki, visszatartana fösvényt és pazart oly ballépésektől, melyek mindig bűnben vagy nyomorban végződnek.“

* Bonnstetton: Pensées sur divers objets de bien public. Genève. 1815. 19 lap.

Valóban kétségbe kellene esnünk fajunk, s ezzel a magyar állameszme életrevalósága fölött, ha azt tudnók, hogy mindazok, kik „idegenek lesznek otthon“, csakugyan azon elfajzott kevesek közé tartoznak, kik nem gondolják meg, hogy „a kié a föld, azé a hatalom és dicsőség“. Ezért az őseik által véren és verejtéken szerzett, 's megtartott birtokaikkal oly könnyelműen bánnak, mintha csak önmagoknak ellenségeikké esküdtek volna fel. Nem hihető, hogy ezek erkölcsileg mind romlottak volnának, hanem azt hisszük róluk, hogy egyszerűen „nem tudják,' mit cselekesznek!“

Midőn a képzelt társadalmi állás modern követelményeinek fedezése, a patriarchalis vagyont felemésztette, csak az árverező dobszónál kezdenek arról gondolkozni, hogy a vagyon nem csupán, a mit jogász korukban tán megtanultak: jogi fogalom, hanem a mire soha sem tanították, nagyon is véges mennyiségi fogalom is. Hogy ezért az abban dolgozó ellentétes tényezők között, az egyensúly csakis szigorú rendtartás, számtartás segélyével tartható fenn.

Ki tudja mennyi bajnak, bűnnek lehetett volna és lehetne még ma is elejét venni, ha a gazdasági számtartás tanulmányozása által, az ifjúság és idővel a nagy közönség, a vagyon és gazdaság pontos, rendes vitelének módozatait megismerné?

A számtartási ismereteknek, viszonyaink között vázolt ebből a helyzetéből, könnyen levonhatjuk a következtetést, mely abban áll, hogy a magyar haza és a magyar társadalom érdekében fordítsanak irányadó köreink egyetemeinken és jogi főiskolánkon azoknak tárgyalására az eddiginél nagyobb figyelmet. Alkalmas tanerőkről gondoskodva, tegyék az államgazdasági számtartást megfelelő óraszámban az összes jogász, gyógyszerész, valamint a bölcsészet hallgatók egy részénél kötelezővé. Másfelől pedig a főiskolai ifjúság számára a számtartási államvizsgára való jelentkezhetés külső feltételeit tágitsák.

Csak ne lenne szavunk pusztába hangzó kiáltás!

7. §. Az államgazdasági számtartás rendszerének irodalma.

Az alanyi értelemben vett államgazdasági számtartás vagyis maga a számtartási tevékenység egykorú magával az állammal. A mint rendszerint nem képzelhetni államot gazdaság nélkül, úgy

ezt a gazdaságot sem a nélkül, hogy feljegyzések által való rendben tartása iránt gondoskodás ne történt volna. Ilyenekre csakugyan már az ó-korban is találunk.

A számtartási feljegyzések hasznavehetősége azonban a feljegyző egyéniségéhez, tehetségéhez, akaratához képest nagyon változó volt. Ezért már régibb idők óta iparkodtak, a gyakorlatból átalános érvényű szabályokat meríteni, a melyek szerint ezeket a feljegyzéseket megejtsék.

Így találunk már a XVI. század végén és még inkább a XVII. században, az államgazdasági számtartásról írt önálló műveket. Ezek azonban az egészet inkább a vagyon tulajdonos állam és az ezen vagyonról felelős számadó tisztviselők között lévő *jogviszony* szempontjából, mint jogi kérdést tárgyalták. A gazdasági számtartás rendszere tehát már bölcsőjében a jogtudományok családjába tartozott.

A mult század közepe táján azonban, az állam lényének és czéljának vizsgálatával, megkezdődött a számtartás behatóbb művelése is, a nélkül, hogy a külsőleg elég gazdag irodalom daczára, a számtartás tudományos művelésének kezdetén túl volnánk.

A mi különösen hazai irodalmunkat illeti, felemlítésre méltó, hogy midőn a francia forradalommal vivott harczok folytán, a jelen század elején, állam és társadalom gazdasági bajokkal küzdött és ezeknek orvoslására kerestek eszközöket, ez eszközök egyikét a gazdasági számtartás elveinek és eljárásának rendszeres művelésében és terjesztésében keresték és találták meg.

Ekkor szervezte az osztrák kormány a bécsi, prágai és lembergi tudomány-egyetemeken most is meglévő tanszékeit a gazdasági számtartásnak. Ekkor hirdetett nagy összeg kitűzésével pályázatot is, egy számtartási kézikönyv megírására, melyet nem magyar kortársainak nagy boszúságára, *dr. Szarka* pesti egyetemi professor nyert el.

Ekkor állította fel nevezetesen a magyar országgyülés is a pesti egyetemen a számtartás tanszékét, melyet az emlitett professor töltött úgy be, hogy nemcsak tanszékére, hanem akkor jelentéktelen egyetemünkre is, pályamunkájával és előadásaival az egyedüli messze földre terjedő fényt árasztotta. Utána a számtartás irodalmi művelésében nálunk megállás és a tanszéknek üresen tartásával később hanyatlás következett be, úgy hogy hazai irodalmunkban kezdetleges kisérleteknél egyébbel már-már alig találkoztunk. A tanszéket is csak újabb időben sikerült halottaiból feltámasztani.

Az államgazdasági számtartással foglalkozó iróknak egyébiránt két osztályát lehet megkülönböztetni.

Az egyikbe azok tartoznak, kik pénzügyi és közigazgatási műveikben a számtartásról, mint az államgazdaság első rangú tényezőjéről emlékeznek meg. Annak eszméjét és sarkfogalmait tudományosan tárgyalják is, de rendszerének önállóságát nem ismerik el és így czéljukhoz képest a gazdasági számtartás egész rendszereknek kifejtését meg sem kisértették. Ezek az u. n. theoreticusok. Ilyennek nevezetesen Justi, Jakob, Malchus, Rau, Umpfenbach, Kautz, Stein, Gneist, Wagner, Mariska. Ezek tehát a számtartás irodalmában is kiváló helyet foglalnak el. Különösen pedig Stein az, ki az államszámvitelnek, „államháztartás“ néven helyét, határait és feladatát az államéletben másoknál helyesebben jelölte ki.

A számtartást iróknak másik osztályába az u. n. practicusok vagyis azok tartoznak, kik a számtartás rendszerét egészen és önállóan, de az értelemre és gondolkozásra ható fejtegetések nélkül, inkább gépiesen tárgyalják. A gazdasági számtartásnak azonban jobb szolgálatot tettek volna, ha a részleteknek és mozzanatoknak elvi okokból származó belső rendjét kikutatva, azokat ezen rendben és ez okokra visszavezetve iparkodtak volna tárgyalni. Hibájuk forrása az, hogy az állami és gazdasági életet nem ismerték vagy legalább nem vették tekintetbe. Pedig annak lényéből, czéljából és rendszeréből kell a számtartást úgy kifejteni és leszármaztatni, a mint ez tényleg minden aprólékosságaival együtt onnan származik és azzal szervileg összefügg.

Ezért mondja Rau,* hogy „az államgazdasági számtartással bajos tisztába jönni, mert az ezen tárgyról különben elég sűrűn megjelenő könyvek többnyire egyoldalúak, nem eléggé világosak és nem eléggé rendszeresek.“

Egyébiránt a számtartás irodalmát, a számtartással csak mellékesen foglalkozó előbb említett theoreticus irók műveinek kivételével, de a monographiákat is ide számítva — lehető teljesen és időrendben — adjuk, a mint következik:

Dr. Munoz de Escobar: De rationibus et computationibus administratorum tractatus. Norinbergae, 1599, 1664.

Heeser: De rationibus reddendis earumque revisione loci communes, 1665.

* Grundsätze der Finanzwissenschaft, 1864. 401-ik lap, *f*) jegyzet.

Schmiedt: De errore calculi. Altdorf, 1665.

Prunsteiner: De reliquatione. Altdorf, 1688.

Bolz, Fürstlich Brandenburgischer Gerichtsactuar: Einleitung zum Ambthierungs- und Rechnungswerk. Frankfurt und Leipzig, 1730.

Puechberg, k. k. Hofrath: Einleitung zu einem verbesserten Kameral-Rechnungsfusse etc., Wien, 1762.

Claproth, Hofrath und Professor der Rechte: Grundsätze von der Verfertigung und Abnahme der Rechnungen. Göttingen, 1769.

Oesfeld, geheimer Kriegsrath: Anleitung zur Finanzrechnungswissenschaft. Berlin, 1773.

Wiedeburg, Kammer-Rath und Professor: Anleitung zum Rechnungswesen. Jena, 1773.

Grundsätze der Rechnungswissenschaft auf das Privatvermögen angewendet. Wien, 1774.

Lange, Kammer-Rath: Abhandlung von Rechnungswesen. Bayruth, 1776.

Klipstein, Kammer-Rath: Grundsätze der Wissenschaft, Rechnungen vollkommen einzurichten. Leipzig, 1778.

Ugyanettől: Die Lehre von der Auseinandersetzung. Leipzig, 1781.

Brand, k. k. Rechnungsrath und öff. Lehrer an der hohen Schule zu Wien: Grundsätze der Staatsrechnungswissenschaft. Wien. 1785, 1786, 1790.

Dr. Müller, Professor: Entwurf zu einem Collegium über Privat- und Kameral-Staatsrechnungen. Göttingen, 1785.

Dr. Jung, Hofrath und Professor in Heidelberg: Anleitung zur Kameral-Rechnungswissenschaft. Leipzig, 1786.

Spiess, Buchhaltungs-Ingrossist: Anleitung des kameralischen Rechnungssystems. Wien, 1788.

Rebmann: Einrichtung und Führung des Kameral-Rechnungswesens. Erlangen, 1790.

Lösch: Einleitung in das Kameral-Rechnungswesen. Heilbronn, 1793.

Hornberger: Grundsätze der Kameral-Rechnungsführung. Erlangen, 1769.

Wiesinger, Domänen und Justiz-Assessor: Grundsätze einer richtigen Taxation. Zerbst, 1797.

Wöhner, Kammer-Secretär: Handbuch über das Kassen- und Rechnungswesen. Berlin, 1797, 1824.

Ebhardt, Rechnungsrevisor: Anleitung zum Kameral-Rechnungswesen. Giesen, 1807.

Dr. Eschenmayer, Professor: Systemat. Einrichtung des Staatsrechnungswesens. Heidelberg, 1807.

Merrem, Hofrath und Professor: Grundsätze der bürgerlichen Wirthschaft. Göttingen, 1817.

Schlupper, Kammer-Amtmann: Ueber Staats-Finanz-Rechnungswesen. Erlangen, 1817.

Br. Puteani: Grundsätze des allgemeinen Rechnungswesens. Wien, 1818.

Hoffmann, Ober-Rechnungsrath: Versuch eines Rechnungsrechtes. Karlsruhe, 1820.

Feder, Geheimer Ober-Finanzrath: Handbuch über das Staatsrechnungs- und Kassenwesen. Stuttgart, 1820

Kischke, Geheimer Rechnungs-Revisor: Grundsätze des Staats-Kassen und Rechnungswesens und seiner Controle. Berlin, 1821.

Br. Malchus, Würtembergischer Präsident: Der Organismus der Staatsbehörden für die Staatsverwaltung. Heidelberg, 1821.

Marquis d'Audiffret: De la Comptabilité des dépenses publiques. Paris, 1822.

Dr. Szarka, Professor an der Hochschule zu Pest: Lehrbuch der Comptabilitäts-Wissenschaft. Wien, 1822.

Arnold, Chef der Rechnungskammer im Depart. des auswärtigen Handels: Versuch zu einem Staatsrechnungssystem. Petersburg, 1823.

Rheinländer, Landamts-Revisor: Rechnungsrecht nach grossherz. badischen Gesetzen. Karlsruhe, 1823.

Schmiedlin, Finanzministerial-Kassier: Handbuch des Kassen-Etats und Rechnungswesens der Würtembergischen Finanzverwaltung. Stuttgart, 1823.

Geret, Regierungsrath: Materialien zu einem Kassenverwaltungs- und Rechnungsgesetze für Baiern. Frankfurt, 1825.

Neugebauer: Das Kassen- und Rechnungswesen bei der französischen Finanz-Verwaltung. Hamburg, 1826.

Darstellung über das aussergerichtliche Verfahren in Rechnungsangelegenheiten. Würzburg, 1827.

Ludwig, Ober-Rechnungskammer-Direktor: Anleitung zur Stellung und Revision der Rechnungen. Darmstadt, 1827.

Graaf, Kriegsrath: Handbuch des Etat-Kassen- und Rechnungswesens des kl. preussischen Staates. Berlin, 1831.

Dr. Hüffel, Kammer-Assessor: Entwurf einer Kameral-Rechnungsordnung. Giesen, 1834.

Exeli, Rentmeister: Grundsätze der landwirthschaftlichen Verrechnung. Prag, 1835.

Ditmar, Landesgerichtsassessor: Das gerichtliche Rechnungswesen. Darmstadt, 1836.

Block, k. preuss. Amtsrath: Einfache landwirthschaftliche Buchführung. Breslau, 1837.

de Montcleux: De la comptabilité publique en France. Paris, 1840.

Munthner, Preuss. Rechnungsrath: Beiträge zur Buchhaltungskunst. Berlin, 1840.

Villa: La Contabilità applicata alle Amministrazioni private e pubbliche. Milano, 1840.

Wehrer, Kameral-Revisor: Instruktion für Verwaltungs-, Kasse- und Rechnungsbeamte. Karlsruhe, 1842.

Fromme: Handbuch zur Kassen- nnd Rechnungsführung. Munden, 1843.

Ditmar, Regierungsrath: Das Staatskassen- und Rechnungswesen. Köln, 1844.

Ammann, öff. ord. Professor an der Prager Universität: Verrechnungskunde. Prag, 1845.

Hauber: Das würtembergische Rechnungswesen. Reutlingen, 1845.

Reiner-Lindbichel: Der vollkommene Herrschafts-Beamte. Wien, 1845.

Neugebauer, k. k. Rechnungsrath: Unterricht in den Theorien und Geschäftsformen des kameralistischen und merkantilen Rechnungswesens. Wien, 1847.

Müller, Verwaltungsbeamter: Handbuch des Kasse- und Rechnungswesens für Herrschafts- und Gutsverwaltungen. Nördlingen, 1848.

Dr. R. v. Escherich, k. k. Rechnungsrath: Lehrbuch des Allgemeinen- und des Staats-Rechnungswesens. Wien, 1851.

Graef: Handbuch des Etats-, Kassen- ued Rechnungswesens. Preussens, 1851.

Schöfert, Rendant: Neuestes Handbuch des Etat-, Kassen- und Rechnungswesens. Glogau, 1852.

Baumeister, Rathsaccessist: Grundriss des bairischen Finanzkassen- und Rechnungs-Rechtes. München, 1854.

Fröhlich, öff. ord. Professor an der Wiener Universität: Handbuch der Staatsrechnungswissenschaft. Wien, 1856.

Dr. R. v. Escherich, k. k. Vicehofbuchhalter und Universitäts-Professor: Lehrbuch des Kasse- und Rechnungswesens. Wien, 1857, 1860.

Hock: Die Finanzverwaltung Frankreichs. Augsburg, 1857.

Dr. Tonzig, Professore: Trattato della Scienza die Amministrazione e di Contabilità privata e dello Stato. Venezia, 1857.

Villa: Elementi di Amministrazione e Contabilità. Pavia, 1857.

Löw, preuss. Rechnungsrath: Theorie des Rechnungswesens. Berlin, 1860.

Rühl, hessischer Ober-Rechnungsprobator: Die Kameral-Rechnungswissenschaft. Darmstadt, 1860.

Br. Czoernig, k. k. geheimer Rath: Das österr. Budget für 1862 in Vergleichung mit jenem der vorzüglicheren anderen europäischen Staaten. Wien, 1862.

Vocke: Geschichte der Steuern des britischen Reichs. Leipzig, 1866.

Br. Czoernig, Ueber Budget, Staatsrechnung und Kontrole. Wien, 1866.

Dr. Gneist: Budget und Gesetz. Berlin, 1867.

Villa: Nozioni e pensieri sulla publica Amministrazione. Pavia, 1867.

Lichtnegel, k. k. Statthalterei-Rath: Zivil-Kassa Rechnungs- und Kontrolwesen. Wien, 1868.

Leeb Péter m. k. miniszteri tanácsos: Ismertetés a m. k. pénzügyminiszteriumnál fennálló számvitel berendezéséről. Budán, 1870.

Czudnochowszki: Steuerreform, Finanzpolitik und Staatsrechnungslegung in Preussen. Berlin, 1872.

Schrott-Fésüs: Az átalános számviteltan kézikönyve. Kassa, 1872.

Lichtnegel, k. k. Statthalterei-Rath: Geschichte des östr. Rechnungs- und Kontrolwesens. Graz, 1872.

A m. k. adóhivatalok szolgálatára vonatkozó utasítások és szabályrendeletek gyüjteménye. Hivatalos kiadás. Budapest, 1873.

Till, nyugalmazott megyei számvevő: A községi közigazgatás, vagyonkezelés és számadások kézikönyve. Budapest, 1873.

Vörös József, m. kir. számtanácsos: A m. k. központi állampénztár és a m. k. államadóssági pénztár szolgálatára vonatkozó utasitások és szabályrendeletek gyüjteménye. Hivatalos kiadás. Budapest, 1873.

Brasch: Die Gemeinde und das Finanzwesen in Frankreich. Leipzig, 1874.

Hugli: Verwaltung, Kassaführung und Kontrole im Staatshaushalte des Kantons. Bern, 1874.

Velzi: Manuale per l'applicazione del Regolamento sull' Amministrazione dello Stato e sulla Contabilità generale. Firenze, 1875.

Wildt, k. k. Finanzrath: Der k. k. östr. Staats-Rechnungs- und Kontrols-Dienst. Wien, 1876.

Dorn v. Marwalt, k. k. Oberfinanzrath: Der Liquidaturs- und Rechnungs-Dienst bei den Kassaämtern; dann der Rechnungs- und Rechnungsprüfungs-Dienst bei den Rechnungskontrolsämtern. Triest, 1877.

Kolozsvári-Seid: Államszámviteltani kérdések és feleletek. Budapest, 1878.

Meisner: Die das Rechnungswesen des preussischen Staates umfassenden Gesetze und Verordnungen. Berlin, 1878.

Kastówszki: Az államszámviteltan kézikönyve. Budapest, 1880.

Dr. Schrott, Professor an der k. k. Universität in Wien: Lehrbuch der Verrechnungswissenschaft. Wien, 1881

Ugyanettől: Lehrbuch der Staats-Verrechnungskunde. Wien, 1882.

Jäckel: Das Cassen- und Rechnungswesen bei den preussichen Staats- und den unter Staatsverwaltung stehenden Eisenbahnen. Breslau, 1883.

Bóollay: Du contrôle des finances publiques par le Parlement et par la Cour des Comptes en Italie. Paris, 1882. A franczia állami számvivőszék ünnepélyes megnyitásán 1882. november 2-án tartott beszéd különlenyomata.

Dr. G. Seidler, Universitäts-Professor in Wien: Der Staatsrechnungshof Oesterreich. Bécs, 1884.

Dr. E. Löbe: Handbuch der kön. sächsischen Etat-Kassen und Rechnungswesen. Lipcse, 1884.

Hartel: Die preussische Oberrechnungskammer (Rechnungshof des Deutschen Reiches), ihre Geschichte, Einrichtung und Befugnisse. Berlin, 1884.

Jakob Hock, Finanzrechnungscommissär in Regensburg: Handbuch der gesammten Finanzverwaltung im Königreich Bayern, herausgegeben als dritte Auflage des gleichnamigen Handbuchs von C. Stockar von Neuforn. 1884.

Dr. Vocke, Geheimer Oberrechnungsrath in Potsdam: Deutsche und englische Finanzverwaltung. Tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1884-iki első kötetében.

Dr. E. v. Philippovich, Privatdocent der Wiener Universität: Die staatliche Geldverwaltung. Ugy ez a tanulmány, mint:

Az olasz számtartási törvény a Schanz-féle Finanz-Archiv 1884-iki második kötetében.

Dr. E. v. Philippovich: Die Bank von England im Dienste der Finanzverwaltung des Staates. Wien, 1884.

A. Wiedenmayer: Das Etat im Cassenwesen des Königreichs Württemberg. Stuttgart, 1885.

Dr. E. Löbe: Die oberste Finanzkontrole des Königreiches Sachsen in ihrer organischen Entwicklung von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1885-iki második kötetében.

Dr. G. Seidler: Budget und Budgetrecht im Staatshaushalte der constitutionellen Monarchie mit besonderer Rücksichtnahme auf das österreichische und deutsche Verfassungsrecht. Wien, 1885.

Dr. E. v. Philippovich: Die deutsche Reichsbank im Dienste der Finanzverwaltung des Reiches und der Bundesstaaten. Tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1886-iki első kötetében.

R. v. Kaufmann: Das Budget des Königreichs Italien. Tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1886-iki első kötetében.

Dr. G. Seidler: Leitfaden der Staatsverrechnung. Wien, 1886.

Vocke: Die doppelte Buchführung (Logismographie) in der italienischen Staatsbuchhaltung és

R. v. Kaufmann: Das Budget des Königreichs Italien. Mindkettő tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1886-iki második kötetében.

Csikvári Jákó, m. k. államvasuti főfelügyelő: Vasuti számvitel, vasuti alkalmazottak, valamint a vasuti ügyek iránti érdeklődők számára. Budapest, 1887.

Hügli: Die Buchhaltungs-Systeme. Bern, 1887.

L. Kirsch: Das Cameralistische Studium im Grossherzogthum Baden és

W. Vocke: Das italienische Rechnungshofgesetz. Mindkettő tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1887-iki első kötetében.

L. Farmbacher, k. Oberrechnungsrath: Das Zahlungswesen der allgemeinen Finanzverwaltung. Ansbach, 1889.

Dr. Zeller: Das grossherzoglich hessische Gesetz über die Verwaltung der Einnahmen und Ausgaben des Staates és

Dr. Zeller: Das grossherzoglich hessische Gesetz, die Einrichtung und die Befugnisse der Oberrechnungskammer betreffend. Mindkettő tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1889-iki első kötetében.

Dr. Wiedenmayer: Die württembergische Oberrechnungskammer und der bayerische oberste Rechnungshof. Tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1890-iki első kötetében.

Dr. Berényi Pál: A logismografia. Tanulmány a soproni állami kereskedelmi akadémia 1890/1. évi jelentésében. Sopron, 1891.

Wollenzien u. *Walter*: Das Gerichtskassenwesen in Preussen. Berlin, 1891.

Dr. Carl v. Lumm: Die Verwaltung der öffentlichen Gelder in Elsass-Lothringen. Tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1891-iki második kötetében.

Látható ezekből, hogy az államgazdasági számtartás irodalmát kiválóan a németek, olaszok és francziák művelik. Az angolok egyátalán nem foglalkoznak vele. Mind ennek okaira a befejezésben térünk vissza, mire már most irányítjuk az olvasó figyelmét.

8. §. Az államgazdasági számtartás rendszerének nyilvános oktatása és a számtartási államvizsga.

A jogi főiskolák szervezetéről kiadott szabályzat szerint a tanártestület feladata gondoskodni arról, hogy az államgazdasági számtartás rendszerét (államszámviteltant) a jogi főiskolákban külön collegiumban valamelyik nyilvános, vagy pedig erre habilitált magántanár előadja. A budapesti és kolozsvári tudomány-egyetemek jog- és államtudományi karain azonban a kormány gondoskodik erről. Az előbbi szakaszban előadottak szerint az elsőnél külön tanszék van. Az utóbbinál pedig állandó előadó van alkalmazva.

Mindezeken a jogi főiskolákon tartott előadásokat lehet főiskolai rendes és rendkivüli hallgató minőségben látogatni. Rendes hallgató csak az lehet, ki arra jogositott gymnasiumon, kellő sikerrel érettségi vizsgálatot tett és ezt törvényes alakban kiállitott

bizonyítványnyal igazolja. Rendkivüli hallgatóul azonban mindenki felvehető, ki legalább 16 éves és oly szellemi képzettséggel bir, hogy az előadások sikeres hallgatása róla feltehető. Kétség esetében a felvétel iránt az illető jogi főiskola tanártestülete végérvényesen határoz. Még a rendes hallgatóságra jogosítottak is, ha csak a számtartást akarják hallgatni, közönségesen rendkivüli hallgatónak iratkoznak be.

Az előadások két féléven át hetenként 4—5 órás tanfolyamot képeznek. Egyik-másik főiskolán kivételesen kisebb tanfolyamokat is tartanak. Hallgatni kell pedig az egész tanfolyamot és ezt hiteles bizonyitványnyal kell igazolni mindazoknak, kik állami vizsgálatot tenni akarnak, ha oly helyen laknak, vagy vannak alkalmazva, hol ilyen nyilvános előadásokat tartanak.

Állami vizsgálatot Budapesten és Kolozsvárt, az ottani egyetemek mellett szervezett vizsgáló bizottságok előtt lehet tenni. Kolozsvárt azonban csak az ottani hallgátók vizsgálhatók meg, sőt a budapesti vizsgáló bizottság elé még ezek is állhatnak.

Jelentkeznek pedig a vizsgálatra olyanok, kik valamely nyilvános gazdasági állásra való képzettségüket, minősitettségüket törvény, avagy állami, törvényhatósági, községi szabály, illetve rendelet értelmében az államvizsgálati bizonyitványnyal *a*) vagy igazolni kötelesek, *b*) vagy annak nagyobb nyomatékot óhajtanak adni.

Az elsőkhöz tartoznak kivétel nélkül az állami és a törvényhatósági mindenféle számtartó hivatalokban alkalmazott számvivő (ellenőrző) és számvevő tisztviselők, vagy pedig ilyen állásokra törekvők; mert ezeket a számtartási államvizsgálatra egyenesen a törvény kötelezi. Továbbá ide tartoznak legtöbb rendezett tanácsú városnál és igen sok nagyközségnél a hasonló, avagy kivételesen a pénztári alkalmazásban levők is, kiket erre szabályrendelet szokott kötelezni.

A minősitettségüeknek nagyobb nyomatékot adni kivánok, pedig többnyire az államnak, törvényhatóságoknak vagyont kezelő hivatalainál alkalmazott tisztviselők, vagy ide törekvők; mert a számtartási állami vizsgálatot letett pályázóknak a törvény ezekre az állásokra előnyt biztosit. Továbbá ide tartoznak a rendezett tanácsú városok és nagyközségek vagyont kezelő, valamint a nagy- és kisközségek jegyzői hivatalaiban alkalmazott tisztviselők, kik részint az erre vonatkozó intézkedésekből, részint pedig naponkénti

tapasztalatukból, a rendszeres számtartási ismeretek szükségét felismervén, önként jelentkeznek a vizsgálatra.

Ezeken kivül a társadalmi gazdaságban egyházi és magán uradalmak, továbbá kereskedelmi és iparvállalatok, pénzintézetek könyvvitelére, számtartására hivatott alkalmazottjaikat, részint egyenesen, részint vagylagosan mind sűrübben kötelezik arra, hogy a gazdasági számtartásból állami vizsgálatot tegyenek.

A vizsgálatra bocsátásnak két alapfeltétele van. Az egyik az átalános, a másik a szakszerű előkészültségre vonatkozik. Ezek mindenike aztán újból vagylagosan két részre oszlik.

Az átalános műveltségre vonatkozó első és a számtartás rendszerének, mint tudománynak színvonalát félreérthetlenül megjelölő feltétel az, hogy a jelentkezők középiskolát vagy legalább is ennek megfelelő kereskedelmi, ipari, katonai, tengerészeti, mezőgazdasági, gyógyszerészeti stb. tanulmányokat: megfelelő érettségi, záró, tiszti stb. vizsgával végeztek legyen. Vagy pedig, ha ilyen vizsgálati bizonyítványuk nincs, igazolni tartoznak, hogy tőlük állásuknál fogva törvény, illetőleg állami, törvényhatósági, községi vagy más elöljárósági szabály avagy rendelet, a számtartási állami vizsga letételét megkivánja, vagy legalább is a vizsga letétele esetében valamely szolgálati előnyt biztosit számukra. A községjegyzői hivatalban alkalmazott tisztviselők azonban, abban a kedvezményben részesülnek, hogy érettségi vagy ennek megfelelő bizonyítvány bemutatása nélkül is, állami vizsgálathoz bocsáthatók, ha igazolják, hogy a községjegyzői vizsgálatot jó eredménynyel kiállották és ennek megtörténte után, még egy évig községjegyzői hivatalban gyakorlatilag működtek.

A szakszerű előkészültségre vonatkozó feltétel a számtartási előadásoknak már előbb tárgyalt hallgatása. Vagy pedig, hogy azok a jelöltek, a kik nem ilyen előadások székhelyén laknak, állami, törvényhatósági és községi gazdálkodásban, vagy mint vagyont kezelő vagy mint számtartó hivatali alkalmazottak, legalább egy évig gyakorlatilag sikeresen működtek legyen.

Mindazok, a kik jelentkezésök idejében az egyik vagy másik irányban megkivánt gyakorlatot már abbanhagyták, igazolni kötelesek, hogy állásukról önhibájukon kivül távoztak.

Méltánylást érdemlő kivételes esetekben a pénzügyminiszter az előtanulmányok és a gyakorlati idő igazolása alól való felmentést adhat. Előadások hallgatása alól való felmentést azonban a szabályzat nem ismer.

Az állami vizsgálatnak és az előadásoknak tárgyai: *a)* a köz- társadalmi) és az államgazdaságtan alapfogalmai; *b)* a magyar állam közigazgatási szervezete; *c)* a közszámvitel általános elmélete; *d)* az állami és a törvényhatósági költségvetés és zárószámadás; *e)* az előzetes és utólagos állami számvitel és ellenőrzés; *f)* a könyvvitelnek különféle rendszere, ezeknek szabályai és alakzatai; *g)* a vagyonnak kezelésére és számtartására nézve (a pénztáraknál, raktáraknál stb.) a magyar állami gazdaságban érvényes szabályrendeletek és utasitások; *h)* a számadások megbirálásának átalános alapelvei; *i)* a gazdasági számtartás rendszerének (számviteltan) irodalmi története és összehasonlítása az európai államok különböző számtartási rendszerének.

Csak a vizsgálatnak képezi tárgyát, a közönséges számtan gyakorlati alkalmazása vagyis: a mindenfelé kamat és összetett kamat, a mértékek, az értékpapirok, a biztosítás, leszámitolás, a törlesztés, elegyítés stb. számolásának különféle combinativ módja. Erre nézve legczélszerübb, ha a jelölt annak a szerzőnek számtanát ismételi, melyet az iskolában tanult. Ha ezt alaposan megcselekszi, czéljára rendszerint eleget tett.

Vizsgálatra való bocsátásért, az alkalmazásban lévő jelentkezők, felszerelt bélyeges folyamodványnyal elöljáró hatóságuk, a nem alkalmazottak pedig, közigazgatási hatóságuk utján fordúlnak a vizsgáló bizottsághoz Az egyetemi rendes hallgatók közvetlenül adják be a bizottsághoz eredeti leczkekönyvvel felszerelt folyamodványaikat.

A bizottságnak netán valamely irányban elutasitó végzése, a pénzügyminiszterhez felebbezhető. Ha a jelölt a vizsgálatra szóló meghivásnak eleget nem tesz, új meghivót csak új folyamodványra kap.

Vizsgálat van rendszerint, a szünidős két nyári hónapot kivéve, minden hó elején. A meghivókat a folyamodók lehetőleg egy-két héttel a vizsga előtt megkapják. Csak az állam hivatalos nyelvén lehet vizsgázni. Kivételt a pénzügyminiszter engedhet. A vizsgadij 10 frt, melyet a vizsga megkezdése előtt kell a vizsgáló bizottság jegyzőjének kezéhez lefizetni.

A vizsgálatnak két része van: irásbeli és szóbeli.

Az irásbeli vizsga, az előbb említett számtani műveletek közül egy alkalmazott példának, továbbá egy kettős könyvviteli feladatnak megoldásából és egy számtartási fogalmazvány elkészítéséből áll és rendszerint megelőzi a szóbeli vizsgát. De lehet megforditva is. A feladványokat egy vizsgáló biztos felügyelete alatt, a vizsgától legalább is

egy hónapra való felfüggesztés terhe mellett, minden második személylyel való érintkezés és ilyennek segitsége nélkül legalább négy óra alatt kell megoldani. Minden irásbeli feladványt külön iven kidolgozni, s mihelyt egy feladvány készen van, ezt a felügyelő biztosnak átadni kell. A vizsga óráinak leteltével a be nem fejezett dolgozatokat is be kell adni. A feladványokat egyátalán nem, vagy rosszul megoldott jelölt, új feladványokkal külön irásbeli javító vizsgálatot tesz.

A szóbeli vizsgálatot az elnökből, rendszerint a számtartást előadó tanárból és egy kinevezett tagból alakult bizottság előtt kell kiállni. A bizottság legalább is fél óra alatt és legalább is negyven kérdést úgy ad a jelöltnek, hogy feleleteiből nemcsak ismereteinek minőségét és mennyiségét, hanem felfogását, itélő képességét és gyakorlati érzékét is megbirálhassa. A kérdések és hogy ezekre a jelölt kitünően, jól vagy elégségesen felelt, mind jegyzőkönyvbe jönnek.

Kitünő képesitésről szóló oklevelet nyer az, a ki az irásbeli feladatokat is számitva, az összes kérdéseknek legalább $^4/_5$-ére kitünően, $^1/_5$-ére jól felelt; jól képesitett lesz a kérdések $^4/_5$-ére legalább jól, $^1/_5$-ére elégségesen felelő; végül kielégitően képesitett az, a ki a kérdéseknek legalább $^4/_5$-ére kielégitően felelt.

A vizsga eredményét ennek befejezése után a bizottság elnöke kihirdeti. Ehhez képest a jelöltnek oklevelét hivatalosan megküldi, vagy vele a kihirdetéskor azonnal közli, hogy az irásbeli vizsgát mikor, avagy az egész vizsgálatot hány hónap mulva ismételheti. Az államvizsgálati bizonyitványt az elnök és három bizottsági tag írja alá, s bizottsági pecséttel is el van az látva. A másodszor is visszautasitottat csak a pénzügyminiszter bocsáthatja vizsgára.

Források: Szabályzat az államszámviteltanból tartandó állami vizsgálatokról, 1892. évi deczember 12-én 52,177. pénzügyminiszteri sz. alatt a pénzügy-, és vallás- s közoktatásügyi miniszterek által kiadva; megjelent a B. K. 1892-iki 290., R. T. 270. és P. K. 30. számában. 1883. évi I. t.-cz. 17., 18., 20. §§-ai. A községi jegyzők számtartási vizsgája tárgyában 1894. április 11-én, 25,894. számú belügyminiszteri rendelet.

ALAPVETŐ RÉSZ.

I.

A GAZDASÁGRÓL.

9. §. Szükségek és javak.

Úgy az emberek, mint még inkább a jogi személyek, már alkotásuknál fogva, folytonos hiányokban szenvednek. Ez állapot a *szükség,* melyet az ennek kielégítésére alkalmas természetű dolgok fedeznek. Az ilyen alkalmas természetnek jó tulajdonságával biró dolgot, jóságánál fogva *jószágnak*, jószágoknak, javaknak nevezzük.

A szükségek és javak származásukra, s czéljukra nézve két csoportba oszthatók: úgy mint *személyiekre* és *dologiakra.*

A személyi szükségek alatt a személy szervezetében lévő hiányokat értjük. Azokat a javakat pedig — mint a testi és lelki erő, egészség, ismeretek, tehetségek, ezek művelése, kifejtése stb. — melyek e hiányokat födözik: személyi javaknak mondjuk.

A személyi jószágok azonban csak a személyen kivül álló dolgok segélyével szerezhetők meg. A személynek a dolgokra való utaltságában nyilvánuló szükségei: dologi szükségek. Azok a javak pedig — mint a föld, lég, tűz, viz, gabona, fa, hús, tej, vas, arany, gőz, villány stb. — melyeket a természet három országa szükségeink födözhetésére szolgáltat: dologi jószágok.

A szükségeknek és javaknak ez a személyiekre és dologiakra való eloszlása rendszerünkben nevezetes szerepet játszik. Azért jó lesz ezt későbbi használatra itt maradandólag megjegyezni.

10. §. Vagyon, gazdaság, gazdálkodás.

Az előbbi szakaszból következik, hogy a személyi jószágok úgy viszonylanak a dologiakhoz, mint a czél viszonylik az eszközhöz. Ha tehát az ember testi és lelki szükségeinek kielégítése czél-

jából az elsőkre, mint életczélra törekszik: akkor az utóbbiakat, mint eszközöket megszereznie, föntartásukról gondoskodnia kell, hogy végül szükségei fedezésére fordíthassa. Az embernek ez a munkálkodása tehát nemcsak anyagi — materialis — hanem erkölcsi — ethicai — értékkel is bir és így annak mibenléte minden tekintetben érdekes.

Ennek vizsgálatánál azt tapasztaljuk, hogy a tulajdon birtokban lévő dologi javak összege a *vagyon*; ennek az a része, melyet új javak előállítására fordítnak: a *gazdaság*; végül az új javak előállítása, a szükségek fedezése, s átalában az a tevékenység, mely a jóllétnek előmozdítására így törekszik: ez a *gazdálkodás*.

1. A vagyon lehet *tulajdonosához* képest *magánvagyon*, ha egyes ember vagy magántársulat birtokában van, és *közvagyon*, ha ezt valamely közczél vallja magáénak. Ilyen az egyházak, az államok, törvényhatóságok, egyházi és világi községek, közalapok stb. vagyona. A magán- és a közvagyon összege képezi a nemzet, a társadalom vagyonát.

A közvagyont ismét két osztályba sorozhatni.

Az egyikbe azok tartoznak, melyek közvetlenül a tulajdonos kincstárának, pénztárának szolgálnak, ennek jövedelmet hoznak, s ezért *kincstári* javaknak is mondatnak. Ilyenek pl. az államnak és közületeinek tulajdonában lévő vasutak, csatornák, kikötők, pénzkészletek, gyárak, posta és távíró intézet, hajók, gépek, bérházak stb.

A másik osztályba pedig azok sorozandók, melyeknek használata közvetlen a nyilvánosságnak, a közéletnek, a közönségnek, vagy pedig — az államnál — a közigazgatásnak engedtetnek át, s így a tulajdonos jövedelmére csak közvetve folynak be. Ezek a *nyilvános* javak. Ilyenek a nyilvános kép- és könyvtárak, muzeumok, különféle hatósági épületek, országutak stb.

2. A vagyon az alkotó részek minőségéhez képest: *a*) *testes és testetlen*. Ha a vagyon oly dolgokból áll, melyek emberi érzékek által meghatározhatók, akkor az testes, ellentétben a testetlennel, mely meghatározott dolgokra vonatkozó jogigényekből áll. *b*) A valamely személy testes és testetlen javainak összege képezi az illetőnek *cselekvő*, *activ*, vagyis *értékvagyonát*, ellentétben a *szenvedő*, *passiv*, vagyis *tehervagyonnal*, mely utóbbi alatt az értékvagyonra nehezedő idegen jogigények értendők.

A szenvedő vagyont annak a szempontjából, kinek cselekvő vagyonát terheli: *tartozási*, s annak szempontjából, kinek érték-

vagyonát emeli: *követelési* vagyonnak is mondják. *c) Ingatlan és ingó* lehet a vagyon a szerint, a mint azt a viszonyt, a melyben az a földhöz és környezetéhez áll, megváltoztatni lehet vagy nem lehet. Oly dolgokat, melyek önmagukban ingók, jogilag ingatlanoknak kell tartatni, ha a törvény vagy a tulajdonos akaratánál fogva valamely ingatlannak *tartozékát* képezik. Értvén tartozék alatt azt, a mi valamely dologgal állandó kapcsolatban van. Ilyen nemcsak valamely dolognak *növedéke*, mig attól el nem különíttetik, hanem azon *mellékdolgok* is, melyek a fődolog nélkül nem használhatók, vagy: a melyek a fődolg állandó használatához rendelvék.

Csak a dologi javak képezik önmagukban közvetlen tárgyát a gazdálkodásnak, vagyis: ezek a *gazdasági javak;* mert a személyi javak az általuk előállított, forgalomba hozott vagy elfogyasztott dologi javakban előbb megtestesülnek és csak ezekben válnak gazdasági jószágokká. Így: a mezőgazdasági működés csak az előállított, gabonában, borban, marhában stb., az ipari és kereskedelmi működés az iparczikkekben, árúban stb. válik a gazdaság tárgyává.

A személyi javak tehát önmagukban a gazdaságnak tárgyát nem képezik. Pl. a tisztviselőnek, tanárnak, irónak, ügyvédnek, orvosnak, katonának stb. a közönség személyi biztositására, egészségének előmozdítására, értelmének támogatására stb. szolgáló foglalkozása önmagában nem képezi tárgyát a gazdaságnak. És nem képezi a mezőgazdának, iparosnak, kereskedőnek sem az a munkája, mely semmiféle dologi jószágban kifejezést, megtestesülést nem nyer. Ilyen a zsákmány nélkül végződött vadászat, s a nem pénzben való kártyázás; mert mindkettő csak az egészségnek szolgál javára vagy kárára, mely pedig önmagában nem gazdasági tárgy. Ezt azért kell tudni, mert alább látni fogjuk, hogy a mi nincs a gazdaságban, az a számtartásban sincs.

11. §. A vagyonnak forrása.

Az előbbi szakaszban a vagyon megszerzéséről volt szó. A vagyonszerzésnek pedig egyetlen eredeti forrása a termelés, mi alatt a hasznosságoknak bármely uton és módon való előállítását, szaporítását kell érteni. Ez kevesebb a teremtésnél, több a termesztésnél. Az első a dolgoknak semmiből való létrehozása. Erre ember nem képes. Az utóbbi pedig a termelésnek csak az a része, mely mezőgazdasági uton történik. Pedig termel pl. az az iparos is, a ki tíz

koronát érő anyagból húsz koronát érő czikket állít elő, mert hasznosságot szaporított. Vagy termel az a kereskedő is, a ki valahol használatlan dolgot más valahol forgalomba, használatba hoz, mert új hasznosságot fedezett fel.

A termelésnek három tényezője van. Úgymint: a természet, a tőke és a munka. Ezek összehatása által áll elő minden névvel nevezhető gazdasági jószág.

Ezek közül a természet a termeléshez szükséges nyers anyagokat és erőket, a munka az ezeknek birtokba vételére és használhatóvá tételére szükséges személyi, a tőke a dologi javakat adja.

E szerint a termelésre fordított személyi javak összege: a munka, a dologi javaké pedig: tőke.

a) A természet javait rendesen a föld szine szolgáltatja, oly módon, hogy ennek elkülönített részei — a telkek — meghatározott tulajdonosok birtokába kerülnek, s ezek által rendszeres művelés alá vétetnek.

E műveléshez képest a földszinének egyes darabjai szántó, kaszáló, kert, legelő, erdő stb. néven ismeretesek. Az ezeken folytatott mezőgazdasági munkálatok szántó-vető, széna-rét, szőlő-gyümölcs, állattenyésztő és erdő gazdaságnak mondatnak. A bányászat, szesz- és sörfőzés, czukorkészítés, selyemtenyésztés, tágabb értelemben szintén mezőgazdasági munkálatok, csakhogy ezek űzésében a természet adományai mellett a tőke és a munka veszik át a főszerepet.

b) A tőke a termelésnél felmerülő szükségekhez képest különböző elemekből áll. Ilyenek: épületek, termelési anyagok, munkaszerek, közlekedési eszközök, gépek, pénz, értéktárgyak és árúkészletek, élelem, tenyész- és igásállatok stb.

A tőkét felosztják alap, vagyis álló és üzleti, vagyis forgó tőkére. Az első alatt a gazdaságban beruházott, befektetett azt a tőkét értik, mely közönségesen az üzlet berendezésében szokott állni, s melyet a termelés ismételten használ, a nélkül, hogy a termelt jószágba felhasználná. Az üzleti, vagyis forgó tőkét folyó tőkének is mondják, s az üzlet vitelére szánt elhasználható anyagból és árúpénzkészletből szokott állani. Megkülönböztetnek még: tétlen tőkét, ha haszonvétlenül hever, holt tőkét, mely hasznot hajtani képtelen. Ezek ellentétje a termelés szolgálatában álló élő tőke.

b) A munka az anyagok új összetétele, átalakítása és áthelyezése által termel javakat. Ezen alapszik a gazdaságnak mezőgazdaságra, iparra és kereskedelemre való osztályozása, hol mindenütt új javakat, új hasznosságokat állítanak elő.

A munka az általa túlnyomólag igénybe vett személyi erőkhöz képest szellemi, vagy helyesebben minősített és anyagi, vagy helyesebben közönséges munkára osztható.

12. §. A vagyonnak elhasználása.

A mint a vagyonnak forrása a termelés, úgy a fogyasztás annak az elhasználása. És a mint a termelés alatt nem teremtést, úgy fogyasztás alatt sem a megsemmisítést kell értenünk. Hanem a mint termelés alatt csak hasznosságoknak és nem dolgoknak előállítását és szaporítását értjük, úgy fogyasztás alatt sem magoknak a dolgoknak, hanem csak ezek hasznavehetőségének, hasznosságának alkalmazás folytán való apadását, elenyészését kell értenünk.

Minden termelésnek végczélja a fogyasztásban, minden fogyasztásnak végczélja a termelésben, azaz az elfogyasztottak újra termelésében, reproductiójában nyilvánul. A termelés és fogyasztás tehát, vagyis helyesebben a termelő fogyasztás és a fogyasztó termelés, mint egymásnak okai és okozatai függnek össze.

Ezért rendszerint csak az a fogyasztás felel meg a gazdaság érdekeinek, mely a termelést előmozdítja, ép úgy, a mint csak az a termelés gazdaságos, mely fogyasztásra szolgál.

A termelést előmozdító fogyasztás: termékeny, productiv. Minden más fogyasztás: terméketlen, improductiv.

A termékeny fogyasztás személyi és dologi lehet. Személyi, ha az a javak származásának eredeti oka és végczélja: a személyi valóságos szükségletek kielégítése által történik. A valóságos szükségletek kielégítésén túlmenő személyi fogyasztás csak fényűzés, luxus. Ellenben dologi a fogyasztás, ha ez a javaknak új és lehetőleg megszaporodott javakra való feldolgozásában nyilvánul. A mint vannak a termelésnek tényezői, úgy van a fogyasztásnak is egy tényezője. Ez a háztartás, melylyel valamely alakban minden gazdálkodó bír, s a mely alatt a gazdaság tulajdonosának, családjának és más hozzátartozóknak szükségei tervszerű és közvetlen fedezését kell érteni.

13. §. A termelés és fogyasztás között.

Szükségeit rendszerint mindenki saját termeléséből iparkodik fedezni, vagyis: első sorban ezt fogyasztja. Azonban egyes ember, sőt egész nemzet is, a legkezdetlegesebb műveltségi állapotot kivéve,

ritkán képes minden szükségét saját termeléséből fedezni. Kisebbnagyobb mértékben mindenki kénytelen, a más által termelt javakat felkeresni, hogy legyen mit fogyasztania, minek fejében viszont ezeknek saját termelvényeit, javait bocsátja rendelkezésünkre.

Igy jön létre a munkamegosztás. Ebből a termelés és fogyasztás között a kereslet és kinálat, s a javaknak adás-vevése, egyik tulajdonból a másikba, a termelőkéből a fogyasztókéba való átmenete. Ennek egyes eseteit: cserének, a csereesetek azt a sorát, melyen az árúba bocsátott jószág a termelőtől a fogyasztóig keresztül megy: forgalomnak, s az e közben megtett azt az útat, melyen a forgalom történik: piacznak nevezzük.

Ugy az adásban, mint a vételben két mozzanatot különböztetünk meg. Ugymint: a felek megegyezését a csere iránt, vagyis a jogot, mely az egyezség folytán létre jön, s megállapítja a bevételi és kiadási, azaz: a tartozási és követelési illetményt. A másik mozzanat a létrejött jognak teljesítése, a megállapitott illetménynek ki- és beszolgáltatása, lerovása által.

Ugy a szükségletek, mint a javak és így a fogyasztás is személyire és dologira oszolván: a forgalomban nem csak dologi javakat dologi javakkal, hanem ilyeneket személyi javakkal és viszont is cserélnek ki. Ez által az is, a ki csak személyi javakat termel, megszerezheti a neki szükséges dologi javakat és viszont a dologi javakat termelő is szerez személyi javakat.

14. §. Érték és ár.

Valamely dolog csak azért jószág, mert tulajdonosa a valóságban vagy képzeletben, a physicai vagy morális világban azt valamire használja. Az tehát neki becses, fontos, értékes. Már most: a jószágnak azt a fontosságát, jelentőségét, melyet a gazdálkodó ennek tulajdonit, értéknek mondjuk.

Az érték annak szempontjából, ki a jószágot maga használja: használati, arra nézve pedig, ki azt már javak kicserélésére forditja: csereérték, mely alatt valamely jószágnak azon sajátsága értetik, hogy cserébe érte más jószágot lehet kapni. A használati érték ismét: dologi és személyi. Az új javak előállítására fordított jószág értéke ugyanis: dologi, az élvezésre forditotté pedig: személyi. Az értéknek másféle felosztásairól a hitelpapiroknál és a mértékeknél lesz szó.

A cserénél mindegyik cserélő, a másik fél jószágából, saját jószága — általa megállapított — értékével egyenlő értéket iparkodik igénybe venni. Ez az ár; mely tehát az eladott jószág értékének, a cserében kapható másik jószág — legtöbbször pénz — bizonyos mennyiségében való kifejezése.

Különböztessük meg jól az értéket az ártól. Az érték magának a kicserélendő jószágnak tulajdonsága. Az ár pedig a kicserélendő jószágtól különböző valamely másik jószág, melynek a kicserélendővel legalább is egyenlő értékkel kell birnia.

Az árt felosztjuk: előállítási árra, mely a jószág termelési költségével egyenlő; vételárra, melyen a jószágot tulajdonunkba hozzuk; középárra, mely az egyes ügyleteknél előforduló árak átlagából áll; piaczi árra, mely adás-vevési esetek legnagyobb részében előfordul; szabad és hatósági árra, a mint az vagy a vevők és eladók között szabadon áll elő, vagy pedig hatóságilag állapittatik meg.

A termelési tényezők közül a természet használatáért nyert árt: bérletárnak, haszonbérnek mondjuk. A másnak rendelkezésére bocsátott közönséges anyagi munka ára a bér. A minősített vagyis szellemi munka ára pedig: fizetés, díj. A saját koczkázatra űzött munkának jutalma a nyereség. A tőke használatáért kamat jár. A kamatláb pedig a tőke értékének bizonyos százaléka, mely a tőke jövedelmének időnként való megmérésére szolgál.

15. §. A pénz.

A csereforgalomnak eredeti alakjában minden termelő fölkereste az ő jószágának fogyasztóját, illetőleg azt a másik termelőt, kivel egymásnak jószágaikra szükségük volt. Ha találkoztak, akkor a kicserélendő jószágok értékét más mérték hiányában egymással — in natura — mérték össze. Igy az egyiknek árát a másikból és viszont, természetben határozták meg és szolgáltatták ki. Például: ha a borjut el akarták adni, hogy gabonát szerezzenek be, akkor keresni kellett egy gabonatermelőt, kinek épen borjura volt szüksége. És ha találkozott két ilyen: gabnát borjuért és borjut gabnáért kicserélő: akkor még azon kérdést kellett megoldaniok, hogy a borju mennyi gabonát és viszont a gabona mennyi borjut ér? vagyis egyiknek árát a másikban kellett meghatározni és kiszolgáltatni.

A cserének ily nehézkes alakja mellett azonban csak némileg is élénk forgalom alig jöhetett létre, s a műveltség haladásával úgy

számban, mint különféleségben folyton gyarapodó szükségek alig lettek volna fedezhetők. Gondoskodni kellett tehát a javak értékének egy közös többeséről, vagyis egy olyan átalános, mindenki által jónak, hasznosnak elismert jó dologról, jószágról, melyben minden másnak értéke benfoglaltatik, s a melyből valamely egységgel, a javaknak értékmennyisége, értéktartalma épen úgy megmérhető legyen, a mint azoknak külső mennyiségüket, nagyságukat az erre szolgáló mértékekkel meghatározni lehet.

E törekvésnek eredményéül jött létre, a nemes fémekből vert pénz, mely főleg anyaga értékes voltánál és oszthatóságánál fogva a különféle értékeknek kifejezésére, s kisebb úgy mint nagyobb mennyiségben való megmérésére kiválóan alkalmas. Ez az oka annak, hogy pénzért minden forgalomba kerülő jószágot oda adunk és megveszünk. A pénz tehát csereeszköz és értékmérő: valuta.

A valóságos pénzt rendesen vagy aranyból, vagy ezüstből, avagy mind a kettőből állítják elő, vagyis a pénzdarabokat, érmeket ebből verik. Ehhez képest vagy arany, vagy ezüst egyes, vagy pedig kettős valutát különböztetnek meg. A nemes fémekből vert pénznek kis értékekre való felváltása czéljából nem nemes fémekből is vernek érmeket. Ez a váltópénz. Csakhogy ezekben meghatározott összegnél nagyobb fizetéseket elfogadni senki sem köteles.

Ha az állam valamely valutáról kijelenti, hogy minden fizetésnek abban kell történni: akkor ez a valuta nemcsak a társadalmi gazdaság csereeszköze, hanem törvényes fizetési eszköz is. Pl. ez idő szerint (1894. év végén) van nekünk aranyból pénzünk, de törvényes fizetési eszköz ma mégis csak az ezüstpénz, mert az állam ezt jelentette ki ilyennek. Úgy hogy még az aranyban kikötött összegek is megfelelő reáfizetés mellett ugyan, de csak ezüstben, vagy a következő szakaszban tárgyalás alá kerülő papirpénzben követelhetők.

A pénznek, mint értékmérőnek, alapja a pénzláb, mely alatt a valutának elfogadott nemes fémnek vagy fémeknek azt a meghatározott súlyegységét értik, mely a pénzverés alapjául szolgál, s melyből az ugyancsak meghatározott számú és finomságú pénzdarabokat verik. A pénzláb felosztása az értékek mérésére szolgáló egységet, a pénzegységet adja. Ilyen nálunk ez idő szerint még a forint és ilyen lesz a korona. Különben a pénzre, mint értékmérőre, a mértékekről szóló 22. szakaszban még visszatérünk.

16. §. A hitel.

Az előbbi szakasz szerint, hogy adás-vevés jöjjön létre, az in natura csere eseteit kivéve, arra úgy is mint csereeszközre, úgy is mint értékmérőre pénz szükséges. Csakhogy igen gyakran a pénz nem mindkét, hanem csak egyik és pedig értékmérő minőségben szerepel.

Ez úgy történik, hogy nem minden eladó, minden esetben kapja meg azonnal a kezéből kiadott jószág árát kifejező pénzösszeget, hanem a vevő ennek későbben való teljesitésére, lerovására kötelezi magát. És a csere mégis megtörténik; mert az eladó megelégszik azzal, hogy az árú értékét a pénzzel egyelőre csak megmérjék, vagyis az árt csak megállapitják és lemond arról, hogy azt neki azonnal át is szolgáltassák. E helyett az igéretet tett vevőnek fizetési képességében, akaratában, vagy esetleg az ezt pótló igazságszolgáltatásban helyezett bizalmából, hitéből kifolyólag az árút pénz nélkül is kiszolgáltatja, s így a csere, mint csereeszközön ezen a hiten, bizalmon és nem készpénzen alapulva jő létre. Ezért az ilyen cserét hitelben történtnek, hitelügyleteknek mondják.

A hitel tehát másnak javai fölött a tulajdonos engedelméből való rendelkezhető képesség. Ha azon hit, hitel, melylyel a hitelező az adóst megajándékozta, ez utóbbinak vagyonára, fizetési képességére van fektetve, akkor az dologi, reális. Ha pedig a hitel alapját az adósnak személyi jó tulajdonai, becsületessége, munkássága, fizetési akarata képezi, ekkor a hitel személyes. A tárgyi hitelt fedezettnek is mondják. A személyi hitelt csak akkor, ha az ügyletet irásban foglalják.

A hitelező és az adós között létrejött jogokról és kötelezettségekről szóló irást, okmányt, adóslevélnek mondjuk.

17. §. Értékpapirok és tőzsde.

Ha az adóslevelet az állam, vagy más valaki, de az állam engedélyével adja ki, akkor az: hitelpapir, értékpapir. A nevezetesebbeket felsoroljuk.

1. A kötvénynek átalában valamely tartozásról, vagy csak egy részének tulajdonjogáról kiállitott olyan értékpapirt mondunk, mely után meghatározott kamatot fizetnek.

2. A részvény valamely vállalat egy részének tulajdonjogáról szól, s rendesen nem meghatározott kamatot, hanem a vállalat nyereségéből arányos osztalékot hoz.

3. Az elsőbbségi kötvényeket rendszerint már üzletben álló részvénytársaságok bocsátják ki, s azért elsőbbségiek, mert a vállalat jöve-

delmeiből első sorban ezeknek meghatározott kamatait kell fedezni, s a részvényesek a jövedelemnek csak ezután megmaradó részét osztják fel.

4. A záloglevelek, a földhitel emelésére alakult intézetek által a hitelkereső földbirtokosoknak adott olyan értékpapirok, melyeknek egyfelől tőkéjeért és kamataiért a kibocsátó intézet a papirokat megvásárolt hitelezőknek áll jót, másfelől pedig magát ezért az által biztosítja, hogy a papirok árát élvező birtokosnak ingatlanait a papirok értékének erejéig telekkönyvileg leköti.

5. A váltóban a kiállitó magát bizonyos pénzösszegnek meghatározott helyen és időben való lefizetésére vagy lefizettetésére a közönségesnél szigorubb váltójogi szabályok szerint kötelezi.

6. Az utalvány oly értékpapir, melylyel az adós hitelezőjét követelésének kiegyenlitése czéljából egy harmadikhoz utasitja. Ide tartoznak nemcsak az állami gazdaságban nagy számmal előforduló különféle utalványok, hanem a társadalmi gazdaságban újabban nagy szerepet játszó folyó számla, a csekk és más, a készpénz-fizetés helyettesitésére vonatkozó irásos rendelkezés.

7. A letétjegy valamely átalánosan elismert hitellel biró helynek a nála elhelyezett értékekről szóló elismervénye. Ilyenek vannak az államgazdaságban is, de főleg ezek közé számitandók a különféle takarékpénztári betétkönyvecskék.

8. A pénztári jegyek az állam és a pénzintézetek által rövid lejáratra és birtokosra kiállitott kamatozó papirok.

9. A bankjegy sem egyéb, mint egy fajtája az érték-, a hitelpapirnak, melynél a jegyeket kibocsátó, tehát adós bank igéri, hogy a papirpénzt ennek birtokosától kamat nélkül, teljes értékben és törvényes pénzzel bármikor beváltja, vagy e helyett elfogadja.

10. Ha az ilyen jegyeket az állam fizetési eszközül rendeli, avagy épen maga bocsátja ki: azokat papirpénznek mondják.

Az értékpapir szólhat birtokosra és névre. Az előbbinek mindenkori birtokosát a törvény jogos tulajdonosnak tartja, az ellenkező bebizonyitásáig. Ilyen a legtöbb értékpapir. A névre szóló papirosnak ellenben csak az lehet tulajdonosa, kinek neve a papiron kellő módon rajta van. Némely papirnak természete kizárja a névre szólhatást. Ilyen: a papirpénz, a bank- és a pénztárjegy.

Az értékpapirnak kamatját is, osztalékját is félévenként, illetve évenként szokták fizetni. Még pedig a névre szólóét rendesen a tulajdonos nyugtájára. A birtokosra szólóét pedig mindig kamat-, avagy az osztalék-szelvényre, kuponra.

Az utóbbi az értékpapirhoz ivszámra van csatolva és a valamely időpontban lejártat az ívről leszelvén, ezt a rajta megnevezett pénztárnál a rajta megnevezett, vagy máskép közhirré tett kamattal, osztalékkal beváltják. Az ív utolsó szelvényéért, a talonért, új szelvényívet adnak. A szelvény tehát mindig birtokosra szóló utalvány, és ha ki van fizetve, ekkor nyugta.

Az értékpapirnak kétféle értéket különböztetjük meg. A név-, és a piaczi értéket. Az előbbi az adósnak tőke- és kamat-tartozását fejezi ki. Az utóbbi a papirosnak piaczi ára, mely a tőzsdén alakul.

Tőzsde (börze) oly nyilvános hely, hol bizonyos tagdij lefizetése mellett bárki megjelenhet; a hol bankárok és kereskedők, alkuszok és ügynökök a nap bizonyos óráiban (többnyire délben), egy közös teremben találkozva: adnak és vesznek. És pedig a szerint, a milyen a tőzsde: vagy árukat, vagy értékpapirokat. Az alkudozás nyilvánosan történik, vagyis: hangosan foly az árszabás. A tőzsdét tekintélyesebb tagjaiból álló bizottság, mint tőzsdetanács vezérli. Ez gyakran, a tőzsde tagjai között, mint bizonyos fokig az állam által is elismert választott biróság szerepel. E tanács tagjai a tőzsdén felváltva, mint napi biztosok is szerepelnek. Azon jelentőségnél, befolyásnál fogva, melylyel a tőzsde az állami életre is bir: a tőzsdén még kormánybiztos is szokott lenni.

Az előfordult adásvevési esetek alapján a napi biztos az alkuszok közreműködésével és a kormánybiztos felügyelete mellett megállapitja a piaczi árakat, s ezeket a tőzsdei, vagyis abba az árjegyzékbe (Courszettel) foglalja, melyben a börzén forgó mindennemű árúnak és értékpapirnak aznapi ára hiteles kifejezést nyer és a mely árjegyzék a hivatalos lap következő napi számában is közzé szokott tétetni. Az értékpapir piaczi ára a kereslet és kinálat szerint ismét kétféle. Ezért az értékpapirbörze jegyzékének legalább is két értékhasábja van. A pénz- és áruhasáb. Az utóbbiban azon összeg nyer kifejezést, melyen az értékeket a börzén aznap megvásárolni lehetett. A pénzhasábban pedig azon pénzösszeg van, melyet a vásárlók aznap az értékekért a börzén adtak. Ha tehát mi keresünk értékeket, ekkor ezek az árúhasáb, ha pedig mi kináljuk ezeket: akkor a pénzhasáb szerint számítandók.

Egyébiránt a következő oldalokon a budapesti értéktőzsdének egy napi jegyzéke látható is. A tőzsdejegyzék ma már oly nagy szerepet játszik ugy az állami mint a társadalmi gazdaság terén, hogy annak egy *teljes* példányát az olvasóval megismertetni szükségesnek tartottuk.

A budapesti értéktőzsde hivatalos árjegyző lapja. Budapest, 1895. február 23. (szombat).

	Kamatláb	Kamatszámítási határidő	legalacsonyabb	legmagasabb	Osztr. ért. forint — mai utolsó árfolyam		előző déli tőzsde utolsó árfolyama	
	%		árfolyam		pénz	árú	pénz	árú
I. Államadósság.								
a) Magyar államadósság.								
Aranyjáradék, 100, 500, 1000 frt névért. dbokban, adóm.	4	1895 jan. 1	— —	— —	124 —	124 50	124 —	124 50
„ 10,000 frt névért. darabokban, adóm.	4	1895 jan. 1	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Koronaértékü járadék, adómentes	4	1894 decz. 1	99 30	— —	99 30	99 80	99 30	99 80
1876. keleti vasúti államkölcsön aranyb., adólev. 10%	5	1895 jan. 1	— —	— —	125 75	126 75	125 —	126 —
1889. évi államvasúti aranykölcsön, adómentes	4½	1895 feb. 1	— —	— —	128 —	129 —	128 50	129 50
1889. „ „ ezüstkölcsön	4½	1895 jan. 1	— —	— —	104 —	105 —	104 —	105 —
1870. „ nyereménykölcsön, 100 frtos darab	—	—	— —	— —	162 25	163 25	162 25	163 25
1870. „ „ 50 „ „	—	—	— —	— —	162 —	163 —	162 —	163 —
Magyar regále-kárt. kötvény, adómentes	4½	1895 jan. 1	— —	— —	101 —	102 —	101 25	102 25
Horvát-szlavon „ „ „	4½	1895 jan. 1	— —	— —	101 25	101 75	101 25	101 75
Magyar földtehermentesitési kötvény, adómentes	4	1894 nov. 1	— —	— —	98 25	99 25	98 25	99 25
Horvát-szlavon „ „ „	4	1894 nov. 1	— —	— —	98 25	99 25	98 25	99 25
Tiszai és szegedi nyereménykölcsön	4	1894 okt. 1	— —	— —	153 —	154 —	153 50	154 50
Horvát-szlavon jelz. földv. kötv. adólev. 7%	5	1895 jan. 1	— —	— —	— —	— —	— —	— —
b) Osztrák államadósság.								
Egyesitett járadék papirban február—augusztus	$4^2/_{10}$	1895 feb. 1	— —	— —	101 75	102 25	102 —	102 50
„ „ „ május—november	$4^2/_{10}$	1894 nov. 1	102 20	— —	101 75	102 25	102 —	102 50
„ „ ezüstben január—julius	$4^2/_{10}$	1895 jan. 1	— —	— —	102 —	102 50	102 —	102 50
„ „ „ április—október	$4^2/_{10}$	1894 okt. 1	— —	— —	102 —	102 50	102 —	102 50
Aranyjáradék, adómentes	4	1894 okt. 1	— —	— —	125 —	125 50	125 50	126 —
Koronaértékü járadék	4	1894 szep. 1	— —	— —	100 75	101 25	101 —	101 50
Államsorsjegyek 1854. évből, 250 frt p. p. adólev. 20%	4	1894 ápr. 1	— —	— —	152 50	153 50	152 50	153 50
„ 1860. „ 500 „ o. é. „ „	5	1894 nov. 1	— —	— —	159 —	160 —	159 —	160 —
„ 1860. „ 100 „ „ „ „ „	5	1894 nov. 1	— —	— —	165 —	166 —	165 50	166 50
„ 1864. „ 100 „ „ „ „ „	—	—	— —	— —	199 50	201 50	199 50	201 50
„ 1864. „ 50 „ „ „ „ „	—	—	— —	— —	199 50	201 50	199 50	201 50
c) Idegen államadósságok.								
Bolgár államvasuti zálogkölcsön	6	1894 okt. 1	— —	— —	120 50	121 50	120 50	121 50
Szerbiai ny.-kölcsön 100 frank ar.	3	1895 jan. 13	— —	— —	42 50	43 50	42 50	43 50
„ „ 100 „ „ (osztr. felülbély.)	3	1895 jan. 13	— —	— —	43 50	44 50	43 50	44 50
II. Más közkölcsönök.								
Budapest főváros 1890. évi kölcsöne, adómentes	4½	1895 jan. 1	— —	— —	101 75	102 25	101 75	102 25
Temes-bégavölgyi vízszab. társ. kölcsöne	5	1894 okt. 1	— —	— —	102 50	101 —	102 50	101 —

III. Záloglevelek és kölcsönkötvények.								
a) Budapesti intézetek kibocsátásai.								
Egyesült budapesti fővárosi takarékpénztár	4½	1894 nov. 1	— —	— —	100 50	101 25	100 50	101 25
„ „ „ „ koronaért.	4	1894 nov. 1	— —	— —	97 50	98 25	97 50	98 25
Kisbirtokosok országos földhitelintézete	5½	1894 nov. 1	— —	— —	103 50	104 50	103 50	104 50
„ „ „	5	1894 nov. 1	— —	— —	101 25	102 25	101 25	102 25
„ „ „ 50½ évre	4½	1894 nov. 1	— —	— —	99 75	100 50	99 75	100 50
Magyar földhitelintézet papirban	5	1894 nov. 1	— —	— —	101 25	102 25	101 25	102 25
„ „ „	4½	1894 okt. 1	— —	— —	101 25	101 75	101 25	101 75
„ „ „ 41 évre	4	1894 nov. 1	— —	— —	99 —	99 50	99 —	99 50
„ „ koronaért. 50 „	4	1895 jan. 1	— —	— —	99 25	99 50	99 25	99 50
„ „ szabály. és talajjav.	4	1894 okt. 1	— —	— —	97 25	98 —	97 25	98 —
Magyar helyi érdekü vasutak kötv. 50½ évre	4½	1895 jan. 1	— —	— —	99 50	100 50	99 50	100 50
Magyar jelzáloghitelbank	5	1895 jan. 1	— —	— —	102 —	103 —	102 —	103 —
„ „	4½	1894 nov. 1	— —	— —	100 75	101 25	100 75	101 25
„ „	4	1894 szep. 1	— —	— —	98 —	98 75	98 —	98 75
„ „ közs. kötv. 50 évre, vf. 110 frt	4	1895 feb. 1	— —	— —	100 —	101 —	100 —	101 —
„ „ „ „ 50 „	4½	1894 okt. 1	— —	— —	100 —	101 —	100 —	101 —
„ „ nyer.-kötv.	4	1894 decz. 1	— —	— —	132 —	133 —	132 —	133 —
„ „ „ osztrák felülbély.	4	1894 decz. 1	— —	— —	134 —	135 —	134 —	135 —
„ „ nyer.-jegy	—	—	— —	— —	— —	— —	— —	— —
„ „ „ osztrák felülbély.	—	—	— —	— —	— —	— —	— —	— —
„ „ nyeremény-kötvények	3	1894 nov. 1	— —	— —	109 75	110 25	109 75	110 25
Magyar országos központi takarékpénztár	4½	1894 szep. 1	— —	— —	100 50	101 25	100 50	101 25
„ „ „ „ kor. ért.	4½	1894 szep. 1	— —	— —	100 50	101 25	100 50	101 25
Magyar takarékpénztárak közp. jelzálogbankja	4½	1894 szep. 1	— —	— —	100 75	101 25	100 75	101 25
„ „ „ „ közs. kötv.	4½	1894 nov. 1	— —	— —	100 50	101 —	100 25	100 75
„ „ „ „ „	4	1894 nov. 1	— —	— —	96 —	97 —	96 —	97 —
Osztrák-magyar bank 40½ évre	4	1894 okt. 1	— —	— —	100 20	101 —	100 10	100 90
„ „ 50 évre	4	1894 okt. 1	— —	— —	100 20	101 —	100 10	100 90
Pesti hazai első takarékpénztár közs. kötv.	4¼	1894 okt 1	— —	— —	100 25	101 25	100 25	101 25
„ „ „ „ „ „	4	1894 okt. 1	— —	— —	96 25	97 —	96 25	97 —
„ „ „ „ záloglev. korona ért.	4	1894 szep. 1	— —	— —	97 75	98 25	97 75	98 25
Pesti m. keresk. bank	5	1895 feb. 1	— —	— —	— —	— —	100 25	101 5
„ „ „ „	4½	1895 feb. 1	— —	— —	100 75	101 50	100 75	101 50
„ „ „ „	4	1895 feb. 1	— —	— —	98 —	98 75	97 75	98 50
„ „ „ „ közs. kötv. visszafiz. 110 frt	4½	1894 okt. 1	— —	— —	106 —	107 —	106 —	107 —
„ „ „ „ „ „ „ 210 k.	4	1894 okt. 1	— —	— —	99 —	100 —	99 —	100 —
b) Vidéki és külföldi intézetek kibocsátásai.								
Albina takarék- és hitelintézet	5	1895 jan. 1	— —	— —	100 75	101 75	100 75	101 75
Aradi polgári takarékpénztár 40 évre	5	1894 decz. 1	— —	— —	99 75	100 25	99 75	100 25
„ „ „ 40 „ visszafiz. 110 frt	5	1894 decz. 1	— —	— —	101 —	— —	101 —	— —
„ „ „ 40 „	5½	1894 decz. 1	— —	— —	99 50	100 50	99 50	100 50
Aradmegyei takarékpénztár	4½	1894 szep. 1	— —	— —	98 50	99 —	98 50	99 —
Erdélyr. m. jelzáloghitelb. 40 évre	5	1895 feb. 1	— —	— —	100 —	101 —	100 —	101 —
„ „ „ 40 „ visszafiz.	4½	1894 szep. 1	— —	— —	98 50	99	98 50	99 —
„ „ „ közs. kötv. 50 évre	4½	1894 okt. 1	— —	— —	98 —	98 50	98 —	98 50

	Kamatláb	Kamatszámítási határidő	legalacsonyabb	legmagasabb	Osztr. ért. forint — mai utolsó árfolyam		előző déli tőzsde utolsó árfolyama	
	%		árfolyam	árfolyam	pénz	árú	pénz	árú
Horvát-szlavon országos jelzálogbank	4½	1894 nov. 1	— —	— —	100 25	101 —	100 25	101 —
Nagyszebeni ált. takarékp. 31½ évre, visszafiz. 110 frt	5	1894 okt. 1	— —	— —	102 —	— —	102 —	— —
„ „ „ 40 évre, visszafiz. 106 frt	5	1895 feb. 1	— —	— —	102 —	— —	102 —	— —
„ „ „ 40 „ III. kib.	5	1894 nov. 1	— —	— —	101 75	102 25	101 75	102 25
„ „ „ 35 „ IV. „	4½	1894 szep. 1	— —	— —	100 75	101 25	100 75	101 25
Nagyszebeni földhitelintézet	5	1894 decz. 1	— —	— —	101 75	102 25	101 75	102 25
„ „	5½	1895 feb. 1	— —	— —	102 —	— —	102 —	— —
„ „	6	1894 nov. 1	— —	— —	103 —	— —	103 —	— —
„ „ VI. kib.	4½	1894 szep. 1	— —	— —	100 50	101 —	100 50	101 —
Osztrák földhitelintézet nyer.-kötv.	3	1894 decz. 1	— —	— —	119 —	120 —	119 —	120 —
„ „ nyer.-jegy.	—	—	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Temesvári első takarékpénztár	5	1894 nov. 1	— —	— —	101 —	102 —	101 —	102 —
„ „ „	4½	1894 nov. 1	— —	— —	97 75	98 50	97 75	98 50
IV. Elsőbbségi kötvények.								
Adria m. kir. tengeri hajózási részvénytársaság	4½	1895 jan. 1	— —	— —	100 —	101 —	100 —	101 —
Budapesti közúti vaspálya-társaság 1887	4½	1895 jan. 1	— —	— —	100 —	100 50	100 —	100 50
„ „ „ 1889	4½	1894 nov. 1	— —	— —	100 —	100 50	100 —	100 50
Budapest-pécsi vasút	4	1894 okt. 1	— —	— —	98 50	99 50	98 50	99 50
Déli vasút	4	1893 nov. 1	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Első cs. kir. szab. dunagőzhajózási társaság	6	1894 szep. 30	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Győr-sopron-ebenfurti vasút, arany	3	1895 jan. 1	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Kassa-oderbergi vasút 1889, ezüst	4	1895 jan. 1	— —	— —	99 25	100 25	99 25	100 25
„ „ 1889, arany	4	1895 jan. 1	— —	— —	123 —	124 —	124 50	125 50
„ „ 1891, ezüst	4	1894 szep. 1	— —	— —	99 25	100 25	99 25	100 25
„ „ 1891, arany	4	1895 jan. 1	— —	— —	123 —	124 —	123 —	124 —
„ „ (osztrák vonal) 1889, ezüst	4	1895 jan. 1	— —	— —	99 25	100 25	99 25	100 25
Magyar-gácsországi vasút I. kib.	5	1894 szep. 1	— —	— —	110 50	111 50	110 50	111 50
„ „ II. „	5	1895 jan. 1	— —	— —	110 50	111 50	110 50	111 50
„ „ ezüst	4	1895 jan. 1	— —	— —	98 25	99 25	98 25	99 50
Magyar nyugoti vasút (székesf.-győr-gráczi vonal)	5	1894 okt. 1	— —	— —	107 —	108 —	107 —	108 —
„ „ „ 1874. kib.	5	1894 okt. 1	— —	— —	107 —	108 —	107 —	108 —
Magyar vasúti elsőbbs. kölcsön beruh. czélra, arany	4½	1895 jan. 1	— —	— —	125 —	126 —	125 —	126 —
Osztrák-magyar államvasút, arany	5	1894 szep. 1	— —	— —	— —	— —	— —	— —
„ „ 1883	4	1894 nov. 1	— —	— —	— —	— —	— —	— —
„ „ X. kib. 1885	3	1894 szep. 1	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Pesti Lloyd- és tőzsdeépület	4½	1894 decz. 1	— —	— —	100 —	100 50	100 —	100 50
Torontáli helyi érdekű vasutak	4½	1895 jan. 1	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Urikány-zsilvölgyi magyar kőszénb. els. kötv.	5	1895 jan. 1	— —	— —	— —	— —	— —	— —

Osztalék 1893. évre	Osztalék 1894. évre	Részvények száma	Befizetés részvényenként	Kamatláb	Kamatszámítási határidő		legalacsonyabb árfolyam	legmagasabb árfolyam	Osztr. ért. forint: mai utolsó árfolyam pénz	mai utolsó árfolyam áru	előző déli tőzsde utolsó árfolyama pénz	előző déli tőzsde utolsó árfolyama áru
						V. Bankok részvényei.						
8 —	—	150000	120	5	1894 jan. 1	Angol-osztrák bank	— —	— —	179 —	180 —	181 —	182 —
9 —	—	30000	100	—	—	Budapesti bankegyesület elöv. jog nélkül	132 —	133 50	132 50	133 50	131 —	133 —
12 —	—	13334	150	5	1894 jan. 1	Első magyar iparbank	221 —	— —	221 —	222 —	219 —	220 —
8 —	—	12000	80	5	1894 jan. 1	Fiumei hitelbank	146 —	— —	148 —	150 —	140 —	145 —
6 50	—	4000	100	—	—	Fővárosi bank-részvény-társaság	— —	— —	102 —	103 —	101 —	102 —
—	0	500	K. 2000	4	1895 jan. 1	Budapesti giro- és pénztár-egylet	— —	— —	— —	— —	— —	— —
—	—	50000	K. 200	5	1894 máj. 1	Hazai bank-részvény-társaság	140 —	— —	140 —	141 —	138 50	140 —
† 6 —	—	5000	K. 200	4	1894 jul. 1	Hermes magy. ált. váltóüzlet részvény-társaság	— —	— —	150 —	— —	150 —	— —
16	—	5000	200	—	—	Horvát leszámitoló bank	— —	— —	— —	— —	— —	— —
7 50	—	30000	100	5	1894 jan. 1	Horvát-szlavon országos jelzálogbank	— —	— —	— —	— —	— —	— —
24 —	—	70000	200	5	1894 jan. 1	Magyar általános hitelbank	— —	— —	— —	— —	— —	— —
7 —	—	80000	100	5	1894 jan. 1	Magyar ipar- és kereskedelmi bank	— —	— —	— —	— —	— —	— —
fr 40 —	—	3000	ar. 200	5	1894 jan. 1	Magyar jelzáloghitelbank, I. kibocsá ás	— —	— —	— —	— —	— —	— —
fr 20 —	—	97000	ar. 100	5	1894 jan. 1	Magyar jelzáloghitelbank, II. kibocsátás	— —	— —	— —	— —	— —	— —
10 —	—	6000	200	5	1894 jan. 1	Magyar kereskedelmi r.-t.	— —	— —	175 —	185 —	175 —	185 —
15 —	—	62500	K. 400	5	1894 jan. 1	Magyar leszámitoló és pénzváltó bank	— —	— —	— —	— —	— —	— —
—	—	4000	500	5	1894 jan. 1	Magyar takarékp. közp. jelzálogbankja	— —	— —	— —	— —	— —	— —
19 —	—	250000	160	5	1894 jan. 1	Osztrák hitelintézet	— —	— —	— —	— —	— —	— —
44 30	42 90	150000	600	5	1895 jan. 1	Osztrák-magyar bank	— —	— —	1085 —	1090 —	1090 —	1095 —
67 —	—	20000	500	5	1894 jan. 1	Pesti magyar kereskedelmi bank	1329 50	1332 —	1328 —	1332 —	1335 —	1338 —
—	—	5000	500	5	1895 jan. 1	„ „ „ „ új ideiglenes r.	— —	— —	1295 —	1300 —	1302 —	1305 —
16 —	—	60000	200	5	1894 jan. 1	Unionbank	— —	— —	— —	— —	— —	— —
						VI. Takarékpénztárak részvényei.						
5 —	5	25000	100	—	—	Belvárosi takarékpénztár	103 50	— —	103 —	104 —	104 —	105 —
7 —	—	992	50	—	—	Budapest III. kerületi takarékpénztár	— —	— —	140 —	142 —	140 —	142 —
—	—	10000	K. 200	—	—	Budapest-erzsébetvárosi takarékpénztár	— —	— —	105 —	107 —	105 —	107 —
—	8	25000	K. 200	—	—	Budapest-terézvárosi takarékpénztár	112 —	— —	111 —	112 —	112 —	113 —
—	—	10000	100	—	—	Budapest VIII., IX., X. ker. takp. r. t.	— —	— —	101 —	102 —	101 —	102 —
55 —	58 —	10000	300	—	—	Egyesült Budapesti fővárosi takarékp.	— —	— —	1315 —	1325 —	1315 —	1325 —
7 —	—	10000	100	—	—	Magyar általános takarékpénztár	— —	— —	138 —	140 —	137 —	139 —
38 —	—	12000	300	—	—	Magyar országos központi takarékp.	— —	— —	870 —	875 —	870 —	875 —
400 —	400	4000	1000	—	—	Pesti hazai első takarékpénztár	— —	— —	8900 —	8950 —	8900 —	8950 —
400 —	400	4000	1000	—	—	„ „ „ „ „ elővételi jog nélkül	— —	— —	8200 —	8300 —	8200 —	8300 —
						VII. Biztositó-társaságok részvényei.						
12 —	—	10000	200	5	1894 jan. 1	Bécsi biztositó társaság	— —	— —	255 —	258 —	255 —	258 —
16 —	—	5000	200	5	1894 jan. 1	Bécsi élet- és járadék-biztositó intézet	— —	— —	370 —	380 —	370 —	380 —
230 —	—	3000	1000	—	—	Első magyar általános biztositó társaság	— —	— —	4360 —	4385 —	4385 —	4390 —
7 —	—	20000	100	—	—	Foncière, pesti biztositó intézet	— —	— —	160 —	162 —	160 —	162 —
0	—	5000	150	—	—	Lloyd, magyar viszontbiztositó r. t.	— —	— —	90 —	95 —	90 —	95 —
8	—	10000	100	5	1894 jan. 1	Magyar jég- és viszontbiztositó r. t.	— —	— —	142 —	146 —	142 —	146 —

Osztalék 1893. évre	Osztalék 1894. évre	Részvények száma	Befizetés részvényenként	Kamatláb	Kamatszámítási határidő		Osztr. ért. forint: legalacsonyabb árfolyam	legmagasabb árfolyam	mai utolsó árfolyam pénz	mai utolsó árfolyam árú	előző déli tőzsde utolsó árfolyama pénz	előző déli tőzsde utolsó árfolyama árú
—	—	5000	K. 200	5	1894 jan. 1	Nemzeti baleset- és munkás biztositó r.-t.	— —	— —	154 —	156 —	154 —	156 —
50 —	—	2000	300	—	—	Pannonia viszontbiztositó intézet	— —	— —	985 —	995 —	985 —	995 —
						VIII. Gőzmalmok részvényei.						
20 —	—	2300	400	—	—	Concordia-gőzmalom r.-t.	— —	— —	380 —	400 —	380 —	400 —
125 —	—	2000	500	—	—	Első budapesti gőzmalom r.-t.	— —	— —	2230 —	2240 —	2230 —	2240 —
22 —	—	4500	200	—	—	Erzsébet-gőzmalom-társ.	— —	— —	410 —	420 —	410 —	420 —
20 —	—	3500	160	—	—	Luiza-gőzmalom r.-t.	— —	— —	212 —	218 —	212 —	218 —
0 —	—	1220	1000	—	—	Pannonia-gőzmalom-társ.	— —	— —	710 —	725 —	710 —	725 —
32 —	—	2000	400	—	—	Pesti hengermalom-társaság	— —	— —	720 —	730 —	720 —	730 —
20 —	—	4500	200	—	—	Pesti molnárok és sütők gőzmalom r.-t.	— —	— —	360 —	365 —	360 —	365 —
18 —	—	8000	150	—	—	Pesti Victoria-gőzmalom	— —	— —	243 —	247 —	243 —	247 —
—	—	2500	100	—	—	Váczi hengermalom r.-t.	— —	— —	— —	— —	— —	— —
						IX. Bányák és téglagyárak részvényei.						
10 —	—	20000	200	5	1894 jan. 1	Brassói bánya- és kohóegylet r.-t	— —	— —	330 —	332 —	330 —	332 —
—	—	6000	K. 2 0	—	—	Budapesti tégla- és mészégető r.-t	— —	— —	— —	— —	— —	— —
15 —	—	2000	100	—	—	Budapest-szentlőrinczi téglagyár	— —	— —	225 —	230 —	225 —	230 —
9 —	—	20000	100	5	1894 jan. 1	Egyesült tégla- és czementgyár r.-t.	147 —	148 —	147 —	148 —	148 —	150 —
10 —	—	20000	100	5	1894 jan. 1	Északmagy. egyesült köszénb. és iparv.	— —	— —	285 —	288 —	285 —	288 —
8 —	—	20000	100	5	1894 jan. 1	Felsőmagyarorsz. bánya- és kohómű r.-t.	142 —	144 —	143 —	144 —	143 —	144 —
† 10 —	—	5000	100	5	1894 márc. 1	Hungária göztéglagyár r.-t.	— —	— —	134 —	136 —	130 —	130 50
9 —	—	3500	100	—	—	István téglagyár r.-t.	— —	— —	100 —	101 —	100 —	101 —
—	—	15000	30	—	—	Kassa-somodi köszénbánya r.-t. id. elism.	— —	— —	78 —	80 —	78 —	80 —
† 50 —	—	2100	160	—	—	Kőbányai göztéglagyár-társulat	— —	— —	910 —	940 —	910 —	940 —
30 —	—	8500	200	—	—	Köszénbánya és téglagyár r.-t.	— —	— —	695 —	698 —	695 —	698 —
16 —	—	10000	100	5	1894 jan. 1	Magyar asphalt r.-t	295 —	296 —	294 —	298 —	285 —	290 —
8 —	8	10000	100	5	1895 jan. 1	Magyar általános köszénbánya r.-t.	— —	— —	172 —	174 —	172 —	174 —
—	—	20000	100	5	1894 jan. 1	Magy. göztégla-, czem.- és gypszgy. r.-t.	— —	— —	118 —	119 —	118 —	119 —
9 —	12	5000	100	5	1894 jan. 1	Magyar keramiai gyár r.-t.	— —	— —	202 —	204 —	202 —	204 —
—	—	6000	K. 200	5	1895 márc. 22	Péterhegyi téglaipar r.-t.	— —	— —	128 —	130 —	128 —	130 —
28 —	—	25600	100	5	1895 jan. 1	Salgótarjáni köszénbánya r.-t.	748 —	750 —	745 —	750 —	745 —	750 —
—	—	6400	100	5	1895 jan. 1	„ „ új ideiglenes r.	— —	— —	710 —	715 —	712 —	715 —
5 —	—	2000	100	—	—	Szentendrei téglagyár r.-t.	— —	— —	97 —	98 —	97 —	98 —
17 —	—	6000	150	—	—	Ujlaki tégla- és mészégető r.-t.	— —	— —	310 —	314 —	310 —	314 —
—	—	30000	100	—	—	Urikány-zsilvölgyi magy. köszénb. r.-t.	— —	— —	— —	— —	— —	— —
						X. Vasművek és gépgyárak részvényei.						
† 14 —	—	5000	200	5	1893 okt. 1	Első magyar gazdasági gépgyár r.-t.	— —	— —	280 —	285 —	280 —	285 —
6 —	—	10000	100	5	1894 jan. 1	„Danubius“ magy. hajógyár r.-t.	129 —	130 2.	128 50	129 50	128 —	130 —
85 —	—	1800	400	—	—	Ganz és társa vasöntöde és gépgyár	2290 —	—	2285 —	2295 —	2290 —	2305 —
11		2895	200	5	1894 jan. 1	Nadrági vasipar-társulat	—	—	—	—	— —	—

† 12	—	100000	100	5	1894 júl. 1	Rimamurány-salgótarjáni vasmű r.-t.	276	—	—	—	—	—
14	—	8000	200	—	—	Schlick-féle vasöntöde és gépgyár	293 50	—	292	294	290	293
† 5	—	10000	100	—	—	Walser-féle I. magy. gép- s tüzoltósz.-gyár r.-t.	—	—	125	127	125	127
12	—	6000	150	5	1894 jan. 1	Weltzer János gép-, waggongyár és vasöntöde	278	—	278	280	287	289
						XI. Könyvnyomdák részvényei.						
0	—	2400	100	—	—	„Athenaeum“ irodalmi és nyomdai r.-t.	—	—	490	500	490	500
† 13 50	—	4000	150	—	—	Franklin-társulat	—	—	265	275	265	275
7	—	5500	100	—	—	„Kosmos“ műintézet	—	—	118	120	118	120
12	—	1500	K. 400	—	—	„Országgy. Értesítő“ kő- és könyvny.	—	—	—	195	—	195
12	—	2000	200	—	—	„Pallas“ irodalmi és nyomdai r.-t.	—	—	219	222	219	222
80	—	591	500	—	—	Pesti könyvnyomda r.-t.	—	—	1400	—	1400	—
						XII. Különféle vállalatok részvényei.						
22	—	6000	K. 400	5	1894 jan. 1	Általános waggonkölcsönző-társulat	443	—	442	445	442	445
—	—	25000	K. 200	5	1894 jan. 1	Budapesti ált. villamossági r.-t.	160	—	160	162	164	165
14	—	5000	200	5	1894 jan. 1	Egyesült magyarhoni üveggyárak r.-t.	—	—	220	225	228	230
7	—	2500	100	—	—	Első magyar betűöntöde r.-t.	180	—	175	185	175	185
28	—	700	200	—	—	Első magyar gyapjumosó- és bizom. r.-t.	—	—	540	560	540	560
† 70	—	3000	300	—	—	Első magyar részvényserfőződe	—	—	1540	1550	1540	1550
20	—	2500	200	—	—	Első magyar sertéshizlaló r.-t.	—	—	490	510	490	510
22	—	2500	200	5	1894 jan. 1	Első magyar szállitási vállalat r.-t.	—	—	350	360	350	360
8	—	5550	80	—	—	Első magyar szálloda r.-t.	—	—	240	245	240	245
—	—	3000	K. 400	—	—	Első magyar üveggyár r.-t.	—	—	210	215	210	215
0	—	1200	100	—	—	Első pesti spodium- és csontlisztgyár	—	—	140	145	140	145
—	—	2000	200	—	—	Első temesvári szesz-égető és finomító r.-t.	—	—	—	—	—	—
† 70	—	1600	500	—	—	Fiumei rizshántoló- és rizskeményítő-gyár	—	—	1100	1120	1100	1120
8	—	1500	200	—	—	Fővárosi casino-épület r.-t.	—	—	—	—	—	—
24	—	3000	200	—	—	Gschwindt-féle szeszgyár	—	—	525	535	525	535
—	—	3200	K. 200	—	—	Gróf Esterházy Géza-féle cognac-gyár	—	—	—	—	—	—
—	—	4000	K. 400	—	—	„Hungária“ árpagyöngy-gyár	—	—	—	—	—	—
—	—	30000	50	—	—	„Hangária“ műtrágya- és kénsavgyár	—	—	55	—	55	—
—	—	3000	100	—	—	„Hygieia„ fémipar részv.-társ.	—	—	—	—	—	—
—	—	5000	100	—	—	Jordán Victor-féle börgyár r.-t.	—	—	—	—	—	—
—	—	3000	100	—	—	„ „ „ „ els. részv.	—	—	—	—	—	—
—	—	20000	K. 200	—	—	Kőbányai polgári serfőző r.-t.	—	—	148	150	148	150
—	—	6000	100	—	—	Langer T. osztr. és magy. szab. ért. r.-t.	—	—	—	—	—	—
† 4 50	—	26000	100	4	1894 aug. 1	Magyar czukoripar r.-t. A. sor.	—	—	—	—	—	—
† 8	—	36000	100	4	1894 aug. 1	„ „ „ B. „ elöjogos	—	—	129	131	129	131
—	—	4000	100	—	—	Magyar fém- és lámpaáru-gyár r.-t.	—	—	165	180	155	165
0	—	5000	200	—	—	Magyar kender- és lenipar r.-t.	—	—	—	—	150	160
—	—	30000	K. 200	5	1894 jun. 5	Magyar villamossági r.-t.	—	—	—	—	—	—
† 12	—	20000	200	5	1894 máj. 1	Nemzetközi villamossági társaság	—	—	310	313	310	313
22	—	7000	K. 400	5	1894 jan. 1	Nemzetközi waggon-kölcsönző r.-t.	442	444	442	445	442	445
—	—	1600	2000	—	—	Popper Lipót faipar r.-t.	—	—	—	—	—	—
—	—	12000	K. 200	—	—	Royal nagyszálloda részvény-társaság	—	—	120	125	120	125
10	—	1750	200	—	—	Szegedi kenderfonó gyár r.-t.	—	—	250	260	235	245
0	—	1250	100	—	—	Sziszeki tárházak r.-t.	—	—	—	—	—	—
†fr 20 50	—	200000	fr 200	5	1894 márc. 1	Törökbirodalmi dohányegyedárusági r.-t.	—	—	243	244	244	245

XIII. Közlekedési vállalatok részvényei.

Osztalék 1893. évre	Osztalék 1894. évre	Befizetés részvényenként	Kamatláb %	Kamatszámítási határidő		Osztr. ért. forint: legalacsonyabb árfolyam	legmagasabb árfolyam	mai utolsó árfolyam pénz	mai utolsó árfolyam árú	előző déli tőzsde utolsó árfolyama pénz	előző déli tőzsde utolsó árfolyama árú
10 —	—	100	5	1894. jan. 1.	Adria m. kir. tengeri hajózási r.-t.	— —	— —	230 —	231 —	230 —	231 —
—	—	100	—	—	Aradi és csanádi egyes. v. r.-t. törzs-r.	— —	— —	— —	— —	— —	— —
14 —	—	200	—	—	Balatontavi gőzhajózási r.-t.	— —	— —	— —	— —	— —	— —
10 —	—	200	5	1895. jan. 1.	Barcs-pakráczi vasút	— —	— —	208 —	210 —	211 —	212 —
9 —	9 50	105	—	—	Budapesti alagút-társulat	— —	— —	154 —	155 —	154 —	155 —
22 —	—	200	—	—	Budapesti közúti vaspálya	— —	— —	720 —	730 —	730 —	740 —
—	—	200	—	—	" " " II. sor.	— —	— —	— —	— —	— —	— —
12 —	—	—	—	—	" " " élv. jegy	— —	— —	465 —	475 —	465 —	475 —
8 —	—	100	5	1894. jan. 1.	Budapesti villamos városi vasút r.-t.	— —	— —	— —	— —	— —	— —
—	—	100	5	1895. jan. 1.	" " " ideigl. elism.	— —	— —	305 —	307 —	305 —	307 —
3 —	—	—	—	—	" " " " élv. jegy	— —	— —	180 —	190 —	180 —	190 —
6 50	—	100	—	—	Budapest-szentlőrinczi h. é. vasút	— —	— —	— —	— —	— —	— —
6 50	—	100	—	—	" " " " els. ré zv.	— —	— —	— —	— —	— —	— —
—	—	K. 200	5	1895. jan. 1.	Budapest-újpest-rákospalota vill. közúti vasút r.-t.	— —	— —	— —	— —	— —	— —
—	—	K. 400	—	—	Debreczen-derecskei " " " "	— —	— —	— —	— —	— —	— —
—	—	100	—	—	Debreczen-füzesabonyi " " " "	— —	— —	— —	— —	— —	— —
—	—	100	—	—	Debreczen-hajdunánási " " " "	— —	— —	— —	— —	— —	— —
fr. 4	—	ar. 200	5	1894. jan. 1.	Déli vasút	— —	— —	— —	— —	— —	— —
0 —	—	p. p. 500	5	1894. jan. 1.	Első cs. kir. szab. dunagőzhajózási társaság	— —	— —	585 —	590 —	585 —	590 —
—	—	230	—	—	Győr-sopron-ebenfurti vasút	— —	— —	— —	— —	— —	— —
4 —	—	100	5	1894. jan. 1.	Kassa közúti vasút	— —	— —	— —	— —	— —	— —
7 $94^4/_{10}$	—	200	4	1895. jan. 1.	Kassa-oderbergi vasút	— —	— —	200 —	202 —	200 —	202 —
9 $94^4/_{10}$	—	200	5	1895. jan. 1.	Magyar-gácsországi vasút	— —	— —	208 75	209 75	209 —	211 —
8 —	—	K. 200	5	1894. jan. 1.	Magyar gőzhajózási r.-t.	— —	— —	— —	— —	— —	— —
9 $87^5/_{10}$	—	200	5	1895. jan. 1.	Magyar nyugoti vasút	— —	— —	207 50	208 50	206 50	207 50
4 50	—	100	$4^1/_2$	1894. jan. 1.	Máramarosi sóvasút els. részv.	— —	— —	97 —	98 —	97 —	98 —
3 —	—	100	—	—	" " törzs-részvényei	— —	— —	60 —	65 —	60 —	65 —
3 —	—	100	—	—	" " B. "	— —	— —	60 —	65 —	60 —	65 —
—	—	100	—	—	Marosvásárh.-szászrég. vasút els. részv.	— —	— —	105 —	106 —	105 —	106 —
—	—	K. 200	—	—	Murányvölgyi h. é. vasút els. részv.	— —	— —	— —	— —	— —	— —
—	—	100	—	—	Nagykikinda-nagybecskereki vasút els. részv.	— —	— —	105 —	106 —	105 —	106 —
4 —	—	K. 1000	—	—	Oriente magy. tengeri hajózási r.-t.	— —	— —	— —	— —	— —	— —
fr 28 —	—	ar. 200	5	1894. jul. 1.	Osztrák-magyar államvasút	— —	— —	— —	—	— —	— —
9 $94^4/_{10}$	—	200	5	1895. jan. 1.	Pécs-barcsi vasút	— —	— —	234 —	236 —	234 —	236 —
—	—	100	—	—	Petrozsény-lupényi h. é. vasút els. részv.	— —	— —	— —	— —	—	— —
—	—	200		—	Szlavóniai h. é. vasút els. részv.	— —	— —	184 —	185	184 —	185

XIV. Sorsjegyek.

Névérték darabonként							
5	Bazilika-sorsjegy	— —	— —	8 25	8 75	8 25	8 75
5	„ „ osztrák felülbélyegzéssel	— —	— —	8 75	9 25	8 75	9 25
100	Bécsvárosi nyereménykölcsön 1874. évből	— —	— —	178 —	179 —	178 —	179 —
40	Budavárosi sorsjegy	— —	— —	60 —	62 —	60 —	62 —
40	„ „ osztrák felülbélyegzéssel	— —	— —	62 —	64 —	62 —	.64 —
2	„Jó sziv“ egyesületi sorsjegy	— —	— —	3 —	3 30	3 —	3 30
2	„ „ „ osztrák felülbélyegzéssel	— —	— —	3 15	3 35	3 15	3 35
5	Magyar vörös-kereszt-sorsjegy	— —	— —	11 35	11 85	11 35	11 85
5	„ „ „ „ osztrák felülbélyegzéssel	— —	— —	11 75	12 25	12 —	12 50
L. 25	Olasz vörös-kereszt-sorsjegy	— —	— —	12 25	12 75	12 25	12 75
L. 25	„ „ „ „ osztrák felülbélyegzéssel	— —	— —	12 75	13 25	12 75	13 25
10	Osztrák vörös-kereszt-sorsjegy	— —	— —	18 —	18 50	18 —	18 50
100	Osztrák hitelintézeti sorsjegy	— —	— —	200 —	202 —	200 —	202 —
p. p. 40	Pálffy-sorsjegy	— —	— —	59 —	60 —	59 —	60 —

XV. Pénznemek.

Arany, magyar vagy osztrák vert	— —	— —	5 84	5 89	5 84	5 89
„ „ „ „ kör	— —	— —	5 78	5 83	5 78	5 83
„ „ „ „ 8 forintos	— —	— —	9 82	9 86	9 82	9 86
„ 20 frankos	— —	— —	9 82	9 86	9 82	9 86
„ 20 márkás	— —	— —	12 08	12 12	12 09	12 13
„ török aranylira	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Német birodalmi vagy egyenértékü bankjegy (100 márka)	— —	— —	60 40	60 60	60 45	60 65
Franczia bankjegy (100 frank)	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Olasz bankjegy (100 lira)	— —	— —	46 60	46 90	45 70	47 —
Papirrubel darabonként	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Román bankjegy (100 lei)	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Szerb bankjegy (100 ezüst dinár)	— —	— —	— —	— —	— —	— —

XVI. Váltók árfolyama (látra).

Bank-kamatláb							
$2^1/_2$	Amsterdam 100 hollandi forintért	— —	— —	102 40	102 70	102 40	102 70
3	Brüssel 100 frankért	— —	— —	— —	— —	— —	— —
2	London 10 font ₤-ért	— —	— —	123 80	124 20	123 80	124 20
3	Német bankpiaczok 100 márkáért	— —	— —	60 40	60 60	60 45	60 65
$5^1/_2$	Olasz bankpiaczok 100 liráért	— —	— —	46 60	46 90	46 70	47 —
$2^1/_2$	Páris 100 frankért	— —	— —	49 10	49 30	49 10	49 30
$3^1/_2$	Svájczi bankpiaczok 100 „	— —	— —	49 —	49 20	49 —	49 20
$5^1/_2$	Szentpétervár 100 rubelért	— —	— —	— —	— —	— —	— —

XVII. Határidőre kötött értékpapirok. (Február hó végére.)

Magyar aranyjáradék	— —	— —	124 30	124 60	124 30	124 60
Magyar koronajáradék	— —	— —	99 30	99 60	99 30	99 60
Horvát-szlavon országos jelzálogbank	— —	— —	123 —	123 50	123 —	123 50
Magyar általános hitelbank	488 75	490 75	488 50	489 —	498 —	498 50
Magyar ipar- és kereskedelmi bank	130 50	131 40	131 —	131 50	132 50	133 —

Osztalék 1893. évre	Osztalék 1894. évre	Befizetés részvényenként	Kamatláb %	Kamatszámítási határidő		leg-alacsonyabb árfolyam	legmagasabb árfolyam	Osztr. ért. forint: mai utolsó árfolyam pénz	mai utolsó árfolyam árú	előző déli tőzsde utolsó árfolyama pénz	előző déli tőzsde utolsó árfolyama árú
					XIII. Közlekedési vállalatok részvényei.						
10 —	—	100	5	1894. jan. 1.	Adria m. kir. tengeri hajózási r.-t.	— —	— —	230 —	231 —	230 —	231 —
—	—	100	—	—	Aradi és csanádi egyes. v. r.-t. törzs-r.	— —	— —	— —	— —	— —	— —
14 —	—	200	—	—	Balatontavi gőzhajózási r.-t.	— —	— —	— —	— —	— —	— —
10 —	—	200	5	1895. jan. 1.	Barcs-pakráczi vasút	— —	— —	208 —	210 —	211 —	212 —
9 —	9 50	105	—	—	Budapesti alagút-társulat	— —	— —	154 —	155 —	154 —	155 —
22 —	—	200	—	—	Budapesti közúti vaspálya	— —	— —	720 —	730 —	730 —	740 —
—	—	200	—	—	„ „ „ II. sor.	— —	— —	— —	— —	— —	— —
12 —	—	—	—	—	„ „ „ élv. jegy	— —	— —	465 —	475 —	465 —	475 —
8 —	—	100	5	1894. jan. 1.	Budapesti villamos városi vasút r.-t.	— —	— —	— —	— —	— —	— —
—	—	100	5	1895. jan. 1.	„ „ „ ideigl. elism.	— —	— —	305 —	307 —	305 —	307 —
3 —	—	—	—	—	„ „ „ „ élv. jegy	— —	— —	180 —	190 —	180 —	190 —
6 50	—	100	—	—	Budapest-szentlőrinczi h. é. vasút	— —	— —	— —	— —	— —	— —
6 50	—	100	—	—	„ „ „ „ „ els. ré zv.	— —	— —	— —	— —	— —	— —
—	—	K. 200	5	1895. jan. 1.	Budapest-újpest-rákospalota vill. közúti vasút r.-t.	— —	— —	— —	— —	— —	— —
—	—	K. 400	—	—	Debreczen-derecskei „ „ „ „	— —	— —	— —	— —	— —	— —
—	—	100	—	—	Debreczen-füzesabonyi „ „ „ „	— —	— —	— —	— —	— —	— —
—	—	100	—	—	Debreczen-hajdunánási „ „ „ „	— —	— —	— —	— —	— —	— —
fr. 4	—	ar. 200	5	1894. jan. 1.	Déli vasút	— —	— —	— —	— —	— —	— —
0 —	—	p. p. 500	5	1894. jan. 1.	Első cs. kir. szab. dunagőzhajózási társaság	— —	— —	585 —	590 —	585 —	590 —
—	—	230	—	—	Győr-sopron-ebenfurti vasút	— —	— —	— —	— —	— —	— —
4 —	—	100	5	1894. jan. 1.	Kassa közúti vasút	— —	— —	— —	— —	— —	— —
7 $94^4/_{10}$	—	200	4	1895. jan. 1.	Kassa-oderbergi vasút	— —	— —	200 —	202 —	200 —	202 —
9 $94^4/_{10}$	—	200	5	1895. jan. 1.	Magyar-gácsországi vasút	— —	— —	208 75	209 75	209 —	211 —
8 —	—	K. 200	5	1894. jan. 1.	Magyar gőzhajózási r.-t.	— —	— —	— —	— —	— —	— —
9 $87^5/_{10}$	—	200	5	1895. jan. 1.	Magyar nyugoti vasút	— —	— —	207 50	208 50	206 50	207 50
4 50	—	100	$4^1/_2$	1894. jan. 1.	Máramarosi sóvasút els. részv.	— —	— —	97 —	98 —	97 —	98 —
3 —	—	100	—	—	„ „ törzs-részvényei	— —	— —	60 —	65 —	60 —	65 —
3 —	—	100	—	—	„ „ B. „	— —	— —	60 —	65 —	60 —	65 —
—	—	100	—	—	Marosvásárh.-szászrég. vasút els. részv.	— —	— —	105 —	106 —	105 —	106 —
—	—	K. 200	—	—	Murányvölgyi h. é. vasút els. részv.	— —	— —	— —	— —	— —	— —
—	—	100	—	—	Nagykikinda-nagybecskereki vasút els. részv.	— —	— —	105 —	106 —	105 —	106 —
4 —	—	K. 1000	—	—	Oriente magy. tengeri hajózási r.-t.	— —	— —	— —	— —	— —	— —
fr 28 —	—	ar. 200	5	1894. jul. 1.	Osztrák-magyar államvasút	— —	— —	— —	— —	— —	— —
9 $94^4/_{10}$	—	200	5	1895. jan. 1.	Pécs-barcsi vasút	— —	— —	234 —	236 —	234 —	236 —
—	—	100	—	—	Petrozsény-lupényi h. é. vasút els. részv.	— —	— —	— —	— —	— —	— —
—	—	200	—	—	Szlavóniai h. é. vasút els. részv.	—	— —	181 —	185	184 —	185

Névérték darabonként							
	XIV. Sorsjegyek.						
5	Bazilika-sorsjegy	— —	— —	8 25	8 75	8 25	8 75
5	„ „ osztrák felülbélyegzéssel	—	— —	8 75	9 25	8 75	9 25
100	Bécsvárosi nyereménykölcsön 1874. évből	— —	— —	178 —	179 —	178 —	179 —
40	Budavárosi sorsjegy	— —	— —	60 —	62 —	60 —	62 —
40	„ „ osztrák felülbélyegzéssel	— —	— —	62 —	64 —	62 —	64 —
2	„Jó sziv" egyesületi sorsjegy	— —	— —	3 —	3 30	3 —	3 30
2	„ „ „ osztrák felülbélyegzéssel	— —	— —	3 15	3 35	3 15	3 35
5	Magyar vörös-kereszt-sorsjegy	— —	— —	11 35	11 85	11 35	11 85
5	„ „ „ „ osztrák felülbélyegzéssel	— —	— —	11 75	12 25	12 —	12 50
L. 25	Olasz vörös-kereszt-sorsjegy	— —	— —	12 25	12 75	12 25	12 75
L. 25	„ „ „ „ osztrák felülbélyegzéssel	— —	— —	12 75	13 25	12 75	13 25
10	Osztrák vörös-kereszt-sorsjegy	— —	— —	18 —	18 50	18 —	18 50
100	Osztrák hitelintézeti sorsjegy	— —	— —	200 —	202 —	200 —	202 —
p. p. 40	Pálffy-sorsjegy	— —	— —	59 —	60 —	59 —	60 —
	XV. Pénznemek.						
	Arany, magyar vagy osztrák vert	— —	— —	5 84	5 89	5 84	5 89
	„ „ „ „ kör	— —	— —	5 78	5 83	5 78	5 83
	„ „ „ „ 8 forintos	— —	— —	9 82	9 86	9 82	9 86
	„ 20 frankos	— —	— —	9 82	9 86	9 82	9 86
	„ 20 márkás	— —	— —	12 08	12 12	12 09	12 13
	„ török aranylira	— —	— —	— —	— —	— —	— —
	Német birodalmi vagy egyenértékü bankjegy (100 márka)	— —	— —	60 40	60 60	60 45	60 65
	Franczia bankjegy (100 frank)	— —	— —	— —	— —	— —	— —
	Olasz bankjegy (100 lira)	— —	— —	46 60	46 90	46 70	47 —
	Papirrubel darabonként	— —	— —	— —	— —	— —	— —
	Román bankjegy (100 lei)	— —	— —	— —	— —	— —	— —
	Szerb bankjegy (100 ezüst dinár)	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Bank-kamatláb	**XVI. Váltók árfolyama** (látra).						
$2^1/_2$	Amsterdam 100 hollandi forintért	— —	— —	102 40	102 70	102 40	102 70
3	Brüssel 100 frankért	— —	— —	— —	— —	— —	— —
2	London 10 font £-ért	— —	— —	123 80	124 20	123 80	124 20
3	Német bankpiaczok 100 márkáért	— —	— —	60 40	60 60	60 45	60 65
$5^1/_2$	Olasz bankpiaczok 100 liráért	— —	— —	46 60	46 90	46 70	47 —
$2^1/_2$	Páris 100 frankért	— —	— —	49 10	49 30	49 10	49 30
$3^1/_2$	Svájczi bankpiaczok 100 „	— —	— —	49 —	49 20	49 —	49 20
$5^1/_2$	Szentpétervár 100 rubelért	— —	— —	— —	— —	— —	— —
	XVII. Határidőre kötött értékpapirok. (Február hó végére.)						
	Magyar aranyjáradék	— —	— —	124 30	124 60	124 30	124 60
	Magyar koronajáradék	— —	— —	99 30	99 60	99 30	99 60
	Horvát-szlavon országos jelzálogbank	— —	— —	123 —	123 50	123 —	123 50
	Magyar általános hitelbank	488 75	490 75	488 50	489 —	498 —	498 50
	Magyar ipar- és kereskedelmi bank	130 50	131 40	131 —	131 50	132 50	133 —

	Osztr. ért. forint											
	legalacsonyabb		legmagasabb		mai utolsó árfolyam				elöző déli tözsde utolsó árfolyama			
	árfolyam				pénz		árú		pénz		árú	
Magyar jelzáloghitelbank	288	75	289	75	288	—	288	50	292	—	292	50
Magyar leszámitoló és pénzváltó bank	312	50	313	—	312	75	313	25	316	50	317	—
Villamos városi vasút	308	50	310	—	308	—	309	—	310	—	311	—
Budapest-újpest-rákospalotai villamos közúti vasút r.-t.	146	50	—	—	148	—	149	—	147	—	148	—
Rimamurányi vasmü	275	25	277	25	276	—	276	50	279	—	279	50
Magyar villamossági részvény-társaság	151	—	—	—	150	50	151	—	152	—	153	—
Osztrák hitelintézet	408	75	410	10	408	75	409	—	412	25	412	50
Déli vasút	—	—	—	—	106	—	106	50	106	—	106	50
Osztrák-magyar államvasút	394	70	395	25	395	—	395	25	397	50	398	—

Leszámoló árfolyamok.

Magyar általános hitelbank	489	—	Budapesti bankegyesület	131	—	Köszénbánya és téglagyár r.-t.	—	—
Osztrák hitelintézet	469	—	Első magyar iparbank	220	—	Magyar asphalt részvény-társaság	287	—
Magyar aranyjáradék	—	—	Fiumei hitelbank	—	—	Salgó-tarjáni, elöv. jog nélkül	744	—
Magyar koronajáradék	—	—	Magyar általános takarékpénztár r.-t.	139	—	Ujlaki téglagyár	311	—
Magyar ipar- és kereskedelmi bank	—	—	Kereskedelmi bank	1333	—	„Danubius" magyar hajógyár	130	—
Horvát jelzálog bank	—	—	Belvárosi takarékpénztár	—	—	I. magyar részvény serfözöde	1540	—
Magyar jelzálog bank	—	—	Terézvárosi takarékpénztár	112	—	Egyesült magyar üveggyárak r.-t	224	—
Magyar pénzváltó és leszámitoló bank	—	—	Első magyar biztosító társulat	4385	—	Budapesti villamossági r.-t.	162	—
Budapesti villamos városi vasut	—	—	Jég- és viszontbiztosító társulat	140	—	Magyar czukor-ipar részvény-társaság	—	—
Budapest-újpest-rákospalotai villam. vasút	—	—	Foncière pesti biztostió társulat	157	—	Polgári serfözö részvény-társaság	—	—
Déli vasút	—	—	Brassói bány- és kohó egylet	—	—	Nemzetközi waggonkölcsönzö társulat	444	—
Államvasút	—	—	Egyesitett tégla- és czementgyár	—	—	Budapesti villamos városi vasút íd. elism.	—	—
Rima-Murányi	—	—	Felsömagyarországi bánya- és kohó	—	—	„Adria" magyar tengerhajózási r.-t.	710	—
Magyar villamossági részvény-társaság	—	—	Magyar általános köszénbánya r.-t.	173	—	Budapesti közuti vaspálya	—	—

Kamatozó kiestári utalvány kamatlába (6 hó)	4
Az osztrák-magyar bank kamatlába váltóleszámitolásnál	4%
Járadékok és bankzáloglevelek elzálogositásánál	$4\frac{1}{2}$%
Más értékpapirok elzálogositásánál	5%

Előtőzsde 1895. február 23-án.

Magyar aranyjáradék	febr. 28-ára			Osztrák hitelintézet	febr. 28-ára	409	40	410	10
Rimamurányi vasmü	„ 28-ára			Déli vasút	„ 28-ára				
Magyar általános hitelbank	„ 28-ára	488 25	494	Osztrák-magyar államvasút	„ 28-ára	391	75	394	90
„ ipar- és kereskedelmi bank	„ 28-ára			Magyar földteherm. kötvény	—				
„ jelzálogbank	„ 28-ára	289 75	290 25	Foncière pesti biztositó-társaság	—				
„ leszámitoló bank	„ 28-ára	312 25	314	Jég- és viszontbiztositó-társaság					
Budapest-ujpesti villamos közuti vasút	„ 28-ára	146 50		Pesti magyar kereskedelmi bank					
Városi villamos vasút	„ 28-ára	307	311	„Adria" magyar tengerhajózási társaság					
Magyar villamossági társulat	28-ára	150		Salgó-tarjani köszén					

Az értékpapiroknak tőzsdei, piaczi árában vagy van, vagy nincs benne az *időközi* kamat. Az utóbbi alatt azt a kamatot kell érteni, mely a szelvények lejárásának határideje közben adás-vevésre került értékpapirok kamatjai fejében, a felek valamelyikét megilleti.

Az olasz, franczia és angol börzéken jegyzett árakban az időközi kamat már minden értékpapirosnál benne van, úgy hogy ott azt külön számítni és fizetni nem kell. A többi európai piaczokon, tőzsdéken így csak a részvényeket jegyzik. A tőzsdejegyzésnek ezt a módját *százalékosnak* mondják, mert mindig azt fejezi ki, hogy aznap az illető papirost névértékének hány %-áért adták és vették: beleértve a kamatoknak vagy osztaléknak időközi értékét is.

Más értékpapiroknál ellenben az u. n. *darabjegyzés*, vagyis az van, hogy egy vagy több darab meghatározott névértékű papirt mennyiért adtak-vettek. Ennél a jegyzésnél, ha a legközelebbi kamatlejárat idejében beváltásra kerülő szelvény a vevőé lesz, ekkor a szelvénynek, a vásár napjáig szóló értékét ez tartozik az eladónak megtéritni. Ha pedig az eladó tartja meg a szelvényt, ekkor a szelvénynek, a vásár napjától a lejáratig szóló értéket az eladó tartozik a vevőnek kiszolgáltatni.

Ennél az időközi kamat számításánál figyelemmel kell lenni a szelvénynek adóköteles vagy adómentes voltára; mert a szelvény értékének kifizetésekor, a pénztár az adót az időközi kamatra való tekintet nélkül vonja le.

Egyébiránt valamely értékpapir számitásánál magát az értékpapirt kell tanulmányozni, mert a pénztárról és névértékről, a melyekre szól, a lejárati határidőkről, adózási viszonyairól, beváltó helyeiről stb. legkönnyebben ez ad hiteles felvilágositást.

18. §. A gazdaságok különfélesége.

Ahhoz, a mit a gazdaságról a 10-ik §-ban elmondtunk, itt még hozzátesszük, hogy az más és más szempontból tekintve, különféle lehet, a nélkül, hogy e miatt az eddig előadott gazdasági alap- és sarkfogalmak átalános érvénye csorbulna.

Így a gazdaság 1. tulajdonosához képest: *a)* magán, *b)* nyilvános, *c)* köz- vagy társadalmi gazdaság; 2. irányához képest: *a)* kereső, *b)* háztartó; 3. berendezéséhez képest: *a)* egy vagy

b) több tagú; 4. cserekölzegéhez képest pedig: *a*) csere-, *b*) pénz- és *c*) hitelgazdaság.

1. *a*) Magángazdaság alatt oly gazdaságot értünk, melynek tulajdonosa magánszemély, s a forgalomban a szolgáltatás és viszontszolgáltatás elvének fentartása mellett magánszükségletek kielégítésére szolgál. Ide tartoznak: az egyes ember, valamennyi család gazdasága, valamint a földmívelés, ipar és kereskedelem körébe eső mindenféle vállalat, pénzintézetek, társaságok; *b*) nyilvános gazdaság alatt pedig oly gazdaságot kell érteni, melynek tulajdonosa nem magánszemély, mely a polgároknak, általuk mint egyesek által nem fedezhető szükségeik kielégitését czélozza, s az adásvevésnél a magángazdaságban honos egyéni szolgáltatás és viszontszolgáltatás elvéhez, szigorúan nem ragaszkodik. Ide tartoznak első sorban az egyház, az állam és ország, a különböző törvényhatóságok és községek, s végül a *közalapok*, vagyis: a különböző kegyeletes és közhasznú czélra felajánlott vagyonösszegek gazdasága; *c*) köz- vagy társadalmi gazdaság alatt pedig, egy állami közösségben élő nemzet magán és nyilvános gazdaságainak bensőleg tagozott — organikus — összeségét, mint egészet értjük, a mint az egész nemzet egyenként és együtt javakat termel és forgat, hogy a körében felmerülő szükségeket mindenkor és mindenhol fedezhesse.

2. *a*) Termelő vagyis: kereső gazdaság, melynek egyenes és közvetlen czélja új dologi javaknak előállitása. Ide tartoznak: a mező, ipari, kereskedelmi és átalában azok a gazdaságok, melyek dologi javakat, dologi javakkal, pl. gabonát pénzzel, a pénzt váltóval, ezt árúval stb. cserélnek ki. Ilyen a legtöbb magángazdaság, sőt ilyenek a tulajdonukban lévő birtokaik, tőkéik és vállalataik miatt részben a nyilvános gazdaságok is. A közgazdaságnak pedig egészben véve épen termelő gazdaságnak kell lennie; *b*) fogyasztó vagyis: háztartó gazdaság, melynek egyenes és közvetlen czélja új személyi javak előállitása, oly módon, hogy a gazdálkodó személyi javainak dologiakért való kicserélése által, az utóbbiakat legalább is akkora mennyiségben iparkodik tulajdonába hozni, hogy a háztartási szükségek fedezve legyenek. Ide tartoznak: mindazoknak gazdaságai, kiknek munkája egyenesen és közvetlenül főleg személyi javakat hoz létre. Így a magángazdaságok közül a szellemi munkások: papok, tisztviselők, tanárok, írók, ügyvédek, orvosok, katonák, színészek, zenészek stb. majdnem kivétel nélkül; az anyagi munkások közül a személyesen kiszolgálók minden faja:

borbély, pinczér, inas, közszolga stb. A nyilvános gazdaságok legnagyobb része és legnagyobb részben: szintén háztartó gazdaság.

3. *a*) Egytagú az oly gazdaság, mely önálló élettel és czéllal biró részekre nem osztható. Ilyen a legtöbb család, számos egyházi és világi község, valamint közalap gazdasága; *b*) többtagúnak, vagyis: összetettnek mondjuk ellenben az oly gazdaságokat, melyeknek részei már önmagukban mindannyi önálló gazdasági élettel és czéllal birnak. E részek csak a náluknál magasabb irányú valamely gazdaságban és czélban egyesíthetők szerves egészszé. Ide sorolhatók főleg az államok, országok, törvényhatóságok, községek gazdasága, továbbá számos magángazdaság is.

4. *a*) Cseregazdaság alatt azon kezdetleges állapot értendő, melynél a pénz mint értékmérő és csereeszköz ismeretlen, s igy a javak természetes eredeti állapotjukban cseréltetnek ki; *b*) a pénzgazdaságnál minden jószág értékét pénzzel mérik meg, és ezért is adják oda; *c*) a hitelgazdaságban a pénzt a jószágok értékének csak megmérésére használják és a cserét magát a hitel, illetőleg ennek megtestesülése, a hitelpapir közvetíti, vagyis: a javakat ezért adják és veszik.

19. §. A vagyonváltozások és ezeknek különfélesége.

Vagyonváltozások alatt azokat a változásokat kell érteni, melyeket a termelés, fogyasztás és forgalom a vagyonban előidéznek. Csak hogy különbséget kell tenni közöttük, mert a termelés által a javak előállnak és szaporodnak, a fogyasztás által pedig kevesbednek, illetőleg elenyésznek. Ennélfogva a termelés és fogyasztás által a vagyonállapot, mennyiségileg: értékében változik.

A csereforgalom által ellenben a javak sem elő nem állnak, sem pedig el nem enyésznek, csupán anyagukat, helyüket, tulajdonosukat stb. változtatják meg. Azaz: a valakinek tulajdonában lévő vagyonösszeg a csere által szükségkép csak alakjára nézve változik, pl. a gabonában lévő vagyonösszeg pénzzé változik át, a nélkül, hogy ez az értékben való változást is szükségkép maga után vonná. A vagyon a csere folytán csak akkor változik értékében, mennyiségében is, ha a csere nyereséggel vagy veszteséggel jár.

A vagyonnak mind ezek a változásai, a gazdaságban mint bevételek és kiadások jelentkeznek, melyeket újból valódi és átfutó változásokra, illetőleg bevételekre és kiadásokra osztunk fel.

A vagyonnak a termelésből és fogyasztásból eredő, valamint a cserénél előfordulható nyereségből és veszteségből származó mennyiségi változásai, képezik a *valódi* bevételeket és kiadásokat. Ezek ellenében a vagyonnak a csereforgalom által előidézett alaki változásai az *átfutókat.* Más szóval: valódiak az olyan változások, melyek a vagyont szaporítják, vagy kevesbítik; ellenben az átfutók az olyanok, melyek a vagyont sem nem szaporítják, sem nem kevesbítik.

A vagyonra való befolyásuk szempontjából az elsőket még hatályosoknak, az utóbbiakat hatálytalanoknak is mondják.

Foglalkozzunk külön *a*) a valódi és külön *b*) az átfutó változásokkal.

a) Minden dologi jószág, mely a gazdaságba be-, vagy innen kilép: *bevételt* vagy *kiadást* képez. Ellenben *jövedelem* és *költség* csak az olyan valódi bevétel és kiadás, mely tervszerű gazdálkodásnak az eredménye. Ilyen pl. az évi termés, a munkások bére stb. Ellenben a talált kincs, a lutrira rakott pénz gazdaságilag nem jövedelem és nem költség. Azt a bevételt és kiadást, mely a tervszerű gazdálkodásnak közönséges eredménye: *rendesnek*, azt pedig, mely tervszerű gazdálkodásnak ugyan, de csak kivételes eredménye: *rendkívülinek* mondjuk. Ha valamely rendes bevetel és kiadás mindig ugyanabban az összegben és időben fordul elő: akkor ez *állandó*, ellenkezőleg pedig *változó.*

Az adásnál és vételnél megállapított jognak teljesítési idejét: *lejáratnak* nevezzük. Néha nem magyarosan esedékességnek is mondják. A lejárt és nem teljesitett jog: a *hátralék.* Ez ha bevételi jogból származik: cselekvő, ha kiadásiból, akkor szenvedő. A jognál nagyobb teljesítés: a *túlfizetés.* A tartozási és követelési jog különbsége: *az egyenleg*, mely a szerint, a mint a tartozás vagy követelés nagyobb: lehet tartozási és követelési. Ez nem mindig azonos a *maradványnyal*, mely a teljesített bevételek és kiadások különbségéből áll, s melynek testes mivoltából kifolyólag mindig cselekvőnek kell lennie. Ha a bevételből, az ezzel ugyanegy forrásból származó kiadást, és a kiadásból az ezzel ugyanegy forrásból származó bevételt leszámítjuk, más szóval: ha az ellentétes mennyiségeket compensáljuk, az így mutatkozó bevételt és kiadást *tisztának*, *nettonak* mondjuk. Ha ellenben a *leszámítás, compensatio* nem történik meg, hanem úgy a bevételeket, mint a kiadásokat előfordulásuk teljes összegében tekintjük: akkor ezeket *nyersnek*, *bruttónak*

nevezzük. Az ellentétes természetü vagyonrészek sommás összehasonlítása: a mérleg.

b) Az átfutó vagyonváltozások kétfélék: föltétlenül absolut és viszonylagosan — relativ — átfutók.

Föltétlenül átfutók: az olyan bevételek, melyek tartozást, s az olyan kiadások: melyek követelést vonnak magok után. Ellenben viszonylagosan átfutók: az igy létrejött tartozások megtéritése és a követelések beszedése. A föltétlenül átfutók tehát képezik az okot, a viszonylagosan átfutók az okozatot, olykép, hogy az okból ellenkező természetü okozat, vagyis: a bevételből kiadás, a kiadásból bevétel származik.

Fröhlich a föltétlenül és viszonylagosan átfutó bevételekről és kiadásokról a következő formás átnézetet nyujtja:

Föltétlenül átfutó	Viszonylagosan átfutó
Bevételek:	**Kiadások:**
1. Fölvett pénztőkék és egyéb kölcsönök:	2. Visszafizetett pénztőkék és egyéb kölcsönök:
a) kamatra	a) kamatosak
b) kamat nélkül.	b) kamat nélküliek.
2. Ideiglenes bevételek:	2. Visszaszolgáltatott ideigl. bevételek
a) kapott előlegek	a) visszaszolgáltatott előlegek
α) megtérítendők.	α) lefizetés által
β) elszámolandók	β) elszámolás által
b) elfogadott letétek	b) visszaszolgáltatott letétek
c) elfogadott ideiglenes pénzek.	c) visszafizetett idegen pénzek.
Kiadások:	**Bevételek:**
1. Kölcsönzött pénztőkék:	1. Visszavett kölcsöntőkék:
a) kamatra	a) kamatosak
b) kamat nélkül.	b) kamatnélküliek
2. Ideiglenes kiadások, és pedig:	2. Visszakapott ideigl. kiadások és pedig:
a) adott előlegek	a) visszakapott előlegek
α) megtérítendők	α) befizetés által
β) elszámolandók	β) elszámolás által
b) letétbe adott összegek.	b) felvett letétek.

II.

SZÁMTARTÁS A GAZDASÁGBAN.

---

20. §. A gazdaság vitele.

Miután így az elmondottakban a gazdaság közönséges gépezetével, szervezetével megismerkedtünk, tegyük szemlélődésünk tárgyává a gazdasági életet, mely ebben a szervezetben kifejlődik. Más szóval: ismerkedjünk meg már most a gazdaság vitelével, a gazdálkodással.

A legelső kérdés az, hogy mikép kell gazdálkodni? A felelet az, hogy czélszerűen. A gazdaság czélja pedig tudvalevőleg a szükségek kielégítése. Úgy kell tehát gazdálkodni, hogy a szükségek kielégítése fennakadást ne szenvedjen!

E czélból a gazdának legelső feladata azokkal a gazdasági *tényezőkkel megismerkedni,* melyekből az általa gazdaságilag fedezendő szükségek és előállítandó jövedelmek — vagy megfordítva — származnak.

E tényezők cselekvők és szenvedők. Cselekvők, a valamely gazdaságban meglévő vagyonforrásának, tényezői. Szenvedők a személyi és dologi szükségletekből származó kiadási czélok, melyek a vagyonforrásból merített javakat fogyasztják.

A gazdának tehát ezekkel, ezeknek termelő és fogyasztó képességével, nagyobbodásra vagy kisebbedésre hajlandó természetével, s a gazdaságilag használandó érték- és tehervagyonnal kell megismerkedni. Mert nagy különbség van például a kézimunkás és a gyáros, a földmíves és a nagybirtokos, a tudós és a kereskedő, a falu, város és törvényhatóság, a „nagy“-nak és a nemzetközileg „semleges“-nek nyilvánított, a földmívelő és az ipart, kereskedést űző, a szárazföldi és a tengeri hatalom gazdasági tényezői között.

Csak alapos megismerésük után méltányolható ezeknek egymásra való gazdasági hatásuk, s állapitható meg rendszerük, mely egyszersmind a *gazdaságnak is rendszere*: értvén az alatt a valamely gazdaságban lévő termelési és fogyasztási tényezőknek, és az ezeket meghatározó törvényeknek, szabályoknak szerves összeségét. A gazdasági rendszerrel azonban a gazdálkodásnak csak legtávolabb eső azon tárgyilagos határai vannak kijelölve, melyeken belől a gazdasági élet egészének mozognia kell. De maga ez az élet, ennek tartalma, a bevételek és kiadások iránya, nagysága, sorrendje, egymás közti aránya, s átalában a gazdasági életnek az a hullámzása, mely a tényezők működése folytán kifejlődik: ez nincs rendezve. Pedig a gazdaságban lévő vagyon a javak termelése és fogyasztása, illetőleg forgalma következtében folytonos változásnak van kitéve. És ezeknek a változásoknak mind úgy kell történni, hogy a czél elérése: a szükségek mindig és minden körülmények között történő biztos kielégítése állandó legyen.

Azért a gazdálkodás nem is abban áll, hogy a gazda minden rend és terv nélkül újból és újból termeljen, csak azért, hogy a szükségeket netán kielégitlenül hagyva, a javaknak minél nagyobb tömegét halmoztassa fel. Vagy pedig mégforditva, hogy a szerzett javakat a mesterségesen felcsigázott, gyakran képzeleti szükségeknek szórja oda martalékul. Hanem abban áll a gazdálkodás, hogy a rendelkezésre álló vagyonforrások termőképességének gyengitése nélkül, sőt ha lehet ezek fejlesztése mellett, minden szükség fontossága sorrendjében, kellő mennyiségű és minőségű javakkal lehető *gazdaságosan*, vagyis: úgy fedeztessék, hogy minél kevesebb jószág feláldozásával, minél több szükséglet legyen kielégitve.

Más szóval: a gazdának úgy kell tekinteni a termelést és fogyasztást, s úgy kell bánnia a bevételekkel és kiadásokkal, mint egymásból folyó, egymással szervesen összefüggő részekkel; bizonyos fokig egymásnak létföltételeivel, okai- és okozataival. És itt az eddigi tényezőkhöz egy új fogalom járul: *az idő*; mert ideig, óráig a termelési és fogyasztási tényezők önmagukban is működnek. Nevezetesen termelés gyakran van ott és akkor is, a hol és a mikor még, vagy már: nincs szükséglet. De viszont az igazi szükségek föltétlenül jelentkeznek, ha nincs is mivel fedezni azokat. De mind ez csak bizonyos ideig; mert ha a gazdasági tényezők eredményeit: a termelést és fogyasztást, a szükségletet és fedezetet, a kiadást és bevételt bizonyos időn belől meg nem határoztuk, egy-

mással belső összefüggésbe nem hoztuk, hiába állapítottuk meg a gazdaság rendszerét is.

Jól mondja Kieschke, hogy: „úgy a magán, mint a nyilvános gazdaságnak legelső föltétele a szigorú rend. Ennek pedig legelső követelménye a gazdaság helyes ismerete, hogy így meghatározhatók legyenek a bevételek, melyeket az rendelkezésünkre bocsáthat a kiadások fejében, melyeket aztán követel. A bevételeknek, a kiadásokkal való összhangzásba hozása és mindkettőnek a gazdasági téle mindenkori követelményei szerint való meghatározása által jön létre a terv, melyre rendszeres háztartás alapítható."

A gazdasági rendszer keretén belől tehát: tapasztalat és előrelátás alapján a gazdaság jövőjét időszakonként előre lehetőleg ki kell dolgozni és megállapítani. Más szóval: a gazdasági élet legközelebbi időszakának vagyonváltozásairól *tervet* kell késziteni.

Ez a szükségeket és javakat, valamint az arányt is, melyben ezek egymáshoz állanak, megismertetvén, az egész felett áttekintést nyujt, s a gazdának alkalmat ad a rendelkezésre álló javak körültekintő beosztása által, az idő és gazdaság folyamában előforduló minden szükségnek, megfelelő fedezetről kellő időben gondoskodni. Úgy, hogy egy helyes alapokon készitett gazdasági terv által, a vagyonforrások működése mellett, a szükségek fedezése biztositottnak mondható.

Ha így a gazdaság rendszeréből származó terv is készen van: a gazdának további feladata, a tervnek következetes és szigorú végrehajtása iránt teendő intézkedések megtételében áll.

Ezért, a mint a gazdasági rendszer fentarthatása czéljából, a gazdasági tervben a közelebbi vagyonváltozások tartalma, mondhatnók sommásan előre rendeztetett és megállapíttatott: úgy kell most már a gazdasági terv végrehajtása czéljából és folyamában, a mutatkozó egyes gazdasági eseményeket részletesen előre meglatolni, rendezni és irányítani.

E czélból a bevételeknél *esetről esetre előre meg kell figyelni,* hányni, vetni, fontolni, ha vajjon valamely bevétel arányban fog-e állni azokkal az áldozatokkal, melyekkel előállitása jár? Különösen azonban annak a vagyonforrásnak, melyből a bevétel valamely adott esetben meritendő: természete, törvényei megengedik-e a czélba vett bevételt? A kiadásoknál pedig, hogy az az élvezet, előny, nyereség, mely azzal szerzendő lesz, megérdemli-e, megéri-e a vele

járó költséget, esetleg koczkázatot? S átalában a gazdaság viszonyai, berendezése, továbbá a gazdálkodási terv, megengedik-e a czélba vett kiadást?

Ha így a gazdálkodó valamely bevétel vagy kiadás czélszerűségéről és gazdaságos voltáról meggyőződött, s annak épen ily foganatosítására minden *intézkedést* előre megtett: csak ekkor nyulhat annak kézzelfogható tettleges végrehajtásához vagyis: *kezeléséhez.* A gazdaság rendes viteléhez tartozik, tehát az az iránt való intézkedés is, hogy a jövedelemnek tényleges bevételét és a szükségek tényleges fedezését kezelési nehézségek ne akadályozzák. Különösen pedig, hogy a bevételek és kiadások mindenütt és mindenkor — in natura — összevágjanak, s hogy a térben és időben való távolság miatt a vagyon tétlenül, a szükség pedig fedezetlenül ne maradjon.

Ha így a gazdálkodás egészét a gazdasági tervben sommásan, a gazdálkodás részleteit pedig esetről esetre előre jól megállapitottuk, s lehetőleg ehhez képest is hajtottuk végre: ezzel a gazdálkodás még csak a *folyó jelenről* gondoskodott.

Ennek feladata azonban nemcsak a jelenben folyó, hanem a *jövőben* bekövetkező szükségek fedezésére is kiterjed. Más szóval: nemcsak a jelen számára kell termelni, azaz: produkálni, hanem az elfogyasztott javakat a jövő számára újra termelni, vagyis: reprodukálni. A gazdának e czélból folytonos tudomással kell birnia az elfogyasztott és a még meglevő javakról, hogy így azoknak újakkal való pótlásáról és a meglevőknek kellő beosztásáról gondoskodhassék.

Úgy az elfogyasztott, mint a meglévő javakról pedig csak úgy bírhat a gazdálkodó folytonos tudomással, ha a gazdaságban előforduló vagyonváltozásokat *nemcsak előre* tervezi, irányítja, hanem ha *létrejövetelük után* is rendezi és vizsgálat alá veszi: vajjon a kilátásba helyezett vagyonváltozások csakugyan létrejöttek-e? ha igen: úgy-e, a mint tervezve voltak? nem állott-e be eltérő eredmény? mi okozta ezt? stb. stb.

Sőt vannak egész gazdaságok vagy gyakran ezeknek egyes ágazatai, melyeknek vitelét előre tervezni épen lehetetlen. Ezek a termelő, kereső gazdaságok közül a spekulativ, az üzleti jellegű vállalkozások, melyeknél a gazdasági eredmény nem a termelési tényezők absolut képességétől, hanem ezeknek, az előre nem látható váratlan gazdasági esélyek, fordulatok, conjuncturák között,

esetről esetre való ügyes alkalmazásától függ. Az ilyen gazdaságoknál tehát épen a történteknek *utólagos* megállapitása és elrendezése által jő létre az a világosság és rend, mely a gazdaság további vitelére szükséges.

A vagyonváltozások ez utólagos rendezésének, vizsgálatának sorrendje épen az ellenkező, mint volt az előzetesé. Ez a gazdasági rendszeren kezdődve, a gazdasági terven keresztül, az egyes gazdasági események tényleges teljesitésén végezte. Az utólagos ellenben az egyes események vizsgálatán és rendezésén kezdi, és ezeket lassanként összegyűjtve, végül felöleli az egész gazdaságot, sőt magát a gazdaság rendszerét is.

Ily módon a gazda átalában és részleteiben *előre* öntudatosan jár el, *utólagosan* pedig részleteiben és átalában a történtekből jövőre tanulságot merithetvén: gazdaságát czéljának megfelelő rendben viheti, azaz: úgy gazdálkodhatik, hogy valódi szükségei mindig biztos kielégitést fognak találni.

21. §. A számvitel és ennek eszközei.

Az előbbi szakaszban láttuk, hogy a gazdaság vitelének mily rendben és módon kell történni, s hogy minden rendetlenségtől mily elővigyázattal kell azt megőrizni. Nem szorul külön bizonyitásra az sem, hogy mindez csak a gazdaság és gazdálkodás lehető legtökéletesebb ismerete alapján történhetik. Értvén ez alatt oly intensiv, oly beható, alapos *ismeretet*, melynél fogva a gazdaság és az ebben és ezzel való minden véghezvitt vagy abbanhagyott cselekedet bármikor, bármilyen irányban és szempontból, egészében és részleteiben, szerves összefüggésében és tagjaiban külön is, multjával, ebből származó jelenével és jövőjével együtt, emberileg csalhatlan bizonyossággal, könnyen megállapitható, meghatározható legyen.

A megismerés pedig, mint mindenütt a természetben, úgy a gazdaság körében is két irányban történik. *Minőségileg* és *mennyiségileg*. Legelőbb tehát e két irányban kell a gazdaságot megvizsgálni.

A gazdasági javak *minősége*: jellemző tulajdonságaikban nyer kifejezést. A gazdálkodás tárgyát képező vagyon minőségét, és a gazdálkodás által előidézett minőségi változásokat, tehát a jellemző tulajdonságok szerint lehet meghatározni. És minthogy, a tulajdonságok a dolgok végtelen különböző természetéhez mérten, végtelen

különbözők: ennélfogva a minőség és az ebben létrejövő változások is megfelelő sokfélék lehetnek. A gazdaságban előforduló különféle jószágoknak jellemző tulajdonságaikat azonban itt ismertetni akarni: egyszerűen hiú törekvés volna. A tudomány legkülönbözőbb ágai sietnek, a körükbe eső dolgok minőségeit kikutatni és fáradozásaik eredményét a gazdaság rendelkezésére bocsátani. Jelen soroknak tehát a gazdasági rendtartás mibenlétének kutatásán kivül más feladata nem lehet.

A mennyiségi megállapitás módozatai azonban nem találnak ily nagyszabású akadályokra; mert a dolgok minősége a mennyiség szempontjából bizonyos külső jelenségekre redukálható. Ezen jelenségek szerint a tudomány megfelelő mértékeket állapitott meg, melyekkel úgy a megismerendő mennyiség, mint ennek csak két irányban, szaporodásban és apadásban nyilvánuló változásai megmérhetők, állapithatók, megnevezett számokban kifejezhetők, s így a mennyiség és változásai ezekben a számokban megismerhetők és felfoghatók.

Már most a vagyonnak és változásainak e vizsgálódások alapján minőségileg és mennyiségileg megszerzett *ismeretét, az emlékezetbe úgy meg- és nyilvántartani*, a mint az a jelen szakasz elején mondottak szerint a gazdaság vitelére szükséges: emberileg rendszerint lehetetlen. Mert ha a folyó jelenben lévő állapotát valamely vagyonnak, vagy minőségileg vagy mennyiségileg, avagy mindkét irányban a véges emberi elme ideig-óráig meg is tartja: lehetlenné válik ez minden gazdaságban, mihelyt a gazdasági tényezők működése a vagyonban változásokat kezd előidézni. Ezek a változások a vagyon mennyiségének nagyobbodása és kisebbedése, minőségének pedig meghatározhatlan sokfélesége által oly szövevényessé teszik a gazdálkodást, hogy ezt, csak a vagyonnak és változásainak, minőségi és mennyiségi valamely rendszeres és irásos nyilvántartása által lehet és kell az emlékezetnek, úgy magunk számára, mint a velünk összeköttetésben álló idegen gazdaságokkal szemben, biztosan megtartani.

Tekintetbe véve már most a gazdálkodásról az előbbi szakaszban elmondottakat, úgy találjuk, hogy a gazdának már midőn a gazdasági rendszer, megállapitása czéljából a termelést és esetleg fogyasztást előidéző javakkal, a vagyonnal akar megismerkedni, tehát működése kezdetén mindjárt ilyen megnevezett számokkal való minőségi és mennyiségi nyilvántartást kell szerkesztenie. Így és ekkor jő létre a *leltár*, mely alatt a már meglevő vagyonnak

rendszeres minőségi és mennyiségi részletes és sommás nyilvántartását kell érteni.

Tovább haladva a gazdaságnak vitelén, úgy találjuk, hogy a gazdasági *terv* megállapitása nem egyéb, mint a gazdaságnak valamely bekövetkező időszakában, évében, hónapjában, hetében a gazdálkodási tényezők működése folytán valószinüleg előforduló vagyonváltozásoknak minőségi és mennyiségi megnevezett számokban való előzetes nyilvántartása, vagy mint közönségesen nevezik: *költségvetése.*

Ennek gazdasági végrehajtása czéljából és folyamán az egyes vagyonváltozásoknak előzetes *megvizsgálása* újból minőségileg és mennyiségileg megnevezett számok segitségével történik és pedig részben az eddigi adatok alapján, részben pedig új adatoknak ebből az alkalomból való gyüjtése által.

Aztán a gazdálkodásban eddig csak tervezett vagyonváltozásoknak tettleges, physikai *foganatosítása* által, a vagyonban létrejövő szaporodást vagy csökkenést ilyen minőségi és mennyiségi, megnevezett számokkal való nyilvántartás által lehet megállapitani, megismérni, úgy hogy ezt egyetlen vagyonkezelő sem nélkülözheti.

A megnevezett számokkal való nyilvántartás a gazdálkodásra épen olyan, sőt a spekulativ természetü gazdaságoknál még fontosabb *utólagosan*, vagyis a gazdasági események létrejövetele után. mint volt előzetesen; mert egyedül és kizárólag csak annak alapján állapithatók meg és rendezhetők a vagyonváltozások úgy részletesen mint sommásan, s csak annak segitségével vonható ezekből következtetés a jövőre, a gazdaság továbbvitelére nézve.

De ennek az úgy előzetes, mint utólagos nyilvántartásnak, ezt a nevet valóban meg kell érdemelnie; mert abban a mult és jelen megvilágítására szolgáló minden adatnak nemcsak benne, hanem szemléletileg oly módon kell ott lennie, hogy a kereső minden adatot ezek tömegében, a maga helyén könnyen és biztosan megtalálјon, felismerjen. Ilyen áttekinthetés nélkül a gyüjtött adatok haszonvehetősége majdnem egészen elenyészנék.

Mindezekből az látszik, hogy az előbbi szakaszban előadott rendes és czélszerü módon csak úgy lehet gazdálkodni, ha ezt a gazdálkodást kezdettől végig, s innen az újrakezdetig, minőséget és mennyiséget kifejező megnevezett számokkal szerkesztett nyilvántartás támogatja. Sőt hogy gyakran az ennek szerkesztésére irányuló tevékenység a gazdasági működésnek túlnyomó részét alkotja.

Ezeknek a *számoknak* és más adatoknak a gazdálkodással, a gazdaság vitelével ily módon való párhuzamos *vitele* alkotja a gazdasági számtartásnak azt a részét, mely a gazdálkodást, a gazdaság vitelét támogatja, előmozdítja, s melyet az abban előforduló számokról és tevékenységről *számvitelnek* nevezünk.

A gazdaságban lévő vagyonnak és változásainak, most kifejtett mennyiségi meghatározása, az erre alkalmas mértékek segítségével: megmérés által történik. Az így nyert megnevezett számokat és más adatokat pedig áttekinthető módon hasábokba helyezzük el. A mértékek és hasábok képezik tehát a számvitel műszaki eszközeit. Lássuk ezeket egyenkint.

22. §. A mértékek.

Ezek alatt azokat, az egységül elismert mennyiségeket kell érteni, melyeknek valamely ismeretlen mennyiségben való megkeresése által, az utóbbinak nagyságát megismerjük, megmérjük. A vagyonnak és változásainak ilyen meghatározása vonatkozhatik ezeknek külsejére és belsejére. Az első alatt a meghatározandó dolognak terjedelmét, az utóbbi alatt annak értékét kell érteni. Az elsőt 1. közönséges mértékkel, az utóbbit 2. pénzzel mérjük meg.

1. A közönséges mértékek lehetnek *a*) szokáson, *b*) törvényen alapulók.

a) A szokáson alapuló mértékekkel a tagozott, vagyis azokat a mennyiségeket mérjük, melyeknek minden egyes része a megmérendő mennyiségnek önálló tagját képezi és így darabszám vagy ezeknek csoportjai szerint leginkább meghatározhatók. Ilyenek a kalongya, a tuczat, rizsma, matring stb. Ezek a mértékek a mezőgazdaság, az ipar és a kereskedés különféle ágaiban és helyein uralkodó szokásos gyakorlat szerint, nagyon különbözők szoktak lenni. Ezért a míg egyfelől kötelességünknek tartjuk az olvasót arra figyelmeztetni, hogy a gazdasági élet, a törvényes mértékek mellett, ezeket a más mértékeket is használja. És pedig részint csak szokásból, de részint, mert nélkülözhetlenek is, s hogy így azoknak esetről esetre ehhez mért elsajátítása föltétlenül szükséges: addig másfelől nem tartjuk feladatunknak ezeknek a kimeríthetlenül változó mértékeknek tárgyalásába bocsátkozni, hanem a figyelmeztetést ezen a helyen elégnek tartva, az olvasóra kell biznunk, hogy a gazdaságnak valamely ágában helyén, piaczán szokásos mértékekkel gyakorlatilag megismerkedjék.

b) A törvényen alapuló mértékek az oly mennyiségeket szabályozzák, melyeknek részei egymással bensőleg összefüggnek. Ezek ismét kétfélék. Olyanok, hol az összefüggő részek csak egymás mellett vannak és olyanok, hol azok végnélkül egymásba folynak. Az első *aa)* tér, a második *bb)* időmennyiség.

aa) A térmennyiség meghatározásánál vagy csak ez önmagában, vagy pedig ennek tartalma is tekintetbe jő.

Az elsőnek meghatározására a hossz- és területmértékek alkalmasak. A területmértékhez tartozik a földterület mértéke is.

A tartalom megmérésére a köb- és a súlymértékek használtatnak. A köbmértékhez tartozik az ürmérték is.

Valamennyi térmennyiségnek, tehát: a hossznak, területnek, köbnek és súlynak megmérésére most már legátalánosabban a métermértéket használják.

A méterrendszer alapja a méter, vagyis: a föld délkörének negyven milliomod része.

A hosszmérték egysége a méter; területmérték egysége átalában a négyszögméter; a szántóföldek és hasonlók vagy helységek határának mértékegysége az ár, vagyis: oly négyzet, melynek minden oldala 10 méter, úgy hogy 1 ár = 100 □ méter. A tömörség mértékének egysége a ster, vagyis: a köbméter, azaz oly koczka, melynek éle 1 méter. A folyékony testek és gabona mértékének egysége a liter. Ez oly üres koczka, melynek éle $^1/_{10}$ méter. A súlymérték egysége a gramm, vagyis annak a Celsius szerint számitott 4^0 meleg víznek súlya, mely oly koczkába fér, melynek éle $^1/_{100}$ méter.

Mindezen mértékegységeknek többszörösei és részei a tizes rendszer szerint, még pedig többszöröseik görög szóknak elébe tétele által, részeik pedig latin szóknak elébe tétele által alkottatnak. Nevezetesen jelenti: deka 10-szeresét, hekto 100-szorosát, kilo 1000-szeresét, miria 10,000-szeresét, deci $^1/_{10}$-ét, centi $^1/_{100}$-át, milli $^1/_{1000}$-ét az illető mértéknek. Ennélfogva az egész rendszer így lesz:

1. Hosszmérték:					2. Terület (□) mértékek átalában:			
1 miriaméter	= (mrm.)	=	10,000	m.	1 mrm²	=	100.000,000	m²
1 kilométer	= (km.)	=	1,000	„	1 km²	=	1.000,000	„
1 hektométer	= (hm.)	=	100	„	1 hm²	=	10,000	„
1 dekaméter	= (dkm.)	=	10	„	1 dkm²	=	100	„
1 méter	= (m.)	=	1	„	1 m²	=	1	„
1 deciméter	= (dm.)	=	0·1	„	1 dm²	=	0·01	„
1 centiméter	= (cm.)	=	0·01	„	1 cm²	=	0·0001	„
1 milliméter	= (mm.)	=	0·001	„	1 mm²	=	0·000001	„

3. Földterületmértékek:

1 miriár (má.)	=	1.000,000	m^2
1 kilár (ká.)	=	100,000	„
1 hektár (há.)	=	10,000	„
1 dekár (dká)	=	1,000	„
1 ár (á)	=	100	„
1 deciár (dá)	=	10	„
1 centiár (cá)	=	1	„

4. Test (köb) mértékek általában:

1 mrm^3	=	1.000,000,000,000	m^3
1 km^3	=	1.000,000,000	„
1 hm^3	=	1.000.000	„
1 dkm^3	=	1,000	„
1 m^3	=	1	„
1 dm^3	=	0·001	„
1 cm^3	=	0·000001	„
1 mm^3	=	0·000000001	„

5. Űrmértékek:

1 kiloliter (kl)	=	1000	dm^3
1 hektoliter (hl)	=	100	„
1 dekaliter (dkl)	=	10	„
1 liter (l)	=	1	„
1 deciliter (dl)	=	0·1	„
1 centiliter (cl)	=	0·01	„

6. Súlymértékek:

1 millier (ml)	=	1.000,000	g.
1 quintal (q)	=	100,000	„
1 miriagramm (mrg)	=	10,000	„
1 kilogramm (kg)	=	1,000	„
1 hektogramm (hg)	=	100	„
1 dekagramm (dkg)	=	10	„
1 gramm (g)	=	1	„
1 decigramm (dg)	=	0·1	„
1 centigramm (cg)	=	0·01	„
1 milligramm (mg)	=	0·001	„

A most nevezett mértékek közül a gyakorlatban előfordulnak: *dm*, *cm*, *mm*, *km*, m^2, dm^2, cm^2, mm^2, *á*, *há*, m^3, dm^3, cm^3, mm^3, *hl*, *l*, *dl*, *cl*, *q* = métermázsa, *kg*, *dkg*, *g*, *dg*, *cg*, *mg*. 1000 kg. = 1 tonna (*t*). 1876. január 1-jétől kezdve egyedül törvényes mértékrendszer: a méterrendszer.

Azonban a földterület mennyiségének jogügyletek és földadó alapjául szolgáló meghatározására az előbb említett törvényczikk szerint az 1200 illetőleg 1600 □-öles holdak törvényes mértékül tovább is megmaradtak.

Az erőmérték egysége a lóerő, vagyis: azon erő, melylyel 75 kilogrammot egy másodpercz alatt egy méternyi magasságra emelhetünk.

Szükségesnek tartjuk itt a régi mértékeket is és ezeknek az újakkal való összehasonlítását a következőkben röviden ismertetni.

Hosszmérték 1 láb (′) = 12 hüvelyk (″), mely újból 12 vonalra (‴) oszlik; 1 öl = 6′; 1 rőf = 2·46′; 1 osztr. vagyis posta mértföld 4000°.

Területmértékek a hosszegységek négyzetei és pedig az osztrák hold 1600 □°, a magyar hold 1200 □°.

Köbmértékek a hosszegységek köbei.

Gabonamérték a mérő = 1·9471 köb', mely két vékára és 64 itczére oszlik. A régi pesti mérőben 3 s a némely vidéken honos köbölben 4 véka van.

A folyadékok mértéke akó = 40 pint, 1 pint = 2 itcze, 1 itcze = 2 meszely; 1 akó = 1·792 köb'.

A kereskedelmi súlyok mértéke a mázsa = 100 font (℔): 1 ℔ 32 lat, 1 lat = 4 nehezék.

A gyógyszerészeti súly: 1 font = 12 unczia, 1 unczia = 8 drachma, 1 drachma = 3 scrupulus, 1 scrupulus = 20 szemer, 1 gyógyszerészi font = 24 lat kereskedelmi súly.

A régi és új mértékek közötti arányszámok a következők:

a) Hosszmértékek:

1 m.	=	8·16375 bécsi'	1 bécsi'	=	0·31608 m.
1 m.	=	0·52729⁰	1 bécsi⁰	=	1·89648 m.
1 m.	=	1·2861 rőf	1 rőf	=	0·777 m.
1 km.	=	0·11971 magyar mérföld	1 magyar mérföld	=	8·3536 km.
1 km.	=	0·13182 osztrák mérföld	1 osztrák mérföld	=	7·5859 km.
1 km.	=	0·134768 földr. mérföld	1 földr. mérföld	=	7·42016 km.
			1 marok (lómérték)	=	10·536 cm.

b) Területmértékek:

1 m^2	=	10·00931 □'	1 □'	=	0·0999 m^2
1 m^2	=	0·27804 □⁰	1 □⁰	=	3·5966 m^2
1 mrm^2	=	1·433 magyar □ mérföld	1 magyar □ mérföld	=	0·6978 mrm^2
1 mrm^2	=	1·738 osztrák □ mérföld	1 osztrák □ mérföld	=	0·5755 mrm^2
1 hà	=	2·317 magyar hold	1 magyar hold	=	0·4316 hà
1 kà	=	1·738 osztrák hold	1 osztrák hold	=	0·5755 hà

c) Testmérték:

1 m^3	=	31·6669 ○'	1 ○'	=	0·0316 m^3
1 m^3	=	0·1466 ○⁰	1 ○⁰	=	6·821 m^3
1 hl.	=	1·8418 akó	1 akó	=	0·5430 hl.
1 l.	=	1·1787 magyar itcze	1 magyar itcze	=	0·8484 l.
1 hl.	=	1·5992 pozsonyi mérő	1 pozsonyi mérő	=	0·6253 hl.
1 hl.	=	1·6264 bécsi mérő	1 bécsi mérő	=	0·6149 hl.

d) Súlymértékek:

1 kgg.	=	1·7855 b. ℔	1 b. ℔	=	0·56006 kg.
1 kg.	=	3·5629 bécsi márka	1 b. márka	=	0·28067 kg.
1 kg.	=	2 vámfont	1 vámfont	=	0·5 kg.
1 g.	=	0·05714 lat	1 lat	=	17·503 g.
1 g.	=	0·28646 aranybeli súlyegység	1 aranybeli súlyegység	=	3·4909 g.
1 g.	=	4·8551 bécsi karát	1 bécsi karát	=	0·20597 g.
1 kg.	=	2·3807 gyógysz. ℔	1 gyógysz. ℔	=	0·42004 kg.

bb) A számvitel a vagyont és változásait nem csak a térben, hanem az időben való megjelenése szerint is megméri, osztja és csoportositja, mert a gazdaság vitele is az időnek méretei szerint szakad részekre és ezek szerint foglaltató össze.

Az időmennyiség megmérésének legalsóbb rendű egységéül a nap vagyis: azon idő lett elfogadva, mely alatt a föld saját tengelye körül egyszer megfordul. A hold a földet egy hónap alatt, a föld a napot egy év alatt járja körül.

Egy évben van 12 nem egyenlő hónap: január 31, február 28, márczius 31, s a következő hónapok fölváltva 30—31 nappal, vagyis összesen: 365 nap. Minden negyedik évben februáriusnak 29 napja van, s ekkor e szökőnek nevezett év: 366 napot számít.

A hét napból álló hét sem az évnek, sem a hónapnak nem alsóbb rendű egysége, mert maradék nélkül egyik sem osztható vele. Csak a napnak képezi ez felsőbb rendű egységét, s a számvitel is csak a napok eredményeinek összefoglalására használja. Ezért a hét a hónapban és évben mint önálló időmennyiség elölről kezdve egymásután számítandó.

A nap 24 órára, minden óra 60 perczre, s minden percz 60 másodperczre van felosztva. A nap kezdetét éjjeli 12 órakor veszi. A naptári év január 1-én kezdődik és deczember 31-én végződik. A polgári év bárhonnan kezdődő 365 napból áll.

Mint alább látni fogjuk, az így számított éveken kivül a számtartás még másféle éveket is különböztet meg. Ilyenek: a katonai, költségvetési, tapasztalati, utalványozási stb. évek.

Csillagászatilag véve egy év 365·2422 napot tesz. Ehhez lehető pontossággal alkalmazkodik az úgynevezett római: vagyis a XIII-ik Gergely pápa által javitott naptár, mely a polgárisult világban most már átalánosan el van fogadva. Ennek ellenében a görög keresztények által használt naptár ma is a Julius Caesar kevésbé pontos időszámitását alkalmazván: a jelen században már bezárólag 12 nappal marad a római időszámítás mögött.

2. Ahhoz, a mit a 15. §-ban a pénzről elmondottunk, még hozzá tesszük, hogy az aranyat és ezüstöt tisztán sem mint pénzt, sem mint árúczikket forgalomba bocsátani nem lehet; mert nagyon lágy, hajlékony és így könnyen elkopik. Hogy tehát kellő keménységre tegyen szert, rézzel vegyítik, vagyis ötvözik. Az így vegyitett arany vagy ezüst súlyát: az ötvözet összsúlyának, az ebben lévő

tiszta aranyét vagy ezüstét: mag- vagy: színsúlynak, s a hozzá adott réz súlyát pedig pótsúlynak mondják.

Mindezek után a pénznek háromféle értékét különböztetjük meg.

a) Fémérték. A most nálunk forgalomban lévő forint színsúlya $^1/_{90}$-ed kilónyi tiszta ezüst, mely a forint összsúlyának $^9/_{10}$ részét képezi, s melyhez $^1/_{10}$ részben réz járul. Egy kilo tiszta ezüstből tehát — és ez az osztrák érték pénzlába — 90 forintot vernek.

A koronaértékhez is ilyen arany ötvözetet használnak; mert egy kilo színaranyból 3280, ötvözöttből pedig 2952 koronát vernek. Ez lesz az értékpénz vagyis a korona pénzláb. Az állam magánosnak is ver 3—5% díjért értékpénzt, ha az illető nyers aranyat ad hozzá. Az ezüst koronát olyan ötvényből verik, melynek csak 0·835 része ezüst és 0·165 része réz. Egy kilo ilyen összsúlyból 200 koronát vernek. Az apróbb váltópénz tiszta nikkelből és pedig egy kiloból 250 darab 20 filléres és 333 darab 10 filléres kerül ki. Az 1 és 2 fillérek kilonként 600 és 300, olyan bronzból készülnek, melyben 0·95 vörösréz, 0·04 ón és 0·01 horgany van. Az idegen pénzek fémértékéről csak annyit jegyzünk meg, hogy úgy franczia franknál, mint a német márkánál a koronához hasonló ötvezetet használnak és hogy egy kilo tiszta aranyból 3444·44 frankot, vagy 2790 márkát vernek.

b) Törvényes érték — valuta — az a pénz, illetőleg ennek azon értéke, melyet az állam törvényei annak tulajdonítanak; a melylyel tehát minden jószág értékét mérni, árát kifejezni és kifizetni kell. Ilyen törvényes érték nálunk most úgy az ezüst, mint a kényszerforgalmú papiros forint és ilyen lesz majd az arany korona. Ennek a két pénznek egymáshoz, valamint a koronának idegen pénzekhez való értékaránya, vagyis a reláczió, a nekik alapul szolgáló pénzlábak fémértékének összehasonlítása alapján állapíthatók meg. Az ezüst- és a papiros forintnak a koronához való értékaránya a belföldi forgalom számára törvényesen úgy van megállapítva, hogy egy forint két koronát (*K*) ér. A korona száz fillérre (*f*) oszlik.

Az idegen pénzek közül legelterjedettebb a franczia frank (*F*) mely száz centimre (*c*) oszlik és a melyből 21 *F* egyenlő a mi 20 *K*-kal, 20 *c*, vagyis 4 szu a mi 19 fillérünkkel. A frank Romániában lei, Bulgáriában leva, Szerbiában dinár, Görögországban drachma,

Olaszországban lira, Spanyolországban pezeta név alatt, Belgiumban és Helvetiában saját nevén törvényes pénzül van elfogadva. A német márka (*M*) száz pfennigre (*ϑ*) oszlik és egyenlő 1 *K* 17 *f*; 50 *ϑ* = 58 *f* és 1 *ϑ* = 1 *f*.

A más idegen pénzekről megemlitjük, hogy az angol font sterling (suvereign *£*) 20 shillingre (*sh*), ez újból 12 pencere (dénár), (*d*) és ez végül 4 farthingra oszlik. 1 *d* = 10 *f*, 1 *£* = 24.02, 10 *£* = 240 *K* 17 *f*, 100 *£* = 2401 *K* 74 *f*. Az orosz rubel (*R*), mely száz kopekre (kop) oszlik, ezüst pénzlábra van alapitva. Ezért a mi forintunkkal és ennek révén a koronával könnyű összehasonlitni. 1 *R* = 1 frt 50 kr., = 3 *K*. Mostani árfolyam szerint körülbelől csak 1 frt 30 krt ér. A hollandi arany frt = száz cent = 1 *K* 98 *f*. Dániában, Svéd- és Norvégországban törvényes pénz az arany skandináv korona, mely száz oert foglal magában és a mi pénzünkben 1 *K* 32 *f*-nek felel meg. A török piaszter, mely 40 parára és ezek ismét 3 asperre oszlanak, 17 *K* 96 *f*-nek felel meg. Az Egyesült-Államok arany dollárja = 4 *K* 96 *f*.

Végül emlitést érdemel, hogy a nálunk csak kereskedelmi pénznek vert 8 és 4 frtos vagyis 20 és 10 frankos aranyak, korona-értékben teljesen egyenlők az előbb tárgyalt frank pénzekkel, és hogy a reczés arany (#) = 11 *K* 29 *f*. Oly fizetési kötelezettségeknél pedig, melyek tényleg vagy magyar vagy osztrák arany forintokban teljesitendők: 42 arany frt = 100 valóságos arany *K*-val.

c) A pénznek fémértékénél, legalább is a verési dijjal mindig több a *törvényes értéke*. Ezzel az értékkel aztán vagy egyenlő, avagy annál több vagy kevesebb a *kereskedelmi értéke*, mely akkor áll elő, midőn a pénz anyagánál, vagy valamely más körülménynél fogva, a piaczon nagyobb vagy kisebb vásárló erővel bir, mint a milyet a törvény neki tulajdonít. Az utóbbi esetben a belföldön erővel kell fentartani a törvényes értéket és ekkor *kényszer-árfolyama* van a pénznek. Igy van most nálunk az ezüst és a papir pénz. Ha a kereskedelmi érték a törvényesnél nagyobb, mint a hogy most nálunk az arany pénznek értéke nagyobb a törvényes ezüstnél, akkor a kereskedelmi érték kivesz a forgalomból és csak ráfizetés, *agio* mellett kapható, a törvényes érték pedig külföldön *disagioval* jár.

Források: 1868: VII., 1874: VIII., 1892: XVII., XVIII., XIX. t.-cz. 1892. 17. P. K. 1893. 4. és 18. P. K.

23. §. A hasábok.

A számtartásban hasábok alatt az írásra szánt lapnak azon részeit kell érteni, melyeknek határai két függélyes vagy vízszintes vonal által vannak megjelölve, s a melyek a számtartásnak egynemű adatait magokban összefoglalják, a különneműeket pedig egymástól elkülönítik. A hasábok fekvésüknél fogva vagy *a) függélyesek* vagy *b) vízszintesek.*

a) A függélyes hasáboknak nevezetes részét képezi a fej, melyben a hasáb tartalmát alkotó adatok neve nyer kifejezést. A függélyes hasábok alakjukra nézve lehetnek *egy* vagy *több* tagúak. Egy tagúak, ha csak egynemű adatokat foglalnak magokban. Több tagúak, ha a felölelt adatok egymás fölé csoportosult nemeit vagy egymás alá rendelt fajait egy, de több részre osztott fej alatt foglalják magokban és különítik el egymástól. A több tagú hasábokat ebből a szempontból még fő- és alhasábokra is szokták felosztani.

A függélyes hasábok tartalmukra nézve lehetnek *szöveg-* és *számhasábok.* Az előbbiekbe a vagyonnak és változásainak, főleg minőségi, fogalmi leírása jő. Az utóbbiak, az ezen leíráshoz tartozó számokat és pedig úgy foglalják magukban, hogy a számokat az olvasóval szembe állóknak tekintve, balról jobbra az első három számjegyet egy pont, a következő hármat egy vessző, és így hármanként felváltva választjuk el egymástól. A tizedeseket a számok lábánál kissé magasabbra helyezett pont választja el az egész számoktól, melyeknél azok még apróbb számokkal is szoktak iratni.

A szöveghasábok aztán a számtartás *tárgyához* képest többfélék lehetnek. Legnevezetesebbek ezek között a majd minden számtartási iratban előforduló *tárgyhasáb* és *jegyzethasáb.*

A számhasábok között meg lehet különböztetni: sor- vagy folyószám, melléklet, idő, darab, érték, hivatkozási stb. hasábokat, Sor- vagy folyószámnak rendesen minden számtartási iratban kell lenni. A melléklet hasábot gyakran az által mellőzik, hogy a mellékletek számát a sorszám alá törtalakban írják. Az időt pedig sokszor csak a tárgyhasábba jegyzik. A darab- és az értékhasáb azonban sehol sem mellőzhető, a hol a vagyont és ennek változatait mennyiségileg ezek szerint lehet és kell meghatározni. Az értékhasábok az érték megmérésére alkalmas pénz különféleségéhez képest arany-, ezüst-, papiros- és váltópénz, sőt az árfolyamos pénz és érték-

papirokra való tekintettel kereskedelmi és névértékhasáb is lehet. A hivatkozási hasábok a számtartási iratok és ezek adatai között, bármi okból lévő összefüggést fejezik ki.

b) A vízszintes hasábok mindenike egy-egy tételt, vagyis a vagyonnak vagy változatainak, egy önálló részét vagy eseményét, a függélyes hasábokon keresztül egy vagy több sorban foglalja magában.

Ugy a függélyes, mint a vízszintes hasábok az alább tárgyalás alá kerülő számtartási műveletek folyamán bőven fordulnak elő, s ezért helykimélés czéljából azoknak amúgy is mindenki által ismert kezdetleges alakjait itt bemutatni szükségesnek nem tartjuk.

24. §. A gazdálkodás ellenőrzése.

Az eddigiekben azt láttuk, hogy a gazdaságot miképen kell vinni és hogy ebben a gazdálkodásban, a számvitelnek minő szerepe van. De ugyancsak az eddigiekben a gazdaság vivője, vagyis maga a gazdálkodó a tulajdonos személyétől nem lett elkülönítve. Sőt ezeket egymással azonosítva, azt az állapotot tételeztük fel, midőn a gazdaság tulajdonosa saját személyében, saját felelősségére önmaga gazdálkodik. Pedig részint *a)* a vagyontulajdonos személyében részint *b)* a gazdaság berendezésében rejlő okoknál fogva megtörténik, hogy a gazdaságot egészben vagy részben megbizott viszi.

a) Ilyen okok a vagyontulajdonos természetes személyében: ennek kiskorúsága, továbbá oly testi avagy lelki félszegsége — mint: siketnémaság, pazarlás, őrültség stb. — melyek őt a gazdaság vitelére nagykorában is alkalmatlanná teszik. Az első esetben gyámok, a másodikban gondnokok szoktak az illető gazdasági viszonyainak vezetésével megbizatni. A *jogi személyeknek* pedig, mint az egyház, állam, ország, törvényhatóságok, községek, egyletek, alapok, kereskedelmi társaságok stb.-nek oly saját személyiségök, és nevezetesen a 18. §-ban tárgyalt nyilvános gazdaságoknak oly tulajdonosuk, melylyel a physikai világban közrehatnának: egyátalán nincs, s így szervezetükben kell megbizottakról, vagyis: oly physikai személyekről gondoskodniok, kik helyettük gazdálkodnak.

b) A gazdaság berendezésében rejlő okoknál fogva pedig minden oly esetben megbizottakra van szükség, midőn a gazdaságot terjedelménél, többtaguságánál, tagjai különféle természeténél, szétszórtságánál stb.-nél fogva a gazda egyedül a legjobb akarat mellett sem képes vinni.

Az igaz, hogy minden emberről és így a megbizott gazdálkodóról is, az ellenkező bebizonyitásáig csak becsületességet kell és szabad föltételezni. Csakhogy az ember veleszületett gyarlóságánál fogva, erősen ki van téve a kisértésnek, hogy eljárásában nem mindig és kizárólag csakis a gazdaság érdekei vezessék, s hogy saját jó szántából nem minden erejével iparkodják, hűséget kellő ügyességgel és ismeretekkel párositni. Másfelől pedig rendszerint a gazdaság tulajdonosa sem képes megbizottját feltétlen, minden utógondolattól ment bizalmával megajándékozni.

Érdekében áll tehát: 1. a megbizónak, hogy megbizottja eljárásáról meggyőződhessék; 2. a megbizottnak, hogy eljárását bármikor igazolhassa. De főleg az utóbbinak áll ez érdekében: mert míg az előbbinek legfeljebb csak vagyona forog kérdésben: addig az utóbbinak becsülete lehet koczkára téve. És ezért, ha a megbizó el is hanyagolná: a megbizottnak önmaga és övéi iránt való kötelessége minden gyanut és gáncsoskodást megelőzni és gazdálkodásában oly eszközökről gondoskodni, melyek eljárásának hűségét és czélszerűségét igazolják. Minden *megbizásból* vitt gazdaságban tehát föltétlenül szükséges az *ellenőrködés.*

Más szóval: úgy a megbizónak, mint a megbizottnak jól felfogott érdekében áll a gazdaság vitelét *ellenőrizni*, vagyis: oly intézményeket létesiteni a gazdaságban, melyek ebben minden tévedést és visszaélést lehetőleg előre lehetetlenné tesznek vagy legalább is megnehezitnek, s ha olyanok mégis előfordulnak: ezeket lehetőleg azonnal és biztosan felfedezik.

Az ellenőrködés ezért működésének idejére való tekintettel két részre oszlik, ú. m. előzetesre és utólagosra. Az ellenőrködésnek azt a részét, mely a tévedést és visszaélést előre lehetetlenné tenni vagy legalább megnehezíteni iparkodik: előzetesnek mondjuk, ellentétben az utólagossal, mely azokat, ha előfordulnak, felfedezni van hivatva. Az előzetes ellenőrködésnek tárgyát tehát csak még tervben lévő, az utólagosnak tárgyát pedig már legalább is elhatározott vagyonváltozások képezik.

Úgy az előzetes, mint az utólagos ellenőrködés vagy közönséges vagy pedig minősitett. Az első alatt az ellenőrködő működésnek azt a gépies részét értjük, mely a vagyonváltozások tettleges végrehajtásának, kezelésének foganatositására terjed, ellentétben a utóbbival, mely alatt magasabb természetű, vagy legalább is szakismeretek segélyével gyakorolható ellenőrködést kell érteni.

25. §. Számonkérés, számadás, számvitel, mint az ellenőrködés támogatói.

Az ellenőrködésnek az előbbi szakaszban tárgyalt értelmezéséből kiindulva, kérdhetni, hogy miben állhatnak az ellenőrködésnek intézményei? miben állhat ezeknek tartalmuk? hogy azokkal a tévedést és visszaélést nemcsak ha már előfordultak vagyis utólagosan felfedezni, hanem előre létrejövetelüket megakadályozni vagy legalább is megnehezítni lehet!

Úgy az erkölcsi, mint anyagi világban minden foglalkozásnak legelső föltétele az ahhoz való értés, tudás, az ismeret. Így láttuk a 21. és 22. §-okban, hogy a gazdaság vitelének, a *gazdálkodásnak* legelső föltétele a gazdaságnak lépésről lépésre, előzetesen és utólagosan, utólagosan és előzetesen való megismerése. Még pedig oly beható, alapos megismerése, melynél fogva az és az abban véghezvitt vagy abbanhagyott minden cselekedet bármikor, bármilyen irányban és szempontból egészében és részleteiben, szerves összefüggésében és tagjaiban külön is, multjával, ebből származó jelenével és jövőjével együtt emberileg csalhatlan bizonyossággal és lehetőleg könnyen megállapítható, meghatározható legyen. Azt is láttuk tovább ennek a tudásnak, ismeretnek megszerzésére egyedüli eszköz a *számtartásnak* az a része, melyet *számvitelnek* nevezünk, mert csak ez tárja fel a gazdaságot és ennek rendjét, ez helyezi azt olyan világosságba, hogy a czélnak megfelelő módon megismerni lehessen.

Azonban nemcsak a gazdálkodásnak, hanem az *ellenőrzésnek* is legelső föltétele az, hogy ismerje az ellenőrzésére bizott gazdaságnak vitelét. Ismerje pedig legalább is úgy, mint maga a gazdálkodó.

Ennek az ismeretnek megszerzésére azonban, az ellenőrködésnek *sincs más eszköze,* mint maga a számtartás. A gazdaságban, ennek vitele czéljából létrejött világosság nemcsak a gazdálkodónak világitja meg a gazdaságot, hanem megvilágitja azt minden más szemlélőnek is, ki az iránt jogos érdeklődéssel viseltetik. Ezért a mit a számtartás a számvitelben a *gazdaság vivőjének* tesz az által, hogy megismerhetés czéljából megvilágitja a gazdaságot, ezt a szolgálatot *megteszi* a számtartás annak is, ki a gazdaság vitelének *ellenőrzése czéljából* akarja azt megismerni.

Csakhogy épen a számvitel folytán a gazdaságban már meglevő világosságot, megfelelő módon alkalmassá kell tenni az ellen-

őrködés használatára. Mert a számvitel minden egyes tétele a vagyonról vagy ennek változásáról csak egy-egy puszta állítást foglal magában, és a míg a tulajdonos gazdálkodó, a maga gazdálkodásának támogatására maga viszi, vagy ha más által is, de saját akarata szerint viteti a számot: addig magának a tulajdonosnak az ezen állításokban foglaltak iránt kételkedni oka nincs. Az igaz. hogy mint minden emberi munkában, úgy ebben is fordulhatnak elő tévedések, de a számvitelnek épen úgy kell berendezve lenni, hogy azokat, ha vannak, maga a berendezés, maga a számvitel rendszere hozza napvilágra. Azt azonban, hogy a tulajdonos által a maga tájékoztatására önmaga vagy felügyelete alatt vezetett számvitelben más, mint a valóságnak teljesen megfelelő állítások fordulhassanak elő, hogy így a tulajdonos szándékosan rosszul vezetett számvitelével önmagát akarná félrevezetni: ez senkiről sem tehető fel.

Más a helyzet azonban, midőn a számvitelnek nem magát a gazdálkodót, hanem egy ettől különböző második személyt kell meggyőznie, legyen ez akár megbízó, akár valamely idegen üzletbarát. Ebben az esetben nincs kizárva a lehetősége annak, hogy a gazdálkodó úgy vezeti vagy vezetteti a számvitelt, hogy ez az ő működését kedvező színben tüntesse fel, ellenben tévedéseit és tán bűneit elfedje, vagy legalább is leplezze. Ha tehát a számvitelnek egy második személyt kell meggyőznie, ebben az esetben minden állítását, minden tételét igazolni kell. Meg kell győzni a maga vagy más nevében ellenőrködőt arról, hogy a számvitel a gazdaságot a valóságnak megfelelő, s tehát nem hamis világításban mutatja be. Meg kell győzni részint az által, hogy előre meghatározott elvek szerint jár el, melyeket a változó körülményekre való tekintet nélkül alkalmaz, részint pedig hiteles okmányokkal és más elfogadható bizonyitékokkal.

A számvitel adatainak [illegible] az igazolása, bizonyítása által válik a *számvitelből számadás*, melyet, hogy az ellenőrzésnek hatásos támogatója lehessen, *számonkérésnek* kell megelőznie és *számvételnek* kell követnie. Abban a bizonyitó eljárásban tehát, melylyel a számtartás, a számvitel által a gazdaságban létrehozott világosságot az ellenőrködés számára is alkalmassá iparkodik tenni: három mozzanatot különböztetünk meg. A számonkérést, a számadást és számvételt. A *számonkérés* annak a szándéknak kijelentése, hogy az ellenőrködésre jogositott, a számvitel adatai alapján a gazdálkodás mibenlétéről meggyőzetni kiván. A *számadás* a gazdálkodó részé-

ről való az a törekvés, hogy az ellenőrködésre jogositottat a gazdálkodás mibenlétéről csakugyan meggyőzze. És végül a *számvétel* a számonkérőnek abbeli iparkodása, hogy az eléje terjesztett adatok alapján a gazdálkodásról a keresett meggyőződést megszerezze. A számtartásnak ez a felsorolt három része együttvéve van hivatva ellenőrködésnek támogatására Mind a három résznek tartalmat ad a számtartásnak negyedik vagy helyesebben legelső és legfőbb része: a *számvitel.*

A számtartás ezen négy része között való túlnyomó szerepe a számvitelnek, tette könnyűvé az 1. §-ban kifejtett körülmény folytán azt, hogy eddig nálunk számvitel alatt legtöbbször az egész számtartást értették. Pedig épen az előadottakból látszik, hogy ezeket a részeket egymástól megkülönböztetni kell; mert másként lehet és kell is tartani a számot, ha ez csak a gazdálkodás támogatására szolgál, és másként: ha a számtartásnak a gazdálkodás támogatásán kivül az is feladatát képezi, hogy az ellenőrködést támogassa.

Gyakorlatilag véve, a megbizásból viendő gazdaság átadásánál, a megbizó és megbizott között létrejövő szerződés, meghatalmazás, leltár, utasitás stb. czimén irásba foglalt minőségi és mennyiségi adatokat, melyekben egyfelől a megbizottnak átadott vagyonforrások és ezeknek használata, másfelől pedig azon szükségek és követelések határoztatnak meg, melyek a megbizott által e vagyonforrások használatából vagy használatáért fedezendők lesznek: nemcsak a gazdaság rendszerének megállapitására vagyis a gazdaság vitelére, hanem az ellenőrködésre is irányulnak. Mert a megbizatás leteltével csak ezek alapján tudható, hogy a megbizó és megbizott egymásnak mivel tartoznak és egymástól mit követelnek.

Így tovább menve a gazdaság vitelének és a számvitelnek a 20. és 21. §-okban tárgyalt fonalán, a gazdasági terv vagyis: költségvetés és az ennek végrehajtása czéljából és folyamán való meglatolása az egyes vagyonváltozásoknak részletesen nemcsak azt iparkodik előre megállapitani, hogy mi a teendő, hanem azt is, hogy mi a nem teendő és mi az abbanhagyandó. Így a gazdálkodót előzetesen megőrzi, óvja a tévedéstől és visszaéléstől.

Midőn tehát a számvitel, a vagyonváltozások megtörténte előtt és alatt, a megfelelő intézkedés és kezelés czéljából a gazdaságban segitőleg, támogatólag közre hat: egyszersmind ennek előzetes ellenőrzését is lehetővé teszi.

Az előzetes ellenőrködés azonban nem meríti ki az ellenőrködés fogalmát és nem felel meg az ellenőrködés czéljának. Az előzetes ellenőrködésnél azzal, a minek a gazdaságban történni kell, nem azt hasonlítjuk össze, a mi tényleg történni fog, hanem legfeljebb csak azt, a mit terveznek. Sikerül néha ez uton is téves vagy hűtlen cselekvényt megakadályozni, s az ellenőrködés czélja ilyen kivételes esetekben az előzetes ellenőrzés által is a legteljesebben el van érve. Azonban bármilyen legyen a tervezet, attól a bekövetkező gazdasági tények egészen elütők lehetnek. Az igazán hatásos ellenőrzés tehát csak az utólagos lehet. Ennek szolgál alapul az utólagos számtartás; mert a megbizott gazdálkodó cselekedeteiről nyilvántartást nem csak a maga, hanem megbizójának tájékozása, meggyőzése, vagyis: számadás czéljából is vezet.

26. §. A számtartás czélja, meghatározása és fontossága.

Összefoglalva a számtartásnak a gazdaság körében való szerepéről eddig elmondottakat, úgy találjuk, hogy a mint a számvitel a 20. és 21. §§-ok szerint magának a gazdaságnak nem vivője, hanem annak csak nélkülözhetlen támogatója: úgy óvakodnunk kell attól is, hogy a számtartásnak az ellenőrködés támogatására hivatott három részét, s főleg ezek között a számadást az ellenőrzéssel azonosítsuk.

A számtartás az ellenőrzés czéljából csak olyan éles, meggyőző világitásba iparkodik helyezni a gazdaságot, a mely világitás mellett, a gazdasági események mintegy előre vetik árnyékukat és a mely lehetőleg szembeszökő módon feltárja az ilyen vagy olyan okokból származott bajokat. A számtartás tehát előzetesen vagy utólagosan csak rámutat a bekövetkezhető vagy már meglévő bajokra, a nélkül, hogy azokat föltétlenül megakadályozni, vagy ha már elkövetkeztek: jóvátenni és megtorolni képes volna.

E nélkül pedig nincs ellenőrködés; mert hogy a számtartás rámutat úgy a tudatlanságból elkövetett helytelenségekre, mint a gonoszságból véghez vitt jogtalanságokra, ez a rámutatás legfeljebb feszélyezi, de rendszerint még nem tartja sem a tudatlant, sem a gonoszt vissza attól, hogy újból és újból vissza ne essék, kárt ne tegyen. Ettől őket előzetesen csak az erőhatalom tartóztathatja vissza, mely utólagosan is erkölcsileg és anyagilag kárpótlást szerezhet. A számtartás tehát önmagában még nem ellenőrködés, hanem

ennek csak nélkülözhetlen támogatója és eszköze. Ezért kényelmes ugyan, de egyszersmind a legnagyobb mértékben jogtalan eljárás, midőn a hatalom gyakorlatában lévő ellenőrködés, saját mulasztásainak következményeiért gyakran a számtartást iparkodik felelőssé tenni.

De a mint a számtartás nem meríti ki az ellenőrködés fogalmát, úgy nem is szorítkozik, mint ezt a közkeletű felfogás tartja, csak az ellenőrzésre, hanem a mint ezt a 20. és 21. §-okból tudjuk, közreműködése kiterjed főleg a gazdaság vitelére. És ez a tevékenysége a gazdálkodás körében még fontosabb, még áldásosabb annál is, mint a mit az ellenőrködés körében kifejt. Mert számtartás nélkül is lehet dologi javakat termelni, szerezni és lehet azokat elhasználni, költeni. De nem lehet oly *rendszeres* tevékenységet kifejteni, melyben a gazdaság, mint az ember egész erkölcsi és anyagi életének, életczéljainak nélkülözhetlen eszköze jelentkezzik.

Egyfelől minél különbözőbbek a vagyonforrások, minél más és másfélébb módon lehet azokat egy gazdaságban összefoglalni, működésben tartani és minél többféle szempontból lehet a gazdaságot megitélni; másfelől minél sokfélébbek és különbözőbbek azok a szükségek, melyek fedezetüket a gazdaságtól várják: annál föltétlenebbül szükséges, hogy a gazdálkodó a reábizott gazdaságról és vagyonról minden irányban, emberileg a lehető legtökéletesebb módon tájékozva legyen. Ez pedig csak lehető tökéletes *számtartás* által érhető el.

Mindezekből kifolyólag megállapithatjuk, hogy a *számtartás* a gazdaságot *támogatja*. És pedig első sorban annak *vitelét*, vagyis activ, cselekvőleg: a számvitel által, *minden* körülmények között; másodsorban pedig annak *ellenőrzését*, vagyis negativ, szenvedőleg: a számonkérés, számadás és számvétel által, a *megbizásból* vitt gazdaságoknál. Támogatja pedig a számtartás a gazdaságot mindkét irányban, az által a *rend és világosság* által, melyet a gazdaságra vonatkozó adatoknak nyilvántartása által abban létre hoz és fenntart. A számtartás *czélja* [redacted]: a gazdaságban rendet és világosságot hozni létre és tartani fenn, ~~hogy ez által a gazdaság vitelét és ellenőrzését támogassa.~~

Igy látva eszközeit és czélját: most már véglegesen megállapithatjuk a számtartásnak *fogalmát*.

Számtartás alatt értjük azt a gazdasági intézményt és működést, mely előre meghatározott rendszer és módozatok szerint a gazdaságban levő vagyont és változásait mennyiségileg és minőségileg,

részletesen és sommásan, előzetesen és utólagosan ugy tartja nyilván, hogy ez által a gazdaság vitele és ellenőrzése czéljából a gazdálkodásban rendet, világosságot hoz létre és tart fenn.

Miután a számtartásnak úgy is mint gazdálkodási, úgy is mint ellenőrködési tényezőnek jelentőségét a 20., 21., 24., 25. §-okban már kiemeltük: fölöslegesnek látszik annak most mindkét irányban való fontosságát újból hosszasabban bizonyítni.

Bármely gazdaságnak előnyös vagy káros vitelére föltétlen befolyással bir az; mert a hasznos tervek és intézkedések számtartási tapasztalatokon alapulnak.

Valódi delejtü a vagyonnak a gazdasági működés által előidézett hullámzása között; mert csak ez képes tájékozást nyujtani a gazdálkodónak az iránt, hogy kiadásait hol szállíthatja le, s bevételeit hol emelheti. Átalában miképp intézkedhetik a vagyon szaporodásának előmozdítása, s apadásának meggátlása iránt.

Nélkülözhetlen tehát a gazdaságban, s e tulajdonsága egyszersmind fontosságának mértéke is.

Jól mondja egy iró, hogy a „számtartás kedvező szerencsében jólétünk tükre, balszerencsében becsületünk védpajzsa“: mert igaz barátsággal tanuskodik eljárásunk mellett, ha ezt az eredmények cserben hagyják s öntudatos eljárásunkat bizonyitja, ha ezt igazolják. Egyszersmind kérlelhetlen következetességgel tárja fel a hibákat is, hogy ezektől jövőre óvakodni, a multra nézve pedig káros hatásaikat orvosolni lehessen. Számtartás nélkül csak tapogatózás volna a gazdálkodás; a tapogatózásból zavar, a zavarból pedig — ha a szerencse nem segít — gazdasági és erkölcsi bukás szokott származni.

Ezért helyes volt a rómaiaknál az az intézkedés, hogy a számtartás, mint a tisztességes gazdálkodásra okvetlenül szükséges eszköz, minden pater familiosnak kötelessége volt. És bármi sajátosan hangozzék sokak előtt, mégis felvetjük a kérdést, hogy mi képtelenség lenne abban, ha most nem csak a bejegyzett kereskedők, hanem meghatározott jelentékeny része a más természetü gazdálkodással foglalkozóknak is, a gazdasági számtartásra köteleztetnék? Mennyi perlekedésnek, mennyi társadalmi bajnak lehetne ezzel elejét venni!

ÁTALÁNOS RÉSZ.

III.

AZ ÁLLAMRÓL.

27. §. Az állam és szervezete.

Az embernek életczélja az, hogy saját erőit és tehetségeit kifejtve: az erkölcsi és anyagi jólét és fejlődés lehető magas fokára emelkedjék.

Az embernek tehát úgy a benső vagyis: erkölcsi, mint a külső, vagyis: anyagi világra ható működést kell kifejtenie.

Ez a működés azonban csak rendezett társadalomban, vagyis csak ott lehetséges, hol mindenkinek hatásköre minden irányban pontosan meg van állapítva; hol e hatáskörön belül és mások hatáskörének tiszteletben tartása mellett, mindenki szabadon működhetik; hol az egyes ember életczéljára mulhatlanul szükséges és saját erejét fölülmuló külső föltételek előállításánál embertársai segélyére is számíthat.

Az ember ezen szabad működési körének határait kijelölő *szabályok* foglalatát tárgyi értelemben, az ezen szabályoknak megfelelő *cselekvési* szabadságot pedig alanyi értelemben: *jognak* nevezzük. Maga a működési kör: az ember jogköre.

A rendezett együttlét vagyis: a társadalom azonban csak úgy jő létre, ha ennek megalapítására az emberek egymás között társaságba lépnek, s így a jogköreiket közerővel összeférhetőkké teszik. Ez által nem csak a jognak szereznek átalános érvényt, hanem életczéljaiknak azokat a külső föltételeit, melyekre egyenként erőtlenek volnának, közös erővel előállítani iparkodnak. Ilyen társulatok: a család, nemzetség, törzs, nemzet, az egyházi és világi, a tudományos, művészi, gazdasági, ipar és kereskedelmi stb. társaságok.

Mindezek azonban korlátolt eszközeik- és körüknél fogva rendezett társadalom létesitésére még nem elégségesek, hanem a jog

létesitésére és fentartására, az erkölcsi és anyagi jóllét és fejlődés előmozdítására, valamely meghatározott területen lakó embereknek egységes főhatalom alatt kellett szervezkedniök. Az így létrejött közület: az *állam*.

Igy alakult a magyar állam is ezelőtt 1000 évvel, s így áll fönn ma is módosulva, fejlődve, erőben és függetlenül.

Az államnak, mint oly társadalmi intézménynek, mely létének szükségéből meríti eszközeinek jogosultságát: a közös czélok és az egyesek magatartásá között mulhatlanul szükséges összhangot, még az utóbbiak akaratával szemben is fenn kell tartania. Az állam léte tehát az egyesekkel szemben ellenállhatlan kényszererőt tételez fel, mely az elérendő közös czélokat meghatározza, s azokat létesíti.

E kényszererő: az állami hatalom, mely három részre, ú. m. fejedelmi, törvényhozó és végrehajtó hatalomra oszlik. Mind ez azonban önmagában csak puszta eszme, mely az által nyer életet, hogy egyesek, vagy többek képviselik. Ezek az általuk képviselt hatalom jogkörét, vagy ennek egyes részeit, részint maguk személyesen gyakorolják, részint megbizottjaik által gyakoroltatják.

Az állam saját hatalmának ily képviseletére és gyakorlatára megfelelő *szervezettel* bir, melyet átalában: *alkotmánynak* mondunk. Különösen és szűkebb értelemben pedig alkotmányosnak, azaz: constitutionálisnak mondjuk az oly államszervezetet, hol az államhatalom gyakorlatában, megbizott képviselői által a nép is részt vesz. Ilyen a magyar alkotmány is, melynek alapját és kiindulási pontját, a hazát kereső és szerző ősök vérszerződése képezte, és a melynek egyik pontja a nemzetnek a közügyekre való befolyását, abban való részvételét határozottan kikötötte.

Minden alkotmányban a legkiválóbb helyet az állameszméjének, hatalma egységének és felségének physikai személyesítője: az állam feje — nálunk az apostoli király — foglalja el, ki az államélet követelményeit, az államnak általa gyakorolt főhatalmával, vagyis: a fejedelmi hatalommal minden irányban érvényre emelni első sorban van hivatva.

Másodsorban ez a törvényhozó hatalomnak feladata. Az állam akaratát ugyan is törvényekben fejezi ki, s az államnak a törvények alkotása, módosítása, megszüntetése és hiteles magyarázatában nyilvánuló hatalmát: *törvényhozó hatalomnak* nevezzük. Nálunk e hatalom gyakorlata törvényeink és különösen az 1798: XII. t.-cz. értelmében, a törvényesen koronázott királyt és az országgyülést együttesen illeti meg.

Az államnak a hozott törvények végrehajtásában nyilvánuló hatalmát: *végrehajtó hatalomnak* nevezzük. E hatalom nálunk kizárólagosan a királyt illeti meg, a ki ezt azonban az 1848-iki III. törvényczikk értelmében független felelős magyar miniszteriuma, mint: kormánya által gyakorolja. Bárminő rendelete és határozata tehát a királynak csak úgy érvényes, ha azt, az abban foglaltakért az országgyülésnek felelős miniszterek egyike aláírta, s ez által azt magáénak vallja. Az állami hatalom ezt a részét a gyakorlatára hivatott kormányról: *kormányhatalomnak* is mondják.

Az állam ilykép az állam fejében személyi képviselőt, az országgyülésben gondolkodó és akarat kifejező, a kormányban cselekvő, végrehajtó szervet, a haza földje és polgárai összeségében pedig mintegy testet és lelket bir. Az állam tehát mint egy nagy tehetségek felett rendelkező erkölcsi jogi személy iparkodik tagjainak — a polgároknak — összes életczéljai megvalósítására.

28. §. A fejedelmi hatalom birtokosa.

Magyarországon az állami hatalom a királyban, mint az állam személyi egységének képviselőjében van kifejezve.

Minthogy az állami hatalomnak mindenki alá van rendelve: a királynak hatalma az államban mindenek fölött áll. Ő kútfeje minden méltóságnak és minden hatalomnak. Csak az ő személyes akarata által válik a törvényhozó hatalom akarata: törvénynyé és ezeket a végrehajtó kormány az ő nevében hajtja végre. A király személyében nyilvánul az állam hatalma teljes felségében, souverain módon, vagyis: minden emberi hatalomtól függetlenül. Azért személye szent és sérthetetlen, s királyi felség — majestas — czím illeti meg. Ezen kivül az első magyar királynak, a kereszténység terjesztése körül kifejtett apostoli működésének emlékéül „apostoli“ czimet is visel.

Azonban Ő apostoli királyi Felsége egyszersmind ausztriai császár is. Ezért czíme: „Ausztriai császár, Csehország királya stb. és Magyarország apostoli királya“ vagy rövidebben: „Ausztriai császár és Magyarország apostoli királya“; „Ő felsége a császár és király“ vagy végül: „Ő császári és apostoli királyi Felsége“. A megszólitásnál: „Császári és apostoli királyi Felség! Legkegyelmesebb Úr!

A királyi hatalom az állam alkotmányában önálló helyet foglal el, s feladatainak megfelelő szervezettel és hatáskörrel bir. Első

6*

sorban, a királyi hatalom teljének jelvénye: Magyarország szent koronája (Sacra corona Regni). Törvényeink és nevezetesen az 1791-iki III. t.-cz. világosan kimondják, hogy ősi szokás szerint csak az ország szent koronájával való koronázás adja meg a királyi hatalom teljes és tökéletes birtokát. A koronát ezért a nemzet ma is mint ősi alkotmányának és szabadságának palládiumát őrzi és tiszteli. Ide tartoznak még: a koronázási jelvények, az ország ékességei (clenodia Regni); t. i. a királyi pálcza, az alma, szent István kardja, palástja és az apostoli kettős kereszt.

A király magas méltósága igényeinek megfelelő fényes udvartartással bir, s személyi működésének támogatására a kabinet-iroda szolgál. A különleges részben erről bővebben lesz szó.

A királyi udvar fényének emelésére rendelvék továbbá a különböző magyar udvari méltóságok; a szent István-rend lovagjai: a magyar nemesi testőrség; a királyi kamarások és udvarnokok stb.

Jogkörét illetőleg: a király, mint az állam személyes akaratát és cselekvőségét kifejező személy, az államhatalomnak más államokkal szemben képviselője. Mint ilyen az állam külügyeinek intézője; legfőbb hadúr, ezért az állam fegyveres erejével rendelkezik, s mint ilyen hadüzenési és békekötési joggal bir.

Alatta állanak a törvényhozó és végrehajtó kormányhatalom közegei.

Az országgyülés összehivása, elnapolása, feloszlatása, évi ülésének megnyitása és berekesztése, mind: királyi jogok. Az országgyülésen nem csak kezdeményezési joggal bir, hanem az országgyülési határozatok csak az ő hozzájárulása, illetőleg jóváhagyása és szentesitése által emelkednek törvényerőre. Ezért a király a törvényhozásban döntő befolyást gyakorol.

A végrehajtó kormányhatalom pedig épen őt illeti meg, úgy a kül-, mint a belügyekre nézve. A kormányzat összes intézői és közegei tehát közvetlen vagy közvetve a király nevében, s a tőle nyert megbizatás folytán járnak el, minthogy minden hivatal és tisztség adományozása a törvényes föltételek mellett a királyt illeti meg. Ő a legfőbb hadúr. Az igazgatás minden részében, az egyházi és világi ügyekben főfelügyeleti joggal bir. A pénzverési és kibocsátási jog kizárólagos felségjogot (jus majestast) képez. A király az igazságszolgáltatás feje, kire Verbőczy szerint: „a birói hatalom joga az uralkodással és kormányzattal együtt átruháztatott“. A kegyel-

mezés magasztos joga, a kiváltságok, czímek és rangok adományozása szintén őt illeti.

Mindezek szerint a magyar király a magyar állam törvényhozó és végrehajtó hatalmának valóságos és állandó feje, s mint ilyen fölül áll minden folyó jelennek társadalmi és állami torzsalkodásán. Ezért nem választás, hanem törvényes öröklés útján jut az uralkodáshoz és személyes akaratából sem törvényt nem alkothat, sem végre nem hajthat, hogy ne kelljen ezekért felelnie. Mint szent és sérthetlen lény tehát felelősségre nem vonható, hanem államhatalmi cselekvényeiért miniszterei felelősek.

29. §. A törvényhozó hatalom birtokosai.

A törvényhozó hatalom gyakorlata Magyarországon a királyt és az országgyülést együttesen illetik meg; sem a király akarata az országgyülés beleegyezése nélkül, sem pedig az országgyülés határozata a király szentesítése nélkül, törvényerőre nem emelkedhetik. A törvényhozás e két tényezőjének összhangzatos működése által lesz alkotva: a törvény, mely — a mennyiben a törvény hatályának kezdete magában a törvényben megállapítva vagy ennek meghatározása a miniszteriumra bizva nincs: annak — az országos „Törvény Tár“-ban való megjelenését követő két hét mulva lép életbe. Minden naptári évről külön törvénytár jelen meg, melyben a törvények római egyessel kezdődő sorszámmal láttatnak el, úgy hogy a törvényekre az év és sorszám megnevezése által történik hivatkozás.

A magyar országgyülés alkata az 1848-iki IV-ik és V-ik törvényczikkek értelmében két részből áll. Úgy mint: a főrendi és a képviselőházból. Az előbbinek tagjai az ország főurai. Ezek örökös jogon az uralkodóház teljeskorú férfitagjai föltétlenül, és a magyar herczegek, grófok, bárók, ha legalább 3000 frt évi földadót fizetnek; továbbá az ország zászlósai, a pozsonyi gróf, a fiumei kormányzó, a királyi Curia elnöke, másodelnöke és a budapesti királyi itélő tábla elnöke, a római és görög szertartású egyháznagyok, valamint a protestáns egyházak némely egyházi és világi elnökei, végül a király által kinevezett legfeljebb 50 tag. A főrendiház elnökét és másodelnökét a ház tagjai közül a király nevezi ki.

A képviselőház ellenben, elnökeit saját tagjai közül maga választja. Tagjai az erre jogosítottak által kerületenként választott

413 képviselő. (Lásd: az 1848 : V. és VII., 1868 : XXX. és XLIII., 1873 : XXVII., 1874 : XXXIII. és 1877 : X. törvényczikket.)

Az országgyülésnek mindkét háza saját tanácskozási teremmel bir. A tanácskozási nyelv a magyar. A horvátok saját anyanyelvükön is nyilatkozhatnak. A tanácskozás előkészítése a főrendiházban hét szakbizottságban történik. Úgymint: az igazolási, a függő államadósságot ellenőrző, mentelmi, pénzügyi, közjogi és törvénykezési, közgazdasági és közlekedési, s végül naplóhitelesitő szakbizottságokban.

A képviselőház pedig kilencz osztályra és a következő szakbizottságokra oszlik. Úgy mint: a képviselőválasztások ellen beadott kérvényeket biráló, az állandó igazolási, a közalapok jogi természetét vizsgáló, gazdasági, igazságügyi, kérvényi, könyvtári, közgazdasági, közigazgatási, közlekedési, közoktatási, mentelmi, naplóbiráló, összeférhetetlenségi, pénzügyi, véderő, számvizsgáló, zárószámadási és mindkét ház a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottságokra. Ezeken kivül a képviselőház a szükséghez mérten esetről esetre még más bizottságokat is küldhet ki.

A gazdasági bizottság a képviselőház költségvetését késziti. A számvizsgáló bizottság pedig a ház kiadásait ellenőrzi.

A törvényhozás mentelmi jogánál fogva az országgyülés tagjai az országgyülésen tett nyilatkozataikért nem felelősek. A tettenkapás esetét kivéve, bűnügyi eljárás vagy vizsgálat sem indítható ellenök, a ház beleegyezése nélkül. E jog felett őrködik a mentelmi bizottság.

A korona kijelölésétől, vagy a korona, kormány és közegeinek kinevezésétől, befolyásától függő, fizetéssel vagy dijjal járó állásnak vagy hivatalnak, — kevés kivétellel — a képviselőséggel való egyidejű viselése tiltva van. Ennek megtartására ügyel az összeférhetlenségi bizottság. A többi bizottságok czélja czímökben félreérthetlenül van jelezve. Nevezetesen: a pénzügyi bizottság a költségvetést és a zárószámadási az állam-zárószámadást tárgyalja.

Minden tárgyra nézve a vitának nevezett tárgyalás kettős: átalános és részletes. Ennek befejeztével történik a szavazás. Minden törvényjavaslat előbb a kezdeményezési joggal biró képviselőházban, azután a főrendiházban lesz tárgyalva, hol a javaslat újból meg lesz vitatva; ha a főrendiház megállapodásai a képviselőházétól eltérnek, a két ház közt irásbeli üzenetek váltatnak, mindaddig míg az egyetértés létre jő. A törvényjavaslatnak ilykép közös

akarattal megállapított szövege mindkét ház elnökének és egy-egy jegyzőjének aláirásával a miniszterium útján szentesítés végett Ő Felségéhez lesz fölterjesztve.

A tanácskozás tárgyát illetőleg, a törvényhozásnak már fönebb adott fogalmából következik, hogy az az államélet összes tevékenységére kiterjed. Így: az állam szervezetének, alkotmányának megállapitására, fejlesztésére, módosítására, megváltoztatására, a kormányzat, közigazgatás, igazságszolgáltatás minden ágában előforduló szerves intézkedésekre, az államgazdaság rendszerének és a költségvetésnek meghatározására, valamint a hozott törvények végrehajtásának *ellenőrzésére.*

30. §. A végrehajtó hatalom birtokosa.

Mint a 27. §-ból tudjuk, a végrehajtó hatalom birtokosa a *kormány*, mely alatt első sorban azokat az államférfiakat kell érteni, kik úgy az őket felelősségre vonható királynak, mint az országgyülésnek bizalmát birják, s kiket a király koronájának tényleges tanácsosaivá, a koronatanács tagjaivá, minisztereivé nevez ki.

A kormányhatalomnak azonban különféle értelmezésével találkozunk. Sokszor az alatt az állam osztatlan és egységes egész hatalmi működését értik. Máskor a 38. §-ban tárgyalandó önkormányzat kizárásával, az államnak a törvények végrehajtásában nyilvánuló hatalmát. Sőt gyakran csak magoknak a kormányférfiaknak működési körét értik alatta. Mi kormányhatalom alatt az államnak és az ebbe foglalt önkormányzatnak a törvények végrehajtásában nyilvánuló hatalmát értjük.

Ennek a hatalomnak gyakorlása pedig teljességgel nem valamely gépies végrehajtása, „kezelése" a törvényeknek; mert ezek legtöbbször csak az önmagukban egyszerű elveket, a követendő irányt, gyakran csak a vezéreszmét jelölik ki, a nélkül, hogy a bekövetkező végrehajtásnak pontosan ki sem számitható esélyeibe, részleteibe bocsátkozhatnának. A személyek, tárgyak és viszonyok pedig, melyekre az átalánosságban mozgó törvényeket esetről esetre alkalmazni kell, oly különféleképen változók, s más és más alakúak, hogy a végrehajtásnak, a gyakorlati élet folytonos hullámzása, újabb és újabb jelenségei között, öntudatosan intézkedő, a törvényektől tetteinek csak lényében függő, különben egészen önálló hatalomnak kell lennie. A törvény gyakran nem sokkal több a holt

betünél, melybe csak a végrehajtás lehel életet. Ettől a végrehajtástól függ tehát sokszor még a törvényhozás működésének is sikere.

A kormány nevezetesen nemcsak egyszerű *végrehajtási* rendeleteket ad ki, melyek valamely törvény életbeléptetésére szükséges teendőket határozzák meg, hanem ad ki törvényt *pótló*, vagyis oly rendeleteket is, melyek törvény által nem rendezett ügyeket, az alkotmány és törvényhozás szellemében szabályoznak. Sőt a törvényhozás utólagos beleegyezésének reményében, fenyegető sürgős veszély esetén, még a *törvényt módosító* vagy *felfüggesztő* rendeletet is bocsáthat ki.

Mindenik miniszterre a végrehajtó hatalomnak rendesen egy ága van bizva, melyben az minden tekintetben és így gazdaságilag is önállóan jár el. Vegyes természetű ügyekben pedig az érdekelt miniszterekkel egyetértőleg. Az egész végrehajtó hatalmat illető ügyekben az egész kormány, azaz: a minisztertanács határoz. Minthogy pedig a végrehajtó hatalom a királyt illeti meg, s a ministerium csak ennek közege: azért minden fontosabb megállapodást, kinevezést, törvényjavaslatot stb. Ő Felsége elébe kell jóváhagyás, illetőleg hozzájárulás czéljából terjeszteni.

A minisztertanácsban az elnökség Ő Felségét illeti meg. Rendesen azonban a miniszterelnök vezeti azt. A miniszterelnököt valamint az elnök előterjesztésére a többi minisztert, Ő Felsége nevezi ki. Czímök: Nagyméltóságú miniszter! Kegyelmes úr!

31. §. A felelős kormány-rendszer.

Azt, hogy a királyt megillető végrehajtó hatalmat a kormányzó miniszterek gyakorolják, úgy kell értelmezni, mely szerint a király az állam egész végrehajtó hatalmát személyesen gyakorolni physikailag képtelen lévén, annak nagy részét rég idők óta megbizottjai által gyakoroltatta. Ezek azonban eljárásaikért akkor csak a királynak voltak felelősek. A királyt pedig személyének sérthetlenségénél fogva, megbizottjainak visszaéléseiért felelősségre vonni nem lehetett.

Hogy tehát a királyi méltóság megcsorbítása nélkül a hatalommal való visszaélésnek elejét lehessen venni, vagy ha ilyet elkövetnek, ezt megtorolni lehessen: a királyt — mint szent és sérthetlen lényt — a hibázhatás emberi tulajdonságától meg kellett menteni. Ezért róla csak az állam üdvére törekvő működést feltételezve: a „végrehajtó hatalomból“ neki „a hatalmat“, a meg-

bizott kormánynak, minisztereknek pedig a „végrehajtást“ s az ezzel járó felelősséget kellett tulajdonitani. Az utóbbiaknak azonban joguk van megbizásukat a király kezébe bármikor letenni, ha a felelősséget akár a végrehajtandó törvényért, akár a hatalom tulajdonos király rendelkezéseiért elvállalhatni nem vélik.

A miniszterek felelőssége alakilag úgy nyer kifejezést, hogy a királynak bármely alakú rendelkezését legalább egy a törvényhozásnak ezért felelős miniszter — de csakis ilyen és ez — aláírja vagyis ellenjegyzi. A végrehajtó hatalomnak a kormány által való gyakorlása pedig abban nyilvánul, hogy a miniszterek és ezek megbizottjai: az államtitkárok, tanácsosok, parancsnokok, igazgatók, felügyelők stb. a törvények keretén belől, ezek foganatositása céljából önállóan saját nevük alatt rendeleteket, utasitásokat, parancsokat, esetleg a teendők természetéhez képest csak felhivásokat, némelykor pedig csak útbaigazító figyelmeztetéseket stb. adnak ki.

A miniszterek nálunk felelősségre vonhatók: *a*) minden oly tettért vagy rendeletért, mely az ország függetlenségét, az alkotmány biztositékait, a fennálló törvényeket, az egyéni szabadságot, vagy a tulajdon szentségét *sérti*, s általuk hivatalos minőségükben követtetett el, vagy adatott ki; *b*) a kezeikre bizott pénz és egyéb értékek *elsikkasztásáért*, s végül *c*) a törvények végrehajtásában, vagy a közcsend és bátorság fenntartásában elkövetett *mulasztásokért*, a mennyiben ezek a törvény által rendelkezésökre bizott végrehajtási eszközökkel elhárithatók lettek volna. A miniszterek vád alá helyezését a képviselőház rendeli el, s fölöttük a főrendiház által saját kebeléből alakított tizenkéttagú biróság itél.

A végrehajtó hatalomnak a jelzett felelősség mellett való gyakorlását: felelős kormányrendszernek mondjuk.

32. §. A kormányhatalom felosztása.

Az előbbi szakaszban már emlitettük, hogy a miniszterek mindenikére a végrehajtó kormányhatalom egy-egy ága van bizva. A kormányhatalom tehát első sorban ágakra oszlik és pedig annyi ágra, a hányféle úton és módon az állam céljára jutni iparkodik. Ezek: 1. az igazságügy; 2. külügy; 3. belügy; 4. véderőügy; 5. pénzügy.

1. Az igazságügy alatt a jogrend létesitésére, megóvására és tökélyesbitésére szolgáló intézményeknek előállítása, s ezen intéz-

mények működése, valamint vezetésük és felügyeletük értendő. Az igazságügy keretén belől szorosan meg kell egymástól különböztetni a közigazgatást és biráskodást. Az előbbi alatt az igazságügyi intézmények előállítását és működésük felügyeletét, az utóbbi alatt pedig a jognak önmagáért való érvényre emelését értjük.

2. Külügy alatt az állam és polgárai érdekeinek idegen államokkal és polgárokkal szemben való képviseletét és békés megvédését kell érteni. Itt egymástól a diplomatiai és konzuli teendőket kell megkülömböztetni. Az első főleg az állam politikai czéljainak, az utóbbi pedig legtöbbször a kereskedelmi érdekeknek külföldön való érvényesítésére irányul.

3. A belügy az állam földrajzi határain belől a polgárok személy- és vagyonbiztonságának, testi és lelki, művelődési és közgazdasági érdekeinek fejlesztésére szolgáló intézmények létesítése. A belügyek keretén belül megkülönböztetjük a szoros értelemben vett belügyet, vagyis: a belső rend és csend biztositását, s a politikai közigazgatás vezetését; továbbá a földmívelés, az ipar- és kereskedelemügyet, mint a nemzet közgazdasági érdekének az államhatalom részéről való előmozdítását; végül a vallás- és közoktatásügyet, vagyis: a nemzet szellemerkölcsi fejlődésének támogatását.

4. A véderőügy alatt az állam fegyveres erejének kiállitására, ellátására, begyakorlására, vezetésére, s igy az államnak és polgárainak jogtalan erőszak ellen, erővel való megvédésére szükséges intézkedések foglalatját értjük. Ennek keretében a hadsereget és a honvédséget a népfelkeléssel együtt különböztetjük meg. Az államnak külellenségektől való megvédése és a belső rend fentartása első sorban rendszerint a hadsereg feladata. A honvédség háboru idején a hadsereg támogatására és a belső rend fentartására van hivatva.

5. A pénzügy az államnak saját szükségei fedezésére szolgáló pénzösszegek megszerzésében, és kezelésében nyilvánuló gazdasági működése.

Hazánkban nemcsak a végrehajtó hatalom ez öt ágazatának élén áll egy-egy miniszter, felelősség terhe alatt kormányozva a reá bizott ágazatát az állami életnek, hanem még a belügynél emlitett földmívelés, ipar- és kereskedelmi, valamint vallás- és közoktatási ügyek kormányzata is egy-egy külön miniszterre bizvák. Sőt még ezeken kivül is, úgy hazánk alkotmányában és kormányszervezetében, mint máshol is vannak ágazatok, melyeket egy-egy miniszter

gondoz. Ezek azonban sajátos körülmény okozta különlegességek, melyekről hazánkat illetőleg részint a következő 36. és 37. §-okban, részint pedig épen a különleges részben lesz szó

A kormányzó ministerium tagjai azonban, a reájok bizott végrehajtó hatalmi ágazatot egymagok személyesen már physikailag sem gyakorolhatják. Hanem kénytelenek annak tartalmát részint az ezt alkotó ügyek természetéhez, részint pedig az államterület nagyságához képest, többek között megosztva, ezek által saját kormányzatuk szerint gyakoroltatni. Így jönnek létre minden ágazatban fokozatonként a különféle hatáskörök, melyek leginkább három csoportba foglalhatók, illetőleg oszthatók. Ezek:

a) a vezénylet, *b)* igazgatás, *c)* a foganatositás.

a) *Vezénylet* alatt az *egész állam területére* kiható azt a működést kell érteni, mely a végrehajtó hatalomnak kezdeményező, összefoglaló intézésében, a különböző czélok elérésénél követendő elvek meghatározásában és a szükséges egyöntetű rendszabályok létesitésében áll.

A kormányhatalom ennek a részének gyakorlói, a kormányzó miniszterek közvetlen támogatására hivatott különféle ügy- vagy szakminiszteriumok, esetleg más központi, vezér- stb. hatóságok.

b) *Igazgatás* alatt a törvényeknek és kormányrendeleteknek a *helyi viszonyokhoz* és adott körülményekhez mért lehető czélirányos végrehajtása értendő.

A kormányhatalom ezt a részét a különféle helyi hatóságok gyakorolják.

c) *Foganatositás* alatt a törvényeknek, rendeleteknek megtestesitése, kézzelfogható *physikai végrehajtása* értendő.

Ennek gyakorlatára az illető ágazat természetének megfelelő más és más kezelő közegek hivatnak. Minket a számtartás szempontjából csak a vagyont kezelők, tehát a pénz- és raktárak érdekelnek.

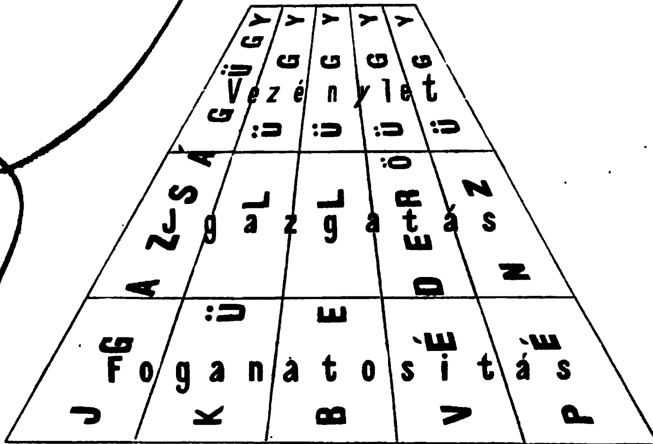
Ezen elvi felosztás nem zárja ki azt, hogy egyik-másik végrehajtó hatalmi ágazatnál a vezényletre hivatott hatóság tényleg igazgatási dolgokat, nevezetesen pedig némely igazgató hatóság vagyonkezelésieket ne végezhessen.

Az utóbbiak között figyelemre méltók az *intézetek.* Ezek alatt azokat a szervezeteket értjük, melyeknek feladata nem annyira a hatalom gyakorlatában, mint inkább bizonyos szakszerű tevékenységnek állandó kifejtésében áll, a melynek körében aztán az ott

szükséges kisebb méretű igazgató és foganatosító hatáskört együttesen töltik be. Ilyenek a különféle egészségi, közoktatási, igazságügyi, gazdasági stb. intézetek, melyekről a különleges részben fogunk bővebben szólni.

A végrehajtó hatalom felosztását szemléleti módon a következő ábrázolásban mutatjuk be.

Kormány.

A végrehajtó hatalom tehát felülről lefelé egymás mellett haladó ágazatokra oszlik, melyeknek gyakorlása folyamán a kormány: kormányozza a vezényletet, az igazgatást és a foganatositást.

Más szóval: a végrehajtó hatalom ágai egymás mellé, a végrehajtás fokozatai egymás alá sorakoznak.

33. §. A vezénylő hatóságok.

Ezek az előbbi szakasz szerint az ügy- vagy szakminiszteriumok és más központi hatóságok.

Az előbbiek alatt közvetlenül az egyes miniszterek mellé és alá rendelt, azokat a központi hatóságokat kell érteni, melyeket a mindennapi életben, a röviden kormánynak nevezett miniszterek összeségével szemben, ügyminiszteriumnak szokás nevezni. Ezek a minisztert, a végrehajtó kormányhatalom reá bizott ágazatának rendszerint *összes* ügyeiben támogatni, helyette az ő megbizásából és utasitása szerint rendeleteket, utalványokat, határozatokat stb. kiadni, hivatva vannak.

Néha a miniszter a kormányzatára bizott hatalmi ágazat egy további, és rendesen különleges ismereteket igénylő ágának vezény-letére, valamely néven *külön* központi hatóság van szervezve, melynek saját különleges működési körében, az ügyminiszteriuméhoz hasonló feladata szokott lenni.

Minden miniszterium személyzete egy-két államtitkárból, különféle megkülönböztetésü tanácsosokból, titkárokból, fogalmazókból, tisztekből, gyakornokokból, esetleg más szaktisztviselőkből áll. A központi külön hatóságok élén miniszteri tanácsosok vannak.

Az alkalmazott tisztviselők végzett alsó-, közép- és főiskolai tanulmányaik szerint. három minősitési csoportra oszolnak. Irodát kezelő tisztviselők, kik csak elemi és négy más következő iskolai osztályt, a *gazdaságot* kezelők és rendben tartók, kik középiskolát, végül a *hatalmat* gyakorló rendelkezők, kik különféle főiskolákat végeztek.

A vezénylő hatóságok beosztását és ügymenetét minden miniszter maga határozza meg. E szerint a miniszteriumok a hatáskörükbe eső ügyek természetéhez képest, rendesen több egymás alá és fölé rendelt különféle elnevezésü osztályokra szakadnak, melyeknek élén mint osztályfőnökök, rendesen miniszteri tanácsosok állnak. Ezek az emlitett fogalmazó személyzet segitségével a beérkező ügyek elintézéséről gondoskodnak. A kiadandó rendeleteket, végzéseket, utasitásokat, körözvényeket, utalványokat, átiratokat, szóval: a végrehajtó kormányhatalom minden irásbeli nyilatkozatát, részben helybenhagyják és kiadják, részint pedig ugyanezen czélból az államtitkár, vagy a fontosabbakat, kényes és bizalmas természetüeket, és az általa önmagának fentartottakat, a miniszter elébe terjesztik.

A miniszterium irodai teendőit a kezelő segédhivatalok végzik, melyek iktató-, kiadó-, irat- vagy levéltárra oszlanak.

A miniszteriumhoz érkező minden beadvány legelőbb az iktató hivatalba jő, hol a beadványokat a tárgyalásukra illetékes osztály, esetleg külön megbízott tisztviselő nevére, az iktató könyvbe sorszám szerint bejegyzik, vagyis: iktatják. A beadvány idézése mindig e sorszám szerint történik. Az iktató hivatalban, külön betürendes jegyzékeket vezetnek a beadványokban előforduló tárgyakról és személyekről. A szükséghez képest pedig egy külön jegyzéket, az úgynevezett idegen számokról, melyek alatt a beadványok valamely más hatóságtól érkeztek.

A kellően beiktatott beadványok, vagyis: ekkép már ügydarabok, az ezekben idézett és elintézésükhöz szükséges más előiratok, u. n. anteakták csatolása, vagyis: fölszerelésük czéljából az irat-, vagy levéltárba kerülnek. Ez a beérkezett ügydarabokat fölszerelve, a kijelölt osztálynak, vagy: tisztviselőnek adja át.

Feldolgozás és helybenhagyás után minden írásbeli rendelkezés tiszta, hű, s a gyakorlat által megállapitott alakban leendő lemásolás, a tisztázatnak aláiratása, esetleg mellékletekkel való ellátása, becsomagolása és elküldése végett a kiadó hivatalba jő, mely az ügyiratok kezelésének mind e felsorolt mozzanatairól sorszám és esetleg osztályok szerint nyilvántartást vezet.

Végül az elintézett ügydarab megőrzés és nyilvántartás czéljából az irat-, vagy: levéltárba kerül.

A központi hatóságokat illetőleg a továbbiak tekintetében, könyvünk különleges részére utalunk.

A miniszteri felelősségből kifolyólag, rendszerint nem csak minden miniszter saját, de gyakran a végrehajtó hatalom apróbb elágazásainak megfelelő, különféle sorozatával bir az igazgató hatóságoknak, melyeknek mindenike saját hatáskörében a törvények és rendeletek foganatositását igazgatja.

34. §. Az igazgató hatóságok.

Azoknak a helyi hatóságoknak összeségét, melyek a miniszterek kormányzása és a központi hatóságok vezénylete alatt az állam területének különféle vidékein a törvényeknek és a kormány rendeleteinek, a helyi viszonyokhoz és adott körülményekhez mért végrehajtásáról gondoskodnak: ezeket igazgató hatóságoknak nevezzük.

Az igazgató hatóságoknak két osztályát különböztetjük meg. Ugymint: az államiakat és az önkormányzatiakat.

Az államiak egyenesen és kizárólag a miniszteriumnak vannak alárendelve és működésük *csak* a törvények és kormányrendeletek foganatosításának előbb említett igazgatására szoritkozik. Ebből a czélból az alája rendelt foganatosító hivatalokhoz rendeleteket is bocsátnak ki. Ilyen igazgató hatóságok a különféle állami igazgatóságok, felügyelőségek, parancsnokságok, vezetőségek, főtisztségek, konzulátusok stb.

Az önkormányzati hatóságok ellenben oly testületek, melyek mint az államnak önjogú, vagyis autonomiával biró részei, saját területeiken *nemcsak* a végrehajtó hatalom gyakorlásának törvényes igazgatói, hanem a törvény által meghatározott ügyekben és mértékben, még önmagoknak alkotott saját szabályaik, statutumaik szerint, tehát önállóan járnak el. Sőt országos ügyekkel is foglalkozhatnak. Ebből a czélból saját foganatosító hivatalaikhoz rendeleteket intéznek és saját gazdasággal birnak. Ilyen önkormányzati hatóságok a megyei, különféle városi és más községi hatóságok.

Alább mindezekről bővebben lesz szó.

35. §. A foganatosító hivatalok.

Tágabb értelemben a vezénylő és igazgató hatóságok sem egyebek hivataloknál, azaz: törvények végrehajtására *hivatott* szervezeteknél. Azonban a törvényeket végelemzésben nem a hatóságok hajtják végre. Azok ez iránt csak intézkednek, és intézkedéseiket alárendelt közegek által foganatosíttatják. Ezek az alárendelt szervezetek azok, melyeket egyszerűen hivataloknak szoktak nevezni, szemben a vezénylő és igazgató hatóságokkal, melyek mint hatóságok a hatalom részeseinek tekintendők.

Szoros értelemben tehát, hivatalok alatt azokat a rendelkezési joggal nem biró részeit értjük a végrehajtó hatalom szervezetének, melyeknek tiszte a törvényeknek és törvényes rendeleteknek, szabályoknak, utasításoknak, parancsoknak, s átalában a bármi néven nevezendő fensőbb intézkedéseknek valóságos és tényleges, *kézzelfogható* személyes végrehajtásában, foganatosításában áll.

A mint az ország egész területe a különböző miniszteriumoknak alárendelt igazgató hatóságok között oszlik fel: úgy minden igazgató hatóság területe újból ennek alárendelt járásokra, állomásokra, körzetekre stb. van felosztva, melyeknek élén egy-egy foganatosítóhivatal áll.

Ha ezek a hivatalok vagyont is kezelnek: akkor azokat tágabb értelemben vett *vagyonkezelő* hivataloknak nevezzük; mert szűkebb és igazi értelemben csak oly foganatosító hivatalt nevezünk vagyonkezelőnek, mely vagyonkezeléssel hivatásszerűleg és nem csak mellékesen foglalkozik.

A II. fejezetből tudjuk, hogy a vagyont csak számtartás segélyével lehet rendben tartani. A vagyonkezelő hivataloknak tehát már e szempontból számot kell vinniök.

De ezek a hivatalok az állam vagyonát, mint a felelős végrehajtó kormány megbizottjai, felelősség terhe alatt kezelik. Ebből az ellenőrködés és ebből ismét a számonkérés és a számadás foly, úgy hogy minden vagyonkezelő hivatalnak egyszersmind számvivő és számadó hivatalnak is kell lennie.

A vagyonkezelő hivatalokban tehát a foganatosításra szükséges kezelő és ellenőrködésre szükséges számtartó elem egyesítve van. Elannyira, hogy a *tágabb* értelemben vett vagyonkezelő hivataloknál a kezelés és számtartás rendszerint egy személyben összpontosul. Ilyenek különösen: a kézi- és napi pénztárak, s némely raktárt kezelő hivatal. Ezeknél csak egy személyből áll a kezelő hivatal, s ennek működése folytán jő létre a számadás is. Ezért csak ez az egy személy a felelős számadó.

Az olyan kezelő hivataloknál ellenben, melyeknek a vagyonkezelés *hivatásszerű* feladatuk: a kezelés és a számtartás két külön személyre van bizva, kik eljárásukért egymásnak és elöljáróiknak egyetemlegesen felelősek. Igy van ez az államnak pénztári és nagyobb raktári hivatalainál. Ezeknél legalább is két személyből áll a vagyonkezelő hivatal. A hivatal élén álló első, vagyis: kezelő főtiszt kezeli a vagyont. A második főtiszt, vagyis: ellenőr az első főtiszt cselekvő és szenvedő támogatása czéljából, ennek működését számban tartja. Kettőjük összeműködése és felelőssége mellett jő létre tehát a kezelés és számadás. Ezért ketten együtt a felelős számadók.

Igy van a végrehajtó hatalmi működés legalsó fokozatánál, a foganatosításnál gondoskodva a számtartásról. És ezzel az államnak és szervezetének ismertetése közben, elértünk az államnak számtartásához, melyet hogy tárgyalhassunk, előbb meg kell ismerkednünk az állam számtartásának tárgyával: az államgazdasággal. De még előbb röviden foglalkoznunk kell a magyar állam életének két sajátságos jelenségével: Ausztria és Magyarország közös ügyeivel és a horvát-szlavon-dalmát országos ügyekkel. De érintenünk kell azt a viszonyt is, melyben Boszniával és Herczegovinával állunk.

36. §. Ausztria és Magyarország közös ügyei.

A független magyar államnak addig királyválasztás jogával is birt országgyülése 1687-ben kimondotta, hogy Magyarország a Habsburg-családból származó fiú-örökösök közül az elsőszülöttet ismeri el törvényes királynak. Ezt az örökösödést 1723-ban, az úgy-

nevezett pragmatica sanctio a nőágra is úgy terjesztette ki, a mint ez, a Magyarországgal és hozzá tartozó részekkel feloszthatlanul és elválaszthatlanul birandó ausztriai örökös tartományokban megállapítva volt.

Ily módon Magyarországnak és Ausztriának megmásithatlanul közös uralkodója lévén, szabályozást igényeltek azok a közös érdekek, czélok, más szóval: *közös ügyek* is, melyek az uralkodó közössége elfogadásának, részint okai voltak, részint következményei lettek.

Az 1867-ik kiegyezés értelmében ez is megtörtént, megállapítván, hogy Magyarországnak Ausztriával az uralkodó személyén kivül közös ügyét csak: a *kül-* és a *hadügyi* végrehajtó hatalomnak gyakorlása, gyakorlói és háztartása, s az utóbbinak megállapitása képezi. Még erre a két ügyre vontkozólag sem közös tehát a törvényhozás, úgy hogy sem közös törvényhozásunk, sem közös törvényünk, sőt még csak teljesen közös ügyünk sincs; mert a közönségesen ilyeneknek nevezett kül- és hadügy is, a magyar országgyülésen hozott törvények szerint gyakorlandó.

A közös és az ezekkel összefüggő magyar állami ügyek gyakorlására hivatott fejedelmi, törvényhozói és végrehajtó hatalmi intézményeket és szervezeteket, alább még az átalános, de főleg a különleges részben fogjuk tárgyalni.

Források: 1687: I. és III. 1723: I. és II. 1867: XII. t.-cz.

37. §. A horvát-szlavon-dalmát országos ügyek.

Dalmáczia ugyan ez idő szerint tényleg Ausztriához van kapcsolva, de különben úgy ez, mint Horvát-Szlavonország, épen oly elidegenithetlen és elválaszthatlan módon tartozik a magyar állam területéhez, mint bármely más három-négy vármegyéből álló része az államnak.

A különbség csak az, hogy földrajzi fekvésüknél fogva azokban a részekben, az önkormányzat a történeti idők folyamán jobban kifejlődött, mint az állam más részeiben. Ennek az önkormányzatnak mértékét előbb 1868-ban, aztán 1873-ban úgy szabályozták, hogy a szoros értelemben belügyet, továbbá a vallás- közoktatás- és az igazságügyet az országos önkormányzat körébe tartozónak mondták ki. Ezekben az ügyekben a *fejedelmi* hatalmat a magyar korona mindenkori viselője gyakorolja, ki egyszersmind mindig Hor-

vát-Szlavon-Dalmátország királya is. A *törvényhozó* és *végrehajtó* hatalmat azonban, Zágrábban külön tartományi gyülés és egy magyar zászlósúr: a horvát bánnak kormányzata és felelőssége mellett, külön tartományi kormány gyakorolja.

Mindezekkel úgy az átalános, mint a különleges részben alább tüzetesen foglalkozunk.

Források: 1868: XXX. és 1873: XXXIV. t.-cz.

38. §. Bosznia és Herczegovina.

Ez a két tartományt, mely azelőtt Magyarország és Ausztria határain folyton megújuló forradalmak fészke volt, az 1878-iki berlini szerződésben, az európai nagyhatalmak által adott felhatalmazás alapján, saját biztonságunk érdekében fegyveres erővel megszálltuk. Azóta a török szultán felségjogának elvi fentartása mellett tényleg birjuk.

Kormányzásuk a közös miniszterek kezében van oly módon, hogy kül- és hadügyi szempontból a hasonnevű közös miniszterek, minden egyéb szempontból a pénzügyi közös miniszter alatt állnak. A két tartománynak *vezénylő* hatósága: a fővárosukban Szarajevoban, úgy polgári mint katonai ügyekre, egy tábornok vezetése alatt álló kormányzóság.

IV.

AZ ÁLLAM GAZDASÁGÁRÓL.

39. §. Az állami szükségek.

A szükségeknek és javaknak a 9. §-ban kifejtett *személyi* és *dologi* mivolta, s ezeknek egymáshoz való viszonya leginkább az u. n. eszményi, jogi személyeknél és ezek között főleg az államnál domborodik ki; mert ennek a térben és időben való közrehatásra természetes szervezete nem lévén, a természetes személy összes személyi javainak: az erőknek, ismereteknek hiányában, szükségében szenved. Mindezeket tehát a neki rendelkezésére álló természetes személyektől, első sorban polgáraitól kell megszereznie. Ezt teszi az állam a 27—38. §-okban elmondottak szerint.

Azok részére azonban, kiknek személyi *javait*, alkalmas szolgálatok alakjában saját személyi *szükségeinek* fedezésére igénybe veszi: személyi javaik felhasználásában nyilvánuló *munkájuk*, mint a vagyonforrásnak tényezője, gazdaságilag meddő nem maradhat. Részükre ennek a tényezőnek dologi javakat kell termelni. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha az állam nékik az igénybe vett személyi javakért cserébe dologi javakat ad. Az államnak tehát a már neki szükséges személyi szolgálatok, javak megszerzése, kicserélése céljából, *dologi* javakra van szüksége.

A megszerzett személyi javak azonban számos esetben, dologi javakkal való támogatás nélkül haszonvehetlenek volnának. Például: a katonának puszta kézzel való fegyvertelen hadakozása, a mostani háborúskodásban csakugyan mit sem érne. A tanításhoz nem csak tanító, hanem iskola is kell. A tisztviselőknek is, a hol dolgozzanak, megfelelő helyiségre stb. van szükségük. Mindez a megszerzett személyi szolgálatoknak dologi javakkal való támogatása. Az államnak tehát nemcsak személyi szolgálatok megszerzése, hanem ezeknek támogatása céljából is van szüksége dologi javakra.

Sőt tovább menve: az állam polgárainak erkölcsi és anyagi jóllétét és fejlődését, nem csak személyi javakkal, hanem alkalom adtán dologi javakkal, anyagi eszközökkel közvetlenül is kell hogy támogassa. Gondoljunk csak a munkaképtelen szegényekre, a szárazság, víz, tűz, földrengés és más elemi csapások által inségre jutott polgárokra. Az állam ezeknek anyagi, gazdasági támogatására föltétlenül kötelezve van.

Hogy tehát az állam szervezetének fentartására, hatalmának gyakorlására szükséges mindazokat a személyi és dologi erőket és eszközöket megszerezhesse, melyekkel czéljára törekszik, s hogy mindazokat a kiadásokat megtehesse, melyekkel ezek előállítása jár: kénytelen javakat és pedig dologi, vagyis: anyagi, gazdasági, javakat szerezni, ezeket természetüknek megfelelően készen tartani és alkalmazni. Más szóval: az *államnak* sok tekintetben az egyeshez hasonlóan *gazdálkodnia* kell. Az állam tehát gazdálkodik. Csak hogy úgy és aképen, a mint ezt egyénisége magával hozza. Vagyis: hatalmát gyakorló organumai által és tisztán erkölcsi czélokból.

Az állami gazdálkodás körében is a király, az országgyülés és a kormány a már ismert módon gyakorolják az állam hatalmát. Vagyis: az első fejedelmi, a második törvényhozó hatalmával működik közre. A kormány pedig az állami, ezek között az állam-gazdasági törvényeknek végrehajtására, s így az államgazdaságnak közvetlen vitelére van hivatva. Ezek szerint ugyanazzal a szervezettel, melylyel az állam czéljára törekszik, s melyből szükségei származnak: előállítja a javakat is, melyekkel azokat fedezi.

40. §. Az államnak bevételi forrásai.

Mint az előbbi szakaszban láttuk, az állam gazdaságában a szükségek, az állami czélokra való törekvésből, az erre szolgáló eszközök megszerzéséből és fentartásából származnak. Az államnak szükségei ilyen erkölcsi forrásokból származván: nem szabad a bevételi forrásoknak sem, az állam erkölcsi czéljaival ellentétbe jönni. Ezért tehát nemcsak a bevételek mennyisége, hanem az illető vagyonforrás működésének, a polgárok jóllétére való különbeni hatása is tekintetbe jő.

Legrégibb bevételi forrása mint minden gazdaságnak, úgy az államénak is: *a természet;* mert az állam nagy kiterjedésű telkeket

magánjogilag bir, s azokon mint bármely *magánbirtokos* jövedelemszerzés czéljából, a mezőgazdaság különféle ágait űzi.

Az állam gazdaságában a második termelési tényezőt, a *tőkét* is foglalkoztatja; mert különféle okokból, különféle természetű *vállalatokba* bocsátkozik, melyeket nagy összegű alap- és üzleti tőkék segélyével visz.

Az állam erkölcsi természetének azonban mint vagyonforrás leginkább *a munka* felel meg, melyet az állam, illetőleg helyette: az ő hatalmának gyakorlói kötelességének teljesítői az által végeznek, hogy úgy a joguralmat általánosan az egész polgárzatra nézve megállapitják és biztositják, mint a polgárok erkölcsi és anyagi jóllétének és fejlődésének más külső föltételeit létesitik. Az állam ezen működése által polgárai részére egész sorát termeli az erkölcs-szellemi vagyis személyi javaknak, melyeknek előállitási költségeit a polgároktól *adó* czimen szedi be.

Végül mindezen bevételi források elégtelensége esetében az állam is *hitelét* veszi igénybe és a hiányzó összegeket ennek alapján szerzi be.

Lássuk ezeket a bevételi forrásokat egyenként.

41. §. Az állami birtokok.

A történeti idők folyamán a magyar állam úgy szervezkedett és alakult meg, hogy a most államinak nevezett hatalmat meghatározott tagozatban, a honfoglaló ősök utódai: a nemesség gyakorolta. Minden nemes aztán viselte az ezen jogokkal járó költségeket is, úgy hogy eredetileg a most államinak nevezett költségeket, az a nemesség viselte, melynek egyúttal a haza földje magánjogilag is tulajdon birtokában volt.

Az így jogokat és terheket viselő nemesség legelsője volt maga a fejedelem, a király, kit úgy a jogokból, mint a terhekből, s ezért a haza földjéből is a legnagyobb rész illette meg. Az állami élet átalakulása és nevezetesen a királyi hatalom emelkedése folytán, a fejedelmi főhatalmat gyakorló királyt, fenséges hivatásának megfelelő gyakorolhatása czéljából, gazdaságilag is teljesen függetlenné kellett tenni. Hogy ez a függetlenség a mezőgazdaság esélyeitől is ment legyen: a királynak háztartó gazdasága szükségeinek fedezésére, *udvartartás* czimen megfelelő nagy összeg készpénzt bocsátottak rendelkezésére, s birtokait állami vagyonnak jelentették ki. Ezen a

réven a magyar állam saját területén magánjogilag is a legnagyobb birtokos lett.

Az idők folyamán azonban kiderült, hogy az állami szervezet a 18. §-ban tárgyalt termelő gazdaságok vitelére nem alkalmas; hogy nevezetesen müveltebb, s így munkásabb polgárzat körében, ha az állami birtokok magánkezekbe jutnak: az eladási áron kivül már adó czímen annyit hoznak az államnak, mint azelőtt állami gazdálkodás mellett egyátalán a mennyi jövedelmet adtak. Ezért az állam birtokait eladóvá tette és a körülmények tekintetbe vételével lassanként el is adja. Csak az olyanokat tartja meg, melyeknek állami kézben maradása valamely szempontból mégis kivánatos.

Az igy *pénzzé* tételre szánt birtokok a *pénzügy*miniszter alatt állnak. A *többiek* pedig a szerint, a mint különféle állam-kormányzati vagy gazdasági ágakban hasznosíthatók: az ezek élén álló *más és más* miniszterre vannak bizva. Ilyenek a különféle hivatali czélokra használt épületekhez csatolt udvarok, kertek, földek, állami vasutak, gyárak, ménesgazdaságok stb. birtokai. A melyek ezekhez sem tartoznak, azokat az állam valamely közgazdasági okból nem adja el és ezek a *földmívelés* miniszterhez tartoznak. Tartozzanak azonban bár hova, a mennyiben nem használatra, hanem termelésre szánvák: az állam azokon — a sóbányák kivételével — mindenütt olyan magánjellegű gazdaságot visz, mint azokon bármely magánbirtokos is vinne. További tárgyalásuk egyébiránt a különleges résznek van fentartva.

42. §. Az állami vállalatok.

Ezek a vállalatok első sorban *magán* és *vegyes* jellegűek.

1. *Magán* jellegűek azok a vállalatok, melyekbe az állam részint a társadalmi gazdaság, a forgalom és a hitel előmozdítása, részint pedig az állami bevételek szaporítása czéljából bocsátkozik. Ilyenek nálunk az állami tulajdonban lévő vasutak, a vegyes jellegűek közé tartozó sóbányák kivételével az összes állami bányák, továbbá a kohók, vasművek, államnyomda, a budapesti zálogház stb.

Mindezekben a vállalatokban úgy: mint a mezőgazdaságilag művelt állami birtokokon, az állam teljesen valamely magángazda, magánvállalkozó módjára dolgozik. Más szóval: gazdálkodása a többi

magánbirtokos mezőgazda és magánvállalkozó által támasztott szabad verseny és forgalom hatásainak van kitéve.

2. *Vegyes* jellegűeknek azokat az állami vállalatokat mondjuk, melyeknek vitelénél az állam úgy tartalmilag, mint alakilag csak *részben* jár el a magángazdaság elvei szerint. Tartalmilag azért, mert jövedelmeit azok révén nemcsak befektetett tőkéiből, hanem a polgárok vagyonából is meríti. Alakilag pedig, mert nemcsak a magángazdálkodásban otthonos szolgáltatás és viszontszolgáltatás módjára, hanem többé-kevésbé az államhatalom által, gyakran egyoldalúan megállapított mértékkel és módon merít a polgárok jövedelméből.

A magán- és közhatalmi elemeknek ebből a vegyülékéből származó és ezért vegyes jellegüeknek nevezett állami vállalatok három csoportra oszthatók. Ezek a *fenségi haszonvételek* vagyis *regálék*, az *egyedárúságok* vagyis *monopoliumok*, végül a *jogilletékek* és dijak. A két elsőt együtt *jövedékeknek* is mondják.

a) A fenségi haszonvételek, regálék alatt az államnak fenségjogán alapuló oly *iparvállalatait* értjük, melyeket a szabad verseny és forgalom kizárásával űz, s melyek az államnak jövedelmeket is hozhatnak, de a melyeket az állam inkább a hozzájuk kötött közgazdasági és közbiztonsági érdekek támogatása czéljából, mint jövedelmezőségükre való tekintetből visz. A bánya és vasuti regálén kivül, melyek ma már csak történelmi előzményeknél fogva neveztetnek regálénak, s tényleg az államnak magánvállalatai közé tartoznak megkülönböztetjük: a posta és távíró, a pénzverési és Budapest székes főváros között a Duna forgalmi regálét.

b) Egyedárúságok vagyis monopoliumok alatt az államnak a szabad verseny és forgalom kizárásával vitt *árúüzleteit* értjük, melyeket az állam kizárólag csak a közpénztárakba azok után befolyó jövedelmekért folytat. Ezért ha az állami szükségek valamely más, az állam erkölcsi természetének jobban megfelelő forrásból fedeztethetnének, a monopoliumok minden magasb érdek veszélyeztetése nélkül azonnal megszüntethetők. Ide tartoznak: a só, dohány, lottó, lőpor és az italmérés.

c) Illetékek és dijak alatt a polgároknak azokat a pénzbeli szolgáltatásait értjük, melyekkel az állam az egyeseknek magánérdekeikben, cselekvőleg vagy szenvedőleg *külön* tett szolgálatait, ezek által magának esetről esetre külön megfizetteti. Igy: minden jogügylet alkalmával, mely a polgári törvények szerint jogokat

alapít, átruház, erősbít, megváltoztat vagy megszüntet; továbbá a halálozások folytán bekövetkező vagyonátruházások, hivatali állások, szabadalmak, engedélyek, fejedelmi kegyadományozások, s a nemes fémekből készített művek és áruk hivatalos megjegyzése stb. esetében.

Az illetékek lerovási módjuk tekintetében két csoportra oszlanak, u. m.: *bélyegilletékekre és jogilletékekre*. Az elsők alatt azokat értjük, melyek meghatározott bélyegjegyek vagy bélyegzett üres lapok használata által rovatnak le, oly módon, hogy az állam ezeket pénzért elárúsitván, az illeték-köteles ügyesetről szóló okmány kellő bélyeggel ellátott papirosra, illetőleg üres lapokra lesz írva. Ezeket közvetett illetékeknek is nevezzük. A jogilletékek ellenben azok, melyeket a hatóságok rendelete alapján készpénzben, az illető állami vagy községi pénztárnál közvetlenül fizetünk le, s ezért közvetetlen illetéknek is mondjuk.

A különféle hivatali állások, szabadalmak,engedélyek, kitüntetések stb. adományozásáért, valamint az arany- és ezüstáruk állami hitelesítéseért, a fémjelzésért díjakat szoktak szedni. Mindezekre a különleges részben még visszatérünk.

43. §. Az adók.

A közélet fejlődésével a polgárok összeségének olyan együttes szükségei fejlődtek ki, melyeket az időközben egységessé vált állami hatalom, gazdaságilag nem a természet és tőke, hanem kiválólag a *munka* útján és együttesen elégíthetett ki. Erre tehát az eddig tárgyalt bevételi források nem voltak alkalmasak; mert együttes és általános levén a szükséglet: az állam is együttesen, átalánosan bocsátja rendelkezésre fedezetül szolgáló munkáját, személyi javait s épen ezért együttesen, átalánosan kell igénybe vennie a polgárzatnak dologi viszontszolgáltatásait.

Azonban az állam által termelt javaknak használata vagy nem használata, és így az ezekért való fizetés sem függhet az egyesek tetszésétől, mert azokra a javakra egy vagy más módon mindenkinek szüksége van. Az egyeseknek e tekintetben netán eltérő felfogását, mint ezt a 27. §-ban láttuk, az állam jogositva van a közérdekkel összhangzásba hozni. Ily módon az állam, az általa termelt személyi javaknak, hivatása- és hatalmánál fogva a polgárok

között ha kell, valamely alakban kényszer útján is keletet szerez s ezek árát tőlük ily úton is beszedi.

Az állam által termelt javaknak e forgalomba hozásából azonban, az egyes polgárokra nézve a javak árát illetőleg az következik, hogy míg a magángazdaságok között fennálló szabad forgalomban, az eladó árúját a vevő vagyoni állására való tekintet nélkül, vagyis: bárkinek tetszése szerint való árban adja, vagy nem adja: addig az államnak az általa termelt javakat, minden polgárnak egyenként oly árban kell adnia, és adja is, melyet ez megzethet. De a mely fizetésekből összesen az állam által a polgárságnak nyujtott javak előállitási költsége, mely szükségeivel azonos, mégis kikerül.

Így aztán különböző vagyoni szolgáltatások czimén rendszerint a szegény kevesebbet, a gazdagabb többet, vagyis: mindenki gazdasági viszonyaihoz mérten, de megfizeti az államnak az ettől nyert erkölcs-szellemi, vagyis: személyi belső javakat. Ez az államnak legbővebb, legtermészetesebb és legátalánosabb bevételi forrása.

Adó alatt tehát az együttesen élvezett állami jótétemények viszonzása fejében, a közszükségletek fedezésére, mindenkinek vagyoni tehetségéhez képest, törvényesen megállapitott fizetségeit értjük. Az adóknak a tudomány szempontjából való különböző osztályozása közül a magyar törvényhozás azt fogadta el, mely azokat beszedésük módja szerint *egyenes vagyis közvetetlen és görbe vagyis közvetett adókra osztja.*

a) Egyenes adók alatt azokat az adókat értjük, melyeket az állam egyenesen és közvetetlen azokra vet ki és azoktól szed be, a kiket megadóztatni kiván. Törvényeink szerint ide tartoznak a föld-, a ház- és a kereset-adó, a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok és egyletek adója, a bánya-, a tőkekamat- és járadékadó, a vasúti és gőzhajózási szállitás használata utáni, a nyeremény-, a fegyver- és vadászati adó, a hadmentességi dij, és végül az átalános jövedelmi pótadó.

Jegyezzük még meg a következő adózási fogalmakat: *adóalany* az a természeti vagy jogi személy, ki adózni tartozik; *adótárgy* az a jószág, jövedelem, bevételi forrás vagy cselekvény, mely után *adózni kell; adóegység* az adótárgynak az a minőségi és mennyiségi része, melylyel az adót mérik, és végül *adótétel* az az adóösszeg, mely az adótárgynak valamely egysége után jár.

b) Közvetettek az olyan adók, melyeknek terhét nem azok

viselik, kik azokat fizetik, hanem azok, kik az adó tárgyát fogyasztják, illetőleg veszik; mert az eladó az általa fizetett adót, az árban betudja, vagyis ezt annyival magasabbra szabja, hogy így ebben az általa fizetett adó neki megtérüljön. Így az adóteher a vásárló fogyasztókra háramlik át, s ekkép ezeket terheli. Törvényhozásunk szerint ide tartoznak a szesz-, a sör-, a czukor-, az ásványolaj- és a húsfogyasztási adók, továbbá a határvámok.

Számtartás szempontjából a különleges részben mindezeket behatóan tárgyaljuk.

44. §. Az állam hitele.

A 16. §-ban szóltunk a hitelről Az eddig ismertetett jövedelmi forrásoknak, messze jövőre szóló beruházások, vagy rendkivülileg támadt költségek miatt, hosszabb vagy rövidebb időre szóló elégtelensége esetében, az állam: hitelét veszi igénybe. A hiányzó javakat tehát hitel útján szerzi be.

A jól rendezett állami gazdaságnak egyik főfeltétele és biztosítéka az, hogy bizonyos idő, például: egy év alatt előforduló állami szükségeket, az ugyanazon idő alatt befolyó jövedelmek fedezzék, hogy így az államgazdasági egyensúly fentartható legyen. Ennélfogva a szükségek fedezetében mutatkozó *hiány vagyis*: *deficzit*, csak akkor ismerendő el és ennek fedezésére az állam hitele csak akkor veendő igénybe, ha sem a szükségek korlátozása, sem pedig az államvagyon értékesítése, az adók és más jövedelmi források szaporítása által, sem pedig valamely más úton és módon az egyensúly helyre nem állitható.

E sohasem kedvező esetben a bevételek szaporításának egyedüli módja az adósságcsinálás. Ebből a czélból az állam mint bármely egyes hitelét használja fel, vagyis: fizetési akaratának és tehetségének lekötése mellett *idegen tőkéket* von rendelkezése alá, hogy így a más módon nem fedezett szükségek fedezetet találjanak.

Az állam- és a magánhitel között tehát van *hasonlatosság*. Ott is, itt is, az adós fizetési képessége és akarata, s átalában azon viszonyok és körülmények az irányadók, melyek a hitelezőnek biztositékul szolgálnak az adós által elvállalt kötelezettségek elégtételére.

Az állam és a magánhitel között azonban, szorosabb megfigyelés mellett lényeges *különbség* is létezik. Az állam hitele inkább sze-

mélyi viszonyain, vagyis: politikai helyzetén, fejlődő képességén, alkotmányának rendszerén, a nemzet jellemén stb. alapszik. Ezzel ellentétben áll a magánhitel, mely rendesen reális, tárgyilagos, vagyis: a lehető kielégítés alapjául, biztosítékául lekötött, erre szolgáló vagyonra van fektetve. Az állam hatalmára támaszkodva, adósságleveleit kiváltságokkal, pl. az általa fizetett kamatokat, adómentességgel ruházhatja fel. A magán adóslevél tehát az államival nem versenyezhet.

Ennek folytán az állami adóslevelek rendszerint nagyobb forgalmi képességgel is birnak, mint a magánosok hitelpapirjai, úgy hogy a hitelező azoknak a pénzpiaczon, a tőzsdén való eladása által könnyebben juthat pénzéhez. Ezért az állam újabb időben sokszor már nem a felvett tőkének visszafizetésére, vagyis: adósságlevelei beváltására, hanem mint halhatatlan egész, csakis tőke után járó kamatok örökös fizetésére kötelezi magát.

45. §. Az államadósságok felosztása.

a) Az államadósságokat *felvételük* módja szerint fölosztjuk: *kényszer* és *önkéntes* kölcsönökre.

Az *előbbiek* azok a kölcsönök, melyeknek létrejövetele czéljából az államhatalom a hitelezőkre valamely nyomást gyakorol. Ilyenek a törvény- vagy rendeletből származó letétek, biztosítékok, nem utalványozott esedékes tartozások, a kényszerforgalommal biró papirpénz. Ide számithatók továbbá az úgynevezett úrbéri kölcsönök, vagyis: a földtehermentesitési, a szőlődézsma, a maradvány- és irtványföldek s az italmérési jogok megváltásából származó állami adósságok. Ezeknél a volt földesurák a törvényhozásilag tőlük elvett földesúri jogok kárpótlásául, pénz helyet államadóssági kötvényeket kaptak és így akarva, nem akarva, az állam hitelezőivé lettek.

Önkéntes az a kölcsön, melyet a hitelezők szabad akaratból bocsátanak a kincstár rendelkezésére. Ez ismét *kétféle: ajánlati* és *aláirási,* a szerint, a mint a kölcsönt meghatározott tőkepénzesek, rendszerint egy bankárcsoport, konzorczium adják, vagy pedig az állam felhivása folytán a közönség írja alá.

Újabb időben ezt a két felvételi módot úgy szokták egyesíteni, hogy a konzorczium a felveendő adósság egész összegének megszerzését biztosítja az államnak. De az összeg csak egy meghatározott részére köti ki, hogy minden esetre a magáéból kölcsönöz-

hesse. A másik részt köteles a közönségnek aláírásra bocsátani és csak a mennyiben a közönség ezt alá nem írná: annyiban van joga és kötelessége az alá nem írt részt is a magáéból adni kölcsön az államnak.

b) Az államadósságok származásukra nézve *függő* vagyis *lebegő* és konszolidált vagyis *állandó* adósságok.

A *függő* adósság vagy a bevételi jogoknak nem teljesítése, azaz az állami jövedelmek be nem fizetése folytán mutatkozó: *pénztári hiány* fedezése czéljából kötött, vagy pedig a kezelés sajátos körülményei által előidézett adósságokat kell érteni. Az ilyen adósságok, a mint inkább csak alkalmilag, sem mint meghatározott terv szerint jönnek létre: épen olyan módon, rövid idő alatt törlesztve is lesznek. Pénztári hiány fedezésére kötött adósságok: a papirpénz, a kincstári utalványok, vagyis pénztári jegyek. Kezelési körülmények hozzák létre az államnak a készpénzbiztosítékokból, a sokféle letétekből, az államnak adófizetés és más czimen nyujtott előlegekből, esetleges váltó- és mindenféle számlatartozásokból származó függő adósságát.

Állósított adósságok ellenben az *olyan hiány* fedezésére szolgálnak, melyek a törvényesen megállapitott bevételi jogoknál, törvényesen megállapitott nagyobb kiadási jogokból, kötelezettségekből származnak. Az ilyen adósságokat az állam tervszerűleg, hosszú avagy épen örök időre köti. A magyar államnak adóssága nagyon túlnyomólag állositott adósságokból áll.

c) Az állósitott adósságok ismét kétfélék: *járadék-* és *törlesztendő* adósságok.

A *járadék*-adósságokat az állam csak törlesztheti, de erre kötelezve nincs. Kötelezve csak arra van, illetőleg a hitelezők jogositva csak arra vannak, hogy nekik és jogutódaiknak a tőkéjük után megigért *kamat* a megigért módon és mennyiségben *kijárjon*. Tőkéjét azonban senki sem követelheti, de az állam a járadékkötvények névértékében azt bármikor visszafizetheti. Ilyen adósságai: a magyar államnak a $4^0/_0$-os arany- és a $4^0/_0$-os koronajáradék és a különleges részben kifejtendő értelemben, az osztrák államadósság kamatainak a magyar törvényhozás által elvállalt része.

A *törlesztendő* adósságok azok, melyeket az állam előre kikötött módon a hitelezőknek visszafizet. Addig pedig, míg ez bekövetkezik, a hitelezőknek a megállapitott kamatot vagy ennek

egyenértékét szolgáltatja. A magyar államnak a legtöbb állandó adóssága ilyen törlesztendő adósság.

d) A törlesztendő adósságok ismét kétfélék: *kötvény- és sorsjegy-adósságok.*

A kötvény-adósságoknál az egész kölcsöntőkéről több kisebb-nagyobb névértékkel biró részletkötvény, *czímlet* vagy röviden csak: kötvény van kiállítva, melyek mindenike folyó- vagyis sorszámmal bir. Ezek a sorszámok megállapított tervszerű húzás, vagyis sorsolás útján lassanként kijátszatván: a kihúzott sorszámoknak megfelelő kötvények névértéke a kötvénytulajdonosoknak ki lesz fizetve, s így idővel az egész kölcsöntőke törlesztve lesz. Addig pedig minden kötvénytulajdonos, kötvénye névértékének kamatjait élvezi. Ilyen adósságai a magyar államnak az előbb említett úrbéri adósságok, az államvasúti arany és ezüst $4^1/_2\,^0/_0$-os kölcsönök, valamint a magántulajdonosoktól megvásárolt két különféle vasútnak a magyar államra átszállott adósságai.

A *sorsjegyadósságoknál,* a folyó kamatlábnál valamivel kisebb avagy épen semmi kamatot nem adnak, hanem a megtakarított kamatokból nyereményeket alkotnak, s ezért *nyereménykölcsönöknek* is szokták mondani. Azután midőn a meghatározott névértékű sorsjegyek, melyekre az egész kölcsöntőke felosztva van, előre közhírré tett terv szerint kisorsoltatnak: a kamatokból alkotott nyeremények az elsőnek, másodiknak stb. kihúzott sorsjegyek tulajdonosainak az említett terv szerint lesznek kifizetve. Legalább is névértéke azonban a sorsolás folyamán minden sorsjegynek ki lesz fizetve. Sorsjegy-adósságok nálunk az 1870-iki sorsolási és tisza-szegedi nyeremény-kölcsönök.

A különleges rész nyujt további felvilágosítást az összes állam-adósságokról.

46. §. Az államadóssági czímletek változtatása.

A 16. és 17. §§-ban elmondottak kapcsában, melyek az államadósságból származó értékpapirokra is teljesen alkalmazandók, még tudni kell, hogy az államadóssági kötvények czímletei rendszerint nehány fillér kezelésiköltség lefizetése mellett *megváltoztathatók.* Ezalatt azt értjük, hogy több kisebb névértékű kötvény egy vagy több névértékűvé *összeiratható* és viszont ezek több kisebb czimletre *szét-irathatók.* A birtokosokra szóló czímletek névre szólókra, ezek ismét

birtokosra *átirathatók*. Végül pedig úgy a birtokosra, mint a névre szólók *leköthetők* és ez alól *feloldhatók*.

a) Az össze- vagy a szétirandó szelvényes kötvényeket névérték és folyó szám szerint rendezve és jegyzékbe foglalva, az összevagy szétirásra irányuló folyamodványnyal, melyben az is kifejezendő, hogy az átváltoztatás milyen névértékű papirokra történjék. valamelyik állami adóhivatalnál kell benyujtani. Az utóbbi azután az átváltoztatás iránt a további lépéseket saját hatáskörében megteszi.

b) Hasonló módon kell eljárni, a birtokosra szóló kötvényeknek névre átirásánál is. Csakhogy ekkor a folyamodványban világosan ki kell fejezni a nevet, melyre az átirás történjék, a pénztárt és az esetleges föltételt, melynek teljesítése mellett a jogositott a kamatokat nyugtájára felvenni, illetőleg kifizettetni óhajtja.

c) A névre szólónak birtokosra átirásánál pedig, ha a kötvény valamely jogi személy, mint pl. hitbizomány, alapítvány, egyházi vagyon stb. nevére szól, még az ezen személyre felügyeletet gyakorló hatóság, mint pl. biróság, miniszterium stb. engedélyének bemutatása is szükséges.

d) Valamely értékpapirnak lekötését úgy kell érteni, hogy a tulajdonos kezében való meghagyás mellett azt a forgalomból egy időre teljesen kivonják az által, hogy záradékot vezetnek reá, mely szerint az értékpapir és illetőleg ennek jövedelme valamely személy vagy czél javára lévén kötve, le van foglalva. Ebben az esetben a lekötendő értékpapirokat minden adósságnemre külön szerkesztett olyan felajánló okmánynyal, irásbeli nyilatkozattal kell beterjeszteni, mely okmányban a papirok ismertető jelei: az értékpapir neme, sorozata, száma, névértéke, a szelvények darabszáma vagy a kamatozás kezdete kifejezve legyenek. A lekötő záradékot, mely a papirokra vezetve, ezeket a forgalomból kivontaknak nyilvánitja, továbbá a pénztárt, melynél és az esetleges föltételt, melynek teljesitése mellett a jogositott a kamatokat fölveheti, a felajánlási okmányban szintén világosan ki kell fejezni.

e) A lekötött értékpapirok a jogosult kivánatára, esetleg a felügyelő hatóság engedélye alapján a lekötés alul feloldhatók. Ebből a czélból a lekötött papirok a feloldhatást igazoló okmányokkal nyujtandók be a pénztárhoz, mely a továbbiakat saját körében teszi meg.

A jelen szakaszban elmondottak alkalom adtán a törvényhatóságok által kibocsátott értékpapirokra is alkalmazhatók.

Forrás: 1878. 43, 1883. 19, 1889. 38, 1890. 23, 1891. 10, 1893. 16 P. K

47. §. Az értékpapirok megsemmisítése és elévülése.

Az állami és hatósági értékpapirok czimletei nemcsak változtathatók, hanem esetleg még *a)* jogilag meg is *semmisíthetők*, sőt *b)* a teljes *elévülésnek* is ki vannak téve.

a) Az értékpapirnak jogi *megsemmisítésére* akkor van szükség, midőn az a tulajdonos birtokából véletlen vagy meg nem engedett módon kikerül és a tulajdonos a papir birtokával járó jogait mégis fentartani óhajtja. A megsemmisítési eljárás a budapesti m. kir. kereskedelmi és váltótörvényszék hatáskörébe tartozik. Kivételt képeznek a horvát-szlavon földtehermentesítési kötvények, melyekre nézve a zágrábi kir. törvényszék illetékes.

A megsemmisitési eljárás megindítása iránti kérvényben a megsemmisíttetni kért *értékpapir* ismertető jelei tüzetesen felsorolandók. Ezt a kérvényt a budapesti kir. kereskedelmi és váltótörvényszék mellékleteivel együtt, a megsemmisítendő értékpapir beváltásával megbizott pénztár fölött álló közigazgatási hatósággal (pénzügyminiszterium, törvényhatóság stb.) oly czélból közli, hogy az a kérvényben előadott ismertető jelek helyessége és az értékpapirban kifejezett követelés fennállása iránt nyilatkozzék. Ez a hatóság nyilatkozatában egyedül annak kijelentésére szorítkozik, hogy az előadott ismertető jelek a nála vagy számtartóságánál vezetett hiteles följegyzések, hitelkönyvek stb. szerint helyesek-e vagy nem? s hogy az értékpapirban kifejezett követelés fennáll-e vagy nem? Ha ezen nyilatkozat szerint az előadott ismertetőjelek nem helyesek, vagy ha az értékpapirban kifejezett követelés fenn nem áll: a kérvényt a törvényszék elutasítja.

Ha azonban az előadott ismertetőjelek helyesek és az értékpapirban kifejezett követelés fennáll: a biróság a megsemmisitési eljárás megindítását elrendeli és hirdetményt bocsát ki, melyben a folyamadó nevének, állásának és lakhelyének megjelölése és az előadott ismertetőjelek pontos kitüntetése mellett, az értékpapir ismeretlen birtokosát felhívja, hogy birtoklását a hirdetményben kitett határidő elteltéig a biróságnál jelentse be. Ellenkező esetben a folyamodó újabb kérelmére az értékpapir semmisnek fog nyilvánittatni.

A hirdetési határidő három év. A lekötött és a névre szóló értékpapiroknál egy év. A hirdetmény a belföldi és az osztrák hivatalos lapban is háromszor közzéteendő. Az eljárás megindítását elrendelő végzésről, a törvényszék úgy a folyamodótmint a megkérdezett hatóságot értesíti. A megsemmisitési eljárás alatt álló értékpapirok nagyobb nyilvántartása céljából a hirdetést kibocsátó budapesti és zágrábi törvényszékek ama papirokról, melyeknek megsemmisitése iránt az eljárás a hirdetmény kibocsátásával megindittatott és még folyamatban van: jegyzéket vezetni és azt másolatban az összes törvényszékeknek évenként megküldeni tartoznak. Ezt a jegyzéket mindenki megtekintheti, s arról hiteles másolatot vehet.

A kibocsátott hirdetés folytán az értékpapir birtokosa lehető jogainak megóvása céljából a hirdető törvényszéknél jelentkezni és egyúttal az értékpapirt mellékelni, vagy legalább igazolni tartozik, hogy az csakugyan birtokában van. A biróság a megsemmisitési eljárás megindítása alapján tehát még nem tehet intézkedést arra nézve, hogy az értékpapirra fizetés ne történjék, hogy azt meg ne változtassák, vagy hogy ahhoz új szelvényt ki ne adjanak. A hirdetési határidő lejártával azonban, ha senki sem jelentkezik és ha a folyamodó az értékpapir birói megsemmisitését kéri: a biróság az ez iránt beadott kérvényt mellékleteivel együtt az illetékes közigazgatási hatósággal oly czélból közli, hogy ez nyilatkozzék: vajjon az értékpapirban kifejezett követelés még változatlanul fennáll-e? Egyúttal már most az iránt is intézkedést kér, hogy igenlő esetben további birói rendeletig az illető értékpapirt meg ne változtassák, ahhoz új szelvényt ki ne adjanak, sem arra fizetést ne teljesitsenek. Ugyanezt a biróság egyidejűleg a hirdetvényben előadott ismertető jeleknek és a megsemmisitési eljárást megindító végzés keltének és számának kitüntetése mellett, közvetlenül az illető pénztárnak is meghagyja addig is, míg ez iránt a megkeresett hatóságtól utasítás érkezik.

Ha a hatóság nyilatkozata szerint, az értékpapirt időközben megváltoztatták, beváltották vagy ahhoz új szelvényivet adtak, a törvényszék a kérvényt elutasitja és erről a pénztárt is értesíti. Ha azonban a hatóság nyilatkozata szerint az értékpapir változatlanul megvan, és ha a nyilatkozatnak beérkezése napjáig a biróságnál a hirdetésben felhivott ismeretlen birtokos nem jelentkezett: a törvényszék az értékpapir megsemmisitését kimondja. Egyúttal új hirdetményt bocsát ki, melyben a folyamodó nevének, állásának és

lakhelyének megjelölése, s az előadott ismertetőjelek pontos kitüntetése mellett, az értékpapirt megsemmisitettnek nyilvánítja. Erről a végzésről az illetékes közigazgatási hatóságot és a papir beváltásával megbizott pénztárt is értesiti.

A megsemmisitési végzés joghatálylyal nem bir, ha annak kézbesítése előtt az értékpapirt megváltoztatták, ahhoz új szelvényivet adtak, vagy arra fizetést teljesítettek.

Birói megsemmisítés tárgyai nem lehetnek: 1. az állami pénztárjegyek; 2. a kir. zálogház által kiadott zálogjegyek; 3. a lottóbetétekről kiadott elismervények; 4. az értékpapirok szelvényei és szelvény-utalványai; 5. a jótékony és közhasznú czélokra rendezett állam- vagy magán-sorsjátékok jegyei; 6. az oly értékpapirok, melyekre nézve a megsemmisítés magában az értékpapir szövegében határozottan kizáratott; 7. az osztrák-magyar bank jegyei; 8. minden névre szóló, avagy lekötött értékpapir, ha üres hátirattal ellátva nincs.

A jogerőre emelkedett megsemmisitési végzés folytán a megsemmisitett értékpapir a kibocsátó állam vagy hatóság irányában hatálytalanná válik és az, a kinek kérelmére a megsemmisítés kimondatott, követelheti, hogy neki a megsemmisitett helyett új értékpapir adassék, illetőleg a lejárt követelés kifizettessék. Azonban szelvényes értékpapirnál az új értékpapir kiadását, illetőleg a lejárt követelés kifizetését csak úgy követelheti, ha a megsemmisitett értékpapirhoz kiadott, de még le nem járt szelvényeket visszaadja vagy a hiányzó szelvények értékét készpénzben lefizeti; mert a birói megsemmisítés az értékpapirhoz kiadott szelvények érvényességét nem érinti. Más szóval: a szelvények csak elévülhetnek, de jogilag megsemmisülteknek ki nem mondhatók.

Ezért ha a megsemmisitettnek nyilvánított értékpapirral az ehhez kiadott *szelvényeket* is tényleg elpusztultaknak állítják: akkor a biróság a fél kérésére a megsemmisitési eljárás megindítását elrendelő végzésében csak arra hivja fel a kiállító hatóságot (pénzügyminiszterium, törvényhatóság stb.) és pénztárát, hogy a megjelölt és az *elévülési* idő alatt be nem váltott szelvények értékét a folyamodónak jelentkezésekor fizessék ki.

Ugyanez az eljárás követendő akkor is, ha nem a tőkét képviselő értékpapir, hanem ennek csak szelvényei vesztek el. Ekkor a bírósághoz benyujtandó folyamodványhoz maga az értékpapir, vagy legalább ennek tulajdon birtokát igazoló okmány csatolandó.

A mely szelvénynek értéke az elévülés befejeztétől számitandó három hó alatt nem követeltetik, annak értékéhez a folyamodó, illetőleg az értékpapir bemutatója igényt többé nem tarthat.

Ha pedig az értékpapirral az ehhez kiadott *szelvény-utalvány* is elpusztult: akkor a biróság az eljárást megindító végzésben csak azt rendeli el, hogy a mennyiben az új szelvényív még ki nem adatott, az csak annak adassék ki, a ki a szelvény-utalvány mellett az értékpapirt is bemutatja. A megsemmisitést kimondó végzésben pedig azt, hogy a folyamodónak az új értékpapirral együtt új szelvény-utalványt is adjanak. Ha *csak* a szelvény-utalvány veszett el, akkor az értékpapir bemutatásával kérni lehet, illetőleg a biróság elrendeli, hogy a mennyiben a kiadás ideje még be nem következett, magára az értékpapirra és a hitelkönyvekbe jegyeztessék be, hogy az új szelvényív csak az értékpapir bemutatójának fog kiadatni.

b) Az állami és más hatósági, valamint a magán *értékpapirokban* kifejezett tőkekövetelés, a lejárat napjától számitandó, *húsz esztendő* elteltével *elévül.*

A járadékoknál az elévülési időt, ha a kötvény névre szól vagy le van kötve, attól a naptól kell számítni, a melyen a fel nem vett első kamat lejárt. A birtokosra szóló kötvényeknél pedig attól a naptól, a melyen a kötvényhez kiadott szelvényíven levő utolsó szelvényt követő legközelebbi kamat lejárt.

Szelvényeken alapuló követelés, a lejárat napjától számitandó *hat esztendő* elteltével *elévül.*

Ha a szelvény-utalványt az új szelvényív fölvétele végett, az utolsó szelvény lejáratának napjától számított *három* év alatt be nem mutatják: az új szelvényív kiszolgáltatásához a szelvény-utalványon kivül az értékpapirt magát is be kell mutatni.

Egyébiránt úgy az értékpapir, mint a szelvény elévülési idő bizonyos meghatározott cselekvények által megszakitást is szenvedhet.

Forrás: 1878: XXV., 1881: XXXIII. t.-cz.

48. §. Kormányzat és gazdálkodás az állami életben.

A 27—38. szakaszban ismertetett állami szervezetnek és e szervezet működésének háztartásából származnak az állami *szükségek.* Ezeknek rendszere tehát megfelel az államszervezet rendsze-

rének, vagyis: az államnak olyan és annyiféle kiadása van, a milyen és hányféle szüksége szervezetéből kifolyólag mutatkozik. A 39—44. szakaszból pedig azt tudjuk, hogy e szükségek fedezésére szolgáló *javakat* az állam ugyanazon szervezete által meriti, szerzi, mely magokat a szükségeket okozza, vagyis: hogy az államgazdasági működést is, az államhatalmat egyátalában gyakorló állami szervezet végzi. Azt is tudjuk, hogy az állam jövedelmeit minő forrásokból meríti.

Összevetve már most az állami szükségek és az ezeket fedező javak forrásainak természetét, azt tapasztaljuk, hogy az állam csak azokat a czélokat és annyira valósithatja meg, a melyekre és a mennyire az államgazdaság az erre szükséges javakat, mint eszközöket megszerezni képes. Az államgazdasági működés pedig újból csak annyit bir szerezni, a mennyit forrásaiból, legnagyobb részben tehát az állampolgárok jövedelmeiből meríthet. És ezek a jövedelmek újból azon gondoskodás és támogatás által jőnek létre, melyben az államkormány a nemzet társadalmának közgazdaságát részesiti. Ezért az államkormányzat és az államgazdaság kölcsönhatásaikban, mint egymásnak létföltételei, okai és okozatai jelentkeznek. Úgy kell tehát *kormányozni*, hogy ennek segélyével egyes és állam *gazdálkodhassék*. Egyesnek és államnak pedig úgy kell *gazdálkodni*, hogy a *kormányzat* fennakadást ne szenvedjen.

Az államkormány működésének tehát gazdasági működésnek is kell lenni, vagyis: kell hogy *a kormányzat* egészben véve *gazdaság is* legyen, mely az ismert forrásokból jövedelmeit maga meríti, azokat az állam ismert czéljaira maga fordítja. Az állami életnek azok a vidékei, ágazatai, melyek a kormányzat keretén belől önállók, az állami gazdaságnak keretében is önálló részek. Az egyes miniszterek tehát az államéletnek vezetésükre bizott ágában, nem csak önállóan kormányoznak, hanem önállóan gazdálkodnak is.

A gazdasági és kormányzati *elem* azonban az egyes ágazatokban különböző mértékben nyer kifejezést. Például: az igazságügyminiszteriumnak legelső és legközvetlenebb czélja, a jog megállapítása és fejlesztése, mely *kormányzati* czél. Ugyanily czél a külügy, a had- és honvédelmi miniszteriumok körében, a polgárok érdekeinek békében és hadban való megvédésére irányzott különböző intézkedések összesége. A belügynél az állam és polgárai közti viszony, a személy- és vagyonbiztonság, a humanitás és philanthropia ápolása; a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnál a sziv és

lélek, a kedély és értelem fejlesztése, melyek mindmegannyi kormányzati czélok. E miniszteriumok tehát első sorban csak kormányzati hatalmat képeznek; a gazdasági kérdés náluk a kormányzati mellett alárendelt, s ezért csak másodsorban jő tekintetbe. Ezért az államgazdaság követelményeinek nem küljavak közvetlen szerzése, hanem csak ezek *gazdaságos* alkalmazása, vagyis: arra való törekvésük által tesznek eleget, hogy lehető kevés gazdasági jószág feláldozásával a polgárság számára minél több belső (személy-szellemi) jószágot termeljenek. Gazdálkodásuk tehát teljesen passiv.

A földmívelési és a kereskedelmi minisztereknél, mint az egész nemzet közgazdaságának és ebben az államgazdaság fejlődésének *is* támogatására hivatott ágazatok kormányzóinál: az államnak gazdasági czéljai több közvetlenséggel jelentkeznek. Úgy hogy ezeknél az állam magán és vegyes természetű jövedelmi forrásaiban, az államkormányzati és az állam-gazdasági elemeknek és érdekek nek majdnem versenyéről szólhatni.

Az állam gazdasági működése azonban, határozott aktiv kifejezésre a *pénzügyminiszterben* jut; ennek az állami szükségek fedezésére szolgáló pénzösszegek megszerzésére, kezelésére és kiszolgáltatására irányuló tevékenysége teljesen államgazdasági, államkincstári — kiválóan fiscalis — működés. Kormányzati csak annyiban, hogy eljárásában a joggal és társadalmi igazsággal, s a nemzet közgazdasági érdekeivel ellentétbe jönnie nem szabad.

Az állami szükségek *fedezésére* szolgáló bevételekről közvetlenül és *első sorban* tehát a pénzügyminiszter van hivatva gondoskodni; hogy így az állam czéljaira közvetlenül törekvő más minisztereknek a szükséges gazdasági eszközöket rendelkezésükre bocsáthassa. Ezek pedig a rendelkezésükre bocsátott összegeket az állam kormányzatában alkalmazzák, s ez által az állam jövedelmi forrásait ápolván, a pénzügyminiszteriumnak a jövedelmek beszerzését lehetővé teszik. És mert ezek szerint az államgazdaság képviselője és vezetője a pénzügyminiszter: az államgazdaság fogalma gyakran a pénzügy fogalmával van *azonosítva*. De helytelenül. Mert a gazdálkodás egyik legfőbb mozzanata a javaknak oly módon való alkalmazása, hogy azok az ország személyi és gazdasági életében gyümölcsöket hozzanak, újra termelődjenek, s ez nemcsak a pénzügy, hanem az egész államkormánynak, sőt az állam egész szervezetének képezi feladatát.

49. §. Az államgazdaság sajátságai.

Az államgazdaság méreteinek nagyságánál, szükségeinek és javainak változatosságánál fogva a legkülönfélébb árnyalatait mutatja a gazdasági életnek. Így tekintettel a 18. szakaszban elmondottakra, az államgazdaság: 1. nyilvános, 2. háztartó, 3. összetett és 4. pénzgazdaság, sőt tekintettel a 24. szakaszra még 5. megbizásból vitt gazdaság is.

1. *Nyilvános* az állami gazdaság, mert nem egyeseknek vagy többeknek magán, hanem mindenkinek nyilvános, mindenkivel közös, közönséges törekvését, czéljait mozditja elő.

Szigorúan meg kell tehát különböztetni nemcsak az egyesek, hanem a többek által, *első sorban a maguk saját* szerzési czéljaikra alakított közkereseti társaságoktól, különféle pénz- és hitelintézetektől. Ezeknek nem mindenki, hanem kiválóan a tulajdonosok jólléte lebeg szemök előtt, s csak a mennyiben ezzel a másoké is összeegyeztethető avagy épen támogatására szolgál: annyiban mozdítják elé a közönség érdekeit is.

De meg kell különböztetni a társadalom közgazdaságától is, melynek az állam gazdasága, ha nagyon nevezetes is, de mégis el annyira csak egy *részét* képezi, hogy érdekeik ideig-óráig még ellentétbe is jöhetnek. Úgy hogy míg virágzó közgazdaságból virágzó állami gazdaság önként foly, addig gyakran az állami gazdaság épen a közgazdaság rovására virít.

2. Az állam gazdálkodása és a pénzügyei mellett, néha az államháztartást mint az elsőkkel azonos fogalmat emlitik. Ez a kifejezés annyiban bir jogosultsággal, hogy az államgazdaság: *háztartó* gazdaság. Az államnak ugyanis nem az a czélja, hogy ő maga meggazdagodjék, hanem hogy övéi, polgárai az állam által nekik nyujtott személyi javak segítségével, gazdagodjanak testben és lélekben. Erejének, gondoskodásának tárgyát tehát a nyujtandó személyi javak előállitása képezi. És csak a mennyiben, ebből a czélból gazdálkodnia is kell: ennyiben képezi annak a gazdaság is tárgyát. Az állam tehát polgárainak jóllétére való törekvése által és folytán, nagyobbrészt készen kapja polgáraitól a saját vagyonukban ezek által már termelt javakat, hogy háztartásában elfogyasztva polgárai jóllétében újra termelje — reprodukálja — azokat. Ezért az államnak elvileg: csak háztartási gazdaságot kell és szabad vinnie.

Az olyan gazdasági ágazatok, melyekben az állam jövedelem

szerzés czéljából többé-kevésbé termelő, kereső gazdaságot űz, vagyis dologi javakat termel, azokhoz a kivételekhez tartoznak, melyeknek okai rendesen a nemzet állami és gazdasági életének előzményeiben és gyakran tökéletlenségében keresendők, s a melyeknek megszüntetésére az állam kellő módon törekszik is. Ide tartoznak nálunk: az állami birtokok és némely állami vállalat.

Ha ezeket behatóbb vizsgálat alá vesszük, úgy találjuk, hogy teljesen termelő gazdaságot az állam alakilag és tartalmilag csak birtokain és azokban a vállalataiban űz, melyekben *dologi* javakat *dologi* javakkal cserél ki, hogy ugyancsak *dologi* javakat, a kicserélteknél nagyobb mennyiségben *újra termeljen.*

A dologi javakat *személyi* javakkal kicserélő vállalataiban, valamint az összes adóknál és hitelműveleteknél ellenben csak személyi javakat *termel,* hogy ezeket minél bőségesebben bocsáthassa a polgárok használatára. És csakis ezek felelnek meg az államélet természetének, úgy hogy ha az állam ezekből szükségeit valamikor fedezhetni fogja, gazdaságának termelő ágazatait, legalább is minden jövedelem nélkül, csakis az ezekkel összefüggő egyéb közérdekekre való tekintettel fogja ápolni.

Mindezeknél fogva az állami gazdaság, az ebben *tényleg* előforduló termelési ágazatok daczára, természeténél fogva és *elvileg* háztartó gazdaság.

3. *Összetett* vagyis *több tagú* az állami gazdaság; mert annyi önálló gazdaságra osztható, a hány önálló rendelkezési hatáskör van abban megállapitva. Ilyen hatáskörrel birnak minden esetre a felelős miniszterek és az ezeknél még magasabb vagy ne tán más név alatt egyenlő felfogás alá eső tényezői az államéletnek. Ilyenek: a fejedelmi fő-, és a törvényhozó hatalom gazdasága, állami számvevőszék elnöke és az államnak sajátszerű intézményeiből folyó más gazdaságok, mint nálunk a közösügyi és a horvát-szlavon autonom költségek stb. Az állami gazdaság önálló részei aztán fokozatosan lefelé újból több és több ágra oszthatók, úgy hogy az állami gazdaság több, kevesebb önállósággal biró nagy számú gazdaságoknak szerves összeolvadásából származó gazdaság.

4. *Pénzgazdaság* a magyar állam gazdasága; mert a polgárok által a katonaság elszállásolásánál és a közmunkáknál az állam javára természetben szolgálandó csekély értékű javak, továbbá az állam által némely alkalmazottjának természetben adott lakás, fa, só, földhasználat stb. kivételével, az állam összes bevételét és kiadá-

sát részletesen és sommásan pénzben állapítja meg és így is teljesíti. Sőt az előbb említett kivételes esetekben is, a természetben való szolgáltatás pénzbeli egyenértékét a legtöbbször meg szokta állapítani.

Nem tagadhatni azonban, hogy a hitelügy fejlődésével úgy átalában a hitelpapirok, mint különösen a papirospénz, ha nem is mint értékmérő, de mint fizető szerszám, hova tovább nagyobb tért hódit az állam gazdaságában. Épen ezért további tárgyalásaink fonalán nemcsak a pénzben, hanem az értékpapirokban való számtartásra is lehető figyelmet fogunk fordítni.

5. Végül és nevezetesen az államgazdaság egészben és részleteiben *megbizásból* vitt gazdaság, vagyis olyan, melynek vitele minden izében ellenőrködésre szorul.

50. §. Vagyonváltozások és ezeknek származása az államgazdaságban.

Mindaz, a mit a 19. szakaszban átalában a vagyonváltozásokról elmondottunk, csekély módosítással az állami vagyonban létrejövő vagyonváltozásokra is alkalmazandó. Csakhogy az állami gazdaság pénzgazdaság lévén, itt a vagyonváltozások alatt első sorban a pénzvagyon változásait kell érteni.

Az állam is *szerez*, *termel* javakat, s ez által létrejönnek *valódi* bevételei. El is *fogyasztja* azokat, s ez által létre jönnek a *valódi* kiadásai. *Ezek között* a valódi vagyonváltozások között aztán, abból az eljárásból, melyet a különböző vagyonforrásokból származó javak a különféle kiadási czélokig megtesznek: *jő létre a forgalom*. És ebben a forgalomban jő létre az *átfutó* változások olyan tömege, hogy nyilvántartásuk, a mint a későbbiekből majd kiderül, az államgazdasági számtartásnak egészen önálló sajátos részét képezi.

Ha ezeket az állami átfutó változásokat behatóbb vizsgálat alá vesszük, úgy találjuk, hogy ezek és az átfutó változásoknak a 19. szakaszban tárgyalt átalános fogalma között *alakilag* különbség van; mert az állami gazdaságban valamely vagyonváltozás csak úgy átfutó, ha az viszonylagosan nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg is abba a jószágba térül meg, a melyből feltétlenül kiindult. Más szóval, hogy valamely vagyonváltozást az állami gazdaságban ne valódinak, hanem átfutónak tekintsenek, erre nem elég, hogy az megtérüljön, hanem ugyanabban a jószágban kell megtérülnie, a

melyben eredetileg is bevették vagy kiadták. Így pl. ha az állam birtokot ad el, bármilyen áron történjék az, az így létrejött vagyonváltozást nem tekintik átfutónak; mert a viszonylagos bevétel nem ugyanabban a jószágban, hanem pénzben történik. Így van ez, ha sót, dohányt stb. ad is el.

Az állam ezek szerint az átfutó vagyonváltozást saját gazdaságában a közönséges felfogásnál szükebbben magyarázza. Oka ennek ott kereshető, hogy az állam abban a gazdasági tervben, költségvetésben, melyet a 20. szakasz szerint többé-kevésbé minden gazdaságban csinálni kell, minden előre megállapítható bevételét és kiadását lehetőleg megállapitja, jogilag biztositja. Ily módon ezeknek a vagyonváltozásoknak alapul vagy következésül nem viszonylagos vagyonváltozást, hanem a megállapitott jogot helyezi. Ez által az előre megállapitott, különben átfutó változások a valódiakhoz hasonló alapot nyernek, minek folytán azok legalább alakilag csakugyan a valódiakhoz hasonló elbánásban részesülnek.

A költségvetésben foglalt vagyonváltozások tehát, tekintet nélkül arra, hogy különben természetüknél fogva átfutók-e vagy nem: kivétel nélkül valódiaknak tekintetnek. Ezzel ellentétben átfutók, csak tisztán a pénzvagyonnak olyan változásai, melyek viszonylagosan is pénzben térülnek meg.

A magyar állami gazdaságnak sajátságos alakja és sokszoros tagozottságánál fogva, a pénzvagyonnak ilyen átfutó változásai származhatnak abból a viszonyból, a melyben állnak: 1. az állami gazdaság egésze *a*) *Ausztriához*, *b*) a *közös* ügyekhez, *c*) saját önálló gazdasági *tagjaihoz* és *d*) *idegen* vagyonösszegekhez; 2. az állami gazdaság önálló *tagjai*, *e*) *egymás közt* és *f*) *idegen* vagyonösszegekhez; 3. végül *g*) az állami pénzvagyonnak *kezelésére* hivatottak *egymás közt*. Lássuk ezeket egyenként.

a) A 36. szakaszban érintett közjogi viszonynál fogva, a magyar és az osztrák állami gazdaságok egymásnak legalább is jó üzletbarátai iparkodván lenni: egymásért saját területükön úgy bevételi, mint kiadási fizetségeket teljesitenek. Ezeket aztán egymásnak megtéritik, és így mindenik a saját gazdaságában átfutó kezelést hoz létre.

b) A közös ügyek kormánya szükségleteit legnagyobb részben a szövetséges két állam jövedelmeiből, ezek területén és közegei útján fedezi. Nehogy tehát ezekben zavar támadjon, végleges legombolyitásukat a magyar és a közös pénzügyministeriumok magoknak

fentartották. A legtöbb közösügyi fizetséget tehát, létrejövetelük alkalmával, a közös ügyekre, csak ideiglenesen, mint átfutókat irják. Ebből az eljárásból tehát nagyszámú átfutó vagyonváltozás jö létre.

c) Az állami gazdaság minden egyes önálló tagjának bizonyos állami bevételekre és kiadásokra kizárólagos joggal kell birnia, minthogy felelősséget értök csak így vállalhat. Ha tehát oly vagyonváltozások mutatkoznak, melyekről előfordulásuk idejében még nem tudhatni, hogy az államgazdaságnak melyik önálló ágát illetik? az ily bevételek és kiadások egyelőre vagyis: addig, míg az illető gazdaság kipuhatolható lesz, az államgazdaság egészének javára vagy terhére esnek. Midőn aztán az illetékes gazdasági ágat megállapították, akkor ennek az államgazdaság egésze által bevett összeg ki lesz szolgálva, illetőleg a gazdasági ág javára irva. És megforditva: az államgazdaság egésze az általa tett kiadást az illető gazdasági ág magának megtéríttteti, illetőleg e kiadás a gazdasági ág terhére lesz írva. Ily módon tehát, az állam egész pénzvagyoná ban átfutó kezelés jő létre.

d) Ide tartoznak azok a bevételek, melyeket a magyar államgazdaság egésze a kezelése alatt álló alapok, és más, esetleg az állam területén lévő idegen gazdaságok javára, ezen alapok-, vagy gazdaságoknak ki- és visszaszolgáltatás mellett elfogad. És megforditva: ide tartoznak azok a kiadások, melyeket az említett alapok és gazdaságok terhére, ezek helyett bizományképen mint pl., általuk megtéritendő előleget fizet.

e) Az állami gazdaság önálló tagjai nemcsak a gazdaság egészével, hanem egymással szemben is érvényesitik *c)* alatt emlitett jogaikat. Ha tehát valamely vagyonváltozás erre nem jogositott gazdasági ágba kerül, azt innen ki és oda terelik, a hová az jogilag tartozik. Ilyen eset is sok van és mindig átfutó.

f) Az állami gazdaság egyes önálló tagjai gazdaságának elkülönítettsége, természetesen még szigorubban érvényesül a *d)* alatt emlitett idegen gazdaságokkal szemben.

g) Átfutók, továbbá azok a bevételek és kiadások, melyeket az önálló vagyonkezeléssel megbizott hivatalok egymásnak és egymás helyett, megbizás folytán eszközölnek. A mit, egyik hivatal a másiknak közvetve vagy közvetlenül ad, ez annál a hivatalnál mint kiadás, ennél mint bevétel ugyanazon összegben szerepel. És viszont:

a mit egyik hivatal a másiktól kap, ez annál mint bevétel és ennél mint kiadás szerepel. Az államvagyonra tehát befolyással nincs, miután az ugyanazon összeget tevő bevételek és kiadások egymást kiegyenlítik, s így átfutók lesznek.

Ezekben az átfutó vagyonváltozásoknak csak gyakoribb forrásai vannak megjelölve; mert azok néha még más forrásokból is létrejönnek, a mikre később vissza is térünk.

V.

SZÁMTARTÁS AZ ÁLLAM GAZDASÁGÁBAN.

---

51. §. Az államgazdaság vitele.

Miután a III. és IV. alatt czélunknak megfelelő módon az állammal és ennek gazdaságával megismerkedtünk, tegyük most már vizsgálódásunk tárgyává ennek a gazdaságnak *vitelét,* magát az állami *gazdálkodást.* A gazdaság viteléről *átalában* már a 20. szakaszban szóltunk, és az ott elmondottakat itt is ajánljuk az olvasó figyelmébe, annál is inkább, mert azok fokozott mérvben érvényesek az *állami* gazdaság viteléné1 is; mert itt is czélszerűen gazdálkodva kell a szükségeket kielégítni. Erre pedig az állami gazdaságban is legtöbbször azokat a *tényezőket, forrásokat* kell megismerni, melyeknek rendszere magának az állami gazdaságnak rendszerét alkotja és melyekből úgy a *szükségek,* mint a kielégitésökre alkalmas *javak* származnak.

A 48. §-ban arról is volt szó, hogy a *kormányzat,* mint a szükségeknek és a *gazdaság,* mint a fedezetet nyujtó javaknak forrásai, egymásnak okai és okozatai egymással minő benső, szerves összefüggésben vannak. Már most tekintetbe kell vennünk azt, hogy *úgy* a miből az állami szükségek származnak: az állami szervezet és ennek működése, *mint* a miből javak származnak: a bevételi források az állami életben jogi törvények által vannak szabályozva. Úgy hogy szükségeknek forrása tulajdonkép a szükségeket létrehozó és az 5. szakaszban érintett *közjogi, közigazgatási* törvényekben, a javak forrása pedig ugyancsak az idézett szakaszban érintett *pénzügyi* törvényekben van letéve; mert ezek *tartalma* adja meg az államgazdaságban úgy a szükségeknek, mint a kielégitésökre alkalmas javaknak nemcsak a létjogot, hanem nagyságuk mértékét is.

Az államban gazdálkodó kormánynak tehát, midőn a gazdaság tényezőit és ezeknek rendszerét megismerni akarja: akkor tulajdon-

kép az ezeket meghatározó jogi törvényeket, ezeknek, mint egymás okainak és okozatainak egymással való benső, szerves összefüggését, más szóval: *ezek rendszerét* és ebben magának az *államgazdaságnak rendszerét* kell megismernie.

Az *államgazdaság rendszere* alatt tehát értjük [redacted] *egyfelől* a közjogi, közigazgatási vagyis kiadási, *másfelől* pénzügyi, jövedéki vagyis átalában bevételi törvényeknek, szabályoknak szerves összeségét, melyek *egyfelől* az állami szükségeket okozó állam szervezetet és ennek működését, *másfelől* az ezen szükségeket fedező javak szolgáltatására alkalmas bevételi forrásokat meghatározzák. Csak ha az állam kormánya ezeknek, a nemzet társadalmának erkölcsi, értelmi, anyagi és gazdasági életére való kölcsönhatásait helyesen felismerte, s szigorúan ezek szerint igazodik: csak ekkor fog feladatának valódi magaslatán állni, csak ekkor fog helyesen gazdálkodhatni.

Mint a 20. szakaszból tudjuk, valamely gazdaság rendszerének felismerése és megállapitása azonban a gazdaság vitelére még nem elég. Az államgazdaság természetében lévő rendszer felismerésével az állami gazdaság vitelének épen csak medre és partjai vannak megjelölve: a nélkül, hogy ezeken belől a gazdálkodó kormányt saját belátásán, politikai bölcsességén és lelkiismeretén kivül egyéb támogatná. Hogy a kormány e tisztán alanyi biztositékokon kivül az államgazdaság vitelében minél több tárgyilagos segélylyel birjon, melyre nagy felelősséggel járó működésében támaszkodhassék: szükséges, hogy annyi, a mennyi a gazdaság viteléből, a gazdaság rendszere által kijelölt határok között előre, emberileg megállapitható, fixirozható; ez törvényesen megállapittassék. Még pedig oly szorosan, a mint ez a gazdálkodásnál szükséges mozoghatás fentartása mellett csak lehetséges.

Ezért kell időnként az államgazdaságban is tervet vagyis *költségvetést* szerkeszteni. Ez alatt azt a *műveletet* kell érteni, mely a multakból vett tapasztalatok alapján, a valószinű jövő tekintetbe vételével minőségileg és mennyiségileg, részletesen és sommásan rendszeresen tagolva magában foglalja és megállapitja úgy a valamely bekövetkező gazdasági időszakban előforduló gazdasági szükségletet és fedezetet, kiadást és bevételt, mint a kettőnek sommás összehasonlitását és ebből netán származó különbözetet. Még pedig oly módon, hogy *legfeljebb* csak az igy megállapitott kiadások és csakis az ezen tervben felsorolt czélokra fordithatók. A bevételek pedig

csak az itt felsorolt forrásokból merithetők, még pedig *legalább* is a megállapitott összegek erejéig. Más szóval: oly módon, hogy a kormánynak e szerint a megállapitott terv szerint kell vinni az államgazdaságot. Épen ezért költségvetését az állam törvényes erővel is felruházza, törvénynyé emeli.

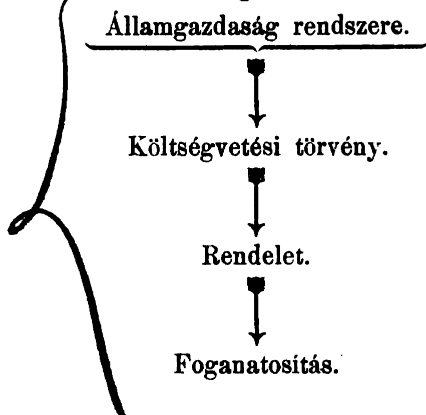
A költségvetés azonban az állam bevételeit és kiadásait részletesen és sommásan, minőségileg és mennyiségileg ugyan, de így csak a bevételi források és kiadási czélok szerint határozza meg. Hogy tárgyra, személyre, időre, helyre, mértékre és más egyéb körülményekre és föltételekre való tekintettel *esetről esetre* minő és mennyi legyen a bevétel és kiadás? ez nem lehet és nincs is a költségvetésben. Ezt *átalánosan* az államgazdaság rendszerét alkotó törvények és szabályok határozzák meg. Az így átalánosan rendelkező törvényeknek, az előforduló *adott* esetekre, ezeknek sajátos körülményei szerint való alkalmazása: ez úgy az államgazdaság rendszerét alkotó törvényeknek, szabályoknak,mint az ezekből folyó költségvetési törvénynek is végrehajtására hivatott gazdálkodó kormány feladata.

Ennek a feladatának a kormány az általa kiadott *rendeletekben* tesz eleget. Ezekben minden egyes bevételt és kiadást ennek alanya, tárgya, ideje, mennyisége, helye, föltételei stb. szerint az ide vágó törvények, szabályok, szerződések és fennálló gyakorlat alapján részint maga, részint bizonyos hatáskörben, az igazgató hatóságok külön és részletesen meghatároznak. Ezért rendelet alatt legtágabb értelemben a törvények végrehajtására irányuló kormányakaratnak hiteles kifejezését értjük.

Mindezek szerint az államgazdasági rendszer felismerése, s az ezen rendszerből folyó államköltségvetés szerkesztése, valamint az előforduló vagyon változásoknak kellő előkészités után rendeleti úton való részletes meghatározása: mind oly intézkedések az államgazdaság vitelében, melyek a bevételeknek vagy kiadásoknak még létrejötte előtt, épen a gazdálkodás helyességének előleges biztositása czéljából szükségesek.

Csak ez után nyulhat a gazdálkodó kormány a vagyonváltozások, physikai létesitéséhez, vagyis a törvényeknek és rendeleteknek *foganatosításához*, mely alatt tehát ezeknek a vagyont kezelő hivatalok által térben és időben tényleges, kézzel fogható végrehajtását kell érteni.

A végrehajtó kormányhatalomnak ezt a *gazdálkodó* tevékenységet, az államgazdaság vitelét, szemléletileg az alább következő alakba lehet fokozatosan összefoglalni.

52. §. Számvitel az állami gazdálkodásban.

Mindaz, a mit a 21., 22. és 23. szakaszban *átalában* a számtartás számviteli részének, a gazdaságban való *szerepéről* és *eszközeiről* elmondottunk, az állami gazdaságban is teljesen érvényes. Midőn tehát az olvasót első sorban arra utaljuk, egyúttal hangsúlyozzuk, hogy az állami gazdaságban is a gazdálkodó, tehát a kormány : *öntudatosan* csak úgy gazdálkodhatik, ha erre irányult törekvését a gazdaságnak a *számtartásból* merített *ismerete* támogatja.

Az állami gazdaságnak a számtartás által nyujtott támogatás, oly nagyméretű, formáiban kevés kivétellel oly kidomborodott és minden mozzanatában oly fontos, hogy az egészet egy lélekzet alá összefoglalni czélszerűnek nem tartjuk. Külön szakaszokban fogjuk tehát tárgyalni úgy az előzetes, mint az utólagos számtartás fokozatait, sőt ezen szakaszok között külön tárgyaljuk a folyó jelen számtartását is.

53. §. A számvitel előzetes fokozatai.

Mint az 51. szakaszból tudjuk, a gazdaság vitele czéljából első sorban az állam gazdaságának rendszerét kell megismerni. Csakhogy ennek a rendszernek szerves részeit az állami törvények alkotván, a *számszerű* megismerés nem ezekre a törvényekre magokra, hanem azokra a termelési és fogyasztási *tényezőkre* irányulhat,

melyekből és a melyek számára azon törvények szerint gazdálkodni kell.

A számtartás tudományának mai álláspontja szerint e tényezők körül eddig csak azoknak a *termelésieknek* kifejezésére van átalánosan elismert számviteli alakzatunk, melyek a vagyonnak és a gazdaságnak anyagul szolgálnak. Ezek a *természet* és a *tőke*. Mint a 21. szakaszból tudjuk, ezeknek elismert számtartási alakja a *leltár*, melyet tehát az állam *saját* vagyonáról szerkeszt is.

A harmadik termelési tényező, a két előbbibe életet öntő *munka* személyi jószág lévén, ez önmagában való megmérésre és számszerű kifejezésre nem alkalmas. Ennek tehát külön számviteli alakja nincs, hanem a megmunkált természetben és tőkében, ezekkel együtt nyer kifejezést.

Az állam azonban tudvalevőleg jövedelmeinek főrészét nem saját, hanem a *polgárok vagyonából* meríti és ugyancsak személyi és dologi kiadások czímén ide is juttatja vissza. Mindezekre nézve is megvan az államnak a maga útja és módja, melyek által, ha nem is oly biztosan mint saját vagyonáról leltára útján, de mégis megbízható alapot szerez gazdálkodásának.

Ezek az utak és módok többfélék, a czélhoz képest, melyre azoknak vezetni kell. Ilyenek a különféle összeállítások, összeirások, kimutatások, bevallások, telekkönyvek, ilyen vagy olyan sorozatok stb. Neveztessenek aztán ezek statisztikának, ekszpozénak, pénzügyi programmnak, indokolásnak stb., legyenek azok egy rendszeres egészszé összefoglalva vagy csak álljanak azok egyes gazdasági ágakról szóló, de a gazdaság rendszerében egymást hallgatólag kiegészitő nyilvántartásokból: mindezek a leltárhoz hasonlóan, többékevésbé számszerű műveletek. És arra szolgálnak, hogy a gazdaság természetében rejlő rendet, úgy a — törvényhozása útján gazdaságát megállapitó — nemzettel, mint ennek vitelére hivatott kormánynyal megismertessék, és így a gazdaságra irányuló tevékenységüket támogassák.

A számtartás tehát, illetőleg ennek számviteli része, az államgazdaság vitelében már a rendszer felismerésénél és kifejtésénél előkelő szerepet játszik, a nélkül azonban, hogy ennél — a leltáron kivül — azt mint határozott számtartási alakzattal biró működést, még közelebb meghatározni lehetne. Annál inkább meg lehet különböztetni fokról fokra a számvitel fokozatait, a gazdaság vitelének az előbbi szakaszban tárgyalt fokozatainál. Mert a költségvetési törvény

anyagának, az úgynevezett költségvetési *előirányzatnak*, preliminárénak elkészitése nem más, mint egy rendkivüli nagy fontosságú, az egész állami gazdaság multjának biztos, jövőjének is lehető ismeretét föltételező ágazatos és hosszadalmas számszeres eljárás, melynél nagy számtömegek jönnek létre. Ezek alakilag oly módon és úgy rendezendők, hogy ne értelmetlen számhalmazokat képezzenek, hanem az állami gazdaság benső természetének megfelelőleg, egymással való összefüggésükben a tervezett bevételeket és kiadásokat a valósághoz híven és szemléletileg világos alakban tüntessék fel. Ezért az államköltségvetési előirányzat elkészítése első sorban és túlnyomólag számtartási működés által történik. Elannyira, hogy az államgazdaság vitele körül, az arra irányuló tevékenységet, magától a gazdálkodástól alakilag külön meghatározható, számtartási mozzanatnak tekinthetni.

Csak tehát a számtartás segélyével, ennek támogatásával szerkesztett költségvetési előirányzatból jő létre a törvényhozás közreműködésével: az előbbi szakaszban említett költségvetési törvény, melyet aztán végrehajtani a gazdálkodó kormány feladata, melyet ez a megelőző szakaszban érintett rendeletekkel csakugyan végre is hajt.

Azonban valamikép a gazdálkodó kormányhatalom, az államgazdaság rendszerét alkotó bevételi és kiadási törvényekből, szabályokból, daczára annak, hogy ezek és rendszerük előtte ismeretesek, a költségvetési törvényt a *számtartás* közreműködése nélkül előkészítni nem képes, hanem az előirányzat megszerkesztésénél annak támogatására van utalva: úgy most a költségvetési és az ennek alapját képező szerves törvények végrehajtása czéljából teendő *rendelkezéseknél* sem nélkülözheti annak támogatását; mert az előbbi szakasz szerint is, a költségvetési törvény az államgazdaság rendszerét meghatározó törvényeknek és szabályoknak csak időszakonként, minőségileg és mennyiségileg bekövetkező *eredményét* foglalja magában. Ezeket apránként *részletesen* kell létesíteni, vagyis a bevételeket és kiadásokat ama törvények és szabályok által meghatározott mértékkel esetről esetre *számszerint* kell mennyiségileg és minőségileg *kimérni.*

De különben is a gazdálkodásnak, mint a joggal és jogintézményekkel szorosan összefüggő működésnek természetében rejlik, hogy a vagyonváltozások, mint bevételek és kiadások, tartozások és követelések, jog és teljesítés, cselekvő és szenvedő stb. egy-

másból úgy folynak és egyik a másiknak annyira föltételét képezi, hogy azok iránt egymástól függetlenül intézkedni nem lehet, vagy legalább is nem czélszerű. Minden egyes vagyonváltozásnál tehát úgy az előfordult, mint az előreláthatólag előfordulandó gazdasági eseményeket nemcsak minőségileg és mennyiségileg, hanem személyre, tárgyra, helyre, időre való tekintettel is megfontolás alá kell venni; mert igen gyakran ezek szolgáltatnak mértéket a czélba vett vagyonváltozáshoz.

Már pedig mindezen körülményeknek nagy számuk és különféleségük miatt oly nyilvántartása, hogy közöttök mintegy természetüknél fogva szembeszökő rend legyen, csakis jellemző tulajdonságaik szerint való be-, fel-, szét- vagy elosztása, rendezése, csoportositása és különválasztása által eszközölhető. Ez pedig rendszeres *számtartást* tételez fel. Ebben az együvé tartozók együtt, a különbözők külön lévén elhelyezve: a kutató, a berendezés természetében fekvő áttekintés alapján a maga helyén nem csak minden adatot megtalál, hanem ez adatok helyességét feljegyzésük rendszere biztositja is.

Azok a körülmények és viszonyok tehát, melyek között valamely bevétel vagy kiadás elrendelhető, az illető hatóságok által csakis ilyen megbizható adatok alapján határozhatók meg; és a vagyonváltozásra irányuló rendeletek csak ilyen előkészités után adhatók ki foganatositás czéljából a vagyont kezelő hivataloknak.

Ezért, ha nem is mindig szükséges, de rendszerint czélszerű, hogy a hatóságok mielőtt rendelkeznének a számtartás közreműködését igénybe vegyék. A mint hogy veszik is. A számtartás ezen működését azért, hogy a teendő közigazgatási intézkedés körülményeit fejtegeti, *közigazgatási számfejtésnek* nevezik.

Csak ha így 1. az államgazdaság rendszeréből, 2. a költségvetési törvény és mind kettőnek alapján 3. a közigazgatási számfejtés létrejött, foghat a gazdálkodó hatóság 4. a rendelet megszerkesztéséhez, melyet végleges megállapitása után a számtartással is közölni kell, hogy ez a létrejövő vagyonváltozást 5. *bejegyezze*, beillessze a gazdaság rendjében, az azt megillető helyre.

Az utóbbit úgy kell érteni, hogy a gazdálkodó hatóság, a gazdaság viteléhez szükséges rendet és világosságot a számtartástól csak akkor követelheti, s a számtartás azokat csak úgy hozhatja létre és tarthatja fenn, ha a hatóság vele a gazdaságra irányuló minden intézkedését közli. Ekkor a számtartás ezeket a gazdaságról

és gazdálkodásról vezetett, s a közigazgatási számfejtésnél imént említett nyilvántartásába úgy írja, jegyzi be, hogy az így létrejövő számművelet magát a gazdálkodás rendjét szemléletileg mutatja, ezt tükrözi vissza. A számtartás csak ez által jut abba a helyzetbe, hogy a történtek iránt közigazgatási számfejtés, vagy a jövőre czélzó bármely más alkalomból hozzá intézett minden kérdésre, megbízható feleletet adhasson, s így a gazdaság előbbre, vitelét támogathassa. Csak ha így a gazdaság vitelében rendet tartó számvitel a tett hatósági intézkedést is befoglalta az általa fentartott rendbe: csak ekkor adható ki a rendelet a vagyont kezelő hivataloknak foganatosítás czéljából.

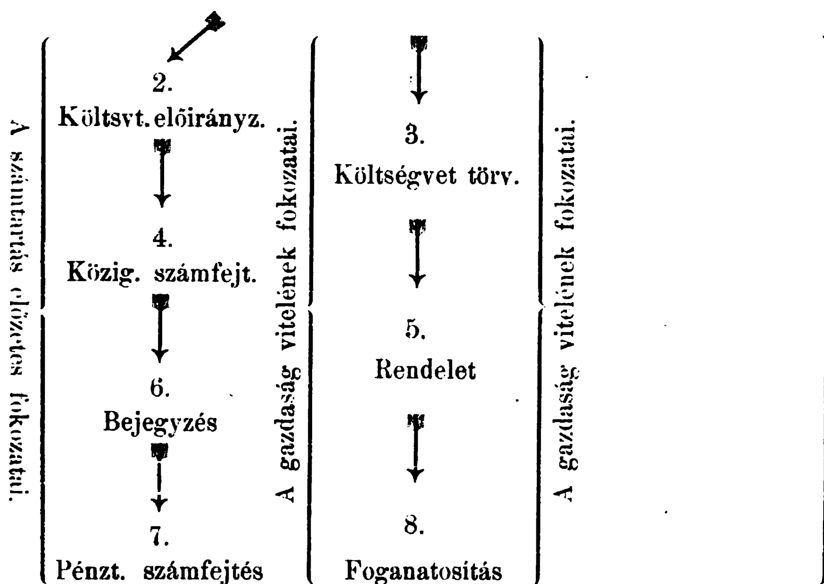
A mint azonban a gazdálkodó hatalom, az államgazdaság előtte ismert rendszeréből, csak a számtartás *támogatásával* létrejött előirányzat alapján késziti elő a költségvetési törvényt, és a mint továbbá a gazdálkodó hatalom, neki kiadott költségvetési törvény végrehajtására irányuló rendeletet, újból egy számtartási mozzanat: a közigazgatási számfejtés *segélyével* szerkeszti meg, sőt még a megszerkesztett rendeletet is közli a számtartással: úgy midőn a gazdálkodó hatalomnak foganatosításra hivatott közege, a rendeletet foganatosítni akarja: ezt újból csak a számtartás *közreműködésével* teheti, melyet ez a foganatosításnak *pénztári számfejtés* czimen nyujt.

Ezt úgy kell érteni, hogy a kellőleg kiállított, s a számvitel által is kellően feljegyzett rendeletet foganatosítás czéljából a pénztárnak adják ki. Mielőtt azonban a foganatosítás megtörténnék, rendeletnek úgy följegyzése, mint más adatok alapján a számtartás meggyőződést szerez az iránt: vajjon mindazon föltételeknek, melyek a kérdésben forgó vagyonváltozás megejtésére szükségesek, elég van-e téve? Helyes időben és annyit szolgáltatnak-e be mint bevételt, és annyit követelnek-e mint kiadást, a mennyi el lett rendelve? Szóval: megitélendő, hogy a szóban forgó vagyonváltozás a foganatosításra megért-e? hogy a vagyont kezelő hivatal van-e jogosítva a foganatositásra? nehogy ez cselekvőleg, vagy szenvedőleg máskép járjon el, mint a gazdálkodó hatóság elrendelte, s a számtartás följegyezte.

Ha a föltételeknek minden tekintetben elég van téve és foganatosítás czéljából bemutatott nyugta, vagy ellennyugta helyesen van kiállítva, ekkor a vagyonváltozást, mint előbb a közigazgatási rendelkezés támogatása czéljából, úgy most pénztári foganatosítás czéljából betűkben és számokban újból kifejtik, kifejezik. A bevételnek vagy kiadásnak közvetlen a foganatosítás előtt való ezt a megvizs-

gálását és kifejezését *pénztári számfejtésnek* mondjuk tehát azért, mert ez a pénztárnak a foganatosítás körül előforduló teendőit fejti ki.

Ha a számtartásnak, illetőleg számvitelnek ezeket az előadott fokozatait közelebbről megfigyeljük, úgy találjuk, hogy ezek fokról fokra megelőzik a gazdaság vitelének az előbbi szakaszban tárgyalt és alakzatosan is bemutatott fokozatait. Ezek tehát az állami számtartásnak *előzetes fokozatai*, melyekkel, ha az említett alakzatot kiegészitjük, az a következő képet nyerjük.

54. §. A folyó jelen számvitele.

A számtartás, illetőleg a számvitel eddigi fokozatai a vagyonváltozás létrejövetelét megelőzve, ennek tulajdonkép csak előkészületeit képezték. A vagyonváltozás tényleg, térben és időben valóságosan csak a foganatosítás által jő létre. Nagyon természetes ezért, hogy ha a számtartás már a vagyonváltozás előkészítésére, az előzetes számviteli fokozatokban rejlő nagy erővel dolgozik: akkor lehetőleg még nagyobb fokú gondosságot fejt ki magának a vagyonnak *kezelésénél*. Ez alatt a vagyonnak, illetőleg a vagyonrészeknek

beszedését, készentartását és kiszolgáltatását kell érteni. Jól jegyezzük meg tehát, hogy a kezelés tartalmát a vagyon testével való fizikai elbánás és semmi szin alatt nem — mint ezt közkeletüleg használják — az erre irányuló törvényhozási, avagy hatósági intézkedés képezi!

Ezek szerint a bevételi foganatositás, vagyis a beszedés a vagyonkezelésnek első, a kiadási foganatositás, vagyis a kiszolgáltatás annak utolsó részét képezi. A beszedett vagyonrészek készentartása pedig épen a kiszolgáltathatás természetes előfeltétele. Midőn tehát a számtartás a gazdálkodásnak a foganatositásra irányuló tevékenységét *támogatja,* ebben nem csak a bevételi és a kiadási vagyonváltozásnak, hanem magának a vagyon egész kezelésének támogatása benne van. Épen ezért az állami számtartás rendszere is, a kezelésnek nem csak számtartását, hanem magát a *kezelést* is rendszeresen tárgyalja.

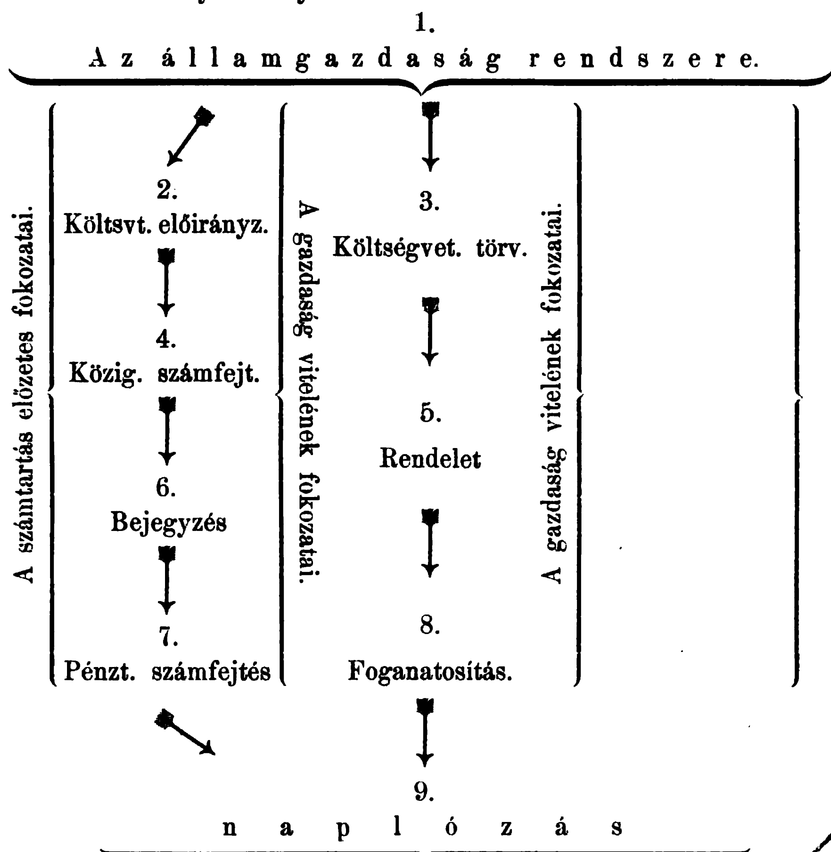
A számtartás a vagyonkezelésnek és ebben a foganatositásnak támogatására, a *naplózásban* bir hathatós eszközzel. Ez alatt azt kell érteni, hogy a vagyont kezelő hivatalok, minden vagyonváltozást előfordulásuk sorrendjében, minőségileg és mennyiségileg egy-egy külön tétel alatt följegyeznek. Még pedig a bevételeket közvetetlen ezek megtörténte után, a kiadásokat közvetetlen ezek megtörténte előtt. Tehát nem csak naponkint, a mire a naplózás elnevezésből következtetni lehetne, hanem szorosan esetről esetre, pillanatról pillanatra a foganatositással majdnem egyidejüleg.

A naplózást ily módon a vagyont kezelő hivatalok végzik, mintegy jeléül annak, hogy erre nekik a vagyonkezelés támogatása czéljából szükségük van. De hogy miképpen, hogyan történjék a naplózás, ezt esetről esetre a számtartás, a megelőző pénztári számfejtésben mondja meg a foganatositó hivatalnoknak. Ily módon a naplózás a gazdálkodó kezelő hivatalok által, a számtartóságok befolyása jő létre.

Nem oszthatjuk be tehát a naplózást sem a gazdálkodás, sem a már előre bocsátott számtartási fokozatok közé, hanem mint ezektől alakilag egészen külön álló fokozatot kell felfognunk. fognunk. Még pedig mint a *folyó jelen* számtartásának fokozatát; mert a számtartás többi mozzanatai vagy megelőzik, vagy követik a gazdálkodás fokozatait. A naplózás az, mely térben és időben lehető szorosan tart a gazdálkodás testéhez.

Mindezek után a gazdálkodás és az előzetes számtartás foko-

zatai között az előbbi szakaszokban megkezdett alakzaton, a *naplózás* következő elhelyezést nyer:

55. §. A számvitel utólagos fokozatai.

Ha a két előbbi szakaszban tárgyalt módon a számvitel előzetesen és a folyó jelenben is nyujtott támogatásával, a vagyonváltozások létrejöttek: ez által a számvitel gazdálkodást támogató feladata főrészének eleget tett; mert az előzetes fokozatokban előre megmondta *mi* történjék, s a naplózás alkalmával arra is ügyelt, hogy lehetőleg *úgy* történjék, a mint történni kellett. A számvitel *utólagos* fokozatainak tehát a gazdálkodásra *kevesebb* befolyás marad, mint a mennyi az előzetes fokozatoknak volt.

Nem szabad azonban a gazdasági élet szerves természetét szem-

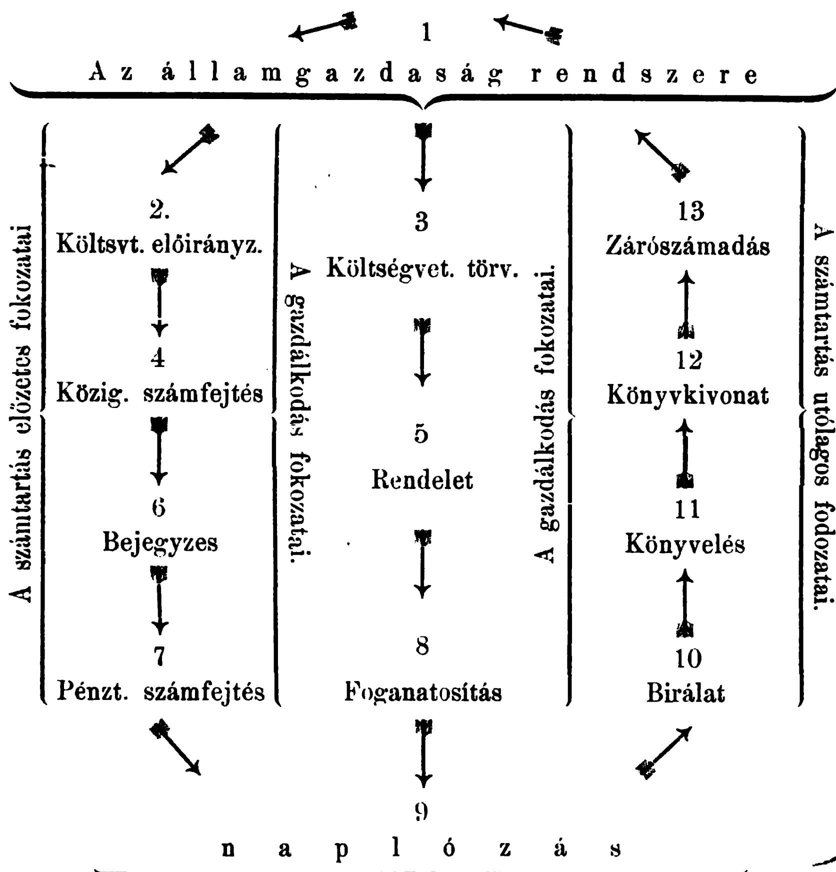
elől téveszteni, mely szerint a termelés a fogyasztásnak, a fogyasztás a termelésnek, a mi elmult, létrejött, ez a jelennek, s a jelen a jövőnek szolgál alapul. Valamely vagyonváltozás létrejövetelével azonban, ennek gazdasági hatását a gazdálkodó csak a multra ismeri. Pedig a gazdaság helyes tovább vihetése czéljából, annak a jövőre való hatásait is ismernie kell.

A mint tehát ezt a 21. szakaszban már érintettük, a számvitel nagy szolgálatot tesz a gazdaság vitelének *utólagosan* is. És pedig az által, hogy emberileg feltétlen biztonsággal megállapitja a gazdaságban történteket. Ezekből megbizható adatokat tervszerüen úgy gyüjt és rendez, hogy ezek részleteiből és egészéből, mint valamely élesen világító történelemből tanuságot lehet meríteni a közel jövőre, az államgazdaság tovább vitelére és főleg a költségvetés szerkesztésére nézve.

Ez legalább is így van az államgazdaság minden ágában. De hatványozottan így van azokban az ágazatokban, melyekben az állam többé-kevésbé termelő gazdaságot, főleg pedig üzleti jellegű termelő gazdaságot űz. Tudvalevőleg az előbbiekhez az állami birtokokon folytatott gazdálkodás, az utóbbiakhoz pedig az állami vállalatok tartoznak. Úgy ezeknél, mint a vámoknál is a gazdálkodás fordulatai, conjuncturái *előre* a legkedvezőbb esetben is csak átalában és legfeljebb annyira állapíthatók meg, hogy a költségvetést a multak tapasztalatai alapján épen még lehet szerkeszteni. De már az egyes események előre *jogilag* teljességgel ki nem számithatók. Ezekben az ágazatokban tehát, a számtartás előzetes fokozatai a gazdaság vitelének, a költségvetési előirányzat tervezetének megszerkesztése után, vajmi csekély szolgálatot tehetnek. Annál nagyobb szükség van tehát ezekben az ágazatokban az utólagos számtartásra; mert e nélkül magok a gazdálkodó hatóságok és hivatalok csak az egyes megtörtént eseményekről, de nem a gazdasági ág egészéről, eredményéről lennének tájékozva. Mindezeknél fogva a számtartásnak utólagosan is négy fokozatát különböztetjük meg, ú. m. a birálatot, a könyvelést, a könyvkivonatolást és a zárószámadást. Fentartván, hogy ezeket alapvetőleg is az állami ellenőrködésnél bővebben tárgyaljuk itt, csak azt jegyezzük meg, hogy a birálat a gazdaság vitelének szempontjából megállapitja a történt gazdasági eseményeket. A más három fokozat eddig az adatok gyüjtésével és rendezésével foglalkozik.

A gazdaság vitelének és az ezzel párhuzamosan haladó szám-

vitelnek egymáshoz való viszonya, most már teljesen kiegészítve a következő szemléleti összeállításban van feltüntetve.

56. §. Az államgazdaság ellenőrzése.

Az állam, mint erkölcsi személy önmaga nem gazdálkodhatik. Helyette és megbizásából az állam végrehajtó hatalmát gyakorló kormány gazdálkodik. A kormánynak tehát mindenik tagja az államgazdaság reá bizott ágának egész viteléért felelős ugyan, de a végrehajtás minden mozzanatát önmaga nem gyakorolhatván, az államháztartás intézésénél meghatározott hatáskörben mások is közreműködnek, kik eljárásaikért a megbizó miniszternek felelősek. Az államháztartás körében tehát a megbizatásnak és az ebből folyó

felelősségnek egész sora jő létre, s így sokszorosan áll elő a gazdálkodás ellenőrzésének a 24-ik szakaszban előadott szükségessége.

Az államgazdaságban is megkülönböztetünk *előzetes* és *utólagos* ellenőrzést. Ezekben újból *minősített* és *kezelési* ellenőrzést. A minősitett ellenőrzés az *államban*: *közjogira* és *közigazgatásira* oszlik.

Az állami előzetes és utólagos ellenőrködés fogalma teljesen összevág a 24-ik szakaszban előadott értelmezéssel; mert itt is azokat az intézkedéseket, melyek óvnak és védnek a visszaéléstől: előzeteseknek, azokat pedig, melyek azt fölfedezik: utólagosaknak mondjuk.

a) A *közjogi* ellenőrködés tárgya az államgazdaság *egésze*. Tudniillik: hogy a kormány államgazdasági működése megfeleljen az államélet jogi és erkölcsi természetének; hogy ne jöjjön ellenkezésbe az alkotmánynyal, a közgazdaság érdekével, az államgazdaság rendszerével, s hogy az egész államháztartást a gazdaságosságra való törekvés lengje át. Az ellenőrködés ezen legmagasabb fokozatának úgy előzetes, mint utólagos gyakorlatára közvetlenül csak a törvényhozás lehet hivatva és egyenesen a *felelős miniszter* működésére irányul.

b) A *közigazgatási* ellenőrködés részletesebben azt vizsgálja, hogy a miniszternek, vagy az annak nevében gazdálkodó hatóságoknak, a vagyonváltozásokra vonatkozó részletes intézkedései, *rendeletei* megfelelnek-e az érvényben álló pénzügyi, jövedéki és közigazgatási törvényeknek és szabályoknak, s hogy a kiadások valóban a megengedett czélokra lettek-e fordítva? Ezen ellenőrködés a *vezénylő és igazgató* hatóságok működésére irányul. Ennek *előzetes* gyakorlatára, vagyis: mintegy önellenőrzésre magok a végrehajtó hatalmi közegek, hivatalok; *utólagos* gyakorlatára pedig: a felelős kormánytól független állami számvevőszék, illetőleg: maga a törvényhozás van hivatva.

c) A *kezelési* ellenőrködés azt czélozza, hogy a gazdálkodó hatóságoknak az államvagyon kezelésére és változására vonatkozó rendeletei a kezelő hivatalok által hiven és czélszerűen legyenek *foganatosítva*. Az ellenőrködés ezen legalsó foka az államvagyont *kezelő hivatalok* működésére irányul, s úgy előzetes, mint utólagos gyakorlatára a vezénylő és igazgató hatóságok vannak hivatva.

57. §. Számonkérés, számadás és számvétel az államgazdaság ellenőrzésében.

A mit a 25. szakaszban a számonkérésről, számadásról és számvételről alapvetőleg elmondottunk, mind az az államgazdaságban is teljesen érvényes. Sőt ebben a számtartásnak, mint az ellenőrködés tényezőjének szerepe, még jobban kidomborodik; mert *előzetesen* az állami *költségvetésnek* a számvitel segélyével történő megállapitása az államgazdaságnak nem csak biztosabb vezetésére czéloz hanem annak a határnak, medernek szám és mérték szerint való kijelölése által, melyben az államgazdaságnak mozogni kell: egyszersmind erkölcsi nyomást gyakorol az intézők eljárására. Ez által már előzetesen is ellenőrködőleg hat, és nevezetesen a költségvetési előirányzat a *közjogi* ellenőrzésnek képezi előzetes fokozatát.

Ugyan csak előzetesen hat a *közigazgatási számfejtés* is, melyben a helyes gazdálkodás, vagyis: a helytelenségek kikerülése czéljából, minden egyes bevétel és kiadás az odavágó törvények, szabályok stb. szerint már előre részletesen és pontosan van tervezve. A közigazgatási számfejtés a *közigazgatási ellenőrködésnek* képezi előzetes fokozatát.

A *bejegyzésnek* is van előzetesen ellenőrködő hatálya; mert a gazdaság továbbvitele czéljából, ez által tarthatók nyilván a tet intézkedések és mutatható ki, hogy az alárendeltek esetleg szám és mérték szerint: miben tértek el a hozott törvényektől és a kiadott rendeletektől. A bejegyzés is a *közigazgatási* ellenőrködésnek képezi előzetes fokozatát.

A foganatositás előtt való pillanatban a vagyonváltozást, a *pénztári számfejtés* újból vizsgálat alá vévén: ez által a számvitel ismét előzetesen ellenőrködik, mert a vagyont kezelő hivataloknak, a nyert utasitástól eltérő káros cselekedetei, lehetőleg előre meg lesznek gátolva. A pénztári számfejtés a *kezelési* ellenőrzésnek képezi előzetes fokozatát.

A számtartásnak előzetes része tehát fokról fokra működésben, czélban, időben és helyben: alapját képezi az előzetes ellenőrködésnek; mert alkalmat ad a tévedés és visszaélés lehetetlenné tételére vagy legalább is megnehezítésére.

Nem tagadhatni azonban, hogy a számtartás előzetes fokozatai inkább a gazdálkodásnak, mint az ellenőrzésnek támogatására vannak

hivatva. Az utóbbi főleg a naplózásnak és az utólagos fokozatoknak képezi feladatát. Nevezetesen a rendeleteknek a vagyont kezelő hivatalok által végrehajtott foganatosításánál, az ellenőrködést az ellenőr képviseli. Ennek személyes ellenőrködése a vagyonkezelés ellenőrzésének csak egy részét képezi; mert ez utóbbihoz még a váratlan vizsgálatok is számitandók. Azonban úgy az ellenőr személyes közreműködése, mint a pénztárvizsgálatok csakis a számtartás egyik fokozatának: a naplózásnak segélyével történik. A naplózás tehát *kezelési* ellenőrzéshez tartozik.

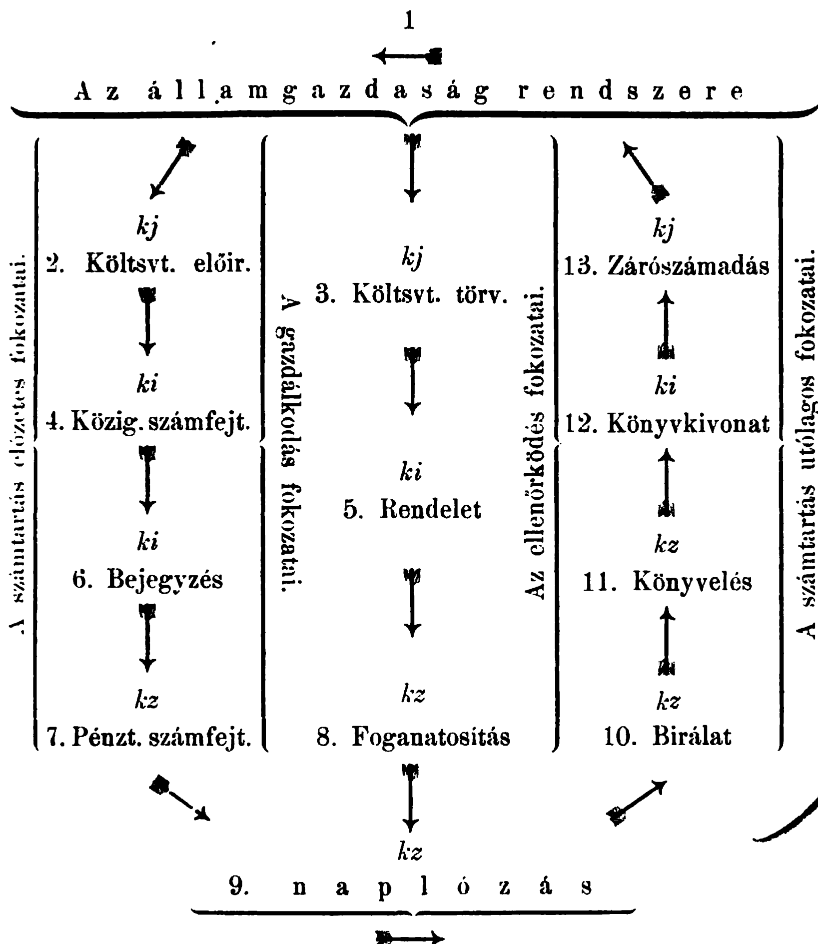
Az *utólagos* ellenőrködés a *birálattal* veszi kezdetét, mely a vagyonváltozásokat foganatosításuk után, egyenként veszi vizsgálat alá: meggyőződést szerzendő arról, ha vajjon azok a nyert utasítások szerint történtek-e? A mire tehát az előzetes ellenőrködés a számfejtésnél törekedett: t. i. a foganatositás szabályszerűségére, az utólagos ellenőrködés a birálatnál ennek megtörténtét veszi vizsgálat alá. A birálat a *kezelési* ellenőrzésnek utólagos fokozata.

Ugyancsak a *kezelési* ellenőrködés befejezésére szolgál: a megbirált számadások *könyvelése*. Ez által a foganatositás eredménye a jognak előzetes bejegyzésével kapcsolódik egy nyilvántartásba, egy könyvbe össze és igy megállapitható lesz, hogy a foganatositás egyezik vagy eltér a törvény vagy rendelet alapján bejegyzett jogtól.

A könyvekből lesznek szerkesztve aztán azok a *könyvkivonatok*, melyeket a gazdaság helyes továbbvitelének támogatása czéljából esetleg a gazdálkodó hatóságoknak is, de a *közigazgatási* ellenőrködés czéljából, az erre hivatott számtartóságoknak minden esetre meg kell küldeni.

Végül, a mint az államköltségvetési előirányzat a közjogi előzetes ellenőrködésre szolgál: épen úgy szolgál a *közjogi* utólagos ellenőrzésre az *állami zárószámadás*. Ezt úgy a könyvkivonatok, mint más adatok alapján szerkesztik, és főleg a költségvetési törvény végrehajtásának megitélésére szolgál.

Az utólagos számtartás tehát fokról fokra, működésben, czélban, időben és helyben: alapját képezi az utólagos ellenőrködésnek. Az államgazdasági számtartás tehát az állam gazdaságában úgy az előzetes, mint az utólagos ellenőrködésnek legelső és nélkülözhetlen eszköze. Ha már most a közjogi ellenőrködést *kj*-vel, a közigazgatásit *ki*-vel és a kezelésit *kz*-vel jelöljük, akkor a gazdálkodásnak és számtartásnak az előbbi szakaszokban tárgyalt alakzaton az ellenőrködés szemléletileg következőleg jelentkezik.

Minthogy az államgazdaság minden fokon megbizásból vitt gazdaság, ezért az állami gazdálkodás úgy van berendezve, hogy ennek fokozataiban nem csak a gazdálkodásra, hanem az ellenőrzésre irányuló tevékenység is benne van. Nevezetesen a költségvetési törvényt a törvényhozás a kormánynak úgy adja, hogy annak végrehajtását attól számon fogja is kérni, a minek megfelelőleg a kormánytól gazdálkodása folyamán számot visz és ad, a törvényhozás pedig számot vesz. Azoktól a hatóságoktól pedig, a melyeket a kormány a gazdálkodásban vezénylő vagy igazgató hatáskörben rendelkezéssel bízott meg, a kormány, illetőleg az elöljáró hatóság kér és vesz számot, minek megfelelőleg azoknak számot vinniök és számot

adniok kell. Végül a foganatositásra hivatott vagyont kezelő hivataloktól az elöljáró hatóságok kérnek és vesznek számot, mire ezek a naplókban csakugyan számot visznek és adnak.

Látható ezekből, hogy a gazdálkodás fokozatai felfoghatók nem csak mint ilyenek, hanem úgy is, mint az ellenőrködés fokozatai, hogy továbbá a számtartásra reá lehet mutatni — a mint reá is mutattunk — úgy is mint a gazdálkodásnak, úgy is mint az ellenőrködésnek támogatójára. Leghelyesebb azonban úgy fogni azt fel, a mint az tényleg gyakorlatilag van. Vagyis úgy, hogy az államnak ellenőrzés mellett vitt gazdaságát, az államgazdasági számtartás ugyan azon egy eljárás által, egyszerre támogatja úgy vitelében, mint ellenőrzésében.

58. §. A számtartóságok.

Az eddigiekben szóltunk a gazdaságról és ebben a számtartásról úgy alapvetőleg, mint átalánosan az állami életre való tekintettel. De még nem volt alkalmunk azzal a szervezettel foglalkozni, mely az állam életében és gazdaságában a számtartás gyakorlására hivatva van. Pedig kétségtelen, hogy ha van számtartás, lenni kell annak gyakorlására hivatott személyeknek, vagyis *számtartóknak* is, és lenni kell ezekből alakult *számtartóságoknak*. Mielőtt tehát a gazdálkodás és számtartás már ismert fokozatainak további tüzetesebb tárgyalásába bocsátkoznánk, itt tartjuk helyén lévőnek, hogy az állami számtartók intézményének rendszeres taglalásába bocsátkozzunk.

Az előbbi szakaszokban elmondottakból következik, hogy az állam a számtartást, s így a számtartókat sehol nem nélkülözheti, a hol gazdasági tevékenységet fejt ki. Elkezdve tehát a minisztériumoktól le a vagyont kezelő hivatalokig és vissza, találunk is mindenütt ilyeneket.

Ezeknek hivatali szervezetét czéljuk határozza meg, a melyet szolgálni akarnak, vagyis az, hogy az állami gazdaságnak úgy vitelét, mint ellenőrzését támogató tevékenységet fejtenek ki. Minthogy pedig a számtartásnak legközvetlenebb és első czélja a gazdaság *vitelének* támogatása, ezért a számtartóságoknak úgy kell berendezve lenniök, hogy első sorban a gazdaság vitelét támogató *számvitelt* gyakorolhassák. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha a számtartóságok a gazdálkodó állami hatalom szervezetéhez simulva, azzal fokról fokra

egy szerves egészet képeznek, és különállásuk megtartása mellett ugyan, de a gazdálkodó szervezetnek *alárendelve* vannak. A számtartásnak a gazdálkodás *mellé* és nem *alá*rendeltségi viszonya, mint ezt a számtartás története tanítja, néha kétessé teszi annak a gazdálkodás támogatásában nyilvánuló odaadását. Ezért kell és vannak is számtartók a végrehajtó kormányhatalom minden fokán a gazdálkodásnak alárendelve.

Igy látjuk, nevezetesen a vagyont kezelő hivataloknál az *ellenőrt*, mint számtartót; mert ez ott első sorban a vagyont kezelő tisztviselőt, naplózásban nyilvánuló *számvitele* által, a gazdálkodásban támogatni van hivatva. Igy vannak az igazgató hatóságok mellett: *számosztály*, számvevő osztály, számvevőségi kirendeltség, fő- és alszámvevők stb. néven számtartóságok, melyek hatóságaik mellett ezeknek alárendelve, ezeket előzetesen és utólagosan gazdálkodásukban *számvitelük* által támogatják. Nemkülönben vannak a vezénylő hatóságok is, melyeknek kivétel nélkül *számvevőség* néven vannak számtartóságaik, a melyek pedig első sorban mégis csak a gazdálkodást támogató *számvitelre* vannak hivatva.

Feltünő, hogy az ily módon első sorban *számvitelre* hivatott közegeknek nevük nem számvivő mivoltukra, hanem inkább a gazdaság *ellenőrzését* támogató *számvevő* feladatra vall. Ennek oka abban keresendő, hogy a számtartás eredete történelmileg az ellenőrködésre vihető vissza, és a számtartóságok abból az időből származó elnevezéseiket, a számtartásnak időközi továbbfejlődése daczára megtartották. De különben ez idő szerint is a számtartás fokozatai, ha magok is nem ellenőrködnek, a mint ezt a régiek hitték, de tudvalevőleg segítnek ellenőrködni, vagyis támogatják az ellenőrködést.

Igy van az, hogy a vagyon kezelésénél az ellenőr a *naplókban* nem csak számot *visz*, hanem azokban a vagyonkezelővel együtt az elöljáró hatóságoknak ellenőrzés céljából *számot is ad.* Az elöljáró igazgató hatóságok bármely néven nevezhető számtartóságaik pedig, a számtartás előzetes és utólagos fokozataiban, nem csak a mint előbb láttuk, saját hatóságaik számára számot *visznek*, hanem egyúttal az alárendelt kezelő hivataloktól, hatóságaik nevében ellenőrzés céljából számot kérnek és *vesznek* is, s hatóságukkal együtt a vezénylő hatóságoknak számot is *adnak.* Igy van ez a vezénylő hatóságoknál is, hol a számvevőségnek nevezett számtartóságok hatóságaik számára szintén nem csak számot *visznek*, hanem ezek már úgy a kezelésről, mint az igazgatásról ellenőrzés céljából számot

kérnek és *vesznek* is, s az állami gazdaság rájuk bizott egész ágazatáról, élükön a felelős kormányzó miniszterrel, a törvényhozásnak számot is *adnak*. Más szóval: a számtartóságok saját hatóságaik nevében lefelé számot *kérnek* és *vesznek*, saját hatóságaik számára otthon számot *vesznek* és saját hatóságaikkal együtt fölfelé számot *adnak*.

Mintegy öntudatlan elismeréseül annak, mely szerint az államgazdasági számtartás feladata első sorban nem az ellenőrködésnek, hanem a gazdálkodó közigazgatásnak, adminisztracziónak támogatásában áll, a gyakorlat újabb időben a hatósági számtartóságokat adminisztrativ számvevőségeknek szokta nevezni. Mi azt hisszük azonban, hogy valamiképen azok nem csak *számvevőségek*, hanem *számvivőségek* és *számadóságok* is, vagyis: igazi *számtartóságok*, és valamiképen azokat régebben helytelenül tartották csakis ellenőrzésre szolgáló szerveknek: azonképen most az ellenkező szélsőségbe esve, helytelenül nevezik el azokat csak a gazdálkodás támogatását jelző adminisztrativ névvel, hanem azokat helyesen csakis *hatósági számtartóságok* elnevezéssel lehet illetni. Ebben benne vannak úgy a vezénylő, mint az igazgató hatóságok most különféle elnevezésű számhivatalai, s benne van a számszerű működés egész tartalmát alkotó számonkérés, számadás és számvétel együttvéve.

Mint az előbb láttuk, a számtartók rendszerébe nem csak hatósági, hanem kezelőhivatali személyek is tartoznak. Nevezetesen az *ellenőrök*, kiknek tevékenysége a naplózásban álló számtartói működésen kivül álló egyéb feladataik révén, a vagyont kezelő hivatalokkal még szorosabban foly össze, mint a hatósági számtartóké a saját hatóságaikéval.

Mindezeken a hatósági és kezelőhivatali számtartóságokon kivül és ha alakilag nem is, de lényegben és hivatásban valamennyinek fölötte áll a törvényhozás számtartósága, az *államI számvevőszék*, melyről a következő szakaszban szólunk.

De itt még meg kell említnünk, hogy a hatósági számtartóságok mint a hatóságok gazdálkodásának támogatói, ezeknek nemcsak *alá*rendelve vannak, hanem mint a gazdálkodás ellenőrzésének támogatására is hivatottak, egyszersmind a hatóságok *mellé* is vannak rendelve. Ennek megfelelőleg hatóságuk szervezetének keretében, *külön* állást foglalnak el és nevezetesen a vezénylő hatósági számtartóságok, foglalkozásuk tárgyához képest több osztályra szakadnak. Élükön mint igazgató vagy főnök magasabb rendű tisztviselő, királyi

tanácsos, főszámtanácsos, pénzügyi főtanácsos, miniszteri osztálytanácsos, miniszteri tanácsos stb. czímmel szokott állani. A számtartó osztályok, valamint az igazgató hatósági számtartóságok élén számtanácsosok, számvizsgálók, főszámvevők stb. névvel nevezett tisztviselők vannak. Alárendelt tisztviselők a gyakornokok, számsegédek, járulnokok, számtisztek, számellenőrök, alszámvevők, számvevők, számvizsgálók stb. A számtartásra alkalmazott díjnokokat kalkulánsoknak, számolóknak mondják. Az összes számtartói személyzet ugyanazon általános szolgálati szabályok alatt szokott állni, melyek a többi állami vagy önkormányzati tisztviselőkre is kötelezők.

A mi magoknak a számtartóságoknak egymás között való viszonyát illeti, hatóságaik állására való tekintet nélkül azok, egymással *alakilag* teljesen *egyenlők*, coordináltak. Más szóval: a vezénylő hatóság számtartósága maga nem rendelkezik az igazgató hatóság számtartóságának és egyik sem rendelkezik pl. a vagyont kezelő hivataloknak; mert a végrehajtó kormányhatalom gyakorlatának, a jurisdictiónak egyik sem részese, hanem csak az abban részes hatóságnak saját szakmájában támogatója. Nevezetesen az igazgató hatóságok mellett lévő u. n. számosztályok úgy tekintendők, mint valamely számtartóságnak a hivatalos ügymenet könnyebbitése czéljából az ország meghatározott vidékeire kirendelt osztályai. Ha az osztályok teendői a kormány székhelyén intéztetnének: akkor ez osztályok együttesen a központban egy számtartóságot alkotnának, a minthogy ilyen majd központositása, majd szétosztása az ügyeknek és számtartóságoknak épen nem ritka. Ezért csak az igazgató hatóságok lehetnek alárendeltjeik a vezénylőknek, de nem a számosztályok mint ilyenek a számtartóságoknak. Az egyenlőség azonban csak tisztán *alaki;* mert a dolgok *lényegét* tekintve, nincs és nem is lehet az máskép, minthogy az alárendelt hatóság vagy hivatal számtartósága, az elöljáró hatóság számtartóságától függ.

A számtartóságok tehát egymással, valamint a hatóságaiknak alárendelt hatóságokkal és hivatalokkal *átiratokban* leveleznek, s csak ha akaratuknak ebben az alakban történt kifejezését a *megkeresett* hatóság vagy hivatal kellő figyelemre nem méltatná, fordulnak *előterjesztéssel*, *felterjesztéssel* saját hatóságukhoz, a melylyel különben is esetről esetre ebben az alakban leveleznek.

Saját hatóságaikkal egyenlő vagy magasabb hatósághoz maguk nevében egyátalában nem intézhetnek iratokat, hanem a kivánt

intézkedés tartalmát hatóságukhoz felterjesztik, a mely azután belátása szerint intézkedik.

A hatósági számtartóságok néha irodát kezelő külön segédhivatallal is birnak.

59. §. Az állami számvevőszék.

Az elmondottak után és különösen a gazdálkodás és a számtartás menetéről, a jelen fejezetben szemléletileg bemutatott alakzatok segitségével, most már megállapithatjuk, hogy a végrehajtó kormányhatalom úgy gazdasága vitelének, mint ellenőrzésének támogatására minő számtartósági szervezettel bir és hogy nevezetesen a számtartásnak a *gazdaság vitelét* úgy előzetesen fokról fokra, mint utólagosan a zárószámadás által támogató gyakorlására, a hatósági és kezelőhivatali számtartóságokkal rendelkezik.

Ellenben az *ellenőrzésnél* a végrehajtó kormányhatalom tulajdonképen a számtartásnak csak előzetes fokozatait gyakorolja saját számtartóságai által; mert a míg egyfelől a miniszteri felelősség elve teljesen kizárja azt, hogy előzetesen a gazdaság vitelében, a felelősség terhe alatt gazdálkodó kormányén kivül más akarat érvényesülhessen, addig másfelől utólagosan annál inkább előtérbe lép *a törvényhozásnak* az a *joga* és *kötelessége*, hogy úgy a gazdasági rendszert alkotó, valamint a költségvetési törvényeknek végrehajtását minden fokon ellenőrizze.

Azonban az ellenőrködésnek egész terjedelmében, minden helyen és időben való gyakorlását, az állam törvényhozó hatalmának gyakorlására hivatott szervezettől, tehát magától a királytól és országgyüléstől várni nem lehet. Ez gondolatnak is minden tekintetben képtelenség volna. A törvényhozástól csak azt lehet elvárni. hogy szervezetről gondoskodjék, mely az ellenőrzésnek azt a részét. melynek gyakorlására a törvényhozás nem alkalmas, helyette. a czélnak megfelelően fokról fokra gyakorolja. Az ellenőrködésnek fokozatai tudvalevőleg a kezelési, közigazgatási és közjogi fokozatok, mely két utóbbi a minősített ellenőrzésnek képezi tartalmát.

A *kezelés* ellenőrzésének alapvető tényezője csak a gyakorlatban kifejlődött az az eljárás, mely szerint úgy helyileg, mint személyileg a vagyonkezelés, vagyis a *foganatosítás* rendszerint *szigorúan el van különítve az intézkedéstől*, s hogy az ezek gyakorlására szánt hivatalok, illetőleg hatóságok mindenik a maga fel-

adatát saját felelősségére végzi. A kezelést tehát már a rendelkező hatóság saját felelősségénél fogva hatásos ellenőrzésben részesíti. Ezért a törvényhozás által a kormány gazdálkodásának utólagos ellenőrzésére kirendelt szervezet, a kezelésnél épen csak a hatósági ellenőrzés helyes gyakorlásáról győződik meg.

Ugyancsak gyakorolnak valamelyes minősített ellenőrzést úgy a fensőbb hatóságok az alsóbbakra, mint a kormányzó miniszterek valamennyi hatóságra nézve. És ez az ellenőrzés, ha őszinte, meg is könnyiti a törvényhozás ellenőrzését, de nélkülözhetővé nem teszi; mert végelemzésben úgy a gazdálkodók, mint az ellenőrködők, minden fokon a felelős *miniszterek akarata szerint* hajtják végre a törvényeket, illetőleg ellenőrzik ezek végrehajtását. Hát épen ezt az akaratot, a minisztereknek ezt kifejező rendelkezéseit kell a törvényhozásnak ellenőrizni, illetőleg ellenőriztetni. Az ehhez szükséges önállóságot pedig a végrehajtó kormányhatalomnak alárendelt szervezettől várni: rendszerint nem lehet.

Olyan szervezetről kellett tehát gondoskodni, mely a végrehajtó *kormányhatalomtól függetlenül,* egyedül a törvényhozó hatalomnak alárendelve; mely mint ennek számtartósága *vegyen* a kormánytól számot és *vigyen* számot a törvényhozás számára. Erre van hivatva nálunk az *állami számvevőszék*, mely nemcsak a kezelési ellenőrzésnek előbb említett helyes gyakorlatáról győződik meg, hanem ugyancsak most érintett számvétel- és vitelből álló számtartása által, a közigazgatási és közjogi ellenőrzésnek a törvényhozás által való gyakorlását támogatja, lehetővé teszi.

A magyar királyi és minket érdeklő más állami számvevőszékekről tüzetesen hátrább a magok helyüken lesz szó.

VI.

AZ ÁLLAMGAZDASÁG RENDSZERE.

60. §. Az állami leltárról.

A gazdaság rendszeréről alapvetőleg a 20. §-ban, az *állam*gazdaság rendszeréről átalában az 51. §-ban már szóltunk. Midőn tehát most a gazdálkodás és számtartásnak az előbbi fejezetben szemléletileg bemutatott *fokozatait kezdjük tárgyalni*, első sorban az ott elmondottakra utalunk. Azokból pedig következik, hogy az államgazdaság rendszerének tartalmát alkotó törvényeknek tárgyalása nem az államgazdaságnak csak rendjével foglalkozó számtartás rendszerébe, hanem a politikai és jogi tudományoknak azokba a más ágaiba tartozik, melyek az 5. §. szerint az állami életnek és gazdálkodásnak vitelét tárgyazzák. Más szóval: az államgazdaság rendszerének és vitelének csak alakja és nem tartalma képezheti fejtegetéseink tárgyát. Az első pedig gazdálkodási és számtartási fokozatonként egy-egy külön fejezetben alább következik. Joggal kérdhetni tehát, hogy ilyformán mi tárgya marad a jelen fejezetben való fejtegetésnek? Marad az állam *vagyona.*

A 11. §-ból tudjuk, hogy a termelési tényezők a természet, munka és tőke. A 41—43. §§-ból pedig azt tudjuk, hogy az állam gazdaságában mindezekkel a tényezőkkel úgy rendelkezik, hogy ezekkel, mint eszközökkel az előbb említett törvények szerint gazdálkodik. Ezek közül a tényezők közül azonban a munka, mint személyi jószág, önmagában való megmérésre és számokban való kifejezésre nem alkalmas. De annál alkalmasabb arra a másik két tényező, mert ezek dologi mivoltukban külsőleg, alakilag is jelentkeznek s így minőségileg, mennyiségileg számszerint, megmérhetők és megállapithatók. Más szóval: vagyonáról az állam is felveszi gazdálkodásának megkezdése előtt, a 21. szakaszban emlitett *leltárt* és ezt mint formás, alaki eljárást a gazdasági számtartásban kell tár-

gyalni. Még pedig itt, az államgazdaság rendszere czimén; mert az ennek tartalmát alkotó törvények és az állam vagyona szervesen együtt alkotják az állam gazdálkodásának forrásait.

Mielőtt tehát tovább mennénk, a leltárral kellene foglalkoznunk; mert az államgazdaság czélja nem vagyongyűjtés, hanem csakis a szükségek fedezése. Ezért, hogy a még beszerzendő vagyon összegek mennyiségét meghatározni lehessen, legelőbb a már meglevő vagyont kell tekintetbe venni, vagyis legelőbb leltárt kell felvenni. Csak ez után tudható meg, minő és mekkora vagyonösszegre van még szükség, s hogy így az államgazdaság rendszere az állampolgárok jövedelmeit mennyiben fogja igénybe venni. Minthogy azonban a magyar állam gazdasága nem új gazdaság, hanem egyik évről a másikra tovább foly; és minthogy valamely gazdasági időszak végén és a reá következőnek elején — tehát deczember 31-én és a következő január 1-én — felvett leltár rendszerint egy és ugyanazon tartalommal bir, s így a gazdaság tovább vitelére és ellenőrzésére ugyanazon hatálylyal van: ezért a magyar állami leltárt évről évre csak a gazdasági év végén készitik el és mint az állami zárszámadás részét teszik közzé. A magyar állami leltárról tehát a továbbiakat mi is a zárszámadásnál mondjuk el.

Félreértés kikerülése czéljából újból hangsúlyozzuk, hogy a leltár úgy elméletileg, mint gyakorlatilag minden gazdaságban a legeslegelső formás művelet, melynek megszerkesztése úgy a gazdálkodónak, mint a számtartónak legelső kötelessége. Mi csak tekintettel a magyar állami gazdálkodásban követett gyakorlatra, azért tárgyaljuk a leltárt nem itt, hanem rendszerünk végén, mert így az elmélet azon követelményének fentartása mellett, mely szerint valamely gazdaság vitelében legelső lépés a leltár elkészítése: az állam által követett gyakorlat az olvasónak jobban vérévé válik. Míg ha a leltárnak a gazdasági és számtartási mozzanatok egymásutánjában való elsőséget nem csak így hangsúlyozzuk, hanem tényleg az állami leltárt itt tárgyaljuk is: az ellenkező sorrendű gyakorlatnak hangsúlyozása rendszerint eredménytelenül hangzik el.

Különben a gazdálkodási és számtartási *alakzaton* is az államgazdaság rendszerét mi úgy mutattuk be, mint a melyből úgy a gazdálkodás, mint a számtartás kiindul, és a melybe újból visszatér. A leltárt tehát mi következetesen tárgyalhatjuk úgy is mint kezdő, úgy is mint végső mozzanatát az állam gazdasági életének.

VII.

KÖLTSÉGVETÉSI ELŐIRANYZAT.

61. §. Az idő szerepe a költségvetésben.

A 20., 21., 51. és 52. §§-ban a gazdasági tervvel, vagyis a költségvetéssel annyira már foglalkoztunk, hogy annak úgy czélját, mint fogalmát az ott elmondottakból ismerjük. Itt tehát minden további bevezetést mellőzve, elfogadott ténynek tekintjük, hogy az állami gazdaságot vivő kormány, a kielégítésre váró szükségekről és az ezek fedezésére szolgáló javakról *költségvetést* szerkeszt.

Ez alatt a kifejezés alatt azonban úgy a költségvetési előirányzatot, mint magát a költségvetési törvényt is szokták érteni. Félreértés kikerülése czéljából tehát megjegyezzük, hogy mi költségvetés alatt már az 51. szakaszban az előirányzatot értettük és fogjuk tovább is érteni. A költségvetési törvényt különben a következő fejezetben határozzuk meg, és tárgyalásainkban megkülönböztetésül az előirányzattól, azt mindig költségvetési törvénynek fogjuk nevezni.

Az idő szerepe a költségvetésben főleg abban nyilvánul, hogy mennyi időre kell azt szerkeszteni és hogy ennek az időszaknak mikor van kezdete és vége. Az időszakot, melyre a költségvetésnek kiterjednie kell: költségvetési vagyis pénzügyi időszaknak nevezik. Ennek nagyságát illetőleg a tudomány szabályt, egy minden állam részére elfogadható időmennyiséget, nem határozhat meg.

Óhajtja azonban egyfelől, hogy az minél hosszabb legyen; mert az államgazdaság vitelének folytonos változtatása a társadalmi gazdaságra zsibbasztólag, magára az államéletre pedig gyengitőleg hat. Az államköltségvetés fölött tartott, gyakran meddő viták pedig a törvényhozó testület erejét és idejét sokszor a legéletbevágóbb dolgoktól vonják el. Nem szabad azonban másfelől feledni, hogy fejlődő államok költségvetéseinek folyton emelkedni és igy változni is kell; hogy a képviseleti alkotmánynyal biró országokban, a költség-

vetés tárgyalása szolgáltat legjobb alkalmat a törvényhozó testületnek, az államélet és a gazdaság vezetésének megbirálására. Ezért fölöttébb hosszúra nyujtani sem lehet a költségvetési időszakot. Minden egyes állam tehát saját viszonyainak tekintetbe vételével intézkedett. A nagyobb államokban egy év a költségvetési időszak. Így van ez nálunk is. Ezekben az államokban tehát tulajdonkép csak költségvetési évről lehet szólni. A hol a törvényhozó testület nem minden évben gyül össze, ez az időszak több évre terjed és rendesen az országgyülés tartásának időszakával vág egybe. Így a legtöbb német kis államban és svajczi kantonban két, sőt néhol három év a költségvetési időszak.

A több éves költségvetésü államokban aztán vagy mindenik évre külön vannak az összegek megállapitva, s így van Badenben és Württembergben, vagy pedig a költségvetési időszak minden évére ugyanazok az összegek érvényesek, a mint ez Szász- és Bajorországban van.

A költségvetési időszak kerete és vége is a különböző államokban más és máskép van meghatározva. Igen sok államban és nálunk is a naptári évvel kezdődik és végződik. Ellenben pl. a német birodalmi, a porosz és az angol költségvetés április 1-én, az olasz, a norvég, spanyol, portugal és az északamerikai Egyesült-Államok költségvetése julius 1-én kezdődik és megfelelően végződik.

Szabályt tehát itt még kevésbé lehet felállitani, mint a költségvetési időszak tartamára. Legfeljebb abból a magyar gyakorlatból, hogy a mi állami költségvetésünk a költségvetési év elejére csak ritkán lesz törvénnyé, arra lehet következtetni, mely szerint a mi költségvetési időszakunknak a naptári évvel való egyezése viszonyainknak nem felel meg. Minden idevágó körülménynek összevetése alapján mi azt hisszük, hogy nálunk a költségvetési évnek májussal végződni és következő juniussal kellene kezdődni.

Érdekesnek tartjuk itt még megemlíteni, 1864-ig Ausztriában és így az akkor abban belefoglalt magyar birodalomban is a költségvetési év novemberrel kezdődött és a következő októberrel végződött. Összevágott tehát az ú. n. katonaévvel, a melyből valószinüleg származott is.

Források: 1848. IV. és 1867. X. t.-cz.

62. §. Nyers és tiszta költségvetés.

Az előbbi szakaszban a költségvetés *tartamával* megismerkedvén, foglalkozzunk most azzal, hogy a költségvetés számszerű adatainak *tartalma* minő legyen: netto-e vagy brutto, azaz tiszta-e vagy nyers? A vagyonváltozásoknak netto és brutto kifejezésével már a 19. szakaszban foglalkoztunk. Ha az államnak a költségvetési időszakban előforduló minden kiadását és minden bevételét úgy a mint létrejő, számszerinti teljes nagyságában leszámítás nélkül veszik fel a költségvetésbe, akkor ennek belalkata, számainak tartalma brutto, vagyis: nyers. Ellentéte ennek a netto, vagyis: tiszta költségvetés, melyben a jövedelmekkel járó minden költség előre le van számítva, s a költségvetés tárgyát csak a tiszta jövedelmek képezik.

Eredetileg minden költségvetés netto volt. Mielőtt ugyanis az államgazdaság és ebben a költségvetés szerves egységének elve érvényre jutott volna, az állam bevételi forrásait, mint annyi önálló üzletet, a helyi hatóságok gondozták. Ezek tehát a maguk és alárendeltjeik költségeit előre levonták és csak a tiszta jövedelmet küldötték be a vezénylő hatóságoknak. Ezek tehát csak ezt a jövedelmet tekintették a költségvetés tárgyának. Némely közép- és kisebb államban, hol a fejedelmi és állami jövedelmek patriarkális módon most is összefolynak, a költségvetéseket most is netto módon szerkesztik, s a kezelési költségekről csak kimutatásokat mellékelnek a költségvetéshez. Így volt az 1818-ig Francziaországban, sőt még 1858-ig Angliában is, a nélkül, hogy ott igazi brutto költségvetés ma is volna. Ausztriában a költségvetés 1848-ig valóságos államtitok, 1864-ig pedig netto volt. A magyar birodalom alkotmányának 1867-ben lett visszaállítása után szerkesztett első, vagyis 1868-iki költségvetésben is még nettók voltak az összegek.

Ma már azonban legtöbb állam brutto költségvetést szerkeszt, sőt pl. Poroszországban azt maga az alkotmányt megállapító törvény szabja meg. Francziaországban és Belgiumban pedig az államgazdaság egységének elvét nem csak brutto költségvetés szerkesztésében, hanem a pénztári kezelésben is érvényesitik oly módon, hogy nem csak minden bevétel és kiadás a költségvetésbe számszerűleg, hanem a központi pénztárba tényleg is megfordul. Mind ez azért történik, mert a netto költségvetésnél a brutto, úgy gazdálkodás, mint számtartás szempontjából jobbnak bizonyult. *Gazdálkodás* szempontjából azért, mert semmit sem hallgat el, hanem mindent nyil-

vánosságra hoz. Nem csak azt mutatja tehát, hogy a „jöttünk-mentünk“ után netto mi marad az állam igazi czéljaira, hanem úgy az egyes intézményeknél, mint egészben megmutatja azt az egész terhet, melylyel az állam gazdasága a társadalmi köz- és magángazdaságra nehezedik. A nemzetet és törvény hozó testületet tehát őszintén csak ez tájékozza. *Számtartás* szempontjából pedig azért jobb a brutto költségvetés, mert a netto költségvetés a kiadások egy részét mintegy tervszerűleg és törvényesen elvonja a nyilvántartás elől. A brutto költségvetés ellenkezőleg jár el, s ezért a gazdálkodásban rendre és világosságra törekvő számtartás, feladatának a brutto költségvetés mellett jobban megfelelhet.

Nem lehet azonban tagadni, hogy a brutto költségvetésnek is vannak hátrányai. Ez főleg a számok nagy tömegében nyilvánul, mely az áttekintést nem szakértők részére csakugyan megnehezíti. Ezért czélszerűnek látszik a költségvetést bruttón szerkeszteni ugyan, de úgy, hogy legalább a költségvetés sommázata netto módon is kidolgozva nyilvánosságra jusson. Igy van ez nálunk, hol a brutto költségvetéshez a *netto sommázat* mindig csatolva van.

A német *államok szövetségének:* a Német Birodalomnak költségvetése *netto* ugyan, de ennek épen úgy megvan a magyarázata, mint annak, hogy Magyarországnak és Ausztriának mint *szövetséges államoknak* közös költségvetéséből a magyar korona birodalmára eső rész a magyar költségvetésben *nettón* van fölvéve. Az elsőnek oka az, hogy a Német Birodalom bevételeinek nagyobb részét a birodalomban lévő államok saját területükön beszedik és úgy, mint előbb a netto költségvetés származását magyaráztuk, bizonyos részek levonása után maradó tiszta összegeket szállítanak, a birodalmi pénztárba. A költségvetésbe is ezért csak tiszta összegeket vesznek fel. Ennek jóformán az ellenkezője az, hogy a magyar állam költség vetésében a közös költségekről szóló összeg netto; mert mint alább kiderül, a közös költségvetés brutto módon van szerkesztve, s igy a közös kiadásokból a közös bevételek leszámítása után maradó *tiszta* különbség az, mely a magyar korona birodalma és Ausztria között felosztásra kerül.

Legtágabb értelemben vett igazán brutto költségvetése valamely államnak az volna, mely az állam területén lévő minden *nyilvános* gazdaság a következő valamint a költségvetési évben *fel nem használt*, és a következő évre áthozott összegeket is felölelné. Az előbbi szerint tehát a különféle önkormányzat és közalapok egész

költségvetése kivétel nélkül képezné az állami költségvetés kiegészitő részét; mert most csak a megyei törvényhatóságok és állam által segélyezett alapok gazdálkodása nyer abban némi kifejezést. Az utóbbiakról pedig, a költségvetéstől külön álló jelentés kerül csak az országgyülés elé.

63. §. A költségvetés szerkesztője.

Az állami költségvetés egészének összeszerkesztője a *pénzügyminiszter*. Ezt úgy kell érteni, hogy tekintettel arra, mely szerint valamely gazdaságról tervet, költségvetést, az ezt aztán végre is hajtó gazdálkodó szerkeszthet; tekintettel továbbá arra, hogy a magyar állami gazdaság önálló ágaiban, az ezek élén álló felelős miniszterek gyakorolják a végrehajtó hatalmat: nem lehet és nincs is máskép, minthogy minden miniszter az állami gazdaság reá bizott ágáról költségvetést szerkeszt. A mint azonban tudjuk, a miniszter hatalmát személyesen nem gyakorolhatja, hanem hatalma egy részének gyakorlására meghatározott szervezet fölött rendelkezik. Ez a végrehajtó szervezet aztán gazdálkodik is. A miniszter ezért költségvetésének nagyobb részét, a hozzá legközelebb álló vezénylő hatóságok gazdaságainak költségvetéseiből meriti. És igy tovább lefelé: a vezénylő hatóságok költségvetése jó részben az igazgató hatóságok költségvetéséből kerül ki. A végrehajtó hatalom gyakorlásának és igy a gazdaság intézésének is részesei azonban csak hatóságok lévén: a költségvetés szerkesztésének fokozatossága tovább lefelé nem terjed. Ezért a foganatositó hivatalok nem szerkesztenek költségvetést, hanem azokról ilyet az elöljáró igazgató hatóságok készitnek.

Az állami költségvetésnek tehát azokat a legalsóbb részeit, melyek a különféle gazdasági ágak legapróbb és kezdetlegesebb elemeit foglalják magukban: az igazgató hatóságok szerkesztik. Ezekben vannak benne részletesen és sommásan, egyfelől az igazgató hatóságoknak alárendelt bevételi forrásokból várható jövedelmek és az ezekkel járó költségek, másfelől az ugyancsak nekik alárendelt személyekre és dolgokra szükséges költségek és az ezekkel járó jövedelmek. Mindezekhez járulnak még a saját személyi és dologi kiadásai, esetleg bevételei. Valamely *igazgató* hatóságnak a saját gazdaságáról szerkesztett költségvetését *elemi* költségvetésnek mondják. Egy ilyennek sommázata és ennek egy személyi és egy

SZÜKSÉGLET.

Mellékletek száma	A rovatok megnevezése	1 Tényleges eredmény 1893. évben	2 Helybenhagyott előirányzat 1894. évre	3 Ajánlata: a számvevő-osztálynak 1895. évre	4 Ajánlata: az igazgatóságnak
		osztr. ért. forintokban			
	Fizetések	5,050	5,100	5,200	Csatlakozik a számtartó-osztály ajánlatához
1	Lakpénzek	1,717	1,950	1,850	
	Bérek és ruhaátalányok	4,066	4,020	4,440	
1	Napi dijak	330	—	—	
3	Jutalmak és segélyek ...	—	—	300	
6	Haszonbérletek	—	—	—	
2	Úti és átkölt költségek	876	—	—	
1	Épületfentart. költségek	185	—	—	
1	Irodakezelési költségek	232	300	300	
1	Bűntárgyalási költségek	—	100	100	
4	Kármentesitések...	9,520	9,520	9,520	
	Különféle kiadások... ...	—	—	—	
	Fuvarozási költségek ...	2,395	2,600	2,600	
1	Eladási járandóságok ..	155,519	180,000	160,000	
21	Összesen ...	179,890	203,590	184,310	

FEDEZET.

Mellékletek száma	A rovatok megnevezése	1 Tényleges eredmény 1893. évben	2 Helybenhagyott előirányzat 1894. évre	3 Ajánlata: a számvevő-osztálynak 1895. évre	4 Ajánlata: az igazgatóságnak
		osztr. ért. forintokban			
Egy darab indokolás	Eladás belföldön	8.712,924	9.000,000	9.000,000	Csatlakozik a számtartó-osztály ajánlatához
	Beviteli és termelési enged. illetékek	106,527	106,000	106,000	
	Kivitelre eladott nyers dohányért	—	—	—	
	Haszonbérek a dohány-kisárusoktól	81,771	81,000	81,000	
	Összesen	8.901,222	9.187,000	9.187,000	

Magyar kir. pénzügyigazgatósági számtartó-osztály

Budapest, 1894. évi május hó 14-én.

N. N. számtanácsos.

Látta: **N. N.**
p. ü. igazgató.

Dohányeladás. *A 63. §-hoz.*

Részletezése a budapesti (pesti) m. kir. központi dohányraktárnál alkalmazásban levő tiszti és szolgaszemélyzet állandó illetményének az 1895-ik évre.

Tétel	Minőség	Fizetés		Lakáspénz		Bérek		Ruhaátalány		Jegyzet
		frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	
1	Egy gondnok...	1600	—	500	—	—	—	—	—	ad 3) A jelzett 100 frt lakáspénz pótlékot képez ad 7. Minthogy a napszámosok nagyobbrészt vasár- és ünnepnapokon is dolgoznak, a napibér összeg egyénenként 365 napot számitva: 365 forinttal vétetett fel.
2	Egy ellenőr	1200	—	400	—	—	—	—	—	
3	Egy hivataltiszt	1000	—	350	—	—	—	—	—	
4	Egy segédtiszt	700	—	300	—	—	—	—	—	
5	Egy raktári szolga... ...	400	—	100	—	—	—	30	—	
6	Egy hivatalszolga	300	—	100	—	—	—	30	—	
7	12 napszámos 1 frt napi bérrel	—	—	—	—	4380	—	—	—	
	Összesen... ...	5200	—	1850	—	4380	—	60	—	

A magy. kir. pénzügy igazgatóság számtartó osztálya.

Budapest, 1894. május 14-én.

N. N.
számtanácsos.

Dohányeladás.

Részletezése a dohányraktári iroda kezelési költségeinek az 1895-ik évre.

Folyó szám	Tárgy	forint	kr.
1	Irodai főátalány	104	72
2	Egyéni irodai átalány...	13	44
3	Ajtók, ablakok és padlók egy évben kétszer eszközlendő tisztogatásáért	41	10
4	A raktárban levő eszközök javítása, új állványok beszerzése stb	100	—
5	Telefon használatáért	75	—
	Összesen	334	26

A magy. kir. pénzügy igazgatóság számtartó osztálya.

Budapest, 1894. május hó 14-én.

N. N.
számtanácsos.

dologi kiadásokat részletező melléklete, látható 153. és 154. lapokon. Az igazgató hatóságok elemi költségvetéseiket rendesen az ügyministeriumokhoz vagy a ritkán előforduló más (vezér-, központi, fő- stb. igazgatósághoz, parancsnoksághoz) *vezénylő* hatósághoz terjesztik fel, mely ezekből és saját személyi és dologi kiadásairól szerkeszti *a részleges* költségvetéseket. Ezek a költségvetések tehát a gazdaságnak csak egy-egy nagyobb vagy kisebb részét, de az egész magyar korona birodalmára nézve felölelik. Ilyen részleges költségvetésnek sommázatát és egy mellékletét mutatjuk be a 156. és 157. lapokon. A vezénylő hatóságok saját költségvetéseiket a kormányzó *miniszterhez* terjesztik fel, ki aztán az egész *tárcza* költségvetésének szerkesztéséről gondoskodik. Mielőtt tovább mennénk, előbb a tárcza fogalmával kell tisztába jönnünk.

Ez a kifejezés a budget szóból származik, mely némelyek szerint eredetileg ó-franczia, az átalánosabb felfogás szerint pedig angol szó. Kimondják hol francziásan büdzsének, hol pedig többnyire angolosan bödzsetnek és annyit tesz, hogy zacskó, táska. Mostani jelentése abból a régi angol parlamenti eljárásból eredt, mely szerint a valamely közczélra megszavazott összeget, egy bőrzacskóban a törvényhozás nyilt ülésében adták át az illető kormányférfinak. Ennek a zacskónak felel meg tehát mai értelemben a költségvetésnek az a része, mely egy miniszter feladatainak elérésére szánt gazdasági eszközöket magában foglalja, s melyet most előkelőbb kifejezéssel tárczának nevezünk. Maga a budget kifejezés azonban átment az egész költségvetésre, úgy hogy közkeletűleg budget-praeliminare alatt a költségvetési előirányzatot, budget-törvény alatt a költségvetési törvényt és budget alatt átalában az egész költségvetést értik. A tárcza költségvetésre helykimélésből nem mutatunk be példát, annál is inkább, mert az *állami* költségvetési előirányzatból, melyet a pénzügyminiszter végül saját és a többi minisztereknek hozzá beküldött tárcza-költségvetéseiből szerkeszt, a 159., 160. és 161. lapokon mutatunk be részleteket.

Mindezeket a teendőket tényleg nem magok a hatóságok, hanem az ennek mellé- és alárendelt *számtartóságok* végzik. A következő szakaszban tárgyalandó módon azok állítják össze fokról fokra az elemi, a részleges és a tárcza előirányzatok *tervezeteit* és *indokolásait*, s terjesztik elő hatóságaiknak. Ezek a netán szükségesnek mutatkozó változtatásokat megtéve vagy tétetve rajtok, csekély vagy épen minden változtatás nélkül szokták azokat tovább fölterjesz-

Dohányeladás. *A 63. §-hoz.*

Rovat		1895. évi előirányzat Magyarország	Horvát-Szlavonország	Összesen	Az 1894. évre megállapított költségvetés szerint	Rovat
		f o r i n t				
	KIADÁS.					
	Személyi járandóságok:					
1.	Fizetések és lakpénzek ...	45,535	3,310	48,845	44,830	1.
2.	Bérek...	11,228	552	11,780	10,078	2.
3.	Ruha illetmények	570	—	570	540	3.
4.	Napi díjak...	700	—	700	700	4.
5.	Jutalmak és segélyek... ...	1,100	200	1,300	1,300	5.
	Összesen	59,133	4,062	63,195	57,448	
	Dologi kiadások:					
6.	Haszonbérek...	6,970	250	7,220	7,220	6.
7.	Utazási és átköltözési költségek...	900	100	1,000	1,000	7.
8.	Épületfentartási költségek	4,350	650	5,000	4,050	8.
9.	Irodakezelési költségek ..	5,200	800	6,000	5,732	9.
10.	Bűntárgyalási költségek...	6,250	100	6,350	7,143	10.
11.	Kármentesitések	10,570	915	11,485	11,485	11.
12.	Különféle kiadások	1,250	50	1,300	1,300	12.
13.	Fuvarozási költségek	297,000	3,000	300,000	300,000	13.
14.	Eladási járandóságok	723,000	77,000	800,000	730,000	14.
	Összesen	1.055,490	82,865	1.138,355	1.067,930	
	Összes kiadás	**1.114,623**	**86,927**	**1.201,550**	**1.125,378**	
	BEVÉTEL.					
1.	Eladás belföldön	40.500,000	3.500,000	44.000,000	41.500,000	1.
2.	Beviteli és termelési engedély illetékek	262,419	2,000	264,419	264,844	2.
3.	Kivitelre eladott nyers dohány és gyártmányok .	500,000	—	500,000	500,000	3.
4.	Dohánygyártmányok eladása Bosznia és Herczegovina részére... ...	29,700	—	29,700	20,000	4.
5.	Haszonbérek dohány-kisárúsoktól...	782,772	75,000	857,772	785,293	5.
	Összes bevétel	**42.074,891**	**3.577,000**	**45.651,891**	**43.070,137**	

Személyi járandóságok részletezése.

Létszám		Fizetés	Lakáspénz	Bérek	Ruhailletmények	Napi dijak	Jutalmak és segélyek	Összesen
		f	o	r	i	n	t	
1	*Gondnok*	1,600	500	—	—	—	—	2,100
13	*Kezelő:* 4 1,200 frttal, 9 1,100 „ — 3 term. lakás, 3 280 frt, 5 240 „, 2 200 „ lakáspénz	14,700	2,440	—	—	—	—	17,140
12	*Ellenőr:* 1 1,200 frttal, 2 1,000 „, 8 900 „, 1 800 „ — 1 term. lakás, 1 400 frt, 3 245 „, 6 210 „, 1 175 „ lakáspénz	11,200	2,570	—	—	—	—	13,770
2	*Hivatal-tiszt:* 1 1,000 frttal, 1 800 „ — 1 350 frt, 1 175 „ lakáspénzzel és 1 100 frt lakáspénz-pótlékkal	1,800	625	—	—	—	—	2,425
8	*Segédtiszt:* 3 700 frttal, 3 600 „, 2 500 „ — 1 300 frt, 3 210 „, 2 180 „, 2 150 „ lakáspénzzel és 1 100 frt lakáspénz-pótlékkal	4,900	1,690	—	—	—	—	6,590
19	*Szolga:* 1 400 frttal, 6 350 „, 6 300 „, 6 250 „ — 4 természetbeni lakással, 2 100 frt, 6 70 „, 5 60 „, 2 50 „ lakáspénzzel és mindegyik 30 frt ruha-illetménnyel	5,800	1,020	—	570	—	—	7,390
	Raktári őrök, napszámosok és kisegítő szolgák bére	—	—	7,400	—	—	—	7,400
	Díjnokok az irodai teendők ellátására	—	—	—	—	700	—	700
12	Napszámos napi 1 frt bérrel a központi dohányáruda-raktár részére	—	—	4,380	—	—	—	4,380
	Jutalmak és segélyek	—	—	—	—	—	1,300	1,300
67	Összesen	40,000	8,845	11,780	570	700	1,300	63,195
		48,845						

teni. A fensőbb hatóságok első sorban ugyancsak számtartóságaik által vizsgáltatják meg a fölterjesztett előirányzatokat és ezek szerkesztik meg a tovább fölterjesztendőt. A számtartóság tagjai közül pedig a költségvetési munkálatok végzésére, gazdasági ágról gazdasági ágra azok vannak hivatva, kik a XI. fejezetben tárgyalandó u. n. *főkönyveket* vezetik; mert ezeknek alapján a gazdasági ág multját, s így ebből származó jövőjét leginkább ők ismerik.

Mindennek elkészítésére fokról fokra határidők vannak kitűzve, úgy hogy az összes részleges előirányzatoknak a költségvetési évet megelőző *julius 1-ig* az *állami költségvetés* elkészitése czéljából a pénzügyminiszterhez jutniok. Az egész állami költségvetés előirányzatának összeállítására pedig azért van a pénzügyminiszter hivatva, mert a 48. §-ban kifejtettek szerint, ha van is a többi tárczáknak több-kevesebb bevételük, az állami szükségek fedezéséről első sorban mégis a pénzügyminiszter van hivatva gondoskodni. Neki kell tehát a kiadásokat és a bevételeket összeegyeztetni. Ebből a czélból tehát, ha a kettő között súlyos különbség van, ő van hivatva az egyik vagy másik összeg kisebbítése vagy nagyobbítása iránt a szükséges intézkedéseket megtenni. Ezek közé tartozik az is, midőn a pénzügyminiszter egyik vagy másik szakminisztert szükségleteinek korlátozására kénytelen felhívni, s ebből a czélból tárczaköltségvetését annak még vissza is küldi.

64. §. A költségvetés szerkesztése.

A költségvetésnek az előbbi szakaszban ismertetett szerkesztői a költségvetés szerkesztésénél úgy járnak el, hogy a megállapitandó összegek között megkülönböztetik az *állandókat* a *változóktól*.

Az *állandók* együtt véve képezik némely állam háztartásában az u. n. *normál* budgetet és értik alatta az állandó tételeknek egy külön költségvetésben való összefoglalását, oly czélból, hogy ezeket az összegeket évről évre a törvényhozás ne is tárgyalja; a mit ez mint fölösleges idő- és erőpazarlást után csakugyan nem is tesz. Ilyen normal budget van Angliában, s lehet átalában jól fejlődött állandó viszonyok között élő államok gazdaságaiban. De nálunk még nincs; mert állami életünk a századokon keresztül tartott mesterséges elcsenevészítés miatt, a teljes kiforrástól még messze van. E helyett a fejlődésnek oly arányait mutatja, melyek kizárják nemcsak a kishitűséget, hanem hosszú időre szervezetének, s így

A 63. §-hoz.

Fejezet	Czím		1895. évi előirányzat (forint)	1894. évre megallapitott költségvetés (forint)
		A) Rendes kiadások.		
I.		**A királyi udvartartás költségei**	**4.650,000**	4.650,000
II.		**Ő cs. és apostoli kir. Felsége kabineti irodája és e kabineti iroda nyugdíjai**	**77,065**	74,627
III.		**Országgyülés:**		
	1	A főrendiház kiadásai	60,490	60,130
	2	A képviselőház kiadásai	1.670,468	1.658,495
	3	A magyar delegáczió kiadásai	26,000	6,000
	4	Az állami közös függő adósságot ellenőrző bizottság kiadásai	7,000	7,000
		Együtt (III. fejezet, 1—4. czím)	**1.763,958**	1.731,625
IV.		Az 1895. évi **közösügyi kiadásokból** a magyar korona országait illető összeg	**26.504,967**	26.278,772
V.		Az 1849. évtől az 1867. évig tényleg fennállott **központi kormány közegeinek nyugdíjai átalányképen**	**34,554**	37,032
VI.		**Nyugdíjak:**		
	1	Országgyülés: *a)* főrendiház	2,938	18,583
		b) képviselőház	15,838	
	2	Állami számvevőszék	45,543	43,320
	3	Miniszterelnökség	21,410	21,424
	4	Ő cs. és apost. kir. Felsége személye körüli miniszterium	22,077	21,677
	5	Horvát-szlavon-dalmát miniszterium	2,025	2,025
	6	Belügyminiszterium	754,000	722,000
	7	Pénzügyminiszterium	2.712,000	2.712,000
	8	Kereskedelemügyi miniszterium	981,000	910,000
	9	Földmivelésügyi miniszterium	587,000	563,514
	10	Vallás- és közoktatásügyi miniszt.	340,000	335,000
	11	Igazságügyi miniszterium	1.730,000	1.620,000
	12	Honvédelmi miniszterium	688,600	638.600
		Együtt (VI. fejezet, 1—12. czím)	**7.902,431**	7.608,143

Fejezet	Czím		1895. évi elő-irányzat	1894. évre megállapított költség-vetés
			forint	
		B) Átmeneti kiadások és beruházások.		
		I. Átmeneti kiadások.		
I.		**Állami számvevőszék:**		
		Az állami számvevőszék épületének alapos tatarozására és javítására, a hivatali helyiségek átalakítására és a berendezés részbeni megújítására szükséges 35,000 frtból második részlet	**15,000**	15,000
II.		**Közigazgatási biróságok:**		
	1	A Budapesten székelő közigazgatási biróság helyiségeinek bebutorozására és fölszerelésére --- --- --- --- --- --- ---	22,000	
	4	Ugyanaz részére kibérlendő helyiségek átalakitási költségeire --	5,000	
		Együtt (II. fejezet, 1—2. czim)	**27,000**	
III.		**Miniszterelnökség:**		
	1	A miniszterelnökségi épület helyreállitási és javitási költségeire	5,000	5,000
	2	A fiumei és magyar-horvát tengerparti kormányzó részére épitett új palota belső berendezésére és a palotához tartozó kert előállitásának költségeire --- --- --- --- --- --- --- ---	80,000	
	3	Gróf Andrássy Gyula emlékszobrának létesitésére I. részletként	25,000	
		Együtt (III. fejezet, 1—3. czim)	**110,000**	5,000
IV.		**Ő cs. és apostoli királyi Felsége személye körüli miniszterium:**		
		Az épületek és hivatalos helyiségek helyreigazitására, nélkülözhetlen beszerzésekre és az elemi csapások által okozott károk folytán szükséges javitásokra --- --- --- --- --- --- ---	**4,000**	4,000
V.		**Belügyministerium:**		
	1	A polgárositott magyar határörvidéken fennálló házközösségi intézménynek megszüntetésével járó rendkivüli kiadások az 1885. évi XXIV. t.-cz. alapján: --- --- --- --- --- --- --- ---		
		Személyi járandóságok --- --- --- --- --- --- --- 34.380 frt		
		Dologi kiadások --- --- --- --- --- --- --- --- 1.100 „	35,480	33,160
	2	A m. kir. csendörség állományának és alosztályainak tervezett szaporitásából, valamint a tárkarabélyok és háti böröndök beszerzéséből egyszersmindenkorra felmerülö költségek ---	155,354	53,228
	3	Országos határrendezési és határkiigazitási költség --- --- ---	6,000	6,000
	4	A volt román-bánáti XIII. számu határörezredből alakitott vagyonközség erdőgazdaságának állami ellenőrzése folytán felmerülö költségekre --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	600	600
	5	A m. kir. operaháznál alkalmazandó magyar énekesek s énekesnők kiképzésére szolgáló ösztöndijak --- --- --- --- ---	11,500	20,000
	6	A m. kir. belügyminiszteriumi épület és tartozékai, úgymint a régi országház és az annak elötte a vallás- és közoktatásügyi ministerium részéről elfoglalt régi helytartósági épületeknek halaszthatlan helyreállitásával járó költségekre --- ---	10,000	10,000
	7	Törvényelökészités és szerkesztés czéljaira-- --- --- --- ---	15,000	15,000
	8	A magyar-román határrendezésből kifolyó háromszögelési munkálatok keresztülvitele alkalmával fölmerülö költség -- ---	10,000	10,000
	9	A fő- és székvárosi m. kir. államrendőrségnél az őrszemélyzet létszámának szaporitásából, valamint a dunaparti rendőrfelügyelőség felállitásából egyszer s mindenkorra felmerülö költségekre --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	14,699	20,311
	10	Torontál vármegyei jegyzői szaktanfolyam segélyezésére -- ---	1,000	—
	11	Az ezredéves országos kiállitásra létesitendő községi mintakórház épitési költségeire --- --- --- --- --- --- --- --	6,000	—
		(A kolozsvári nemzeti szinház részére szükséges ruha- és díszlettári fölszerelés beszerzésére) --- --- --- -- --	—	15.000
		(Magyarországi rendeletek tára némely régebbi füzeteinek újra előállitásából fölmerülendö költségekre) -- --- --- --	—	4.600
		Együtt (V. fejezet, 1—11. czim	**265,633**	187.899

A 63. §.-hoz.

Fejezet	Czim		1895. évi előirányzat	1894. évre megállapitott költségvetés
			forint	
VIII.		**Igazságügyi miniszterium:**		
	1	Központi igazgatás	1,600	1,600
	2	Kir. Curia	70	70
	3	Kir. táblák	50	50
	4	Kir. főügyészségek	3,000	3,000
	5	Kir. törvényszékek és járásbiróságok	35,391	35,371
	6	Kir. ügyészségek...	68,060	74,260
	7	Országos fegyintézetek, kerületi börtön, közvetitő intézet és állami fogház	193,367	182,693
	8	Büntetéspénzek országos alapja	441,426	438,760
		Együtt (VIII. fejezet, 1—8. czim)	**742,964**	735,804
IX.		**Honvédelmi miniszterium:**		
	1	A Ludovika akadémiai általános alapnak jövedelmeiből és a fizetéses növendékekért fizetett tápdijakból	224,259	223,601
	2	Honvéd menház-alap jövedelme	2,260	1,439
	3	Az elárverezett, továbbá a lóvállalkozók által megtéritett lovakért	20,000	20,000
	4	Haszonvehetlen töltényhüvelyek és szabályszerűtlen ólomért	36,300	40,000
	5	Nyugdijak (téritmények a közös hadügyi tárczából)	87,800	89,000
	6	Az elviselt ruházati és felszerelési czikkek hulladékainak eladásából	800	500
	7	Haszonbérek	3,000	
		Együtt (IX. fejezet, 1—7. czim)	**374,419**	374,540
		B) Átmeneti bevételek.		
I.		**Pénzügyminiszterium:**		
	1	Állami javak eladása, és pedig:		
		a) Állami javak eladásából...	1.800,000	2.000,000
		b) A telepitvényesek által fizetendő vételárak és kamatok (hátralékokkal együtt)	1.400,000	1.200,000
		c) A maradvány- és irtványföldek váltságdijai	50,000	27,000
		Összesen (I. czim)	3.250,000	3.227,000
	2	Állami előlegekből	597,000	582,000
	3	A pénzverésből eredő bevétel...	15.170,250	43.359,000
	4	A Fiuméban emelendő pénzügyőri laktanya létesitésére forditandó és kölcsön útján beszerzendő	174,956	—
	5	A szapáryfalvai iskola felépitési költségeire adandó állami előlegvisszatéritésére	1,058	—
	6	A fernezelyi kohónál épitendő szállópor-kamarákra, csatornákra és egy központi kéményre tiz év alatt a kohójövedelemből visszatéritendő előlegképen engedélyezett 60,000 frtnak I. törlesztési részlete	6,000	—
		Együtt (I. fejezet, 1—6. czim)	**19.199,264**	47.168,000

és igy tovább végig.

háztartásának állandó összegekben való nyilvánulását is. A magyar birodalom költségvetésének szerkesztésénél, az állandó tételek tehát csak annyiban képezik *külön* elbánás tárgyát, hogy (mint pl. az udvartartás költségei) külön törvényben előre meg vannak állapitva, vagy pedig, hogy az egyes pénzügyi műveletekben (pl. államadósságoknál, épitkezéseseknél stb.) magánjogilag előre megállapitott kamatok, törlesztési részletek (annuitások) egyik költségvetésből a másikba változatlanul kerülnek át. Így kell felfogni a rendszeresített létszám alapján kiszámitott *személyes állandó* illetményeket is.

A *változó* tételek megállapitásánál az úgynevezett *tapasztalati* év vagy évek eredménye szokott irányadó lenni. Értvén ez alatt a költségvetési évet megelőző második és visszafelé menő éveket. Így 1896-nak tapasztalati éve 1894 és nem 1895; mert ennek folyamában szerkesztvén az 1896-iki költségvetést: a szerkesztés idejében csak az 1894. és még korábbi évek gazdasági eredménye ismeretes és irányadó a következő költségvetésre nézve. Igen sokszor tehát nem elég a változó tételek előirányzásánál csak egy tapasztalati év eredményeit venni tekintetbe, hanem gyakran az ilyen évek egész csoportjának eredményéből nyert adatok fogják a költségvetés illető tételeinek mennyiségi alapját képezni. Nevezetesen *a)* ha a közelebbről lefolyt három év gazdasági eredménye egymástól feltünően nem különbözik, akkor ezek *átlagos* eredménye veendő tekintetbe az összeg előirányzásánál. *b)* Ha azonban ez a három év aránytalanul eltérő összegeket mutat, akkor öt, hét, sőt több év gazdasági eredményéből kiszámitott *átlag* szolgál zsinórmértékül. Ekkor azonban a legnagyobb és a legkisebb eredményt mutató éveket a csoportból egyenlő számmal ki kell hagyni, s csak az így maradó eredmények átlaga jő tekintetbe. *c)* Folytonos tekintettel kell lenni arra, ha vajjon az illető összeg évről évre állandó gyarapodást, avagy csökkenést mutat-e? s ekkor elég, ha a szabályosnak mutatkozó *emelkedési vagg csökkenési* %-ot adjuk az utolsó év eredményéhez. *d)* Az olyan összegeknél, melyek először foglalnak helyet a költségvetésben, s melyeknek tehát multjok nincs: más hasonló rovatoknál szerzett *tapasztalás* alapján készítjük el a költségvetést. Néha a legkülönbözőbb körülmények szoktak a kiszámitásra sajátlagos támpontokat nyujtani. Különösen oly gazdasági ágaknál, melyek eredményének meghatározására műszaki, művészi vagy más *szakismeretek* szükségesek. Ezeknél részletesen kidolgozott tervek és költségszámítások alapján szabad az előirányzatot megszerkeszteni. A

számok gépies eredményét azonban föltétlenül elfogadni soha sem szabad, hanem már a számtartóságoknak lehetőleg tekintetbe kell még venni azokat a körülményeket is, melyek a költségvetési év gazdaságára előreláthatólag befolyással lesznek. Ilyenek az időközben hozott *új törvények*, vagy rendeletek által nyitott bevételi, vagy kiadási források. Ide tartoznak egészséges államokban az államélet és gazdaság fejlődése, s ezzel együtt az egész költségvetés szabályosan állandó *emelkedése.* Vannak azonban körülmények, melyeknek gazdasági horderejét előre meghatározni nem lehet. Ily esetekben bevételeknél ezek legkevesebbje, a kiadásoknál pedig ezek legnagyobb valószinü összege veendő számításba. Ez az úgynevezett *minimál* és *maximál* tételek rendszere.

Itt döntendő el az a kérdés is, hogy a mult év, vagy évek eredményének a jogilag *kiszabott*, vagy csak a pénztárakba tényleg *lerótt* összegek tekintessenek-e? Elv az, hogy az állam által jogosnak végérvényesen kimondott bevételek és kiadások összege a teljesítéstől függő nem lehet; mert ez utóbbi — különösen az állami bevételek fizetésére kötelezett polgároknál — nemcsak a fizetési képességtől, hanem a fizetési akarattól is függ. Ezért az állami költségvetés megállapításánál elvileg nem a tényleg fizetett, vagyis: lerótt összegek szolgálnak a kiszámítás alapjául; mert ezek mennyisége gyakran épen jog és törvény iránti tiszteletlenségről tesz tanubizonyságot. Hanem alapúl szolgálnak az előírt, vagyis: jogilag kiszabott összegek; mert ha ezek a fennálló törvények helyesen felfogott értelmében, lelkiismeretesen lettek kiszabva: akkor előbb-utóbb leróvni is fogják azokat. Meg kell vallani azonban, hogy jogállamnak gazdaságához egyedül méltó, ennek az elvnek gyakorlati keresztülvitele, a bevételek kifogástalan kivetését és behajtását tételezi fel, s igy igen sok kivételnek enged helyet. Ezért csak a kiadások azok, melyeknél föltétlenül a kiszabott összegek szolgálnak az előirányzás alapjául.

Az állami költségvetés egészének, a pénzügyminiszter által való szerkesztése alkalmával előforduló számszerű és alaki munkálatok közé tartozik annak kimutatása is, hogy a tárczaköltségvetések a *folyó* évi költségvetési törvényben megállapitott összegektől hol és mennyiben térnek el? A pénzügyminiszter erről egy különbözeti kimutatást szerkesztet, s ennek alapján minden oly tétel iránt, hol nagyobb eltérés mutatkozik, vagy a hol egyátalán megtakarítást vagy nagyobb bevételt vél eszközölhetni, az illető miniszterrel leve-

lezés útján előleges tárgyalásokat indit meg. Egyébiránt a kiadásoknak a bevételekkel összhangzásba hozása, vagyis: az államgazdasági egyensúly fölött, nemcsak a pénzügyminiszter, hanem mint az egész államéletre kiterjedő fontos körülmény fölött az egész minisztertanács hivatva van őrködni. Ezért az állami költségvetést ebben újból beható tárgyalás alá veszik. Ha a pénzügyminiszter által megindított tárgyalások, vagy a minisztertanács tanácskozásai folyamán a miniszterek között kiegyenlíthetlen elvi ellentétek mutatkoznak: akkor ezek fölött a minisztertanács többsége, illetőleg mint a végrehajtó hatalom feje: Ő Felsége határoz. Ha e határozatért egy, vagy több miniszter, vagy épen a minisztertanács sem hajlandó a felelősséget elvállalni: akkor azok egyenként vagy összesen megbizatásukat, tárczájukat a Felség kezébe leteszik. E tárczákat azután a Felség oly államférfiakra bizza, kik a törvényhozás bizalma mellett, az államélet és az államgazdaság vezetésére, az adott körülmények között képeseknek és hajlandóknak mutatkoznak.

Végül az így megszerkesztett költségvetési előirányzatot, mint alkotmányos szokás szerint minden törvényjavaslatot, előleges „hozzájárulás“ czéljából a kormány Ő Felsége elé terjeszti. Így az, mint az összes végrehajtó hatalmi tényezők gazdasági felfogásának kifejezője kerül, többnyire kimerítő szóbeli jelentés, vagyis: exposé kiséretében a törvényhozás elé, hol azt a pénzügyminiszter nyujtja be. A beterjesztés rendszerint a költségvetést megelőző év *szeptember* havában, vagy később is, de lehetőleg oly időben történik, hogy az a folyó, vagyis: a költségvetést megelőző év folyamán törvényhozásilag tárgyalható és törvényerőre emelhető legyen.

Az állami költségvetési előirányzat külső megjelenése szerint két főcsoportra oszlik. Az egyik a sommázat, a másik a részletezés és indokolás. Ezeket a következő két szakaszban tárgyaljuk.

65. §. A költségvetés sommázata és berendezése.

Az állam költségvetési előirányzatának minden példánya egyszer több, máskor kevesebb, rendesen körülbelül 20 füzetben 250 ivet tevő nyomtatvány szokott lenni. A füzetek közül egyik, mely csak 2—3 ívre terjed, ezt a czimet viseli: „Állami költségvetés a magyar korona országai részére“. Ez a füzet azonban a költségvetési előirányzatnak tulajdonképeni sommázata, mert a részletezések és indokolások a többi füzetekben vannak.

A költségvetés berendezését az a czél határozza meg, hogy *áttekintést* kell nyujtania az állam gazdálkodása felett. Ez pedig csak úgy érhető el, ha az állami gazdaságot, mint szerves *egészét egységesen* fogjuk fel, s egyöntetű szemléleti módon juttatjuk kifejezésre. Más szóval: szigorúan tartjuk magunkat már a 2. szakaszban felállított ahhoz az alapelvhez, mely szerint a számtartás rendszerének összhangban kell lenni a gazdaság természetével. Volt ez máskép is. Eredetileg minden kiadási czélra kerestek egy bevételi forrást, s meghatározták és ellenőrizték, hogy ezeket a bevételeket csak arra a kiadásra fordítsák. Ez pedig sok hátránynyal járt; mert gyakran *már* jelen volt a szükség és *még* nem volt pénz; vagy pedig már használatlanul hevertek az *egyik* czélra szánt összegek, míg valamely *más*, de épen oly fontos czélnál égető szükség maradt fedezetlenül. A heverő pénzt aztán a megengedett czélra annál könynyebben adták ki. Pedig az állami gazdaság minden bevétele a társadalom gazdaságából lévén elvonva, azokat sem hevertetni, sem könnyelmüen kiadni nem szabad. Aztán a pénznek nem is anyaga, hanem értéke szolgál valamely czélra, s így nincs értelme azt erre anyagában kötni le. Az angol költségvetésben látszik legjobban az egységes rendszerre való törekvés. Eredetileg minden bevételi forrásból külön alapot képeztek. Csak az államadósságok terhe alatt kezdették valamennyi alapot igénybe venni, míg a XVII-ik század végén és a következő elején hat alapból csináltak egyet. Később új alapok keletkeztek. Végül a mult század közepén valamennyi alapból lett az ú. n. consolidált, állandó alap, vagyis: normal budget. Így alakult az angol költségvetés, az angol állami és gazdasági élet természetének megfelelőleg, s így kell a magyar állami költségvetést is saját állami gazdaságunk természetének megfelelően berendezni.

Már pedig az elmondottak szerint az államnak szükségei vannak, melyek fedezésére magának jövedelmi forrásokat nyit. Az államgazdaság természetéből kifolyólag tehát a költségvetés szerkesztésénél első sorban a *szükségek* mennyiségét kell meghatározni, hogy aztán a *fedezet* nagysága ehhez alkalmazkodjék. Minthogy pedig ez a két fogalom, a költségvetés egész tartalmát magában foglalja, ezért egyszersmind a költségvetés sommázatának két legfőbb osztályát is alkotja, vagyis a költségvetés első sorban szükségletre és fedezetre, vagyis *kiadásra* és *bevételre* oszlik.

Ha tovább azokat a gazdasági tényeket és viszonyokat veszszük vizsgálat alá, melyekből a szükséglet és fedezet alakul, úgy

tapasztaljuk, hogy a költségvetésnek úgy szükségleti mint fedezeti osztályát *rendesre* és *rendkivülire* kell osztani; mert az államgazdaságában fordulnak elő olyan vagyonváltozások, melyek az államélet és gazdaság természete, vagy a tételes törvények szerint, az állam tervszerű gazdálkodásának *közönséges* kifolyásaként, ha változó összegben is, de évről évre jelentkeznek; de fordulnak elő olyan vagyonváltozások is, melyek az államélet és gazdaság természetéből csak kivételesen egyszer-mindenkorra, vagy ha többször is, de nem tartósan folynak. Hangsúlyozzuk, hogy a költségvetésben így előforduló rendes és rendkivüli vagyonváltozásokat az állandóktól és változóktól meg kell különböztetni; mert az előbbieknél a vagyonváltozások származásának, az utóbbiaknál mennyiségüknek hullámzására van a súly fektetve. Szabály szerint csak rendes vagyonváltozások lehetnek állandók és változók.

A magyar állami költségvetésben a *rendkivüli kiadásoknak* ismét három részét kell megkülönböztetni, ú. m.: átmenetieket, beruházásokat és közös-ügyieket. Az *átmenetiek* alatt azokat a rendkivüli kiadásokat kell érteni, melyek személyi javak megszerzése czéljából adatnak ki, s így az államnak közvetlen sem jövedelmet nem hoznak, sem pedig a leltári vagyont nem szaporitják. Így: a rendelkezési állapotba helyezett tisztviselők illetményei, drágasági pótlék stb. A *beruházások* az átmenetieknek ellentétjei, minthogy ezek egy vagy más alakban az állam vagyonát szaporitják. Tehát dologi kiadások. Így: valamely vasútnak megvétele, az állandó országház épitése stb. A *közösügyi* rendkivüli kiadások azért vannak külön fölemlítve, mert a közös költségvetésben nincs a rendkivüli rész átmenetiekre és beruházásokra felosztva, s így a közös budget rendkivüli részét ezek egyikébe sem lehetett beilleszteni. A magyar állami költségvetés *bevételeinek rendkivüli* része csak az átmenetiekből áll. Ezek legtöbbször oly bevételek, melyek néha átmeneti kiadás megtérüléséből, legtöbbször pedig államjószágok eladásából származnak.

A költségvetés további felosztása is az államélet természetének megfelelő alkotmány, kormányzat és igazgatás rendszeréhez simul. Ennek az ú. n. tárgyilagos, realis rendszernek minden más rendszer fölött az az előnye van, hogy a költségvetés végrehajtásával megbizottak felelőssége több biztossággal és pontossággal érvényesithető. Ezért a további berendezés a király, az országgyülés, a közös ügyek, a horvát-szlavon autonomia, a miniszteriumok, az alá-

rendelt hatóságok stb. szerint úgy a rendes, mint az átmeneti, beruházási és közösügyi részben, *fejezetek*ben és *czímek*ben nyilvánul, melyekre azok az osztályok mind felosztva vannak. Ezeket a *fejezeteket* egyenként is, tekintet nélkül arra, hogy bevételre vagy kiadásra, avagy egy miniszter hatáskörére vagy pedig az állami életnek valamely tárgyilagos ágazatára vonatkoznak: közkeletűleg szintén *tárczáknak* szokás mondani. A költségvetési előirányzatnak a czímeknél kisebb csoportokra való további felosztása már nem a sommázatban, hanem a részletezésekben és indokolásokban van.

A sommázatban van még legvégül a *költségvetési mérleg*, mely 1895-re alakilag és tartalmilag látható, a mint következik:

Mérleg.	Előirányzat 1895.	Előirányzat 1894.	1895. évi több	1895. évi kevesebb
Rendes kiadások...	421.053,098	394.582,835	26.470,263	—
Átmeneti kiadások...	20.046,853	47.626,883	—	27.580,030
Beruházások...	20 095,195	16.451,975	3.643,220	—
Rendkivüli közösügyi kiadás..	6.597,602	6.530,561	67,041	—
Összesen ...	467.792,748	465.192,254	2.600,494	—
Rendes bevételek ...	445.375,831	416.908,094	28.467,737	—
Átmeneti bevételek...	22.435,226	48.395,848	—	25.960,622
Összesen ...	467.811,057	465.303,942	2.507,115	—
Összes kiadás ...	467.792,748	465.192,254	2.600,494	—
Összes bevétel ...	467.811,057	465.303,942	2.506,115	—
Fölösleg ...	18,309	111,688	—	93,379

A rendes kezelés mérlege a következő:

rendes kiadás ...	421.053,098	frt.
rendes bevétel ...	445.375.831	„
fölösleg ...	24.322,733	frt.

A költségvetési mérleg tehát a bevételek és kiadások között levő viszonyt juttatja kifejezésre. E viszony eredményeül vagy költségvetési *fölösleg*, vagy költségvetési *hiány*, deficzit mutatkozik. Az előbbi a szükségleteknél nagyobb fedezetből, az utóbbi a fedezetnél nagyobb szükségletből származik, s mindkettő, ha nagyobb összeg-

ben jelentkezik: az állami háztartás ferde helyzetére mutat. A fölösleg azért, mert oly összegeket von el a polgárok gazdálkodásából, melyeket felhasználni nem tud. A hiány pedig azért, mert az oly magán vagy nyilvános gazdaság, mely saját terheit viselni képtelen: nem életképes, s előbb-utóbb romlásra vezet. Ezért úgy a fölöslegnek, mint még inkább a hiánynak megszüntetése, az államhatalmi összes tényezők kiváló gondoskodásának tárgyát kell képeznie. A számtartásnak pedig feladata a helyzet igazi világosságban való bemutatása által, ama tényezőket ily gondoskodásra késztetni. A költségvetési hiányt *állandónak*, krónikusnak mondják, ha több költségvetési évre azonos okokból terjed. *Időleges*, ákut akkor, ha csak egy-két évre terjed. Fedezéséről mindkét esetben rendesen a kiadások leszállítása, a bevételek emelése, vagy pedig az állam hitelének állósított adósság alakjában való igénybe vétele által lehet gondoskodni. A költségvetési fölöslegnek és hiánynak ellentéte a zárószámadási különféle fölösleg és hiány, miről a zárószámadásnál lesz szó. A költségvetési hiánytól meg kell különböztetni a *pénztári* hiányt. Ez a bevételi törvényeken gyökerező, s így *jogilag* meglevő állami bevételek tényleges, vagyis: pénztári foganatosításának, a *lerovásnak* ideig-óráig a gazdasági év folyamában való szünetelése következtében áll elő. Ezt a hiányt függő adósság által szokás fedezni.

66. §. A költségvetés részletezése és indokolása.

A költségvetésnek az előbbi szakaszban tárgyalt sommázata és felosztása folytatást nyer azokban a füzetekben, melyek a költségvetésnek további részleteit és indokolásait foglalják magokban.

Az első füzetben az ú. n. kisebb tárczák részletezése és indokolása van. Ezt a kisebb tárcza kifejezést a parlamenti gyakorlat szülte és értik alatta, a költségvetésnek a belügyi tárczáig tartó azt a rendszerint első 16—17 fejezetét, melyek a többi füzetekben lévő tárczákhoz képest csakugyan kis terjedelműek és a melyek *nem* miniszteri tárczát, hanem az állami gazdaságnak valamely más ágát, pl. a királyi udvartartást, az országgyülést, az állami adósságok valamely csoportját, az állami számvevőszéket stb. foglalják magokban. Avagy ha miniszteri tárcza is a mit magokban foglalnak, de olyan tárcza, mely a végrehajtó kormányhatalomnak tartalmilag, a 32. §-ban ismertetett egyik ágát sem foglalja magában. Ilyen

a miniszterelnök, a Felség személye körüli, valamint a horvát-szlavon miniszter tárczája. Ezeknek a tárczáknak viselőit, ha egyszersmind más tárczát is nem kormányoznak: tárcza nélküli minisztereknek is szokás nevezni.

Minden további vagyis: nem kisebb tárczának aztán két külön önálló füzete van. Az egyik a részletezést, a másik az indokolást foglalja magában és pedig a tárczának úgy bevételeire, mint kiadásaira nézve. A részletező füzet szerint, a költségvetés sommázatában levő czimek még *rovatokra* és *alrovatokra* is fel vannak osztva. Sőt a kiadásoknál a rovatok és alrovatok még *személyi* és *dologi* csoportokra is el vannak különítve. Még az előbbiek *létszám*, az utóbbiak *tételek* szerint is részletezve vannak. Úgy ezeknek, mint az indokolásoknak adatai vagy az elemi és részleges költségvetési előirányzatokból és ezeknek indokolásaiból, vagy pedig magától a költségvető miniszteriumtól illetőleg minisztertől származnak. És felvilágosítást nyujtanak: mindazon körülményekről, melyek a minisztert az előző költségvetési törvénytől eltérő vagy nem eltérő összeg előirányzására birták. Ilyenek: az alapul szolgáló átlagos számítások, a folytonos emelkedést vagy csökkenést mutató statisztikai adatok stb., úgy hogy ez indokolások idővel az állami háztartás történetének legközvetlenebb kútforrásai lesznek.

A szoros értelemben vett részletezéseken és indokolásokon kivül még gyakran egyik vagy másik miniszter az államgazdaság valamely ágának fejlődését, mint a költségvetési előirányzat mellékletét önálló füzetben mutatja be. Így: az állami jószágok eladását, az állami iskolák szaporodását, a posta- és táviró-hálózat kiterjedését, az aldunai vaskapu munkálatait stb.

67. §. A költségvetés országgyülési tárgyalása.

A költségvetést első sorban a képviselőház és pedig ennek pénzügyi szakbizottsága tárgyalja. Ebben a bizottságban minden tárczának külön-külön és átalában az egész előirányzatnak van egy előadója. Ezeknek meghallgatása mellett a bizottság előbb az egész előirányzatot *átalában*, aztán az egyes tárczákat részletesen, tárgyalás alá véve: saját véleményét tárczánként külön szerkesztett és a költségvetésre átalában is kiterjedő jelentésben terjeszti a képviselőház elé. E jelentések alapján szövegezi véglegesen a pénzügyminiszter a *költségvetési törvényjavaslatot*, melyet most már maga

a képviselőház, az előadók meghallgatása mellett előbb átalánosságban és ezután részleteiben a legbehatóbb vita tárgyává tesz. A vitának legutolsó és legkimagaslóbb része az *appropriáczió*, vagyis valamely kormány iránt táplált bizalom vagy bizalmatlanság szerint, a budgetnek a kormány rendelkezésére bocsátása vagy megtagadása. A tárgyalás folytán a költségvetésben felvett összegeket megváltoztathatják, nagyobbra vagy kisebbre tehetik, egyes összegeket egészen törülhetnek is. De a költségvetést — mint ezt sokan vélik — az államélet koczkáztatása nélkül: egészben nem tagadhatják meg. Legalább is a rendes bevételek és kiadások, mint az állami élet fentartására szükséges gazdasági javak legkevesebbje: minden körülmények között megszavazandó. Ellenben a rendkivüli kiadások és bevételek, egészben megtagadhatók a nélkül, hogy ez által az államélet koczkáztatnék. Így fogják ezt fel Angliában is, honnan a költségvetés intézménye származik.

Ha a költségvetés fölött a képviselőház úgy egészben mint részleteiben nyilatkozott: további tárgyalás czéljából azt a főrendiházhoz teszik át. Ennek a költségvetésre nézve nálunk épen annyi és olyan jogai vannak, mint az alsóháznak. Ha az országgyülés két háza a költségvetésre nézve egymástól eltérő véleménynek adna kifejezést, ekkor az erre okot szolgáltatott költségvetési részleteket úgy az alsó, mint felsőházban ismételve addig veszik tárgyalás alá, míg az eltéréseket kiegyenlítik. Így a költségvetést az egész országgyülés által lett elfogadás után terjesztik szentesítés czéljából a Felség elé. Ha azonban a két ház valamely tétel fölött meg nem egyezne: ekkor az ugyanazon czélból mult évben fölvett összeg marad érvényben. Ha pedig ilyen abban elő nem fordul, akkor a két ajánlatba hozott összeg közül a kisebb elfogadása látszik okszerűnek.

VIII.

AZ ÁLLAMKÖLTSÉGVETÉSI TÖRVÉNY.

---

68. §. A költségvetési törvény fogalma és berendezése.

Költségvetési törvény alatt évről évre az azon évi költségvetési előirányzatnak változtatva vagy változatlanul törvényerőre emelt olyan sommazatát kell érteni, mely a részletezésekből a rovatokat is magában foglalja. Az előbbi szakaszokban láttuk, hogy az előirányzat külsőleg főleg két részre oszlik, ú. m. sommázatra és részletezésre, s hogy a sommázatban a költségvetésnek kiadási és bevételi, rendes és rendkivüli, átmeneti, beruházási és közösügyi, s ezeknek fejezetekre és czímekre való felosztása van belefoglalva. A részletezésekben és indokolásokban pedig a rovatok és alrovatok, valamint ezeknek további részletekre való felosztása és az indokolása van közzé téve. Már most a költségvetési törvénybe a költségvetési előirányzatnak *sommázata* és a részletekből a *rovatok* vannak fölvéve. Az alrovatok, valamint a további részletezés és indokolás tehát nincs a költségvetési törvényben.

Különben az egész törvényt a *különleges részben* fejezetek, czímek és rovatok szerint tárgyaljuk. Úgy hogy 1895-re onnan a költségvetési törvény akár össze is állítható. Itt csak azt jegyezzük meg, hogy maga a törvény 7—8 szakaszból (§) szokott állni. Az *első* szakasz a magyar korona országainak kiadásait rendes, átmeneti, beruházási és rendkivüli közösügyekre, tehát négy összegre osztva határozza meg. A *második* szakaszban az van, hogy az előbbi szakaszban meghatározott összegek, fejezetek, czímek és rovatok szerint hogyan oszlanak meg. Más szóval: a második szakasz előbb a rendes, azután az átmeneti, tovább a beruházási és végül a közösügyi kiadásokat fejezetekre, czímekre és rovatokra osztva sorolja fel. A *harmadik* szakasz elmondja, hogy a második szakaszban megajánlott kiadások fedezésére Magyarország jövedelmei, a magyar *állami* költségekre

és Horvát-Szlavonországok beligazgatási szükségletére nézve, egyszersmind Horvát-Szlavonországok bevételei is jelöltetnek ki. Aztán felsorolja előbb a rendes, azután az átmeneti bevételeket fejezetenként, czimenként és rovatonként. A *negyedik* szakasz a második és harmadik szakasz közti különbség, vagyis a költségvetési fölösleg hovafordítása, vagy hiány fedezetéről intézkedik. Az *ötödik* azokra a törvényekre hivatkozik, melyek szerint a harmadik szakaszban felsorolt jövedelmek beszerzendők. A *hatodik* szakaszban az alább tárgyalandó *átruházás* tilalma és az ez alól való kivételek vannak elmondva. Még egyik-másik évi budget-törvényben van néha egy-egy szakasz, mely arra az évre valami más egyébről intézkedik. De még egy, az utolsó, minden esetre azt az intézkedést tartalmazza, hogy a költségvetési törvény *végrehajtását a pénzügyminiszterre* bízzák.

Úgy az előirányzatnak, mint a budget-törvénynek kiadásra és bevételre, rendesre, átmenetire és közös ügyekre, fejezetekre, czímekre rovatokra és alrovatokra való felosztását *osztály-* (hibásan: *rovat*) *rendszernek* mondják. Az előirányzatból a törvénybe átvett részek *tartalom* tekintetében is, ritkán és kevésbé szoktak változás alá jönni. A csekély *alaki* eltérés pedig legjobban a költségvetési törvényből a 173., 174. és 175. lapokon bemutatott *részeknek* a 159., 160. és 161. lapokon bemutatott előirányzati töredékekkel való összehasonlítása által ismerhető meg. Különben a legújabb költségvetési törvénynek, az azon évi törvénytárban való megtekintése minden esetre ajánlatos.

69. §. A költségvetési hitel fogalma és korlátozása.

A 16-ik szakaszból ismerjük átalában a hitel fogalmát. Ezzel kapcsolatban költségvetési hitel alatt a minisztereknek és az állami számvevőszék elnökének, a költségvetési törvényben adott azt a *felhatalmazást* értjük, mely szerint a saját tárczájukat illető állami *bevételek* és *kiadások* fölött a törvények és szabályok értelmében intézkedjenek. Megjegyezzük azonban, hogy a *nem* miniszteri tárczák költségvetési hitele fölött, részint a pénzügy-, részint a belügyminiszterek intézkednek. Csak a nyugdíj-tárczából minden egyes miniszterre eső czím fölött rendelkeznek még az illető miniszterek.

A költségvetési hitel igénybevétele *tartalom* tekintetében a költségvetési törvényben felvett összegekre, *idő* tekintetében a költségvetési évre terjed. A tartalom azonban *korlátozásoknak* van alávetve. De *tágítható* is az, sőt az idő néha épen *megnyujtást* szenved.

A 68. §-hoz.

1895. évi IV. Törvényczikk az 1895. évi állami költségvetésről.

(Szentesitést nyert 1895. évi márczius hó 31-én. — Kihirdettetett az „Országos Törvénytár"-ban 1895. évi április hó 3-án.)

MI ELSŐ FERENCZ JÓZSEF,

ISTEN KEGYELMÉBŐL AUSZTRIAI CSÁSZÁR, CSEHORSZÁG KIRÁLYA STB. ÉS MAGYARORSZÁG APOSTOLI KIRÁLYA.

Kedvelt Magyarországunk és társországai hű Főrendei és Képviselői közös egyetértéssel a következő törvényczikket terjesztették szentesités végett Felségünk elé:

1. §.

Az 1895. évre a magyar korona országainak rendes kiadásai:

Négyszázhuszonegy millió hetvenkétezer hatszáz kilenczvennyolcz o. é. forintban;

átmeneti kiadásai:

Husz millió hétszázhatvankétezer ötszázhatvanhat o. é. forintban;

beruházási kiadásai:

Husz millió kilenczvenötezer százkilenczvenöt o. é. forintban;

rendkivüli közösügyi kiadásai:

Hat millió ötszázkilenczvenhétezer hatszázkét o. é. forintban

állapittatnak és ajánltatnak meg.

2. §.

Ez összegek a következő fejezetek, czimek és rovatok szerint oszlanak meg:

A) **Rendes kiadások.**	Rovatonként	Czimenként	Fejezetenként
	forint		
I. Fejezet.			
A királyi udvartartás költségei			4.650,000
II. Fejezet.			
Ő császári és apostoli királyi Felsége kabineti irodája és e kabineti iroda nyugdíjai:			77.065
III. Fejezet.			
Országgyülés:			
1. cz. A főrendiház kiadásai...		60,490	
2. cz. A képviselőház kiadásai		1.680,468	
3. cz. A magyar delegatió kiadásai		26,000	
4. cz. Az állami közös függő adósságot ellenőrző bizottság kiadásai		7,000	
Együtt (III. fejezet, 1—4. czim)			1.773,958
IV. Fejezet.			
Az 1895. évre megállapitott *közösügyi kiadásokból* a magyar korona országait illető összeg			26.504,967
V. Fejezet.			
Az 1849. évtől az 1867. évig tényleg fennállott *központi kormány közegeinek nyugdijai* átalányképen			34,554

és igy tovább.

	Rovatonként	Czimenként	Fejezetenként
	forint		
***B)* Átmeneti kiadások és beruházások.**			
I. Átmeneti kiadások.			
I. Fejezet.			
Állami számvevőszék:			
Az állami számvevőszék épületének alapos tatarozására és javitására, a hivatali helyiségek átalakitására és a berendezés részbeni megújitására szükséges 36,000 forintból második részletül			15,000
II. Fejezet.			
Közigazgatási biróságok:			
1. cz. A Budapesten székelő közigazgatási biróság helyiségeinek bebutorozására és felszerelésére		22,000	
2. cz. Ugyanaz részére kibérlendő helyiségek átalakitási költségeire		5,000	
Együtt (II-dik fejezet, 1—2. czim)			27,000
III. Fejezet.			
Miniszterelnökség:			
1. cz. A ministerelnökségi épület helyreállitási és javitási költségeire		5,000	
2. cz. A fiumei és magyar-horvát tengerparti kormányzó részére épitett új palota belső berendezésére és a palotához tartozó kert előállitásának költségeire ...		80,000	
3. cz. Gróf Andrássy Gyula emlékszobrának létesitésére I. részlet		25,000	
Együtt (III. fejezet, 1—3. czim)			110,000
IV. Fejezet.			
Ő császári és apostoli királyi Felsége személye körüli miniszterium:			
Az épületek és hivatalos helyiségek helyreigazitására és nélkülözhetlen beszerzésekre és az elemi csapások által okozott károk folytán szükséges javitásokra ...			4,000
V. Fejezet.			
Belügyminiszterium:			
1. cz. A polgárositott magyar határőrvidéken fennálló házközösségi intézménynek megszüntetésével járó rendkivüli kiadásokra az 1885. évi XXIV. t.-cz. alapján:			
Személyi járandóságok	34,380		
Dologi kiadások	1,100		
Összesen (1. czim)		35,480	

és így tovább.

	Rovatonként	Czimenként	Fejezetenként
	forint		
VIII. Fejezet.			
Igazságügyi miniszterium.			
1. cz. Központi igazgatás		1,600	
2. cz. Királyi Curia		70	
3. cz. Királyi táblák		50	
4. cz. Királyi főügyészségek		3,000	
5. cz. Királyi törvényszékek és járásbiróságok		35,391	
6. cz. Királyi ügyészségek		68,060	
7. cz. Országos fegyintézetek, kerületi börtön, közvetitő intézet és állami fogház		193,367	
8. cz. Büntetéspénzek országos alapja ...		441,426	
Együtt (VIII. fejezet, 1—8. czim)			742,964
IX. Fejezet.			
Honvédelmi miniszterium.			
1. cz. A Ludovika akadémiai általános alapnak jövedelmeiből és a fizetéses növendékekért fizetett tápdijakból		224,259	
2. cz. Honvéd menházalap jövedelme		2,260	
3. cz. Az elárverezett, továbbá a ló-vállalkozók által megtéritett lovakért		20,000	
4. cz. Haszonvehetlen töltényhüvelyek és szabályszerütlen ólomért		36,300	
5. cz. Nyugdijak: a közös hadügyi tárcza által, a hadsereg állományából a honvédséghez áthelyezett tisztek után fizetendő téritmények		87,800	
6. cz. Az elviselt ruházati és felszerelési czikkek hulladékainak eladásából		800	
7. cz. Haszonbérek		3000	
Együtt (IX. fejezet, 1—7. czim)			374,419
Rendes bevételek összege			**446.115,031**
***B)* Átmeneti bevételek.**			
I. Fejezet.			
Pénzügyminiszterium.			
1. cz. Állami javak eladása és pedig:			
a) Állami javak eladásából	1.800,000		
b) A telepitvényesek által fizetendő vételárak és kamatok (hátralékokkal együtt)	1.400,000		
c) A maradvány- és irtványföldek váltságdíjai	50,000		
Összesen (1. czim)		3.250,000	
2. cz. Állami előlegekből		597,000	
3. cz. A pénzverésből eredő bevétel		15.170,250	
4. cz. Fiuméban emelendő pénzügyőri laktanya létesitésére forditandó s kölcsön útján beszerzendő		174,956	

és igy tovább végig.

A költségvetési hitel igénybevételének tartalmi korlátozása alatt értjük: *a)* az átruházás tilalmát, *b)* a részletezéseket és indokolások kötelező voltát, *c)* a hitelfelosztást.

a) Míg az országgyülés a költségvetésnek teljesen az ő akaratától, beleegyezésétől való függés által minél nagyobb befolyást iparkodik gyakorolni az államgazdaságra: addig másfelől épúgy iparkodik a végrehajtó kormányhatalom, legalább a költségvetés határain belül lehető szabad kezet nyerni. Még pedig az által, hogy a költségvetési törvény végrehajtása folyamában, a költségvetés egyik vagy másik osztályánál megtakaritott összegeket a budget-törvény keretében máshol mutatkozó hiány fedezésére fordíthassa, *átruházhassa*. Ez képezi a revirment (olv. *rövirmah*), vagyis: átruházási jogot, mely nálunk minden évben magában a költségvetési törvényben van eltiltva. Vagyis: annak egyik szakaszában van kimondva, hogy átruházás a kiadásoknak sem fejezetei, sem czimei, sem rovatai között nem engedtetik meg. De ugyancsak ennek a szakasznak folytatásakép vannak azután felsorolva, a netán mégis fejezet, czím és rovat szerint megengedett *kivételek*. Néha az átruházást a költségvetési évekre is értik. Ilyen azonban nálunk nincs; mert a költségvetési időszak egy évessége eddig szigorúan meg lett óva.

b) A mint tudjuk, a rovatokat kivéve, részletezések és indokolások nem képezik a költségvetés tárgyát. De képezik ennek oly kiegészitő részét, hogy lényegükben kötelezők; mert a költségvetési hitel csak az ezekben foglaltak tekintetbe vételével használható fel. Ezért más forrásból vagy más czélra, mint a mely a részletezésekben és indokolásokban említve van, rendszerint sem bevenni, sem kiadni nem szabad. Azonban az átruházás a részletezések keretén belül, a rovatokat kivéve, meg van engedve.

c) A költségvetési hitel felosztása alatt azt kell érteni, hogy valamikép az igazgató és vezénylő hatóságok, az ők elemi és részleges költségvetéseikben, a kormányzó miniszternek az állami gazdaság rájuk bizott részének tervezetét mutatták be és ezekből épült fel a tárczaköltségvetés: úgy midőn a kormányzó miniszter a törvényhozástól megkapja az ő tárczájára szükséges hitelt, ezt a bemutatott elemi és részleges költségvetéseknek megfelelőleg az alárendelt hatóságok között fölosztja. És pedig vagy valamely *törvény* által meghatározott, vagy pedig saját *belátása* szerint való összeg fölött ad az illető hatóságnak, illetőleg hatóság mindenkori vezetőjének rendelkezési jogot. Az előbbi alatt majdnem

kizárólag a megyéket, mint önkormányzattal biró igazgató hatóságokat kell érteni. Az *utóbbiak* pedig többnyire szorosan állami hatóságok. Csakhogy a hitelfelosztás *ezekre* nézve kétféle módon történik. Az igazgató, valamint az olyan vezénylő hatóságoknak, melyek nem miniszteriumok, úgy bevételi, mint kiadási hitelöket budget-törvényről budget-törvényre *egész évre* szabják ki. Ellenben a miniszteriumoknak, illetőleg az ebben rendelkezési joggal személyileg megbizott *főtisztviselőknek*, a miniszteriumi ügybeosztásban szokta időnként megállapitani a kormányzó miniszter, hogy *milyen esetekben* és esetről esetre *mily összeg* erejéig vehetik igénybe a költségvetési hitelt. Ez az összeg az illető főtisztviselő állásához és a miniszternek benne helyezett bizalmához képest, kisebb nagyobb szokott lenni, a nélkül, hogy ezeknek évi végösszege megállapitva volna.

70. §. A költségvetési hitel tágitása és megnyújtása.

A költségvetési törvény tudvalevőleg csak valószinüségi számitás. Bármennyire iparkodjék a jövő eseményeket meghatározni, a gyakorlati élet ennek sokszor ellent mond. És pedig úgy *a*) a kiadásoknál, mint *b*) a bevételeknél.

a) A kiadásoknál két alakban történhetik. Vagy nem elég bizonyos czélra a budget törvényben engedélyezett hitel, vagy pedig hogy arról a czélról a budgetben egyátalán nem gondoskodtak. Az első esetben a törvényhozás: *póthitel*, az utóbbi esetben *rendkivüli hitel* által segit. Az első pótolja a meglevő, de nem elégséges hitelt. Az utóbbi pedig valamely rendkivüli esemény folytán külön lesz engedélyezve. Mindkét utólagos hitel azonban az évi költségvetési törvény keretébe, a megfelelő fejezetbe, czímbe, vagy rovatba rendszeresen beillesztendő. Úgy a pót-, mint a rendkivüli hitel engedélyezésének azonban két előfeltétele van. Az egyik, hogy a törvényhozó testület együtt, vagyis: működésben legyen. A másik az, hogy a fedezendő szükség természete időt engedjen a kellő hitel kieszközlésére. Ellenkező esetben a valamely folyó jelen időben épen szóban forgó bevételről vagy kiadásról a miniszter intézkedik. És pedig a pénzügyminiszter beleegyezésével, *csak a saját* felelősségére, vagy pedig a *minisztertanács* beleegyezésével és egyetemes *felelősségére*. A pénzügyminiszter beleegyezése minden esetben azért szükséges, mert reá csak a budget-törvény végrehajtása lévén bizva, ő ennél több pénzt beszerezni nem köteles. Ezt az eljárást, melyet *kiadási hiteltúllépés-*

nek nevezünk, a miniszterek kisebb összegeknél rendszerint akkor is gyakorolják, midőn a törvényhozástól a szükséges hitelt ugyan kieszközölhetnék, de nem teszik; mert az ilyen utólagos hiteleknél rendszerint még szenvedélyesebben megújuló vitáknak elejét akarják venni.

b) Hiteltúllépés az is, csak hogy *bevételi* hiteltúllépés, midőn a tárczák bevételeit oly bevételekkel, költségjárulékokkal szaporítják, melyek a budgetnek sem részletezésében, sem indokolásában fölvéve nincsenek. Ezt előirányzat nélküli kezelésnek is mondják. De ez alaposan rossz kifejezés; mert a hitel nem csak a kiadások minőségére és mennyiségére vonatkozik, hanem a bevételek minőségére is. Ha tehát a tárcza kormányzója *más* bevételt *is* igénybe vesz, mint a minőt a budget megenged: akkor csak bevételi hitelét lépi túl és sem előirányzat nélkül nem dolgozik, a mi az alkotmány megsértése volna, sem pedig *nem kezel*; mert ez nem a hatóságok, hanem foganatositó hivatalok feladata.

Az utólagos hitelek és a hiteltúllépés tehát tágitják a hitel tartalmát. Megtörténik azonban az is, hogy magát a költségvetési *évet* kell valamely módon *megnyujtani*; mert *a)* vagy a *mulóban levő* költségvetési év alatt nem lehetett minden előfordult ügyesetet legombolyitni, vagy pedig *b)* a *küszöbön álló* költségvetési év gazdasága a kellő működésre még nincs megfelelően előkészitve.

a) [redacted] a mulóban lévő költségvetési évet kell az új esztendőbe belenyujtani, oly módon, hogy ebben a tavalyról legombolyitatlan maradt ügyeket bevégezni lehessen. Ezt *pótutalványozásnak* mondjuk, s mint ilyet a X. alatt tárgyaljuk.

b) A másodikat pedig úgy kell érteni, hogy mindenütt, de főleg nálunk igen sokszor megtörténik, mely szerint a törvényhozó testület nehézkes működése, vagy más körülmény folytán, a budget-törvény a költségvetési év első napjára még nincsen készen. Ily esetben, hogy egyfelől az államgazdaság követelményének eleget lehessen tenni, másfelől pedig nehogy költségvetés nélkül való kormányzás által törvénysértés követtessék el: a kormány egy külön törvényjavaslatban *indemnitást*, szóról szóra: a törvényhozástól *büntetlenséget*, vagyis: *felhatalmazást* kér ahhoz az eljáráshoz, hogy az új budget-törvény életbeléptetéséig, a mult évi budget keretében, az állami jövedelmeket beszedhesse és a szükségeket fedezhesse. Ha azután az új budget-törvény életbe lép, akkor a mult évi törvény alapján a folyó évre vitt gazdálkodás eredményeit az új törvény

javára és terhére beszámitják. Ekkor tehát a tavalyi költségvetési törvényt nyújtják bele az új esztendőbe.

A kormánynak adott ez a *felhatalmazása,* rendszerint az igazgató hatóságokra is kiterjed, úgy hogy ezek is valamely költségvetéssel nem biró folyó évben, előző évi hitelük keretén belől intézkednek. Az *utólagos* hitelek azonban nem mindig vágnak össze, az igazgató hatóságok által a minisztertől kért hasonló hitelekkel; mert a törvényhozás által az utóbbinak engedélyezett ilyen hitel gyakran az igazgatóságok körét nem is érinti. Ezeknek a hatóságoknak indokolt fölterjesztésére a miniszter póthitelt, hitelfelosztáskor maga számára visszatartott összegekből is engedélyezhet. Rendkivüli hitelt pedig átruházás vagy hiteltúllépés alapján is adhat.

71. §. Magyarország és Ausztria közös költségvetése.

A 36. §-ban tárgyalt közös ügyeknek a 17. §-ban emlitett költségvetését az ú. n. delegatio, vagyis: a 29. §-ban érintett az az országos bizottság van hivatva tárgyalni, melyet évenként a magyar országgyülés két háza együttesen erre a czélra kiküld. Ezt a bizottságot Ausztria törvényhozó testületének hasonló bizottságával együtt a Felség Budapestre és Ausztriába felváltva hivja össze. Mindenik bizottság külön tartja ülését, s egyetértő határozataik a Felség megerősitése után mindkét államra kötelezők.

A közös költségvetést a közös pénzügyminiszter szerkeszti, és az a közös háztartásban épen oly helyet foglal, mint a minőt a magyar birodalom költségvetése ennek gazdaságában elfoglal. Az is a szükségleti és fedezeti, rendes és rendkivüli, s egyéb jelentéktelen felosztáson kivül a közös ügyek tartalmát képező négy önálló hatáskörhöz képest négy fejezetre oszlik, ú. m. 1. kül-, 2. had- és 3. közös pénzügyminiszterium, valamint 4. közös számvevőszék. A fejezetek ismét czimekre, ezek gyakran alczimekre és tételekre oszlanak, melyek között átruházás nincs.

A közös költségvetés brutto módon van összeállitva; mert a közös háztartásnak nemcsak szükségleti, hanem fedezeti részét is felöleli. Ez utóbbiakhoz tartoznak a közösügyi alkalmazottak egy részének állásuk után járó adója, valamint a szolgálati dijak; továbbá nevezetesen a külügy körében a consulsági jövedelmek; a hadügy körében a lőpor és salétrom egyedáruságból, eladott lovak, fegyverek és egyéb szerek árából, különféle ház- és haszonbérekbő

katonai igazgatás alatt álló közhasznú intézetekből és alapokból stb. befolyó összegek. Ezeknél a (mostanság mintegy 2—3 milliót tevő) bevételeknél sokkal jelentékenyebb (mintegy 44—45 millió) a *határvámból* befolyó az a jövedelem, melyről a különös részben fogunk tüzetesen szólni, s mely ez idő szerint az állami közös háztartásra van szánva. Ezt a két bevételt a közösügyi (mostanság úgy 130—131 millióra rugó) rendes szükségletből levonva: az mutatkozó közös költségvetési hiányt (deficitet) kell Magyarországnak és Ausztriának fedezni. Az ehhez való járulási arány úgy van megállapitva, hogy a volt határőrvidéknek Magyarországhoz lett csatolása fejében, a közös háztartás deficzitjéből egyszer s mindenkorra megállapitottan, először is 2% a magyar kincstárt terheli. Az ennek lovonása után fenmaradó összegből azután Magyarország annyit fedez, a mennyit a közte és Ausztria között tiz évről tiz évre újra kötendő szerződés megállapit. Ez idő szerint Magyarországra 30, Ausztriára 70% esik, úgy hogy a közösügyi évi tiszta szükségletből a magyar birodalom most 31·4%-ot visel. Az így megállapitott összegeket úgy Magyarország mint Ausztria saját költségvetésébe változatlanul felveszi és mindkét állam pénzügyminisztere a befolyó államjövedelmekből havonkint a közös háztartásnak a megfelelő összeget rendelkezésére bocsátani tartozik.

Bosznia és *Herczegovina* fegyveres megszállásának költségei természetszerűleg a közös hadügyminiszterium, a kormányzás költségei a kormányzó közös pénzügyminiszter budgetjében nyernek kifejezést. Ezeken kivül állnak a vezényleti, igazgatási és foganatositási költségek, melyeket magoknak a megszállott tartományoknak jövedelmeiből fedeznek és a melyekről szerkesztenek ugyan költségvetést, de az parlamenti tárgyalás alá és így nyilvánosság elé nem kerül.

Források: 1867: XXII. és XIV., 1872: IV., 1878: XIX., 1887: XXII. t.-cz.

72. §. A Horvát-Szlavon-Dalmát önkormányzat költségvetése.

A 37. §-ban említett önkormányzatnak meg van a maga megfelelő költségvetése is. Ez azonban a szóban forgó tartományoknak annyira saját belügyök, hogy még zárószámadásaikat sem ellenőrzés, hanem csak a magyar birodalom háztartási statisztikájának kiegészítése czéljából terjesztik be a magyar *állam* számvevőszéké-

hez. Budgetjéről tehát csak annyit jegyzünk meg, hogy azt a báni kormány a magyar állami költségvetéshez hasonló módon szerkeszti, a zágrábi tartománygyülés tárgyalja és a Felségnek — ki mint magyar királynak ebben a minőségében Horvát-Szlavon-Dalmátországnak is királya — szentesitése után: a bán és a három önkormányzati ág élén álló felelős osztályfőnök végrehajtja. Szükségleti része a tartománygyülés, a bán és három önkormányzati ág fejezeteiből áll. Fedezeti részét pedig főleg a magyar állami költségvetésből nyeri; mert mint ezt a különleges részben tárgyalni fogjuk, az állami budget egyik fejezete alatt, a Horvát-Szlavonországban befolyt állami bevételek 44%-ka, az emlitett tartományok önkormányzata költségeinek javára kiadásba van téve. Ezenkivül az önkormányzat egyéb bevételei csak jelentéktelen összeggel járulnak a szükségek fedezéséhez.

Források: 1868: XXX. és 1873: XXXIV. t.-cz.

73. §. A törvényhatósági és községi önkormányzat és költségvetéseik.

A magyar állami élet és gazdálkodás nemcsak horvát-szlavon-dalmát, hanem a 34. §-a szerint, törvényhatósági és községi önkormányzatot és így ennek megfelelő budgettet is ismer. Még pedig megkülönböztetjük: 1. a megyei, 2. a városi törvényhatóságok és 3. a községek költségvetését.

1. Úgy a *megyék*, mint a törvényhatóság jogával biró *városok* önkormányzatuknál fogva, saját ügyeikben önállóan intézkednek, határozatokat hoznak, szabályrendeleteket alkotnak. Árva és gyámhatóságot gyakorolnak. A kormánynyal közvetlenül érintkeznek. Mindezeket saját szervezetük által cselekszik, a mint hogy a törvényeket és a kormánynak, a törvényhatósághoz intézett rendeleteit is saját területükön ez által hajtják végre. *Háztartásuk* költségeit maguk állapítják meg, és a fedezetről gondoskodnak. Oly határozatát azonban, mely *költségvetés* megállapitására, ingatlan vagyon változtatására, kölcsönvételre, terhes szerződés kötésére vagy felbontására és közművek emelésére, új hivatalok rendszeresitése vagy megszüntetésére vonatkoznak: a törvényhatóság csak miniszteri jóváhagyás után hajthatja végre. Magánfelek az általuk sérelmesnek talált határozat ellen a miniszteriumhoz folyamodhatnak. A statutumok pedig csak akkor érvényesek, ha a törvényekkel, kormányrendeletekkel

és a községek önkormányzati jogával nem ellenkezve: az illető szakminiszter azokat helybenhagyta.

Úgy a város, mint a megye törvényhatóságának képviselésére és jogainak gyakorlására a *törvényhatóság bizottsága*, vagyis a *közgyülése* van hivatva. Ez felerészben a törvényhatóság területén legtöbb egyenes államadót fizető, felerészben pedig választott polgárokból áll. Elnöke a *főispán,* ki a megye területén az államhatalmat képviseli, s ott a közigazgatás érdekei fölött minden irányban őrködik. *Megyéken* az *alispán*, mint a törvényhatóság első tisztviselője, ennek nevében vezeti a közigazgatást, végrehajtja a kormány és a törvényhatóság rendeleteit. Az alispánt a főjegyző, ezt a közgyülés által erre kijelölt személy helyettesiti. Az alispánt a törvényhatóság központi tisztviselői támogatják. Ilyenek: megyei jegyzők, a tiszti ügyészek, a főorvos, a pénztári és számtartó hivatal, a levéltár és árvaszék. A megyék területe szolgabirói kerületekre és rendezett tanácsú városokra oszlik. Az előbbiek élén főszolgabiró áll, ki alá a nagy- és kisközségek tartoznak.

Minden megye jövő évi *költségvetését* a törvényhatósági bizottság őszi közgyülése állapitja meg, hogy a következő október végéig a belügyminiszterhez felterjeszthesse. Azokban a megyékben, melyekben rendezett tanácsú városok vannak, a törvényhatóság egészét illető költségeket a járásiaktól elkülönítve kell megállapítani. Hogy a megyék szükségeiket fedezhessék, évenkint az államtól mindenik meghatározott összegű segélyben részesül, melyet az állami pénztárak havi előleges részletekben belügyi utalvány alapján fizetnek ki. Mint a különleges részben látni fogjuk, ezeknek sommája a belügyi tárczába évről évre fel van véve. Ezen az állami javadalmazáson kivül a megyéknek mind ama jövedelmei, melyek külön rendeltetéssel nem birnak, a megye költségvetésébe, mint fedezet felveendők. Ha azután ebben mégis hiány mutatkoznék: a megye közigazgatási, közlekedési, közgazdasági, közművelődési és jótékonysági czélokra 3% pótadót vetet ki. Még pedig a föld-, ház-, keresetadó, a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok és egyletek adója, bánya-, tőkekamat és járadékadó czímen fizetett egyenes államadók után. Az említett czélokra a bel- és pénzügyminiszter engedélyével még 2% pótadót vetetnek ki. Többet: csak a törvényhozás engedelmével.

Ha a hiányt ily módon megszüntetni sikerült: a költségvetést az előleges megvizsgálására hivatott megyei választmány jelentésé-

vel együtt, a közgyülés előtt két héttel közszemlére teszik, hogy az egyes adózók észrevételeiket megtehessék. Ha ilyenek a közgyülés előtt 5 nappal érkeznek: ezeket véleményes jelentés kiséretében a közgyülés, illetőleg ennek határozata után a költségvetéssel együtt a belügyminiszter elé terjesztik. Ez a költségvetést vagy egyszerűen tudomásul veszi, vagy részletesen felülvizsgálja, észrevételeit a megyével közli, esetleg új költségvetés készítésére utasithatja. Az utóbbi esetek főleg akkor következhetnek be, ha a kapott állami segélyt a megye nem közigazgatási czélokra akarná forditni; ha továbbá a költségvetés vagy az ezzel kapcsolatos pótadó ellen felszólalások lettek beadva, avagy végül, ha a megye törzsvagyona csonkulna. Az így megállapitott költségvetés épen olyan helyet foglal el a megye háztartásában, mint azt az eddigi költségvetésekről saját körükben láttuk.

2. A *törvényhatóság* jogával biró *városok* szervezetükben a megyékhez, háztartásukban a községekhez hasonlitnak. Ezért is az előbbi a megyei, az utóbbi a községi törvényben van szabályozva. A székes fővárosra külön törvények intézkednek. A törvényhatóságú városok között is meg kell tehát különböztetnünk *a*) *a többitől*, *b*) *a székes fővárost.*

a) A törvényhatósógú városok első tisztviselője a *polgármester.* Ő a városi tanács elnöke. Mellette áll a városi tanács, mely a rendőrkapitányból, tanácsnokokból, főjegyzőből és főügyészből áll, s mely mint a törvényhatóságnak állami és önkormányzati ügyekben végrehajtó közege működik. Ezen kivül van még minden városi törvényhatóságnak saját szabályrendeletében megállapitott hivatali személyzete.

A mi *költségvetésüket* illeti, ilyet a törvényhatóságú városok is úgy szerkesztenek, mint a megyék. Csak hogy ezek a városok gazdasági tekintetben ha nem is nagyobb, de belterjesebb önkormányzattal birnak; mert az állam a községeket átalában és így a törvényhatóságú városokat sem segélyezi, hanem ezek összes háztartási költségeiket saját erejükből fedezik. Ezért a törvény,. miből jövedelmeiket első sorban meritik, vagyonukról s az ezzel való gazdálkodásról intézkedik. Igy elrendeli a leltár szerkesztését, a törzsvagyon csonkitatlan fenntartását, s meghatározza azokat a módozatokat, melyek szerint a gazdálkodásra szánt vagyon szaporitása, lényeges átalakitása, kevesbitése, felosztása, bérbeadása, kezelése, a tőkék elhelyezése stb. történjék; mindezekben több jogot ad a városi

polgároknak, mint a mennyivel a megyeiek birnak. Arra az esetre pedig, ha vagyonukkal való gazdálkodásból az ilyen törvényhatóságok nem tudnák kiadásaikat fedezni, a törvény a törvényhatósága a megyéknél nagyobb önmegadóztatási joggal ruházhat fel; mert mig az utóbbi csak némely egyenes adók után vethet ki bizonyos %-nyi pótadót: addig a város nem csak ezekre, hanem a közvetett államadókra is a törvény által nem korlátolt %-okban szabhat ki házi adót. Sőt saját területén még az állam által igénybe nem vett új adókat, illetékeket, vámokat, helypénzt stb. szedhet. E jog gyakorlására azonban a kormány engedélye szükséges.

A költségvetési előirányzatot a városi számtartóság segélyével a tanács szakosztálya szerkeszti, s azt két héttel a közgyülés megtartása előtt nem csak közszemlére teszi ki, hanem a törvényhatósági bizottság tagjai között ki is osztatja. A budget szoros megtartásáért a tanács felelős.

b) A *székes főváros* törvényhatósága magában foglalja nem csak az eddig ismertetett megyei és városi önkormányzatot, hanem azt mindkettőnél nagyobb mértékben gyakorolja. Nevezetesen nem csak maga, hanem közigazgatási kerületei is birnak önkormányzattal. Továbbá pl. miniszteri jóváhagyás után végrehajtható határozatai közé az ingatlan vagyonnak nem minden, hanem csak 25,000 frt értéke meghaladó változása tartozik.

A főváros törvényhatósági bizottságának elnöke a *főpolgármester*, kinek hatásköre a főispánok hatáskörének felel meg. Van még polgármester s vannak alpolgármesterek, valamint a közgyülés által megállapitott számban tanácsnokok, kik együtt a városi tanácsot képezik. A tanács a törvényhatóság végrehajtó szervezete, s önállóan is intézkedik sok olyan ügyben, mely sem a közgyülésnek, sem más hatóságnak nincs fentartva. A jövő évi *költségvetést* november végéig nem csak megszerkeszti, hanem a belügyminiszterhez fel is terjeszti. Minden közigazgatási és gazdasági ág élén egy tanácsos áll, s az ügyeket részint tanácsülésben, részint a tanácsos alatt álló ügyosztályban, de mindig a tanács nevében intézik el. A közigazgatási *kerületek* élén kerületi elöljáróság és választmány áll, melyek együtt az alább mindjárt következő nagyközségi elöljáróságokénak és képviselőtestületekének megfelelő olyan hatáskört töltenek be, hogy még kerületi költségvetést is szerkesztenek, s ennek végrehajtására megfelelő vagyonkezelő és számtartó szervezettel birnak.

3. A *községek* három csoportra oszlanak: *a*) rendezett tanács-

csal, vagyis: polgármesterrel, rendőrkapitánynyal, tanácsnokokkal, jegyzőkkel, árvaszékkel stb. biró városok; *b*) nagy, vagyis: oly községek, melyek a törvény által a községekre ruházott teendőket saját erejükből teljesiteni képesek, s nevezetesen külön jegyzőt tartanak; *c*) kis, vagyis olyan községek, melyek az említett teendőket korlátolt gazdasági viszonyaiknál fogva csak más községekkel szövetkezve teljesíthetik, s nevezetesen többen együtt úgynevezett körjegyzőt tartanak. Mindezek a törvény korlátai között önállóan intézik saját ügyeiket, vagyis: ezekben határoznak és szabályrendeleteket (statutumokat) alkotnak, melyeket ha az érvényesség különben való föltételeivel is birnak, saját területükön saját választott elöljáróik épen úgy végrehajtanak, mint a törvénynek, a kormánynak és a törvényhatóságnak rendeleteit végrehajtják. A rendezett tanácsú városok különösen (piaczi, vásári, építészeti, cselédügyi stb) rendőrség tekintetében vannak a többi községek közül kiemelkedő jogkörrel felruházva. A községek elöljáró hatósága első fokban a törvényhatóság, még pedig ebben: a kis- és nagyközségek a járási szolgabirónak, a rendezett tanácsú városok az alispánnak vannak közvetlenül alárendelve.

A község az önkormányzat jogát képviselőtestülete által gyakorolja. Ennek a testületnek egyik fele a községben legtöbb egyenes államadót fizetőkből, a másik fele választottakból áll, s minden oly határozata, mely községi adóra, törzsvagyon változtatására, vagy hat évnél hosszabb idei bérletre, kölcsönre, új hivatal rendszeresítésére vagy megszüntetésére, a költségvetésben elő nem forduló közművekre és terhes szerződés kötésére vagy felbontására vonatkozik, csak a törvényhatóság jóváhagyása után hajtható végre. Ama rendezett tanácsú városok azonban, melyek előbb törvényhatósági joggal birtak, a törzsvagyonra és kölcsönvételre, valamint sok más gazdasági ügyre vonatkozólag a belügyminiszter közvetlen felügyelete alatt állnak, mely jogot az a főispán útján gyakorolja. A község végrehajtó közege az elöljáróság. Ez rendezett tanácsú városokban: a tanácsból; nagyközségekben: biróból, községi jegyző és négy tanácsbeliből (esküdt), kisközségekben: a birón kivül a körjegyzőből, két esküdtből, és a hol van: még a közgyámból és orvosból áll.

A községek úgy szerkesztenek költségvetést, mint a városi törvényhatóságok, s az a községi háztartásban neki megfelelő helyet foglal el; csak hogy törvényhatóság hagyja helyben, vagy utasitja vissza. Ha a községek kiadásaikat törzsvagyonuk jövedelmeiből nem

fedezhetik: a lakosokra és birtokosokra községi adót vethetnek ki. Még pedig 1. a község minden tagját egyenlően érdeklő községi, közigazgatási és iskolai költségek fejében, a föld-, ház-, vállalati és egyleti, bánya-, tőkekamat-járadék, valamint kereseti adók arányában. 2. A földbirtok érdekében tett költségek azonban csak az érdekeltek földadójának arányában vethetők ki, melynél a községhez csatolt puszták és havasok után fizetett egyenes adóknak csak fele része vehető a költségek kivetésének alapjául. Egyébiránt ezek birtokosai a községi terhek megváltása czéljából a községgel 6—6 évre terjedő egyezséget köthetnek, valamint a gazdászati és mezei költségekhez egyátalán nem tartoznak járulni azok a birtokosok, kik e költségeknek hasznát nem veszik és birtokukról magok gondoskodnak. 3. Azok a költségek, melyek a felsoroltakhoz nem tartoznak, milyenek a belrendőrségre és közbiztonságra vonatkozó kiadások: a föld-, bányaadó és a pusztai bérlőknek ezen haszonbérlet után fizetett jövedelmi adója kivételével, a többi egyenes adónemekre vettetnek ki. Ezeken kivül rendezett tanácsú városoknak, a törvényhatóság előterjesztésére a kormány kivételesen megengedi, hogy a közvetett adókra is vethessenek pótadót, s illetékeket, helypénzeket, vámokat szedhessenek, sőt az állam által igénybe nem vett új adókat is hozhassanak be. Ha a község helytelen gazdálkodás vagy más balsors folytán a vagyonbukás szélére került, saját kérelmére vagy hivatalból is, meghatározott időtartamra gondnokság alá helyezhető.

Források: 1870: XLII., 1872: XXXVI., 1875: III., 1879: XXXVII. 1883: XV., 1886: XXI. és XXII., 1893: IV. és XXXIII. t.-cz.

74. §. Egyéb költségvetések és hitelek.

Az előbbi szakaszokban ismertetett különféle állami és önkormányzati költségvetésekben, a gazdálkodó állami és országos kormánynak illetőleg megyei alispánoknak, városi tanácsoknak és községbiráknak adott költségvetési hitelektől meg kell különböztetni azt a hatalmat, melyet ezek úgy az 1. állam, mint 2. a törvényhatóságok és 3. a községek gondozására bizott *közalapok*, valamint 4. a törvényhatósági és községi önkormányzat körébe utalt *árva- és gyámvagyonnal* való gazdálkodásban gyakorolnak. A közalapokról már a 18. §-ban volt szó, s itt mielőtt tovább mennénk, azt jegyezzük még meg, hogy az egyház és a horvát-szlavon autonom kormány gondjaira bizott alapok nem tartoznak tárgyalásaink körébe.

1. Az állam gondjaira bizott nagyszámú és gyakran roppant vagyonnal biró közalapok fölött való rendelkezési jog, rendszerint Ő Felségét és a végrehajtó kormányt illeti meg. Ezek az alapok különben két csoportra oszthatók. Olyanokra, melyek állami segélyben részesülnek és nem részesülnek. Az állami költségvetésben, ott a hol segélyezésükről van szó, az elsők gazdálkodásának eredménye is kifejezést szokott nyerni. Különben az alapok a kormány egyes ágazatai között természetüknek megfelelőleg el vannak osztva. Minden miniszter a tárczájára bizott nagyobb vagyonú alap fölött, az alapitólevélben vagy másképp kifejezett czélnak megfelelő költségvetést is készít, s valamennyinek gazdaságát czéljuknak és szabályaiknak megfelelően viszi.

2. A törvényhatóságok gondjaira is vannak alapok bizva. Ezek származásukra nézve háromfélék: *a)* a melyek megalkotására a törvényhatóságokat valamely törvény kötelezi; ilyenek a nyilvános betegápolási, a katona beszállásolási, a szegény-, valamint a közúti alap; *b)* a melyeket a törvényhatóságok önként magok alkottak; ilyenek minden vármegyében mások és mások vannak; *c)* a melyeket magánszemélyek biztak a törvényhatóságok kezére, s melyek fölött a rendelkezési jogot gyakran magoknak és jogutódaiknak tartották fenn. Mind a három csoportba foglalt alapok illetőleg ezek gazdasága vagy az illető törvényben, vagy az alapitó törvényhatósági statutumban, vagy végre az alapitó-levélben tüzetesen körül vannak irva. Sőt némelynél, mint pl. a közúti alapnál még a gazdaságáról szerkesztendő költségvetés módozatai is meg vannak állapitva.

3. A községeknél lévő alapok kevesebben vannakés rendszerint kisebb vagyonúak a törvényhatóságokéinál. De különben az utóbbiakról elmondattak azokra is érvényesek.

4. Az atyai hatalom alatt nem álló, tehát *árva* kiskorúak rendesen *gyámság*, a vagyonuk gondozására bármely okból képtelen nagykorúak pedig *gondnokság* alatt állnak. Az igy létrejövő gyámsági és gondnoksági ügyek intézésére, kezelésére és ellenőrzésére hivatott hatóságokat *gyámhatóságoknak* nevezzük. Úgy a gyám, mint a gondnok lehet törvényes vagy hatóság által kinevezett. Mindkettő tisztéből folyó teendőiben a szorgalmas családapa gondosságával tartozik eljárni, s felelős mindazon kárért, melyet szándékosan vagy gondatlanságból maga avagy kellő óvatosság hiányában az általa alkalmazott személyek okoznak. Kötelesek tehát a reájuk bizottaknak vagyonát leltár mellett átvenni, azt minden irányban biztositni, az ingatlan

törzsvagyon értékének s állandó jövedelmezőségének csorbítatlan fentartására ügyelni, a nélkülözhető ingatlanokat értékesítni, s az ékszereket, drágaságokat, értékpapirokat, adósleveleket, úgy a jogviszonyokra vonatkozó fontos okiratokat, valamint a nevelési és gazdálkodási folyó szükségletek fedezésére szolgáló összegeken felül lévő pénzt, a gyámhatóságnak beszolgáltatni. A gyámot és a gondnokot a gyámoltnak és gondnokoltnak jövedelméből a gyámhatóság által megállapitott jutalom és költségeinek megtéritése illeti meg. Kötelesek továbbá a gazdálkodás folyamán számot vinni oly módon, hogy ennek alapján a vagyon állapota bármikor megvizsgálható legyen.

A gyámhatóságot elsőfokúlag az árvaszékek gyakorolják. Ilyene van minden törvényhatóságnak és rendezett tanácsú városnak. Kivételkép az erre elég erkölcsi, értelmi és gazdasági képességgel biró nagyközségeket is, árvaszék tartására a belügyminiszter feljogosíthatja. Ezen kivül minden községben van árvaatya (hivatalosan: közgyám), kire ott a gyámsági és gondnoksági ügyek bizva vannak. Sőt a haláleset és leltár felvételére, valamint a gyám vagy gondnok hiányában ilyennek javaslatba hozatalára a községi jegyzők is kötelesek. Az árvaszék elnökből s legalább két ülnökből áll. A törvényhatóságnak vagy községnek számtartósága az árvaszékek számtartását is végzi.

IX.

KÖZIGAZGATÁSI SZÁMFEJTÉS.

75. §. A közigazgatási számfejtés fogalma és alkalma.

Mielőtt magával a közigazgatási *számfejtéssel* foglalkoznánk, azzal kell tisztába jönnünk, hogy közigazgatás alatt mit kell érteni. Ez a kifejezés: *köz*igazgatás eddig a 32. §-ban lett említve, s annak igazságügyi szempontból ott adott értelmezésén nem is változtatunk. De az igazságügyi közigazgatás a végrehajtó hatalom által gyakorolt közigazgatásának csak egy része; mert *közigazgatás* alatt az *egész* végrehajtó hatalom által gyakorolt azt a tevékenységet értjük, melyet az, az *egyéni* fejlődés előremozdítására és akadályainak elhárítására általában kifejt. Ezt nem kell összetéveszteni ugyancsak a 32. §-ban említett *igazgatással* sem; mert mig ez, a végrehajtó hatalomnak csak egy fokozatban való működése: addig a közigazgatás a jelzett irányban a végrehajtó hatalomnak minden fokozatát magában foglalja. Más szóval: a közigazgatásban a biróságokat és műszakiakat kivéve, úgy az igazgató, mint a vezénylő hatóságok és néha maga a kormányzó miniszter is részt vesz. Sőt legtágabb értelemben ide számitják a kezelő hivatalok tevékenységét is. A közigazgatásnak ennél a fogalmánál szűkebb annak a *számtartás* szempontjából való fogalma; mert ebből a szempontból az egész végrehajtó hatalom által gyakorolt azt a részét értjük a közigazgatásnak, melyet az egyéni fejlődés előmozdítására és akadályai elháritására, ugyan, de csak a *költségvetési törvény végrehajtása* által kifejt.

Már most, a mint az 51. és 52. §§-ban kifejtve van, a hatóságok a budget végrehajtása czéljából kibocsátandó rendeletek szerkesztésénél a számtartás támogatására vannak utalva; mert csak ez van abban a helyzetben, hogy részint az államgazdaság rendszerét alkotó bevételi és kiadási törvények, részint pedig saját megelőző munkálatai alapján a kibocsátandó rendelet tartalmának minőségé-

hez megbizható mennyiségű adatokat szolgáltasson. A *közigazgatási számfejtés* [redacted] alatt a kibocsátandó közigazgatási rendeletnek alapul szolgáló számművelet megszerkesztését, esetleg megvizsgálását kell érteni.

Mely esetekben kell ezt a számtartásnak saját kezdeményezésükből tenni? és melyben az elöljáró hatóság felhivása folytán? erre pozitiv szabályt felállitani nem lehet. Nem követ el hibát a számtartóság, ha legjobb belátása szerint mindazon esetben, midőn a hozzá tartozó gazdasági ágakra nézve mulasztást, vagy szabályellenes körülményt vél bárhol fölfedezni: ezt a véleményét saját közigazgatási hatóságához intézett jelentésben számszerűleg kifejti. A hatóság feladata aztán a netán szükséges további intézkedések megtételéről gondoskodni, vagy azokat abbanhagyni. Mindazon esetekben azonban, midőn a számtartóságot elöljáró hatósága, közigazgatási számfejtés megejtésére felhivja: helyzetéhez és ismeretéhez képest ennek megfelelni tartozik. Más szóval: *ellenőrző* irányban saját kezdeményezéséből lépjen fel. A gazdálkodás támogatására czélzó működésnél azonban, czélszerű az elöljáró hatóság rendelkezése szerint járni el.

76. §. A közigazgatási számfejtés tartalma.

A közigazgatási számfejtésnek felvilágositást kell nyujtania legalább is a következők iránt: 1. A kérdéses bevétel vagy kiadás elrendelését a költségvetési hitel megengedi-e? vagyis: az a költségvetésben engedélyezve van-e? mert bevenni lehet *többet,* de nem *mást*, mint a mi a költségvetésben benne van. Erre nézve szigorúan a költségvetési törvény, s ennek a legalsóbb előirányzatokig menő részletezései, esetleg a miniszter rendeletei irányadók. 2. Ha engedélyezve van a hitel: a budget vagy a miniszteri rendelet, mely hatóság hitelébe foglalta azt? 3. Különösen a kiadásoknál: az engedélyezett hitel ne csak minőségileg — mint a bevételeknél — hanem mennyiségileg is megfelelő legyen. Nevezetesen: az már nem merült-e ki? s a még rendelkezésre álló összeg előre láthatólag elég lesz-e a kivánt czélra? A czélba vett vagyonváltozás iránt nem történt már intézkedés? ha igen: mi? lett ez foganatosítva és esetleg hogyan? 5. Az államgazdaság rendszerét alkotó és a költségvetésnek alapul szolgáló törvények, ezekből folyó rendeletek, szerződések a tervezett vagyonváltozás kimérésére minő *mértéket* szabnak? és ezekkel mérve: részletesen és sommásan *mennyit tesz* a tervezett vagyonváltozás?

6. Átalában valamely törvény, szabály, jog nem ellenzi a vagyonváltoztatást? vagy hogyan, miképen követeli annak létrejöttét?
7. A gazdaságosság kérdésére is ki kell terjedni és számszerüleg megállapítni azt a legcsekélyebb kiadást, melylyel a czél elérhető.
8. Végül azt is félreérthetlenül ki kell fejteni, hogy a szóban forgó vagyonváltozást a számtartás rendszerébe hogyan kell beilleszteni, hogyan kell elszámolni.

A közigazgatási számfejtés néha nehéz helyzetbe sodorja a számtartóságokat. Nevezetesen akkor, midőn a hatóság által tervezett valamely kiadáshoz *nincs*, vagy *nem* elég a rendelkezésre álló hitel és a számtartóság *ezt* kénytelen kifejteni: a mint hogy helyesen, tárgyilagosan máskép tennie nem is szabad. De gyakorlatilag ez sokszor úgy alakul, hogy a hatóság a tervezeteihez szükséges hitel várva-várt kifejtése helyett az ellenkezőt kapván: a kellemetlen meglepetés hatását a számfejtés visszautasitása és más különféle módon a számtartósággal érezteti, abból a felfogásból indulva ki, hogy a számtartóság a hatóság gazdálkodását nem támogatja egész odaadással. Hasonló a helyzet akkor is, midőn a hatóság a vagyonváltozást más mértékkel kivánja mérni, mint a melyet a számtartóság érvényesen alkalmazhatónak tart.

A hatóságok számtartóságai hatóságaiknak hivatalilag ugyan *mellé* vannak rendelve, azért hogy ezekre, *előzetesen* ellenőrködőleg hassanak: de tekintettel arra, hogy ugyanezeknek egyszersmind *személyileg* még is alá rendelvék, hogy ez által odaadó támogatásuk a hatóság gazdálkodásának biztositva legyen: feltétlenül szükséges, hogy a számtartóságok a hatósággal való torzsalkodást őszintén kerüljék. Az ellenkezőt nehéz is a számtartóságokról feltételezni. De minthogy minden helytelenségért, melynél számtartóság *is* működött közre, a felelősséget a hatóságok rendszerint a számtartóságokra iparkodnak áthárítni: nem hallgathatjuk el kijelentését annak, hogy a hatóságok szándékainak lehető tiszteletben tartása mellett ugyan, de teljesen tárgyilagos felfogásának kifejtésére, minden számtartóságnak kellő erkölcsi és értelmi erővel birni: úgy a szolgálat, mint önmaga iránt való kötelessége.

77. §. Eljárás a közigazgatási számfejtésnél.

A közigazgatási számfejtés nevezetes mozzanata a számtartásnak azért, mert az utóbbinak a gazdálkodás *támogatására* irányuló műkö-

dése főleg ebben nyilvánul. És a közigazgatási számfejtés még sincs sehol szabályozva. Csak gyakorlat alapján, többnyire közigazgatási *segédszolgálat* néven azóta fejlődött ki, mióta belátták, hogy a számtartásnak nemcsak a gazdaság ellenőrzésénél, hanem vitelénél is jó hasznát lehet venni. Épen ezért minden hatóságnál az ott kifejlődött gyakorlat szerint: többé-kevésbé mindazokat az ügydarabokat, melyek valamely vagyonváltozás előidézésére vonatkoznak vagy néha csak látszanak vonatkozni, a számtartósághoz küldik. És pedig *rövid úton* (r. ú.). Ez alatt azt kell érteni, hogy az átküldés nem egy külön írt rendelettel, hanem magára az ügyiratra vezetett felhivással történik. Némely hatóságnál olyan gyakorlat is fejlődött ki, hogy valamely átalános utasítás, alapján a vagyonkezelő hivataloktól, egyes tisztviselőktől, sőt magánfelektől is közvetlen érkeznek ügydarabok közigazgatási számfejtés czéljából a számtartóságokhoz. A r. ú. érkezett a felhivásban a számtartóság teendője is megnevezve szokott lenni. Pl., hogy az ügydarabot megvizsgálás, megállapítás, nyilatkozat, jelentés, felvilágositás vélemény, nézeteinek közlése stb. vagy az ügy természetének megfelelő más eljárás czéljából küldik oda. A számtartóság teendőjének ez a kijelölése azonban rendszerint laikus nyilatkozat, mely nem föltétlen követést, hanem csak az ügy természetének megfelelő közigazgatási számfejtést igényel. Ezért helyesebb is volna a felhivásban mint czélt átalában a közigazgatási számfejtést jelölni meg.

Az ügydarabok tárgyalását, vagyis: közigazgatási számfejtését illetőleg az érkezett ügyiratban a kibocsátandó rendelet számművelete vagy 1. már benne van és csak megvizsgálni kell, vagy pedig 2. el kell késziteni magát a számműveletet.

1. Az, hogy a kérdéses számművelet, vagy ennek legalább egy része magában az ügyiratban készen van: sokszor fordul elő úgy a bevételeknél, mint a kiadásoknál. A *bevételeknél* azért, mert megállapításuknak tervezetét, milyenek a különféle kivetések, kiszabások stb. az erre illetékes közegek többnyire számszeresen elkészitik. A *kiadásoknál* pedig, mert a kiknek az állami kincstárral szemben követeléseik vannak: azok ezekről könyvkivonatot, *számlát* szoktak bemutatni. Mindkét esetben tehát a készen levő számműveleteket az odavágó törvények, szabályok avagy szerződések alapján *meg kell vizsgálni* és így azt egészben és részleteiben *megállapítva*; *záradékkal* kell ellátni. *Megvizsgálás* alatt, ebben az esetben azt értjük, hogy meggyőződünk a számművelet adatainak jogosságáról. Ez úgy történik,

hogy a számművelet adatait tételről tételre összemérjük, összehasonlítjuk a törvényben, szabályban, vagy szerződésben megállapított jogos mértékkel. A *megállapítás* pedig abból áll, hogy a helyesnek talált adatokat feltünő módon aláhuzzuk vagy pedig az eredeti számok kétségtelen olvashatóságának fentartása mellett azokat helyesre kijavítjuk. A mi végül a *záradékot* illeti: ez nem egyéb, mint az így végzett tárgyalásnak és tárgyalás eredményének a számtartóság által magán a tárgyalt iraton való rövid, hiteles kijelentése. Pl. a székes főváros számtartósága megvizsgálta és a kiérdemelt összeget a felszámitott 428 frt 93 krral szemben háromszázhatvanhét (367) frt 52 krban állapítja meg. Budapest, 1895. márczius 15. Aláirják: a számtartóságnak a tárgyalást végzett tagja és ennek szolgálati elöljárói. A hitelességhez tartozik, hogy az aláirásoknál még a számtartóság pecsétjét is odanyomják. Ha a számtartóságnak a záradékon kivül álló észrevételei vannak: ezeket a számműveletet felterjesztő jelentésében mondja el. A közigazgatási számfejtésnél alkalmazott záradékot: *megállapítási* záradéknak nevezik. Mint később látni fogjuk, a gazdasági számtartás legtöbb mozzanatánál fordul elő záradék, s más és más szavakban mindenütt ugyanazt fejezi ki: azt, hogy a számtartóság a szóban forgó tárgyalást végezte és hogy minő eredménynyel.

2. Igen sok esetben azonban a tervezett rendelet számművelete nincs kidolgozva, hanem ezt alapjától kezdve a számtartóságnak kell elkészitni. Az ilyen esetek oly különfélék, hogy ezekre számtartási szabályt felállítni nem lehet. A bevételeknél állhatnak a különféle adók kivetésének, az illetékeknél ezek kiszabásának tervezeteiből. A kiadásoknál lehetnek kölcsönt törlesztő tervezetek, mindenféle kiszámitások, kimutatások stb. Mindezek elkészítésénél a gyakorlati számtan ügyes alkalmazására, az illető bevételi és kiadási törvényeknek, szabályoknak, valamint ezek számtartásának ismeretére, s végül ezekből kifolyólag a tervezett közigazgatási intézkedés számszeres tartalmának világos, s ezért magyaros előadására, megfogalmazására van szükség. Legczélszerűbb, ha az ügydarab tárgyalásával megbizott tisztviselő mindenekelőtt magát az ügydarab iktatmányát, s ennek elő és kapcsolt iratait, mellékleteit tanulmányozza. Ezután a számtartóság birtokában lévő ide vágó feljegyzéseket teszi tanulmánya tárgyává, s összehasonlítja az iratok tartalmával. Ekkép a szóban forgó ügy mibenlétéről, czéljáról, a körülmények és viszonyok alapos és beható tanulmányozása által

saját értelmi világában hű képet alkot, véleményt, meggyőződést szerez, s erről az elöljáró hatósághoz, a fennálló törvényekre, rendeletekre, szabályokra, utasításokra, szerződésekre, határozatokra, tarifákra vagy hasonló korábbi esetekre való hivatkozással, mindenkor tárgyilagosan szerkesztett jelentést tesz.

Ha az alárendelt tisztviselőben az ügy tárgyalása folytán olyan vélemény érlelődik meg, melynek elöljárói részéről való elfogadása iránt előre nem bizonyos, közli azt ezekkel, s utasításukat kéri ki. Ha a nyert utasítást a maga részéről is helyesnek tartja, s így magáévá teszi: az ügydarabot ennek értelmében intézi el. Ellenkező esetben tartozik ugyan az ügydarabot a nyert utasítás értelmében dolgozni ki, de ebben nem saját véleménye nyervén kifejezést: azért felelősséget sem vállalhat. Ilyen esetekben a tárgyaló tisztviselő csak a kidolgozásért, s nem az elintézés lényegéért is felelős. Ezt magán a fogalmazványon is ki lehet fejezni az által, hogy megjegyzi, kinek utasítása szerint járt el. Ha az indokolásnál nagyobb mérvű számadatok csoportosítására volna szükség, ezek a jelentéshez mint külön kimutatások, külön iveken, betű- vagy számjegyekkel jegyezve csatolandók.

A számtartóságoktól gyakran a hatáskörüket és idejöket túlhaladó mértékben nemcsak közigazgatási számfejtést, hanem a kiadványozás tervezetét, vagyis: a közigazgatási számfejtésből folyó rendelet, utalvány, átirat stb. elkészítését is kivánják. Ez csak azon esetekben méltányos, midőn a szóban forgó vagyonváltozás annyira tiszta és világos — liquid — hogy ennek bővebb indokolása szükségtelen, mert magában a rendeletben az alapul szolgáló indokok benfoglalvák. Ily esetben, munkakimélés céljából, a számtartóságok mintegy a közigazgatási számfejtés helyett készitik el magát az intézkedés tervezetét. Vagy legalább is az elöljáró hatósághoz intézett jelentést úgy iparkodnak szerkeszteni, hogy a jelentésnek ne csak tartalma, hanem szövege is a kiadandó rendeletbe át legyen vehető. Egyébiránt minden számtartóság annak a hatóságnak, a mely mellé rendelve van, egyszersmind alárendeltje is lévén: bármely meghagyásának a lehetőségig eleget tenni köteles. Ha azonban nem hivatásszerű munkákkal olykép halmoznák el, hogy tulajdonképi feladatának nem felelhetne meg: ez ellen magasabb helyen és kellő módon tartozik orvoslást keresni.

78. §. A közigazgatási számfejtés tárgyainak osztályzása.

A közigazgatási számfejtésnek tulajdonkép minden bevétel és kiadás tárgyát képezi. Csakhogy a *bevételeknek* rendszerint ágazatokként megvannak a magok *különleges* törvényeik és szabályaik. Ezekben az ágazatokban tehát a közigazgatási számfejtést is ezen különleges törvények és szabályok szerint kell megejteni. Azért ezeket, a mennyiben a számtartás igényli és terünk megengedi, a különleges részben fogjuk tárgyalni. Itt még csak annyit jegyzünk meg, hogy a bevételeknél is, a X. alatt tárgyalandó utalványozások különféle alakzatainak minden *számtartási előkészítése*, a közigazgatási számfejtés fogalma alá tartozik.

A *kiadások* számfejtésére vonatkozó törvényeket és szabályokat sem lehet mind átalánosítni. Még is a *kiadások* között két olyan nagy csoportot lehet megkülönböztetni, melyekben bizonyos fokig *átalános* szabályok uralkodnak. Ez a két főcsoport a kiadások *személyi* és *dologi* csoportja.

A *személyi* csoportra vonatkozó számfejtési munkálatok ismét további felosztást türnek meg. Nevezetesen az állam *midőn* az őt szolgálni akaró egyenéket *kinevezi*, vagy *előlépteti*: ezeknek személyi viszonyaikról a számtartóságok által esetről-esetre formás és számszeres *kimutatást* szerkesztet. A kinevezeteket és előlépetteke pedig a szolgálatuk alatt és után meghatározott *állandó* és bizonyos körülmények között *változó illetményekben* részesiti. Ezeknek az illetményeknek kiméréséhez szükséges adatoknak meghatározott módozatok szerint való megvizsgálása, esetleg összeállitása rendezése és helyesbitése mind számtartóságok által történik. Mindezek a munkálatok a kibocsátandó rendeletekhez szükséges számszerű és más adatokat dolgoznak fel. Más szóval: valamennyien a közigazgatási számfejtésnek képezik egy-egy változatát. Ezekkel tehát egyenként kell foglalkoznunk.

Ugyanezen okból és szempontból kell foglalkoznunk a *dologi kiadásokkal* is.

79. §. A közszolgálatba lépés.

1. Állami és más *közszolgálatba jutni kinevezés* és *választás* útján lehet. Mielőtt a hatóság a hozzá ebből a czélból beérkezett folyamodványok fölött határozna, közigazgatási számfejtés czéljából

számtartóságának adja ki azokat. Ez tehát a betöltendő állásra vonatkozó adatokat megvizsgálja, *rangsorozat*nak nevezett kimutatásba összeállítja, esetleg észrevételeivel kiséri azokat. Hogy pedig a számtartóságok ebben helyesen járhassanak el, ismerniök kell mindazokat az átalános feltételeket és körülményeket, melyektől a kinevezés és választás függ, vagy a melyek ezeket legalább is előnyösen vagy hátrányosan befolyásolhatják. Az önmagától értetődő magyar *honpolgárságon*, *erkölcsi* és *jogi* kifogástalanságon kivül ezek főleg három csoportra oszthatók: 1. a közszolgálatba való lépésre alkalmas életkor és 2. képzettség, valamint 3. az illetőnek eddigi közszolgálatai.

1. Az életkor minimuma, melylyel közszolgálatba lépni lehet, átalában nincs meghatározva. A maximum azonban 40 év. Kivételt csak a nyugdíjazott állapotból kinevezettek, valamint azok képeznek, kiknek Ő Felsége korengedélyt ad. Az alább tárgyalandó katonaaltisztek azonban 45 éves korukig léphetnek közszolgálatba.

2. A vezénylő és igazgató hatóságoknál a *közigazgatási* tisztviselőnek képzettségükről legalább is azt kell igazolniok, hogy az állami, néhol e helyett: hogy a jogi tudományokból az állami vizsgálatot kiállották. A *községi hatóságoknál* csak a rendezett tanácsú városok polgármesterei vannak magasabb képzettségre: az államtudományi államvizsgára kötelezve. A *községi jegyzőséghez* közép- vagy ennek megfelelő más iskolai hat osztály után, egy évi jegyzői vagy más közigazgatási gyakorlat és jegyzői vizsga kell. Igazságügyi hatóságoknál rendszerint ügyvédi vagy birói, ügyészségeknél ügyvédi vizsgát kivánnak. Tankerületi, orvosi, műszaki, bányászati, erdészeti posta-, távíró, levéltári és tengerészeti *hatóságoknál* rendesen főiskolai *szak*képzettséget, nehol ezek helyett államtudományi képzettséget fogadnak el. Tanfelügyelőknél és tollnokoknál a néptanítói, a levéltárt és a különféle *vagyont kezelő,* valamint *számtartó* tisztviselőknél legalább is egész középiskolai képzettséget kivánnak. Az *irodát* kezelőknél csak közép- vagy ennek megfelelő szakiskolai négy osztály is elég. Valamennyinél még az egyes szakoknak megfelelő elméleti és gyakorlati vizsgák vannak. Így nevezetesen a mindenféle számtartóságoknál: a már előbb is tárgyalt számtartási államvizsga. Vannak azután olyan esetek is, midőn valamely vizsga bizonyos hivatali állásnak nem képezi előfeltételét, hanem csak a különben egyenlők között előnyt biztosit arra. Ilyen az orvostudorság a csak sebészoklevéllel szemben vagy a számtartási államvizsga

minden vagyonkezelői állásnál. Az egyes miniszterek fel vannak hatalmazva, hogy a szolgálat érdekében a szakirodalom vagy a gyakorlat terén kitünő egyénekre nézve, a képzettség alaki hiányaitól: a vizsgáktól való felmentést Ő Felségénél kieszközölhessék.

Mind ez a qualificatio a férfi tisztviselőkre vonatkozik. A közszolgálatba lépő nőszemélyektől, altisztektől és szolgáktól megkivánt képzettség csak egyes ágazatokban van meghatározva. Egyedül a 12 évig s e közben legalább 8-ig altiszti minőségben szolgált, avagy a szolgálati idő tartamára való tekintet nélkül ellenség előtt vagy közbiztonsági szolgálatban, további fegyveres szolgálatra alkalmatlanná vált, de különben egészséges egyénekre van kimondva, hogy hivatalszolgai és altiszti állásokra nem csak képzettek, hanem mások felett azokra előnynyel birnak. Sőt még az alsóbb rendű tisztviselői állások betöltésénél is, ha *már* alkalmazásban lévő vagy nyugdíjazott alkalmas egyén nem találkoznék: az említett altiszteknek más pályázók felett előnyt kell adni.

3. A *rangsorozat* készítésénél a jelentkezőket legelőbb is két csoportra kell osztani. Olyanokra, a kik a bemutatott okmányok szerint az állásra alkalmas életkorral és képzettséggel birnak és olyanokra, a kik nem birnak. Az utóbbiakra alább visszatérünk. A törvényes képzettségüeket azután *az államnál* újból két csoportra osztják, a szerint, a mint *állami szolgálatban a) állanak vagy b) nem állanak.*

a) Az állami szolgálatban állók a gyakornokok kivételével egymás között *fizetési osztályok* és ezeken belől *rangjuk* szerint sorakoznak. Sőt abban is meg kell különböztetni a *véglegest* az *ideiglenestől.*

Az állami tisztviselők *fizetési osztályának* száma tizenegy. Az *elsőben* a miniszterelnök van. A *másodikban* vannak a miniszterek, az állami számvevőszék és a Curia elnöke. A *harmadikba* az államtitkárok, az állami számvevőszék alelnöke, a Curia másodelnöke és a fiumei kormányzó tartoznak. A *negyedikben* vannak a pénzügyi közigazgatási biróság elnöke, a Curia tanácselnökei, a királyi itélőtáblák elnökei és a koronaügyész. Az *ötödikbe* tartoznak a miniszteri és állami számvevőszéki tanácsosok, curiai és pénzügyi közigazgatási birák, a székes-fővárosi rendőrfőkapitány, kincstári jogügy-igazgató, a nemzeti muzeum és selmeczi bányák igazgatója, főügyészek. *Hatodikban* vannak: a miniszteri és számvevőszéki osztálytanácsosok, egyetemi és műegyetemi rendes tanárok, országos főlevéltárnok, a lipótmezői orsz.

tébolyda igazgatója, a budapesti rendőrfőkapitány helyettese, a kir. tanácsos pénzügyigazgatók, a székes-fővárosi adófelügyelő, az állami és az egyetemi nyomda igazgatói, pénzügyi és bánya főtanácsosok, a központi állampénztár igazgatója, jogügyi aligazgató; jogügyi főtanácsos; fővámigazgató; lottó-, posta-, táviró-, bánya-, erdő-, jószágigazgató; a földtani intézet, az állatorvosi akademia és a gazdasági tanintézetek igazgatói; országos borászati kormánybiztos, főerdő-tanácsos, a cultusminiszterium számtartóságának igazgatója, tankerületi főigazgató, némely tanfelügyelő; a budapesti egyetem könyvtárának, az orsz. mintarajziskola és rajztanár-képzőnek, az orsz. képtárnak, az iparművészeti és a technologiai muzeumnak, az állami ipariskolának és zeneakademiának igazgatói; a festészeti mesteriskola rendes tanára, királyi táblai biró, főügyész-helyettes, a vidéki törvényszékek elnökei, a budapesti törvényszék alelnöke, a központi telekkönyvi hivatal főnöke. A *hetedikbe* tartoznak miniszteri és számvevőszéki titkárok, az egyetemi és műegyetemi rendkivüli tanárok, a miniszteri számtartóságok főnökei, curiai és kir. táblai elnök-titkár, némely törvényszéki és járásbiró, valamint kir. ügyész, fegyintézeti igazgató, művegyész; némely tanfelügyelő, a budapesti egyetem gazdasági igazgatója, némely rendes tanára a zeneakademiának és középiiskolai tanárképzőnek; némely gimnáziumi, reáliskolai, felsőbb leányiskolai, valamint tanitó- és tanítónőképző-intézeti igazgató; muzeumi gazgató-őr, a meteorologiai intézet igazgatója, erdőtanácsos és főerdőmester, erdőfelügyelő, gazdasági igazgató, műszaki tanácsos, az állategészségügyi felügyelő és fürdőfelügyelő, az állatorvosi akademia rendes tanára; gazdasági tanintézeti igazgató és tanár, a a khémiai intézet vezetője, jószágigazgató, főgeolog; vasuti és folyam-, valamint tengerhajózási főfelügyelő, posta-, táviró-tanácsos, tengerészeti előadó, némely révkapitány, a tengerészeti és az ipariskolai, valamint a zálogházi igazgató, postatakarékpénztári első titkár; kataszteri központi felügyelő, pénzügyi és bányatanácsos és központi állampénztár osztályvezetői és főellenőrei, jogügyi tanácsos, az állami nyomda igazgató helyettese, budapesti hidak felügyelője és műszaki gondnoka; fővámtárnok, dohánygyári igazgató, dohánybeváltási némely felügyelő és bányakapitány; közegészségügyi felügyelő, országos levéltárnok; rendőrtanácsos és főparancsnok, elmebetegeket ápoló angyalföldi országos intézet igazgatója. A *nyolczadikba* tartoznak: miniszteri segédtitkár; számtanácsos és számvevőszéki számvizsgáló; segédhivatali főigazgató, orszá-

gos allevéltáros és kezelő igazgató, rendőrfőkapitányi titkár, rendőrkapitány és bejelentési hivatali főnök, a rendőrségi és detectivfelügyelő; a nagyszebeni országos tébolyda igazgatója és főorvosa, ennek, valamint a pozsonyi országos kórháznak igazgatója; az angyalföldi országos intézet főorvosa és a lipótmezőinek gondnoka; pénzügyi és dohányjövedéki titkár, állampénztári pénztáros és ellenőr, pénzverdei pénzbecsőr, pénztáros, főaranyválasztó, vésnök; államnyomdai osztályvezető; bányaigazgatósági főpénztáros, főorvos, bányageolog és főmérnök, épitészeti mérnök a főbányahivatalnál, némely adóhivatali pénztáros, pénzügyőri főbiztos, kincstári ügyész, fővámszedő és vámfőellenőr, dohánygyári aligazgató, dohánybeváltási felügyelő és kezelő, dohányraktári gondnok, lottóhivatali főnök és ellenőr, háromszögellő főmérnök, kataszteri felügyelő, főbányabiztos, vasuti és folyamhajózási biztos, iparfelügyelő, főmérnök, posta-, távíró-titkár, pénztáros és felügyelő; révkapitány, tengerészeti szakiskolai és ipariskolai tanár és mérnök, felügyelők és segédfelügyelők a mértékhitelesitésnél, postatakarékpénztári másodtitkár és pénztárnok, zálogházi igazgató és ellenőr; főerdőmester, alerdőfelügyelő, főállatorvos; a halászati és a borászati főfelügyelő, vinczellér-iskolai és telepigazgató, a gazdasági tanintézetek tanárai, jószágigazgatósági titkár és tiszttartó, fürdőorvos, osztálygeolog, állattenyésztési igazgató, rovartani állomás vezetője; tanfelügyelő, egyetemi tanácsjegyző, üvegtechnicai műhelyvezető; rendes tanár a középiskolai tanárképzőnél és az állami ipariskolánál, gondnok a kolozsvári egyetemnél, titkár a műegyetemnél; tanár: a zeneakademiánál, az országos mintarajziskolánál, az iparművészeti iskolánál; gymnasiumi és reáliskolai igazgató és tanár; felsőbb leányiskolai, tanító- és tanítónő-képzőintézeti igazgató és tanár, kereskedelmi iskolaigazgató, muzeumi titkár és őr, meteorologiai észlelő; curiai tanácsjegyző, törvényszéki és járásbiró, kir. ügyész, némely fegyintézeti igazgató, művegyészi első segéd; a honvédmenház házparancsnoka. A *kilenczedikbe* jönnek: miniszteri, kir. táblai, főügyészségi, jogügyi és orsz. levéltári fogalmazó; aljárásbiró, királyi és kincstári alügyész; számvizsgáló, számvevőszéki számellenőr, forditó, segédhivatali igazgató és országos levéltári kezelőigazgató; honvédmenházi jegyző; némely telekkönyvvezető és törvényszéki iroda-igazgató; fegyintézeti igazgató, ügynök, ellenőr, orvos; segédtanfelügyelő; könyvtári őr, tiszt, segéd; egyetemi quaestor; zeneakadémiai, gymnáziumi, reál, kereskedelmi és felsőbb leányiskolai intézeti tanár, tanító, tanítónő

és kisdedóvónő képzőintézeti tanár és tanítónő; muzeumi segédőr; iparművészeti és technologiai muzeumi őr; titkár a műemlékek orsz. bizottságánál; polgári és felső népiskolai rendes tanító és tanítónő; főerdész, mérnök, a rovartani állomás segédje, állattenyésztési, gazdasági, borászati, alerdőfelügyelő, állatorvos, gazdasági intéző és segédtanár, segédvegyész, tejgazdasági tanító és sajtmester, jószágigazgatósági fogalmazó és mérnök, fürdőgondnok, segédgazdász; számtartó a kincstári birtokokon; segédtanár az állatorvosi akadémián; posta-, táviró segédtitkár, ellenőr, főtiszt; révalkapitány, ipariskolai segédtanár; postatakarékpérztári fogalmazó, segédpénztáros, ellenőr, gondnok, irodafőnök; zálogházi könyvelő, pénztárnok és ékszer zálogőr; pénzügyi és dohányjövedéki segédtitkár; állampénztári segéd, segédpénztáros és pénzkezelő; adóhivatali pénztáros, ellenőr; pénzügyőri biztos; fogyasztási adóhivatali főadószedő és főellenőr; fővámszedő, ellenőr, raktárgondnok; fémjelző hivatali igazgató; pénzverdei ellenőrök, műtiszt, vésnök; államnyomdai főtiszt; műszaki segéd és pénztárnok a budapesti állami hivatalnál; bányaigazgatósági irodavezető, pénztári ellenőr, mérnök, fogalmazó és főtiszt; a bélyegraktár gondnoka és ellenőre; dohánybeváltási kezelő; dohánygyári osztályvezető, szertári kezelő, gépész, raktári kezelő és ellenőr; lottóhivatali pénztári ellenőr és levéltáros; sótáros; három szögellő mérnök, kataszteri főmérnök, bányabiztos, pénztáros a budapesti állami hidaknál; főispáni titkár; rendőrségi fogalmazó, pénztáros, számvivő, levéltárnok, felügyelő, oktató detectiv-felügyelő helyettes; a nagyszebeni orsz. tébolyda másodorvosa és gondnoka a lipótmezeinek ellenőre és gondnok-segéde, az angyalföldinek és pozsonyi orsz. kórháznak gondnokai. A *tizedikben vannak:* miniszteri, jogügyi, postatakarékpénztári, kir. táblai, rendőrségi segédfogalmazó; pénzügyi, dohányjövedéki és postatáviró fogalmazó; főispáni titkár; birósági jegyző; számellenőr; államszámvivőszéki számtiszt; iroda- és levéltári tiszt; rendőrségi pénztári ellenőr, könyvvezető, gondnok, hivataltiszt, felügyelő, oktató, és toloncz-ügykezelő helyettes; a nagyszebeni tébolyda ellenőre, az angyalföldi ellenőre és irodatisztje, a lipótmezői élelmezési tisztje és első irnoka, a poszonyi orsz. kórház ellenőre; a pénzügyi gazdászati hivatal ellen őre; pénzügyigazgatósági irodavezető, fémjelző hivatali becsüs, pénzverőhivatali pénztártiszt, pénztáros, irodatiszt; államnyomdai tiszt; ellenőr és tiszt a budapesti állami hidaknál; bányaigazgatósági kezelő- és pénztári tiszt, bányamű-orvos, állami végrehajtó, pénztári

tiszt; adóhivatali ellenőr és segéd, pénzügyőri biztos; fogyasztási adóhivatali ellenőr; vámhivatali tiszt, vámszedő és ellenőr; bélyegraktári és dohánybeváltási tiszt; dohánygyári gépész és raktári ellenőr; lottóhivatali levéltáros és levéltári segéd, ellenőr, számvivő és tiszt; sóhivatali ellenőr, háromszögellő segéd, kataszteri mérnök; bánya-esküdt és bányakapitánysági tiszt; ellenőr és tiszt a budapesti államhidaknál; iparsegéd felügyelő, segédmérnök; posta-távíró tiszt, tengerészeti főgépész, révbiztos, ipariskolai művezető és szaktanító; postatakarékpénztári tiszt és segédgondnok; segédgeolog, állatorvos, ispán, gazdasági intéző, segédügyész; a gazdasági tanintézeteknél alsegédtanító, intézeti segéd, gondozó, pénztáros, borászati felügyelő, tanársegédek az állatorvosi akadémián, erdész, orvos, a zálogházi ingó zálogok őre, pénztári tiszt, hivataltiszt és becsüs; tankerületi tollnok, segédtanfelügyelő; könyvtári tiszt, quaesturai ellenőr; a kolozsvári egyetemi tanácsjegyző és quaestor; országos mintarajziskolai segédtanár; iparművészeti iskolai tanársegéd; felsőbb leányiskolai tanítónő, zenetanár és segédtanítónő; tanító és tanítónő, képző-intézeti segédtanár és tanítónő; polgári és felső népiskolai tanító; muzeumi segéd, titkár az országos képtárnál, meteorologiai segéd, iparművészeti muzeumi titkár; telekkönyvvezető, törvényszéki irodaigazgató, fogházfelügyelő, központi telekhivatali tiszt; fegyintézeti ellenőr, gondnok, orvos, lelkész; művegyészi segéd. Végül az *utolsó*, vagyis *tizenegyedik* fizetési osztályban állnak: fémjelző-hivatali ellenőr, számtiszt; némely gazdasági- és tanársegéd, fogyasztási és más adóhivatali, valamint a sóhivatali és rendőr pénztári tiszt; némely borászati és gazdasági felügyelő, irodatiszt, eddig nem említett mindenféle tanító és tanítónő, segédtiszt, kezelő, írnok, tollnok, járulnok, tankovács stb.

Az ugyanazon fizetési osztályba tartozók aztán újból két csoportra oszlanak a szerint, a mint *véglegesen* vagy *ideiglenesen* vannak kinevezve. Az ebbe a két csoportba tartozók egymás közt személyes rangjuk szerint sorakoznak. A *rang* a tisztviselőnek hasonló minőségű tiszttársai *létszámában* elfoglalt helyét jelenti. Létszám alatt pedig a hasonló minőségű tisztviselők összességét kell érteni. A rangsort az Ő Felsége által kinevezetteknél a legfelső elhatározásnak, más kinevezéseknél a kinevezési okirat keltének napja határozza meg. Az *elsőséget* azok között, kik ugyanegy napon neveztettek ki, ha már előbb is államszolgálatban és egy létszámban voltak, a kinevezés előtt közvetlenül elfoglalt rangsor adja meg. Ha pedig

különböző létszámban voltak, első sorban a kinevezés előtt közvetlenül elfoglalt fizetési osztály; ennek egyenlősége esetében az ugyanebben eltöltött hosszabb szolgálati idő, és ha az is egyenlő volna, a nyugdíjba beszámitható hosszabb szolgálati idő, vagy végül, ha ez is egyenlő találna lenni: akkor az elsőség meghatározásánál a kinevezés sorrendje dönt. Akkor is, ha mind olyanok neveztetnek ki, a kik a kinevezést közvetlenül megelőzőleg, államszolgálatban nem voltak: a kinevezés sorrendje állapitja meg a rangsort. Ha már előbb is államszolgálatban állók és nem állók együtt neveztetnek ki, az előbbiek rangban megelőzik az utóbbiakat.

Az ideiglenes tisztviselők kétfélék lehetnek. Még pedig vagy bizonyos fizetési osztályzatokban, bizonyos számú állás ideiglenesen van rendszeresitve, a melyből a végleges állásokba csak akkor juthatni, ha ilyenek megüresednek; vagy pedig véglegesen rendszeresitett állásra egyeseket valamely pótolható hiány, pl. vizsga, rátermettség gyakorlati igazolása stb. miatt ideiglenesen neveznek ki. Ezek létszáma, a végleges minőségben kinevezetteké után következik. A véglegesitettek azután az ugyanazon fizetési osztályba tartozó véglegesek között az utolsó rangot foglalják el.

A valóságos állások fizetési osztályainál magasabb állás czimével és *jellegével* birók vagy a tisztán csak *tiszteletbeli* állások, az ezen állással járó illetményeket kivéve, állásaikat különben megillető minden előnyben részesülnek. A *czim* önmagában semmi előnynyel sem jár.

b) A nem állami szolgálatban állókat ismét fel kell osztani a törvényhatósági és a községi önkormányzat szolgálatában állókra és *nem* állókra.

Ha az *önkormányzat* szolgálatában állók életkora és képzettsége az előbb tárgyalt követelményeknek megfelel: akkor az állami szolgálatban állók után ezek is felsorolandók. Még pedig idősbbségük sorrendje szerint, az ugyanazon *hatáskörrel* birók együtt azért, mert ezek között fizetési osztályok nincsenek. Ezek után betürendben fel kell sorolni a közszolgálatban ugyan sehol nem álló, de koruk és képzettségüknél erre *alkalmas* egyéneket. Végül pedig a két utóbbi körülmény egyike vagy másika, avagy mindketteje miatt tekintetbe nem jövőket kell felemlitni.

Források: 1873: II. t.-cz. Szabályok a m. k. államszolgálatról, az államtisztviselőkről, államszolgákról és szolgálati viszonyaikról. Kiadja a m. k. p. ü.-miniszterium. 1877. Budapest. 1883: I. és 1893: IV. t.-cz.

80. §. A közszolgálatban való előhaladás.

Az állami és más közszolgálatban *előhaladni* vagy *kinevezés* és *választás* vagy pedig *előléptetés* útján lehet. Az alsóbb fizetési osztályból a magasabba rendszerint kinevezés vagy választás útján, ugyanazon fizetési osztálynak a 81. §-ban tárgyalandó különböző fizetési fokozatai közül a magasabba: fokozatos előléptetés útján jut a tisztviselő. A fokozatos előléptetés azon rangsor szerint történik, a melyet a tisztviselő a vele egy létszámba tartozók között elfoglalt. A kinevezésnél a rangsor mellett a szakképzettség, érdemesség és alkalmazhatóság a döntő. A kinevezés rendszerint az illető fizetési osztály legalsó fizetési fokozatába való sorozással történik. Különös szolgálati érdekből kivételesen a minisztertanács hozzájárulásával magasabb fizetési fokozatba is történhetik kinevezés. Ha az előléptetésre sorszerint jogosult ellen fegyelmi eljárás van folyamatban: előléptetését az eljárás jogerős befejezéséig függőben kell tartani. Ha pedig a magasabb fizetési fokozatban több állás üresedik meg: azokra a fegyelmi eljárás alatt levő után következők lépnek elő. De ezzel az előbbit meg nem előzik; mert ha ez a fegyelmi eljárás végén büntetés alá nem, vagy csak olyan alá esik, a mely a fokozatos előléptetés megvonásánál enyhébb: részére a magasabb fizetést attól a naptól kell utalványozni, a melytől kezdve az őt rangsor szerint, fegyelmi vizsgálat nélkül eredetileg megillette volna.

Mindezekből az látszik, hogy ha a megüresedett állásokat nem pályázat útján töltik be (a mely esetben az előbbi §-ban előadottak szerint kell a rangsorozatot elkészítni), hanem azokat a hatóság kebelében már alkalmazottak közül, előléptető kinevezés vagy választás útján akarják betölteni: ebben az esetben a számtartóság az állásoknak betölthetése czéljából, vagy meghatározott időközökben, vagy a hatóság felhivására esetről esetre, *rangsorozatot* szerkeszt és terjeszt be a hatósághoz. Ezt pedig a számtartóság csak úgy teheti, ha az állami alkalmazottaknak tanulmányaikról, fizetési osztályaikról végleges vagy ideiglenes minőségükről, különféle kinevezésükről, előlép tetésükről valamelyes *nyilvántartást* vezet. Ez történik az ú. n. *állománykönyvekben*, a melyekben az emlitett adatokon kivül az alkalmazottaknak még minden olyan személyi és családi viszonyai is nyilván vannak tartva, melyek számukra jogokat és kötelességeket állapitnak meg, előnyt biztositnak vagy hátrányt okoznak. Például az életkor, nyelvismeret, szolgálati kitüntetések esetleg

büntetések, a család tagjainak száma stb. Ebből a czélból az ilyen adatokat vagy saját érdekükben az alkalmazottak maguk, vagy pedig a szolgálat érdekében hatóságok közlik a számtartóságokkal.

Források: az előbbi §-nál említett p. ü.-miniszteriumi kiadvány és 1893: IV. t.-cz.

81. §. A szolgálati állandó illetmények.

Állandó illetmények alatt itt azokat a személyes illetményeket értjük, melyek az alkalmazottnak közönséges, rendes szolgálatának tartama alatt, egyenlő időközökben és összegekben, folytonosan és változatlanul kijárnak. Ezek 1. a segélydíjak, 2. a fizetések, 3. a lakpénzek, 4. a személyes pótlékok, 5. az anyag járandóságok, 6. a napidíjasok illetményei.

1. A gyakornokok állami tisztviselők ugyan, de fizetési osztályba nem tartoznak, s ezért rendszerint fizetésük nincs, hanem vagy csak *segélydíjuk* van, vagy épen semmi állandó illetményben nem részesülnek. A segélydíj a megkivánt fő-, közép- vagy ennél kevesebb iskolai tanulmányokhoz mérten évi öt, négy és háromszáz forint.

2. Minden tisztviselőt *fizetési* osztályának megfelelő fizetés és lakpénz illeti meg. Az 5—11. fizetési osztályba sorozottak fizetéséről és lakpénzéről alább közlünk egy kimutatást, megjegyezvén, hogy a magasabb díjosztályban lévők fizetése hat, a Curia elnökeié nyolcz és a minisztereké tizenkétezer forint. Az egy létszámba tartozó állások fizetési osztályuk különböző fokozatai között egyenlően oszolnak meg. Ha azonban az állások összes száma egyenlően fel nem osztható, a fölös számú állásokat arányosan a magasabb fizetési fokozatokba kell sorozni. Kivételek nevezetesen az igazság- és közoktatásügy körében fordulnak elő. Minden tisztviselőt a fizetési osztályában rendszeresitett különböző fizetések közül az illeti meg. mely a vele egy létszámba tartozó tisztviselők között elfoglalt rangsorának megfelel. Ha a kinevezés és az állás elfoglalás a hónap első felében történik, akkor a fizetés a hónap közepétől, különben pedig a következő hónap elsejétől jár; előléptetés esetén pedig, a betöltött állás megüresedését követő naptári negyedév első napjától kezdve: mindig előleges havi részletekben. Ha azonban valaki állását magán ügyei miatt a fizetés lejártának napjáig nem foglalja el: a kinevezés idejéül az állás tényleges elfoglalását kell tekinteni. A biróságokra nézve kivételek vannak. Az altisztek évi fizetése ötszáz,

négyszázötven és négyszáz forint. A hivatalszolgáké négyszáz, háromszázötven, háromszáz és kétszázötven. Az altisztek és szolgák létszámában is van fokozatos előléptetés, de ezeknél nem csak a kinevezés idősbbsége, hanem az érdemesség és alkalmazhatóság is irányadó. Valakinek tiszti fizetése csak fegyelmi büntetés esetében szállítható le.

Fizetési osztály	Fizetési fokozat	Fizetés forintokban	Lakpénz forintokban			
			Budapesten, Fiuméban és a magyar korona országain kívül fekvő állomáshelyen	Az I—III. katonai lakbérosztályzatokba sorozott állomás-helyeken	A IV—VI. katonai lakbérosztályzatokba sorozott állomás-helyeken	A VII—X. katonai lakbérosztályzatokba sorozott állomás-helyeken
V.	1.	5000	1000	700	600	500
	2.	4000				
VI.	1.	3000	800	560	480	400
	2.	2500				
VII.	1.	2400	600	420	360	300
	2.	2200				
	3.	2000				
VIII.	1.	1800	500	350	300	250
	2.	1600				
	3.	1400				
IX.	1.	1300	400	280	240	200
	2.	1200				
	3.	1100				
X.	1.	1000	350	245	210	175
	2.	900				
	3.	800				
XI.	1.	700	300	210	180	150
	2.	600				
	3.	500				

3. A lakáspénzről megjegyezzük, hogy a katonai lakbérosztályokba be nem osztott helységeket is az előbb idézett kimutatás 2—4-ik osztályába a házbérvallomások alapján beosztják és azokat az egyik osztályból a másikba csak a költségvetésben lehet áthelyezni. A természetes lakást élvezők lakáspénzt nem kapnak. Ha a kinevezett vagy áthelyezettnek bármely okból lakáspénze nem volt, ez neki a következő hónap elsejétől, különben az utolsó lakbér-

negyedre következő hó első napjától évnegyedes előleges részletekben jár. A biróságokra itt is kivételek vannak. A Budapesten és a magyar birodalom határain kivül állomásozó tisztviselőknek, ha nőtlenek legalább hat, ha nősek hétszáz forint fizetéssel kell birniok. Ellenkező esetben a hiányzó összeg erejéig több lakáspénzt kapnak. Az altisztek és szolgák lakáspénze a tiszti lakáspénz négy osztályához képest, évi száz, hetven, hatvan és ötven forintot tesz.

4. A *személyes pótlékok* nagyon különböző természetűek. *a*) Vannak olyanok, melyek fizetés jellegével birnak és az alapfizetés emelésével sem szünnek meg. Ezeket *kórpótlékoknak* is mondják. *b*) Ellenben a fizetés jellegével biró némely személyes pótlék csak addig jár, míg az illető azt fizetésül meg kapja. *c*) Más pótlékok pedig fizetés jellegével nem birnak, de addig járnak, míg az illető azt fizetésül meg kapja. *d*) Némely pótlékok fizetés jellegével sem birnak, csak bizonyos működési körhöz vagy helyhez vannak kötve.

5. Némely gazdasági ágazatban állandó illetményekhez tartoznak még bizonyos *anyagjárandóságok*. Ilyenek: bizonyos mennyiségü fa, só, gabona, bor, sör, világitás; földek használata, eladási és jövedelmi százalék, a szolgák bérruhája stb. Mind ezek a jogositottnak attól a naptól kezdve járnak, a melytől a fizetés jár és pedig havi, évnegyedi vagy évi összegekben, a gazdasági viszonyok természetéhez képest. Ezeket a járandóságokat a jogositottnak lakására is kell szállítni, ha csak értök nem inkább készpénz váltságösszeget vesz igénybe, melyet az azon vidéki piaczi árak szerint kell kiszámitni.

6. *Napidíjasoknak* az olyan alkalmazottakat nevezzük, kik rendszerint valamely kisebb tisztviselői munkakört nem kinevezés, hanem csak felvétel útján felmondhatás mellet töltenek be; kiknek illetményeik kiszabásánál az időt nem az évvel, hanem csak napról napra mérik, s kikből idővel azután rendszerint tisztviselők is lesznek. A napidíj 80 krajczártól elkezdve, néha forintokra is felrúg.

Minden önkormányzó hatóság alkalmazottjainak állandó személyes illetményét szabályrendeletileg saját viszonyaihoz és körülményeihez képest állapitja meg. Ezek tárgyalásába tehát itt nem bocsátkozhatunk, hanem csak annyit jegyzünk meg, hogy rendszerint azok is az államiakhoz hasonló illetményekkel szoktak birni.

Források: a 79. §-nál emlitett püm. gyüjtemény; 1883: XV., 1893: IV. t.-cz.

82. §. A szolgálati változó illetmények.

Szolgálati változó illetmények azok a személyes illetmények, melyek az alkalmazottat valamely kivételes helyzetben, ennek tartalma alatt, a helyzethez mért összeg erejéig illetik meg. Ezek: 1. jutalom, 2. fizetési előleg, 3. pénzsegély, 4. napidij, 5. helyettesitésidij, 6. a kedvezményi és 7. az élelmezési illetmény.

1. A ki hivatása körén tul valamely rendkivüli szolgálatot tesz: *jutalomban* részesül. Ez kétféle: *a*) renkivüli, midőn egyeseknek azt a hatóság belátása szerint adja és *b*) rendes vagyis helyesebben: *jutalék*, midőn az előre meghatározott esetekben és mértékben osztalékul kijár. 2. A ki szolgálatát kifogástalanul végzi és hitelesen igazolja, hogy önhibáján kivül háztartásával szorult helyzetbe jutott: *fizetési előleget* kaphat. Ezalatt a fizetésnek legfeljebb három havi összegéig terjedő, kamat nélkül adott olyan kölcsönt kell érteni, melyet a felvevőnek fizetéséből azután hosszabb-rövidebb idő alatt havi részletekben levonnak. 3. A kinek szorult helyzetén a fizetési előleg sem segit, az a többnyire kisebb állású egyén, *segélyben* részesülhet, mely alatt az államtól ajándékba kapott valamely pénzösszeget kell érteni. 4. A kit állomáson kivül való működésre küldenek ki, annak utazása és működése idejére fizetési osztályának megfelelő *napidíjakra* van igénye. Ez az 1—11. fizetési osztályban következő: 20, 17.50, 15, 12.50, 10.50, 8, 6.50, 5, 4, 3.50 és 3 frt. A gyakornokoknak 2 frt, dijnokoknak rendszerint napidíjuknak kétszerese jár. A szolgák osztály szerint 1 frt 26 kr., 84 és 56 kr. élelmezési díjat kapnak. Megjegyezzük, hogy az igy megállapitott napidijak élvezete a különféle gazdasági ágazatokban sokféle módositásnak van alávetve. 5. Ha valamely megüresedett állásnak munkakörét, a betöltésig is külön kijelölt személy látja el: akkor ennek *helyettesítési díjat* szoktak engedélyezni. Ez azonban a helyettesített állással járó fizetésnek felénél nagyobb nem lehet. 6. A szervezeti változtatások alkalmával, néha nem minden tisztviselő nyer a törvényes létszámban azonnal elhelyezést. Az el nem helyezetteket *rendelkezés alá* kerülteknek mondják, s ha a költségvetési hitel megengedi, rendszerint a létszámon felül, valamely hivatalhoz szolgálattételre beosztják. Ebben az állapotban egy évig, legalább is fizetésüket és lakáspénzüket megtartják. Ha azonban ennek a *kedvezményi évnek* lejártáig valamely rendszeresitett állásra szert nem tesznek; a 84. §-ban tárgyalandó szabály-

szerű elbánás alá esnek. 7. Az állásától felfüggesztett tisztviselőnek, ha önmagát és családját nem képes máskép fenntartani, *élelmezési* illetmény czímen fizetésének legalább is $^1/_3$-da jár. Ez az összeg azokban az illetőnek nyugdíj igényeihez mérten ennek $^2/_3$-ára emelhető. Az altiszteknek és szolgáknak, ha az említett módon számított illetményeikből kitelik legfeljebb napi 21 kr., ellenkező esetben a kitelt kevesebb engedélyezendő.

A változó illetmények közül, az önkormányzatoknál szabályrendeletileg, habár egymástól rendkivül különböző összegekben, de leginkább a napidíjak vannak megállapítva.

Források: a 79. §-nál említett pénzügyminiszteri gyüjtemény; 1878. P. K. 1. és 1894. P. K. 3. sz.

83. §. A szolgálati dologi kiadások.

A dologi kiadásokat nem lehet még csak nagyjában sem mind átalánosítni. De néhány csoportja mégis átalános szabályokra vihető vissza. Ezek: 1. az úti, 2. a költözködési költségek és 3. az átalányok.

1. Hivatalos utazásoknál a kiküldötteket nemcsak az előbbi szakaszban tárgyalt napidíjak, hanem *útiköltség* is megilletik. Még pedig, ha az utazást egészben vagy részben vasuton vagy gőzhajón lehetett megtenni, akkor ezek közül csak annak a költségét igényelhetik, mely tekintettel az időtartamra, kevesebbe kerül. Az 1—7. fizetési osztályba tartozó tisztviselők a vasutaknak első, a többiek második osztályát, az altisztek és szolgák a harmadikat számíthatják fel. Hajón a tisztviselőt az első, a másokat másodosztályú és esetleg valamennyit 50 kg. málha-túlsulyért járó szállitásidíj illeti meg. Ezenkivül a vasuti vagy hajóállomáshoz és vissza az árszabály szerint a szokásos árban kétfogatú bérkocsit és ezzel járó podgyász vitelbért is számíthat fel.

Ha az utazásnak kocsin kell történni, ekkor a tisztviselőt megilleti: *a)* a *postahajtópénz*, melyet a kereskedelmi miniszterium időről időre minden ló után kilométerenként állapít meg; *b) ostorpénz* minden ló és állomás után 35 kr; *c) kocsipénz* fele a postahajtó pénznek; *d) kenőcspénz* minden váltásnál 14 kr; postamester-díj minden ló és váltás után 4 kr. Az 1—3. fizetési osztályba tartozók hat, a 4—6. osztályuak négy, a 7. osztályuak három, a többiek két ló után számíthatják az útiköltségeket. Az igazolt útvámokat és

hidpénzek megtérítését is követelhetik. Az 1—5. fizetési osztályban állók egy magánszolgát is vihetnek, s ennek részére egy legalsó fokozatú hivatalszolga illetményeit számolhatják fel. Hivatalszolgát azonban csak előleges engedély mellett lehet vinni.

A kiküldött tisztviselő valószinű útiköltségének $^2/_3$-da neki úti *előlegül* adható. Az utazás befejezésének napjától számított két hét alatt útiszámlát tartozik bemutatni. Vagy ebben vagy ennek egy mellékletében az elvégzett szolgálati cselekvényeket időrendben, tüzetesen és határozottan körül kell írnia, valamint azt is, hogy vett-e fel és mely pénztárnál, mely naplóczikk alatt uti előleget? Továbbá a számla szerint netán visszafizetendő előleg maradványt, még a számla benyujtása előtt visszafizetni és erről a nyugtát a számlához kell csatolnia. Egyébiránt az útiköltségekre nézve az *egyes gazdasági ágak* körében, a legrészletesebb meghatározások vannak érvényben.

2. A kiket nem saját kérésükre, vagy maguk okozta körülmény folytán, avagy pedig a nélkül helyeznek át más állomásra, hogy ez által valamely hátrányt kerültek volna ki: az ilyen tisztán csak a szolgálat érdekében *hivatalból áthelyezetteket költözési* költség illeti meg. Ez áll: *a*) napidijakból az áthelyezett részére; *b*) vasút vagy gőzhajó használatából úgy maga, mint családjának vele átköltözött tagjai részére: a fizetési osztályát megillető helyen, valamint *c*) gyermekei száma és fizetési osztályához képest meghatározott számú cselédség részére: az utolsó helyen; *d*) a málhatúlsúlyért fizetett összegekből, a nőtlen, nős és több mint két gyermekes állapothoz képest; *e*) ha kocsin történik az utazás, a nőseket fizetési osztályukat megillető lovak számának másfélszerese, ha pedig két gyermeknél több van, akkor kétszerese illeti meg; *f*) ezeken kivül a nőtlen egy, a nős két, a két gyermekes három havi fizetését butor kárpótlásul kapja meg. Ha azonban az áthelyezésről három hónapnál régebben lett értesitve, akkor a butor kárpótlásnak csak fele jár. A költözési költségekről és az útiköltségeknél előadott módon kell számlát szerkeszteni és benyújtani. Egyébiránt ezeknek az elveknek megtartása mellett, a különféle ágazatokban és esetekhez képest, tüzetes meghatározások vannak érvényben.

3. *Átalány* alatt olyan összeget értünk, melyet számadás terhe alatt vagy e nélkül valamely czélra tetszés szerint használnak. Ilyen átalány a különféle czélokhoz képest különféle lehet. Legnevezetesebb ezek között: *a*) az *utazási* átalány, melyet olyan tisztviselőknek

szoktak adni, kik gyakran ellenőrizhetlen utazásra kénytelenek menni, a kiknek tehát ha általányuk van, bizonyos területen belül sem napidíjakat, sem úti költséget fel nem számíthatnak; *b*) a *lótartási* átalánynyal birók bizonyos területen belül csak napidíjakat számíthatnak fel; *c*) az *irodai* átalányok, melyet *hivatali* és *egyénire* kell felosztani a szerint, a mint az a hivatal együttesen fedezendő szükségletére szolgál, vagy pedig a mint azt kiadják az egyeseknek, hogy szükségleteiket maguk fedezzék. Az előbbihez mindenféle papiros, fűtés, házvilágítás beszerzése, a butorok és más felszerelési tárgyak jókarban és tisztán tartása, tatarozása stb. tartozik. A személyi átalányból pedig, melyet *irodaira* és *világításra* szoktak megkülönböztetni, mindenki iróasztalát tartozik a neki szükséges iró- és világító szerekkel ellátni.

Az önkormányzatoknál szabályrendeletileg főleg úti költségek és különféle átalányok vannak rendszeresítve.

Források: a 79. §-nál említett püm. gyüjtemény; 1893: IV. t.-cz.

84. §. Nyugalmi illetmények.

A kit az állam tisztviselő, altiszt vagy szolga minőségben, fizetéssel alkalmaz, annak ha a szolgálat kötelékéből saját hibáján kivül megválik, önmaga és családja részére, az alább következő feltételek mellett vagy állandó, vagy egyszersmindenkorra való ellátásra van igénye. Az előbbi alatt ő és özvegye nyugdíját és a gyermekek nevelési járulékát, az utóbbi alatt a végkielégítést kell érteni. Mind ennek alapjául az illető alkalmazottnak beszámítható *szolgálati ideje és javadalmazása* szolgál. Beszámítható pedig az az időtartam, melyet az alkalmazott az első hivatalos eskü letétele vagy ennek hijában, a szolgálatba lépés napjától, szakadatlanul állami vagy ezzel egyenlőnek elfogadott szolgálatban töltött. Továbbá az a fizetés, zsold, bér, s ezeknek része gyanánt kiszolgáltatott anyagjárandóságnak értéke, valamint személyi- és kórpótlék, melyet a tényleges szolgálatban legutoljára élvezett.

Általános szabályul szolgál az, hogy a kinek legalább is *tíz év* beszámítható szolgálata van: annak nyugdíj, a tíz éven alul végkielégítés jár. Az özvegyet és az árvákat pedig a férj, illetőleg apa, beszámítható *öt évi* szolgálata után nyugdíj, illetőleg nevelési járulék, öt éven alul végkielégítés illeti meg. Kivételt képeznek a *miniszterek*, az *állami számvevőszék elnöke*, az *államtitkárok* és a *főispánok*. A két előbbiek ha mint ilyenek, vagy ezt megelőzőleg államtitkár minőségben, egyhuzamban legalább három évig szolgáltak s

állásuktól fölmentetnek: 4000 forint nyugdijat kapnak. Az államtitkárok nyugdíja, a miniszterekre nézve meghatározott feltételek mellett évi 2000 forint. Ugyanezen előfeltételek mellett a miniszter és az állami számvevőszék elnökének özvegye részére évi 2000 frt, az államtitkár özvegye részére évi 1000 forint nyugdij jár. Mindezek az összegek azonban az illetőknek abban, vagy más minőségben töltött hosszasabb állami szolgálatuk alapján magasabbra is mehetnek. A főispánokról a különleges részben, a belügyi nyugdíjtárczánál fogunk szólni. *Kivételt* képeznek továbbá az ideiglenesen alkalmazottak, valamint a kik az államszolgálatba 40-ik életévük betöltése után, vagyis: korengedélylyel léptek; mert ezek sem maguk, sem családjuk tagjai részére végkielégitést nem igényelhetnek. Nyugdijra azonban, illetőleg nevelési járulékra jogosultak, ha az alkalmazott beszámítható tíz évig szolgált, illetőleg öt évi szolgálat után halt el.

A *nyugdíjazás* vagy ideiglenesen vagy véglegesen történik. *Ideiglenesen* akkor, ha az illető: *a)* hosszasan, de gyógyithatólag beteg; *b)* szervezkedés, vagy *c)* ellene hozott fegyelmi itélet folytán, az idő szerint megfelelő állásra el nem helyezhető. *Véglegesen* akkor, *a)* ha kötelességének teljesitésére végleg képtelen; *b)* ha a köteles szolgálati időt vagy végül *c)* ha 65-ik életévét betöltötte. A 70-ik életévük betöltéséig szolgálható igazságügyi tisztviselőkről a különleges részben az igazságügyi nyugdíj-tárczánál szólunk. Az ideiglenesen nyugdíjazottak, a nyugdíjazás okának megszüntével újból alkalmazhatók, kivéve ha időközben a végleges nyugdijazás előfeltételei bekövetkeztek, a mire azután állandó nyugalomba helyezendők. A köteles *szolgálati idő*: *átalában* a szolgálatban megszakitás nélkül töltött 40 év; tanítókra, tanárokra rendszerint 30 év. A tanítói (tanári) és más tiszti szolgálat egymásba arányosan számit. Az *alkalmazott nyugdíjának* minimuma, az első tiz év után a beszámitható javadalom 40%-a; minden további év után 2—2%-kal, a tanárok (tanítók) 3—3%-kal kapnak nagyobb összeget. A beszámitható javadalomnak teljes összegénél nagyobb nyugdijban senki sem részesíthető, még ha 40 évnél tovább szolgál is. Söt a nyugdij 8000 forintot egyátalán meg sem haladhat, még az ennél nagyobb javadalommal biróknál sem.

Az alkalmazott *végkielégítése*, ha szolgálati ideje 5 évet nem halad meg, javadalmának egy évi összege, öt éven túl egész tiz évig, két évi összeg.

Átalában tehát a nyugdijban való részesitésnek az az első feltétele, hogy az alkalmazott legalább tíz illetőleg öt évig szolgált legyen. Ha azonban az alkalmazott a szolgálat teljesítése közben vagy annak következtében vált szolgálatképtelenné, nyugdíjra akkor is igényt tarthat, ha tíz évet még nem is szolgált volna. A nyugdíj ilyenkor a legutoljára élvezett beszámítható javadalomnak 50%-áig terjedhet. Ha pedig szolgálatideje a tíz évet már meghaladta, nagyobb nyugdíj is engedélyezhető, mint a mennyi neki különben jár. Ha pedig az alkalmazott életét szolgálat közben vagy bebizonyithatólag ennek következtében veszté el, az özvegyek és árvák nyugdijra illetőleg nevelési járulékra akkor is igényt tarthatnak, ha az alkalmazott öt évi szolgálattal nem birt is, de egyéb törvényes föltételeknek különben megfelelt, Kiterjed ez a kedvezmény az ideiglenesen, vagy korengedély mellett alkalmazottak hátrahagyott családjára is.

Az özvegynek és az igényjogosult apától származó árváknak ellátásban való részesitése, még a következő kellékek igazolásához van kötve: *a*) hogy a férj illetőleg apa, a tényleges szolgálat ideje alatt vagy előtt lépett házasságra; *b*) hogy a nő az igényjogosultság beálltakor férjével együtt élt; *c*) hogy a nő erkölcsös életet folytasson; *d*) hogy a nőnek férje halálakor, vagy ettől, vagy szintén igényjogosult korábbi férjétől származott legalább három, még anyai ellátásban álló gyermeke legyen, esetleg teherben legyen; vagy *d*) ha a férjnek korábbi házasságából származott gyermekeivel együtt legalább három gyermek anyai ellátásban részesüljön.

A szülőtlen árvák, valamint az oly atyátlan árvák, a kiknek atyja öt évig szolgált ugyan, de anyjuk nyugdijban még nem részesülhet (pl. mert férjével nem élt együtt, attól törvényesen elvált, erkölcstelen életet folytat stb.) vagy özvegyi nyugdijának élvezete megszünt (pl. mert újból férjhez ment): számukra való tekintet nélkül részesednek nevelési járulékban. A gyermekek közül csak azok kapnak nevelési járulékot, a kik a szabályos kort még el nem érték.

Az állami tisztviselők, továbbá a tanárok (tanitók) özvegyei férjök legutoljára élvezett beszámitható javadalmának 600 forintjáig, ennek 50%-át, a 600 forintot meghaladó rész után, ennek 20%-át kapják özvegyi nyugdij fejében. A többi alkalmazottak özvegyeinek nyugdíja, az említett javadalomnak ⅓ részéből áll. Özvegyi nyugdij czimén 2500 frtnál többet senki sem kaphat.

Az állami tisztviselők és a tanárok (tanitók) árvái *nevelési*

járulék fejében a szabályos kor eléréseig az anyjokat megillető özvegyi nyugdíjnak fejenként és külön $^1/_4$-át kapják. *Szabályos kor* alatt a tisztviselők, továbbá a tanárok (tanitók) figyermekeinél a betöltött 20-ik, leánygyermekeinél a 18-ik, altisztek és szolgák figyermekeinél a betöltött 16-ik, leánygyermekeinél a 14-ik életév értendő. A nevelési járulékok együttes összege az özvegy nyugdíjának összegét meg nem haladhatja. Ezért, midőn hat gyermeknél több látandó el, minden egyes gyermek csak annyi nevelési járulékot kaphat,a mennyi az özvegyi nyugdíj összegét elosztva a gyermekek számával, egy gyermekre esik. De ha később elhalálozás vagy a szabályos korelérése folytán egy vagy több gyermek nevelési járuléka megszünik, ezek megszünt járuléka a többinek javára osztandó szét. Az altisztek után maradt gyermekek fejenként évi 18 frtot, a szolgák után maradt gyermekek pedig fejenként 12 frtot kapnak nevelési járulék czímén. A napszámosok hátrahagyottjai azonban semminemű ellátásban nem részesülnek. A szülőtlen, valamint a szülőtleneknek tekintendő árvák, az atyátlan árvák számára kijáró nevelési járuléknak másfélszeres összegét kapják. Hogy a férj, illetőleg atyja a tényleges szolgálat tartama alatt vagy már nyugdíjazott állapotban halt meg: ez az özvegy és gyermekek ellátásának jogosultságára nincsen befolyással. De ha nyugdíjazott állapotban halt el: az özvegy és gyermekek járandósága sem egyenként, sem pedig együttvéve nem lehet nagyobb, mint az a nyugdíj, melyet a férj, illetőleg atyja élvezett.

Az özvegynek és árváknak *végkielégítés* fejében férjök, illetőleg atyjok utóljára élvezett leszámitható javadalmának $^1/_4$ része jár. Úgy az állandó ellátás, mint a végkielégítés az anya járulékát képezi, s azzal nem a gyermek, hanem az anya, esetleg gondnok vagy gyám rendelkezik.

Az ellátás mindig egész forintokban állapitandó meg, s a fél forinton alul és felül levő összegek elhagyandók, illetőleg felfelé kikerekitendők. Ellátási igényeiket az érdekelteknek egy év alatt kell érvényesíteniök, különben jogук a végkielégítésre elévül. Az állandó ellátás pedig csak a kérelem beadását követő hónaptól jár. A végkielégítés: az igény megállapítása után azonnal, az állandó ellátás pedig a következő hó elsőjétől, előleges havi részletekben fizetendő. Ez azonban a jogczímnek és feltételeknek változatlan fennállását igazoló bizonyitékokhoz van rendeletileg kötve. Az állandó ellátás élvezete Magyarország és Ausztria határain belül

helyhez kötve nincs. Ezeken kivül csak a miniszter engedélyével szabad.

Szünetel az ellátás: *a)* ha a nyugdíjas állami vagy megyei szolgálatba lép. De csak az újra alkalmazás tartamára és csak azon összeg erejéig, a mennyivel új javadalmazása a nyugdíjjal együtt nagyobb, mint az a javadalmazás, melynek alapján nyugdíjazása történt; *b)* ha az özvegy nyugdíj-igényeinek újabb özvegysége esetére való fentartása mellett férjhez megy; *c)* az árváknál szabályos koruk betöltéséig, ha előbb férjhez mennek vagy olyan ingyenes közellátásban részesülnek, mely a nevelési járuléknál többet ér. *Megszünik* az állandó ellátás, ha az ellátott: *a)* meghal; *b)* olyasmit követ el, a miért a tényleges szolgálatból is elbocsátanák; *c)* az ideiglenes nyugdíjazás okának megszüntével tényleges szolgálatba lépni vonakodik. *d)* Megszünik különösen az árva ellátása, ha azt hivatalvesztésre itélik, valamint elvonhatja a miniszter, ha az árva hat hónapnál hosszabb szabadságvesztéssel van büntetve; megszünik a szabályos kor elérésével is. *f)* Megszünik végül ha a nyugdíj-igényt az állam egyszer mindenkorra egy összeggel megváltja. Ezt a nyugdíjasnak, ha nős: hitestársa beleegyezésével minden további igényről való lemondás mellett kell kérnie; az özvegy pedig, ha ellátatlan gyermekei vannak, a gyámhatóság beleegyezését tartozik kimutatni. A megváltási összeg a nyugdíjasnál a nyugdíjazás alapjául vett javadalmazásnak, az özvegynél pedig az évi nyugdijnak legfeljebb kétszerese, de csak úgy, ha közhatósági orvos igazolja, hogy a nyugdíjas egészségi állapotához képest, legalább még annyi évig élhet, a hány évre eső nyugdíj-összege a megváltásképen adandó összeggel felér, az özvegynél pedig, hogy egészségi állapota neki még két évi életet megenged. A gyermekek nevelési járuléka megváltás tárgyát nem képezheti.

Az özvegyet és a szabályos kort el nem ért árvákat *temetési járulék* is megilleti. Ez a tényleges szolgálatban elhaltnak beszámitható javadalmazása, a nyugdíjazottnak nyugdija után lesz kiszabva. És pedig, ha ez az 1000 frtot meg nem haladja: három havi, ha 3000 frtot meg nem haladja: két havi, ha ennél is nagyobb, akkor egy havi járandóságból áll. A temetési járulék azonban a második esetben 250 frtnál kevesebb, a harmadik esetben pedig 500 frtnál kevesebb és 600 frtnál több nem lehet.

Az *alkalmazott* nők nyugalmi ellátása a férfiakéval egyenlő. De a férjet felesége után csak temetési járulék, gyermekeit pedig nevelési járulék csak akkor illeti meg, ha ezek szülőtlen árváknak

tekinthetők vagy az atya vagyontalan és keresetképtelen. Különben a nő igényei elbirálásánál az alkalmazott férfiakra, a férjre és gyermekekre pedig az özvegyre és árvákra érvényes szabályok alkalmazandók. A nőnek saját szolgálata után járó ellátása összefér úgy a férj létével, mint az ennek szolgálata után járó külön ellátással. De már a szülőtlen árvák nevelési járulékban csak az egyik szülő után, hanem ekkor választásuk szerint részesithetők. Temetkezési járulékot és esetleg végkielégítést azonban mindkettő után igényelhetnek.

A szolgálati viszonyból eredő állami *követelések* csak a nyugdijazott ellen érvényesithetők. Az özvegy és árvák ellen csak akkor, ha azok kiegyenlítését az özvegy önként felajánlja. A nyugdijazásnál előforduló minden vitás kérdés eldöntése egyedül a nyugdijazó hatóságot illeti meg. A törvénytől eltérő ú. n. *kegyelmi tények* az illető miniszter felelőssége mellett csak a minisztertanács határozata alapján gyakorolhatók.

Az egyes tárczák különleges nyugdij-szabályait a különös részben tárgyaljuk. Rendszerint az önkormányzó hatóságok is gondoskodnak alkalmazottjaik nyugalmi ellátásáról. Még pedig erre irányuló statutumaikban irányadóul az állam által elfogadott elveket tették némi változtatással magukévá. Sőt rendszerint még külön *nyugdij-alapot* is alkottak, a mint erről a különleges részben is megemlékezni fogunk.

Források: 1885: XI. t.-cz., 1886: XXI. t.-cz. 59. §-a, 1892: XXX. t.-cz. és Sólyom Jenő pénzügyminiszteri számtanácsosnak: A nyugdij-törvény magyarázata czimű, Budapesten, 1892-ben megjelent, és úgy a hatóságok, mint a közönség megérdemelt elismerésében részesülő alapos és szép munkája.

X.

RENDELET.

85. §. A rendelet és az utalványozás fogalma.

A gazdálkodó hatóság, mielőtt valamely irányban intézkednék, nem csak a számtartóságokat szokta igénybe venni, hogy a IX. alatt előadott módon saját tudásukkal és álláspontjukból működésében támogassák, hanem igen gyakran jogi vagy műszaki szempontból még más szakértő hivatalok és hatóságok véleményét is kikéri. Csak ha a szóban forgó ügy minden oldalról így kellően megvilágítva van: fejezi ki a közigazgatási hatóság az iránt akaratát, hogy valamely vagyonváltozás létrejöjjön vagy ne jöjjön. A hatóság akaratának ~~ezen a~~ kifejezései [redacted]. Ismerünk kibocsátványokat, leiratokat, elhatározásokat, utasításokat, szabály- és körrendeleteket, végzéseket, meghagyásokat, intézkedéseket, utalványokat stb. Ezek kivétel nélkül a végrehajtó kormányhatalom, illetőleg a hatóságok akaratának hiteles kifejezései, a nélkül, hogy köztük, fogalmuk között a határvonal biztosan meghúzható és így értelmük szigorúan meghatározható volna. A mint azonban az 51. §-ban is láttuk a kormány, illetőleg a közigazgatási hatóság akaratának egyes adott esetekre vonatkozó hiteles kifejezéseit, legátalánosabban *rendeleteknek* szoktuk nevezni.

Azokat a rendeleteket, melyek az állami gazdálkodásban bármely vagyonváltozás iránt intézkednek: tágabb értelemben *utalványnak* mondjuk. Szoros értelemben pedig utalvány alatt a *kiadási* rendeleteket szoktuk érteni. Az utalványozás fogalmának ezen legszélsőbb határai közé befoglalhatók, a hatóságok következő intézkedései: 1. Midőn valamely átalános utasításban a vagyont kezelő hivatalok felhatalmazást nyernek, hogy meghatározott gazdasági ágban és *díjszabályzat* — tariffa, skála — szerint, egyes esetekre vonatkozó minden további rendelet nélkül bevételi, vagy kiadási fizetségeket

teljesitsenek. Ezek alatt a 20. és 55. §-ban érintett gazdasági ágaknak sűrűn és egyforma összegekben előforduló fizetségeit kell értenünk. Esetről esetre való külön közigazgatási számfejtés és rendelkező utalványozás helyett, az egyátalában előfordulható ilyen eseteket minőségileg és mennyiségileg előre megállapítják és szabályozzák. Így jön létre az előbb említett díjszabályzat. A vagyont kezelő hivatalnak aztán nincs más feladata, mint az előforduló gazdasági eseményt azzal megmérni és ennek eredményéhez képest azt foganatositani. Ez leginkább az *üzleti* jellegű gazdasági ágazatoknál fordul elő, a hol tehát a díjszabályzatnak a hatóság által való kibocsátása nem egyéb, mint egy átalános érvényű utalványozás. Ilyenek vannak a sónál, dohánynál, postánál, távirónál, vámnál, vasutnál stb. 2. A mindenféle adóknak kivetésében, illetékeknek kiszabásában is a jogosított hatóságoknak akarata nyilvánul oly irányban, hogy a kivetett, kiszabott összegek beszedése által az állami gazdaságban vagyonváltozás jöjjön létre. 3. Az államadóssági czimletek kibocsátása, az állami értékpapirok megsemmisítése és elévülése, új szelvények kiszolgáltatása, mind vagyonváltozást s így utalványozást foglal magában. 4. Valamely állami követelés elengedése, új fizetési határidő kitűzése, adóhitelezés stb. szintén mind a gazdálkodó hatalomnak vagyonváltozásra irányuló működése vagyis: utalványozás.

Az utalványról különben a 17. §-ban már volt szó és az ott adott fogalom lényegében itt sem változott. Az 59. §-ban elmondottak szerint u. i. az államgazdaságában a jog a teljesitésétől, az utalványozás a kezeléstől szigoruan el van különítve. Az állami utalványokkal tehát a rendelkező hatóság csak ennek az eljárásnak két más tényezőjét: a vagyonkezelő hivatalt és a cselekvőleg vagy szenvedőleg érdekelt személyt utalja valamely tartozásnak vagy követelésnek egymás között való kiegyenlítésére.

86. §. Az utalványozás joga.

Az utalványozás joga a költségvetési hitelből foly. Annak van tehát joga utalványozni, a kinek költségvetési hitele van. Ilyenek első sorban a miniszterek és az állami számvevőszék elnöke; mert az összes államköltségvetési hitel ezek között van felosztva. Ebben a jogukban azonban az említett tárczabirtokosok a 69. §-ba tárgyalt hitelfelosztás alapján vagy átruházott vagy önkormányzati hatáskörrel

másokat részesitenek. Az állami számvevőszék alelnöke pedig elnökének akadályoztatása esetében, ennek épen törvényszerű helyettese.

Minden utalványozási jog a költségvetés hitel alapján valamely év január 1-től a következő deczember 31-ig terjed, s legszigorúbban magyarázandó. Ebből foly *a)* hogy csak azon czélokra és összegekre terjed, melyek a budget-törvényben, illetőleg az előirányzat részletezéseiben és indokolásaiban felsorolva vannak; *b)* hogy valamely pót- vagy rendkivüli hitel fejében utalványozni nem lehet; *c)* hogy hitelátruházás a költségvetési évek között nincs, s igy a mult évi hitelmaradvány sem kellő időben megejtett utalványozás alapján való letéteményezés, sem pedig utólagos utalványozás által igénybe nem vehető; *d)* hogy a személyi járandóságok, az alkalmazottaknak a költségvetési törvényben megállapitott létszámát fölül nem mulhatják, és *e)* hogy ha ezek a járandóságok más törvényben megállapítva nincsenek, akkor fejenként csak a költségvetés részletezésében felsorolt mennyiségben utalványozhatók; *f)* hogy a költségvetési hitelen való minden minőségi vagy mennyiségi, bevételi vagy kiadási túllépést indokolni kell, s így a túllépést előidéző indokok nyilvántartásáról már az utalványozásnál gondoskodni kell.

Azonban a 70. §-ban elmondottak szerint valamely mulóban levő költségvetési év alatt nem lehet az abban az esztendőben előfordult minden gazdasági eseményt legombolyitni. Így nevezetesen az államkincstárral szemben követeléseket támasztó számlákat, a követelők gyakran csak a költségvetési év lejárta után mutatják be, s így ezek valamely elmult évre csak a folyó évben tehetők közigazgatási számfejtés és utalványozás tárgyává. Ehhez hasonlók a tavaly kiérdemelt jutalmak, segélyek s általában mindazok az összegek, melyeknek *kiadási jogczímüket* megállapitó cselekmény az *elmult* közigazgatási évben ugyan létrejött, de a melyekről ez a körülmény, vagyis: a *jognak* létezése csak az idén volt megállapitható. [redacted] *jogilag* az elmult évet illetik, s így módot kellett keresni arra, hogy az, az egy éves költségvetési hitel idejének lejárta után, vagyis: valamely folyó jelen évben *tavalyra* legyen utalványozható.

Igen sok olyan eset is van, midőn a *jogot* megállapitó cselekményt csak *megkezdették*, de be nem fejezték. Nevezetesen a költségvetési törvényben engedélyezett valamely *építkezés* iránt, a költségvetési évben ugyan már intézkedtek, vagy talán az épitkezést meg

is kezdették, de bevégezni, s így az arra engedélyezett hitelt a czélnak megfelelően igénybe venni nem birták. Ehhez hasonlók mindazok az esetek, midőn olyan *felszerelések*ről, *berendezések*ről van szó, hol a részek természetes egymásutánja miatt a költségvetés által kitűzött czélt a költségvetési évben csak megközeliteni, de elérni nem lehetett. Az így kikezdett, de természetes okokból ki nem meritett hitelt csupán a költségvetési év lejárta miatt, a czéltól elvonni, vagy legalább is kérdésessé tenni: a czélnak és az erre addig tett költségnek veszélyeztetésével járna. Módot kellett tehát arra is találni, hogy az ilyen összegek a törvényben már egyszer megállapitott czéljukra, a költségvetési éven túl is felhasználhatók legyenek. Mindezeknél fogva az egy éves költségvetési hitel fentartása mellett, annak a költségvetési év lejárta után való igénybevételére nézve, a következő szabályok vannak érvényben.

a) Valamely elmult költségvetési év 12 hónapjának keretében *jogilag* létrejött eseményekből folyó *kiadások*, a következő év három első hónapjában még az elmult év költségvetési hitelének terhére utalványozandók. Ez a három hónap a tavalyi gazdálkodás *pótutalványozási* (és nem: kezelési) időszakát képezi. Úgy hogy a januártól kezdve 12 hónapra terjedő *költségvetési évnek*, ugyancsak januártól kezdve 15 hónapra, vagyis: következő év márczius 31-ig terjedő *utalványozási év* felel meg. Ezért az év három első hónapjában egyszerre két költségvetési időszak gazdasága foly egymás mellett: a tavalyi és az idei. Ezek azonban, mint a XI. alatt látni fogjuk, egymástól is szigoruan el vannak választva. Ezek után alig szükséges külön fölemlitnünk, hogy a pótutalványozásnak a költségvetési hitellel csak olyan összefüggése van, mint bármely más utalványozásnak. A különbség csak az időben van, vagyis: hogy a pótutalványozás a hitelre nem a 12 hónapos év, hanem három pótutalványozási hónap keretén belől történik. Nem helyes tehát az a felfogás, mintha mindent avagy csak akkor lehetne pótutalványozni, ha van hitel; mert nem ez, hanem a jogczím léte és a jogczím keletkezésének ideje a döntő. E szerint csak azt lehet utalványozni, a minek *jogczíme* a 12 hónapra visszavehető. De az ilyenre azután *kell* is hitelt keritni. A 15 hónap lejártával jelentkező tavalyi követeléseket, jogosságuk esetében a folyó évi hitel terhére kell utalványozni.

b) Valamely elmult költségvetési év 12 hónapjának keretében csak megkezdett, avagy a hatóság által épen csak elrendelt *építkezésekre* és *felszerelésekre* szánt költségvetési hitelt, a tárczaminiszter

rendeleti úton még a második évre is fentarthatja. Vagyis: a költségvetési évben ki nem merített ilyen hitelre, még a következő évben is utalványozhatja azokat a kiadásokat, melyek a szóban forgó építkezések és felszerelések folytatására és bevégzésére szükségesek. Ha azonban ezeket a hitel használatának második évében sem fejezhették be és még van erre a czélra igénybe vehető költségvetési hitel: akkor a tárczaminiszter, a munka be nem fejezését, a hitel használatának második évéről szóló zárószamadásban indokolni tartozik ugyan, de az addig igénybe nem vett hitelt még a harmadik évre is fentarthatja, vagyis: arra utalványozhat. Ha azután az engedélyezett hitelt a használat harmadik évében sem merítené ki azért, mert a munkában levő építkezést, felszerelést, berendezést elvégeznie nem sikerült: ekkor a hitel tovább fenn nem tartható, hanem a munkálat bevégzésére szükséges összegeket, a törvényhozástól vagy a legközelebbi költségvetésben vagy külön hitel alakjában kell kérnie. Megjegyzendő, hogy a hitel használatának úgy második, mint harmadik éve 15 hónapos utalványozási év.

Azok a hitelösszegek, melyeket az előadott módon az első utalványozási év, illetőleg ha azok fentarthatók voltak: a második vagy harmadik év végéig igénybe nem vettek: évről évre *elévülteknek*, vagyis: fel nem használásuk folytán elenyészetteknek tekintetnek. A fel nem használt hiteleknek megfelelő pénzösszegek pedig, ha épen a pénztárakban csakugyan megvoltak, mint pénztári készletek az államnak törvényesen megengedett más czéljaira fordíthatók.

87. §. Az utalvány tartalma.

A szoros értelemben vett utalványnak a következő adatokat kell tartalmaznia: *a)* az utalványozó hatóság megnevezését; *b)* az ügyszámot, mely alatt az utalvány ki van adva; *c)* annak a vagyont kezelő hivatalnak, pénztárnak nevét, melyhez az utalvány intézve van; *d)* a költségvetési évet és törvényt, valamint az utóbbinak részletesen azt az osztályát avagy a költségvetésen kivül álló azt az alapot vagy elszámolási ágat, melyre az utalványozás szól; *e)* a foganatosító hivatal annak a naplójának nevet, melyben az elszámolásnak történni kell; *f)* a kezelendő összeget, betűkben és — zárjel között — számokban kifejezve; *g)* az összeg nemét közelebb meghatározva, hogy az pénz, vagy egyéb érték-e? s ha pénz: bankértékben, vagy aranyban számitandó-e? bankóban, ezüstben vagy aranyban fizetendő-e?

h) a fizetésre jogositott vagy kötelezett személy, esetleg helyettesének nevét, czimét, lakhelyét; *i*) a jogczímet, melynélfogva, esetleg a föltételt, mely alatt és az időszakot, melyre előzetesen vagy utólagosan a fizetés történik; *j*) hogy állandó-e, vagy változó az illetmény? valamint azon különös körülményeket és esetleg elővigyázati rendszabályokat, melyekre a fizetésnél figyelemmel kell lenni; *k*) az okmányok megnevezését, mely a fizetésnél előmutatandó, illetőleg ki- vagy beszolgáltatandó; *l*) ha az utalványt valamely magasabb hatóság rendelete alapján bocsátják ki: akkor ennek a rendeletnek ügyszámát és keltét; *m*) az utalvány keltének helyét, idejét és az utalványozó hatóság főnökének vagy helyettesének aláirását, s a hivatalos pecsétet; *n*) végül a bejegyzési záradékkal vagy e nélkül: az illetékes számtartóság főnökének vagy helyettessének ellenjegyző aláirását.

Minden kiadási utalvány saját keltétől számitott egy évig érvényes. Ennek letelte után az utalványozott foganatositó hivatal a kiutalt összeget az állami tartozások nyilvántartásából törli. Ezzel azonban nem a kiadási kötelezettség, hanem ennek csak teljesithetősége, vagyis: az illetmény *lejárása* évül el. Ha a jogosult fél új utalványozásért folyamodik, a folyó költségvetési hitel terhére a változó illetményeket utalványozni kell. Csak az állandó illetmények egy évig fel nem vett részlete megy veszendőbe.

88. §. Az utalvány külső alakja.

Az utalványok külső alakja: vagy azonos a többi rendeletekével, vagy pedig az egyes tárczáknál és számadási ágaknál külön meg van határozva. A közönséges rendeleti alaktól leginkább abban szokott eltérni, hogy a hivatalnak — melyhez intézik — megszólitása helyett: „Utalvány" czímet írnak. Ezután külön bekezdésben azokat a költségvetési adatokat sorolják fel, melyeken az utalvány alapul, s melyek az utalványozott összeg elszámolásánál is irányadók. Csak ezután jő külön kikezdésben az utalvány szövege.

Röviditės okáért az útiszámlákon és kereskedelmi könyvkivonatokon alapuló követeléseket úgy is utalványoznak, hogy ezekre a számvevőség *megállapító záradéka* után, az elszámolási adatok idézése mellett, külön utalvány helyett „kifizetendő" szót irnak, s az előbbi §-ban emlitettek által, az utalványozó hatóság nevében ez lesz aláirva és pecséttel ellátva.

A helyben levő vagyonkezelő hivatalnál némely sürgős esetben csak *rövid úton*, vagyis: magán az ügyiraton történik, a vagyonváltozásra vonatkozó meghagyás. Rendkivül sürgős esetekben, a nyugtának az utalványozó hatóság által való láttamozása is, egyelőre elégséges a vagyonváltozás foganatositására. Az első esetben a *foganatositás* megtörténte, magán a meghagyó ügyiraton, az utóbbi esetben pedig külön felterjesztésben az utalványozó hatóságnak bejelentendő. Sőt az utóbbi esetben a hatóságtól kellő alakban kiállított utalvány megküldését kell kérni.

Ugyancsak rendkivül sürgős esetekben a távirati úton való utalványozás sem kerülhető ki. Ilyenkor azonban azzal az elővigyázattal kell élni, a mit *összeolvasásnak* neveznek. Ez alatt azt értjük, hogy a táviratilag utalt hivatal a táviratot visszatávirja az utalványozó hatóságnak, hogy ez meggyőződhessék vajjon távirata helyesen érkezett meg a kérdéses hivatalhoz. Az így megtörtént összeolvasás eredményéhez képest, a hatóság a kezelő hivatalt a továbbiak iránt új táviratban utasitja.

Minden körülmények között pedig föltétlenül szem előtt tartandó az, hogy *szóbelileg* kiutalványozni nem lehet. Továbbá pedig az, hogy valamely hatóságnál és hivatalnál *megszokott* utalványozási formaságokat, ha még oly kicsinyesek is azok, kicsinyelni nem szabad. Főleg ezek szoros megtartásának tulajdoníthatni, hogy utalványok meghamisitása, más hasonló üzelmek sűrűségéhez képest, egyátalán nem fordul elő.

———— — - —

XI.

BEJEGYZÉS.

89. §. A bejegyzés értelmezése és felosztása.

Mint az 53. §-ból tudjuk a számtartás feladatának csak úgy tehet eleget, vagyis: a czélba vett rendet a gazdálkodásban csak úgy létesítheti és tarthatja fenn, ha a gazdaságot érdeklő minden körülményről, főleg pedig minden vagyonváltozásról értesül. Ez legczélszerűbben úgy történik, hogy a hatóságok ügyirataikat, az ezekben folyó tárgyalásnak valamely megfelelő időpontjában saját számtartóságaikkal rövid úton (r. ú.) közlik. Ez által a számtartóságok abba a helyzetbe jutnak, hogy nemcsak az egyes intézkedésekről, hanem azokról a viszonyokról, körülményekről és indokokról is tudomást vehetnek, melyek között és folytán az intézkedés létrejött. Így azt minden részletében saját rendtartó czéljuknak megfelelőleg felfoghatják és ehhez képest járhatnak el.

Legczélszerűbb, ha a hatóság számtartóságával minden oly ügyiratot közöl, a melyről csak némileg gyanítható, hogy a számtartóság által felhasználható adatokat tartalmaz. A számtartóság pedig ne szünjön meg kellő módon elöljáró hatóságát arra birni, hogy ez vele inkább többet, mint kevesebbet közöljön, s főleg pedig hogy titka előtte ne legyen. A számtartóság a vele így közölt ügyiratokból, kikeresi a gazdaság rendbentartására neki szükséges adatokat, s azokat megfelelő módon valamely nyilvántartásba való *bejegyzés* által az emlékezetnek megtartani, az értelemnek könnyen felfoghatóvá tenni iparkodik. *Bejegyzés* alatt tehát a gazdaság rendtartására szükséges adatoknak, az erre a czélra berendezett *könyvekbe* való rendszeres bevezetését és nyilvántartását kell érteni. A szóban forgó ügyiratokban azután utalvány vagy nincs vagy van. Az előbbieket bejegyzés czéljából csak a kibocsátás után, az utóbbiakat pedig kibocsátás előtt szokták a számtartósággal közölni, mely az előbbieket *egyszerűen*, az utóbbiakat pedig *könyvvitelileg* jegyzi be.

90. §. Az egyszerű bejegyzések.

Ha valamely ügyirat nem elküldendő rendeletet, átiratot stb. tartalmaz, hanem abban csak valamely hatósági kijelentés avagy házi használatra szánt intézkedés van: akkor azt a számtartósággal helyben vagy jóváhagyás *után*, vagyis: az elküldést helyettesitő irattári elhelyezés előtt közlik. Ha azonban az ügydarabban elküldendő irat van: ekkor kibocsátás *után* küldik azt a számtartósághoz, mely az abban foglaltakat tudomásul venni, jövőben alkalmazni és önmagának is azokhoz alkalmazkodni kell. Az ilyen rendeleteket a számtartóság vagy az ú. n. *szabályrendeletek* könyvébe vagy pedig a *láttamozási könyvbe* jegyzi be. A rendeletek könyvébe a bárhonnan és bármely alakban érkező rendeleteket és más fontos iratokat jegyzik be. Még pedig érkezésük sorrendjében szóról-szóra. A könyvben foglalt iratokról betűsoros mutató szolgál felvilágositással, mely mutató az iratok tárgyát jelző vezérszavak szerint van szerkesztve. A láttamozási könyvbe a kevésbé nevezetes és inkább egyes esetekre szóló rendeleteket szokták kivonatilag és betűrendben feljegyezni. Mind ezek a könyvek azért hasznosak, sőt szükségesek, mert minden gazdasági ágban és hatóságnál az általános érvényű rendeleteken kivül vannak oly különleges rendeletek, melyek csak abban az ágban és csak valamely hatóságnál ennek helyi viszonyaira való tekintettel érvényesek. Ezekről a rendeletekről tehát akár az áthelyezett, akár a most szolgálatba lépő tisztviselő, csak a tárgyalt könyvekből értesülhet.

E könyveken kivül: még egyik vagy másik számviteli ágban különféle statisztikai adatok felölelésére szolgáló könyvek, előjegyzések, nyilvántartások, kimutatások stb. fordulhatnak elő. Mindezeknek berendezését és az ezekbe bevezetendő adatokat az a czél határozza meg, melynek elérésére vitetnek, és azok a külön rendeletek, melyek az illető számviteli ágban érvényesek.

Mindezek a könyvek az alább tárgyalandó főkönyvek mellett *segédkönyvek* jellegével birnak és az ezekbe történő bejegyzéseket azért mondjuk *egyszerűek*nek, mert vezetésük számtartási szakismeretet nem igényel.

91. §. A könyvviteli bejegyzés önként vagy rendeletre.

Az előbbi §-ban emlitett ügydarabokat azért lehetett az azokban foglalt rendeleteknek csak kibocsátása *után* közölni a szám-

tartóságokkal, mert azok rendszerint nem tartalmaznak oly intézkedést, mely újabb számtartási tárgyalás nélkül esetleg helyrehozhatlan hibák forrása lehetne. Ilyenek csak az *utalványok*. Ezeket tehát rendszerint helybenhagyás után, de kibocsátás *előtt* közlik a számtartósággal. Az ily módon való közlésnek az a czélja, hogy a számtartóság a kiadandó rendeletet saját szempontjából *vizsgálat* alá vegye. Mert vagy volt alkalma valamely szóban forgó vagyonváltozást közigazgatásilag számfejteni, vagy nem. Ha volt alkalma: akkor újból vagy hozzájárult az utalványozó hatóság a számvevőség fejtegetéséhez, vagy nem. Ha volt alkalma, s a hatóság a közigazgatási számfejtésben elmondottakat magáévá tette: ekkor a rendeletnek közvetlen a kiadás előtt leendő vizsgálata csak *számszerű*, vagyis: arra terjed ki, hogy a közigazgatási számfejtésben felsorolt adatok helyesen lettek-e tartalmilag a kiadandó rendelet fogalmazványába, s alakilag ennek tisztázatába átvéve? Ha pedig az ügydarab ugyannyira a számtartóság befolyása nélkül tárgyaltatott, hogy a közigazgatási számfejtés mellőzése által, attól álláspontja kifejthetésére az alkalom elvonatott: ekkor a vizsgálat tulajdonkép nem más, mint a közigazgatási számfejtésnek utólagos megejtése. A közigazgatási számfejtés eddigi mellőzése ugyan arra mutat, hogy a hatóság a szóban forgó vagyonváltozást liquidnek, tisztának tartja. De a hatóság tévedhetett, s ezért ha a számtartóság a rendeletben törvény- vagy szabálysértést lát, erre a hatóságot figyelmeztetni köteles. Kényes a helyzet akkor, ha a számtartóságnak a közigazgatási számfejtésre alkalma volt, de a hatóság nem csatlakozott a közigazgatási számfejtésben elmondottakhoz, hanem ezek mellőzésével, intézkedik és pedig esetleg a számtartóság nézete szerint: nem kifogástalanul.

Míg az előzetes ellenőrködés tapintatos érvényesitése mindezekben az esetekben jó szolgálatot tehet az államgazdaságnak: addig az indokolatlan akadékoskodás az ügynek is, az akadékoskodónak is ártalmára van. Ezért mi sem természetesebb, mint hogy az esetről esetre fenforgó személyi és tárgyi viszonyokhoz képest, az ellenőrzés gyakorlásának érdességtől menten: szigorúan tárgyilagosnak kell lenni. Ha tehát a számtartóság a vele közölt rendeletet valamely szempontból kifogásolandónak tartja: köteles felfogását a hatósággal közölni. Ha erre a hatóság a rendeletet megfelelően változtatja, avagy épen visszavonja: a további eljárás szüksége önként megszünik. Ha azonban a hatóság és a számtartóság álláspontja össze nem egyeztethető:

a számtartóság az utalványt könyveibe mind addig be *nem jegyezheti*, a míg a hatóság ezt írásban *külön* el nem rendeli és az által az utalványból folyó következmények terhét egymagára nem vállalja. Ezek szerint a számtartóság az utalványt, ha ez mint ilyen *érvényben* marad: az erre a czélra berendezett könyvekbe, vagy saját jószántából vagy pedig „rendeletre" *jegyzi be*. De így vagy úgy bejegyzi, s így megkezdi a *könyvvitelt*.

Tárgyalásainkban tehát mi is rátérünk a számtartásnak arra a részére, mely könyvvezetés, könyvvitel néven ismeretes. Ebből a czélból legelőbb azt kell tisztáznunk, hogy *könyv* alatt számtartási szorosabb értelemben mit kell értenünk? Ismételten említettük eddig, mely szerint a számtartás rendszerének meg kell felelnie a gazdaság és gazdálkodás rendszerének. A mint majd látni fogjuk: ezt az elvet tartja szem előtt a leltár, és a mint láttuk, ezt tartotta szem előtt a költségvetés. Így tehát a számtartósággal közölt vagyonváltozásokat is olyan *nyilvántartás*ba kell bejegyezni, mely a vagyonban és változásaiban természetüknél fogva összetartozókat együtt, a külön állókat külön egymás fölé, mellé és alá osztályozva öleli fel. Ez a nyilvántartás pedig maga a *könyv*, mely alatt tehát számtartó értelemben: a vagyonnak és változásainak, a gazdaság természetéből származó, rendszeres csoportokban való nyilvántartását értjük. Az így szerkesztett könyvek azután a tárgyukat képező gazdaságnak és vagyonváltozásoknak természetéhez képest ismét kétfélék: *kettősek* és *egyszeresek* lehetnek. Az elnevezések értelmének egymásutánja azt a sorrendet követeli, hogy előbb az egyszerest és csak azután tárgyaljuk a kettőst. Az utóbbi rendszer azonban régibb, s az egyszeres is abból származott. Előbb foglalkozunk tehát a kettős és azután az egyszeres rendszerű könyvvitellel; mert csak úgy fogjuk megérthetni, hogy az államnál és máshol is, milyen rendszerű könyvvitelt és miért kell alkalmazni.

92. §. Az egyszeres és kettős könyvvitel rendszerek összehasonlítása.

Már a 9. §-ban említettük, hogy a szükségeknek és a javaknak személyiekre és dologiakra való elosztása rendszerünkben nevezetes szerepet játszik. És valóban a könyvviteli rendszerek értelmezésénél egészen addig, valamint arra kell visszamennünk, hogy a 10. §. szerint *csak* a dologi- és nem személyi javak is képezik a gazdál-

kodás tárgyát. Olyan jószág pedig a mely *nincs a gazdaságban: nem lehet a számtartásban sem.*

A 12. §. szerint minden csereügyletnek két oldala van: az adás és a vevés, a szolgáltatás és viszontszolgáltatás; mert minden cserélőfél azért a mit kap: egyszersmind viszontszolgáltatásul valamit adni tartozik. És a mit ad: ezért valamit követelni joga van. Ha tehát a dologi jószágokat dologi jószágokkal, a gabonát pénzzel, ezt váltóval, a váltót posztóval stb. cseréljük ki, illetőleg azokat ezekért adjuk el: ekkor az eladó pl, gabonájáért pénzt követel, illetőleg a kapott pénzért gabonával tartozik. És megforditva: a vevő a gabonáért pénzzel tartozik, illetőleg az adott pénzért gabonát követel. Ezen egyetlenegy csereügylet tehát adás-vevési avagy bevételi és kiadási kettős oldalával, mindenik cserélő félnél *két ellentétes irányú* vagyonváltozást okoz. Ez így van a gazdaságban jogilag és így tényleg. Így kell tehát azt könyvvitelileg is kifejezni, vagyis: minden oly csereügyletet, melyben *dologi* jószágot *dologi* jószággal cserélünk ki, minden cserélőfél kétszer, mint egymáshoz tartozó, de ellentétes irányú mennyiséget jegyez be. Ebből a czélból tehát minden oly jószágnak és személynek (gabonának, folyó pénznek, váltónak, posztónak, marhának, aranynak, értékpapirnak, czukornak, sónak, dohánynak, szesznek, selyemnek, papirosnak, stb. a különféle szereknek, eszközöknek, anyagoknak, ezek nemeinek és fajainak, továbbá üzletbarátainknak) a melyekkel és a kikkel szemben a gazdaság bármely okból helyzetét ismerni óhajtja: külön nyilvántartást, külön *számlát*, a melyekkel és a kikkel pedig szemben ezt nem kivánja: azoknak közös számlát kell nyitni. Például: ha tudni akarjuk kereskedelmi czélból, hogy minden egyes gabonafajon — buzán, rozson stb. — mit nyertünk vagy vesztettünk, ekkor ezeknek a fajoknak egyenként külön külön számlát nyitunk. Ellenkező esetben elég egy gabonaszámla. Így van ez egyéb jószágnál is. A *számla* tehát a számtartó könyvnek egy olyan osztálya, mely a vagyonnak és változásainak egy rendszeres csoportját foglalja magában.

Minden számlán csak az arra a számlára tartozó jószág szaporodására és kevesbedésére, vagyis: bevételére és kiadására vonatkozó adatok jegyezhetők fel. Erre legalkalmasabb a kinyitott könyv két szomszéd lapját rendezni úgy be, hogy az első lapra a számla bevételei, a másikra pedig annak kiadásai jöjjenek. Minthogy pedig az előbb elmondottak szerint a cserénél ki a mit kap, bevesz, ezért viszontszolgáltatással tartozik: a bevételt *tartozás-*

nak, a számla bevételi oldalát pedig tartozásinak mondjuk. És megfordítva. Minthogy, ki a mit szolgáltat, kiad, ezért követel: a kiadást *követelésnek*, a számla kiadási oldalát pedig követelésinek nevezzük. Ezekből kifolyólag minden csereügyletet, mindenik cserélőfél *két ellentétes irányban* és igy legalább két számlára kell hogy bejegyezzen. Az egyik irányban mint tartozást, a másik irányban mint követelést; miért is ezt a rendszerű könyvvitelt: *kettősnek* nevezzük. Ez alapja és létoka a kettős rendszerű könyvvitelnek. Bármily hasábokkal láttassék is el valamely könyvelési rendszer, szerkesztessék annak befogadására egy vagy több könyv, vagy bármely néven nevezhető számtartási irat: tényleg kettős rendszerű leend az, mihelyt a csereügylet *mindkét oldalát* rendszeresen, mint egymáshoz tartozó, de *ellentétes* természetű *mennyiségeket* (adás és vétel, szolgáltatás és viszontszolgáltatás, kiadás és bevétel, követelés és tartozás) tárgyalják és jegyezik fel.

A könyvelés kettős rendszerét *kereskedelminek* is szokták nevezni. Oka ennek az, hogy dologi jószágokat dologi jószágokkal — az árut pénzzel és a pénzt áruval stb. — régen is leginkább az üzleti, kereskedelmi világban cseréltek ki. Szövevényes gazdaságának tehát rendben tartására leginkább a kereskedelmi világ volt utalva. Ez találta ki tehát, művelte, terjesztette és igy ez adott nevet is a kettős könyvvitelnek. Pedig az elmondottak szerint az nem csak a kereskedelmi, hanem egyátalán minden *termelő* gazdaságnak könyvvitelét képezi; mert ezekben mindenütt dologi jószágot dologival cserélnek ki.

A 18. § szerint azonban a forgalomban a *háztartó*, a fogyasztó gazdaságok dologi jószágokat személyi javakért és megforditva: adnak és vesznek. Az pedig bizonyos, hogy a személyi javak erkölcsi természetüknél fogva számokban nem fejezhetők ki. Kérdés tehát, hogy a dologi jószágoknak személyi javakkal való kicserélése két ellentétes irányban való bejegyzésre alkalmas-e? Igaz és hű kifejezése-e az ilyen bejegyzés a ténynek, melyet megörökíteni akar? Más szóval: van-e a kettős könyvvitel az ily csereügyleteknek nyilvántartására hivatva? Felelet: *egyátalában nincs*.

A *dologi* jószágok kicserélésénél mindenik cserélőfél vagyona, legalább alakilag, két ellentétes irányban változik. Egyik irányban szaporodik, a másik irányban kevesbedik. Mindkét cserélő fél könyveinek tehát e *mindkét irányu* változást ki kell fejezni. És a kettős rendszer szerint ki is fejezi. Mert úgy az adott, mint a vett

javak dologi természetűek lévén, megszámolhatók, megbecsülhetők és gazdasági értékük számokba kifejezhető. Így: 10 mtr. posztó ára 100 frt, vagyis 100 frttal 10 mtr. posztót lehet venni, s ha létrejő e csereügylet, a kettős rendszer szerint a posztó számla, a bevett 10 mtr. posztóval, illetőleg ennek ára fejében 100 frttal tartozik a pénztárszámlának, a pénztár pedig a kiadott 100 frtot követeli a posztószámlától. De hogy fejezhető ki mindkét irányban — vagyis: az eladónál, mint kevesbedés és szaporodás, a vevőnél mint szaporodás és kevesbedés — az oly csere, melyben a dologi jószágért személyi javak és viszont adatnak és vétetnek? Például: midőn a tisztviselő szolgálatát az ezért járó fizetéssel, az orvos tanácsát az ezért adott tiszteletdíjjal, a napszámos munkáját a kiérdemelt bérrel stb. cseréljük ki. Az ily eseteknek kettős irányban való könyvviteli kifejezése legalább is nem hű; mert csak egy és nem két irányban való feljegyzésre szolgáltatnak tényezőket. Például: a tisztviselőnek adott fizetés a kiszolgáltató által *egy irányban*, vagyis: csak kiadásban számolható el. De ennek bevételi egyenértéke: a tisztviselő szolgálata az elszámolásra egyátalán nem alkalmas, s így: a kiadott fizetés ellentétes bevételéül nincs mit elszámolni. És viszont a tisztviselő egyszer bevételben elszámolhatja az általa felvett fizetést, de ennek kiadási egyenértékeül saját szolgálatát kiadásba nem teheti. Így van a beteg az adott, az orvos a vett tiszteletdijjal, a munkaadó és napszámos a munkával és ennek bérével stb. Átalában így van ez mindazoknál a csereügyleteknél, melyekben dologi jószágot személyivel, vagy személyi jószágot dologival cserélünk ki.

Ezek közé tartoznak azok a csereügyletek, melyek az állam és a szolgálatában állók között, valamint az állam és a társadalom, a honpolgárok egésze között létrejőnek; mert a polgároktól adó és más czimen nyert gazdasági szolgáltatásokért, az állam által viszontszolgáltatott erkölcsszemélyi természetű javakat, a polgárok mint bevételt, az állam pedig mint kiadást, el nem számolhatják. A mi ezeknél az ügyleteknél elszámolható: ez a cserének *csak egyik* oldalát képező dologi javak mennyisége. Ezt az egyik cserélő fél kiadja, a másik beveszi, a nélkül, hogy volna mit az első viszont bevételül, az utolsó pedig viszont kiadásul elszámoljon. Az ily csereügylet tehát minden cserélőfélnél, ha *többször* is, de mindig csak *egy irányban* jegyezhető be. Még pedig, vagy *csak* mint bevétel, vagy *csak* mint kiadás. Ebből következik, hogy minden csereügylet,

melynek egyik oldalát személyi javak képezik: legvilágosabban mindenik cserélőfél könyvvitelében csak egy bevételi, vagy csak egy kiadási számlán fejezhető ki. Ez alapeszméje és létoka a könyvvitel egyszeres rendszerének. Ekkép minden ügyesetnek, *ha többször is, de mindig csak egyirányban* történő könyvi bejegyzésből, és nem mint sokan hiszik, s ezért kicsinylik: a rendszer jelentéktelen *egyszerű*ségéből származik elnevezése.

Az egyszeres könyvvitel államkincstárinak is szokott neveztetni. Pedig dologi jószágoknak személyi javakkal és viszont való kicserélése, vagyis; oly csereügyletek, melyeknek kifejezésére egyedül az egyszeres könyvvitel alkalmas: minden *háztartási* gazdaságban fordulnak elő; s ezért az egyszeres könyvvitel kincstári helyett inkább háztartásinak volna nevezhető. A háztartások közül azonban, az államit és az ezéhez — megfelelő arányokban — hasonló törvényhatóságit és községit kivéve, egy háztartás sem bir annyi közérdekkel, hogy könyvvitelének rendszere szélesebb körben figyelmet kelthetett volna. Ezért az egyszeres könyvvitel csak mint: államkincstári könyvvitel lett élénkebb figyelem és tudományos művelés tárgya, s így nevet is ez adott annak. Az államgazdaságban, mint kiválóan háztartó gazdaságban tényleg az egyszeres könyvvitel van alkalmazásban. Még pedig nem csak azoknál az ágaknál, melyekben dologi jószágot személyivel cserélnek ki, hanem még ott is az egyszeres könyvvitel formái vannak alkalmazásban, hol dologi jószágokat dologiakkal cserélnek ki. És megfordítva, az állami számvevőszék által vezetett állami főkönyv, a törvényhozás tévedése folytán, kettős rendszer szerint van berendezve. Más szóval: állami gazdaságunk *termelő* ágazataira is az egyszeres és az állami *háztartás*unk főkönyvére pedig a kettős rendszer van *ráerőszakolva.*

93. §. A kincstári könyvvitel felosztása.

A kettős könyvvitel az állami gazdaság *egészét* érdeklőleg, csak az állami számvevőszéknél vezetett állami főkönyvnél van alkalmazva. Rendszerünknek megfelelőleg tehát azt, a számviteli fokozatok közül, az állami zárószámadás keretében fogjuk tárgyalhatni. Annál inkább helyén van itt az egyszeres könyvvitellel foglalkoznunk, mely az állami gazdaságból származván, ennek rendszerét, tagozatát híven fejezi ki. Ennek következménye az, hogy a kincstári könyvvitel keretében, az állami vagyonváltozásoknak a

vagyonra való hatásuk szerint: *kétféle* könyvvitelt különböztethetünk. Nevezetesen a *tárcza* és a *forgalmi* könyvvitelt. Az első magában foglalja az államnak *valódi*, vagyis: az államgazdaság rendszeréből folyó *budgetszerű* gazdálkodását. Az utóbbi pedig a budgetszerű gazdálkodásnak termelési és fogyasztási, bevételi és kiadási forrásai között létrejövő *forgalom* felölelésére van hivatva. Az elsőt a miniszteri felelősségnél fogva, mint neve is mutatja, *tárczák szerint* elkülönítve kell vinni. Az utóbbi az egész államgazdaságra nézve egy összefolyó *egységes egészet* képez.

Mindkét rendszerben megkülönböztetünk *fő-* és *segédkönyveket*. Főkönyvek alatt azokat a könyveket értjük, melyek egy egész gazdaság *egész* vitelét felölelik. Ellentétben a segédkönyvekkel, melyek egy gazdaság vitelének csak valamely *részére* terjednek. Az eddigi tárgyalásainkban előfordult állomány, statisztikai, szabályrendeleti, láttamozási stb. könyvek mind csak segédkönyvek jellegével birnak. Ellenben külön főkönyve van legalább is minden tárczának, valamint az egész állami gazdaság egész forgalma — legalább is elvileg — egy főkönyvbe van összefoglalva.

94. §. A tárczafőkönyvek berendezése.

Minden tárcza főkönyvét úgy kell berendezni, a hogy a budgettörvénynek azt a fejezetét berendezték, melyről a tárczakönyvet vezetjük; mert az *állami* gazdaság természetéből származó rendszeres csoportjai a vagyonnak és változásainak, ott már előre kötelezőleg meg vannak állapítva. Ezért 1. minden költségvetési fejezetről egy tárczafőkönyvet, 2. a fejezet minden czíméről a főkönyv egy-egy, sőt gyakran 3. több kötetét kell vezetni. Továbbá minden a tárczafőkönyv vagy ennek kötete legalább is annyi és olyan 4. számlára oszlik, a hány és a minő rovatok a költségvetési fejezetben vagy a megfelelő czímben vannak. Végül minden számla 5. a jognak és 6. a teljesítésnek *bejegyzésére* szolgál.

1. Tudvalevőleg az állami gazdaság több tagú gazdaság és ez a tagoltság a budgettörvényben nyer határozott kifejezést oly módon, hogy a miniszterek és az állami számvevőszék elnöke, a költségvetés megfelelő egy vagy több *fejezete* fölött rendelkezési joggal, költségvetési hitellel bir. Az ebből folyó önállóság és felelősség tehát megköveteli, hogy az ilyen egész gazdaság egész viteléről külön főkönyvet vezessenek. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy

valamely tárczának bevétel és kiadási fejezeteiről tartalmilag különkülön vezetett főkönyvei, külsőleg egy könyvvé egyesíthetők ne volnának. És megfordítva: hogy ha ezeket a külön főkönyveket összekötik, ez még nem azt teszi, hogy azok ezért megszüntek volna külön önálló főkönyvek lenni. Mert külsőleg bár hogyan jelentkezzenek azok: tartalmuk már csak a költségvetési törvény brutto voltánál fogva sem függ össze, mert minden bevételt a kiadásokra való tekintet nélkül és viszont, teljes nagyságában kell nyilvántartani. De aztán valamely tárczának nem is azért van kiadása, mert tán bevétele is lévén: van miből költsön. És viszont nem azért van bevétele, hogy ezt el is költhesse. Más szóval: nem járhat el úgy mint a *magán* gazda; mert ha önálló is, de egy nagyobb gazdaságnak: az állami gazdaságnak mégis csak tagja. Ennek pedig egysége azt kivánja, hogy az összes bevételek *együttesen* fedezzék az összes kiadásokat. És a tárczafőkönyv egyszeres rendszere épen arra való, hogy ezeket származásuk szerint, *csak* mint bevételeket és czéljukhoz képest, *csak* mint kiadásokat egy-egy irányban nyilvántartsa. A mint már érintettük és alább bővebben látni fogjuk, a *forgalom* és az erről szóló könyvvitel foglalja aztán az egészet egységesen össze.

2. Vannak azonban a költségvetési törvénynek olyan fejezetei, melyeknek gazdaságát nagy terjedelménél fogva egy könyvbe összefoglalni nem lehet. És pedig első sorban azért, mert egy könyvben egyszerre csak egy személy dolgozhat. A gazdaság pedig sokkal nagyobb, sem hogy annak könyvvitelével járó munkálatokat egy ember elvégezhesse. De meg a könyv hitelessége is kizárja, hogy abban bár különböző időkben különböző személyek vegyesen dolgozhassanak. [redacted] tárczafőkönyveket tehát annyi és olyan *kötetekre* osztva kell vezetni, a hány és a minő *czímekre* az illető költségvetési fejezet oszlik. Ez a felosztás azonban nem zárja ki azt, hogy a fejezetnek csak némely nagyobb czímeiről vezessünk egy-egy külön kötetet és hogy a többi kisebb czímet foglaljuk egy kötetbe össze.

3. A költségvetési törvénynek azonban nemcsak némely fejezete, hanem némely czime sem alkalmas arra, hogy gazdaságáról egyetlen kötetet vigyenek. Különösen nem azok a czimek, melyek olyan gazdasági ágat foglalnak magukban, melyek decentralizálva vannak, vagyis: az állam egész területére kiterjednek. Az ilyen gazdaságok vitele rendesen több igazgató *hatóságra* van bizva, melyek a költségvetési hitel felosztás alapján utalványozási joggal is fel vannak ruházva.

Ezek tehát saját ágazatukban és területükön saját gazdasággal és így számtartással, valamint ebből folyó főkönyvvel is birnak. Ezek a könyvek is mindannyi *kötetei* az illető költségvetési czímről, illetőleg fejezetről, a központban vezetett tárczafőkönyvnek.

4. A tárczafőkönyv, illetőleg kötet azután legalább is annyi és olyan számlára oszlik a hány és a minő *legkisebb csoportra* az illető költségvetési czím vagy fejezet felosztva van. Ezt úgy kell érteni, hogy ha valamely fejezetről vezetünk egy főkönyvet, melynek csak czímei vannak és rovatai nincsenek: akkor legalább is annyi és olyan számlát kell berendezni, a mennyi és a minő czímek a fejezetben vannak. De ha rovatokra, sőt esetleg alrovatokra is fel van osztva a fejezet: ekkor a számlák ezeknek felelnek meg.

A kiadási számlákat költségvetési törvény személyi és dologi rovataihoz képest: *személyi* és *dologi* számlákra osztjuk fel. Azután lehet még *részletes* és *sommás* számlát is megkülönböztetni, a szerint a mint azok vagy csak saját tételeiket vagy pedig több más számlának sommáit ölelik fel. Néha a gazdálkodó hatóság, a költségvetési törvény legalsóbb csoportjánál még részletesebb nyilvántartást óhajt. Ekkor a törvény legalsóbb csoportját, könyvviteliieg még több kisebb csoportra osztjuk, a melyeknek megfelelőleg részletes számlákat nyitunk. Ezeknek eredményét azután egy sommás számlába foglaljuk. Minden számlának az a *neve* van, a mi annak a költségvetési csoportnak, a mire a számlát berendezzük. Legtöbbször tehát valamely rovatnak a költségvetésből vett szövege. Minden számlára a könyvnek, az illető rovat gazdaságának nagyságához mért mennyiségű *lapját* kell szánni. De ennek a mennyiségnek meghatározására nem szükséges a kellőnél nagyobb súlyt fektetni; mert ha valamely számlának lapjai beteltek, a számlát ismételten a könyvnek valamely más és más számlának szánt lapjaira lehet átvinni és ott folytatni. Ily módon néha egy számlát elé- és visszaugrásokkal a könyvnek más és más helyein viszünk. A könyvben levő számláknak minősége és mennyisége fölött a könyv *tükre*, vagyis: tartalomjegyzéke nyujt olyan tájékozást, hogy ebből a számlák folytatásának ide-oda ugrását is lapszám szerint látni lehet.

5. Minden számla a nyitott könyv nyitott két lapját foglalja el. A hanyatfekvő könyv jobboldali lapja hivatva van felölelni a vagyonváltozásoknak alapul szolgáló azt a *jogot*, melyről a 13. szakaszban szóltunk és a mely a *bejegyzésre* váró rendeletben nyert kifejezést. Ez pedig a tárczagazdaságban azonos azzal a joggal, a

melyet a tárczabirtokosok a költségvetési hitelben nyertek, s a melyet ezek az általuk bármely alakban kibocsátott utalványokkal vesznek igénybe. E szerint a tárczakönyv elsősorban nem a vagyonnak fizikumát, hanem a költségvetési *hitelt* tartja nyilván. A *tárczakönyvi bejegyzés* alatt tehát a jognak nyilvántartását értjük. Az utalványnak a számlára való ezt az irását rendszerint *előirásnak* nevezik. Ez azonban itt olyan magyar kifejezés, melyet itt csak németül lehet megérteni; mert a vorschreibung-nak szolgai forditásából származik. A magyar rendelkezik, parancsol, utasit, kötelezőleg megmond, megir valakinek valamit: de nem „előir". Hogy az utalvány könyvviteli bejegyzésében nyilvánuló működést értelmes magyar néven nevezhessük, meg kell különböztetnünk egymástól a bevételnek és a kiadásnak bejegyzését; mert ha az állam utalványt bocsát ki, hogy pl. Szetye János 100 forint adót fizessen: ebből Szetyének tartozása származik. Ez a bejegyzés tehát Szetyének az állam által vezetett számláján: *tartozás* lesz. Ha pedig az állam kiadási utalványt bocsát ki: hogy pl. Ramocsa Gábor számtartónak a pénztár 100 forint jutalmat fizessen ki, ebből Ramocsának a pénztárral szemben követelése származik. Ennek az állam által vezetett Ramacsa számlára való bejegyzése: *követelés* lesz. Mellőzve tehát a magyar észnek értelmetlen előirás kifejezést: a bevételi utalvány bejegyzését tartozásnak, a kiadásiét követelésnek nevezzük. E szerint a *nyitott* kiadási tárczakönyv jobblapja *követelés*, a *bevételi* tárczakönyve pedig *tartozás*.

6. A nyitott tárcza ballapja, részben az alább tárgyalandó pénztári számfejtésnek, részben pedig a jog teljesitéséből származó *lerovásnak* nyilvántartására vagyis: a fizikailag *kezelt* vagyon *könyvelésére* van szánva. Erről tehát az utólagos számtartási fokozatok között lesz szó.

95. §. A tárczaszámlának hasábrendszere.

A 236—7-ik lapon egy tárczaszámlanak két oldala látható. Lehetnek és vannak is néhol az egyes gazdasági ágak különleges természetének megfelelő más nevü és tagozatú hasábokkal ellátott tárczaszámlák. Azonban az egyes hasáboknak ilyen vagy olyan neve, csoportositása, fekvése, tagozata minden számtartási munkálatban és igy a könyvvitelben is, az elérendő czélnak megfelelő *elvi berendezés* keretén belől váltakozhatik.

Ezen elvi berendezés szerint a főkönyvnek részletesen és sommásan ki kell mutatnia a következőket: *a)* A költségvetési törvényben mennyi az engedélyezett *hitel?* Így látjuk az emlitett lapokon szerkesztett számla fejében legfelül a költségvetési törvény megfelelő adatait felsorolva; *b)* Mint cselekvő vagy szenvedő kezdő *hátralék* mennyi maradt a mult gazdasági időszakról, a mult évről a folyóra? A bemutatott számla 1—2-ik tétele alatt a mult évről áthozott szenvedő hátralékok vannak felsorolva; *c)* A folyó évben minő tartozások és követelések lettek *bejegyezve?* Ezt mutatja a főkönyvi példában a 3—9. tétel; *d)* Minthogy pedig az idei tételek pótutalványozásból is származhattak: ezért a számlának felvilágositást kell nyujtani arról, hogy az utalványozásokból mennyi esik a *mult-* és mennyi a folyó évre? *e)* A már egyszer kibocsátott utalvány azonban visszavonható, megváltoztatható, s igy az utalványozott összeg kifizetése részben vagy egészben megszüntethető. Ennek megfelelőleg a bejegyzés is módosulás alá esik. Erre a czélra szolgál a például szerkesztett számlán a *törlési* hasáb. *f)* A mult és folyó gazdasági évből így származó bejegyzésből mennyi lett *teljesítve* a folyó évben? A többször említett számlának teljesitési oldala ezt is megvilágitja. *g)* Végül, hogy a folyó év végén a teljesítésnek a joggal, vagyis a bejegyzett tartozással és követeléssel való összehasonlítása után tételről-tételre mennyi és minő szenvedő és cselekvő *hátralék* mutatkozik, illetőleg mi fog átvitetni mint kezdő hátralék a következő évre? A számla két oldalának 1894-iki eredménye: mint végző hátralék a teljesítési oldalon (egy összegben 41 frt 50 kr.) és az előírási oldalon mint következő évi kezdő hátralék (az 1. és 3. tétel alatt) látható. Alig kell külön megemlítnünk, hogy a főkönyvnek minden egyes tételénél, úgy az utalványozó hatóságot mint a teljesitő pénztárt és a teljesitési naplóczikket nyilván kell tartania.

A többször említett számla tanulmányozását az olvasónak melegen ajánljuk, megjegyezvén, hogy a pénztári számfejtés megmegjelölésére szánt hasábok, mint ez alább kiderülni fog, a főkönyvnek nem képezik elengedhetlen alkatrészeit és hogy az 1895-iki évi új számlát, a mult évi (41 frt 50 kr.) hátralék átvitelével csak helykimélés czéljából nyitottuk ugyanazon főkönyvi lapon, a mely tulajdonkép 1894-re volt előkészitve.

Az 1895-ik évi költségvetési törvény, rendes kiadások, XVI. fejezete.

Folyó tételszáma	Mely pénztárnál	Követelés — Tárgy	Egyenként mult évekre frt	kr.	Egyenként folyó évre frt	kr.	Teljesítési czikk	Törlés frt	kr.	Összesen 1883. január 1-től mult évekre frt	kr.	Összesen 1883. január 1-től folyó évre frt	kr.
		1894. Mult évi hátralék.											
1/7	az X—i adóhivatal	**Bakter János** a beteg éjjeli ör helyettesitéséért az 1893-iki november 25-én 35208. számu igazgató hatósági rendelet szerint	10	—	—	—	15	—	—	—	—	—	—
2/14	„	**Maltér Pál** kömüves egy ajtó befalazásáért az 1893-iki deczember 9-én 37612. számu igazgató hatósági rendelet szerint	22	—	—	—	19	—	—	—	—	—	—
										32	—	—	—
		Folyó előirás.											
3	az Y—i adóhivatal	**Térdes Ferencz** kövező a hivatalos helyiség előtt levö járda helyreállitásáért 1894-iki jan. 28-án 2567. sz. a. igazgató hatósági rendelet folytán	—	—	18	37	13	—	—	—	—	18	37
4	„	**Tüzes Gábor** kovács az ablak vasrácsainak kijavitásáért az 1894-iki márczius 25-én 8675. sz. igazgató hatósági rendelet szerint	40	—	—	—	—	—	—	40	—	—	—
		Lásd még alább a 7-ik tételt.								72	—	18	37
5	„	**Pala Péter** cserepező a fedélzet tatarozásáért 1894-iki ápril 10-ikén kelt 12563. számu igazgató hatósági rendelet szerint	—	—	31	72	31	—	—	—	—	—	—
6	az Z—i adóhivatal	**Deszkás Imre** asztalos az éjjeli ör faköpönyének kiigazitásáért 1894-iki május 17-röl 13468. számu igazgató hatósági rendelet szerint	—	—	8	—	34	—	—	—	—	39	72
										72	—	58	09
7	az Y—i adóhivatal	A 4-ik tétel alatti 40 forintból 1894-iki augusztus 25-iki 16763. számu igazgatósági rendelet folytán	—	—	—	—	—	10	—	10	—	—	—
										62	—	58	09
8	„	A tüzoltó szerek kiigazitásáért **Számoló József** kereskedö 1894-iki szeptember 27-én 18007. számu igazgatósági rendelettel	—	—	31	53	38	—	—	—	—	—	—
9	„	Apró házi kiadásokért **Rendes Kelemen** kebelbeli iroda vezető az elsö félévre 1894-iki augusztus 30-án 18673. számu igazgatósági rendelettel	—	—	6	27	41	—	—	—	—	37	80
		1894. deczember végéig összesen	—	—	—	—	—	10	—	62	—	95	89
		Pótutalványozás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	50
		Összes utalványozás	—	—	—	—	—	10	—	62	—	107	39
										169 frt 39 kr.			
		1895. Mult évi hátralék.											
1/4	az X—i adóhivatal	**Tüzes Gábor** kovács az 1895-iki márczius 25-én 8675. és augusztus 25-én 16763. számu igazgatósági rendelet folytán ablakrácsokért	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
			—	—	—	—	—	—	—	30	—	—	—
		Folyó előirás.											
2	„	**Mély Tamás** kútmester a vizvezeték megigazitásáért 1895-ki január 17-röl 2563. igazgatósági számu rendelettel	—	—	13	42	—	—	—	—	—	—	—
			—	—	—	—	—	—	—	30	—	13	42
3	„	**Tiszta Gergely** a szemétgödör kihordásáért 1895. január 21-én 3617. számu igazgatósági rendelettel.	11	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—

22. czíme, dohányeladás rovatának épületfentartási számlája: 150 frt.

Számfejtetett				Teljesítés									
Mikor a.	Ki által a.	Összeg frt	Összeg kr.	Mely pénztár által?	A tételre	Kelt	Czikk	Tárgy	Egyenként frt	Egyenként kr.	Összesen 1883. január 1-től frt	Összesen 1883. január 1-től kr.	Észrevétel
1883 1/29	N.	18	37	az X—i adóhivatal	3	1/29	13	**Tördes Ferencznek**	18	37	—	—	
1/30	„	10	—		1	1/30	15	**Bakter Jánosnak**	10	—	—	—	
2/3	„	22	—	„	2	2/3	19	**Maltér Pálnak**	22	—	—	—	
4/15	„	31	72	„	5	4/15	31	**Pala Péternek**	31	72	—	—	
/20	„	8	—	„	6	5/20	34	**Deszkás Imrének**	8	—	—	—	
								Első félévben	—	—	90	09	
9/30	„	31	53	„	8	9/30	38	**Számoló Józsefnek**	31	53	—	—	
30	„	6	27	„	9	9/30	41	**Rendes irodavezetőnek**	6	27	—	—	
								Második félévben	—	—	35	80	
								Egész évben	—	—	127	89	
								Hátralék	—	—	41	50	
								Összesen	—	—	169	39	

96. §. A tárczafőkönyvek vezetése.

A tárczafőkönyvek követelési és tartozási adataikat rendszerint az utalványozó hatóságok rendeleteiből meritik. Kivételt képeznek a hátralékok és a már többször emlitett azok az összegek, melyeket a vagyont kezelő hivatalok árjegyzékek, tarifák alapján teljesitnek. Az előbbieket mult évi előirásból tételenként és szóról szóra kell áthozni a folyó évi számlára. Az utóbbiakat pedig csak a teljesités könyvelésével vagyis: az utólagos számvitellel egyidejűleg lehet bejegyezni.

Mielőtt valamely *követelést* a számla *terhére*, vagy *tartozást* számla *javára* irnánk, a könyvvezetőnek szigorú kötelessége az utalvány valódiságáról meggyőződni. E czélból különösen arra kell figyelni, hogy az szabály vagy gyakorlat által megállapitott alakban mindazt magában foglalja, melyet magában foglalnia kell. Továbbá, hogy nincs-e abban vakarás, indokolatlan változtatás, s hogy az utalványozó hatóságtól a szokott hivatalos úton és a szokásos pecsét alatt érkezett-e? Ha a számvevőségnek bármely tekintetben csak a legkisebb kételye is van, vagy az utalvány szövege különféle magyarázatot enged meg: tartozik a legczélravezetőbb úton erről az utalványozó hatóságot értesiteni, s további utasitásig a bejegyzést függőben tartani. Ha kétely nincs, vagy el van oszlatva: az erre szolgáló hasábokba a czélba vett vagyonváltozást kimeritőleg úgy kell bejegyezni, hogy ebből az utalványozó-hatóság szándéka, és az ennek elérésére kijelölt eszközök határozottan megismerhetők legyenek. E czélból a főkönybe az utalvány tartalmának nem csak lényege, hanem esetleg az utalvány szövege is szóról szóra bevezetendő. Minden számlában a sorszám évenként 1-gyel kezdődik, s minden bejegyzés a következő sorszámot kapja. A mult évi hátralék áthozatalánál a folyó évi sorszám a számlálót, a mult évi a nevezőt képezi. A tört sorszám tehát tavalyról áthozott tételt jelez.

A tartozások és követelések *könyvi* bejegyzésével előforduló esetek igen változatosak. A nélkül, hogy minden lehető esetet fel sorolni szándékunk lehetne: megemlitjük a következő nevezetesebbeket.

1. A számlára irásnak egyik sajátos alakja az *előjegyzés*. Ez akkor fordul elő, midőn a jog létrejövetelének valamennyi előfeltétele még nem következett be. De annyi már mégis történt, hogy annak az emlékezet számára való megtartása szükségesnek. látszik. Ekkor a történteket csak előjegyezzük, vagyis: az egész esetet az összegekkel

együtt csak a szöveghasábba írjuk be. Az érték- és pénzhasábokba csak akkor tesszük ki az összegeket, midőn a jog létrejövetelének minden előfeltétele bekövetkezett. Ilyen előjegyzési esetet többet lehet megkülönböztetni.

2. Az egyik ilyen nevezetes eset az, midőn a fizettség teljesítése valamely felfüggesztő feltételhez van kötve. Ilyenkor a feltéte beálltáig az egész esetet csak előjegyezzük. Ez az eset fordul elő akkor, midőn valamely számlának javára vagy terhére állandó illetményeket kell írnunk. Ekkor meg kell különböztetnünk, hogy az utalványozott összegből mennyi esik az idei költségvetési hitelre? Mert a folyó évet az egész összeg nem terhelvén: az idénre az egész esetet az összegekkel együtt csak a szöveghasábba írjuk be, vagyis: tehát *előjegyezzük*. Az értékhasábba csak azt az összeget tesszük ki, mely az idei hitelt terheli, s ez fogja képezni az idei tartozást vagy követelést. Midőn azután a jövő évi tárczakönyvet, illetőleg számlát rendezzük be: akkor az egész utalványozott összeget kitesszük a pénzhasábba, mert az egész évre egész összeg esik.

3. Olyan *előjegyzési* eset is van, melynél a felfüggesztő feltétel nem a fizettségre, hanem csak végleges leszámolásra vonatkozik. Ez az *úti előlegeknél* fordul elő, midőn az útra küldött tisztviselőnek utalványozott összeg, még a kifizetés után is előjegyezve marad, mind addig, míg úti számlája alapján vele a végleszámolást meg nem ejtették és így a neki járó összeget végleg meg nem határozták. Megjegyezzük, hogy a hol sok úti előleg fordúl elő, ott a főkönyvbe való bejegyzésen kivül azok külön nyilvántartására egy külön segédkönyvet: az úti előlegek jegyzékét szokták vezetni.

4. Ha a számlára írt, de még *nem teljesített* utalványt utólagosan megváltoztatnak: ekkor a kisebbedést mint *törlést a törlési* hasábba, a nagyobbodást mint *új követelést vagy tartozást* kell a számlára írni. Ha azonban az összeg már teljesítve, vagyis: *fizetve van*, akkor csak ezen a számlán azt már kiegyenlítni nem lehet, hanem *storno*, vagyis: *keresztül* vezetés szükséges. Ez alatt egy költött hasonértékü, de ellenkező irányú tétel bejegyzését kell érteni. Erre a czélra *viszonylagos számlát*, vagyis: a kiadási tárczakönyvben bevételi, a bevételi könyvben kiadási számlát kell nyitni és az utólagosan visszavont összeget: ha kiadás volt, a viszonylagos bevételi számlára, ha pedig bevétel volt: a viszonylagos kiadási számlára kell írni. Ezáltal, ha a viszonylagos teljesítés is bekövetkezik: a visszavont összeg jogilag és pénztárilag ki lesz egyenlítve. Így kell eljárni, nevezetesen a

3. alatt tárgyalt úti számláknak legombolyitásánál abban az esetben, ha a kifizetett úti előleg kerül részben vagy egészben visszafizetés alá. És így kell eljárni, minden esetben, midőn akár a hatóság, akár a számtartóság téves eljárása folytán, valamely összeg tévesen lett a számlára irva és fizetve.

5. Ugyancsak *stornoval* kell kiegyenlítni azt az esetet is, midőn valamely összeg előreláthatólag ugyanazon egy tárczának több részét és így több számláját fogja illetni: de hogy minden egyes számlát milyen összegben? az a bejegyzés alkalmával még nem határozható meg. Ilyenkor egyelőre az egész összeget az érdekelt számlák egyikére írjuk. Ha azután bekövetkeznek azok a körülmények, melyek alapján az egyes számláknak a szóban forgó összegekben való részesedése megállapitható: ekkor arról a számláról, melyre az egész összeget egyelőre írtuk: az arra már nem tartozó összegeket storno segítségével elvezetjük, s azokra a számlákra írjuk, a melyekre eredetileg is tartoztak volna. A storno eljárásból még az a nevezetes körülmény látszik, hogy a *csak* bevételre berendezett tárczakönyvekben *viszonylagos* kiadási és a *csak* kiadásra berendezett könyvekben *viszonylagos* bevételi számlák fordulhatnak elő. Ez azonban a könyvnek *egyszeres*, vagyis: vagy csak bevételi, úgy csak kiadási jellegét nem zavarja; mert viszonylagos számlák a tárczakeretében *átfutók*, s így a tárcza gazdaságára mennyiségileg befolyással nincsenek.

6. Van olyan eset is, hogy ugyanazon egy utalvány alapján egy tartozást és egy követelést kell a számlára írni. Ilyen pl. a fizetési előleg és némely kölcsön. Ezeket a számlára egyszerre úgy kell bejegyezni, mint az illetőnek követelését és tartozását.

7. A sommás számláknál arra kell ügyelni, hogy a számlára írás az utalványok alapján vezetett részletes számlák összesitéséből származik-e? vagy pedig a budgetösszegeket közvetlenül a törvény vagy a hitelfelosztás alapján jegyezzünk be? Az első esetben a számlára írás negyed- vagy félévenként szokott történni. Az utóbbiban pedig új bejegyzés csak póthitel alapján jöhet létre.

97. §. A forgalmi könyvvitel.

Mint az eddigiekből tudjuk, a tárcza-főkönyvekben minden tárcza a maga gazdaságának úgy *jogi,* mint *fizikai* egész vitelét nyilvántartja. De a tárcza-főkönyvek *csak a maguk* bevételi forra-

saival és kiadási czéljaival foglalkoznak, pedig az egész állami gazdaság minden irányban szerves *egységet* képez. Szükséges tehát egy oly könyvnek a berendezése és vezetése, melyben az egész állami gazdaság mint szerves egység legyen nyilvántartva. Az állami számvevőszék, a mint ezt a maga helyén látni fogjuk, vezet is több ilyen könyvet. De a számvevőszék az *utólagos* közjogi ellenőrködés független támogatására van hivatva, s mint ilyen, a kormányon kivül álló hatóság. Ennek könyvei tehát a végrehajtó hatalom gyakorlói által sem a gazdálkodás, sem pedig az ellenőrködés támogatására igénybe nem vehetők. Az egész állami gazdaságot egységesen felölelő könyvről tehát magának a gazdálkodó kormánynak kell gondoskodni. Ilyen a *forgalmi főkönyv*. Csak hogy az államgazdaságnak törvények szerint való *jogi* vitele, a miniszteri felelősségből kifolyólag, a tárczaminiszterek hatáskörébe tartozik. Ezért tartozásoknak és követeléseknek minden egyes tárczafőkönyvben már meglevő bejegyzése, az egész államgazdaságról vezetendő forgalmi könyvben a jognak ismételt nyilvántartását fölöslegessé teszi. De nem teszik azzá a teljesítések, vagyis: lerovások feljegyzését, melyekről az egész kormánynak, de különösen az államgazdaságot vezető pénzügyminiszternek a legmegbízhatóbb adatokkal kell birnia; mert csak ekkor fog oly vagyonról, illetőleg pénztári készletről gondoskodhatni, mely az egész államgazdaságban mutatkozó tényleges szükségletnek megfelel. Minthogy tehát a tárczagazdaság czéljainál fogva, a tárczakönyvben minden egyes gazdaság *fizikai* vitele, a teljesítés, vagyis: a lerovás részletesen be van jegyezve; azért elég, ha a forgalmi főkönyvben az egyes tárczák teljesítései csak sommásan nyernek kifejezést. Más szóval, az államnak budgetszerű, vagyis: *valódi* gazdaságból a forgalmi könyvben csak a *lerovást* és ezt is csak *sommásan* kell nyilvántartani.

Annál inkább részletesen kell nyilvántartani, az 50. és 93. §-ban érintett azt a forgalmat, melyet a fizikailag lerovott bevételek időben és térben megtesznek azért, hogy akkor és oda jussanak a hova szánva vannak: a kiadások fedezetéhez. Ez a hullámzása a vagyonnak, a mennyiséget *egészben* ugyan meg nem változtatja, de az *egyes* kezelő hivataloknál még is más állapotot idéz elő, mint a minő a tárcza nyilvántartás alapján mutatkoznék. Gondoljunk csak az egyik időszakról a másikra átmenő pénztári maradványokra, az adott és kapott pénzküldeményekre, az 50. §. szerint egymásért teljesitett fizetésekre. És gondoljunk főleg a különféle

alapokra és más idegen vagyon összegekre. Mindezek a tárczaszerű kezeléssel együtt alkotják azt a forgalmat, melyet mint egységes egészet egy főkönyvnek felölelni kell.

A forgalmi főkönyv *berendezése* is hódol annak az elvnek, mely szerint a számtartás rendszerének összhangban kell lenni a gazdaság természetével. Ez a forgalmi főkönyvnél első sorban abban nyilvánul, hogy nem úgy mint a tárczakönyvek: csak valamely tagjáról szól az állami gazdaságnak, hanem ennek a gazdaságnak egységes forgalmát, mint *egészet* egy könyvbe öleli fel. Továbbá nem úgy mint a tárczakönyvek: vagy csak bevételt vagy csak kiadást foglal magában, hanem a forgalom épen a bevételek és kiadások ide-oda való hullámzásából származván: a forgalmi főkönyv úgy az összes bevételt, mint az összes kiadást magában foglalja. Még pedig az *átfutó* kezelést *tételenként* oly módon, hogy a forgalmi főkönyvben minden átfutó bevételeknek viszonylagosan kiadásban és minden átfutó kiadásnak viszonylagosan bevételben elő *kell* fordulnia. A *valódi* kezelés pedig *sommásan* fordul *így* elő; mert a mennyire függetlenek, valamely tárczának bevételei ugyanazon tárcza kiadásaitól *tételenként:* annyira összefüggnek az állami *összes* bevételek az *összes* kiadásokkal. Ezek egymásnak okai és okozatai: mert az állam azért hoz létre bevételeket, hogy ezeket szükségeire fordíthassa és azért vannak kiadásai, hogy polgárok közvetitésével, bevételei lehetővé váljanak. Így a valódi kezelés is forgalomban sommásan *átfutóvá* válik, s ezért méltán foglal helyet a forgalmi könyvvitelben.

A forgalmi főkönyv minden számlája a kinyitott könyv két szomszéd lapjának egyikén a bevételeket, a másikon a kiadásokat foglalja magában. A forgalmi számlákon tehát, a tárczakönyvektől elütőleg, nincs a jog bejegyzésének helye, abból az egyszerű okból, mert a forgalomban a vagyonváltozásoknak alapul rendszerint és elvileg nem valamely megállapitott jogeset, hanem a bevételnek egy létrejött vagy jövendő kiadás és a kiadásnak egy létrejött vagy jövendő bevétel szolgál. Más szóval: a forgalom, mint átfutó gazdálkodás az állami gazdaságnak nem a hatóságok által gyakorlandó *jogi*, hanem a foganatosító hivatalok által *teljesítendő kezelési* részéhez tartozik. Ebből az következik, hogy a forgalmi könyvvitelt a vagyont kezelő hivatalok működése után, az utólagos számtartás fokozatai között kell tárgyalni. És kellő tüzetességgel csakugyan ott is fogjuk tárgyalni. Ebben a fejezetben, hol épen a *jogot* esetről

esetre megállapitott utalványnak bejegyzését tárgyaljuk, csak azért kellett a forgalmi könyvvitelt is szóba hoznunk, mert 1. a kincstári könyvvitelnek nevezetes és sajátos alkatrészét képezi, s mert 2. tényleg a forgalmi könyvvitelnél is kivételkép fordul elő valamelyes *előzetes* bejegyzés.

1. A kincstári könyvvitel tudvalevőleg egyszeres rendszerű könyvvitel. Még pedig azért, mert minden vagyonváltozást, ha többször is, de mindig csak egy irányban tart nyilván. Ezzel ellentétben van a forgalmi könyvvitel. Ez az átfutó vagyonváltozásokat tételenként, a valódiakat sommásan, de mindeniket két irányban: úgy bevételben, mint kiadásban nyilvántartja. A forgalmi könyvvitel tehát nem az egyszeres, hanem a *kettős könyvvitel* jellegével bir. És csakugyan: a forgalmi könyvvitel, a maga helyén tárgyalandó kettős könyvviteli *folyó számlából* származik. Elannyira, hogy mind a kettőnek nemzetközi neve most is conto corrente. Az állam forgalmi könyvvitele tehát eredete és lényege szerint kettős rendszerű, csakhogy az államszámtartás körében az állami czéloknak megfelelő államositáson ment keresztül.

2. Ennek az átformáló államositásnak egyik eredménye az, hogy noha a forgalom nem megállapitott jogeseteken, hanem csak viszonylagos kezelési eseteken alapul, mégis fordulnak néha olyan körülmények elő, melyek mint valamely viszonylagos kezelési esethez *tartozhatók*: előzetes bejegyzés tárgyát képezik. Csakhogy ekkor ez a bejegyzés nem mint a tárczánál tartozási vagy követelési jogot állapit meg, hanem csak *előjegyez* a számtartósággal közölt valami olyat, a miből idővel lehet minden és semmi. Az *előjegyzés* alakja itt is az a mi tárczánál: az hogy a bejegyzett értéket is a szöveg hasábba írjuk, s így az eset megvan tartva az emlékezetnek, a nélkül, hogy egyátalában *számítna*: mindaddig még valamely ujabb körülmény folytán az értéket az összeg hasábba ki nem tesszük.

98. §. A bejegyzési záradék.

Bármikor és bármely könyvbe jegyez be a számtartóság valamely vele közölt ügydarabot: annak hogyan és miképen való megtörténtéről *záradékban* tesz bizonyságot. Az *egyszerű* bejegyzésnél; a könyv lap- és esetleg tételszámára való hivatkozással, magára az ügyiratra kell vezetni a záradékot. A *könyvviteli* feljegyzésnél azonban a záradéknak magában kell foglalni a könyv lapszámán kivül

a számlának egész költségvetési vagy más teljes nevét és a számlának tételszámát. Például így: bejegyezte a pénzügyminiszteri számtartóság a saját tárczakönyvének 72-ik lapján, 1895. költségvetés törvény, rendes kiadások, X. fejezet, 7. czímének 3. rovatára: az iroda költségszámla 18-ik tétele alá. Ezt a záradékot reá kell vezetni úgy az ügydarabra, mint magára az elküldendő utalványra. Ennek tehát a záradék és az aláírások híjával teljesen elkészítve kell a számtartósághoz érkezni, hogy így a számtartóság az utalványnak nemcsak fogalmazatát, hanem magát az utalványt is, a számszerű adatok helyes bevezetése tekintetében vizsgálat alá vegye.

A bejegyzési záradékot az utalvány tisztázatába, ha nem is mindig szükséges, de czélszerű bevezetni; mert ez úgy a pénztár, mint számtartóság további tárgyalásainak irányadóul szolgál. Ha azonban a záradék szövege az utalványból ki is marad: a szabályszerű bejegyzés megtörténtét a számtartóság főnöke magán az elküldendő utalványon „bejegyeztetett" szóval és aláírásával mindig tartozik bizonyítani. A gazdasági rend és pontosság fentartása czéljából a pénztárak utasítva vannak, hogy a számtartósági aláírás nélkül érkező utalványokat az utalványozó hatósághoz teljesitetlenül visszaküldjék. Ha ezt nem teszik és egy ilyen nem ellenjegyzett utalványt teljesítnek: a fegyelmi vétségen kivül az államkincstárra vagy magánosokra háromolható károkért vagyonilag felelősek.

A bejegyzési záradék azonban csak ezt jelenti, hogy az utalványt az államgazdasági számtartás alaki rendjébe besorozták; mert a 91. §-ban tárgyalt rendeletre szóló bejegyzés esetében, a záradék épen a mellett tanuskodik, hogy a számtartóság nézete szerint, az utalvány kibocsátása által, ha külső rend megtartásával is, de valamely törvényt vagy szabályt sértettek meg, s így a gazdaság belső rendjén is sérelem történt. Az ilyen utalványozás esetében a bejegyzést megparancsoló rendeletet, a számtartóság saját védelmére gondosan megőrzi, s hogy a bejegyzés a rendeletre történt: ezt utalvány fogalmazványába vezetett záradék legelső szava gyanánt említi. Az utalvány tisztázatán pedig a számtartóság főnöke, midőn az utalványt ellenjegyzi, egyszersmind a „rendeletre" szót neve fölé irja.

99. §. Egyéb főkönyvek.

A 18., 50. és 74. §-ban tárgyalt minden *alap* gazdaságáról, az ezek vitelével megbizott hatóságok számtartóságai, a tárczák

főkönyveihez hasonló berendezésű *alapfőkönyveket* vezetnek. Minden alapnak tehát külön főkönyve van, mely az alap költségvetésének avagy a gazdaság más természetű csoportositásának megfelelőleg van számlákra berendezve. Ezek a számlák azután itt is a bevételi vagyis: tartozási és a kiadási vagyis: követelési jog, valamint a teljesités vagyis: lerovás felölelésére szánt két lapoldalra oszolnak. A számlák terhére vagy javára való bejegyzés és általán az alapfőkönyvek vezetése egyebekben is megfelel a tárczakönyvekről előadottaknak.

Azokban az ágazatokban, melyeknél a gazdaságot nemcsak pénzben, hanem anyagban is, pl. fában, sóban, bélyegben, dohányban, érczben stb. vinni kell: a *pénzfőkönyvnek* nevezett tárcza esetleg alapfőkönyvön kivül még *anyagfőkönyvet* is vezetnek; mert ezekben az ágazatokban az állam is dologi jószágot dologi jószággal, az anyagot pénzzel és viszont cseréli ki. A kettős könyvvitelnek tehát minden tényezője meg van ezekben az ágazatokban. Ezért föltétlenül szükséges is volna, hogy ezekben természetüknek egyedül megfelelő kettős rendszerű könyvvitel lépjen életbe. Míg ez meg nem történik: addig az ezen ágazatok zárószámadásában kimutatott eredmények teljes meggyőző erővel birni nem fognak. A mi egyébiránt az anyagfőkönyvek berendezését illeti: azok nagyjában a tárczakönyvek berendezésének felelnek meg. Az anyag származása, természete stb. szerint való csoportoknak megfelelő számlákat foglalnak azok is magukban, mely számlák szintén a hatóság rendelkezéseinek bejegyzésére és teljesitésére hivatott két oldalra oszlanak. Nevezetes, hogy a termelő gazdaságok forgalmának természetében rejlő ellentétes mennyiségek, az ezekben az ágazatokban alkalmazott egyszeres rendszerű könyvvitel daczára, hogyan jutnak kifejezésre. Úgy hogy a pénz- és az anyagfőkönyvek egymásnak viszonylagos főkönyvei, vagyis: hogy ezekben a főkönyvekben rendesen minden pénzbevétel mint anyagkiadás és minden anyagbevétel mint pénzkiadás jelentkezik. Úgy hogy az egyszeres rendszerű könyvvitel formáinak alkalmazása mellett, lényegben mégis többszörös könyvvitel: a kettős rendszer előnyei nélkül!

A tárgyalt főkönyveken kivül az államgazdasági számtartás még csak az állami számvevőszék könyvei között ismer főkönyveket. Minden más könyv: csak *segédkönyv*.

XII.

PÉNZTÁRI SZÁMFEJTÉS.

100. §. A pénztári számfejtés értelmezése és gyakorlói.

Tudvalevőleg kétféle számfejtést ismerünk. Közigazgatásit és pénztárit. Mint nevök is mutatja, mindketten megegyeznek abban, hogy tevékenységük valamely gazdálkodási eljárásnak alapul szolgáló számműveletre irányul. De különböznek egymástól abban, hogy az első az utalványozó hatóság, az utóbbi a kezelő hivatal gazdálkodási eljárására, vagyis: az első a rendeletre, az utóbbi a rendeletnek foganatosítására irányul. Az első tehát a gazdálkodásnak jogi, az utóbbi fizikai vitelét támogatja. Ennek helyes felfogására, azonkivül a mit az 53. szakaszban elmondottunk, megjegyezzük még, hogy ha a hatóságilag kellően kiállított és a számtartóság által kellően bejegyzett utalvány a vagyont kezelő hivatalhoz érkezik: akkor ez annak teljesítéséhez foghat. Mielőtt azonban a teljesítés megtörténnék: ennek a teljesítésnek módozatait még egyszer vizsgálat alá kell venni. Ennek kettős oka van. Az egyik az, hogy bármennyire jól előkészitve és megszerkesztve lett legyen az utalvány: abban még sem lehetett mindent elmondani, a mit a vagyont kezelő hivatalnak a foganatosításnál szem előtt kell tartani. Nem különösen azokat, melyek az utalvány kibocsátása és foganatosítása közti időben történtekből folynak. Így nevezetesen a mindenféle czímű levonásokra, időközi kamatok mennyiségére stb. az utalvány tekintettel nem lehetett. A másik ok pedig az, mely szerint a foganatosítás előtt meg kell győződni arról, hogy a minek az utalvány szerint *történni* kell: a bemutatott nyugta szerint csakugyan az *történjék*. Más szóval: hogy pénztár által az utalvány alapján *jogosan* teljesitendő vagyonváltozásnak *valóigaz* megtörténtét a bemutatott nyugta, ellennyugta hibátlanul igazolja. Ebből a czélból vizsgálat alá venni és összehasonlítni kell tehát: a foganatosítandó vagyon-

változást és az erről szóló nyugtát, s csak ez után lehet a foganatositást tényleg megejteni. A *pénztári számfejtés* alatt tehát egy számtartási eljárást *értünk*, mely a foganatositandó vagyonváltozás megvizsgálásából és a bemutatott nyugtának a vizsgálat eredményével való összehasonlitásából áll.

A kérdés csak az, hogy erre a folyóvá tételére a már kiutalványozott összegnek ki lehet hivatva? tárgyilag véve az, a ki erre az eljárásra szükséges adatok birtokában van és ha többen volnának ilyenek: ezek közül az, a ki legalább is egyenlő eredmény felmutatása mellett azt kevesebb fáradsággal csinálhatja. Az eddigiek szerint a számtartóságnak, az általa megejtett könyvi bejegyzés alapján, föltétlenül birni kell ezekkel az adatokkal. Sőt azok nála már alakilag is oly rendben vannak, hogy azok alapján az eset foganatosithatásának föltétlenül megitélhetőnek kell lenni. Az igaz, hogy ezeket az adatokat a hozzá érkezett rendeletből már a pénztárnak is ismerni kell. De tekintettel arra, hogy a számtartóság nemcsak a tiszta utalványozási rendeletet, hanem a vele eredetben közlött ügydarabból, az utalványnyal összefüggő intézkedéseket, az alapul szolgáló indokokat, az eltérő nézeteket, az elérendő czélt stb. szóval: az egész ügyesetet ismeri: ez ismeretei a számtartóságot a foganatositás megitélésére alkalmasabbakká teszik. Még akkor is, ha nem is vétetnék tekintetbe, hogy a számtartóságnál az adatok már forma szerint jegyezve vannak, mig a pénztár azokat csak még ezután fogná kellően feljegyezni.

Mindezekből folyik, hogy a pénztári számfejtés a hol csak lehet, a számtartóságokra bizandó. De hát hol nem lehet ez? elvileg mindenütt lehet, de tényleg nem ott, hol a számtartóság nem pénztár székhelyén van. A számfejtésnek épen abban rejlik egyik becse, hogy a foganatositást megelőző, mintegy utolsó órában veszi az ügyesetet vizsgálat alá: ha valjon az foganatositható-e vagy nem. Ezért a vagyonváltozások pénztári foganatositásának időben is annyira össze kell vágni a számfejtéssel, hogy e két tény között a foganatositást *módosítható* valamely időmennyiségnek elfolyni nem szabad. Ez pedig bajosan volna kikerülhető, ha számvevőség és pénztár egymástól távol fekszenek. Tisztán csak a számfejtés czéljából a pénztár székhelyén külön számtartókat tartani költséges volna, akkor midőn úgyis minden *kezelő hivatalban* a hivatal számtartásának vezetésére számtartónak lenni kell. Vegyük tehát már itt tudomásul, hogy minden számvevőség az általa könyvileg bejegy-

zett vagyonváltozásokat rendszerint számfejti is, ha az ezeket teljesitő pénztár helyben van. Ellenkező esetben a pénztári számfejtés megejtése, a pénztári hivatal teendői közé tartozik. Eljárásukat illetőleg, lényeges különbség köztük nem lehet.

101. §. A számfejtő könyvek és ezek vezetése.

Az utalványozott tartozás és követelés, tehát a jog könyvi bejegyzésének közvetlen czélja a pénztári számfejtés. Ebből a következők folynak:

1. A számtartóságoknál, számtartó osztályoknál vezetett minden főkönyv, a helybeli pénztár minden fizettségére *elvileg* számfejtő könyv is. *Tényleg* azonban csak a változó illetményekre nézve; mert a főkönyvekben az állandó illetményekre nézve rendszerint csak sommás számlák vannak. Az állandó illetményekre a részlet számlák egyénenként külön segédkönyvben vannak és a pénztári számfejtés is ebből történik. Ezért az ilyen segédkönyveket csak számfejtő könyveknek mondjuk megkülönböztetésül az előbbi a *fő-* és *számfejtő* főkönyvektől.

2. A pénztárak *csak* számfejtő könyveket vezetnek. Még pedig a *változó* illetmények számfejtő könyve alakilag, vagyis: hasáb rendszere tekintetében teljesen megfelel a tárczafőkönyv alakjának és hasáb rendszerének. Az *állandó* illetmények számfejtő könyvé-é pedig, a számtartóság által vezetett számfejtő könyveknek.

3. Ezek szerint a változó illetményeket a számtartóságnál a főkönyvben, a pénztárnál a főkönyvhez alakilag *hasonló* segédkönyvben számfejtik. A kettő közt tartalmilag az a *különbség*, hogy mig a főkönyvben csak ugyanazon tárczába tartozó összegek fordulnak elő: addig a számfejtő könyvekben mindenféle tárczából az illető pénztárnál utalványozott összegek jegyeztetnek fel. Tekintettel a 236—7-ik lapon szerkesztett fő- és számfejtőkönyvre: nem látszik szükségesnek a változó illetmények számfejtő könyvét külön táblázatos példával megvilágitani.

4. Tudvalevőleg a tárczafőkönyv egy számlája rendszerint a költségvetési törvény egy rovatának felel meg. Főleg ebből következik, hogy a számtartóság az állandó illetményeket a főkönyvben nem számfejtheti; mert valamely költségvetési rovatban rendszerint, az ezen rovat fölött álló, *czímnek* gazdaságában müködő valamennyi alkalmazottnak fizetése benne van. Már most mindezt a különböző

fizetési osztályokhoz és fokozatokhoz, valamint minden egyesnek, saját magán viszonyaihoz képest egy számlán nyilvántartani nem lehet. Tehát minden egyesnek *külön* számlát kell nyitni és ezek eredményét időnként sommásan lehet a főkönyv megfelelő számlájára írni. De ezek a külön állandó illetményi *személy*számlák, sem a számtartóságoknál, sem a pénztáraknál nem hasonlíthatnak a főkönyv *dologi* számláihoz; mert az állandó illetményi követelés bejegyzése rendszerint kevesebb tételben történik, mint számfejtésük és teljesítésük. Ezért az állandó-illetményi számfejtőkönyvekben a bejegyzésre jelentékenyen kevesebb tér hagyandó a számlákon, mint a teljesítésre. Egy ilyen állandó illetményi számfejtőkönyv számlája látható a 250-ik lapon, melynek hasábrendszere az államgazdaság különböző ágának természetéhez képest változik ugyan, de magát az állandó illetményi számfejtőkönyv számlájának alapul szolgáló gondolatot kellően megvilágítja.

5. A számfejtésnél különös figyelemmel kell lenni a *szolgálati díj* levonására; mert *egyszer* ez alá esik minden 300 frtot meghaladó állandó illetmény, melyet végleges kinevezés vagy előléptetés alapján utalványoznak. Kivétel csak némely tanítói, közalapitványi és erdészeti, valamint bizonyos irányban a honvédségi kinevezés. A szolgálati dij összege az ezzel terhelt illetménynek $^1/_3$-da, melyet rendesen 12 havi egyenlő részletben vonnak le. Ha valaki az államszolgálatból kivál és ismét visszatér: a szolgálati dijat újra fizeti, kivéve ha használhatlanság miatt volt elbocsátva és később képességéhez mérten újból alkalmazták. A polgári szolgálatba katonai jellegük megtartásával lépő katonatisztek fizetik az egész szolgálati díjat. Ha visszatérnek a katonai szolgálatba, úgy visszakapják a fizetett szolgálati díjat, vagy ha előléptetéssel lépnek vissza: akkor ott beszámítják a nyert magasabb fizetés fejében.

6. Az állandó illetményekre vonatkozó rendelkezések nem mindig valamely bevétel vagy kiadás közvetlen foganatosítása iránt intézkednek, hanem gyakran azoknak megszüntetését, fölemelését, betiltását, leszállítását és különféle fizetési módozatait állapitják meg. Mind e körülmények a részletes számlákon megfelelő gondossággal följegyzendők.

7. Különösen a lefoglalás esetében. A köztisztviselők rendes fizetésének lefoglalhatása iránt az 1881-iki IX. törvényczikk, s nevezetesen ennek 54—64. szakaszai intézkednek, mely szerint annak legfelebb csak egyharmada vehető végrehajtás alá, de ez is úgy,

Az előbbi számfejtő-könyv 15-ik lapjáról ide áthozatott	mult évekre frt	mult évekre kr.	folyó évre frt	folyó évre kr.	Észrevétel	mikor?	naplóczikk	mely időre?	fizetés frt	fizetés kr.	pótlék frt	pótlék kr.	lakbér frt	lakbér kr.	Levonás: állami adóra frt	állami adóra kr.	községi pót-adóra frt	községi pót-adóra kr.	szolgálati (tiszti) díjra frt	szolgálati (tiszti) díjra kr.	fizetési előlegre frt	fizetési előlegre kr.	szolgálati biztosítékra frt	szolgálati biztosítékra kr.	téritmények ki részére?	téritmények összeg frt	téritmények összeg kr.
A fővárosi magy. kir. pénzügyigazgatóságnak 1892. nov. 20-án kelt 26953. sz. rendelete folytán:								1894	—	—	—	—	—	—	13	—	—	—	15	—	123	75	—	—	úti költség	32	84
évi fizetés -- --- --- --- szem. pótlék --- --- ---	— —	— —	900 200	— —	Havonként 75 frt „ 16 frt 66 kr.	1/1	1	Január	75	—	16	66	—	—	1	12	—	—	[1])7	50	11	25	—	—	—	2	81
lakbér -- --- --- --- ---	—	—	350	—	Évnegyedenként 87 frt 50 kr.	2/1	13	Február	75	—	16	66	87	50	1	8	—	—	[2])7	50	11	25	—	—	—	2	73
1893. febr. 26-án 8618. sz. rendelettel 3 havi fizetési előleg fejében 1893. márczius 1-től 20 havi részletben törlesztendő 225 frt.						3/1	26	Márczius	75	—	16	66	—	—	1	8	—	—	—	—	11	25	—	—	—	2	73
						4/1	39	Április	75	—	16	66	87	50	1	8	—	—	—	—	11	25	—	—	—	2	73
1893. nov. 26-án 36484. sz. r. utiköltség téritmény fejében 32 frt 84 kr. 1894. jan. 1-től 12 havi részletben.						5/1	51	Május	75	—	16	66	—	—	1	8	—	—	—	—	11	25	—	—	—	2	73
						6/1	60	Junius	75	—	16	66	—	—	1	8	—	—	—	—	11	25	—	—	—	2	73
								Julius																			
A m. k. pénzügyigazgatóságnak 1894. junius 26-án 16455. sz. a. k. rendelete a fizetést és pótlékot junius, a lakbért pedig jul. végével itt megszüntette.								Augusztus																			
								Szeptember																			
								Október																			
A számla-kivonat 1566. sz. a. az x-i adóhivatalnak 1894. jul. 2-án elküldetett.								November																			
								Deczember																			
A visszaérkezett bejegyzési bizonylat, az 1894. julius havi állandó illetmények jegyzékének 90. tételéhez csatoltatott.								Lerovás összege	450	—	99	96	175	—	6	52	—	—	15	—	67	50	—	—	—	16	46
								Követelés összege	900	—	200	—	350	—	13	—	—	—	15	—	123	75	—	—	—	32	84
								Hátralék	450	—	100	04	175	—	6	48	—	—	—	—	56	25	—	—	—	16	38

hogy 800 frt érintetlenül marad. A nyug- vagy kegyélvezményekből, s a katona-házassági biztosítékokból legalább 500 forintnak kell épen maradni. A lakpénz csak lakbér fejében foglalható le. Ha a követelés feleség, szülők, gyermekek tartására irányul: ekkor a nyugdíj egészen, a szolgálati járandóság pedig 300 forintig foglalható le. A napi díjakból csak a napontai 1 frt 50 krt meghaladó rész foglalható le stb. A biróság által illetmények lefoglalása czéljából kiadott végzések az utalványozó hatóság utján jutnak a számfejtő hivatalba, minthogy ennek a közvetlenül hozzá érkezett végzéseket az utalványozó hatóság engedélye nélkül foganatosítani nem szabad, s e czélból azokat úgy is fölterjeszteni kötelessége. A foglalást szenvedő tisztviselő egész havi illetményét nyugtatja ugyan, de a birói végzés értelmében a végrehajtatónak járó összeg levonandó és hallgatólag visszatartandó. A kijáró rész, a kincstári térítmények és adók már ekkor véglegesen elszámolandók. A visszatartott összeg pedig a végrehajtatónak szabályszerűen bélyegzett nyugtáján számfejtendő, s erre kifizettetvén: ugyanazon czímen számolandó el, a melyen le lett foglalva, pl. mint fizetés, nyugdíj, lakpénz stb. Az egész tartozás törlesztése alkalmával a végrehajtató kezében lévő birói végzés és kötelezvény, vagy váltó bekövetelendő. Az előbbit a nyugtához kell csatolni, az utóbbiak pedig a végrehajtottnak kézbesitendők. Ha a tőke mellett kamatok és költségek is lettek megitélve, és az itélet máskép vagy sehogy sem intézkedik: legelőbb a költségeket, ezután a kamatot s csak végül lehet a tőkét kiegyenlitni. Arrra az időre, melyen át valamely részlet a pénztárnál levonva, a végrehajtató által felvehető volna: kamat nem jár.

8. Az állandó illetmények számfejtése mindig a fizetési-, az adó- stb. könyvecskék, ívek mellett történik. Ezeknek a könyvecskéknek az a czélja, hogy ezekben a megtörtént fizetést a vagyont kezelő hivatal nyugtázza, illetőleg ellennyugtázza. Ezeknek a táblázatos könyvecskéknek kiszolgáltatása mindig a számfejtő hivatal (számtartóság vagy pénztár) dolga és rendszerint úgy elő vannak készitve, hogy csak ki kell tölteni, vagyis: a teljesítésre vonatkozó adatok, a fizetési részletek, ezek lejárásának ideje, a föltételek, levonások, letiltások, ezek megszüntetése stb. esetről esetre azokba csak bevezetendők. Másodlat az egyszer kiállitott könyvecskéről csak az utalványozó hatóság engedélyével állitható ki.

9. Ha valamely állandó illetményt áthelyezés, előléptetés vagy

kinevezés folytán egy másik pénztárhoz utalnak át: a számfejtőhivatal kivonatot szerkeszt a számfejtőkönyv arról a lapjáról, hol eddig a szóban forgó illetmény számfejtetett, s az esetleg erre vonatkozólag birtokában lévő egyéb okmányokkal együtt azt bejegyzés czéljából annak a hivatalnak küldi, hol az illetmény jövőben számfejtetni fog. Az eljárást illetőleg utalunk a 250-ik lapon bemutatott példára, megjegyezvén, hogy a számfejtőhivatal a számlakivonatot, az átutalt illetmény első részletének fölvételéről szóló nyugtához csatolja. Az üresen érkezett bejegyzési bizonylatot pedig levágva és kitöltve az átutaló számfejtő hivatalhoz kell visszaküldeni.

10. A forgalmi főkönyvbe jegyzett vagyonváltozásoknál is meg kell különböztetni, hogy ezek állandók-e, mint például a bizományilag fizetendő állandó illetmények, vagy pedig csak változók? Az előbbiek számfejtése a forgalmi főkönyvnek segédkönyvéül vezetendő külön számfejtőkönyvben történik. Az utóbbiak magában a forgalmi főkönyvben számfejtendők. Minthogy pedig itt külön számfejtési hasábok nincsenek: a számfejtés megtörténtét az által kell jelezni, hogy az addig csak előjegyzett összeget most a pénzhasábba kiirjuk. Különben a forgalmi tételekre vonatkozólag a hatóságoktól, vagy pénztáraktól a számtartóságokhoz érkezett minden néven nevezhető *értesítés* a forgalmi főkönyv megfelelő számláján előjegyzendő. És ha valamely előjegyzett forgalmi tétel az előjegyzési hónapban nem kerül számfejtés alá: az eredeti bejegyzésre való hivatkozással hónapról hónapra röviden újból előjegyzendő.

11. Az állam néha idegen sőt néha saját értékes dolgait átfutólag külön kezelteti azért, hogy ez által valamely jog vagy közérdek biztosítást leljen. Az állam gondjai alatt így álló dolgot *letétnek, depositumnak* mondjuk és az *két féle* szokott lenni. *a)* Átalános vagyis: tárczaszerü és *b)* különleges, vagyis: alapszerü. *a)* Az elsőnek tárgya vagy már is az államé, és csak azért kezelik külön, mert minden arra vonatkozó adatot még nem ismernek, vagy tárgya nem az államé ugyan, de mégis valamelyik tárcza révén került állami kezelésbe. Mindezekre a letétekre *tárczánként számfejtő könyveket* kell vezetni. Még pedig olyanokat, melyeknek számlái nem a jog és teljesítés, hanem a bevétel és kiadás felölelésére van berendezve; mert a letét *átfutó* vagyonváltozásokat idéz elő. A mely letétnek tárczája meg nem határozható: az a pénzügyi tárczába jő. *b)* Az *alapszerű letétek*kel az állam, mint idegen alapokkal bánik. Ha ezeknek a letéteknek elhasználható és helyettesithető javait igénybe veszi: akkor az függő adósságot fog

1566./1892. szám.

1894. évi költségvetési törvény XVI. fejezet, 22. czim, fizetés rovat.

Számfejtőkönyvi kivonat.

Székely Balázs számellenőr tartozik az állandó illetmények számfejtőkönyvének 250-ik lapja szerint:

A tartozás neme	Összege frt	Összege kr.
Tiszti dijak ....részlet . .....forint.....krjával 18.. ....tól kezdve	—	—
Túlélvezett..................18...... . ...-ra évi.........forint után	—	—
Fizetési előleg húsz részletben 11 forint 25 krajczárjával	56	25
Biroi tilalmak a mellékelt ...darab végzés (kimutatás) szerint	—	—
Úti költségtérítmény 2 frt 73 kros részletekben..	16	38
Összesen	72	63

Szóval: hetvenkét forint 63 krajczár.

Az állami (és községi) adó 900 + 200 = 1100 frt illetmény után 1894. évi junius hó végéig meg van fizetve.

A m. kir. x-i pénzügyigazgatóságnak 1892. évi 26953. szám alatt kelt rendeletével utalványozott 900 frtnyi — krnyi évi fizetés (esetleg nyugdij- vagy kegydij neveléši pótlék stb.) 1894. évi junius hó végével; a 350 forintnyi évi lakpénz 1894. évi május hó végével, a 200 forint — krnyi fizetési pótlék 1894. évi junius hó végével: a m. kir. x-i pénzügyigazgatóságnak 1894. évi 16455. sz. alatt kelt rendelete folytán **meg van szüntetve.**

Magyar kir. pénzügyigazgatósági számtartó osztály.

Budapest (Pest), 1894. julius hó 2-án.

N. N. számtanácsos. (P. h.) N. N. számtiszt.

1463./1892. szám.

Bejegyzési bizonylat.

Az ottani állandó illetmények számfejtőkönyvének 250-ik lapja szerint, az 1894-iki költségvetési törvény XVI. fejezete 22. czimének fizetés rovatán Székely Balázs számellenőr terhére előjegyzett térítmények, összesen 72 frt 63 kr. az 1894. évi julius hó 2-án 1566. szám alatt kelt számfejtőkönyvi kivonat alapján, az itteni allandó illetményi számfejtőkönyv 49-ik lapján, a XVI. fejezet 22. czimének fizetés rovatán **be van jegyezve.**

Magyar királyi ....pénztár, 1894. julius hó 3-án.

N. N. pénztárnok. (P. h.) N. N. ellenőr.

képezni és nem csak *tárczaszerű*, de egyenesen *tárcza*kezelésbe megy át; mert a budgetben az államadósságok fejezetében foglal helyet.

12. Végül megjegyezzük, hogy a jognak bejegyzéséből és téves számfejtésből származó károkért az államkincstárral szemben, a hibásan bejegyző vagy számfejtő tisztviselő felelős, fenmaradván neki esetleges visszkeresete azzal szemben ki a helytelen összeget fölvette.

102. §. A fizetési okmányokról.

Fizetési okmányoknak azokat nevezzük, melyek a fizetés *jogosultságát* és *megtörténtét* igazolják. Az elsőt az utalványozó hatóságtól érkező *rendeletek*, az utóbbit a fizetést fölvevő vagy teljesítő által adott *nyugta* (ellennyugta), esetleg az ezekkel összefüggő egyéb okmányok képezik. Az előbbiekről már a X. alatt értekeztünk. Az utóbbiakat pedig csak a számfejtés alkalmával mutatják be a számfejtőnek. Így tehát most van helyén ezeket behatóbban mefigyelnünk.

Minden vagyonváltozásról a fél nyugtát, illetőleg ellennyugtát tartozik adni. Az utóbbi csak a lajstromokban, vagyis: sorkönyvekben elszámolt, valamint a fizetési ívekben nyugtázott, nemkülönben oly összegeknél mellőzhető, melyek egy külön rendelet alapján egyszer mindenkorra lesznek fizetve. A bemutatott okmányokat a számfejtő a jog bejegyzésével összehasonlítva: meggyőződést iparkodik szerezni, hogy csakugyan kell-e fizetésnek létrejönni? s hogy a bemutatott okmányok tartalma a bejegyzéssel egyez-e? s hogy különösen a bemutatott okmányok *valódiak*, *szabályosak*, s igy *jogérvényesek-e*? A bemutatott nyugtának a fizetés jogczíméről, tárgyáról, helyéről és idejéről, a fizető vagy felvevő nevéről, az esedéki időről, az összegről betűkben és számjegyekben, az értékről, vagyis: pénznemről kell nyilatkozni és az erre törvényesen hivatottak által kell kiállítva lenni. Ha az okmány kiállítója írni nem tud: ennek neve, helyette a szokásos kézjegyeknek odatétele mellett aláirandó, s két tanu vagy közjegyző által hitelesitendő. Lényeges részeiben vakart, rongált vagy az eredeti szöveget olvashatlanul kijavított okmányok: nem fogadhatók el. Az olvashatólag kijavítottak is csak akkor, ha a kiállító a kijavítást külön aláírásával elismeri. Hiteles másolatok és másodlatok eredeti helyett csak az utalványozó hatóság engedélyével fogadhatók el.

Különös figyelmet igényelnek azon okmányok, melyek a kiállítón kivül még valamely szempontból bizonyitó aláírást igényelnek.

Ilyenek különösen a végleges vagy ideiglenes nyugdijat, kegy- és ellátási dijat, nevelési pótlékot élvezők nyugtái. Ezek a kiállító életbenlétének igazolásául a háztulajdonos és a községi elöljáró, valamint a lelkész által láttamozandók. Özvegyeknél megjegyzendő, hogy azok nem mentek-e férjhez? s az árvák nem részesülnek-e valamely más ellátásban? Az iskolába járó árváknál iskolai-, betegség tartamára engedélyezett összegek kifizetésénél: hivatalos orvosi bizonyitvány szükséges. Meg kell figyelni továbbá, hogy a csak bizonyos életkorig élvezhető összegek annak a kornak elérésével meg legyenek szüntetve.

103. §. Befizetések számfejtése.

Számfejtés nélkül még befizetést sem szabad elfogadni. Kivétel a hatósági letét és a postán érkezett érték. Az előbbinél a hatóság kisérő *jegyzéke* az irányadó. A befizetésre nézve pedig elv az, hogy ilyet mindenki önmagáért és másért teljesithet. Ez tehát minden körülmény között számfejtendő; mert *pénzt visszautasitani nem szabad.* Ezért központtárakhoz rendelet, fizetési könyvecske, szóval minden előleges értesülés nélkül érkező pénzek mindig számfejtendők és nyugtázandók is, azon határozott megjegyzéssel, hogy az átvétel csak hatósági jóváhagyás reményében és minden kötelezettség elvállalása nélkül történik. Egyszersmind pedig az elöljáró hatósághoz jelentést kell tenni. Az ilyen befizetésből *letét* lesz s arról *letétjegy* állitandó ki. Ezen a jegyen letett összeg betűkben és számjegyek ben, továbbá a letét czélja, az átvevő pénztár és az átadás ideje, valamint az átadó aláirása nyer kifejezést.

A befizetéseknél különös figyelem forditandó arra, hogy azok kellő időben történjenek, s ezért a számfejtés alkalmával esetleg a késedelmi kamatokra tekintettel kell lenni. Egyébiránt oly gazdasági, illetőleg elszámolási ágaknál, hol a befizetések határideje ezek sokasága és különfélesége miatt a fő-, illetőleg számfejtő-könyvekben kellően nyilvántartható nem volna: a számfejtő kötelessége azokról külön nyilvántartást, vagyis: (határidő) naptárt úgy szerkeszteni, hogy az év minden napján eszközlendő fizetések, azon nap hasábjában vagy lapján földjegyezve legyenek.

A bevételeknél is, ha állandóak: vannak fizetési könyvek. Az ilyeneknél egymásután következő részleteket egymásután kell fizetni. Későbbi részletnek hátralék előtt való törlesztéséhez hatósági enge-

dély kell; ezért ilyen törlesztéshez valamely összeg a hatósági elhatározás megérkeztéig csak mint letét vehető át. Minden fizetés alkalmával tehát elébb a régi és folyó részletek törlesztendők, s csak a maradó összeg számfejtendő, mint előzetes fizetés. Ha kamatozó követelést törlesztenek: előbb a kamatokat s csak ezután lehet a tőkét törleszteni.

104. §. Kifizetések számfejtése.

A kifizetések számfejtésénél legelső kérdés, hogy a fizetési okmány bemutatója a pénz fölvételére jogositva van-e? Ha ismeretlen egyén, és ha különösen nagyobb összegek fölvétele czéljából jelentkezik, személyének az erre jogositott személylyel való azonosságát, ismert tanuk által vagy más módon, esetleg magán a fizetési okmányon igazolni tartozik. A lehető visszaélések megelőzése czéljából a benyujtó félnek az okmány átvételekor magáról az okmány egyik sarkáról levágott, vagy hasitott darabka papir adatik vissza, hogy ennek bemutatása, s az okmányhoz való illesztése által igazolhassa, miszerint a nyugtát számfejtés czéljából ő mutatta be, s így ő van (számfejtés után) az összeg fölvételére jogosítva. Avagy nehogy más nyugtát mutassanak be kifizetés czéljából, mint a mely számfejtve lett: a számfejtő és pénztáros az előbbi által a nyugtára teendő valamely titkos jegyben egyezhetnek meg stb. A letéteknél, biztositékoknál, bánatpénzeknél stb. a letétjegyeket vagy az állam által netán kiszolgáltatott valamely más elismerő levelet vissza kell követelni. Olyan kifizetésnél, mely egyszer mindenkorra történik, köteles a fél az erre vonatkozó értesítést is bemutatni, melyen a megtörtént számfejtés szintén feljegyzendő. A szelvényeket folyó számaik szerint rendezve, jegyzék mellett kelt számfejtésre bemutatni. Kik vagyonuk fölött nem rendelkezhetnek: magok részére fizetéseket sem vehetnek fel. Erre úgy mint a jogi, erkölcsi személyek részére, törvényes képviselőjük van hivatva. Az elhaltak hátralékos illetményeit a hagyatéki tárgyalás befejezése előtt, csak a hagyatéki biróság által erre felhatalmazottnak, a tárgyalás befejezése után, pedig az igazolt örökösnek szolgáltatják ki.

Különös figyelem fordítandó a nyugtának bélyegköteles voltára, s hogy a bélyeg kellően átírva legyen. Szabálytalanság esetében a bemutatót erre figyelmeztetni kell, s vonakodás esetében a számfejtés ugyan megejtendő, de bélyegjövedéki kihágásról azonnal

hivatalos lelet, jelentés teendő. A fizetési okmánynak a bejegyzéssel való összehasonlításánál különösen megfigyelendő, hogy esedékes-e csakugyan az összeg? s nem évült-e már el? nincs-e már számfejtve? mely részlet következik és vannak-e levonások? Megjegyezzük, hogy a szolgálati díjaknak kiszabása rendesen a számfejtő hivatal feladata, s azok ez által minden esetben levonandók. Ha a bemutatott okmány vizsgálata folytán a számfejtés körül elháritatlan akadályok merülnek fel, a számfejtést meg lehet tagadni, s a bemutatott okmányra feltünő módon ráirandó, hogy „hibás". Az okot pedig, a miért ez történt, a bemutatóval csak akkor lehet közölni, ha az igény és a felvételre való jogosultság nem kétes. Ha pedig valamely megelőzött visszaélés fedeztetnék fel: ekkor az okmányok haladéktalanúl a hatósághoz terjesztendők fel, s a bemutatónak azon szóbeli utasitással adandó nyugta azokról, hogy bizonyos idő múlva okmányaiért jelentkezzék.

105. §. Eljárás a számfejtésnél.

A számfejtést legelőbb is a pénztári okmányon kell kifejezni. Ez úgy történik, hogy legelől az okmány felső jobb szegletére a fő- vagy számfejtőkönyvnek azon lapját és tételét jegyezzük fel, hol a szóban forgó összeg bejegyezve van. Bal szegletén pedig a számadási évet és annak a naplónak nevét kell feljegyezni, melyben az esetet a pénztár elszámolni fogja. Azután a fizetési okmányokban kifejezett és a könyvi bejegyzéssel történt összehasonlitás alapján, helyeseknek elismert lényeges helyeket és összegeket a vizsgálat jeléül aláhúzzuk. Végül az okmány szövegén alól, vagy ha itt hely nem volna, annak tiszta hátlapján, de mindenesetre közvetlen a szöveg után a *számfejtési záradéknak* kell következni. Ebben a kifizetés alá kerülő összeget vastag tollvonásokkal úgy körülzároljuk, hogy a zárt térben más jegynek helye teljességgel ne legyen. Így: „kifizetendő [100] azaz: egyszáz frt." Erre a kelet, aláirás, és a hivatalos pecsét következik. Ha a kifizetendő összeg levonásokkal van terhelve: akkor ezeket a nyugtán egyenként és világosan fel kell sorolni. A hivatalból származó levonások megelőzik a magánkövetelésből származókat, s a fizetés lefoglalható részének csak az előbbiek után fenmaradó része az, mely az utóbbiak kielégitésére forditható. Ha az utalványozott összeg változó illetmény és 1—500 forintot meghalad, a számfejtési záradékot a számtartó hivatal vagy az osztályfőnöke is aláírja. Mihelyt vala-

mely okmány a számfejtési záradékkal ellátva van: az azon lévő bé-
gek oly keresztvonással látandók el, melyek egymást a bélyeg köze
metszik. Ha jegyzék mellett mutatnak be számfejtés czéljából
szerre több nyugtát: ezek mindenikén a záradéki számítások r
teendők ugyan, de az egészről aláírással és pecséttel ellátott z
dékot csak a jegyzékre kell vezetni.

Ezután következik a fő- vagy számfejtő könyv számfe
hasábjainak hivatásuk szerint való kitöltése. Megjegyzendő, hogy
valamely pénztárnál a 236—7. lapon bemutatott könyv tis
csak a kiadások számfejtésére szolgál: akkor a számfejtés al
mával a számfejtő által a teljesítési hasábok is kitöltetnek. Ki
a teljesítési czikkre vonatkozó hasábokat, melyeket a naplózás
és ennek alapján az illető naplóczikkek számjegyeivel kell kitölt
A változó bevételeket csak a pénztári okmányok alapján l
számfejteni és ennek megtörténtét csak a teljesítés után sz
a számfejtő könyvbe bevezetni. Ha így a számfejtés úgy a fiz
okmányokon, mint a számfejtőkönyvben, s esetleg ha ilyen va
fizetési ívben is kifejezést nyert: a fél a fizetés megejtése és
a tulajdonképen való foganatosítás czéljából a pénztárhoz u
tandó, mely azt rendszerint a számfejtési záradék szerint teljesít
De nem köteles teljesítni, mert a számfejtés a pénztári fogana
tásra hivatott tisztviselőt, nem fosztja meg azon jog és kötele
ségtől, hogy a fizetésnél a bemutatott okmányokat *lehetőleg* s
ügyre is vegye. Szabálytalanság esetében tehát a kifizetést r
tagadhatja. Épen ezért fölösleges nagyzolás a pénztári számfe
érvényesítésnek nevezni; mert a számfejtés önmagában mit sem
érvényessé.

Kiegészítésül megemlítjük még, hogy az egyszer mindenk
történő fizetéseknél, a fél kezében levő hatósági értesítést
be kell kérni és esetleg ugyanezen fizetésre vonatkozó többi
mánnyal összevarrandó vagy ragasztandó, s a félnek a pénzt
nál leendő bemutatás czéljából igy kézbesítendő. Ismétlődő be
téseknél az utolsó fizetés alkalmával a fizetési könyvecskét vi
tartjuk; ellenben a kifizetéseknél a fél kezében kell hagyni, c
hogy arra a fizetés megszüntetése, a megszüntető rendeletre
hivatkozással, feltünő módon ráirandó.

XIII.

FOGANATOSÍTÁS.

106. §. A vagyont kezelő hivatalok és ezek felosztása.

Mint a 35. §-ban láttuk, a vagyon beszedése, készentartása, változásainak foganatositása és az erről való számatadás a vagyont kezelő hivatalok feladata. Más szóval: az államnak gazdasága *fizikai* vitelére irányuló *kezelési* működését ezek a hivatalok végzik. Ezeket a náluk elhelyezett és kezelésükre bizott nagy mennyiségű vagyonkészletekről: *tárak*nak mondjuk. Ha a készlet anyagokból, vagy eladásra szánt árúkból (bányaterményekből, dohányból, fából stb.) áll, akkor ezek a hivatalok: *raktár*hivatalok. Ha ellenben a készlet első sorban pénzből, vagy ezt helyettesítő hitelpapirokból áll, akkor: *pénztár*hivataloknak mondatnak. Vannak esetek, hogy e kettő egy kezelő hivatalban van egyesítve, s így jönnek létre a faraktári, sóhivatali stb. pénztárak. Minket első sorban a pénztári hivatalok érdekelnek; mert a magyar államgazdaság túlnyomólag pénzgazdaság lévén: szükségleteit és az ezek fedezésére szolgáló javakat a költségvetési törvény kivétel nélkül pénzben fejezi ki. Nem mellőzhetjük azonban az anyagkezelést sem, minthogy ez a pénztári kezeléssel tényleg összefügg és ahhoz hasonló is. Különben a pénztárhivatalokat *a)* átalánosakra, *b)* különlegesekre és *c)* háziakra osztjuk fel.

a) Átalánosak azok a pénztári hivatalok, melyek úgy vannak szervezve, hogy *átalában* bármely gazdasági ágból származó vagyonváltozás foganatositására képesek, s a melyeknek vagyonkészlete fölött ezért minden tárczabirtokos a költségvetésben nyert hitel erejéig intézkedhet. Ilyenek: a magyar királyi központi, a budapesti, a zágrábi állampénztár és az adóhivatalok.

b) Különlegesek azok a pénztárak, melyek *külön*, *csak* valamely meghatározott gazdasági ágra, de azután ebben bármely és az

állam területén bárhol előforduló vagyonváltozás foganatosítására s
vezve vannak. Más gazdasági ágakban pedig csak külön utas
folytán, mint *bizományosak* járhatnak el. Ilyenek a só-, lotto-, vá
posta-, távíró-jövedéki, a bányászati és erdészeti stb. pénztárak, v
mint a közösügyi különféle pénztárak.

Az általános és különleges pénztárak mind egyforma, ol
szervezettel és számtartással birnak, hogy valamennyi ugyana
gazdaság: a magyar államgazdaság vagyonát kezelvén, mint e
másnak kiegészitő részei egymásért fizetéseket teljesitnek és
valamennyi az állami pénzvagyon *egységes forgalmának* részes
válik. Épen ezért az általános és különleges pénztári hivatalo
együtt: *egységeseknek* is mondják.

c) Háziak azok a pénztári hivatalok, melyek bizonyos in
mény, intézet, hogy ne mondjuk: ház bevételeinek és kiadásá
helyi foganatosítására vannak szervezve. Jellemvonásuk, hogy
vagyonkezelés általános szabályain belől, a valahány ház: an
szokás elvét követik. Vagyis hogy mindenik más és más sze
zettel bir. Mégis két főcsoportot lehet köztük megkülönbözte
Vannak állami és önkormányzati házi pénztárhivatalok. Az elsők
tartoznak az egyetemek, a kór- és tébolyházak, a fegyintézetek
honvéd csapatok stb. pénztárai. Az utóbbiak között vannak a kü
féle törvényhatóságok és községek pénztárhivatalai. Némely, fő
nagyobb városi törvényhatóság pénztárhivatalai azután *magok kö*
újból általánosokra és különösökre oszthatók.

107. §. A vagyont kezelő hivatalok szervezete.

Valamint az államgazdaság vitelénél, a törvények végreha
sára hivatott kormányt és igazgató hatóságokat megkülönböztet
a gazdaság támogatására ezek mellé és alárendelt számtartóságokt
úgy a pénztári hivataloknál a rendeletek tényleges végrehajtás
hivatott első főtisztet megkülönböztetjük a gazdaság kezelésé
támogatására mellé és alárendelt második főtiszttől. Az első főt
(azaz: adó-, vám- stb. pénztárnok, só-, dohány-, fa-, ru
fegyver- stb. raktárnok, gondnok, főnök, osztályvezető, fizetőme
stb.) a pénztári hivatal fegyelmi vezetése mellett különösen a vag
személyes kezelésére, vagyis: a rendeletek foganatosítására
hivatva. A második főtisztnek, vagyis: az ú. n. ellenőrnek, a p
tárnok működésének előmozditó és ellenőrködő személyes tám

tásán kivül, első sorban a pénztári számtartás képezi feladatát. Elannyira hogy az inkább is: hivatali számtartó és csak azért nevezték el ellenőrnek, mert hajdan a számtartás és ellenőrzés fogalmát, mint ezt már ki is fejtettük, teljesen azonositották. A főtisztek egymás működéseért *egyetemlegesen* vagyis: egyik a másikért és mindegyik az egészért felelős, úgy hogy a pénztári hivatalt, úgy személyileg, mint írásban, ők, az *elöljáró* főtisztek, együtt képviselik. Ők együtt a pénztári hivatalra bizott vagyonról is *felelős számadók.*

Az első főtisztnek (vagy helyettesének): hivatalvezetői állásánál fogva az egész hivatali személyzet alá van rendelve. Ő bontja fel a hivatalos pecsét alatt vagy e nélkül érkezett beadványokat. Ha t. i. ezekben értékes tárgyak nem foglaltatnak; ellenkezőleg a felbontásnál az ellenőr jelenléte is szükséges. Az első főtiszt osztja szét továbbá a munkát; intézkedik az ügydarabok elintézése iránt, s helybenhagyja és kiadja azokat. Az ellenőr azonban az ellenőrködés tekintetében független. Azért lehetőleg a két főtiszt mindenben együtt jár el, s a munkát maguk között megosztják. A beadványok érdemleges elintézésének, a pénzkészlet és értékpapirok kezelésének egyetértőleg kell történni. Az ellenőrnek különben joga van, ha a vezénylő főtiszt a fegyelem reábizott gyakorlatát a szolgálat hátrányára elhanyagolja, vagy nem helyesen alkalmazza: ez iránt az első főtisztnek előterjesztést tenni, esetleg követelni, hogy az elöljáró hatóság határozata kikéressék. Ha pedig köztük ki nem egyenlíthető véleménykülönbség támad: az ellenőrnek kötelessége követelni, hogy az elöljáró hatóság utasítása előzetesen kikéressék. Ha azonban a halasztás kárral járna, az első főtiszt nézete dönt, de a végrehajtás után azonnal jelentést kell tenni.

Némely nagyobb hivatalnál több ellenőr és a főtiszteken kivül részint ezeknek helyettesithetésére, részint pedig segédszemélyzet gyanánt: még pénzkezelő, hivatali segéd- és más különféle nevű tisztviselők, gyakornokok vannak alkalmazva. Lehet azonban eset, hogy kisebb pénztáraknál csak egy személy van alkalmazva. Ekkor személyi ellenőrködés nem lévén: valamely tárgyi ellenőrködésről, pl. u. n. bárczákról kell gondoskodni. Minden pénztár fő- és kézi pénztárra oszlik fel. Az elsőben a főkészlet, az utóbbiban pedig a folyó fizetések összegei vannak. Kisebb pénztári hivataloknál mindakettőt az első főtiszt kezeli. Nagyobb hivataloknál pénzkezelőkre és pénztári tisztekre van bizva, kikre szintén az ellenőrök gyakorolnak szabályos befolyást. Egyébiránt a pénztári hivatalok mű-

ködése két főrészre oszlik: *a*) a foganatosításra, vagyis: a vagyonkezelésre és *b*) az erről való számtartásra, vagyis: naplózásra. Az utóbbiról rendszerünknek megfelelőleg a XIV. alatt lesz szó.

108. §. Számfejtés a pénztárnál.

Mint a 100. §-ból tudjuk a pénztári számfejtés a számtartóságok feladata. Csakhogy ha a számfejtés és teljesítés közt olyan időköz van, mely alatt a teljesítendő fizettségre nézve változás állhat be: akkor a számfejtésnek támogató és ellenőrködő hatása könnyen elveszhet. Ezért kellett a számfejtést magára a pénztári hivatalra ruházni, minden oly esetben, midőn ez nem a számtartóság székhelyén van. Pedig a számfejtés ellenőrködő hatálya ekkor bűnös egyetértés által veszhet el könnyen, ha ilyen a pénztári hivatal tagjai között létre jő. Épen ezért kivánatos, hogy ez az átruházás hovatovább gyérüljön és hogy az ne a hivatalt, hanem tényleg az ellenőrt, mint hivatali számtartót illesse meg, ki azután ezt a jogát és kötelességét önmaga vagy a neki ebből a czélból alárendelt személyzet által, az első tiszttől függetlenül, teljesen saját felelősségére gyakorolja, gyakoroltassa. Különben pedig a számfejtést illetőleg utalunk a XII alatt elmondottakra, megjegyezvén, hogy számfejtés alá nem esnek a hivatal kisebb kézi költségei, a számadási keresztülvezetések és azok a többször említett bevételek, melyeket a pénztárak tariffák, skálák alapján magok szabnak ki. A pénztárhoz érkezett utalványok zár alá helyezése és a foganatosításig való megőrzése is az ellenőr feladata. Ő tartozik az elévült utalványokat is további intézkedés czéljából, jelentés kiséretében az illető hatósághoz fölterjeszteni.

Minthogy legtöbb esetben, nevezetesen pedig az átalános pénztáraknál előforduló többféle gazdasági ágnak állandó és változó vagyonváltozásai egy-egy számfejtőkönyvben el nem férnek, ezért a pénztárak a nálunk előfordulható állami és idegen elszámolási ágakra nézve külön-külön számfejtő könyveket vezetnek, s ezekben úgy a bevételeket, mint a kiadásokat együtt nyilván tartják. Az állandó illetményeket azonban a változóktól ekkor is elkülönítik. A számfejtő könyvek az év végével, 2—3 hét alatt zárandók le és a hátralékokat tételenként a következő évi számlákra kell átvinni.

109. §. Az értékek megvizsgálása, átvétele.

Az értékeket vagy közvetlenül a *felek* szolgáltatják be a pénztárba, vagy pedig azok *postán* érkeznek. Kivételt képeznek e szabály alul azok a *hivatalos letétek*, melyek a hatóságoktól letéti jegyzék és egy tisztviselő kiséretében rövid uton jutnak a pénztárhoz. Ebbe a jegyzékbe a küldő hatóság iktató száma, a letevő fél neve, lakhelye, a letéteményezés oka, ideje és végül tárgyának megnevezése, s jellemző leirása van. A főtisztek e jegyzéket a bevételi naplóczikkel és a letét átvételét bizonyitó aláirással látják el. A letevő tisztviselő köteles a letétet elrendelő ügyiratot is magával hozni, hogy az átvétel a pénztár által ezen is elismertessék. Ha *magán*fél hoz tárczaletétet: a pénztár tartozik erről annak a hatóságnak tenni jelentést, melynek javára a letét szolgál. Ha más vagyont kezelő hivatal számára szól a letét: csak ideiglenes nyugta adandó, addig míg az illető hivataltól a szabályszerű pénztári nyugta megérkezik.

1. A *fizető felek* tájékozása czéljából a pénztári helyiségben szembeötlő helyre és módon, nyilvánosan közzéteendő, hogy minő befizetések átvételére: melyik tisztviselő, mikor és hol van kijelölve. Ha a fél ellennyugtája már számfejtve van: a befizetendő összeg ettől átveendő, s előtte megolvasandó. Ha az összeg rendben van, az átvételt a pénztáros az ellennyugtára jegyezi, s az elszámolás megejtése és a nyugta kiállitása czéljából a naplózó tisztviselőnek adja azt át. Állandó befizetéseknél az utolsó részlettel a fizetési ív visszatartandó s azzal az észrevétellel adandó nyugta az utolsó részletről, hogy már a többi is be van fizetve. Minden pénztárosnak érdekében áll és különös kötelessége is ügyelni arra, hogy a fizetések csak a 264. lapon felsorolt pénznemekben teljesíttessenek.

2. Váltópénzt rendszerint magánfizetésül csak korlátolt mennyiségben szabad elfogadni. Az arany pénzekről különösen megjegyezzük, hogy ezek közül csak a kellő súlylyal birók fogadhatók el. Lyukasztás, reszelés, vagy máskép megcsonkitott darabok kalapács vagy olló segélyével úgy eltorzitandók, hogy eredeti alakjukból kivetkőzve, forgalomképtelenekké váljanak és oly megjegyzéssel adandók vissza a félnek, hogy azok a legközelebbi fémbeváltó hivatalnál tartalmi értékükhöz képest forgalomképes pénzzel be fognak váltatni. Nagyobb mennyiségű ezüst- és rézpénz, ha a 264-ik lapon látható kimutatásban foglaltak szerint varrás nélkül szőtt zacskókban van csomagolva, megbizható *felektől* megolvasás nélkül is

Kimutatás

a forgalomban lévő és az állampénztárak által elfogadható ércz- és papirpén[z]nemekről.

Folyó szám	A pénznemek megnevezése	Pénztári értéke o. é. frt	Pénztári értéke o. é. kr.	Egy csomagban vagy zacskóban foglalandó darabok száma	Minimál-súly egy drbnál gramm	Minimál-súly egész tételnél darab	Minimál-súly egész tételnél gramm	Észrevétel
	I. Papir-pénz.							
1	Bankjegyek... --- ---	1000	—	100	—	—	—	
2	„ -- --- ---	100	—	100	—	—	—	Tiz csoma[g]
3	„ -- --- ---	10	—	100	—	—	—	egy kötete[t]
4	Államjegyek --- ---	50	—	100	—	—	—	képez
5	„ --- ---	5	—	100	—	—	—	
6	„ --- ---	1	—	100	—	—	—	
	II. Arany-pénz.							
1	Osztr. és m. 8 frtos ar.	9	52	500	6·440	500	3220	
2	Osztr. és m. 4 frtos ar.	4	76	1000	3·220	1000	3220	Franczia, bel[g]
3	20 frankos arany ---	9	52	500	6·440	500	3220	olasz, svájc[zi]
4	10 „ „ ---	4	76	1000	3·220	1000	3220	román és
5	# arany . --- -- ---	5	64½	1000	3·487	1000	3487	monacoi ver[ef]
6	20 márkás arany ---	11	76	500	7·950	500	3975	
7	10 „ „ ---	5	88	1000	3·975	1000	3975	
8	5 frankos arany ---	2	94	—	1·600	a tőzsdei szokás szerint egész tétel nem létezik	—	Franczia, bel[g] olasz, svájczi román ver[et]
9	5 márkás arany ---	2	94	2000	1·987	2000	3975	
10	20 koronás arany---	10	—	500	6·74	500	3370	
11	10 koronás arany---	5	—	1000	3·37	1000		
	III. Ezüst-pénz.							
1	Egy forintos --- ---	1	—	500	—	—	—	
2	Egy koronás --- ---	—	50	1000	—	—	—	
	IV. Ezüst váltópénz.							
1	20 krajczáros -- ---	—	20	500	—	—	—	
2	10 „ --- ---	—	10	1000	—	—	—	
3	5 „ --- ---	—	05	2000	—	—	—	
	V. Nikkel váltópénz.							
1	20 filléres --- --- ---	—	10	500	—	—	—	
2	10 „ --- --- ---	—	05	1000	—	—	—	
	VI. Réz-pénz.							
1	4 krajczáros --- ---	—	04	500	—	—	—	
2	1 „ --- ---	—	01	2000	—	—	—	
3	½ „ --- ---	—	00½	1000	—	—	—	
	VII. Bronz-pénz.							
1	2 filléres . --- --- ---	—	01	500	—	—	—	
2	1 „ . --- --- ---	—	00½	1000	—	—	—	

átvehető. Az ily csomagoknak az ezekben lévő pénznemekről, darabszámáról, mennyiségéről és a zacskó súlyáról szerkesztett és a fél által aláirt jeggyel függvénnyel kell ellátva lenni. Az ily zacskók megmérendők, s ha a jegyre írt súly helyes, kiüritendők, hogy nincs-e a pénz közé egyéb is keverve. Ha a súly nem helyes és a fél azonnal pótolni képtelen: a csomag visszaadandó. Ha később a megolvasásnál hiány, vagy fölösleg fedeztetik fel: a felet ennek pótlására kell felszólitni, illetőleg a fölösleget ha 10 frtot meg nem halad, a félnek nyugtára kiszolgáltatjuk. Az ilyenek *elszámolásáról* később lesz szó. A kérdéses csomagot az ügy tisztába hozásáig gondosan félre kell tenni. Ha a különbözet 10 forintot meghalad: az elöljáró hatóságnak az egészről jelentés teendő, illetőleg a fölösleg további intézkedésig, mint letét elszámolandó. Ismeretlen vagy oly felek fizetéseit, kik a később felfedezett hiányokat nem hajlandók pótolni: jelenlétükben át kell olvasni.

3. Ugyanily eljárást követünk akkor is, ha a *közpénztáraktól* tisztviselő kiséretében jönnek küldemények. Ekkor annak jelenlétében a csomagok megmérendők, s a melyiknél különbség mutatkoznék, annak tartalma azonnal megszámolandó. Ha a megszámolás az nap nem végezhető be: akkor el sem kezdjük, vagy pedig a kisérő tiszt által a csomagok egy napról a másikra lepecsételendők. Ha egy zsacskóban fölösleg, a másikban hiány mutatkoznék: ezek egymást az egész küldeményre nézve kiegyenlitik. A kevert vagy nem az emlitett kimutatásban fölsorolt összegeket tartalmazó csomagokat, mindig meg kell olvasni.

4. Okmányok, állampapirok és egyéb tárgyak pénztári elhelyezés végett csak az illető hatóságok külön utalványai folytán vehetők át. Ilyenkor az okmány megvizsgálandó, hogy ez az utalványban leirt állapotban adassék át és hogy mellékletei (esetleg a szelvények) meglegyenek. Magánokmánynál ennek valódiságára külön figyelmet kell forditni. Ez okmányok külön boritékban helyezendők el, s erre az elszámolási naplóczikk, a letevő fél neve, az összeg, melyet az okmány képvisel és a bevételi rendelet kelte és száma jegyzendő fel.

5. A *postán* utalvánnyal érkezett *pénz* átvételére és a postakönyv vagy vevény aláirására a két főtiszt van jogositva. A postahivatalból azonban ezek nevében egy biztositékot tett tiszt is elhozhatja. Ha a pénz pecsét alatt érkezik: az átvételnél a postaintézet közegei előtt megvizsgálandó, hogy a pecsétek nem hamisitottak-e,

a levél vagy csomag nincs-e oly módon megsérülve, hogy tart
részben vagy egészben elveszhetett. Az ilyen hamis pecséttel ell
vagy sérült levél, hamis és sértett részeinek érintése nélkül, a főti
által azonnal felbontandó, s ha abból valami hiányzik: az
esetről azonnal jegyzőkönyvet kell felvenni. E jegyzőkönyv
levelet kiszolgáltató postatiszt vagy levélhordó is aláírja és a f
tek azt kimerítő jelentés kiséretében az elöljáró hatósághoz tarto
felterjeszteni. A postán jött *értékes levelekről* külön jegyzék vezet
melybe a vevények posta-számai, a feladási helyek és az össz
beiktatandók. A postára menő tisztet mindig egy szolga kisér
az értékek elhelyezésére lezárható bőrtáskát visz magával. A
táska kulcsa a tisztnél áll. A pénzes leveleket egy napról a má
a postán vagy a hivatalban felbontatlanul hevertetni nem sza
azok a felbontásig a pénztári főszekrénybe helyezendők el.
bontás az ellenőr jelenlétében úgy történjék, hogy a pecsétek
maradjanak, s a csomag burkolata a küldemény tartalma átvétel
bevégzéséig megőrzendő. Előbb a csomagokat magokat, s ezután t
mukat kell megolvasni. Az átolvasás lehetőleg a két főtiszt j
létében, vagy ezek egyikének felügyelete mellett a többi liszti
mélyzet által történik. Ez utóbbi esetben a főtiszt maga nem
hanem csak az átvevők működésére ügyel fel. Nagyobb össz
azonnal a pénztári főszekrénybe, kisebbek a kézi szekrénybe h
zendők el.

6. A bemutatott papirospénz vagy jó vagy rossz. Fize
csak jó pénzt lehet elfogadni. A rossz pénz lehet *a*) megcsonk
b) rongált, *c*) hamisitvány, *d*) kétes. A két előbbit, ha fize
mutatják be: vissza kell utasítani illetőleg küldeni. Különben
valamennyinél a következőleg kell eljárni: *a*) A *megcsonkított* á
jegyek értékét a forgalomban levő jegy nagyságának meg
koczkás hálózat szerint számítják ki. Minden négyszög részért,
a hálózat alá tett jegyből hiányzik: a jegy névértékének biz
részét levonják. Ha a beváltás rögtön meg nem történhetné
államjegyekért térítvény adandó, s a beváltás a következő 2
alatt teljesítendő. Az így beváltott *államjegyet*, a beváltásért
tett összegről szóló nyugtával együtt külön borítékba kell ten
borítékra ennek folyó száma, a fél neve, a darabszám, az
névérték s a kiszolgáltatott beváltási összeg jegyzendő fel.
raggatott, zsir-, olaj- vagy savanyba mártott, vagy azzal megönt
foszlányokra hullott, égett vagy bármiként részecskékre sza

megrongált államjegyeket, ha beváltás végett, bemutatják, térítvény mellett mint letéteményt kell kezelni. Ezután egyenként külön boritékba helyezve végül egy közös csomagban, szakértői megvizsgálás, illetőleg az azokért járó megtérítés megállapitása végett, minden hó végével a közös pénzügyminiszteriumnak kell beterjeszteni. Az ettől érkezett beváltási összegek míg fölvétetnek, letétben kezelendők és a felektől ezekről kiállitott bélyegmentes elismervények közvetlenül a közös pénzügyminiszterium számfejtő osztályának küldendők át. Nagyjában hasonló eljárás követendő úgy a megcsonkitott, mint a megrongált *bankjegyekkel* is, csakhogy ezek az osztrák-magyar banknak küldendők. *c)* A *hamisítványok* a feleknek vissza nem adandók, de meg sem semmisitendők, hanem ezek származásáról a féllel jegyzőkönyv veendő fel, s ha rögtön további nyomozás czélszerűnek vagy szükségesnek látszanék: akkor a jegyzőkönyv és hamisitvány a legközelebbi biróságnak adandó át. Különben a félnek a hamisitványról elismervény adandó, s a felvett jegyzőkönyv a hamisitvánnyal együtt, a budapesti, illetőleg a volt erdélyi részekben a marosvásárhelyi kir. törvényszéknek küldendő. Így kell eljárni az érczpénz hamisitványokkal is. *d)* Oly államjegyek, melyeket a felek már átlyukasztott állapotban adnak át, vagy a melyekre nézve *kétely* merül fel, vajjon nem hamisitványok-e: azonnal nem válthatók be, hanem térítvény kiállitása mellett letétbe veendők és az illető fél az átlyukasztás iránt jegyzőkönyvileg kihallgatandó. A fölvett és kellően aláirt jegyzőkönyv, az átlyukasztott vagy kétes államjegygyel együtt a magyar királyi pénzügyminiszteriumhoz terjesztendő fel.

110. §. Az átvett értékek nyugtázása és gondozása.

A pénztár minden egyes átvett értéket nyugtázni tartozik. Az állandó befizetések, s különösen az adók legnagyobb része a fél kezénél levő fizetési iven nyugtázandók. A sorkönyvek (lajstromok) mellett fizetett összegeket, kitöltött bárczával, az egyéb fizetéseket pedig: vagy a félnek szóló fizetési meghagyáson, vagy a minden pénztárnál található nyugta-nyomtatványon kell nyugtázni. A nyugtának a naplóban foglalt adatokat, vagyis: a fizetett összeget betűvel és számmal, a fizető fél nevét, lakhelyét, a *fizetés jogczimét*, idejét és a mely alatt elszámoltatott: a *napló czikkét* kell magában foglalnia. Nem szabad arról a nyugtázó hivatal pecsétjének sem hiányozni. A főtisztek minden nyugtát aláirnak. Rajtok kivül nagyobb

hivataloknál az illető naplózó és pénzkezelő is. Ha a vagyonk hivatal által kiállitott nyugta (elismervény) elveszett: a szabályszerű folyamodványára a hivatal másodlatot adhat ki. E nyugtát a befizetőtől kivételkép csak akkor kell követelni, fizetések nem ismétlődők, vagy ha ezek összege, az utalvány rendeletben és a félnél levő fizetési ívben nincs világosan kifej

Mint az eddigiekből tudjuk, a pénztári hivatalok, úgy külö állami, mint idegen vagyonösszegeket kezelnek. Ebből sokan következtetik, hogy ezeket az értékeket egymástól *tényleg* is lönitve kell tartani. Ez a felfogás azonban téves, mert hogy a letből: kire mennyi esik? ez nem a pénztartó szekrények, ha a számtartás dolga, a mint hogy ezt alább látni is fogjuk. Ez vagyont kezelő hivatalokra bizott egész készlet együtt is tart Csak az oly *letéteket* kell föltétlenül külön tartani, melyek vala okból a beszolgáltatott állapotban vissza is adandók. Különbe forgalomképes pénzkészletet ércz és papiros anyaga, valamint é osztályzata szerint rendezve kell tartani úgy, a mint 264. lapon kimutatásban felsorolva van. Az érczpénz a már említett varr zacskókban tartandó. A jó papiros pénzeket pedig a forgal képesek és nem képesekre osztva kell kötegekbe foglalni. A kókon ú. n. függvények, a kötegeken papirosból keresztkap legyenek, melyekre a pénztár neve, a tartalom, ennek darabsz értéke, a megolvasás ideje és az olvasó aláirása jő. A nem forga képes 1 és 5 forintos államjegyeken rendszerint, a nagyobb pedig az erre külön felhatalmazott pénztári hivatalok meg két r lyukat is ütnek, s ezeken keresztül húzott zsineggel úgy pecsé le, hogy a kötegből sértés nélkül kivenni mit se lehessen. A p szekrényekbe idegen dolgokat tartani nem szabad. A mi ilye találnak, az ellenkező bebizonyitásáig, az állam mint a magáét igénybe. Idegen pénzszekrények is csak az elöljáró hatóság eng lyével tarthatók a pénztári hivatalban.

A használatban levő pénzszekrények legalább is két különb zárral birjanak. A főpénztár kulcsai a főtiszteknél, a kézi pén az ellenőr- és pénzkezelőnél vannak, de úgy, hogy mind a két k még különböző időben sem kerülhet egyikük kezébe. Minden k másod- vagy harmad példánya, ha nincs helyben elöljáró hat annál áll, ki az elsőt birja. Ha egy kulcs elvesz: a zár megvá tatása czéljából az elöljáró hatóságnak azonnal jelentés teend kézi pénztárt a szükségletnek megfelelő összeggel napról nap

főpénztárból kell ellátni. A kézi pénztár készlete ugyancsak naponként, sőt ha nagyobb összeg halmozódnék ott fel, egy része időközben is a főpénztárba helyezendő. Legfeljebb a jövő napi kiadások fedezésére szükséges összeget lehet a kézi pénztárban hagyni, melynek tartalmáért a fizetési idő alatt egyedül a kezelő felelős. Ezen kivül az is az ellenőr ellenzára, s így felelőssége alatt is áll. A főpénztár mindig a főtisztek egyetemleges kezelése alatt áll és valahányszor abba valamit betesznek, vagy abból kivesznek: mindkét főtisztnek jelen kell lenni. Egyébiránt úgy a fő- mint a kézi pénztárban, ennek tartalmáról a felelős tisztek által aláirt jegyzék van elhelyezve. Ennek példája a 270. lapon látható. Ha szükségesnek látszik, minden kezelés alá kerülő értékre hasábot nyitunk, úgy hogy a kimutatás ezekben az értékekben történt minden szaporodást vagy apadást feltüntet. Ha oly nagy mennyiségű váltópénz folyna be, hogy a pénzszekrényekbe elhelyezni nem lehet, akkor ez külön helyiségben is, de a szekrényekhez hasonlóan: kettős ellenzár alatt tartandó. Az értékek gondozásához tartozik még időnként meggyőződni, hogy mindaz megvan-e a pénztárban, a mi befolyt és a minek meg lenni kell? s mindez elég-e a kiadási utalványok fedezésére? avagy épen fölösleg mutatkozik? Mind ennek ellenőrzésére rövid időközökben, rendszerint hetenként ú. n. szükségleti és készlet kimutatásokat szokott a pénztári hivatal az elöljáró hatósághoz beterjeszteni.

111. §. Az értékek kiadása.

A pénztári készlet rendszerint vagy rendeletek, vagy utalványok, stb. teljesitésére, vagy pedig mint ezek után megmaradt fölösleg, valamely más pénztár javadalmazására lesz forditva. A kisebb összegekről szóló, s így a legtöbb utalványt a kézi pénztáros fizeti ki. Ha tehát a fél értesitvényével, illetőleg ismétlődő fizetéseknél: fizetési ívvel és nyugtával pénznek, vagy egyéb értéknek fölvétele czéljából a hivatalnál megjelen: mindenekelőtt az általa bemutatott okmányok vizsgálandók meg, hogy kifogástalanok-e? Különösen a *számfejtésre* és arra kell a súlyt fektetni, hogy az együvé tartozó okmányok, nevezetesen: az egy jegyzékbe foglalt nyugták össze legyenek varrva és a varrás hitelesen lepecsételve. A fizetési ívre szóló járandóságoknál a fizetési ivet is be kell mutatni. Az állandó fizetések megszüntetése esetében, a megszüntetési rendelet keltét,

Jegyzék
a pénztárban elhelyezett pénzekről.

Év, hó és nap	Tárgy	Papirpénz							Váltópénz														Arany értékpénz			Összesen		Kézi pénztár		Főösszeg	
									ezüst					nikkel				bronz			összesen										
		1000	100	50	10	5	1	össz.	1	1 K.		össz.		20 kr.		10kr.		1 kr.		1/2 kr.			20 K.	10 K.	össz.						
		forintos							frt	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	frt	kr	forint			frt	kr	frt	kr	frt	kr
1894 szept. 30-án . . .	Maradvány . .	1000	200	200	100	100	150	1750	120	900	50	1020	50	100	20	60	60	20	50	1	182	30	10	50	150	3102	80	879	16	3981	96
1894. okt 1.	Napi szükségletre kivettünk	—	100	—	—	—	100	200	—	—	—	—		4	—	—	—	10	—	—	14	—	—	—		214	—	879	16	1093	16
„ „ „	Marad . . .	1000	100	200	100	100	50	1550	120	900	50	1020	50	96	20	60	60	10	50	1	168	30	10	50	150	2888	80	—	—	2888	80
„ „ „	A nap végóvel betettünk . .	3000	—	400	—	710	1	4111	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		4111	—	188	16	4299	16
„ „ „	Összesen .	4000	100	600	100	810	51	5661	120	900	50	1020	50	96	20	60	60	10	50	1	168	30	10	50	150	6999	80	188	16	7187	96
1894. „ 2.	Napi szükségletre kivettünk stb.	így tovább napról napra a felelős főtisztek aláírásával																													

számát, a rendelkező hatóság nevét és a megszüntetési határidőt: a fizetési ívbe bevezetni, s így azt az abban nyugtázott levonások igazolhatása czéljából a tulajdonosnak vissza kell adni. A számfejtés megejtése után a fizetésre jogosultnak nyugtája azon szóbeli utasítással adandó vissza, hogy az érték fölvétele czéljából a kifizető kézi pénztárosnál jelentkezzék.

Előzetesen bármennyire ellenőrzünk valamely kifizetést: a pénzkezelő még sincs fölmentve azon kötelezettség alól, hogy a fizetési okmányokat a kifizetés előtt ő is szemügyre vegye; mert ha alapos aggályai vannak, a kifizetést esetleg meg is tagadhatja. Ha nincs akadály: a kifizetendő összeget előbb az általa teljesített mindennemű fizetésről vezetett *kézi jegyzékbe* vezeti, s a bemutatott értesitványt, fizetési ívet, nyugtát stb. kézjegyével látja el. A két előbbit a félnek visszaadja, s a nyugtatott összeget csak ekkor fizeti ki. Ha a kézi pénztár készlete fogytán van és a főtisztek a pénzkezelő kézi jegyzékéből az összegek helyes elhasználásáról meggyőződtek: a főpénztárból a kézi pénztár új összegekkel látandó el, s ez a főpénztári kimutatásban feltüntetendő. Az így nyert összeg átvételét a kézi pénztárnok az ellenőr kiadási főjegyzékében elismeri, s egyszersmind saját kézi jegyzékébe írja. Nagyobb összegek egyenesen a főpénztárból fizetendők ki.

A *letétek* kiadásáról szóló engedély: vagy rendes utalvány alakban, vagy pedig rövid úton, az illető ügyiratban adatik ki az illetékes hatóságtól. Ha a letét a mult hónapból származik: a kiadást elrendelő ügyiratnak, mint bármely utalványnak számvevőségileg ellenjegyezve kell lenni. A mint van bevételi letétjegyzék: úgy kell, hogy az ügyirattal most hasonló tartalmú kiadási jegyzék is mutattassék be. Ha a letétről nyugta adatott ki: ez a féltől visszakövetelendő, s általa a letét fölvétele ezen ismerendő el. Ha a nyugtát elvesztette: a letét csak az azt megsemmisitő birói végzés alapján adható ki. Ha a letétet az utalványozó hatóság nevében adjuk ki: a kiadási rendelet, vagy átirat fogalmazványa és tisztázata, a kiadási jegyzékkel együtt küldendő a pénztárhoz, mely a letétet a rendelethez csatolja és saját neve, s pecsétje alatt küldi el.

A központi állampénztárt kivéve, minden pénztár részére meg van határozva, hogy legfeljebb mekkora készlettel szabad birnia és hogy fölöslegeit: hová szállitsa. Az elszállitandó összeg mindig a főpénztárból, s az ebben őrzött pénztári kimutatás alapján a főtisztek által állapitandó meg. Azt a pénztárt, vagy esetleg személyt is,

hová vagy kinek a szállítmány küldve lesz, valamint úgy az elöljáró hatóság számtartóságát, mint a *forgalmi számtartóságot*, a megelőző postával a (csomagok számáról és neméről, az ezekben elhelyezett pénzekről és értékekről, darabszámáról, az összegről, s a küldemény más jelvényeiről), külön levélben kell értesitni. Ugyanezek az adatok sorolandók fel a szállitó-levélen is. Ércz- és papirpénzt egy csomagban küldeni rendszerint nem lehet. Az érczpénz elküldésére megfelelő nagyságú jól abroncsolt és lepecsételt faedények használandók. A papirpénz, valamint egyéb értékek rendesen vászonban és zsineggel átkötve, pecsét alatt szállitandók. A küldeményekre felirjuk: az elküldő pénztárt, valamint annak nevét és lakását, hová a csomagot küldjük; továbbá a tartalmat, az értéket, súlyt, darabszámot s más jelvényeit a küldeménynek. A csomagolás és postára szállitás mindenkor pénztári tiszt felügyelete alatt történik. Az ellennyugta a csomagok egyikébe zárandó. Két egyenlő összegű szállítmányt egymásután elküldeni nem szabad. A postautalványnyal, mint értékküldeménynyel kell eljárni és készpénzküldés helyett minden lehető alkalommal ezt kell használni. A postahivatal az átvett értékekről vevényt ad, s azt a szállitmányt feladott tiszt a főtiszteknek haladéktalanul kézbesiteni tartozik. Míg a szállítmány megérkezéséről a nyugta meg nem jő: e vevény képviseli azt, s ezért ezt a pénzszekrényben ellenzár alatt tartjuk. Ha a nyugta megérkezhetett volna, de nem érkezett meg: megsürgetendő, s ha ez eredménytelen: az elöljáró hatósághoz azonnal jelentést kell tenni.

— — —

XIV.

NAPLÓZÁS.

112. §. A napló értelmezése és szerkesztése.

Ahhoz, a mit az 54. §-ban elmondottunk, hozzátesszük még, hogy a bejegyzés a megállapitott jogot, a pénztári számfejtés a jog gyakorlatának előkészítését tartja nyilván. A naplózásnak pedig a bejegyzett jog gyakorlását, foganatosítását, más szóval: a gazdaság *fizikai* vitelét kell az emlékezetnek megtartani, úgy a hogy az részeinek természetes egymásutánja szerint létre jő. A napló tehát a teljesített, lerótt vagyonváltozásoknak kronologikus, időrendi kimutatása.

A napló szerkesztésére nézve jegyezzük meg a következőket.

1. Minden naplónak czímlapjára, vagy pedig a hasábokon felül ennek első lapjára a naplónak, illetőleg az ebbe följegyzett számadási ágnak, a kezelő pénztárnak, a felelős számadóknak, a számadási évnek és hónapnak neve legelőbb följegyzendő. 2. A vagyonváltozások napját rendszerint a szöveghasáb közepébe írjuk és pedig naponként csak egyszer. Ha erre külön hasáb van: akkor a nap följegyzése minden tételnél ismétlődik. 3. Az oly naplókban, melyek nem költségvetési hitelről, hanem kész anyag- vagy pénzvagyonról számolnak: a havi első és utolsó tételt mindig a kezdő és végző maradvány képezi. 4. Rendszerint minden vagyonváltozás egy naplótételt képez, s a folyó szám 1-től kezdve, hónapokra való tekintet nélkül, az egész éven át szakadatlanul folyik. 5. A tétel röviden és világosan legyen szövegezve. Különösen kiemelendő a név és a jogczím, melyre és az összeg, melyben a fizetés történt. Ha a tételek viszonylagos összeköttetésben állanak: a szöveghasábban *is* kölcsönösen idézni kell. Így: az előlegek elszámolásánál, letétek, idegen pénzek és más átfutó tételeknél, valamint anyag- és pénzvagyon kicserélésénél. 6. Minden fizetési okmányt azzal a tételszámmal kell megjelölni,

mely alatt az okmány szerint létrejött vagyonváltozás följegyezve van és a melynek a mellékletét képezi. Az okmányon a tétel száma alá jő, nevező alakban, hogy hányadik melléklete az illető tételnek. 7. Ha egy fizetési okmány alapján különféle jogczimű fizetések történnek, pl. iroda, úti költség, épület-tatarozás stb. akkor mindezek külön tétel alatt naplózandók. A fizetési okmányt az először naplózotthoz csatoljuk és a többinél erre a tételre hivatkozunk. 8. A naplónak minden oldalát össze kell adni és az igy mutatkozó összeg az összeadott oldalon mint átvitel, a következőn mint áthozat jelentkezik. 9. A pénz, melyben rendszerint a fizetés történik, osztrák érték. Ezért az elszámolásnak is ebben az értékben kell történni. Fél krajczáron alul levő összegek a bevételnél fél krajczárnak, a kiadásnál nem számíttatnak. A $^1/_2$ krajczáron fölül és az egészen alul lévők a bevételnél egésznek, a kiadásnál $^1/_2$-nek számitandók. 10. Ha a kezelésben aranypénzek fordulnak elő, ezeknek neme és darabszáma a szöveghasábban irandó le, értékük pedig a pénzhasábban törvényes érték szerint számitandó. Az árfolyam közti külömbözet mint nyereség vagy veszteség, külön elszámolandó. Ugyanigy kell eljárni, ha az ezüstpénzek nem törvényes értékükben, hanem árfolyam mellett forognának. 11. Az értékpapirokat a szöveghasábban írjuk körül. A pénzhasábba tőzsdei értékük jegyzendő, kivéve a váltókat és a kincstári utalványokat, melyeket névértékükben kell elszámolni. 12. A beváltott szelvényeket csak minőségük darabszáma és nem szelvényszámuk szerint kell naplózni. Ha az aranyban járó kamatok papirosban lettek fizetve: a számítás alapjául szolgáló aranyárfolyamot is idézni kell.

113. §. A naplók felosztása és szerkesztői.

A vagyont kezelő hivatalok kivétel nélkül csak *egymás mellé* és *nem* egymás *alá* rendeltek lévén: számtartásukban szám*vétel* nincs. Hanem van számvitel és számadás, s mindkettőnek *túlnyomólag* a naplókban tesznek eleget. Ezekhez képest megkülönböztetünk számviteli és számadási naplókat. Az elsőkbe a gazdasági események közvetlen szemlélete folytán nyert benyomást írjuk be. Az utóbbiakat rendszerint az elsőkből szerkesztjük. Azért a számviteli naplókat első feljegyzésűeknek, prima nota naplóknak, a számadásiakat másodfeljegyzésűeknek, secunda notaknak is mondják.

Az *első feljegyzésű* naplókban minden vagyonváltozásnak, a

közvetlen szemlélet szerint való, igaz módon, kell előfordulni. A kezelésnek tehát számtartási támogatására első sorban ezek a naplók szolgálnak, vagyis: ezekből lehet megtudni, hogy mi történt bevételre és kiadásra, s így minek kell lenni a pénztárban. Az első feljegyzésű naplókat tehát a vagyont kezelő hivatal bármely tagja vezetheti, csak az nem, a kinek épen első sorban való ellenőrzésére szolgál: a vagyont, a pénzt kezelő nem. Ellenben a másodföljegyzésű naplók szerkesztésében a kezelő is részt vehet; mert ezek már csak az első följegyzésűek adatait foglalják magokban. Különben pedig a vagyont kezelő hivatalok elöljáró főtisztjei közül hivatásánál fogva az *ellenőr a hivatali számtartó*, s így a naplózás első sorban az ő feladata. Ez nem zárja ki azt, hogy neki ebben a feladatában az ő felelőssége mellett a hozzá beosztott más tisztviselők, sőt kellő módon maga az első főtiszt is ne segédkezzék.

114. §. A számvivő naplók és ezek lezárása.

Azt az első feljegyzésű naplót, melyben a valamely vagyont kezelő, nevezetesen: pénztári hivatalnál előforduló összes vagyonváltozásokat, előfordulásuk sorrendjében feljegyzik: egyszerűen *főnaplónak* nevezzük. Az állami gazdaságban vezetett főnaplók csak az állami vagyonnak változásait ölelik fel. Ilyen főnaplót a központi, a budapesti és a zágrábi állampénztárakat kivéve minden átalános és különös állami pénztárnál vezetnek, s közvetlen czélja az állami vagyonváltozásoknak: maga a kezelő pénztári hivatal számára való nyilvántartása, s így a hivatalnak azok iránti tájékozása. Ezért *házi* főnaplónak is mondják. A 276—279-ik lapon egy ily főnapló van bemutatva. E szerint a bevételekről és kiadásokról külön-külön főnaplót vezetünk és pedig ez rendszerint egyenesen az ellenőr dolga. A bevételek első tételét mindig a mult havi és a kiadások utolsó tételét a folyó havi pénzmaradvány képezi. Ezután jönnek az előforduló bevételek és kiadások, előfordulások sorrendjében és idejében egyenként.

Vannak azonban néha a gazdaságnak olyan fizettségei, melyeket akár a helyviszonyok, akár sűrű és apró összegekben való előfordulásuk vagy valamely egyéb külső kezelési körülmény miatt a főnaplóba egyenként bevezetni nem czélszerű, de gyakran nem is lehet. Ezek felölelésére szolgálnak az első feljegyzésű *kis naplók*. Ezek a segéd- és melléknaplók, továbbá a jegyzékek és lajstromok.

Bevétel.

Tételszám, mellékletek száma	Számviteli ág	A tárgy és a tárgyalás napja	Összeg: bankértékben frt	kr.	aranyban frt	kr.	ezüstben frt	kr.	kötvényekben frt	kr.
		1894. október.								
748	Forgalmi	Mult havi pénzmaradvány	1647	52	—	—	—	—	—	—
		Október 1-én.								
749	Igazságügyi*	Utiköltség-térítmény Vasadi Lajostól 1894. szept. 1-én 35,827. sz. igazs. min. rendelet folytán ...	23	48	—	—	—	—	—	—
750	Közlekedés*	A dömsöd-dunapataji védgáttársulat által 1894. szeptember 10-én 42,515. számú rendelettel nyert kölcsönelőlegre teljesitett részletfizetés	2819	26	—	—	—	—	—	—
751	Forgalmi	Az aradi m. kir. adóhivataltól: Térey Jenőnek a nevezett hivatalnál 619/1894. *Q)* lajstromszámhoz előírt illeték tartozása és pedig tőkében 356 frt és kamatban 12 frt 42 kr...	368	42	—	—	—	—	—	—
752	Adóhivatal	Selejtezett papirokért Polgár Benő által befizetett vételár	28	93½	—	—	—	—	—	—
753	Forgalmi	Az egri m. kir. adóhivatal által 1894. julius havi birságalap pénztári hiányának fedezésére vett összeg, az 1894. október 1-én 49,339. sz. pénzügyigazgatósági rendelet folytán és a birságnapló 43. tétele alatti kiadással viszonylagosan megtérül	150	42½	—	—	—	—	—	—
754	Honvédelem*	Pálmay Keresztély Ludovica-akadémiai tanuló ellátási díja az 1893/94. év első felére...	150	—	—	—	—	—	—	—
755	Illeték*	*X* lajstrom** és *Y* alnapló 540—555. tétel eredménye.. ...	202	35	—	—	—	—	—	—
756	Dohányeladás	Segédnapló 239—241. tétel eredménye ... ... -	22	72	—	—	—	—	—	—
757	Egyenes adó*	Az adó segédnapló** 619—622. tétel eredménye...	1242	93	—	—	—	—	—	—
758	"	A hadmentességi segédnapló** 150—152. tétel eredménye . ..	242	39	—	—	—	—	—	—
759	Díj-* jövedék	Az adóhivatali állandó fizetési jegyzék 240—245. tétele alatt levont tiszti díjak	62	39	—	—	—	—	—	—
760	Egyenes adó*	Ugyanazon jegyzék szerint tiszti fizetésekből levont adók	24	90	—	—	—	—	—	—
761	Adóhivatal	Ugyanazon jegyzék szerint levont fizetési előlegek..	130	42	—	—	—	—	—	—
		Napi zárlat 1-én	5468	62	—	—	—	—	—	—
		Átvitt összeg	7116	14	—	—	—	—	—	—

* Az egy csillaggal jelölt tárczanaplók helykimélés czéljából nincsenek bemutatva, de a bemu[...] tali és dohányeladási tárcza-alnaplók alapján valamennyi megérthető.

** A két csillagosok sem lettek szerkesztve, de a bemutatott állandó fizetési jegyzék és segédnapló alapján értelmezhetők.

Bevétel.

Tételszám, mellékletek száma	Számviteli ág vagy alap	A tárgy és a tárgyalás napja	Összeg: bankértékben frt	kr.	aranyban frt	kr.	ezüstben frt	kr.	kötvényekben frt	kr.	Hivatkozás az alnaplóra, esetleg a forgalmi naplóra: lap	tétel
		Áthozott összeg	7116	14	—	—	—	—	—	—	—	—
		Október 2-án.										
762	Dohány-eladás	A jászberényi biztosság által Tahy Benedek hevesi dohánytermelőtől beszedett termelési illeték	7	58	—	—	—	—	—	—	286	82
763	Díj-* jövedék	Matusek Bálint hédervári lakos által 1894. szept. 20-án 1238. számú marasztaló végzés szerint befizetett birság...	25	—	—	—	—	—	—	—	000	000
764	Dohány-eladás	Őrködési illeték Pethes Imre törökbecsei lakostól 1894. augusztus 10-én 6749. sz. rendelet folytán	76	45	—	—	—	—	—	—	286	83
765	Igazság-ügy	Visszatéritett rabtartási átalány a kir. ügyészségtől a jegyzék** 121—142. tétele szerint.	246	59	—	—	—	—	—	—	—	—
766	Egyenes adó	Az igazságügyi nyugdíjból levont adó a jegyzék** 85—99. tétele szerint.	22	58	—	—	—	—	—	—	—	—
767	Illeték*	Az *X* lajstrom és *Y* alnapló 556—580. tétel szerinti eredménye	1249	26	—	—	—	—	—	—	—	—
768	Dohány-eladás	A segédnapló 242—248. tétele alatti eredmény...	31	12	—	—	—	—	—	—	—	—
		Napi zárlat 2-án	1658	58	—	—	—	—	—	—	—	—
		Főösszeg október 2-án	8774	72	—	—	—	—	—	—	—	—
		Igy tovább október 3-án										
		„ 4-én										
		„ 5-én										
		„ 7-én										
		„ 8-án										
		stb. egész a hó végéig.										
		Összesen 1894. október 31-én ...	8774	72	—	—	—	—	—	—	—	—
		Levonva a kiadást	5483	59	—	—	—	—	—	—	—	—
		Maradvány	3291	13	—	—	—	—	—	—	—	—
		Kimutatása a pénztári maradványoknak:										
		A főnaplóból	3291	13	—	—	—	—	—	—	—	—
		jövedéki birságból	728	46	—	—	—	—	—	—	—	—
		pénzügyi letétből	212	29	718	32	—	—	10948	27	—	—
		igazságügyi letétből.	92	46	—	—	—	—	—	—	—	—
		közlekedési letétből	56	59	—	—	—	—	—	—	—	—
		1868-iki szőlődézsma-kamatból	390	41	—	—	—	—	—	—	—	—
		birói letétből..	—	—	819	22	917	40	46728	32	—	—
		Együtt	4771	34	1537	54	917	40	57676	59	—	—

Kelt .... 1894. október 31-én.

N. N. pénztárnok. **N. N.** ellenör.

* Ez a napló sem lett szerkesztve. ** Ez mind nincs szerkesztve.

Kiadás.

Tételszám, mellékletek száma	Számviteli ág vagy alap	A tárgy és a tárgyalás napja	Összeg: bankértékben frt	kr.	aranyban frt	kr.	ezüstben frt	kr.	kötvényekben frt	kr.	Hivatkozás az alapra vagy előzőre, illetve a forgalmi naplóra: lap	tétel
		1894. október 1-én.										
826/3	Pénzügyigazgatóság*	Utiköltség és napidij Pap Edének 1894. szeptember 15-én 4220. sz. rendelet folytán...	18	42	—	—	—	—	—	—	000	[illegible]
827/1	Forgalmi	A kolozsvári m. kir. adóhivatal által 220/1890. *Z* lajstrom tételhez beszedett illeték a m. kir. központi számvevőségnek 1894. szept. 16-án kelt 726-ik számú átutaló jegyzéke szerint kiadatik...	43	26	—	—	—	—	—	—	289	179
828	Igazságügy*	Bűnvádi átalány a kir. ügyészségnek 1894. junius 10-én 44,738. sz. rendelet folytán...	1000	—	—	—	—	—	—	—	000	[illegible]
829	Föld-* művelés	Munkadij Halász Oszkárnak könyvkötési munkálatokért 1894. aug. 13-án 25,760. sz. rendelet folytán	42	76	—	—	—	—	—	—	000	[illegible]
830/2	Adóhivatal	Fizetési előleg 20 havi részletben való visszafizetés kötelezettsége mellett Pethes Gyulának 1894. szeptember 30-án 52,671. számú rendelet folytán...	300	—	—	—	—	—	—	—	285	7[illegible]
831	Igazságügy*	Az állandó fizetési jegyzék* 879—871. tétel eredménye...	560	94	—	—	—	—	—	—	—	—
832	Közlekedés*	szintén* 245—260. tétel eredménye	478	92	—	—	—	—	—	—	—	—
833	Adóhivatal	szintén 240—245. tétel eredménye	636	66	—	—	—	—	—	—	—	—
		Napi zárlat október 1-én...	3080	96	—	—	—	—	—	—	—	—
		Október 2-án.										
834/1	Forgalmi	Pénzszállitmány a m. kir. központi állampénztárba...	1500	—	—	—	—	—	—	—	289	180
835/2	Adóhivatal	Iroda és világitási átalány az adóhivatal személyzetének okt. hóra	10	78	—	—	—	—	—	—	285	75
836/2	Forgalmi	Nagy Jenőnek visszatéritett illeték fejében a buttyini adóhivatalnál előirt illetékből 1894. jul. 20-án 42,792 számú rendelet folytán nevezett hivatal terhére kiadatik	52	38	—	—	—	—	—	—	289	181
837/2	Adóhivatal	Uti előlegek Horváth Károlynak 1894. szeptember 30-án 62,838. számú rendelet folytán...	60	—	—	—	—	—	—	—	285	76
		Oldalösszeg 2-áról...	1623	16	—	—	—	—	—	—	—	—
		Napi zárlati összeg 1-ről...	3080	96	—	—	—	—	—	—	—	—
		Átvitel...	4704	12	—	—	—	—	—	—	—	—

* Nem lett szerkesztve.

Kiadás.

Tételek száma	Számviteli ág vagy alap	A tárgy és a tárgyalás napja	Összeg: bankértékben frt	kr.	aranyban frt	kr.	ezüstben frt	kr.	kötvényekben frt	kr.	Hivatkozás az alnaplóra, esetleg a forgalmi naplóra: lap	tétel
		Áthozott összeg	4704	12								
		Napi zárlati összeg 1-éről	3080	96	—	—	—	—	—	—	—	—
		Oldalösszeg 2-áról	1623	16								
38	Díj-* jövedék	Walter Lipótnak fizetéséből hibásan levont szolgálati díj 1894. augusztus 20-án 22,976. sz. rendelet folytán...	18	—	—	—	—	—	—	—	000	000
39	Igazságügy*	A nyugdíj-jegyzék* 226—248 tétele szerint...	628	49	—	—	—	—	—	—	—	—
40	Biról letét*	A járásbirósági napló* szerint 260—263. tétel	128	70	—	—	—	—	—	—	—	—
41	Függő* államadósság	Ugyanazon napló* tételei szerint fizetett kamat	4	28	—	—	—	—	—	—	—	—
		Napi zárlat 2-án	2402	63	—	—	—	—	—	—	—	—
		Főösszeg október 2-án	5483	59	—	—	—	—	—	—	—	—
		október 3-án										
		„ 4-én										
		„ 5-én										
		„ 7-én										
		„ 8-án										
		Összesen 1894 október 31-én ...	5483	59	—	—	—	—	—	—	—	—
		Kelt ... . 1894. okt. 31-én.										

* Nem lett szerkesztve.

N. N. pénztárnok.

N. N. ellenőr.

A *segéd-* és a *mellék*napló a sűrűn, de nem egyforma összegek
a vagyont kezelő hivatalban vagy ezen kivül előforduló összeg
foglalja magában. A *jegyzék* rendesen valamely hivatalban l
egy havi állandó illetményeiről szól. A *lajstrom* pedig a sűrű
egyforma összegekben mutatkozó vagyonváltozások elszámo
Mind a háromnak pedig közös tulajdonsága, hogy akárhol és al
vezeti: a pénztári hivatal házi főnaplójának csak napi végö
geiket, napi sommájokat adják át. A 281—282. lapon egy se
napló és egy jegyzék van bemutatva. Ezeket szemügyre véve lá
hogy pl. a segédnaplónak első napi sommája a bevételi főnapl
756. tétele alatt van naplózva stb. A jegyzék fizetési hasábjának
mája pedig a kiadási főnapló 833. tétele alatt van és így tovább.
módon a házi főnaplóba minden állami vagyonváltozás belejő.
pedig vagy előfordulásának sorrendjében egy-egy tétel alatt vagy p
a kis napló aznapi sommájában. Úgy, hogy ha a bevételi főn
valamely napi végösszegéből a kiadási főnapló aznapi somm
levonjuk: a kettő közti különbség azt fogja mutatni, hogy az
mot a pénztárban, raktárban lévő készletből mennyi illeti meg.

Az ott levő egész készlet pedig rendszerint azért nem
meg, mert tudvalevőleg a közpénztárak a saját állami, törv
hatósági vagy községi pénzeiken és vagyonukon kivül még alap
letéteket és más *idegen* vagyonösszegeket is kezelnek. Ha t
ezek változásai, a minthogy ez nem helyesen történni szokott,
csenek benne a házi főnaplóban, akkor a hivatalnál kezelt mi
idegen gazdaságnak külön első feljegyzésű házi naplót kell ve
Ezeknek épen úgy meglehetnek a magok kis naplóik, mint a
naplónak. Ha azután ezeket a házi naplókat is kis naplóikkal eg
naponként zárjuk: az eredmény azt fogja mutatni, hogy mi
egyes gazdaság a hivatal készletéből mennyit mond magáénak. V
valamennyi házi napló egyenlegét összeadva: az így mutatkozó
összegnek mint pénz- vagy anyagkészletnek ott kell lenni a p
tárban, a raktárban. Ez látható a bevételi főnapló 277. la
Továbbá a 283. lapon a napi zárlatok nyilvántartásának példája
bemutatva. Így kell vezetni tételről tételre és lezárni napról n
egész hónapon keresztül úgy az állami, mint az idegen első
jegyzésű, vagyis: számviteli naplókat. Alapos megértésükre a
mutatott példáknak végig, *tételről tételre* egymással való *össze*
ajánlatos.

Dohányeladási segédnapló 1894. október hóra.

Tételszám	Mellékl. száma	A tárgy és tárgyalás napja — a félnek neve	lakhelye	a befizetett haszonbér terjed	Pénzösszeg — haszonbére frt	kr	késedelmi kamat frt	kr	3%-os hátralék frt	kr	összesen frt	kr
				— 1 —								
239		Bek Rudolf	Páthy	1894. okt. 1-től decz. 31-ig	7	—	—	—	—	—	7	—
240		Keresztes Pál	Hidegkut	1894. jul. 1-től szept. 31-ig	12	—	—	72	1	—	13	72
241		Mányi Antal	Budaörs	1894. szept. 1-től nov. 31-ig	2	—	—	—	—	—	2	—
				— 2 —								
242		Melcher Károly	Budakesz	1894. okt. 1-től decz. 31-ig	5	—	—	—	—	—	5	—
243		Petrik Géza	Csobánka	1894. jan. 1-től „ „	6	—	—	10	—	—	6	10
244		Hajdu Imre	Zsámbék	1894. okt. 1-től „ „	4	—	—	—	—	—	4	—
245		Pataki Béla	Tök	1894. jul. 1-től „ „	3	—	—	9	—	—	3	09
246		Hork Lajos	Üröm	1894. év III. negyed	—	—	—	—	2	76	2	76
247		Gasztai Mitár	Pomáz	1894. év I–IV. negyed	—	—	—	—	7	42	7	42
248		Rajkay Alajos	„	1894. év I–II. negyed	—	—	—	—	2	75	2	75
				stb.								
				Összesen a hó végével	39	—	—	91	13	93	53	84

Elszámoltatott a dohány-eladási alnapló 84. bevételi czikke alatt

Kelt Budán, 1894. október 31-én.

N. N.
pénztárnok

N. N.
ellenör.

A melléklet tétele és száma	A melléklet kelte	Neve a pénzfölvételre jogositottnak	Járandóságok: időponttól	Járandóságok: időpontig	Járandóságok: fizetések frt	fizetések kr.	müködési és helyi pótlékok frt	müködési és helyi pótlékok kr.	lakpénzek frt	lakpénzek kr.	bérek frt	bérek kr.	frt	kr.	Levonások: kereset-adó frt	kereset-adó kr.	általános jövedelmi pótadó frt	általános jövedelmi pótadó kr.	szolgálati dijak frt	szolgálati dijak kr.	fizetési előlegek frt	fizetési előlegek kr.	térítmények neme	térítmények összege frt	térítmények összege kr.	Főkönyv oldalszáma
		1894. október.																								
		— 1 —																								
240	1/10	Pethes Gyula ...	—	—	170	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	48	—	—	16	48	24	76	—	—	—	—
241	„	Varga András ...	—	—	150	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	27	—	—	14	76	19	56	—	—	—	—
242	„	Gonda Dániel ...	—	—	83	33	—	—	—	—	—	—	—	—	3	16	—	—	12	42	21	42	—	—	—	—
243	„	Berkes Imre... ...	—	—	83	33	—	—	—	—	—	—	—	—	3	16	—	—	15	12	18	50	—	—	—	—
244	„	Horváth Károly...	—	—	75	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	70	—	—	—	—	20	41	—	—	—	—
245	„	Kaszab Ödön	—	—	75	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	13	—	—	3	61	25	77	—	—	—	—
		— 2 —																								
		— 3 —																								
		Összesen ...	—	—	636	66	—	—	—	—	—	—	—	—	24	90	—	—	62	39	130	42	—	—	—	—

Elszámoltatott az adóhivatali tárcza alnapló 77. tétele alatt

Elszámoltatott az egyenes adó alnapló * cz. a.

Elszámoltatott a díjjövedéki alnapló * cz. a.

Végelszámoltatott az adóhivatali tárcza alnapló 47-ik cz. a.

Kelt .... 1894. október 31-én.

N. N.
pénztárnok.

N. N.
ellenör

A napi zárlatok eredményei 1894. évi október hó.

A gazdasági ág megnevezése	1-én										2-án									
	Mult napi maradvány		Mai bevétel		Össze-sen		Levonva a kiadást		Marad		Mult napi maradvány		Mai bevétel		Össze-sen		Levonva a kiadást		Marad	
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr
Főnapló	1647	52	5468	62	7116	14	3080	96	4035	18	4035	18	1658	58	5693	76	2402	63	3291	13
Jövedéki birság	260	28	12	78	273	06	—	—	273	06	273	06	455	40	728	46	—	—	728	46
Bélyeg-hitelpénz	290	78	270	—	560	78	300	—	260	78	260	78	—	—	260	78	260	78	—	—
Pénzügyi letétek	120	49	418	—	538	49	211	—	327	49	327	49	189	—	516	49	304	20	212	29
Igazságügyi letétek	60	22	—	—	60	22	—	—	60	22	60	22	72	—	132	22	39	76	92	46
Közlekedési letétek	56	59	—	—	56	59	—	—	56	59	56	59	—	—	56	59	—	—	56	59
Szőlődézsma-letétek	480	—	500	—	980	—	170	—	810	—	810	—	271	—	1081	—	690	59	390	41
Földtehermentesitési letétek	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hitel-letétek	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	2915	88	6669	40	9585	28	3761	96	5823	32	5823	32	2645	98	8469	30	3697	96	4771	34

1-én	frt	kr.	2-án	frt	kr
Ebből esik a főpénztárra	5242	95	Ebből esik a főpénztárra	4350	74
„ „ a pénztárnok kézi pénztárára	580	37	„ „ a pénztárnok kézi pénztárára	420	60
„ „ a pénzkezelő kézi pénztárára (csak nagyobb pénztáraknál)	—	—	„ „ a kezelő kézi pénztárára	—	—
Összesen mint fent	5823	32	Összesen mint fent	4771	34

N. N. pénztárnok. **N. N.** ellenőr. **N. N.** pénztárnok. **N. N.** ellenőr.

és igy tovább napról napra.

A melléklet tétele és száma	A melléklet kelte	Neve a pénzfölvételre jogositottnak	Járandóságok: időponttól	időpontig	fizetések frt	fizetések kr.	működési és helyi pótlékok frt	működési és helyi pótlékok kr.	lakpénzek frt	lakpénzek kr.	bérek frt	bérek kr.	frt	kr.	Levonások: kereset-adó frt	kereset-adó kr.	átalános jövedelmi pótadó frt	átalános jövedelmi pótadó kr.	szolgálati dijak frt	szolgálati dijak kr.	fizetési előlegek frt	fizetési előlegek kr.	térítmények neme	térítmények összege frt	térítmények összege kr.	Főkönyv oldalszáma
		1894. október.																								
		— 1 —																								
240	1/10	Pethes Gyula ...	—	—	170	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	48	—	—	16	48	24	76	—	—	—	—
241	„	Varga András ...	—	—	150	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	27	—	—	14	76	19	56	—	—	—	—
242	„	Gonda Dániel ...	—	—	83	33	—	—	—	—	—	—	—	—	3	16	—	—	12	42	21	42	—	—	—	—
243	„	Berkes Imre... ...	—	—	83	33	—	—	—	—	—	—	—	—	3	16	—	—	15	12	18	50	—	—	—	—
244	„	Horváth Károly...	—	—	75	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	70	—	—	—	-	20	41	—	—	—	—
245	„	Kaszab Ödön ...	—	—	75	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	13	—	—	3	61	25	77	—	—	—	—
		— 2 —																								
		— 3 —																								
		Összesen ...	—	—	636	66	—	—	—	—	—	—	—	—	24	90	—	—	62	39	130	42	—	—	—	—

Elszámoltatott az adóhivatali tárcza alnapló 77. tétele alatt

Elszámoltatott az egyenes adó alnapló * cz. a.

Elszámoltatott a díjjövedéki alnapló * cz. a.

Végelszámoltatott az adóhivatali tárcza alnapló 47-ik cz. a.

Kelt .... 1894. október 31-én.

N. N.
pénztárnok.

N. N.
ellenőr

A napi zárlatok eredményei 1894. évi október hó.

A gazdasági ág megnevezése	1-én Mult napi maradvány		Mai bevétel		Összesen		Levonva a kiadást		Marad		2-án Mult napi maradvány		Mai bevétel		Összesen		Levonva a kiadást		Marad	
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr
Főnapló	1647	52	5468	62	7116	14	3080	96	4035	18	4035	18	1658	58	5693	76	2402	63	3291	13
Jövedéki birság	260	28	12	78	273	06	—	—	273	06	273	06	455	40	728	46	—	—	728	46
Bélyeg-hitelpénz	290	78	270	—	560	78	300	—	260	78	260	78	—	—	260	78	260	78	—	—
Pénzügyi letétek	120	49	418	—	538	49	211	—	327	49	327	49	189	—	516	49	304	20	212	29
Igazságügyi letétek	60	22	—	—	60	22	—	—	60	22	60	22	72	—	132	22	39	76	92	46
Közlekedési letétek	56	59	—	—	56	59	—	—	56	59	56	59	—	—	56	59	—	—	56	59
Szőlődézsma-letétek	480	—	500	—	980	—	170	—	810	—	810	—	271	—	1081	—	690	59	390	41
Földtehermentositési letétek ..	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hitel-letétek	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	2915	88	6669	40	9585	28	3761	96	5823	32	5823	32	2645	98	8469	30	3697	96	4771	34

1-én	frt	kr.	2-án	frt	kr.
Ebből esik a főpénztárra	5242	95	Ebből esik a főpénztárra	4350	74
„ „ a pénztárnok kézi pénztárára	580	37	„ „ a pénztárnok kézi pénztárára	420	60
„ „ a pénzkezelő kézi pénztárára (csak nagyobb pénztáraknál)	—	—	„ „ a kezelő kézi pénztárára ...	—	—
Összesen mint fent	5823	32	Összesen mint fent	4771	34

N. N.
pénztárnok.

N. N.
ellenőr.

N. N.
pénztárnok.

N. N.
ellenőr.

és igy tovább napról napra.

115. §. A számadó naplók és ezek lezárása.

A számadó, vagyis másodfeljegyzésű naplók háromfélé *tárcza*, az *idegen-* és a *forgalmi* napló. Ezeket úgy szerkesz hogy a főnaplóból a tételeket egyenként kiválogatjuk és átnapló átvezetjük a megfelelő számadó naplóba. És pedig szóról s mert az első feljegyzésű tétel, mely a vagyonváltozás közv szemlélése alapján jött létre: az a hiteles. Ha a főnaplóban cs pénztártulajdonos, állam (törvényhatóság, község) és nem az id vagyonváltozások is vannak felsorolva: ekkor a házi főnapló té csak a tárcza- és forgalmi naplóba vezetjük át. Ha azonban a naplóban idegen tételek is vannak: akkor ezek számára idegen s adó naplókat nyitunk. Ily módon költségvetésszerű, vagyis: v változások a tárcza-, az átfutók a forgalmi, az idegen tétele idegen-naplókba jönnek.

Vezet pedig minden pénztári hivatal havonként annyi *tá naplót*, a hány tárczára abban a hónapban fizetsége volt. I tárczát olyan értelemben kell venni, a milyent annak a 94. § adtunk. Vagyis: hogy a költségvetés minden fejezetére, es czímére, sőt ennek még hatósági részeire is egyenként külön tá naplót vezet. Ha azonban egy fejezetre egy tárczanapló vez valamely irányban, nevezetesen a naplónak utólagos számta tárgyalásánál akadályt okozna: ekkor a czímeknek megfelelő tá *alnaplókat* vezetünk. Az első följegyzésű házi főnaplóból teh valódi tételeket egyenként, mindeniket a maga tárczanapló vezetjük át. Vagy ha egyik-másik tárcza valamely részére aln van berendezve: akkor a tétel a megfelelő alnaplóba jő. ilyen alnapló van a 285. és 286. lapon, melyeket, ha a 2 279. lapon bemutatott főnaplóval összevetünk, látjuk hogy utóbbinak 752. bevételi tétele az adóhivatali tárcza-alnapló 752 a 762. és 764. főnapló-tétel a dohánybevételi tárcza-alnapló 76 és 764/83. tétele alatt van számadásban. És így tovább a kiadásná

Az *átfutó* tételek pedig, mint ez a főnaplóból szintén kiveh a 288—289. lapon lévő forgalmi naplóban vannak számadásba t

A mint az *állami* tételek a tárczába és forgalomba: úgy jön esetleg a házi főnaplóból, ha benne vannak, az *idegen* tétele idegen számadó naplókba, esetleg alnaplókba. Az állami pénztára azonban az idegen gazdaságoknak külön számviteli naplóik lév *számadásul* ezek a számviteli naplók *magok* szolgálnak minden

Adóhivatali bevételi és kiadási tárcza alnapló 1894. október hóra.

Bevétel.

Tételszám	Mell. száma	A tárgy és a tárgyalás napja	Pénzösszeg: bankjegyekben frt	kr.	aranyban frt	kr.	ezüstben frt	kr.	kötvényekben frt	kr.	Főkönyv oldallapja
		— 1 —									
752 / 46	1	Selejtezett papirokért Polgár Benő által befizetett vételár	28	$93\frac{1}{2}$							
		— 31 —									
47		Fizetési előleg az állandó fizetési jegyzék 240—245. tétele szerint	130	42							
		Összesen	159	$35\frac{1}{2}$							

Elszámoltatott a forgalmi bevételi napló 231. cz. a.

Kiadás.

Tételszám	Mell. száma	A tárgy és a tárgyalás napja	Pénzösszeg: bankjegyekben frt	kr.	aranyban frt	kr.	ezüstben frt	kr.	kötvényekben frt	kr.	Főkönyv oldallapja
		— 1 —									
830 / 74	2	Fizetési előleg 20 havi részletben való visszafizetés kötelezettsége mellett Pethes Gyulának 1894. szeptember 30-án 52,671. sz. rendelet folytán	300	—							
		— 2 —									
835 / 75	2	Irodai és világitási átalány az adóhivatali személyzetnek október hóra	10	78							
837 / 76	2	Úti előleg Horváth Károlynak 1894. évi szeptember 30-án 62,838. sz. rendelet folytán	60	—							
		— 31 —									
77		Végelszámolás által az adó hivatali állandó fizetési jegyzék 240—245. tétele szerint	636	66							
		Összesen	1007	44							

Elszámoltatott a forgalmi napló 185. kiad. cz. a.

Kelt ... . 1894. október 31-én.

N. N.
pénztárnok.

N. N.
ellenőr.

Melléklet a forgalmi napló 234. czikkéhez.

Dohányeladási bevételi tárcza alnapló
1894. október hóra.

Bevétel.

Tételszám	Mell. száma	A tárgy és tárgyalás napja	Pénzösszeg bankjegyekben frt	kr.	aranyban frt	kr.	ezüstben frt	kr.	kötvényekben frt	kr.	Főkönyv oldallapja
		— 2 —									
762/82	1	A jászberényi biztosság által Tahy Benedek hevesi dohánytermelőtől beszodett termelési illeték	7	58							
764/83	1	Őrködési illeték Pethes Imre törökbecsei lakostól 1893. aug. 10-én 6749. számú rendelet folytán	76	45							
		— 31 —									
765/84	1	A dohányeladási segédnapló 239—248. tétele szerinti eredmény... ...	53	84							
		Összesen	137	87							

Elszámoltatott a forgalmi napló 234. czikke alatt.

Kelt .... 1894. október 31-én.

N. N.
pénztárnok.

N. N.
ellenőr.

esetben, midőn a számatvevő számtartóság helyben van. Midőn pedig nincs helyben: akkor az első feljegyzésű idegen-naplók *másolata* képezi a számadást. Megjegyzendő, hogy az idegen gazdaságok közé tartozó minden *alapról* csak egy pénztár és pedig az vezet *alapnaplót*, a melynél az alap mint *alappénztárnál* elhelyezve van. Az állami kézben lévő legtöbb alapra nézve a *központi* állampénztár szolgál olyanul. A nem alappénztár által valamely alap javára vagy terhére történt minden fizetés: az alább szóba jövő bizományos fizetések közé tartozik s mint ilyen a forgalmi naplóba jő.

Így ismerve a három számadási naplót, mielőtt ezek lezárását tárgyalnók: még a *forgalmi naplóval* kell behatóbban foglalkoznunk. A mint a tárczanaplók az állami, az idegen-naplók a nem állami *valóságos* vagyonváltozások számadását képezik: úgy képezi a forgalmi napló az *összes átfutó* kezelés számadását. Azokhoz, a miket idevágólag különösen a 13., 19., 50., 93., 94. és 97. §-ban elmondottunk, még hozzátesszük a következőket: 1. Forgalmi naplót csak az egységes rendszerű pénztárak, és pedig mindenik egyet vezet. 2. Annak minden hónapban első és utolsó tételét a házi főnapló kezdő és végző maradványa képezi, a minthogy ilyet csak a *tárczahitel* lerovásáról szóló tárczanaplók *nem*, hanem csakis az *összes* lerovást felölelő forgalmi napló mutathat ki. 3. Ezután a házi főnaplóból jönnek a pénzforgalom szoros értelemben vett tételei. Ilyenek: a szállítmányok és ellátmányok; a pénzváltás; előlegek és idegen pénzek; bizományos fizetések. *a*) Szállítmány alatt elküldött, beszolgáltatott pénztári fölösleget, ellátmány alatt pedig valamely pénztári hivatal által szükségeire kért és kapott összeget értünk. Minden pénztár számára külön meg van állapítva: legalább és legfeljebb mekkora összeget tarthat készletben. A fölösleget tehát ahhoz a pénztárhoz kell küldenie, illetőleg a mutatkozó szükségletek fedezésére ellátmányt rendszerint attól a pénztártól kell várnia, mely erre a czélra egyszer mindenkorra, vagy pedig esetről esetre kijelölve van. Az egyik pénztárnál kiadott szállítmány a másiknál bevett ellátmány által van kiegyenlítve, *b*) Ugyanígy egyenlítődnek ki a pénzváltási tételek is, melyek nagyobb értékű pénzdaraboknak kisebb értéküekkel, vagy ércz- és váltópénzzel más pénztárnál való kicseréléséből származnak. *c*) Olyan előlegeket és idegen pénzeket, melyek bármely körülmény folytán egyik tárczát sem illethetik, vagy legalább is előfordulásuk idejében nem állapítható meg, hogy melyiket illetik: a forgalmi naplóban

Forgalmi na

Bevétel.

A főnapló tétele és sorszáma	A mellékl. tétele és száma	Bevétel	Bankérték frt	kr.	Arany frt	kr.	Ezüst frt	kr.	Kötvények frt	kr.
748 / 226		Mult havi pénztári maradvány	1647	52	—	—	—	—	—	—
		— 1 —								
751 / 227	1	Ellátmány az aradi m. kir. adóhivataltól: Terey Jenőnek a nevezett hivataltól 619/1894. *A*) lajstrom számhoz előirt illeték tartozása és pedig tőkében 356 frt — kr. kamatban 12 „ 42 „	368	42	—	—	—	—	—	—
753 / 228	1	Az egri m. kir. adóhivatal által 1894. jul. havi birságalap pénztári hiányának fedezésére vett ellátmány megtérül, az 1894. okt. 1-én 49,339. sz. p. ü. ig. rendelet folytán és a *C*) birság napló 43. tétele alatti kiadással viszonylagosan	150	42½	—	—	—	—	—	—
		— 31 —								
		Végelszámolás által:								
229		Az igazságügyi tárcza naplóból	270	07	—	—	—	—	—	—
230		A közlekedési „ „	2819	26	—	—	—	—	—	—
231		Az adóhivatali naplóból	159	35½	—	—	—	—	—	—
232		A honvédelmi tárcza naplóból	150	—	—	—	—	—	—	—
233		A jogilletéki naplóból	1451	61	—	—	—	—	—	—
234		A dohányeladási naplóból	137	87	—	—	—	—	—	—
235		Az egyenes adó „	1532	80	—	—	—	—	—	—
236		A díjjövedéki „	87	39	—	—	—	—	—	—
		Összesen	8774	72	—	—	—	—	—	—

* Ez mind nincs szerkesztve.

1894. október hóra.

Kiadás.

A főnapló tétele és sorszáma	A mellékl. tétele és száma	Kiadás	Bankérték frt	Bankérték kr.	Arany frt	Arany kr.	Ezüst frt	Ezüst kr.	Kötvények frt	Kötvények kr.	A számvevőség forgalmi könyvének lapja	A számvevőség forgalmi könyvének tétele
		— 1 —										
827/179	1	A kolozsvári m. kir. adóhivatal által 220/1890. *A*) lajstrom tételhez beszedett illeték a m. kir. központi számvevőségnek 1894. szept. 16-án 726. számú átutaló jegyzéke szerint kiadatik (I. lajstrom 550. tétele)	43	26	—	—	—	—	—	—	—	—
		— 2 —										
834/180	1	Pénzszállitmány a m. kir. közp. állampénztárhoz...	1500	—	—	—	—	—	—	—	—	—
836/181	2	Nagy Jenőnek visszatéritett illeték fejében a buttyini adóhivatalnál előírt illetékből 1894. jul. 20-án 42,791. sz. rendelet folytán nevezett adóhivatal terhére kiadatik	52	38	—	—	—	—	—	—	—	—
		— 31 —										
		Végelszámolás által:										
182		Az igazságügyi* tárcza naplóból	2207	85	—	—	—	—	—	—	—	—
183		A közlekedési* „ „	478	92	—	—	—	—	—	—	—	—
184		A földmivelési* „ „	42	76	—	—	—	—	—	—	—	—
185		Az adóhivatali naplóból...	1007	44	—	—	—	—	—	—	—	—
186		A dijjövedéki* „	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—
187		A birói letét* naplóból	128	70	—	—	—	—	—	—	—	—
188		A függő államadóssági* naplóból	4	28	—	—	—	—	—	—	—	—
		Összesen	5483	59	—	—	—	—	—	—	—	—
		Pénztári maradvány a hó végével	3291	13	—	—	—	—	—	—	—	—
		Egyenleg	8774	72	—	—	—	—	—	—	—	—
		Kimutatása a pénztári maradványoknak:										
		A főnapló maradványa...	3291	13	—	—	—	—	—	—	—	—
		jövedéki birság maradványa...	728	46	—	—	—	—	—	—	—	—
		pénzügyi letét „ ...	212	29	718	32	—	—	10948	27	—	—
		igazságügyi „ ...	92	46	—	—	—	—	—	—	—	—
		közlekedési „ .	56	59	—	—	—	—	—	—	—	—
		1868. dézsma-kamat maradv...	390	41	—	—	—	—	—	—	—	—
		birói letét maradványa.	—	—	819	22	917	40	46728	32	-	-
		Összesen	4771	34	1537	54	917	40	57676	59	—	—

Kelt................1894. október 31-én.

N. N. pénztárnok. N. N. ellenör.

* Ez mind nincs szerkesztve.

kell elszámolni. Pl. a szállítmányokban és ellátmányokban, va
pénzváltás és az alább tárgyalandó pénztári zárlatok alkaln
tévedés folytán mutatkozó kisebb hiányok vagy fölöslegek.
előbbieket a felelős számadók terhére mint előlegeket, az utóbbi
mint idegen pénzeket számoljuk el addig is, mig a valószinű tév
kiderülvén, viszonylagos tétel által kiegyenlítést nyernek. A
fordulnak elő tényleg olyan előlegek, melyek nem valamely tár
hanem az állam egész gazdaságát terhelik. Pl. nagy elemi csap
idejében az államtól kért kölcsönök stb. *d*) Bizományosok az
fizetések, melyeket nem az illetékes pénztárak, hanem ezek he
más pénztárak teljesitenek. Ide tartozik különösen a fizetsége
az a nagy sorozata, melyről főleg az 50. §-ban *a—g*) alatt e
keztünk meg. A 2. és 3. alatt itt felsoroltak kiegyenlítésére a
galmi naplók birálatának és könyvelésének tárgyalása alkaln
még visszatérünk. 4. A forgalmi naplónak is lehetnek és nag
pénztáraknál vannak is alnaplói; mert az átfutó vagyonváltoz
némely csoportja, pl. az osztrák államadósság vagy közös n
díjak stb., néha oly tömegesen jelentkeznek, hogy ezeket a k
nyebb elbánás czéljából külön *forgalmi alnaplóban* számolju
Ezeknek aztán csak havi végösszege jő a forgalmi naplóba. 5
így az átfutó tételeket a házi főnaplóból egyenként, vagy a m
nyiben azokat a forgalmi napló alnaplóiban számoltuk volna el
utóbbiak végösszegét a forgalmi naplóba mind átvezettük:
ezután következik előbb az egyes tárcza, valamint az idegen na
és végül a forgalmi napló lezárása.

Ez a *lezárás* úgy történik, hogy tudvalevőleg a házi főn
ból számadás czéljából, csak az *egyes* tételeket és nem a kis na
napi sommáit is hoztuk át a tárcza- és a forgalmi naplóba.
hoztuk át pedig azokat azért, mert a havi lezárásnál a kis naplók
havi végösszegeit visszük be a fölöttök álló azokba a tárcz
naplókba, melyekbe a tételeket a hónap folyamán a házi főnapl
már átvezettük. A hónap végén ezeket az alnaplókat is lezá
s most ezeknek visszük bevételi és kiadási végösszegeit be az
a tárczanaplókba, melyek a hónap folyamán azokat az egyes tétel
a főnaplóból már átvették, melyekre külön alnapló szánva nem
A tárczanaplók tehát így vagy tételenként vagy sommásan, de
egész tárcza gazdaságának valamely pénztárnál előforduló e
fizikai vitelét felölelik. Végül a tárczanaplóknak úgy bevételi
kiadási végösszegei a forgalmi naplóba jönnek, melyben az 5. ala

szerint már is az átfutók előzetesen benne vannak. Megjegyzendő, hogy a pénzügyi tárczának nincs tárczanaplója, csak budgetjének czimei szerint tárcza*al*naplói vannak s hogy ezért ezek végösszegeik jönnek a forgalmi naplóba. E szerint ebben az egész állami kezelést elszámolván, ha a forgalmi napló így alakult bevételi oldalából a kiadásit levonjuk: mint *egyenleget* azt az összeget kell megkapnunk, mely az *államot* a pénztárában levő készpénzből *megilleti*, és melynek a házi főnapló az napi hasonló összegével is egyezni kell. Ehhez az állami készletet mutató egyenleghez jönnek a külön vezetett idegen gazdaságok házi naplóinak *maradványai.* Ekkor azután a forgalmi napló *végösszege* a hivatal pénztárában levő *összes készletét* mutatja, mely végösszeg és készlet újból a házi főnapló zárösszegével kell hogy egyezzék. A hivatal egész pénzkezeléséről így képezi a házi főnapló a számvitelt és a forgalmi napló a számadást. Különben a naplózásról a 292. lapon látható próbát szokták szerkeszteni.

6. §. Egyéb számadások.

Ezek alatt értjük a rovat- és a raktárszámadást.

a) ~~Tudvalevőleg a pénztárak naplókkal~~ visznek és adnak számot. Ez mint szabály azonban csak az egységes pénztárakra érvényes; mert a házi pénztárhivatalok egy része ú. n. *rovatszámadást* ~~szerkeszt.~~ Ezt úgy kell érteni, hogy azok az *intézetek*, melyeknek ~~házi~~ pénztárhivatalaik vannak, eredetileg csak ezen egy pénztár fölött rendelkeztek. Ezért gazdaságuk kezdetleges volta és így forgalmuk csekélysége megengedte, hogy külön számtartóságot *ne* rendezzenek be. Hanem hogy a pénztárnál már úgy is számtartóskodó személy: az ellenőr töltse be a gazdaság vezetésére nézve is azt a hatáskört. Az vezet tehát nem csak a pénztár *kezeléséről* naplót, hanem a gazdaság *jogi* viteléről a kis gazdaságnak megfelelő kis házi tárczakönyvet és végzi a házi számtartóság némely más teendőjét. Szerkeszt tehát nem csak naplószámadást, hanem ugyancsak számadás czéljából, az általa vezetett könyvből is nagyobb időközönként, pl. negyed, fél vagy egész évenként *kivonatokat* ad. Minthogy pedig az általa vezetett tárczakönyvek számlái is az átalános szabálynak vagyis: az intézeti költségvetés rovatainak megfelelőleg vannak berendezve, és minthogy az abból szerkesztett kivonatok a könyv tartalmát tehát a költségvetés *rovatai* szerint mutatják: ezért a könyv-

BEVÉTEL

Forgalmi napló		Igazságügy		Közlekedés		Adóhivatal		Honvédelem		Illeték		Dohányeladás		Egyenes adó		Díjjövedék		Földmivelés		Birói letét		Függő államadósság				Együtt	
frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr	frt	kr	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1647	52	23	48	2819	26	28	93½	150	—	202	35	22	72	1242	93	62	39	—	—	—	—	—	—	—	—	6199	58½
368	42	246	59	—	—	130	42	—	—	1249	26	7	58	242	39	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2269	66
150	42½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	76	45	24	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	251	77½
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	31	12	22	58	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	53	70
2166	36½	270	07	2819	26	159	35½	150	—	1451	61	137	87	1532	80	87	39	—	—	—	—	—	—	—	—	8774	72

KIADÁS

Forgalmi napló		Igazságügy		Közlekedés		Adóhivatal		Honvédelem		Illeték		Dohányeladás		Egyenes adó		Díjjövedék		Földmivelés		Birói letét		Függő államadósság				Együtt	
frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr	frt	kr	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
43	26	18	42	478	92	300	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	—	42	76	128	70	4	28	—	—	1034	34
1500	—	1000	—	—	—	636	66	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3136	66
52	38	560	94	—	—	10	78	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	624	10
—	—	628	49	—	—	60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	688	49
1595	64	2207	85	478	92	1007	44	—	—	—	—	—	—	—	—	18	—	42	76	128	70	4	28	—	—	5483	59

ből igy szerkesztett számadást *rovatszámadásnak* nevezik. Némely házi pénztárnál a fizetési okmányokat a rovatszámadásokhoz csatolják, s a naplókat üresen küldik be. Az ellenkező helyesebb volna, ha mind a kétféleképen rossz nem volna. Különben is a házi pénztáraknál nem a pénztári ellenőrre kell bizni a számtartósági teendőket, hanem inkább a számtartóságot kell megbizni a pénztár ellenőrzésével. Más szóval: lehetőleg függetlenné kell tenni és minden tekintetben elválasztani a vagyont kezelő hatáskört és személyeket az ellenőrködő hatáskörtől és személyektől.

b) A saját hivatalos használatra adott anyagok, mint a tüzelő- és irószerek stb. csak akkor szoktak számatadás terhe alatt kezeltetni, ha nagyobb mennyiségben fordulnak elő. Ilyenkor is ezeknek nyilvántartása és ellenőrzése csak valamelyes számtartás segélyével lehetséges. Ha azonban az anyagok nem saját használat, hanem megőrzés és készentartás, vagy esetleg továbbadás czéljából lesznek a kezelő hivatalra bizva: ekkor azok *raktárilag* kezelendők és épen rendszeres számtartást kell róluk vezetni. Egészben ugyanazok a szabályok érvényesek az anyagkezelésről és számadásról is, mint a minőket a pénzkezelésnél és számadásnál láttunk. Itt is ügyelni kell, hogy az összegek kellő időben, mennyiségben és minőségben vétessenek be vagy adassanak ki; hogy minden vagyonváltozás okmányolva legyen; hogy a raktárkezelő az anyagot rendben és alkalmas helyen tartsa. Az álló tőkéről, vagyis: tartósabb használatra szánt javakról, mint az ingatlanokról, gépekről, műszerekről, bútorokról, eszközökről, tudományos gyüjteményekről, kép- és könyvtárakról stb. úgy is az állami zárószámadásnál ismertetendő leltárt és ezekhez ú. n. törzskönyveket kell vezetni. Az összes *anyagforgalom* azonban, s nevezetesen: a termelés, gyártás, vásárlás, szállitás, üzleti kezelés stb. folytán mutatkozó bevételek, valamint a feldolgozás, fogyasztás, eladás, elküldés, károsodás, kopás, apadás, párolgás, száradás stb. miatt létrejövő kiadások mennyiségileg, minőségileg, sőt lehetőleg érték szerint is az anyagfőnaplóban, s a vagyont csoportonként részletező al-, segéd- stb. naplókban számolandók el. Mind e számadások berendezését, számát, minőségét, zárlatuk és beküldésük módját és idejét, az elszámolandó anyagok és tárgyak fő- és alcsoportjaihoz és természetéhez képest, a részletes utasitások határozzák meg.

Csak a hivatalos használatra szánt nyomtatványokról jegyezzük itt még meg, hogy ezek kétfélék, ú. m.: a *szoros* és az egyszerű számadás alá tartozók. Az elsők: az úgynevezett kimetszvények,

bárczák, különösen az oly elszámolási ágaknál szükségesek, mel
nek vagyonváltozásai előre meg nem határozhatók, s így bajos
ellenőrizhetők. Ezért az ily fizetésre vonatkozó okmányok rendesen
egyenlő tartalmú részből állanak. A szelvénybárczát nyugta gyan
fizető kezébe adjuk, a törzsbárcza pedig számadási okmányk
kezelő hivatal kezében marad. Az utóbbinak tehát a hiányzó
czákért készpénzzel kell számolni. Minthogy azonban az így hiá
bárcza könnyen visszaélésekre adhat alkalmat: a szoros számadá
tartozó nyomtatványokat *darabonként* kell számolni. Az egyszerű s
adás alá tartozó nyomtatványok rendesen csak rizsmaszámba jön

117. §. A számadások fölszerelése és beküldése.

A számadások *fölszerelése* alatt azoknak a pénztári okmán
kal való ellátását értjük. Ezek tudvalevőleg azok az okmán
melyek a számadásokban előforduló vagyonváltozásoknak *jog*
ságát és *valódiságát* igazolják. Az elsőre szolgálnak az utalván
vagy ezeket helyettesitő más rendeletek és ezeknek lehető me
leteik. Az utóbbiak alatt pedig a fél által adott nyugtákat, e
nyugtákat, mellékleteikkel együtt kell értenünk. Minden jegy
lajstrom, segéd-, mellék- és alnapló, okmányaival együtt mellék
képezi annak a fölötte álló naplónak, melybe végösszege át
vezetve, s melynek czímlapjain az összes mellékletek így al
száma följegyzendő. Ha egy tételnél a melléklet hiányzik: ez k
úgy az illető számadási, mint a házi főnaplóban megjegyzendő
utóbbi mellőzhető akkor, ha a hiányzó okmányokról a pénztár k
nyilvántartást vezet. Ha az ily hiányzó okmányokat később b
rezzük, azok a folyó számadásokhoz külön csatolandók.

A számadásokat mindig a közvetlen elöljáró hatóság szá
tóságához kell küldeni, *két* beküldési jegyzék kiséretében. Eze
a jegyzékekben mindazok a naplók felsorolandók, melyeknek
összegeit közvetlen a forgalmi naplóba vezettük be. A jegyz
egyik példánya a számadó főtisztek által aláirandó, oly cz
hogy az a számadásokat átvevő számtartóságnál ellennyugta gya
maradjon. A jegyzék másik példányát aláiratlanul küldjük az
járó számvevőséghez, hogy ez azt a számadások átvételének eli
réseül aláirva, nyugta gyanánt küldje vissza a pénztárhoz. A s
adások a beküldési jegyzékek kiséretében gondosan csomagolv
közvetlen elöljáró hatóság számtartóságának czíme alatt, ve

mellett adandók postára. Ha a számadások mellékletei között értékek, (pl. szelvények, kötvények stb.) fordulnának elő: ezek nem a számadásokkal, hanem nemeik szerint külön csomagolva küldendők az illető szakszámtartósághoz. A borítékokra ezek tartalmát, pl. az államadósság nemét, a darabok számát, névértékét stb. világosan fel kell jegyezni. A beérkezett számadásokat a számvevőség a beküldési jegyzékkel összehasonlítja, darabszám szerint átveszi, s ha hiánytalannak találja, megjegyzés nélkül aláírja a mondott jegyzéket. Ellenkező esetben a mutatkozó hiányokat (többletet, kevesebbletet, téves följegyzést stb.) azon felsorolja, s úgy küldi aláírásával vissza a számadó pénztárhoz.

Az átvevő számtartóság ezután arról győződik meg, hogy a részletekről szóló számadások végösszegei számszerűleg helyesek-e? s hogy fokról fokra az illető naplókba, s újból ezeknek végösszegei a forgalmi naplóba helyesen lettek-e bevezetve? E czélból a számadások végösszegeit számszerint megvizsgálja, vagyis: utánszámítja, s ezeknek az illető napló számadásba lett átvezetését megtekintvén: az így megvizsgált összegeknek és átvezetésüknek helyességét igazoló kézjegygyel látja el. Ezt az eljárást *számszerű birálatnak* is mondják és megejtése mindig annak a számtartóságnak dolga, mely a számadásokat legelőbb kézhez kapja, s mely azután a saját hatáskörébe tartozó naplókat magánál visszatartja és a többieket az illetékes számtartóságokhoz az előadott módon kiállított kettős beküldési jegyzék kiséretében küldi el. A vagyonkezelő hivatalok az így szerkesztett havi számadásokon kivül, s ezekkel egyidejűleg azokat a más havi, évnegyedi, félévi vagy egész évi beadványokat is fölterjesztik az elöljáró hatósághoz, melyeknek szerkesztésére a kezelő hivatalok külön utasítvák.

118. §. A vagyonkezelésnek és számadásnak biztosítékai.

Ezek a biztosítékok: 1. erkölcsiek és 2. anyagiak.

1. Az erkölcsi biztosíték: a vagyont kezelők *a) becsületessége, b) műveltsége* és *c) hivatali felelőssége. a)* A pénztári és raktári tisztviselők kinevezésénél kiváló gondot fordítanak ezeknek kifogástalan *becsületességű* előéletére. Szolgálatuk ideje alatt pedig minden tekintetben oly magatartásra kötelezvék, mely eljárásuktól minden gyanut, félrevezető alkalmat távol tart. Így ugyanazon pénztári hivatalnál fel- és lemenő rokonságban, másodizű sógorságban, harmadizű oldalrokonságban,

valamint fogadott gyermeki viszonyban állók nem alkalmazhatók. Nem szabad nyerészkedéssel járó mellékfoglalatosságot űzni, jutalmat — ép úgy mint más tisztviselőnek — közvetve sem szabad elfogadni. Ha pedig ilyen mégis reájok tukmáltatnék: azt azonnal letétbe helyezni s följelenteni tartoznak. *b*) Műveltségüket illetőleg pedig az intéző körök törekvése oda irányul, hogy általában legalább is középtanodát végzett és különben kellő szakismeretekkel is biró egyének neveztessenek ki. *c*) Minden tisztviselő első sorban hivatalilag felelős úgy a saját, mint az alája rendelt személyzet cselekményeiért vagy mulasztásaiért. Így a számfejtő felelős az általa számfejtett összeg helyességeért, ha a bejegyzés melynek alapján a számfejtés történt, helyes volt. A pénzértékek és okmányok átvevője, a menynyiben kivülről felismerhetőnek bizonyul, felelős azok helyességeért, a naplózó a naplózásért, a pénzkezelő a kézi pénztár helyességeért stb. Ide tartozik a főtisztek együttes működésének viszonya is, mely szerint az ellenőr befolyásolja a pénztárnok kezelését, ez pedig az ellenőr számvitelét. Minden tett vagy mulasztás, mi által a kezelőkre bizott tárgyaknak, jövedelemnek, a szolgálat rendjének biztossága szenved vagy csak a hivatalnak tekintélyét veszélyezteti: egyszerű, súlyos és legsúlyosabb szolgálati vétség, mely irásos megrovással, pénzbirsággal, az előléptetés megvonásával, kisebb fizetésbe való áthelyezéssel, vagy végül hivatalvesztéssel büntethető.

2. Anyagi biztositékul szolgál *a*) a főtisztek szolgálati biztositéka, *b*) az értékeket tartalmazó szekrények kulcsainak megosztott őrzése és *c*) más egyéb intézkedések. *a*) Az *anyagi felelősség* háromféle lehet: *α*) egyénenkénti, — particularis — ha a bekövetkezett kárból az egyesek által okozott rész megállapitható; *β*) egyetemleges, — solidaris — midőn nem határozható meg, hogy a bekövetkezett kárnak ki, mily részben, okozója? ekkor mindazok, kik az előidézett kárnak közvetve vagy közvetlen okozói, azt egyetemlegesen, vagyis egyik a másikért és mindenik az egészért tartoznak viselni; végül *γ*) szükségbeli, — subsidiaris — ha az egyetemlegesen megtéritendő kár, a többiek vagyontalansága miatt csak egytől szedendő be. Arról, hogy a pénztári tisztektől az általuk megtéritendő öszszegek, vagyis: téritmények beszedhetők legyenek, annyiban gondoskodva van, hogy rendszerint hivatali eskü letételére — a melytől kezdődik hivataloskodásuk, s élvezik fizetésüket — addig nem bocsáttatnak, mig a szolgálati biztositék letételét nem igazolják. Ez az államnak a tisztviselő számadói működéséből eredő követelései

biztositására szolgál, a melyből tehát más követelések csak külön birósági végzés alapján fedezhetők. A biztosíték 1868. április 21-ig az illetőnek egy évi fizetéséből állott, s állami hitelpapirokban is letehető volt. Az említett idő óta azonban az készpénzben és pedig a fizetés $^{2}/_{3}$-adával felérő összegben teendő le. Vannak az egyes ágazatokban kivételes intézkedések is. Ha valaki a biztosítékot egyszerre egy összegben letenni nem képes: megengedik neki, hogy tiszti fizetéséből legföljebb 36 havi egyenlő részletben levonathassa. A letett összegről a letevő okmányt nyer s mihelyt 50 forintot elért az, az állam függő adósságának részévé lesz és 4%-kal kamatozik, mely évi kamatot oda utalványoznak, a hol azt jogositott $^{1}/_{2}$ évi részletekben fölvenni óhajtja. A biztosíték csak a letevőnek számadással járó hivataltól való visszavonulása és az általa szerkesztett számadásoknak helybenhagyása után nyerhető ki; addig minden egyéb követelést kizárva és megelőzve, egyedül a számadási vagy más térítmények fedezésére lesz fordítva. Egyébiránt a pénztári tisztviselő felelőssége nemcsak a biztosítékra irányul, hanem ennek elégtelensége esetében a kezére bizottakért egész vagyonával felelős. *b*) Úgy a fő-, mint a napipénztári szekrények *kulcsai* a főtisztek között meg vannak osztva oly módon, hogy azokba egymás nélkül nem juthatnak, s így azokat mindig együtt kell felnyitniok. A szekrények összes kulcsainak egy kézbe jutni még különböző időkben sem szabad. Azért, ha a kulcsot tartó főtisztek közül valamelyik távozni készül: ez csak a kulcsok átadása után történhetik. Ekkor azonban egy kulcsnak sem szabad oly kézbe jutni, melyben az illető szekrény ellenzárának kulcsa már megfordult. Ha a pénztári főszekrénynek harmadik kulcsa is van: ekkor ez a netán helyben lévő elöljáró hatóság egyik tagjánál áll. *c*) A pénztárakban lévő értékek physikai megőrzése céljából a pénztári helyiségeknek és szekrényeknek lehetőleg viz- és tűzmenteseknek, nemkülönben a betörés ellen, fegyveres őrség által is kellően biztositottnak kell lenni. A helyiség kulcsai a főtiszt lakásán őrizendők, s még a pénztári hivatal szobáinak tisztogatásánál is egy tisztnek jelen kell lennie.

119. §. A pénztárzárlatok és vizsgálatok.

A vagyont kezelő tisztviselők hivatali és anyagi felelősségének gyakorolhatása céljából a pénztárakban rendes és rendkivüli zárlato-

kat és vizsgálatokat szoktak tartani. A rovancsolás elnevezés sen magyartalan és ezért mellőzük.

1. A *rendes* zárlat és vizsgálat az, melyet állásukból k lag maguk a felelős főtisztek a kisebb pénztáraknál napo nagyobbaknál hetenként és mindkettőnél minden hó végén tar *a*) A 114. §-ban tárgyalt számvivő naplók *napi* lezárása alkalm főtiszteknek egyszersmind arról is meg kell győződniök, hogy összeg, melynek a havi főnapló végösszege szerint a pénz lenni kell: csakugyan ott van. És ha a főnapló és a pénzt talma között különbség mutatkozik: a főtiszteknek a pénztári taltól addig eltávozni nem szabad, míg ez a különbség vagy fi vagy pedig a különbözeti összegnek a forgalmi naplóban v számolása által kiegyenlítve nincs. *b*) *Heti* zárlat és vizsgála desen csak a három állampénztárnál (106. §.) van; mert eze galmuk nagyságánál fogva főnaplót nem vezetnek, hanem már *vitel* czéljából azokat a szaknaplókat vezetik, melyekről a 115. mint számadó naplókról szóltunk. Házi használatra a főnapló h vagyis: arra, hogy a kezelés bármely esete iránt bármely o felmerülhető kérdésre felvilágosítást adhassanak: másodlatokat kesztenek mindazokról a naplókról, melyeket *nem* helyben számtartósághoz küldenek be. A kezelés közben pedig a kézi tárosok kézi jegyzékeket vezetnek és naponként ezek lezárása ján csak a kézi pénztár szekrényét vizsgálják meg. A pénzt szekrénye csak hetenként kerül vizsgálat alá és pedig ekkor tartalmát az előbb említett számadó naplókból, ezeknek form lezárása nélkül úgy számítják ki, mint ezt a 115. §-ban a sz naplók havi lezárásánál láttuk. Ekkor is meg kell győződni a tár állapotának a naplók eredményével való megegyezéséről. havi vizsgálatot valamennyi pénztárnál a számadó naplók ha zárásakor kell megejteni.

2. A rendkívüli zárlat és vizsgálat vagy váratlan, vagy a főtisztek változásánál, avagy egyéb rendkívüli esetben szoko fordulni. *a*) A pénztár *váratlan* megvizsgálását elrendelhe közvetlen elöljáró hatóság és az e felett álló miniszterium, — ez utóbbinak előleges értesítése mellett — az állami szám szék. A pénztárvizsgálat kiterjed az illető hivatal összes mű sére, tehát: a pénz-, az okmány-, a raktárkezelésre, a leltár gyakra, az értékek biztonságára, az egész ügyvitelre és tartásra. A kiküldött vizsgálónak magával kell vinni: a vizs

iránt hozzá intézett rendeletet, kivéve ha ő maga az elöljáró hatóságnak a pénztárhivatalnál ismert főnöke; továbbá az ilyen váratlan vizsgálatokról szóló szabályzatot; a pénztárhoz küldött szállítmányok jegyzékét; egy hivatalos vagy magánpecsétet és végül a pénztárnak mult havi pénzmaradványait kimutató jegyzéket, melyet a vizsgáló biztos az őt kiküldő hatóságnál vagy az e mellé rendelt számtartóságnál szerezhet meg. A vizsgáló biztosnak szigorúan ügyelni kell arra, hogy vizsgálata a pénztárra nézve csakugyan *váratlan* legyen. Mihelyt a vizsgáló biztos a pénztárnál megjelent, a számadó tisztektől megkérdi, nincs-e a hivatal birtokában naplózatlan fizetési okmány és pénz? avagy fizetés nélkül naplózott okmány? Megjelölteti továbbá mindazokat a szekrényeket, melyekben értékek — különösen pénz — vannak elhelyezve, s azokat bezárja. A kulcsokat a hivatal főtisztjei által lepecsételtetve, magához veszi és a pénzes szekrényeket és pénzes kamarát saját pecsétnyomójával lepecsételi. A lepecsételés különösen akkor szükséges, midőn a vizsgálat egy nap alatt be nem fejezhető. Ezután a számadó tiszteket az előbb említett okmányok és pénzek iránt jegyzőkönyvileg kihallgatja. Ha a naplózatlan okmányok ellen kifogás nem merül fel, azokat naplóztatja. A többiekről a pénztárnak nyugtát ad és azokat a fölvett jegyzőkönyvvel együtt, az egésznek körülményes leirása mellett a vizsgálati jelentéshez csatolja.

A vizsgáló biztos ezután az összes számadásokat előkéri és ezekből a magával hozott szállítmányi jegyzék segítségével meggyőződik, ha vajjon a szállítmányok kellően bevételezve vannak-e? s hogy a pénzküldeményekről vannak-e nyugták? Ha ez irányban szabályellenességek mutatkoznak, a biztos kötelessége a kincstár érdekei megóvására a kellő intézkedéseket azonnal megtenni. Ezután azt vizsgálja meg: vajjon a számadások kellően vannak-e okmányolva. Különös figyelmet fordít arra, hogy a viszonylagos tételek egyezzenek, azaz: ha valamely naplóban egy tétel mint keresztül vezetett kiadás jelentkezik, ugyanezen tételnek egy más megfelelő naplóban, mint bevételnek kell elszámoltatni. Mindezek után a naplókat *sajátkezűleg lezárja*, vagyis váratlan vizsgálati záradékot vezet azoknak szöveghasábjaiba. Például így: váratlan pénztárvizsgálat alkalmából 52. tételtől 73. tételig ötszáz huszonnyolcz (528) frt 13 krral lezárta 1895. márczius 1-én. N. N. vizsgáló biztos.

A záradékot még aláirják a felelős főtisztek és esetleg a vizsgáló bizottságnak más tagjai. Ha így az összes számviteli és szám-

adási naplók lezárása alapján a pénztári készlet mennyiségét megállapitotta: következik annak megvizsgálása, ha vajjon a számtartásszerű pénztári készlet a pénztárban megvan-e? E czélból az összes pénztári szekrényekben lévő készletet a biztos jelenlétében a főtisztek, esetleg pénztári más tisztek megolvassák. Ennél az alkalomnál is ugyanazon eljárás követendő, melyet a pénztári hivataloknál, ugyancsak az értékek átvétele alkalmából ezek vizsgálatára nézve már ismerünk. Ha a pénzszekrényekben a naplószerűleg megállapitott készletnél kevesebbet találtunk, akkor azon összeg, mint a felelős számadóknak adott megtéritendő előleg a forgalmi naplóban kiadásba teendő, ha pedig több találtatnék, a többlet mint idegen pénz bevételezendő. Csekély, két forintot nem tevő különbségeknél, ha egyébiránt sincsenek gyanusitó körülmények, megengedhető, hogy a hiányt a számadó tisztek azonnal, minden további hivatalos tárgyalás nélkül megtérithessék. Ellenben nagyobb különbségeknél, a vizsgáló biztos kötelessége, a különbözet létezésére befolyó minden körülményt kipuhatolni és gondoskodni a kincstár érdekei megóvásáról, esetleg a felelős számadóknak állásuktól való felfüggesztése által is. Ily módon a pénztárt és okmánykezelést megvizsgálva, a biztos kiterjeszti figyelmét a rak- és leltári tárgyakra is, s ezeket a nyilvántartásukra szolgáló anyag- és pénznaplók, valamint a leltár alapján a vizsgálati tárgyak természetének megfelelő szemle alá veszi. Meggyőződést kell szereznie arról is, ha vajjon a pénztári kezelés biztonságára előirt intézkedések foganatosittatnak-e? s hogy egyáltalában a pénztárban úgy az ügykezelést, mint a számvitelt a szabályok értelmében eszközlik-e?

Az igy végrehajtott pénztári vizsgálatról az erre a czélra készen álló nyomtatványon „lelet“, vagyis: a naplók végeredményeit és a pénztári készletet kimutató jegyzéket kell szerkesztenie. Ebben mindenekelőtt a főnaplónak, azután a forgalmi- és tárcza,- valamint a többi külön naplónak zárösszege, vagyis: az mutatandó ki, hogy a pénztárba mily összegnek kell lenni. Ezután a kipuhatolt pénztári készletet, a különböző pénznemek szerint sorolja fel és pedig, ha fő- és kézi pénztárak léteznek, mindezek tartalma külön tüntetendő ki. A készpénz után azok a már emlitett okmányok sorolandók fel, melyek valamely akadály miatt elfogadhatók nem lévén, utólagosan sem voltak naplózhatók. Ezek után az összeg számokkal és betűkkel kiirandó, s a pénztári készlet és a számadási maradvány összehasonlitásánál mutatkozó többlet vagy hiány fejezendő ki, mire

a leletet, a vizsgálatnál cselekvőleg és szenvedőleg részt vettek: aláírásukkal megerősítik. Hasonló az eljárás a raktári készletek megvizsgálásánál is; természetesen a vizsgálati lelet hasábjainak alkalmazkodni kell a vizsgált tárgyakhoz. A vizsgálati leletet ezután jelentés kiséretében, a vizsgálatot elrendelt hatósághoz terjesztjük fel. E jelentésben a biztos, a megvizsgált pénztári hivatalra vonatkozó minden intézkedéseit, észrevételeit elmondja, a netán fölvett jegyzőkönyveket pedig mellékleteivel együtt csatolja. A hatóság ezt a jelentést rendszerint számtartóságának adja ki, mely a jelentésben foglalt, s a számtartásra vonatkozó esetleges észrevételek folytán a saját hatáskörében a szükséges intézkedéseket, illetőleg a hatóságnál a kellő indítványokat ezek iránt megteszi és konstatálja a zárlat alkalmával készült záradékok alapján a hozzá érkezett naplók *azonosságát.*

b) A rendkivüli zárlat és vizsgálat előfordulhat továbbá a számadó főtisztek között előforduló változásoknál, midőn ezek egyike vagy másika véglegesen vagy ideiglenesen, de legalább 14 napnál hosszabb időre távozik. A zárlatnál és átadásnál nem csak az átvevőnek, hanem az átadónak is mindenkor jelen kell lennie. Haláleseteknél, vagy pedig akkor, midőn a számadó tisztviselő betegségnél vagy egyéb oknál fogva akadályozva van az átadásnál megjelenni: ennek örökösei, vagy meghatalmazottja hivandók meg, s a körülményekhez képest az illető gyámhatóságnak is jelentés teendő a végett, hogy az átadó tisztviselő érdekében az átadáshoz gondnokot, vagy képviselőt rendeljen ki. A zárlatot a szerint eszközöljük, a mint a kérdéses állomást véglegesen, vagy pedig csak ideiglenesen adjuk át. Az első esetben az egész hivatalra, az utóbbiban csak a pénz-, okmány- és anyagkezelésre terjesztendő ki. A kezelés alatt lévő naplókhoz és lajstromokhoz az összes mellékletek csatolandók, hogy az átvevő tiszt azokat az egyes tételekkel összehasonlíthassa, s az elszámolt összegek valódiságáról, valamint arról is meggyőződjék, hogy a mellékletek, — melyekért azontúl ő felelős — rendben vannak-e?

A naplók lezárásánál a záradékban a zárlatnak oka, valamint az átadó és átvevő tisztviselők nevei fölemlítendők. Megjegyezzük, hogy ez alkalommal is úgy, mint a váratlan vizsgálatnál, minden naplózáradékban az első és utolsó czikk, a melytől a meddig a zárlat tartott, megemlítendő. Az ily módon lezárt naplók eredményeit ezután a leletben bevételeik és kiadásaik szerint összeállítjuk. A

pénz megolvasása, az okmányok és egyéb értéktárgyak átadása, illetőleg átvétele, úgyszintén a fölfedezett hiányok vagy feleslegek tekintetében, nemkülönben a pénz, okmányok, anyag és a többi elszámolás alatt lévő tárgyak kezelésére nézve, a más helyt már elmondottak szolgáljanak mérvadóul. Az egész esetről és a netalán mutatkozó hiányokról jegyzőkönyv veendő fel, melyet úgy az átadó, mint az átvevő tisztek aláírnak, s a mely mellékleteivel együtt az átadás napjától számitandó 4 nap alatt, az elöljáró hatósághoz terjesztendő fel.

c) Rendkivüli zárlatot és vizsgálatot kell megejteni végül akkor is, midőn valamely rendkivüli esetnek hordereje a pénztár állapotára számszerüleg csak ez úton állapítható meg. Ilyenek az elemi csapások, a betörés, sikkasztás, stb. Utóbbi esetekben a zárlat csak előzménye a vizsgálatnak, melyet az illetékes hatóságnak a tényálladék szakszerü megállapitása czéljából megindítani kell, megállapitandó, hogy az elkövetett sérelem fegyelmi úton büntethető, avagy rendes biróság elé tartozó vétség-, avagy épen bűntett-e?

XV.

BIRÁLAT.

120. §. A birálat fogalma és különfélesége.

Midőn a számtartóság a 117. §. szerint, a számadásokat további tárgyalás czéljából megkapja: legelőször is azokat a számadási *állománykönyvbe* jegyzi. Ez egy segédkönyv, melyben a számadások beérkezési napjától elkezdve, minden darab számadás tárgyalásának minden mozzanatára nézve hasábbal bir. Tehát, hogy minő számadások, mikor, kinek osztattak ki birálat czéljából? ez minő észrevételeket tett? ki vizsgálta ezeket fölül? és mikép lettek elintézve? stb.

Hogy egyik vagy másik számadás mily irányban, mily mértékkel stb. birálandó meg: ezt az egyes gazdasági ágak természete határozza meg; mert oly esetekben, midőn a számtartóságnak a számtartás előzetes fokainak gyakorlására alkalma nem volt: ezeket utólagosan a birálatnak kell pótolnia. Ezért minden számvevőnek a birálandó számadás tárgyára vonatkozó *törvényeket*, *szabályokat*, *utasításokat*, *szerződéseket* stb., továbbá a birálandó számadás szerkezetét, czélját, összefüggését teljesen ismernie szükséges.

Számtartási értelemben *birálat* alatt azt az eljárást értjük, mellyel a gazdasági számadások és ez által a gazdaság mibenlétéről meggyőződést szerzünk. A birálat lehet *számszerű* és *érdemleges*. Az *előbbi* alatt a számadásoknak tisztán csak mennyiségi szempontból való: számtani megvizsgálását értjük. Ezt a birálatot a 117. §-ban elmondottakon kivül, minden birálónak legelőször kell, minden számadáson megejteni. Az *érdemleges* birálat pedig az, midőn a számadásoknak nemcsak mennyiségi, hanem minőségi mibenlétéről, nevezetesen az előfordult vagyonváltozásoknak jogosságáról és valódiságáról is meggyőződést szerzünk. Ez a birálat lehet közönséges és minősített.

A *közönséges* birálat az, midőn a vagyonváltozás minőségéről a csa-

tolt utalványnak és nyugtának, az illető számadási tétellel való egyszerű összehasonlítása alapján győződünk meg. Ellenben a *minősített* birálatnál ezt a meggyőződést, a tételnek az okmányokkal való közönséges összehasonlítása alapján megszerezni nem lehet, hanem arra valamelyes szak-, avagy épen magasabb természetű ismeretek szükségesek. Ha a minősített birálathoz szakismeretek szükségesek: akkor ezt *szakbirálatnak* mondják.

Ezek mellett a következőkre kell figyelni: 1. A számadásoknak a meghatározott időben be kell érkezniök és szükséges kiterjedniök arra az egész időre, melyről szólniok kell. 2. Kellő alakban szerkesztve és a felelős számadók által aláírva kell lenniök. Vakarásnak vagy olyasminek, mely a számadás valódiságát kétségessé teszi, azokban előfordulni nem szabad. 3. A későbbi számadásnak tétel szerint csatlakozni kell az előbbihez és különösen megfigyelendő, hogy a pénztári vagy raktári maradványok és készletek egyik hónapról a másikra helyesen és azon naplóba vitetnek-e át, a hova tartoznak? s ne hogy a bevételek és kiadások össze legyenek keverve. 4. A számadások mellékleteikkel tételről tételre összehasonlítandók, hogy ezek igazolják-e mindazt, a mi igazolandó és az összegek minden irányban utánszámítandók. 5. A csatolt pénztari okmányok, különösen a kiadásoknál behatóan megvizsgálandók, ha valjon azok szabályszerűek, hitelesek, s hogy minden tekintetben kellően vannak-e szerkesztve. A pénztári számfejtés szabályszerűsége a számfejtési záradék, a teljesités esedékessége, a levonások, viszontszolgálmányok, bélyeg stb. mind vizsgálat alá veendők. 6. Épen ezért a pénztári számfejtés és birálat egy személyben *összeférhetlen*, egymást kizáró eljárások, úgy hogy a ki számfejtett, annak ugyanazt a számadást birálni nem lehet. 7. A kifogástalan tételek és okmányok láttamozandók a biráló által. Ha utólagosan jóváhagyandó fizetések történtek: e jóváhagyásnak a pénztár által kellő időben leendő bemutatására különös figyelmet kell fordítani. 8. Ha a számadásban átfutó kiadások jelentkeznek, melyeknek bevételkép kell előfordulniok, avagy ha a pénzkiadás megfelelő értékpapir- vagy anyagbevétellel áll összefüggésben: ekkor a kiadási tétel szövegében idézett bevételi czikknek létéről kell meggyőződni. Ebből a czélból, ha a megfelelő bevétel talán ugyanazon számadásban vagy ha másban is, de úgy fordul elő, hogy a biráló által személyesen megtekinthető: ekkor arról személyesen meggyőződik. Ennek megtörténte jeléül, a bevételnél a kiadási, a kiadásnál a bevételi tétel

számát és idejét idézve: a tételeket kézjegygyel látják el. Ilyen az *ellenszámolás* rövid úton. Ha azonban a megfelelő bevétel pl. a távolság miatt személyesen meg nem tekinthető számadásban fordul elő: ellenszámolási (számviszonyítási, számellentételezési, számszembesitési stb.) *kimutatást* szerkesztenek. Ebben az ellenszámolandó kiadási tételeket lehető teljesen felsorolják és ahoz a számtartósághoz küldik, a hol a keresett számadás, illetőleg viszonylagos tétel van. Ez a számtartóság a kiadási tételek megfelelő bevételezéséről a nála lévő számadásból meggyőződik, s ennek megtörténtét a számviszonyítási kimutatáson elismeri, illetőleg minden egyes tételhez a bevételi adatokat oda jegyzi. A számviszonyítás mindig a kiadást biráló feladata. Ha ez ezt elmulasztaná, a bevételt birálónak válik az kötelességévé. Ha a viszonylagos tétel is ugyanazon biráló alá tartozik: ekkor az ellenszámolást főnökének bemutatni tartozik.

121. §. A tárcza-, az alap- és letétnaplók birálata.

Az egyes tárczanaplók, alnaplók és az ezekhez tartozó kis naplók birálatánál figyelmet kell arra fordítni, hogy mindezekbe csak költségvetésen alapuló, tehát: valódi tételek foglalhatnak helyet. E szabály alól csak az illető elszámolási ág keretén belől átfutók, pl. fizetési előlegek képezhetnek kivételt. Különös figyelmet kell fordítni azokra az ágakra, melyekben esetről esetre való utalvány nélkül magok a kezelő hivatalok szabják ki a vagyonváltozásokat. Ezeket a kiszabásokat a számtartás előzetes fokozatai nem támogatván: azok helyes vagy helytelen voltáról a számtartóságnak utólagosan, a birálatnál kell meggyőződnie. Ezeknek birálata szokott a szakbirálat körébe tartozni.

Ha valamely tételt nem abban a naplóban találunk, a hova az természeténél fogva való, azt onnan stornálni, átvezetni kell oda, a hova az természeténél fogva tartozik. Mindenek előtt azonban meg kell különböztetni, hogy az valamely *állami* vagy *idegen* naplóba tartozik-e. Az első esetben az eredeti szöveg olvashatóságának épségben tartása mellett töröljük és kölcsönös hivatkozással abba a naplóba vezetjük, a hová tartozik. Ha az ilyen átvezetés egy tárczanaplónak alnaplói, vagy egy alnaplónak kis naplói között történik: ezeknek a naplóknak végösszegeit kell olykép kijavitani, hogy a mennyivel az átvezetés folytán egyik kevesebb lett, a másiknak annyival nagyobbodnia kellett. Az ily átvezetés folytán fokról fokra a kis, az al- és a tárczanaplók végösszege változik vagy *nem* válto-

zik. De semmi szin alatt nem szabad változni a forgalmi naplóban kimutatott pénztári *maradványnak*; mert az egész átvezetés csak számszerüleg a számadásokban történvén, a pénztárban levő pénznek mennyiségét nem érinti. Véghez vihető ez az eljárás *rövid* úton, személyesen is. Ha azonban az átvezetendő tételek egy, máshol tárgyalt állami naplóba tartoznak: ekkor leghelyesebb, ha ezek mellékleteik kiséretében, a helyes elszámolás iránti intézkedés czéljából a forgalmi napló tárgyalásával megbizott számvevőségnek, átiratilag tudomására adatnak. Ez utóbbi az átvezetendő tételeket egy *kimutatásba* foglalja, s e kimutatást az elszámolásra hivatott számtartóságoknak oly czélból küldi meg, hogy ezek azokat, mint oda tartozókat: saját számtartásukba átvegyék. Ha a tévesen elszámolt tételek ily módon saját helyükre kerültek: végül a forgalmi számtartásnak azokat a tételeit is helyesbitik, melyekben a kiigazitott tárczanaplók végösszegei foglalvák, természetesen mindig a forgalmi napló pénzmaradványának érintetlen hagyásával.

Ha azonban a téves elszámolás egyfelől állami vagyont tartalmazó napló, másfelől pedig valamely idegen vagyonról szóló alap- vagy letétnapló között egyenlítendő ki: ekkor a téves összegek a helytelen elszámolást tartalmazó naplók végösszegéből nem vonandók le, s nem adandók az elszámolásra hivatott napló végösszegéhez, hanem az egész téves elszámolás magánál a pénztárnál igazitandó ki. E czélból az épen előbb leirt eljárás követendő azzal a különbséggel, hogy most a hibás elszámolást fölfedező számtartóság az átvezetendő tételekről maga szerkeszt *kimutatást*, s ezzel egyenesen a pénztárt hivja fel, hogy ez a kérdéses tételeket naplóiban stornálja, vagyis viszonylagosan vissza és oda vezesse, a hol azok helyükön lesznek. A közreműködő számtartóságokról, illetőleg pénztárakról az előbbi eljárást számtartósági, az utóbbit pénztári keresztülvezetésnek is mondják.

122. §. A forgalmi napló birálata.

Tudvalevőleg (115. §.) forgalmi naplót az egységes pénztárhivatalok vezetnek. Ezért a forgalmi naplónak birálata is csak azoknál a tárczaszámtartóságoknál fordul elő, a mely tárczák egységes pénztárak fölött rendelkeznek. Ilyen kiválóan és első sorban a pénzügyi tárcza, valamint a posta-távíró, a vasuti és ménesügyi pénztárhivatalok folytán, a kereskedelmi és földmivelési tárcza, mely két

utóbbinál: a pénzügynél vezetett egységes pénzforgalmi főkönyvnek, az említett pénztárhivatalokról szóló egy-két kötetet vezetik.

A forgalmi naplók birálatánál a következőket kell szem előtt tartani. 1. Valamely pénztárhivatal havi végző maradványa, mint kiadás a következő hónapi bevételben a kezdő maradványt alkotja. Ezért átfutók a pénzmaradványok, s mint viszonylagos tételeknek ezért kell egymással egyezniök. 2. A pénzforgalmi tételeknél nemcsak az összegnek, hanem az elszámolás idejének viszonylagosságára is figyelemmel kell lenni, nehogy a forgatott összegeket időközben meg nem engedett czélokra használják. 3. Nevezetesen az előlegek megtéríthetése és az idegen pénzek végleges elhelyezése iránt időnként a hatóságnak jelentést kell tenni.

A mi nevezetesen a *bizományos* fizetéseket illeti, ezek kétfélék. Olyanok, melyeknek fizetése vagy költségvetési hitelhez, vagy pénztárhoz van kötve. Az elsőket a számtartóságok a költségvetési hitel keretében jogilag, számszerüleg egyenlítik ki. Az utóbbiakat pedig pénztárilag, vagyis úgy lehet kiegyenlíteni, mintha az csakugyan készpénzben történnék. 1. A *jogilag* kiegyenlítendők közé tartoznak: *a)* azok a fizetségek, melyeket a magyar utalványozó hatóságok egymás javára vagy terhére teljesíttetnek. Az ilyet meg kell egymásnak téríteniök; mert mindenik külön engedélyezett költségvetési hitellel bir, és egymás hitelét igénybe venniök nem lehet. A pénztári rendszer *egységénél* fogva azonban nem szükséges, hogy e megtérítés készpénzben történjék, hanem elég, ha a teljesített összeget az illető hatóságok hitelüknek javára vagy terhére írják. *b)* Ugyancsak jogilag lehet kiegyenlítni az egyfelől a közös és az osztrák, másfelől a magyar hatóságok, illetőleg pénztárak által egymás részére teljesített fizetéseket. 2. A *pénztárhoz kötött* fizetségek közé tartoznak: *a)* a vallás, tanulmányi, muzeum, nemzeti szinház, készpénzbiztosíték, jövedékbirsági és más közalap részére teljesítettek; *b)* azok az állami fizetségek, melyeket valamely különleges okból törvény vagy szabály köt meghatározott pénztárhoz. Pl. az adót annál a pénztárnál kell fizetni, melynek kerületében az adó tárgya van; *c)* a katonai pénztárak fizetségei.

123. §. Egyéb számadások birálata.

A 116. §. szerint egyéb számadások alatt a rovat- és az anyagszámadásokat értjük. *a)* A rovatszámadások tulajdonkép könyvkivo-

natokat képeznek, s így ezek természetét csak a XVII. alatt fogjuk megértetni. De a kezdő és végző vagyonkészlet, a tartozási és követelési jognak bejegyzése és a teljesités, valamint az ezekből származó cselekvő és szenvedő hátralékok mind birálat tárgyává teendők. *b*) Az anyagszámadásokkal együtt járnak rendszerint a leltárak is. Az utóbbiakról is alább a XVII. és XVIII. alatt lesz szó. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy a különböző vagyont kezeló raktári hivatalok részletes utasitásainak szemmel tartása mellett az anyag- és pénzszámadások szoros összefüggését szigorúan birálat alá kell venni. *b*) Ha nem is volt a XIV. alatt számadásnak nevezve, de kétségtelen, hogy annak képezik kiegészitő részét a 119. §-ban tárgyalt váratlan pénztárvizsgálatokról szerkesztett *műveletek*. Ezek birálata első sorban a pénztár fölött közvetlen álló hatóság számtartóságának feladata. Miért is ez azoknak az összegeknek birálata czéljából, melyekre nézve adatokkal nem bir, az egész műveletet köröztetі ama számtartóságok között, melyek a megfelelő számadásokat tárgyalván, a szükséges adatok birtokában vannak. A különböző számtartóságoknál való ez a köröztetés azonban rendszerint több időt vesz igénybe, mint a menynyit a pénztárvizsgálatokról szóló jelentésnek oly fontos és sürgős letárgyalása megengedhet. Ezért czélszerünek látszik, hogy az egyes számtartóságok a hozzájuk érkezett naplókba vezetett vizsgálati záradékok tartalmát, a pénztárt ellenőrző számtartóságnak külön tudomására adják, hogy így ez minden további köröztetés nélkül önállóan tárgyalhassa a vizsgálati jelentést.

124. §. A birálati észrevételek.

Azonkivül a mit a 121. §-ban a számadások birálata folytán tett észrevételekről láttunk, megjegyezzük még, hogy az észrevételek röviden és világosan fogalmazva adandók tudtul a számadó hivatalnak. Ez a kivánt fölvilágositásokat haladéktalanul adja meg lehetőleg úgy, hogy kétszeri levélváltás által az észrevételek tisztázva legyenek. Ha a felelős számadók egyike vagy másika már nem volna a hivatalnál alkalmazva, akkor ez a távollévő számadó helyett csak úgy adhat fölvilágositást, ha az észrevételeket teljesen tisztázza, vagy ha a felelős számadók a fölvilágositások nyujtására időközben fizikailag képtelenné lettek. Ellenkező esetben a fölvilágositás tervezetét az észrevételekkel együtt közli az érdekelt számadókkal, kik viszont fölvilágositásaikat a számadó hivatalhoz küldik.

Ha az így létrejövő perszerű levelezés folytán akár a számtartóság, akár a számadó hivatal meggyőződik, hogy megegyezésre nem juthatnak: az egész ügyet eldöntés alá a közvetlen elöljáró hatósághoz terjeszti föl. Ha ezen döntésből térítmény származik és ezt az erre köteles számadó azonnal le nem fizethetné, a szükséges halasztást vagy törlesztési részletek engedélyezését attól a hatóság-tól kell kérnie, mely az illetőt a térítményben elmarasztalta. Egyébiránt a számtartóságok a számadási állomány-könyv (120. §.) kapcsán, minden idevágó intézkedésről és cselekvényről, külön részletes nyilvántartást vezetnek. Különösen a fölvilágosítások benyujtására a kitűzött határidők elmulasztása az elöljáró hatóságnak azonnal bejelentendő. Az elmarasztalt netán sértett jogainak orvoslását vagy a „törvény rendes útján“ keresheti, vagy pedig a térítményi összegnek kegyelmi úton való elengedését kérheti. A kegyelmi úton való elengedést a közvetlen elöljáró hatóságnál irásban kell kérni. Ha ez a kérdés fölött határozni följogosítva nincs, a folyamodványt magasabb hatósághoz, esetleg magához király Ő Felségéhez terjeszti föl.

XVI.

KÖNYVELÉS.

125. §. A könyvelés értelmezése.

Sokan a naplózást is könyvelésnek mondják. Pedig a könyv fogalma, a vagyonnak és változásainak a naplóban lévő egyszerű időrendiségnél (chronologiánál) magasabb rendjét tételezi föl. Ez a rend pedig a 91. §. szerint maga a gazdaság természetének rendje. Óvakodjunk tehát a fogalmaknak, s így a naplónak a könyvvel, a naplózásnak a könyveléssel való összezavarásától.

Egyébiránt pedig *könyvelés* alatt a szónak egyszeres, vagyis: kincstári könyvvitelű legszorosabb értelmében, a bejegyzett tartozási és követelési jog *teljesítésének*, vagyis: a *lerovásnak* könyvi nyilvántartásba vételét értjük. Ez tehát a tág értelemben vett könyvelésnek csak egy része. Még pedig utólagos része; mert a XI. és XII. alatt tárgyalt bejegyzés és pénztári számfejtés is a számtartásnak szintén a könyveléshez tartozó részei. Úgy hogy e szerint a kincstári, vagyis: egyszeres könyvelés a számtartásnak: *bejegyzés*, *pénztári számfejtés* és a *szoros értelmű könyvelés* fokozataiból áll. Hogy a három kifejezés közül épen a legjellemzőbb elnevezés: a könyvelés maradt az utolsó fokozat megjelölésére, ez a kincstári könyvvitel belső történeti fejlődéséből származik. Eredetileg úgy vitték az állami könyveket is, mint ezt minden laikus ma is teszi. Hogy minden vagyonváltozást, a mint fizikailag létrejött, beírták a könyvbe. Egykor tehát csak ebből állott az egész könyvelés. Az állami gazdaság fejlődésével azonban rájöttek, hogy a jognak könyvi nyilvántartása is szükséges. Ekkor elválasztották egymástól a bevétel és kiadási könyveket, s a kinyitott könyv jobb lapját a jog bejegyzésére fordították. Így jött létre a bejegyzés (előirás), mint a könyvvitel első fokozata. Később azonban azt tapasztalták, hogy a jog és teljesítés könyvi nyilvántartása között még azt a felelősségteljes eljárást is be kell a könyvbe írni, hogy a pénztár számára ki mennyit

számfejtett ki vagy be? Így fejlődött ki lassanként a kincstári, könyvelésnek a jog bejegyzéséből és pénztári számfejtésből álló két első foka. És így maradt a könyvelés kifejezés annak megjelölésére, a mire legelőbb használták: a tartozás és követelés *lerovásának* megjelölésére.

Minden könyvvitelben három mozzanatot lehet megkülönböztetni: *a*) a könyvek berendezését; *b*) magát a könyvelést és *c*) a könyvek lezárását. Eddig tárgyaltuk a könyvek berendezését és a könyvelés két előzetes fokozatát Most tehát a könyvelés utólagos fokozatával, vagyis tehát a szoros értelemben vett könyveléssel és a könyvek *lezárásával* kell még foglalkoznunk. Még pedig előbb átalában a *kincstári* könyvelést, ezután az eddig mellőzött *forgalmi* könyvvitelt tárgyaljuk.

126. §. A kincstári könyvelés és próbája.

1. Azokat a vagyonváltozásokat, melyeknek számfejtése a pénztár körébe tartozik, saját számfejtő könyveiben a pénztár is könyveli. Még pedig a kiadásokat a lerovás idejének és napló czikkének kivételével a pénztári számfejtéskor. Ezeket az adatokat és a bevételeket pedig a fizetség megtörténte után. 2. Ugyanezt az eljárást követik a számtartóságok azoknál a vagyonváltozásoknál, melyeknek pénztári számfejtése az általuk vezetett fő- és számfejtő vagy csak számfejtő könyvekben történik. Ellenben a pénztárak által számfejtett tételek adatait, nevezetesen az állandó illetményeket, a megfelelő személy-számlák teljesitési hasábjaiba, hivatkozással a teljesitési időre és naplóczikkre, a naplókból könyvelik. 3. Egyéb bevételeknél és kiadásoknál, nevezetesen a változó illetmények könyvelésénél még a jog bejegyzésének (az előirásnak) tételére is hivatkozni kell és a megfelelő hasábokban úgy a teljesitő pénztár, mint a teljesités lényege idézendő. 4. A részletes személy- és tárgyszámláknak teljesitési tételeit havonként úgy kell összeállitani, mint ezt a jog bejegyzésénél is említettük, és a költségvetés czímének vagy rovatának megfelelő sommás számlára kell átvinni. 5. A tételek könyvelése után minden számla havi eredményét ki kell számitani és a megelőző hónap eredményéhez adni. 6. A pénztárnál számfejtett tételeknél, a számvevőségi és számfejtő könyvek érvényesitési hasábjai üresen is hagyhatók, de czélszerű a pénztári okmányok alapján azokat kitölteni. Felhasználhatók még a változó illetményi tétel törült bejegyzésének (előirásának) megjelölésére is. 7. A könyvelésnél a hivatkozási hasábok kölcsönös kitöltésére átalában különös

figyelem forditandó, vagyis: a naplóban minden egyes tételnél a könyvelési adatokat és a könyvekben a naplózásiakat idézni kell. 8. Mindezek szerint a lerovás adatait kizárólagosan a naplókból meriti. Szigorúan ügyelni kell tehát, főleg a vagyont kezelő hivatalok által kiszabott lerovások könyvelésénél, nehogy ezeket téves számlára könyveljük és ez által a tárcza gazdálkodását meg nem engedett hitelátruházásba keverjük. Egyébiránt itt is, a 236—7. lapnak tanulmányozását ismételten ajánljuk.

Ha az előadottak szerint minden tételt könyveltünk, még havonként meg kell győződni arról, ha vajjon a számos teljesitési tétel közül nem maradt-e csak egy is könyveletlen? A számtartás erről meggyőződést szerzendő, abból az elvből indul ki, mely szerint ha két mennyiség egy harmadikkal egyenlő, akkor azok: egymás közt is egyenlők. Azokhoz a mennyiségekhez tehát, melyet egyrészről a naplók tételei és másrészről az ezekből könyvelt tételek alkotnak, úgy képezünk egy harmadikat, hogy a könyvelt tételeket egyenként egy külön kimutatásba gyüjtjük. Ha ennek a kimutatásnak végösszege a naplók végösszegével egyez: csalhatatlan jele annak, hogy a főkönyv is egyez a naplókkal, vagyis: hogy minden naplótétel könyvelve lett. Ez a könyvelés mennyiségi helyességének a *próbája.*

Az ebből a czélból szerkesztendő kimutatásnak annyi és ugyanazon nevű hasábokkal kell birnia, a hány és a milyen számla abban a főkönyvben van, melyből a teljesitési tételek a kimutatásba gyüjtendők lesznek. E hasábok ugyanazon sorrendben állitandók a kimutatásba egymás mellé, melyben a megfelelő számlák a könyvben következnek. Czélszerü, ha minden egyes hasáb a teljesitett összegen kivül a napló és a főkönyvi tétel befogadására szükséges alhasábbal is bir. A próbakimutatás tehát következő lehet:

Házbérek				Irodai költségek				Úti költségek				stb.
számla	napló	összeg		számla	napló	összeg		számla	napló	összeg		stb.
tétel		frt	kr.	tétel		frt	kr.	tétel		frt	kr.	

A főkönyv minden egyes számlájáról vagy lapjáról az azon hónapban könyvelt tételek az így berendezett hasábokba jegyzendők. Ennél az eljárásnál figyelni kell arra, nehogy csak a számfejtés megtörténtének jelzéséül kitöltött, de naplóczikkel nem biró teljesitési hasábok alapján, lerovatlan tételek kerüljenek a próbakimutatásba. Ha a főkönyvben ilyen számfejtett, de nem teljesitett tétel fordul elő: ennek származása iránt azonnal meggyőződést kell szerezni. Úgy ezt a kimutatást, mint átalában minden olyan kimutatást, melyet az elszórva följegyzett tételeknek más és más czélból való összesitésére használunk az abban helytelenül *rovatoknak* mondott hasábokról, értelmetlen nyelvészkedéssel *rovanc*snak szokták nevezni. Pedig az előbbit magyarul csak *próba*kimutatásnak, az utóbbit pedig *gyüjtő*kimutatásnak lehet mondani. Az utóbbi a részletes számlákon számfejtett és könyvelt összegeknek sommás számlára való átvitelénél fordul elő. Továbbá: a különböző könyvkivonatok szerkesztésénél, melyekkel egyébiránt rokon természettel és alakkal is bir.

127. §. A tárczakönyv lezárása.

A könyvek lezárása átalában évszámra történik. A tárczakönyv lezárásánál pedig meg kell különböztetni a teljesitésnek, az egyes tételeknek és végül az egész számlának a lezárását.

1. A teljesitő lerovást félévenként, vagyis: junius és deczember végével, oly czélból zárjuk le, hogy az illető gazdasági ágnak, melyről a főkönyvet vezetjük, juniusban fél- és deczemberben egész évi tényleges, vagyis: pénztári eredményét megállapitsuk. E lezárás egyszerűen a lerovási oldal összegeinek összeadásából áll. Igy látható ez a 237-ik lapon.

2. Az egyes tételek lezárása alatt az egyes vagyonváltozások jogi és teljesitési részeinek a közigazgatási év, vagyis: deczember végével való összehasonlitását és a mutatkozó eredménynek megállapitását értjük. Az eredmény háromféle lehet. Ugymint: a jog a teljesitéssel vagy egyenlő vagy ennél nagyobb, avagy kisebb. *a*) A jognak és teljesitésnek egyenlősége azt bizonyitja, hogy tényleg épen annyit adtunk ki, vagy vettünk be, a mennyinek jog szerint kiadatni vagy bevétetni kellett. Az ilyen tétel önmagával záródik. *b*) Ha azonban a jog nagyobb a teljesitésnél: akkor az utalványozott összeg legalább is nem egészen lett lelróva, s a mutatkozó különb-

séget mint hátralékot tételenként a következő évi hasonne
nevű részletes számlára kell írni. Egyúttal az aktiv, vagyis
veendő hátralékokról, az elöljáró hatóságnak nemeik szerint je
teendő. A passiv, vagyis: kifizetendő hátralékoknál pedig az
vány elévülését kell figyelemmel kisérni. A 236. lapon az 18
4. és 7. tétel mint mult évi hátralék az 1895. évi $^{1}/_{4}$ tétel ala
ható. *c*) Végül ha az előírás a teljesítésnél kisebb, ekkor túl
mutatkozik, mely ha bevétel volt: vissza-, kifizetendő, ha ped
adás volt: vissza-, beszedendő, s mint ilyen viszonylagosan a
elő is irandó. Ebből következik, hogy minden valódi szám
viszonylagosan megfelelő számlája lehet, melyen a túlfizetések
zetesen és utólagosan könyveljük. Az ily túlfizetések tehát, a
dasági ág és főkönyv keretén belül mint átfutók szerepelnek.
zetesen a kiadási túlfizetés csak szabályellenes eljárás eredm
lehet, s míg megtérül: mint előleg a hibát elkövetett tiszt
terheli. Az ilyenről az elöljáró hatóságnak beszedetés czéljából
úgy jelentést kell tenni, mint a bevételi túlfizetésről, mely „i
pénz"-t hozott az állam birtokába s mely szintén csak utalvány
ján fizethető vissza. Abban az esetben, ha az utóbbi a köv
évi illetmény fejében lett volna előre fizetve: a mutatkozó túlf
a folyó évi számlán kiegyenlítés czéljából utólagosan mint ta
kell bejegyezni (előírni). Nyilvántartás czéljából azonban a köv
évi számlára is rávezetendő és ezt a törlési hasábba való bev
által egyenlítjük ki.

3. Ha ily módon minden egyes tételt lezártunk: következik
nak a számlának lezárása. Minthogy a teljesítés félévenként és az
tételek deczember végével már lezárvák, az utalványozási év, va
márczius végével még csak a jogi bejegyzések oldalát kell le
Még pedig oly módon, hogy a mult évi hitel terhére a foly
három első hónapjában, vagyis: a pótutalványozási időszakban
ványozott tételeket még a tavalyi utalványozáshoz adjuk, s a
nyert összeg képezi a tartozás vagy követelés (előírás) főöss
Most ezt a lerovási sommával hasonlitván össze: különbözetül
hátraléki főösszeg fog jelentkezni, melynek már az egyes te
lezárásánál mutatkozni kellett, s a melyet a jog és teljesités
szerű kiegyenlítése czéljából, mint egyenleget a lerovási o
kell vezetni. Alig kell külön fölemlítenünk, hogy a pótutalván
mindig mint hátralék jelentkezik. Így látni ezt a 236—2
lapon is.

128. §. A forgalmi főkönyv berendezése.

Azok után, a mit már, de különösen a 97., 115. és 122. §-ban a forgalmi számtartásról elmondtunk: itt közvetlenül a forgalmi főkönyv ismertetésére térhetünk át. A forgalmi főkönyv számlái a forgalmi napló tételeinek befogadására szánvák. Ezért azoknak ezek szerint kell igazodni. A mint a forgalmi napló első sorban az átfutó kezelés felölelésére van hivatva: úgy a forgalmi főkönyvben is első sorban az ezen kezelés könyvelésére szolgáló számlákat kell megkülönböztetnünk. A forgalmi főkönyvben tehát legelőbb is a 115. §-ban tárgyalt különböző *átfutó* tételek természetének megfelelő minőségű és mennyiségű számla van. A mint a forgalmi naplókban az átfutó kezelést, az illető pénztárnál előforduló tárczanaplók végösszegei követik, vagyis: a valódi kezelés van naplózva: úgy a forgalmi főkönyvben a valódi kezelés befogadására *valódi* számlák következnek. Még pedig, minthogy a forgalmi napló valódi tételeit egyenként a tárczanaplók végsommái képezik, s minthogy a tárczanaplók mennyiség és minőség tekintetében a budget fejezetei- és czímeinek felelnek meg: ezért a forgalmi naplóban jelentkező valódi tételek forgalmi könyvelésére szükségkép olyan és annyi valódi számlája van a forgalmi főkönyvnek, a milyen és a hány fejezete, esetleg czíme van a költségvetési törvénynek. Külön számla nyitandó a végző, illetőleg kezdő pénztári maradványnak is. A forgalmi számlák hasábrendszerét illetőleg utalunk a 316—17-ik lapon bemutatott példára és figyelmeztetjük az olvasót, hogy ezt a 236—237-ik lapon látható tárczafőkönyvi lappal összehasonlítsa, hogy így a forgalmi- és tárczaszámlák közti különbség szembeötlőbb legyen.

A forgalmi számtartás a pénzügyminiszter hatáskörébe tartozó egységes pénztári forgalom felölelésére lévén hivatva: a forgalmi főkönyv vezetése is csak a pénzügyi számtartóság feladata lehet. És tényleg azt ott is vezetik. De a forgalom nagyságát egy kötetbe összefoglalni annyira nem lehet, hogy a forgalmi főkönyv vagy negyven vastag kötetre oszlik. Mindenik kötetbe egy vagy több gazdasági kerületben levő, egységes rendszerű pénztár forgalmi naplóit könyvelik. De pl. a központi állampénztárnak egymagának több kötetre menő főkönyve van. Sőt a kereskedelmi és földmivelési tárcza is vezeti az alája tartozó különleges pénztárak főkönyvét. Különben vezessenek az egységes rendszerbe tartozó összes pénztárakról, ha fizikailag lehetséges, akár csak egy forgalmi főkönyvet, avagy ennek

2-ik lap. 9-ik rovat. Bizományos fizetések naplószerű elszámolása

Tétel	Bevételben előfordul: a pénztárnál	Bevételben előfordul: a pénztár rovására	Bevételben előfordul: Tárgy	A forg. napló szerint: kelte	A forg. napló szerint: tétele	Folyó pénzértékben frt	Folyó pénzértékben kr.	Ezüstben frt	Ezüstben kr.	Kötvényekben frt	Kötvényekben kr.	Tudósítás szerint kölcsönösen elszám.: Jegyzék száma	Tudósítás szerint kölcsönösen elszám.: ellenszámol. adatok, könyv: szám	lap	tétel
			Október.												
11	Buda	Arad	Térey Jenőnek 619/1894. *A)* lajstrom számhoz előirt illeték tartozása és pedig töke 356 forint kamat 12 frt 42 kr. fizetett -- -- -- -- --	1	227	368	42	—	—	—	—	52	IV.	12	9
12	Buda	Eger	A birságalap 1894-iki juliusi pénztárhiányának fedezetére vett öszszeg 1894. október 1-én 49,339. sz. rendelet folytán a *C)* birságnapló 43. tétel alatti kiadással viszonylagosan . --	1	228	150	42½	—	—	—	—	—	—	—	—
13	Czegléd	Eger	Karikás Pálnak fizetett	29	26	300	—	—	—	—	—	—	saját	2	16
			Havi összeg -- --	—	—	818	84½	—	—	—	—	—	—	—	—

2-ik lap. 9-ik rovat. Bizományos fizetések naplószerű elszámolása

Tétel	Kiadásban előfordul: a pénztárnál	Kiadásban előfordul: a pénztár rovására	Tárgy	A forg. napló szerint: kelte	A forg. napló szerint: tétele	Folyó pénzértékben frt	Folyó pénzértékben kr.	Ezüstben frt	Ezüstben kr	Kötvényekben frt	Kötvényekben kr.	Tudósítás szerint kölcsönösen elszám.: jegyzék száma	ellenszámol. adatok könyv: szám	lap	tétel
			Október.												
14	Kolozsvár	Buda	A 220/879. *A)* lajstrom tételhez beszedett illeték a központi számvivöségnek 1894. szept. 16-án 726. számu jegyzéke folytán -- -- --	1	179	43	26	—	—	--	--	--	IV.	11	8
15	Buda	Butyin	Nagy Jenönek illeték 1894. julius 20-ról 42,792. sz. rendelet folytán -- --	2	181	52	38	--	--		—	—	II.	6	7
16	Eger	Czegléd	Karikás Pál helybeli lakosnak és mülakatosnak a czeglédi adóhivatal részére szállitott vasszekrényért p. ü. miniszteri II/28. 6756. sz. rendelet folytán 300 frt -- -- -- --	9	79	300	—	--	—	—	—	--	saját	12	13
17	Eger	Kápolna	A kápolnai dohánybeváltó hivatalnál befolyt egyenes adó és illeték, mint annak adott ellátmány . -- -- -- -- --	16	82	670	-	-	—	—	—	—	III.	7	4
18	Buda	Közp. áll. pénztár	A velszi cs. k. adóhivatalnál Gelber Alfréd részéről befizetett illeték.	17	3	178	24	—	--	—	—	—	II.	6	8
			Havi összeg -- --	--	--	1243	88	—	—	—	--	—	—		—

több kötetét, ezek együttvéve fogalmilag mégis egy könyvet: az *államnak pénztári főkönyvét* képezik. Mert minden bevételnek az egészben vett forgalmi főkönyv valamelyik számláján kiadásban, s minden kiadásnak a bevételek között elő kell fordulnia. Még pedig az átfutóknak tételenként: tehát mennyiségileg és minőségileg, a valódiaknak sommásan: vagyis csak mennyiségileg. A mutatkozható különbség a kiadásoknál mint végző, a bevételeknél pedig mint kezdő pénztári maradvány: egyenleget képez.

129. §. A forgalmi könyvelés és a bizományos fizetések kiegyenlítése.

A 125. §-ból tudjuk, hogy a szoros értelemben vett könyvelés csak a jog teljesítésének könyvi nyilvántartása. Ez áll a forgalmi könyvelésről is. Csakhogy itt rendszerint nincs a számlára írt valamely jog. Legfeljebb előjegyzés van. A forgalmi könyvelés tehát egyszerűen a gazdaság fizikai kezelésének a könyvelése. Ennél is minden tételt természetéhez mérten a forgalmi főkönyvnek valamelyik számlájára vezetünk át, s minden naplótételnél hivatkozunk a forgalmi főkönyv arra a számlájára és tételére, hol a szóban forgó tétel könyveltetett, s viszont a könyvben a naplótétel keltére és folyószámára. Így szemlélhető ez a 288—89-ik lapon bemutatott forgalmi napló 227—28-ik bevételi, valamint a 179. és 181-ik kiadási tételénél, melyek a 316—17-ik lapon látható forgalmi számla 11. és 12-ik bevételi, illetőleg 14. és 15. kiadási tétele alatt vannak könyvelve. Félreértés elkerülése céljából megjegyezzük, hogy a bemutatott forgalmi napló többi tételeinek könyvelése, helyszűke miatt itt bemutatható nem lévén: a forgalmi főkönyvnek többi megfelelő és hasonló számláira könyveltnek kell gondolni. A tárgyhasábban — intra marginem — előjegyzett és a számfejtés alkalmával a pénzhasábba is kitett tételeknél, a könyvelés már *csak* a teljesítés kelte és a naplótétel bejegyzéséből áll.

A forgalmi főkönyv vezetése alkalmával különös tárgyalást igényelnek a már többször említett bizományos fizetések, melyekről a 122. §-ból tudjuk, hogy két részre szakadnak. Olyanokra: 1. melyek bizonyos költségvetési hitelhez és 2. melyek bizonyos pénztárhoz vannak kötve.

1. A csak bizonyos költségvetési hitelhez kötött fizetéseket, a számtartóságok könyveikben úgy egyenlítik ki, hogy azokat legelőbb

is a forgalmi számtartóság annak a hivatalnak, vagy kerületnek forgalmi könyvében, hol a fizetés történt, az „értesítvényszerű“ kiegyenlitési számlán a naplózásnak megfelelően bevételre vagy kiadásra könyveli. Az így könyvelt összegeket ezután tételenként, minden számtartóság részére külön-külön *értesítvényekbe* foglalja. Ezeknek az értesítvényeknek végösszegeit annak a hivatalnak vagy kerületnek forgalmi könyvében, melynek mintegy *megbizásából* a fizetés történt, a bizományos bevételt kiadásra, a kiadást bevételre viszonylagosan előjegyzi. Ezeket az előjegyzési adatokat is az értesítvényekbe vezeti. Ezután az értesítvényekben felsorolt összegekre vonatkozó fizetési okmányokat, a forgalmi naplóból az értesítvényhez csatolja, s ezt annak a hatóságnak számtartóságához küldi, melynek megbizásából a fizetés történt. Küldi pedig oly czélból, hogy az értesitvényben felsorolt bizományos fizetéseket, a csatolt okmányok alapján megvizsgálja, s ha helyeseknek találja: ezeket a nála vezetett tárczakönyvekbe, mint az illető tárczákért teljesitett valóságos bevételt, illetőleg kiadást vegye át, vagyis: azokat a saját tárczakönyvében véglegesen tegye bevételbe, illetőleg kiadásba.

Az így értesitett számtartóság az értesitvényben felsorolt tételeket, az ezekhez csatolt okmányok alapján minden tekintetben úgy megvizsgálja, mintha azok csak most kerülnének be- vagy kifizetés alá. Tehát forma szerint számfejti és ha helyeseknek találja: úgy azokat, a helyeseknek talált tételekhez csatolt okmányok átvétele mellett, számtartásába veszi. Vagyis: előbb utólagosan bejegyzi abba, a már rendszerint nála levő tárczanaplóba, melyben a fizetést rendes körülmények között a pénztár is elszámolta volna. Ezután az összeget annak a tárczafőkönyvnek megfelelő számláján *könyveli*, a hová és a melyre azok mint valódi bevételek, illetőleg kiadások, természetüknél fogva valósággal véglegesen tartoznak. Ez után a megtörtént könyvelés bizonyitékául, saját könyvelési adatait az értesitvénybe jegyzi és a netán el nem fogadott tételekhez csatolt okmányok kiséretében, azt az el nem fogadás okainak kifejtése mellett, az értesitvényt küldött számtartósághoz küldi vissza.

Miután a forgalmi számvevőség a visszakapott értesitvényből az iránt meggyőződött, hogy a bizományos fizetések a tárczába helyesen vannak átvéve, illetőleg abban véglegesen elszámolva: a viszonylagos rovaton kiadásra illetőleg bevételre eddig csak előjegyezve volt összegeket, most már mint megtérített kiadást, illetőleg mint bevételt könyveli. Ez által a legelőször elszámolt bizomá-

nyos bevétel illetőleg kiadás viszonylagosan megtérül, vagyis: ki lesz egyenlítve. Minthogy azonban a forgalmi könyv nemcsak az átfutó, hanem a *valódi* kezelésnek sommás felölelésére is hivatva van, minthogy továbbá a számvevőségek által igy kiegyenlitett összegek a forgalmi naplónak valódi kezelésében sem elő nem fordultak, sem előfordulni nem fognak, hogy onnan a forgalmi könyv valódi számláin könyvelhetők voltak volna vagy lennének: ezért a kiegyenlitett bevételt vagy kiadást, hivatkozással az értesitvényben foglalt tárczakönyvelési bevételi vagy kiadási adatokra, egyidejüleg a forgalmi könyv megfelelő *valódi* számláján nem viszonylagosan, hanem a már kiegyenlitett forgalmi naplózásnak megfelelően még bevételbe illetőleg kiadásba kell tenni. Ily módon a tárgyalt összegeket a forgalmi számtartásnak nem csak átfutó számláján egyenlíthetjük ki, hanem azokat a valódi számlákon is nyilvántartásba vesszük.

A kiegyenlités ennek a módjának különféle neve van. A kiegyenlítő számvevőségekről: számvevőséginek, a közvetítő értesitvényről: értesitvényinek, s az érdekelt könyvekről: könyvi kiegyenlitésnek mondjuk. Minthogy azonban az egész kiegyenlítés a költségvetési jog körében történik, az egész eljárást helyesen jellemzőleg: jogi kiegyenlitésnek kellene nevezni.

2. Azok a bizományos fizetések kiegyenlitése, melyek nem költségvetési hitelhez, hanem pénztárhoz vannak kötve, csakis annak a *pénztárnak* segitségével és csakis amaz alap vagy más számviteli ág *naplójának* közvetítésével történik, melyhez a fizetés kötve van és a mely naplóban az alapot vagy számviteli ágat illető minden fizetésnek fel kell jegyeztetni. Az ily bevételeket illetőleg kiadásokat, legelőbb is a forgalmi számvevőség annak a pénztárnak forgalmi könyvében, hol a fizetés történt, a megfelelő „naplószerü“ kiegyenlitési számlán (ilyen a 316—17-ik lapon szerkesztett számla is), mint bevételt, illetőleg kiadást könyveli. Ezután ezeket az összegeket tételenként, minden pénztár részére külön-külön *„jegyzékbe“* foglalja és minden jegyzék végösszegét viszonylagosan abba a forgalmi könyvben kiadásra illetőleg bevételre jegyzi elő, a mely pénztár helyett a fizetség történt, és a mely tehát a bizományos bevételt magának követeli, illetőleg a kiadással tartozik. Egyúttal ezeket az előjegyzési adatokat a jegyzékekbe vezeti. Az igy szerkesztett jegyzékeket ezután, a forgalmi naplónak a jegyzékbe foglalt tételekre vonatkozó mellékleteivel együtt, végelszámolás czéljából az utóbb

említett *pénztárhoz* küldi, oly czélból, hogy ez a jegyzékben felsorolt bizományos fizetéseket, annak az alapnak vagy gazdasági ágnak nála vezetett naplójába bevételre illetőleg kiadásra vegye át, a mely alap vagy gazdasági ág helyett a bizományos fizetség történt. Minthogy azonban minden bevételt és kiadást kezelés előtt pénztári számfejtés alá kell venni, ezért ha az érdekelt alapot vagy gazdasági ágat nem a pénztári hivatal, hanem az ezzel egy helyben levő számtartóság számfejti: ekkor a szóban forgó jegyzékek előbb a számtartósághoz küldendők, hogy ez juttassa azokat számfejtés után a pénztárhoz.

Ennek megtörténte után a pénztár a jegyzékben foglalt tételeket, a jegyzék és a számfejtett okmányok csatolása mellett, az illető alap vagy gazdasági ág naplójában végleg bevételbe illetőleg kiadásba teszi. Egyúttal pedig a bizományos bevétel illetőleg kiadás kiegyenlítése fejében a helyesnek talált összegeket, a *saját* forgalmi naplójában viszonylagosan, vagyis: kiadásba illetőleg bevételbe teszi. A számadó naplók azután annak rendje szerint és idejében a birálat és könyvelés czéljából az illetékes számtartóságokhoz jutnak. Ekkor a forgalmi számtartóság a nála viszonylagosan kiadásra illetőleg bevételre előjegyzett bizományos fizetést ugyanígy könyveli. Ez által az átfutó forgalmi elszámolás ki van egyenlítve. Maga a valóságos bevételi vagy kiadási tétel pedig az alap- vagy tárczanaplóból, szabályszerű könyvelés útján a végleges elszámolás felölelésére hivatott alap- vagy tárczafőkönyvbe jut, vagyis: itt lesz könyvelve. A forgalminak valódi kezelésébe pedig, elütőleg a jogi kiegyenlítéstől, már az illető alap- vagy gazdasági ág naplójának végösszegével jutott, hová épen a jegyzék alapján került.

A bizományos fizetések kiegyenlítésének ezt a módját az igénybe vett pénztárról: pénztárinak, a közvetítő számvevőségi jegyzékről: jegyzékesnek, a naplókról: naplószerűnek is mondják. Helyesnek tartjuk a pénztári elnevezést; mert az által, hogy a pénztárhivatal az illető alap- avagy gazdasági ág és a saját forgalmi naplójában a bizományos fizetést viszonylagosan elszámolja: egyfelől az alapnak vagy gazdasági ágnak, másfelől pedig az államnak: a pénztárban levő készpénzhez való viszonya a bizományos összeg erejéig úgy megváltozik, mintha ezt az összeget egymásnak fizikailag készpénzben szolgáltatták volna át.

130. §. A forgalmi főkönyv lezárása.

Minden számtartási könyv lezárása a könyvben nyilvánt azonos vagy ellentétes irányú tényezők összegezéséből, összeh lításából és a netán mutatkozó különbségek megállapításából á tárczakönyvnél ezek a tényezők a jog (előirás) és ennek teljesítése v A forgalmi főkönyvnél pedig ezek a tényezők a pénztárilag összes bevételek és kiadások. Tekintettel arra, hogy a for számtartásban a kezdő pénzmaradványt minden időszak kere bevételekhez, a végző pénzmaradványt pedig minden időszak a kiadásokhoz adjuk: a forgalmi bevételek és kiadások egy sommásan, teljesen fedezik is. Más szóval, ha egyfelől a pénzm ványos bevételeket és másfelől a pénzmaradványos kiadásokat mással sommásan összehasonlítjuk, s a netán mutatkozó különbs mely csak valamely számtartási hibából származhatik, kiigazí ebben az értelemben a forgalmi könyvet minden hónapban leh le kell zárni. Csak igy állapitható meg minden hónap elején, h mult hónap végén az összes egységes pénztárakban mennyi volt, mennyi illette ebből az államot, az egyes alapokat és m állam által folytatott idegen gazdaságokat.

De a forgalmi könyv lezárásából, a gazdálkodó kormány csak a különféle pénzmaradványokat, hanem azt is akarja t hogy úgy az egymásért fizetéseket teljesítő, mondhatnók egym üzletbaráti összeköttetésben álló részei az államgazdaságnak: mint az általa folytatott idegen gazdaságok egymásnak mivel tartoznak é mástól mit követelnek. Ezek a tartozások és követelések pedig mi forgalmi számtartáson futnak keresztül. Ebben vannak nyilvánt mindaddig, míg valamelyes módon végleges elszámolást, elhely találnak. És ha ilyet találtak, akkor a bevételek és kiadások mást nemcsak sommásan, hanem tételenként is fedezik. Va minden *egyes* átfutó bevétel kiadásban is és minden *egyes* á kiadás bevételben is előfordul. Azokat a tételeket, melyek *még* bevételben viszonylagos kiadás nélkül, vagy *csak* kiadásban visz lagos bevétel nélkül jelentkeznek: *függő* tételeknek nevezzük pedig *cselekvőleg*, vagyis: bevételre függők azok a tételek, me valamely pénztárnál már kiadásban vannak, a nélkül, hogy visz lagosan még bevétettek volna. Ellenben *szenvedőleg*, vag kiadásra függők azok, melyek már bevétettek, a nélkül, hogy kiadattak volna. Ezek függők is maradnak mindaddig, míg

— mint a szállítmányok, ellátmányok, felváltandó pénzösszegek — rendeltetésük helyére érvén: itt viszonylagos elszámolást nyernek, avagy pedig, mint bizományos fizetések vagy jogilag, vagy pénztárilag az előbbi szakaszban ismertetett módon kiegyenlítve lesznek.

Hogy azonban minden átfutó tétel már úgy kiegyenlítve volna, hogy függő tétel a forgalmi kezelésben ne legyen: ilyen időpontot gondolni sem lehet; mert a mikorra valamely mult időszakban keletkezett függő tételek kiegyenlítést nyertek: akkorra a közbeeső időben már új függő tételek jönnek létre. Úgy hogy a függő tételeknek állandó körforgása van, melynek önmagában soha sincs vége. Hogy tehát ezeknek a tételeknek kiegyenlítését mégis ellenőrizhessük, azok havonként kikeresendők. A számláknak ebből a czélból való lezárása, azok bevételeinek és kiadásainak összehasonlítása által történik. Ha a számlákon számszerű hiba nincs: akkor a kettő közti különbségnek az egyenként kikeresett függő tételek összegével egyezni kell. Még pedig kétféle módon is. Akár a bevett, de még viszonylagos kiadásban el nem számolt összegeket a kiadásokhoz és a kiadott, de még viszonylagos bevételben el nem számolt összegeket a bevételekhez adjuk. Akár pedig az előbbieket a bevételekből, az utóbbiakat pedig a kiadásokból levonjuk. Az így alakított bevételi és kiadási összegek egymással mindkét esetben egyeznek. Az ellenkező valamely hibából származik, melyet az által követtünk el, hogy egy vagy más irányban viszonylagosan el *nem* számolt tételeket elszámoltaknak, vagy megforditva könyveltünk. Az így megállapitott függő tételeknek kiegyenlítése, végleges elszámolása, más szóval: rendezése iránt a szükséges lépéseket időnként meg kell tenni.

A havonként lezárt forgalmi könyvet az év utolsó havában, azaz: deczemberben is, a többi hónapokhoz hasonlóan lezárjuk. E lezárás a többi hónapokétól csak fontosságában különbözik az által, hogy míg az évközi hónapokban mutatkozó függő tételeket rendesen még évközben rendezzük, addig a deczemberi lezáráskor mutatkozókat a jövő évi forgalmi főkönyvben tételenként visszük át, vagyis: jegyezzük elő. Az állami zárszámadás szerkeszthetése czéljából pedig azok az állami számvevőszék számára tételenként kimutatandók, mert nevezetesen az idegen vagyon-összegektől, alapoktól stb. nyert vagy ezeknek az államkincstárból kiszolgáltatott összegek az év végén, mint *szenvedőleg* és *cselekvőleg* függő tételek jelentkeznek. S így az államnak *pénztár-* és *vagyon*mérlegére szükségkép befolyással birnak.

XVII.

KÖNYVKIVONATOK.

131. §. A könyvkivonatok értelmezése és felosztá

Azon kivül, a mit idevágólag a 21., 25., 52., 57. §-ban el
dottunk, még megjegyezzük, hogy valamiképen a gazdaságot k
hivatalok a naplókban visznek számot: úgy a gazdaságot intéző
ságok ezt a könyvekben teszik. És valamiképen a kezelő hivatal
szám*viteli* naplókból szerkesztenek szám*adási* naplókat: úgy a
ságok a számviteli könyvekből szerkesztik számadásaikat: a *k*
kivonatokat. Ezek alatt tehát a hatóságok helyett és nevében, a
tartóságok által vezetett gazdasági könyvekből, ugyancsak a
tartóságok által szerkesztett hatósági számadásokat értjük. Ez
kimutatások a legkülönfélébbek lehetnek azokhoz a czélokhoz k
melyekre használtatnak, s melyeknek megfelelőleg azok a szá
tóságok által, hatóságaik kivánatára szerkesztetnek. Egy nagy
port ezek közül: statisztikai kimutatások néven ismeretes. E
gazdaság vitelének, más szóval: a közigazgatásnak támogat
szolgáló adatokat foglalnak magokban és mutatnak ki czélsze
Ezért az ilyenek inkább a közigazgatási számfejtés körébe tarto
Az itt tárgyalás alá kerülő könyvkivonatok első sorban ellenőrkö
törekszenek, mi épen nem zárja ki azt, hogy azok közigazg
czélokra is használtassanak.

Ily könyvkivonatok főleg azok, melyekkel a miniszter, ille
ennek nevében az utalványozó hatóságok, a melléjök és aláju
delt számtartóságok által az állami számvevőszéknek, mint a
vényhozás számtartóságának a gazdaság egész viteléről számot a
Ezek *a*) az utalványozási és megszüntetési jegyzékek, *b*) a le
kimutatások és *c*) a tárcza-zárószámadás. Lássuk ezeket egye

132. §. Az utalványozási és megszüntetési jegyzékek.

Kétségtelen, hogy mindegyik miniszter az államgazdaság reá bizott ágának egész viteléért felelős. De az is kétségtelen, hogy e felelősség a gazdaság vitelében mégis csak annyira terjedhet ki, a mennyiben reá bizatott. Reá bizatott pedig a hatalom, a jog, a költségvetésben felsorolt bevételek és kiadások létesítése iránt intézkedni. A miniszter tehát első sorban e hatalom, e jog gyakorlatáért, vagyis: az utalványozásért felelős. Erről is számol első sorban; mert ha ezt jog és törvény szerint gyakorolta: akkor a teljesítés is, a mennyiben erre jog és törvény befolyhatott, szintén így jött létre. Az állami számvevőszéknek tehát, midőn a minisztertől számot kér és számot vesz: első sorban az általa vagy helyettesei által kibocsátott utalványozásokra kell figyelmét fordítani. Ezeket tehát lehetőleg keletkezésük idejében és tételről tételre ismerni óhajtja.

Azonban nem elég az egyes utalványozásokat ellenőrizni, hanem a gazdálkodó, tehát: utalványozó hatóságoknak a gazdaság vitele czéljából arra is kell ügyelni, hogy főleg a kiadásoknál ezek összege a költségvetési év haladása és az annak folytán még fedezendő szükségekkel arányban álljon. Mert nem volna okszerű, csak az egyes eseteket ellenőrizni és nem ügyelni arra, hogy egészben csak annyi utalványoztassék ki januárban, hogy februárra, márcziusra és így végig, még deczemberre is elégséges költségvetési hitel maradjon rendelkezésre. Hogy tehát úgy az ellenőrködő, mint a végrehajtó hatóság a költségvetési összegeknek mily mértékbe lett igénybe vételéről hónapról hónapra tájékozva legyen: az erre szükséges számadás és hitelnyilvántartás czéljából úgynevezett „utalványozási és megszüntetési jegyzékeket“ vezetünk.

Erre nézve következőket kell megjegyeznünk: 1. Az utalványozási és megszüntetési jegyzékek a tárczafőkönyvekbe jegyzett követelések, vagyis kiadási előírás alapján a költségvetési törvény minden czímére havonként külön szerkesztendők, s az egyes czímek alá tartozó rovatokat terhelő összegek, a tárczakönyvek számláiról, a jegyzéknek külön-külön erre a czélra szolgáló hasábjaiba vezetendők. 2. A nyugalmi ellátásokra vonatkozó jegyzékek minden tételéhez a nyugdíjazási táblázat hiteles másolata melléklendő. Más okmányt a jegyzékhez csatolni nem kell. 3. A költségvetés rendes és rendkivüli (átmeneti) részét illető utalványokról és megszüntetésekről, úgy szintén évenként az első három hónapban előforduló, mult és folyó évi utal-

ványozásokról külön jegyzékek szerkesztendők. 4. A hasábokba legelőször is a kérdéses hóban történt utalványozások veendők fel, mihez a mult hó előtti utalványozás összegét adjuk, hogy így a lefolyt hó végéig igénybe vett egész hitelösszeg kitüntetve legyen. 5. Csak a valódi kiadások utalványozása és megszüntetése veendő fel. Az átfutó kezelés csak annyiban, a mennyiben ez a költségvetésben is helyet foglalna. 6. A tárgyhasábba minden tétel lényege, vagyis: maga a kiadási tény röviden, de tüzetesen körülirandó. 7. A folytonos vagyis állandó illetmények számára nyitott külön hasábba, oly utalványozások és megszüntetések tartoznak, melyek legalább az illető év végeig, vagy még azon túl is, a megszüntetésig folynak. Ilyenkor az egész utalványozott összeg az illetmények hasábjába, s csak az abból jelen évre eső rész iktatandó az illető utalványozási hasábba. Hasonló az eljárás a megszüntetések kimutatásával. Vagyis: az egész évi illetmény az állandó illetmények hasábjába, s az arra az évre abból még ki nem fizetett rész a megszüntetési hasábba iktatandó. 8. Minden oly költség, melynek természete a megszüntetést kizárja (például: a jutalmak, meghatározott időre szabott napidijak stb.) a folytonos illetmények hasábjának mellőzésével, egészen abba az utalványozási hasábba irandó, a hová mint változó illetmény egyenesen tartozik. 9. Azok a kiadások, melyeket utalványozási rendelet nélkül fizetünk, s melyekről csak a pénztári naplókból értesülünk: az ezen naplók alapján folyó hóra készitendő utalványozási jegyzékbe, a hónap megjelölésével, külön tétel alatt és rovatok szerint elkülönítve, sommásan legelől fölveendők. 10. A mult év végével meg nem szüntetett folytonos illetmények, a költségvetési törvény rovatainak megfelelőleg, a januári utalványozási jegyzékben, vagy egy külön ehhez csatolt kimutatásban részletesen kimutatandók. A mennyiben pedig az első évnegyedben valamely folytonos illetmény a mult évre visszahatólag és egyszersmind a folyó évre is utalványoztatnék: magától értetik, hogy az ilyen tétel úgy a mult, mint a folyó évre vezetendő jegyzékekbe az illető évekre eső összegekkel fölveendő. Ekkor a folytonos illetmény hasábja a mult évi kimutatásban kitöltetlenül marad. 11. Minden különbözet, mely az így szerkesztett jegyzékek rovatainak évi végösszege és az illető gazdasági ágról a 134. §. szerint szerkesztett tárcza-zárószámadás utalványozási összegei között mutatkozik: az illető számadási, vagyis: 15 hónapos év végén, a zárószámadással együtt szerkesztendő pótjegyzékben kiegyenlítendő. Oly módon, hogy pontos hivatkozással

az illető havi jegyzékek minden tételeire, melyeknél a tévedés előfordult, s mely csak a zárószámadás egybeállitásánál vétetett észre: a pótjegyzékbe a hiányzó utalványokat és megszüntetéseket részletesen úgy kell beiktatni a szükséges rövid indokolással együtt, hogy ezen utolsó pótutalványozási jegyzék végösszegei, a zárószámadás utalnyozási eredményét mutató végösszegekkel összhangba legyenek. 12. A szóban forgó jegyzékek havonként, az utóbb említett kiegyenlítő pótjegyzékek pedig a tárcza-zárószámadással egyidejűleg küldendők az állami számvevőszékhez. 13. Ha valamely hónapban utalványozás vagy megszüntetés nem fordul elő: még ekkor is a költségvetési törvény minden rovatáról, habár üresen, beküldendők a jegyzékek a számvevőszékhez. 14. A 86. §. *b*) pontja szerint lekötött, helyesebben mondva: fentartott hitelösszegeket, mint ilyeneket, a figyelmet is felkeltő módon, pl. más szinű tintával kell bevezetni az utalványozási jegyzékbe. A következő évben illetőleg években pedig ezeknek a szenvedő hátralékos összegeknek törlesztéséről, különkülön hátralékos utalványozási jegyzékben kell számolni.

Ezen jegyzékek alapján úgy az utalványozó gazdálkodó hatóság, mint az ellenőrködő számvevőszék állandóan tájékozva van a kiadási utalványozásokról, s a költségvetési törvényben engedélyezett összegeknek azok által mily mértékben lett igénybe vételéről. Egyébiránt a 328—29. lapon egy októberi utalványozási és a 330—31. lapra egy megszüntetési jegyzék van bemutatva. Czélszerű lesz a fennebbi 14-ik pontban elmondottaknak e jegyzékekkel, pontról pontra való összehasonlítása. Az utalványozási és megszüntetési jegyzékek a tárczafőkönyv előírási oldalának képezik kivonatát. Hogy a lerovási, vagyis: teljesítési oldalról, mily könyvkivonatokat kell az állami számvevőszék számára késziteni: erről szólunk a következő szakaszban.

Ezeknek a jegyzékeknek megvizsgálhatása céljából, a kormány és alárendeltjei a számvevőszék kivánságára ennek: a gazdaságra vonatkozó minden tárgyalási iratot megküldeni tartoznak. Sőt az általuk kötött, vagy jóváhagyott szerződésekről évnegyedenként a számadási ágak szerint elkülönitve oly részletes kimutatásokat tartoznak az állami számvevőszékhez küldeni, melyben a szerződések tárgya, a felek megnevezése, a megállapitott összeg és az illető szerződést jóváhagyó elhatározás száma és kelte meglegyen.

Tétel	Az utalványozási rendelet kelte és száma	Tárgy	A folytonos illetmények tartama mitől	meddig	évi járandósága frt	kr.	Utalvá- 31,335 Fizetések és lakp. frt	kr.	60 Szolgák ruhailletm. frt	kr.	1500 Jutalmak és segélyek frt	kr.	2700 Házbérek frt	kr.
230	1894. év szept. 9-ről 66,715 miniszteri és okt. 4-ről 32,645 igazgatósági sz. a.	Perkői János adószedőnek	—	—	—	—	—	—	—	—	166	66	—	—
231	„	A Kerepes-vonali fogy. adóhivatal számára 3 kb.-méter tüzifa ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
232	1894. okt. 10-ről 32,611 igazgatós. rendelet	Süveg Nándor pénzügyőrbiztosnak egy szeszmérőgép hitelesítése czéljából Bécsbe lett kiküldetése alkalmából úti előleg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
233	1894. okt. 12-ről 33,752 igazgatós. rendelet	Kormos Róbert kéményseprőnek ez évre	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
234	1894. okt. 15-ről 33,752 igazgatós. rendelet	Sipos Péter tisztnek fizetése	okt. 1-től	decz. 31-ig	700	—	175	—	—	—	—	—	—	—
235	1894. okt. 18-ról 33,912 igazgatós. rendelet	A Soroksár-vonali fogyasztási adóhivatal pénzszállítási költsége	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
236	1894. okt. 30-ról 34,879 igazgatós. rendelet	Ez évi szüretkor teljesített ellenőrködésnél kiérdemelt kettős zsold fejében a pénzügyőri közegeknek	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Összes utalványozás októberben	—	—	700	—	175	—	—	—	166	66	—	—
		Hozzá a f. é. szeptemberben kimutatott utalványozás	—	—	38,006	—	31,459	28	60	—	395	65	3147	18
		Összes utalványozás október végéig	—	—	38,706	—	31,634	28	60	—	562	31	3147	18
		Levonva az októberi megszüntetési jegyzék végösszegét	—	—	12,044	—	6,597	96	—	—	—	—	843	—
		Marad október végével tiszta utalványozás ...	—	—	26,662	—	25,036	32	60	—	562	31	2304	18

nyozás																		
8100		[illegible]00		2000		5740		50		160						51945		
Irodai költségek		Uti költségek		Épületek fentartása		Beszedési százalék.		Jövedéki visszatérítések		Különféle kiadások						Összesen		Észrevétel
frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	166	66	
16	95	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	95	
—	—	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50	—	
—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	175	—	
36	40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36	40	
—	—	—	—	—	—	1287	90	—	—	—	—	—	—	—	—	1,287	90	
53	35	50	—	6	—	1287	90	—	—	—	—	—	—	—	—	1,738	91	
7192	93½	200	—	538	06	1290	33	—	—	—	—	—	—	—	—	44,283	43½	
7246	28½	250	—	544	06	2578	23	—	—	—	—	—	—	—	—	46,022	34½	
—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7,445	96	
7246	28½	245	—	544	06	2578	23	—	—	—	—	—	—	—	—	38,576	38½	

Tétel	A beszüntetési rendelet kelte és száma	Tárgy	A folytonos illetmények: megszüntetési napja: mitől	A folytonos illetmények: megszüntetési napja: meddig	A folytonos illetmények: évi járandósága frt	kr.	M e g: Fizetések és lakpénzek frt	kr.	Szolgák ruhailletményei frt	kr.	Jutalmak és segélyek frt	kr.	Házbérek frt	kr.
18	1894. október 10. 3365. igazgatósági szám.	Nagy János háztulajdonosnak a Promontor vonali fogyasztási adóhivatal helyiségeért utalványozott	nov. 1-től	jan. 1-ig	900	—	—	—	—	—	—	—	225	—
19	1894. október 15. 33,752. igazgatósági szám.	Sipos Péter adótiszt fizetése	okt. 1-től	decz. 1-ig	600	—	150	—	—	—	—	—	—	—
20	1894. október 25. 34,122. igazgatósági szám.	Fodor Tamás pénzügyőri biztos, a folyó évi májusi utalványozási jegyzék 8. tétele alatt utalványozott összegből	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Összes megszüntetés októberben ...	—	—	1500	—	150	—	—	—	—	—	225	—
		Hozzá a mult havi megszüntetési kimutatás eredményét	—	—	10544	—	6447	96	—	—	—	—	618	—
		Október végeig összesen meg lett szüntetve	—	—	12044	—	6597	96	—	—	—	—	843	—

s z ü n t e t é s																				
Irodai költségek		Úti költségek		Épületek fentartása		Beszedési százalék		Jövedéki visszatérítések		Különféle kiadások								Összesen		Jegyzet
frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	225	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	150	—	
—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	
—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	380	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7065	96	
—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7445	96	

133. §. A kezelési kimutatások.

Ezek kétfélék. Nevezetesen: tárcza- és forgalmi kimutatások. A tárcza-kimutatásokat a tárcza-számtartóságok az általuk költségvetési czímenként vezetett főkönyveknek teljesítési oldalairól félévenként: költségvetési rovatok szerint szerkesztik. E kimutatásokból az előírás teljesen ki van zárva, s tartalmukat a folyó szám és szöveg hasábon kivül, egyetlen függélyes hasábban, az illető félév lerovási eredményei, rovatonkénti sommákban képezik, úgy, a mint ezek a tárczakönyvi lerovások junius és deczember havi lezárásánál jelentkeznek. (127. §.) Beküldési határidejök pedig az első félévinek szeptember, a másodiknak következő márczius vége. Ezekkel a kimutatásokkal a miniszterek, az általuk vagy helyetteseik által kiadott utalványok folytán a pénztárakba tényleg be- és kifolyt összegekről adnak számot, s a számvevőszék a kimutatott összegek helyességéről meggyőződni tartozik. Ebből a czélból a körülményekhez mérten egyik vagy másik ilyen kimutatásnak alapul szolgáló pénztári számadásokat az illető számtartóságoktól időnként bekivánhatja és ezek vizsgálata alapján meggyőződhetik: ha valjon a lerovási kimutatásban foglalt adatok a naplókban foglaltakkal egyeznek-e? Ez az eljárás azonban a megbirálandó lerovási kimutatások nagy száma miatt, inkább csak mint kémpróba alkalmazható. A lerovási kimutatások megvizsgálhatásának tehát valamely más rendszeres eszközéről kellett gondoskodni.

A *forgalmi* kimutatásokban lett ez megtalálva. Ismételten említettük, hogy a forgalmi naplóban és ebből kifolyólag a forgalmi könyvben az átfutó kezelés után sommásan a valódi, vagyis: a tárczakezelést is nyilvántartjuk. Ha tehát a forgalmi könyvnek úgy bevételi, mint kiadási oldaláról kivonatot szerkesztünk: ez nemcsak az átfutó, hanem a valódi kezelést is kimutatja. És ezt a *valódi* kezelést sommásan mutató tételeknek, a megfelelő tárczafőkönyvekből szerkesztett kezelési kimutatások *végösszegeivel* egyeznie kell. Csak a szerkesztésben van az a különbség, hogy míg a tárcza-kimutatást minden egyes költségvetési czímről vagy fejezetről egyenként külön szerkesztik, s ezekben minken egyes czím vagy fejezet lerovási eredményei rovatonként részletezve soroltatnak fel: addig forgalmi kimutatást, az egy rendszerbe tartozó összes pénztárakról csak egyet szerkesztenek. Ez pedig az átfutó kezelést a forgalmi főkönyv átfutó részletes számlái szerint, a valódi kezelést pedig a költségvetési

czimek- és fejezeteknek megfelelő sommás számlák szerint mutatja ki. De így ki is kell mutatni, vagyis: az egyes tárczakezelési kimutatások „netto", azaz tiszta végösszegének egyezni kell a forgalmi kimutatásban foglalt megfelelő tétel hasonló összegével. Ez rendesen egyezik is. Mert a forgalmi számvevőség a nála elszámolt valódi kezelési összegeket, már évnegyenként *megállapítási kimutatások*-ba foglalva küldi meg a tárcza-számvevőségeknek, hogy ezeknek alkalmuk nyiljék a netalán mutatkozó hibáknak önmaguknál, vagy a forgalmi számtartóságoknál leendő kiegyenlítéséről előre gondoskodni. A tárcza-számtartóságoknak pedig nem szabad kezelési kimutatásaikat a számvevőszékhez küldeni, mielőtt ezeknek a forgalmi kimutatással való egyezésük kétségtelenül megállapitva nincs.

A *tárcza*kezelési kimutatások oly egyszerű szerkezetűek, hogy azok alakját külön bemutatni szükségesnek nem tartjuk. Annál is inkább, mert az úgy sem egyéb, mint a következő szakaszban tárgyalt és a 334—5. lapon bemutatott zárószámadás 1., 2., 8. és 10. hasábja egy kimutatásba állítva össze. A *forgalmi* kimutatás pedig a 128. §-ban tárgyalt számlák neveit és végösszegeit, az utóbbiakat papirra-, ezüst-, aranypénz- és kötvényre elkülönítve mutatja ki. Ebben a kimutatásban van benne a kezdő és végző pénztári maradvány is.

134. §. A tárcza-zárószámadás.

A két előbbi szakaszban előadottak szerint a miniszterek és alájuk rendelt utalványozási hatóságok a gazdasági *év folyamában* a *jogról:* utalványozási és megszüntetési jegyzékekben tételenként és havonként, a *teljesitésről:* kezelési kimutatásokban költségvetési rovatonként és félévenkint számolnak. Az állami számvevőszék pedig az ezekben és ezekkel a könyvkivonatokkal nyert adatok alapján mint ez a XVIII. alattiakból kiderülni fog, könyveket vezet. Ezek segélyével képes azután a miniszterek és az ezek alá rendelt utalványozó hatóságok által szerkesztett és beküldött zárószámadásokat megvizsgálni. Mint a két következő lapon bemutatott ilyen zárószámadás igazolja, ez nem egyéb, mint a tárczakönyvek úgy jogi mint teljesitési oldalainak egy kimutatásba összefoglalt kivonata.

A mint tehát a tárczakönyvek tartozási illetőleg követelési oldalain legelől, a mult évről átjött hátralékok tételenként találhatók: úgy a zárókimutatásban legelől a *mult évi hátralékok* a budget-

Tételszám	Kiadás.	Hátralék a mult év végével		Szaporodás vagy *apadás*		Helyesbitett hátralék		Folyó utalványozás	
		arany-, ezüst- és							
	Személyi járandóságok.								
1 *a*)	Fizetések	21	82½	—	*04*	21	78½	18,841	—
1 *b*)	Fizetési előlegek	—	—	—	—	—	—	656	41
2	Lakpénzek	—	—	—	—	—	—	2,630	—
3	Bérek és ruha-átalányok	69	—	—	*70*	68	30	9,126	10
4	Napi dijak	22	40	—	—	22	40	958	—
5	Jutalmak és segélyek	110	—	—	—	110	—	2,500	—
	Összeg	223	22½	—	*74*	222	48½	34,711	51
	Dologi kiadások.								
6	Haszonbérletek	516	67	*25*	—	491	67	5,477	08½
7	Utazási és átköltözési költségek	158	41	—	—	158	41	1,193	17
8	Épületfentartási költségek	1,060	61	*17*	—	1,043	61	4,156	48
9	Irodakezelési költségek	181	40½	—	*77½*	180	63	2,297	11
10	Bűntárgyalási költségek	5,006	32½	*85*	*65*	4,920	67½	3,946	08
11	Kármentesitések	1,227	37	—	—	1,227	37	14,413	50
12	Különféle kiadások	2,181	20	*5*	*53*	2,175	67	2,518	20½
13	Fuvarozási költségek	44,645	20½	*129*	*92½*	44,515	28	193,396	74½
14	Eladási járandóságok	10,292	94	201	36	10,494	30	616,072	44½
15	Jövedéki visszatéritések	2,291	58½	*242*	*40*	2,049	18½	87,869	02½
16	Biztositékok	—	—	—	—	—	—	12,976	13
17	A határvám-hivataloknál 4 tiszt és 4 szolga fizetésének téritménye	—	—	—	—	—	—	35	70
	Összeg	67,561	72	*304*	*92*	67,256	80	944,351	67½
	Összesen	67,784	94½	*305*	*66*	67,479	28½	979,063	18½
1	Megtéritendő előlegek	—	—	—	—	—	—	11,760	01½
2	Idegen pénzek	1,570	10	—	—	1,570	10	8,290	67
	Összeg	1,570	10	—	—	1,570	10	20,050	68½
	Együtt	69,355	04½	*305*	*66*	69,049	38½	999,113	87
	Bevétel.								
1	Eladás belföldön	880,582	10½	*2,079*	*11*	878,502	99½	30.831,922	97½
2	Biztositékok (edények ért.)	—	—	—	—	—	—	2,490	14½
3	Beviteli és termelési engedély-illetékek	112,216	62½	*679*	*90*	111,536	72½	395,104	34
4	Kivitelre eladott nyers dohányért	—	—	—	—	—	—	495,066	90½
5	Dohánygyártmányok eladása Bosznia részére	—	—	—	—	—	—	41,347	40
6	Másféle bevételek	149,578	07	*42,633*	*25*	106,944	82	464,502	70½
7	Bérelőleg-téritmény	39	98	—	—	39	98	—	—
8	Fizetési előleg-téritmény	616	64	—	—	616	48	656	41
	Összeg	1.143,033	26	*45,392*	*26*	1.007,641	—	32.231,090	88
1	Idegen pénzek	—	—	—	—	—	—	8,290	67
2	Megtéritendő előlegek	238	21½	—	—	238	21½	11,760	01½
	Összeg	238	21½	—	—	238	21½	20,050	68½
	Együtt	1 143,271	47½	*45,392*	*26*	1.097,879	21½	32.251,141	56½
	Ingó államvagyon	—	—	—	—	—	—	—	—

Összes illetőség		Lerovás együtt az első és második félévről		Hátralék a folyó 1893. év végével		Észrevételek
folyó pénzérték						
18,862	78½	18,841	02½	21	76	
656	41	656	41	—	—	
2,630	—	2,630	—	—	—	
9,194	40	9,147	40	47	—	
980	40	948	80	31	60	
2,610	—	2,610	—	—	—	
34.933	99½	34,833	63½	100	36	
5,968	75½	5,316	66½	652	09	
1,351	58	1,272	82	78	76	
5,200	09	3,383	28	1,816	81	
2,477	74	2,181	33	296	41	
8,866	75½	3,665	14	5,201	61½	
15,640	87	15,092	38	548	49	
4,693	87½	4,501	68½	192	19	
237,912	02½	181,185	16½	56,726	86	
626,566	74½	617,961	09½	8,605	65	
89,918	21	86,794	11½	3,124	99½	
12,976	13	12,976	13	—	—	
35	70	35	70	—	—	
1.011,608	47½	934,365	50½	77,242	97	
1.046,542	47	969,199	14	77,343	33	
11,760	01½	11,760	01½	—	—	
9,860	77	8,344	75½	1,516	01½	
21,620	78½	20,104	77	1,516	01½	
1.068,163	25½	989,303	91	78,859	34½	
31.710,425	97	30.818,658	63	891,767	34	
2,490	14½	2,490	14½	—	—	
506,641	06½	386,677	07	119,963	99½	
495,066	90½	495,066	90½	—	—	
41,347	40	41,347	40	—	—	
571,447	52½	450,495	08½	120,952	44	
39	98	26	94	13	04	
1,272	89	654	58½	618	30½	
33,328.731	88	32.195,416	76	1.133,315	12½	
8,290	67	8,290	67	—	—	
11,998	23	1,473	64½	10,524	58½	
20,288	90	9,764	31½	10,524	58½	
33.349,020	78	31.205,181	07½	1.143.839	70½	
—	—	—	—	—	—	

törvény rovatainak megfelelő számlánként egy hasábban foglalnak helyet. A következő hasábban a hátralékok netán szükségesnek mutatkozó helyesbítése van. Ezek után a következő év márczius végéig előirt és márczius végével lezárt *utalványozások* vannak a zárószámadásba vezetve. Ennek a hasábnak *végösszege* meg kell hogy egyezzék, az azon utalványozási évről szerkesztett *utalványozási jegyzék végösszegével.* Mert ha az utalványozási jegyzékbe minden utalvány, mely a főkönyvben előfordul, helyesen be lett vezetve és minden megszüntetés, mely arra az évre kiadott utalványt vont vissza vagy változtatott meg, az utalványozott összegből szabályszerüen levonatott: akkor az utalványozási 15 hónapról szerkesztett 12—15 utalványozási jegyzék végösszege, szükségképen egyezni fog a tárcza-zárószámadás utalványozási hasábjainak végösszegével. Ez által az utóbbi az előbbinek helyességét igazolja. Ha azonban e között a két összeg között különbség mutatkozik, akkor ez a 132. §. 11. pontja szerint egy 16-ik utalványozási jegyzékben, még pedig ha kevesblet van: mint utalványozás, ha pedig többlet van: mint megszüntetés pótlandó. Vagy pedig a különbözet oka a zárókimutatásban keresendő fel és itt helyesbitendő. Az utalványozási jegyzékekkel így egyező folyó évi utalványozás a folyó évi kezdő hátralékkal együtt, egy önálló hasábba foglalva képezik a folyó évi tartozási vagy követelési *jogot.* Ezzel az összeggel a következő hasábban, a főkönyv *lerovási* oldalairól vett teljesítési összegeknek egész évi eredményei állnak szembe. Ezek a teljesitési összegek egyébiránt, a félévi kezelési tárcza-kimutatásokban már készen vannak, s a tárcza-zárószámadásba rovatról rovatra, számról számra onnan kerülnek át. A *lerovásnak a joggal* való összehasonlítása alapján megismerjük a *végző hátralékot,* melyet újból egy külön hasábba foglalva mutatunk ki, hogy ez a jövő évi tárcza-zárószámadásban, mint kezdő hátralék szerepeljen. A tárcza-zárószámadás tehát nemcsak az utalványozási jegyzékek próbájául szolgál, hanem az illető gazdasági ág egész viteléről, vagyis: a kezdő hátralékról, a folyó utalványozásról, a lerovásról és végül az ezek eredményeül mutatkozó végső hátralékokról egységes képet ad, úgy hogy: *tárcza-zárószámadás* nevét teljes mértékben megérdemli. Épen azért a *pótpénzkezelési kimutatás* nevet, a hogy azt még nevezni szokták: föltétlenül mellőzni kell; mert a számtartás történeti fejlődésében már rég meghaladott álláspontot képvisel, s mert érthetetlen borzasztó alkotás.

Hogy a tárcza-zárószámadás mindazokat az adatokat szolgáltassa, a melyek az eddig tárgyalt könyvkivonatokban nem foglaltatnak és a melyek pedig az *állami* zárószámadás fölépitéséhez szükségesek: ezért a zárókimutatáshoz még külön következő kimutatásokat kell csatolni: 1. A mult évi hátralék változatait, helyesbitéseit részletező és szaporodásukat vagy apadásukat *indokoló* kimutatást. 2. Az *összehasonlító* kimutatást, a költségvetési törvényben engedélyezett és a tárcza-zárószámadás szerint erre utalványozott összegekről, hogy a mutatkozó külömbözetek, nevezetesen a bevételek kimaradása, vagy a kiadási hitel áthágása kiderittessék és indokoltathassék. 3. A tárcza-zárószámadás szerint utalványozott *átfutó* kiadások részletezése, mint a melyek átfutó természetüknél fogva az utalványozási jegyzékbe helyet nem foglalhatnak és a melyeket tehát az állami számvevőszéknek megvizsgálni eddig alkalma nem volt. 4. Az átfutó kezelésében netán mutatkozó *hátralékokat* részletező és indokoló kimutatás; minthogy ezek a forgalmi kezelés függő tételeivel együtt állami cselekvő és szenvedő vagyont képeznek, s igy nemcsak az erről *is* szóló leltárban kell kifejezést nyerniök, hanem az állam vagyonmérlegére befolyást gyakorolnak. 5. Az illető gazdasági ágban levő ingó és ingatlan állami vagyon értékéről szerkesztett *tárczaleltár*. Az egyes gazdasági ágakról az állami számvevőszékhez beérkezett ilyen leltárakból lesz azután szerkesztve az állami leltár, melyet az állami zárószámadás egyik részéül fogunk tárgyalni.

XVIII.

ÁLLAMI ZÁRÓSZÁMADÁS.

135. §. Az állami zárószámadás értelmezése é szerkesztője.

Tudvalevőleg (51. §.) a *költségvetés* az a művelet, mely rend sen tagolva, minőségileg és mennyiségileg, részletesen és somm magában foglalja és megállapítja úgy a valamely *bekövetkező* gazd időszakban előforduló gazdasági szükségletet és fedezetet, kiadást vételt, mint a kettőnek sommás összehasonlítását és ebből netán mazó különbözetet. A zárószámadás szóról szóra ugyanaz a mű csakhogy ez már a *bekövetkezett és le is járt* gazdasági időszak er nyeit, ezeknek összehasonlítását és különbözetöket foglalja mag

Mielőtt azonban az állami zárószámadást és ezzel a szám utolsó fokozatát is tárgyalnók, előbb annak szerkesztőjével: az számvevőszékkel kell megismerkednünk. A törvény szerint a m állami számvevőszék az állam bevételeinek és kiadásainak, az vagyonnak, az államadósság kezelésének, s általában: az számvitelének ellenőrzésére és az állami zárószámadás szerkesz hivatott hatóság. Ez a meghatározás azonban nem felel meg a leges viszonyoknak. Mert a számvevőszék nem hogy pl. az o gyülés kiadásainak, hanem még számtartásának ellenőrzésére hivatva. Pedig az országgyülés kiadásai is az államiak közé nak. A számvevőszék illetékessége tehát nem az egész állam, csak a kormány gazdálkodására terjed. Az államvagyonnak és ságnak pedig nemcsak mint a törvény mondja: a kezel vagyis: az ezzel való fizikai elbánásra, hanem erre és ezenkivül mánynak azok fölött való rendelkezésére is terjed. Az állami sz tásból pedig újból csak a kormány számtartásának ellenőrzésé hivatva. Mindezeknél fogva szerintünk, a magyar állami szám szék a *kormány és alárendeltjei* gazdálkodására irányuló elle

nek *számtartó támogatására* és az állami zárószámadás szerkesztésére hivatott hatóság. Ez a támogatás főleg és közvetlenül *utólagos*, de nem tagadhatni, hogy az előzetes számtartási fokozatok helyes gyakorlása és ennek ellenőrzése az utólagos fokozatok hatályosságának előfeltétele. Úgy hogy tágabb értelemben a számvevőszék számtartó támogatását az ellenőrzés egész rendszerére és minden fokozatára kiterjedőnek tekinthetni.

Az állami számvevőszék felállítását az 1870:XVIII. t.-cz rendelte el, s egyszersmind intézkedett, hogy a számvevőszék működésének megkezdésétől fogva legfeljebb két év alatt javaslatot dolgozzon ki saját ügykezelésének, az állami számtartás rendszerének és az államadósság ellenőrzésének szabályozásáról. Ily javaslat azóta több rendbeli készült. Azonban közbejött akadályok miatt az országgyülésnek bemutatva nem lett, s így törvénnyé nem válhatott. Létrejött azonban az 1880:LXVI. t.-cz., mely a számtartás rendszerének szabályozása nélkül, csak az állami számvevőszéknek belszervezetéről, ügykezeléséről és az állami adósságok ellenőrzésére vonatkozó hatásköréről szól. Most, 1895-ben, újból tárgyalás alatt van egy — tudtunkkal negyedik — számtartási törvényjavaslat.

136. §. Az állami számvevőszék szervezete.

Az állami számvevőszék a minisztériumtól független, önálló hatáskörrel bir. Áll elnökből, alelnökből, három számvevőszéki tanácsosból, ugyanannyi osztálytanácsosból és négy titkárból. Az elnök a miniszterekkel egy rangban van. Az alelnök államtitkári, a tanácsosok, osztálytanácsosok és titkárok a minisztériumok hasonnevű tagjaival egyenlő állással birnak. Vannak még számvizsgálók, számellenőrzők és számtisztek is. kiknek állása a minisztériumi számtanácsos illetőleg számvizsgáló és számellenőr állásának felel meg.

Az elnököt a képviselőház kezdeményezése folytán az országgyülés által kijelölt három egyén közül a miniszterelnök ellenjegyzése mellett Ő Felsége egész életére nevez ki. Az alelnököt, tanácsosokat és titkárokat az állami számvevőszék elnökének javaslatára, s a miniszterelnök fölterjesztésére és ennek ellenjegyzése mellett, szintén Ő Felsége, a többi alkalmazottakat pedig a számvevőszék elnöke nevezi ki. Az állami számvevőszék elnökévé vagy tagjaivá nem szabad olyanokat kinevezni, kik egymás között vagy a miniszterekkel: fel- vagy lefelé, egyenes vagy oldalágon első- és másodfokú

rokonságban állanak. Ugyanezek semmiféle más állami- vagy magánhivatalt, oly állást és tisztséget, mely számadási vagy vagyoni felelősel jár, a természeti és törvényes gyámság egyedüli kivételével, viselhetnek. Sem közvetlenül, sem hozzátartozóik vagy más közvetítők által nem vehetnek részt oly vállalatok igazgatásában vagy ügyvitelében, a melyek az államnak számolni kötelesek, vagy az állammal bárminő segélyezési vagy szerződési viszonyban vannak. Egyébiránt a számvevőszéki tisztviselők és szolgák ugyanazzal a fizetéssel és egyéb járandósággal birnak, mint a hasonfokú miniszteri tisztviselők, s ezekkel úgy a szolgálat, mint nyugalmaztatás, továbbá özvegyeik és árváik ellátása tekintetében egyenlő szabályok alá esnek.

Az állami számvevőszék ügyeit személyes felelősség terhe alatt az elnök vezeti. Ő felelős minden mulasztásért vagy törvényellenes eljárásért, melyet vagy maga követ el, vagy a melyről tudomása lévén, jelentésében a magyar országgyülés elé terjeszteni elmulasztott. Vád alá helyezését a képviselőház átalános szavazattöbbséggel rendeli el. A biráskodást, úgy mint hason esetben a miniszterek fölött, a főrendiház 12 tagjából alakitott biróság gyakorolja, s hivatalvesztést vagy más büntetést csak ez mondhat ki. Ha elmarasztaltatnék, a királyi kegyelmezési jog reá nézve csak közbocsánat esetében gyakorolható. Az elnököt akadályoztatása esetében az *alelnök* s ezt egyik tanácsos helyettesiti.

137. §. Az állami számvevőszék eljárása és könyvei.

A kormány gazdálkodásában nem csak az állami bevételek és kiadások, hanem az állami gondozás alatt álló közalapok és az állami segélyben részesülő közintézetek, valamint a fölvett és fölveendő, függő és állósított államadósság, *mind* az állami számvevőszék számtartása alá tartoznak. Ennek tehát meg kell győződni, vajjon: 1. az utalványozások az államköltségvetési törvénynek megfelelőleg adatnak-e ki? a kiadások nem haladták-e fölül az engedélyezett összegeket? fordult-e elő törvényellenes átruházás? 2. a lerovásnál minden számadás a számviteli rendszer szerint kellően igazolva van-e? 3. s különösen az államadósságoknál a törvények rendeletei minden irányban megtartatnak-e?

A számvevőszéknek ebben az irányban való működése nemcsak a számszerinti helyességre terjed ki, hanem tartozik a gazdaság *szabályszerűségét*, tekintettel a törvényekre, jogerejű szerződésekre és a közigazgatás különböző ágaiban tényleg fennálló szabályrendele-

tekre *érdemileg* is megbirálni. E czélból úgy a miniszteriumok, mint az ezeknek alárendelt hatóságok és számvevőségek kötelesek *minden szükséges okiratot*, számadást, kimutatást, könyvkivonatot, stb. az állami számvevőszék kérésére, a mennyiben ez a gazdaság vitelét nem akadályozza, megküldeni. Az állami számvevőszék pedig fel van jogosítva, nemcsak ezeket megvizsgálni, hanem az illető miniszter előleges értesítése mellett, a *számtartóságok* ügykezelését, könyveit, a készpénz és hitelügyi *pénztárakat*, értékpapir- és anyagkészleteket saját tisztviselői által a helyszinén megvizsgáltatni, leltároztatni. Ezen az úton nemcsak a kezelési rend fentartásáról, valamint az eljárás czélszerűségéről és az összes számtartó szolgálat összhangzó működéséről, hanem a rendelkezésére bocsátott adatok, számadások, kimutatások, stb. helyességéről is meggyőződik.

Ha a vizsgálat folytán az érvényben álló számtartási elvektől és rendszabályoktól bármi tekintetben eltérést tapasztal: *felvilágosítást* kér az illető minisztertől. Ha ez a fölfedezett helytelenségeket el nem oszlatja: az állami számvevőszék az összes ügyiratokat észrevételei kiséretében a miniszterelnök útján a minisztertanácsnak küldi meg. Ugyanígy küldi ide minden egyes tárczáról az utalványozási jegyzékek alapján szerkesztett tétel *hitel nyilvántartást* is, melyre a minisztertanács határozatát a számvevőszékkel mindig írásban közli. Ezenkivül minden évnegyedről, az évnegyedet követő második hónapban, az illető érdekelt miniszter előzetes értesítése mellett, a minisztertanács útján az országgyülésnek jelentést tartozik tenni minden *budgetjog-ellenes* utalványozásról. Végül pedig a számvevőszék minden szeptember elejére, a megelőző évre vonatkozó *állami zárószámadást* elkészíti. Ezt időközben szerzett számviteli tapasztalatairól szóló *jelentésével* együtt a minisztertanácscsal közli. A zárószámadást a minisztertanácsnak erre és a jelentésre vonatkozó határozataival együtt, a miniszterelnök terjeszti az országgyülés elé, melynek kivánatára az állami számvevőszék iratait bármikor bemutatni tartozik.

Mindezeket az ügyeket minőségök szerint az állami számvevőszéknél: vagy elnökségileg, vagy pedig az ügyosztályokban, vagy végül tanácsülésbe tárgyalják. A tanácsülés tagjai az elnökön kivül a számvevőszéki tanácsosok, osztálytanácsosok és titkárok. Az elnök, ha czélszerűnek látja, a számvevőszék más tisztviselőjét is meghivhatja a tanácsülésre. Az ülésekről jegyzőkönyvet vezetnek, melyhez az elnök személyes határozatától netalán eltérő külön vélemény és indokolás is melléklendő.

A számvevőszék feladatai megoldhatása czéljából a következő könyveket vezeti: 1. kettős rendszer szerint az állami *főkönyvet*; 2. egyszeres vagy kincstári rendszer szerint a *rovatkönyvet*; 3. az *utalványozási* könyvet, melyben a költségvetési könyvben megállapitott hitelek rovására történt utalványozások, fejezetek, czimek és rovatok szerint nyilvántartatnak; 4. az ingó és ingatlan államvagyon *leltárkönyvét*; 5. az államadósságok és fémváltópénz nyilvántartási könyvét; 6. az állami tisztviselők és szolgák, s ezek özvegyeinek és árváinak évi *nyugdijai*, kegydijai s a nevelési pótlékok egyénenkénti nyilvántartását és a másnemü nyugalmi ellátások sommás nyilvántartási könyvét; 7. *saját* költségeit illető fő- és számfejtő-könyveket.

138. §. A gazdálkodás és számtartás fokozatai a kettős rendszerű könyvvitelnél.

Az előbbi szakaszban emlitettük, hogy a számvevőszék által az állam gazdaságáról vezetett egyik főkönyv kettős rendszerü. A 92. §-ból pedig már ismerjük ennek a rendszerű könyvvitelnek alapgondolatát. Mielőtt tehát tovább mehetnénk: ezzel a rendszerrel kell alaposan megismerkednünk.

A gazdaságban levő vagyont itt is, úgy mint ezt a 21. és 53. §-an láttuk, legelőbb *leltárba* kell foglalni, mert itt is csak ennek alapján fogjuk a gazdaság és gazdálkodás természetét és rendszerét megállapitani. Egyébiránt a *termelő* gazdaság üzleti esélyeknek, fordulatoknak kitett természete, mely gazdaságban tudvalevőleg a kettős könyvvitel otthonos, *nem tűri* meg a gazdálkodás és az előzetes számtartás további fokozatainak *előre* szabályozható olyan erős kidomborodását, mint ezt az állami gazdaságnál az V. alatt láttuk; mert az ilyen gazdaságoknak üzleti esélyeit előre megállapitani rendszerint épen úgy nem lehet, a mint ezt az államnak termelő gazdasági ágazatairól már többször emlitettük. De az ilyen gazdaságoknál is, a mit csak előre megállapitani lehet: meg kell állapitani, hogy így a meglepetések a minimumra redukálódjanak. Nevezetesen, ha a termelő gazdaságban bármely okból nem maga a tulajdonos gazdálkodik: utasitás, szerződés, kinevezés, vagy valamely más alakban kell a megbizottnak a gazdálkodásra *előre* megállapitott átalános szabályzattal birnia. Sőt a mennyiben az üzlet ruganyossága megengedi, lehetőleg *költségvetést* is kell szerkeszteni azokról az összegekről, melyek mint bevételek legalább is és mint kiadások legfeljebb előfordulni

fognak. Nagyobb termelő gazdaságokban már a munkamegosztás elvénél fogva is *valamely alakban* még ki is domborodhatnak a gazdálkodásnak és az előzetes számtartásnak fokozatai. Létrejöhet nevezetesen, ha nem is a *köz*igazgatási, de az igazgatási számfejtés, vagyis: a *lehetséges* vagyonváltozásnak kiszámítása. Levelezés alakjában létrejöhet a jogot megállapító rendelkezés és minden esetre pedig létre kell jönnie a pénztári számfejtésnek, vagyis: a fizikailag teljesítendő bevétel vagy kiadás kiszámításának. Csakhogy ezek *alakjáról* és egymásutánjáról minden egyes gazdaság, a különféle pénzintézetek, vállalatok, domaniumok stb. saját különös viszonyaikhoz, sőt gyakran az egyes esetekhez mérten külön intézkednek. De intézkednek, azaz: a gazdaság vitelének és ellenőrzésének *számszerű támogatása* czéljából ilyen vagy olyan alakban és módon, de minden esetre kellően gondoskodnak. Ugyancsak így vannak *pénztáraik berendezésével* is.

Annál kidolgozottabb formákkal bir a kettős rendszerü könyvvitelnél a naplózás és a könyvelés: itt az utóbbit a legtágabb vagyis abban az értelemben véve, a hogy azt (91. §.) már meghatároztuk. Ez alatt tehát a vagyonnak és változásainak nemcsak utólagos, hanem a nyilvántartásra szolgáló minden irányú bejegyzését, a pénztári számfejtést is ide számítva kell értenünk, úgy a mint ezt a 125. §-ban megkülönböztettük. A birálat itt is, természetének megfelelő szerepet játszik. Valamint hogy ezeknél a gazdaságoknál is, könyvkivonatokkal és zárószámadásokkal számolhatnak be a megbizottak megbizóiknak vagy ezek törvényes helyetteseiknek. Minthogy pedig a kettős rendszernél nincs és nem lehet olyan *adott* gazdaságunk, milyen a háztartó gazdaságok közül az állami gazdaság, a melynek szervezetén végig tagoljuk a számtartás egyszeres rendszerét: ezért kénytelenek vagyunk a kettős rendszerü könyvvitel alább következő tárgyalásánál oly *átalánosságokban* mozogni, a melybe minden lehető egyes termelő gazdaság besorozható lesz. Két gazdaságot fogunk ezért feldolgozni. Az első nemcsak hogy a legkezdetlegesebb, egyszerűbb gazdaság lesz, de a feldolgozásában is mellőzünk minden olyan részletet és eljárást, mely a rendszer mondhatnók: csontvázának kiélesedését eltakarná s így felfogását megnehezitené. A második gazdaság feldolgozásában már több szövevény lesz, de megértése az első alapján nehézségekbe nem fog ütközni. A ki a kettős rendszerű könyvvitelben tájékozást óhajt nyerni: annak mind a két gazdaság alapos és pontos, tételről tételre való tanulmányozását, átdolgozását ajánljuk.

Májusi napló.

1	2	3	4	5	6	7
Sorszám	Szöveg	frt	kr.	Tartozó	Követelő	Észrevétel
				számla		
	1-én					
1	Van készpénzem	10,000	—	pénztár	előmérleg	
2	Van 5%o adósságom Csiki K.-nál	2,000	—	előmérleg	Csiki	
	4-én					
3	Veszek 1000 m³ tűzifát 3 frtjával	3,000	—	tűzifa	pénztár	
	7-én					
4	Veszek egy raktár kőszenet átalányban	1,000	—	kőszén	pénztár	
5	Eladok apránként kőszenet ...	80	—	pénztár	kőszén	
6	Fizetek Csiki K.-nak félévi kamatot	50	—	Csiki	pénztár	
	12-én					
7	Eladok váltóra kőszenet	600	—	váltó	kőszén	
	19-én					
8	A fakészlet tűzbiztositásáért fizetek	8	—	tűzifa	pénztár	
9	Eladok kőszenet apránként ...	95	—	pénztár	kőszén	
	22-én					
10	Csiki K. követelése feléért ...	1,000	—	Csiki	pénztár	
	23-án					
11	Háztartásra kell	75	—	háztartás	pénztár	
12	Eladok 700 m³ tűzifát 4 frtjával	2,800	—	pénztár	tűzifa	
	25-én					
13	Veszek bort a kőszénért kapott váltóval	600	—	bor	váltó	
14	Veszek bort hitelbe Medgyesitől	4,000	—	bor	Medgyesi	
	28-án					
15	Medgyesinek 8%o engedély mellett követelése feléért ...	1,840	—	Medgyesi	pénztár	

Főkönyv.

Májusi előmérleg.

T.						K.		
1	Kölcsönért Csiki K.-nak	2,000	—	1	1	Készpénzért pénztártól	10,000	—
	Utómérlegtől	8,702	—			Eredménymérlegtől	702	—
	Összeg	10,702	—			Összesen	10,702	—

Pénztár.

T.						K.		
	Május					Május		
1	Készletért előmérlegnek	10,000	—	3	4	Tűzifától	3,000	—
7	Eladásért kőszénnek	80	—	4	7	Kőszéntől	1,000	—
19	Eladásért kőszénnek	95	—	6	7	Csiki K.-tól kamatért	50	—
23	Eladásért tűzifának	2,800	—	8	19	Biztositásért tűzifától	8	—
				10	22	Csiki-től követeléséért	1,000	—
				11	23	Költségekért háztartást	75	—
				15	28	Medgyesi-től a félkövetelésért	1,840	—
	Összesen	12,975	—			Készlet-egyenleg	6,002	—
	Junius					Összesen	12,975	—
VI 1	Uj előmérlegnek	6,002	—			Junius		

Csiki Károly.

T.						K.		
	Május					Május		
7	Félévi 5%-os kamatért pénztárnak	50	—	1	1	Kölcsönért előmérlegtől	2.000	—
22	Adósságom feléért pénztárnak	1,000	—			Eredmény-egyenleg	50	—
	Készlet-egyensúly	1,000	—			Összesen	2,050	—
	Összesen	2,050	—			Junius		
	Junius				VI 1	Uj előmérlegtől	1,000	—

Tűzifa.

T.						K.		
	Május					Május		
4	1000 m³ 3 frtjával pénztárnak	3,000	—	12	23	700 m³-ért 4 frtjával pénztártól	2,800	—
19	Biztositásért pénztárnak	8	—			300 m³-ért 3 frtjával készl. egyl.	900	—
	Eredmény-egyenleg	692	—			Összesen	3,700	—
	Összesen	3,700	—			Junius		
	Junius							
1	300 m³ ért 3 frtjával új előmérlegnek	900	—					

5. T. Kőszén.

		Május					**Május**
4	7	A vett raktárért pénzt.	1,000	—	5	7	Eladásért pénztártól …
					7	12	Eladásért váltótól …
					9	19	Eladásért pénztártól …
		Összesen …	1,000	—			Készl.egyenl.becsl. sze…
		Junius					Eredmény egyenleg …
	1	Uj előmérlegnek … …	200	—			Összesen …
							Junius

6. T. Váltó.

		Május					**Május**
7	12	Eladásért kőszénnek …	600	—	13	25	Vételért bortól … …
		Összesen …	600	—			Összesen …

7. T. Háztartás.

		Május					**Május**
11	23	Költségekért pénztárn.	75	—			
		Összesen …	75	—			Eredmény-egyenleg …
		Junius					Összesen …
							Junius

8. T. Bor.

		Május					**Május**
13	25	Vételért váltónak … …	600	—			
14	25	Vételért Medgyesinek …	4,000	—			
		Összesen …	4,600	—			Készlet-egyenleg … …
		Junius					Összesen …
	1	Uj előmérlegnek … …	4,600	—			**Junius**

9. T. Medgyesi Hermann.

		Május					**Május**
15	28	8% engedély mellett a félkövetelésért … …	1,840	—	14	25	Vételért bortól … …
		Készlet-egyenleg … …	2,000	—			
		Eredmény-egyenleg …	160	—			
		Összesen …	4,000	—			
		Junius					**Junius**
						1	Uj előmérlegtől …

O. *T.* **Eredmény-mérleg.** *K.*

31	Csiki Károlynak	50	—	31	Tűzifától.	692	—
„	Kőszénnek	25	—	„	Medgyesi Hermanntól..	160	—
„	Háztartásnak	75	—		Összesen ..	852	—
	Egyenleg ..	702	—				
	Összesen ...	852	—				

11. *T.* **Utómérleg.** *K.*

	Május				**Május**		
31	Pénztárnak	6,002	—	31	Csiki Károlytól	1,000	—
„	300 m³-ért 3 frtjával tűzifának	900	—	„	Medgyèsi Hermanntól..	2,000	—
„	Kőszénnek becslés szerint	200	—				
„	Bornak vétel szerint ...	4,600	—				
	Összesen ...	11,702	—		Egyenleg ...	8,702	—
					Összesen ...	11,702	—

12. *T.* **Uj (juniusi) előmérleg.** *K.*

	Junius				**Junius**		
1	Csiki Károlynak	1,000	—	1	Pénztártól	6,002	—
„	Medgyesi Hermannak	2,000	—	„	300 m³-ért 3 frtjával tűzifától	900	—
				„	Kőszéntől becslés szerint	200	—
					Bortól vétel szerint ...	4,600	—

139. §. A kettős könyvvitel bevezető ismertetése.

A kettős könyvvitel tárgyalásánál is meg kell különböztetni a kronologiai, az időrendi nyilvántartást, vagyis: a naplózást, a czím, a csoport szerinti, vagyis: könyvelési nyilvántartástól. Az első itt is megelőzi az utóbbit. És mindkettőt megelőzi a leltár .szerkesztése. A 344—7. lapon most itt feldolgozás alá kerülő kis gazdaságban nem fogunk a formás leltár szerkesztésével törődni, hisz a 344. lapon májusra szerkesztett napló szerint, úgyis egész vagyonunk 10,000 frt készpénzből és 2000 frt $5^0/_0$-os adósságból áll, mely utóbbival Csiki Károlynak tartozunk. Ennek a vagyonnak megismerésére ugyancsak nem kell külön leltárt felvennünk. De ebben a gazdaságban még a naplózással is kevéssé fogunk vesződni. Hisz a naplózás itt is csak a bevételeknek és kiadásoknak előfordulásuk sorában való följegyzése. Majd hogy nem: csak rovás. Tételei ennek is, úgy mint az egyszeres könyvvitelnél láttuk, valamelyes könyvbe mennek át. A megjegyzendő csak az, hogy *itt* minden tétel *két ellentétes* irányban lévén könyvelve, ebben a naplóban nem egy, de két könyvi tételre történik hivatkozás. Gondot tehát a napló szerkesztése sem okozhat. Hanem a könyv, ennek kettős rendszerű: 1. megszerkesztése, 2. vezetése, 3. lezárása és 4. a továbbvitelre való újból megnyitása: ez igényli figyelmünket.

1. Ebben a könyvben is számlák vannak. Még pedig általánosak és részlegesek. *Általánosak* azok a számlák, melyek valamely szempontból a gazdaság egészét ölelik fel. Részlegesek azok, melyek a gazdaságnak egy-egy részét ölelik fel. Általánosak: az előmérleget, az utómérleget és az eredménymérleget mutató számla. Minden más számla: *részleges.* Az *előmérleg* a gazdát képviselve, ennek a *kezdő* vagyonát mutatja. És pedig részletesen, ha a gazdaság oly kicsiny, hogy külön formás leltárt szerkeszteni fölöslegesnek látszik. Ekkor tehát a kezdő vagyont az előmérlegben tételenként kell felsorolni. Ha azonban leltárt szerkesztünk: ekkor a kezdő vagyon az előmérlegben csak szenvedő és cselekvő végösszegével jelentkezik. Az előmérleget még tőke-, kezdő vagyon-, leltári- stb. számlának is szokták mondani. Az *utómérleg* a gazdasági időszak végén mutatkozó, tehát: a *végső* vagyont mutatja, és pedig rendszerint tételenként. Ezt az általános számlát igen sokszor röviden csak mérlegnek, bilancznak (bilance) is szokták nevezni. Az *eredménymérleg* az elő- és az utómérleg közti *különbséget* tünteti fel, vagyis azt, hogy a kezdő

vagyon az üzleti időszak folyamán mennyit szaporodott vagy apadt. Más szóval, hogy mennyi a nyereség vagy a veszteség. Ezt a mérleget közönségesen nyereség- és veszteségszámlának is mondják. Mi azonban ezt az elnevezést, a számláknak már említett *elvi* felosztásán és ebből származó elnevezésén kivül, azért is helytelennek tartjuk, mert nem föltétlenül szükséges, hogy valamely üzleti időszakban úgy nyereség, mint veszteség forduljon elő. De valamelyes eredmény csak lesz és ennek kimutatására szolgál az eredménymérleg. A *részleges* számláknál azután még mekgülönböztetünk személyi és dologi, élő és holt, készlet- és költségszámlákat, mely elnevezések értelme az alább következőkből mind ki fog derülni.

2. Így ismerve a számlákat, a könyv vezetésénél meg kell egymástól különböztetnünk: *a*) a meglevő *kezdő* vagyonnak és *b*) ennek a vagyon *változásainak* könyvelését.

a) A meglevő kezdő vagyont mint első tételt kell a naplóba vezetni és azután könyvelni. Így látjuk a 347. lapon levő naplónak 1—4. hasábjában a két első tétel alatt az előbb említett kezdő vagyont naplózva. Az 5—6. hasábban bejegyzett könyvelési adatok megértésére tudnunk kell, hogy az előmérleg a gazdát úgy képviseli, hogy az előmérleg név helyett, a gazda nevét lehetne ennek a számlának adni. Így tehát, a gazda kezdő adósságával egészen közönséges észjárás szerint az előmérleg *tartozik,* vagyis: a gazda adóssága az előmérleg tartozási oldalára jő. A kettős könyvvitel az ellentétes mennyiségek elvét követvén: az előbbinek ellentétje az, hogy ha az előmérleg a gazda adósságáért tartozik: akkor a gazda cselekvő vagyonáért követel, vagyis ez a vagyon az előmérleg követel oldalára jő. Megállapíthatjuk tehát mint a kettős rendszerű könyvvitel egyik alapelvét, hogy az *előmérleg a kezdő cselekvő vagyonért követel, a szenvedőért tartozik.* De hát kitől követel és kinek tartozik? Mert tudvalevőleg a kettős könyvvitelnek alapelve: az ellentétes két irány. Így kell tehát a kezdő vagyont is kifejezni. Ezért az előmérlegnek is meg vannak a maga *ellentétes* számlái; mert az előmérleg maga a gazda lévén: ez úgy cselekvő mint szenvedő vagyonát a gazdaságba helyezi, s így a gazdaság különféle ágait, csoportjait képviselő részleges számláknak adja át. Azt a *könyvelési elvet, szabályt* pedig már tudjuk (92. §.), hogy *ki a mit kap: ezért tartozik és a mit ad: ezért követel.* A gazda pedig, vagyis: az előmérleg jelen esetben egyetlen vagyonát, 10,000 frtnyi készpénzét a gazdaság pénztárának adja át. Az ezt képviselő pénztári

számla kapván tehát a pénzt: ezért tartozik az előmérlegnek, mely azt követeli. Azt a 2000 frtot pedig, a mivel a gazda, illetőleg az előmérleg tartozik, kitől kapta? Csiki Károlytól, illetőleg ez adta. Ennek a számlája fog tehát a 2000 frtért az előmérlegtől követelni. Így látjuk ezt nemcsak a naplóban, hanem úgy az előmérlegben, mint az ennek ellentétes részleges számlákon: a pénztár és a Csiki Károly számláján, ezeknek első tétele alatt. Mindezek szerint az előmérlegen részletesen vagy sommáson könyvelt *kezdő* vagyonnak megfelelő *részleges* számlákat nyitunk és ezt a vagyont ellentétesen és részletesen, vagyis: *tételenként* ott könyveljük, úgy hogy ezek az előmérleg követeléseiért, illetőleg tartozásaiért tartoznak, illetőleg követelnek. És ez a kettős rendszerű könyvelés csontvázának egyik alapvető része; az eljárásnak első stadiuma, vagyis: az, hogy a *kezdő vagyon naplózva és könyvelve* legyen.

b) Ha így a kezdő vagyont a leltár által megismertük és számtartásunkban a napló és a főkönyv révén elhelyeztük: ekkor foghatunk a gazdaság viteléhez, az adás-vevéshez, mi által vagyonváltozásokat hozunk létre. Az emlékezetnek ezeket is a naplóban tartjuk meg az által, hogy ide vezetjük be legelőször. Ha tehát veszünk pl. 1000 m^3 tűzifát 3 frtjával, ezt legelőször a naplónak sorban 3-ik *tétele* alá vezetjük. A mi pedig könyvelését illeti: mindig azt a kérdést kell fölvetnünk, hogy a könyvelendő tétel által *mely számlák* és *mely irányban* vannak érdekelve. Ennél a tételnél *pénzzel*, és pedig *tűzifát* vásárolván: a pénztár és a tűzifaszámla vannak érdekelve. Még pedig a tűzifaszámla már a 92. §-ban felállított elv szerint valamit: a fát kapván: ezért tartozik. Ellenben a pénztárszámla a pénzt adván: ezért követel. Így látjuk ezt a napló 5—6. hivatkozási hasábjaiban és így a tűzifa- illetőleg a pénztárszámla tartozik illetőleg követel oldalán. Ugyancsak ezt az eljárást látjuk ismételve a *4. tételnél*, hol — és ezt hangsúlyozzuk — egy raktár kőszenet a kőszén mennyiségének közelebbi meghatározása nélkül 1000 frt átalányösszeggel vettünk meg. Ennél a tételnél az érdekelt kőszén- es pénztárszámlák közül kap szenet a kőszénszámla. Ez tehát tartozik. Ellenben ad pénzt a pénztárszámla. Ez tehát itt is követel. Az 5. *tételnél* kőszenet adunk el, a miért pénzt kapunk. Az érdekelt pénztár- és kőszénszámlák közül tehát a pénztár kap: ezért ez tartozik a kőszénnek, mely szenet adott, s úgy ezért attól követel. A 6. *tétel* alatt kamatot fizetünk hitelezőnknek. Hitelezőnk számlája tehát kap pénzt, s így tartozik a pénztárunknak, mely pénzéért hitelezőnktől követel. A

7. *tételnél* 600 frtot érő kőszenet adunk el váltóra. Tehát a váltó- és a kőszénszámla vannak érdekelve; még pedig a váltót kapván: a váltószámla tartozik a kőszénnek, mely ellentétesen ezért a váltótól követel. Így látjuk ezeket tételről tételre a naplóban és a számlák megfelelő oldalain. A mi a napló *8. tétele* alatti tűzbiztosítást illeti, itt egy elvi kérdést kell tisztáznunk. Ez az, hogy midőn a kettős rendszerű könyvvitelnél dologi joszág személyi jószággal kerül szembe: ekkor ennél a rendszernél is természetesen, úgy a mint jelentkezik, a cserének csak egyik oldala: a dologi rész jegyezhető be a könyvbe. Így tehát, ha fakészletünket elemi csapás ellen biztosítjuk: ekkor csak a kiadott biztosítási összeget lehet könyvelni. Más szóval: a pénztár ezért a kiadásért fog követelni ugyan, de kitől? A kinek az összeget adta, mint jelen esetben, a biztosító intézettől nem követelhet; mert ez tényleg nem azzal, hanem a biztosítással tartozik, a melyet fog is nyujtani. Ennek a kérdésnek *elvi* megoldása az, hogy midőn a kettős rendszerű könyvvitelnél kivételesen dologi jószág személyivel áll szembe: ekkor a dologi rész könyvelése után keresni kell, hogy a vele szembe álló személyi jószág melyik személy, vagyis itt helyesebben: melyik számla javára, vagy terhére esik. És ha ilyen számlát találtunk, akkor a cserének személyi részére eső összeget erre a számlára kell írni. Így van jelen esetnél az, hogy a pénztár a kiadott 8 frtot a tűzifától követeli, melynek javára a biztosítás szolgál és a melyért tehát a tűzifaszámla a pénztárnak tartozik. A *9 tétel* az 5-nek ismétlése; a *10-ik* pedig az, hogy Csikinek adósságunk felét kifizettük, nem igényel további magyarázatot; mert az ismert szabály szerint, az érdekelt Csiki és pénztár számlák közül az előbbi kapott: tehát tartozik, az utóbbi adott: tehát követel. Annál inkább fölvilágosításra szorul a *11. tétel*, melynél ismétlődik a 8. alatti eset. A háztartásra kiadott összegekkel is személyi javak állanak szembe. Azok a személyi javak, melyeket háztartásunkban élvezünk. Az ezekre kiadott pénzért tehát a pénztár követel. De kitől? a kik azért megszolgáltak vagy eladtak: ezektől nem követelhet. Keresni kell tehát a 8. alatti azt a számlát, melynek terhére vagy javára esik. Csakhogy ez egyiknek sem, avagy valamennyinek esik; mert a gazda épen azért gazdálkodik valamennyi számlán, hogy háztartásában jelentkező szükségleteit fedezhesse. Ezt a költséget tehát egyik számla terhére sem írhatjuk, hanem nyitunk *háztartási* számlát, melyet a pénztártól háztartásra kapott 75 forinttal megterhelünk, vagyis: a háztartási számla ezért tartozni fog. A 8. és

11. tételhez elmondottakból következik az *az elv*, hogy ha a kettős könyvvitelnél személyi jószág áll dologival szembe: ekkor a személyi részre eső összeget első sorban arra az *üzleti* számlára irjuk, melynek terhére vagy javára ez az összeg esik. Ha ilyen üzleti számlánk nincs, vagy nyitni sem lehet: ekkor *költség*számlát nyitunk és erre irjuk. Ilyen költségszámlák a háztartási, az egész üzletre vetett adó. vagy ott alkalmazott személyzet díjazásáról stb. szóló számlák. Ezek elannyira itt is az egyszeres könyvvitel jellegével birnak, hogy követelési oldalaik az üzlet folyamán rendszerint üresen maradnak. Legfeljebb vagy egy téritmény fordul azokon elő. Ezek után a hátralevő tételek könyvelése kevés magyarázatot igényel; mert a *12. tétel* alatt készpénzért eladott tűzifa könyvelése az érdekelt pénztár- és tűzifaszámlákon a könyvelési szabály szerint történik. A *13. tételnél* új az, hogy nem pénzzel, nem is saját váltóval, hanem a kőszéneladásból kapott és most tovább forgatott váltóval fizetünk, melyet tőlünk a bort eladó teljes értékben el is fogadott. Úgy a naplóba jegyzett könyvelési adatok, mint a bor- és a váltószámlára irás a könyvelési szabálynak megfelel. A *14. tétel* alatt Medgyesitől hitelbe veszünk bort. A könyvelési szabály szerint lévén ez az eset könyvelendő, bővebb magyarázatot nem igényel. Úgy hogy csak mig a *15. tételről* emlitjük meg, mely szerint Medgyesi hitelbe adott borának az árát a kikötöttnél hamarább akarván megkapni, mi neki tartozásunk felét a lejárati idő előtt csak úgy fizettük ki, ha abból 8%-ot enged. Így 2000 forint tartozásunkat 1840 forinttal törlesztettük. Ezért tehát pénztár követelni és Medgyesi tartozni fog. Ha így a napló könyvelését *hibátlanul* végeztük, időnként ezt a könyvet is le szoktuk zárni, hogy így a gazdaság helyzetéről megbízható tájékozást nyerjünk.

3. A naplót tehát félretéve, egy hónapra szóló főkönyvünk lezárására térünk át. Ebben is két részt különböztetünk meg: *a*) a részleges számlák lezárását és *b*) a még hiányzó általános számlák megszerkesztését és valamennyi általános számla lezárását.

a) Az *1. számla: az előmérleg*, általános számla lévén, ennek lezárását *b*) alatt tárgyaljuk. Különben pedig általános szabály szerint valamely számlát úgy zárunk le, hogy úgy a tartozási, mint a követelési oldalt aláhúzván, külön papiron mindenik oldalt külön összeadjuk és a két oldal közti különbséget mint egyenleget a kisebb oldalra írjuk.

Így látjuk, hogy a *2. pénztári* számlán könyvelt *tételek* összege 12,975 tartozást és 6973 követelést mutat. A kettő közti

különbség tehát 6002, mely mint egyenleg a két oldalt egyenlővé teszi. Minthogy pedig a 12,975 tartozás a pénztárba betett, ellenben a 6973 követelés az onnan kivett összeget jelenti: ezért 6002 különbözet a pénztárban levő pénzösszeget, a *készletet* mutatja. Jegyezzük meg tehát, hogy minden *számla lezárásánál legelőbb* a számla cselekvő vagy szenvedő *készvagyonát*, *készletét kell kikeresni* és a számla lezárását ezzel kisérteni meg. A *készlet* pedig rendesen *abban a dologban* található: a *miről a számla szól.* Így áll a pénztárnál a készlet pénzből és állani fog a tűzifaszámlánál tűzifából és így tovább. Csak a *személyszámláknál* szokott a *készlet testetlen javakból*, vagyis: az illető személy tartozásából vagy követeléséből állni.

A *3. Csiki Károly* személyszámlán az egyenlegek előtt 1050 tartozással 2000 követelés áll szemben. Miután a tartozási oldal szerint adósságunknak felét kifizettük: a készlet itt adósságunk másik fele, vagyis: 1000 forint tartozásunk, mely mint készlet-egyenleg jő a kisebb: jelenleg tartozási oldalra. De ez a két oldalt nem egyenlíti ki, mert még 50 a különbség. Ezt mint eredmény-egyenleget írjuk a kisebb: most már követelési oldalra, mi által a két oldal kiegyenlítve van. És itt azt jegyezzük meg, hogy eddig *kétféle készlet-egyenleget* láttunk. A pénztári számlán követelésit, a Csiki-számlán tartozásit. Ennek az értelme az, hogy a követelési készlet-egyenleg a számlának cselekvő, a tartozási pedig szenvedő készvagyonát, készletét mutatja. *Ezek* az egyenlegek a számlákon az *előmérleg szerint* helyezkednek el. Vagyis úgy, a hogy az előmérlegen a kezdő vagyon elhelyezését értelmeztük. Tehát hogy a tartozási oldalon a szenvedő, a követelési oldalon a cselekvő készleegyenleg van. Minthogy pedig szenvedő vagyon csak testetlen javakból, idegen jogigényekből (10. §.) állhat: ezért testes javakból szenvedő készlet sohasem alakulhat. Ebből foly az is, hogy a *pénztárnak* és ehhez hasonlóan: valamely *raktáros számlánák készlet-egyenlege, mindig csak követelési lehet.* A Csiki-számlán mutatkozó másik egyenlegnek, az eredmény-egyenlegnek értelmezésére mindjárt rátérünk.

A 4. tűzifa-számlán a tartozási könyvelt tételek összege 3008, a követelési 2800 forintot mutat. A készletet keresve, azt látjuk, hogy a tartozási oldal szerint a számla kapott 1000 m^3-t és a követelési oldal szerint adott 700 m^3-t. A készlet tehát 300 m^3, melynek értékét az üzleti viszonyok és egyéni felfogásunk szerint mi alacsonyra és magasra is becsülhetjük. De a szoliditás kedvéért 3 forintjával inkább alacsonyra, mint magasra becsüljük, s így

a készlet-egyenleg értékét 900 forintra tesszük. De ezzel a számlán csak az *anyag nyilvántartása* van kiegyenlítve. Az érték-hasáboknál mutatkozó 692 forint különbözetet, mint *eredmény*-egyenleget a kisebb oldalra írva: összeadás által a számla le van zárva. Ennél a számlánál is, mint a pénztárnál cselekvő készlet-egyenleg van, a melyet az előbbi tételnél adott értelmezés szerint kell felfogni. És van eredmény-egyenleg is, úgy mint a Csiki-számlán. Csak hogy az utóbbinak eredmény-egyenlege a követelési, az előbbié pedig a tartozási oldalon van. Ennek az értelmezése az, hogy a Csiki-számla a kölcsönért fizetett kamatokat adta, elvesztette, s ezért a könyvelési szabály szerint követel. Az utóbbi pedig 3008 forintba került tűzifából, a követelési oldal szerint részint már bevett, részint még bir összesen 3700 frtot érőt, vagyis: (3700—3008) 692 frtot nyert, kapott, a miért a könyvelési szabály szerint tartozik. E szerint az *eredmény-egyenleg is kétféle: cselekvő és szenvedő.* A *cselekvő* a *nyereséget* mutatja, és mert a számla ezt kapta, bevette: ezért azzal *tartozik.* Vagyis: a tartozási oldalon mutatkozó eredmény-egyenleg mindig nyereséget. A *szenvedő* eredmény-egyenleg *veszteséget* mutat, és mert a számla ezt adta, elvesztette: ezért azt *követeli.* Vagyis: a követelési oldalon mutatkozó eredmény-egyenleg mindig veszteséget jelent. A *készlet és az eredmény-egyenlegek* tehát a számlán épen *ellenkező irányban* helyezkednek el. A tartozási oldalon mutatkozó készlet szenvedő, az eredmény cselekvő, a követelési oldalon mutatkozó készlet cselekvő, az eredmény szenvedő. Megjegyzendő, hogy a *pénztári számlán* nem csak az előbbi tételhez adott magyarázat szerint, más készlet-egyenleg mint cselekvő, nem lehet, de egyátalában nem lehet más, vagyis: nem lehet eredmény-egyenleg; mert a fizetési eszközül szolgáló pénzt (15. és 22. §.) törvényes értékénél drágábban vagy olcsóbban venni-adni nem lehet, s így ezen a számlán eredmény-egyenleg sem képződhetik.

Az 5. *kőszén*-számlán a lezárás előtt 1000 forint tartozás áll szembe 775 forint követeléssel. Itt is először a készletet keressük. De jól megtekintvén a számlát: ezen a készlet megállapítására tényezőket nem találunk. Máskép volt a tűzifánál. Itt a számla megmutatta, hogy hány m^3 fát vettünk és adtunk el. De itt a kőszénnél nincs megadva a köszén anyagának a mértéke. Tehát nem tudjuk, hogy pl. hány q. vagy mm. volt a raktáron, mennyit adtunk el és mennyi van még ott. Midőn ily módon az *anyag nincs nyilvántartva*: ekkor a *készletet in natura kell megbecsülni*, vagyis: a

raktárban fölkeresni és *megmérni*, megnézni, hogy mennyi van ott. Ennek az eljárásnak csekély előnye az, hogy anyagnyilvántartása a könyvvitelnek dolgot nem ad. De nagy hátránya az, hogy a jogos eladást, elhasználást nem mutatván ki: az ezen kivül idő, elemi csapás stb. folytán elkallódott, avagy hűtlen kezekre jutott részt nem mutatja s így a gazdálkodásnak nem hű képét nyújtja. A jelen esetben a raktáron levő készlet értékét, tegyük fel, kellő megtekintés után kereksszegben 200 forintra becsüljük és ezt az összeget, mint készlet-egyenleget vezetjük a kisebb, jelenleg a követel oldalra. Csak hogy ezzel a számla kiegyenlitve nem lévén, a különbözetet, mint eredmény-egyenleget a még mindig kisebb követelési oldalra írjuk, mi által a számla kiegyenlítve lesz. Megtekintve az így lezárt számlát, ezen azt az új körülményt látjuk, hogy míg a tűzifa- és a kőszén-számlákon levő két-két egyenleg a számláknak ellenkező oldalain helyezkedett el: addig itt az ezen a számlán levő mind a *két egyenleg egy oldalon* van. De ez az alak a lényeg helyességét nem zárja ki; mert ez csak azt jelenti, hogy a számlán van még cselekvő vagyon, daczára hogy nem csak nem nyertünk, hanem vesztettünk rajta. Ennek a számlának lezárása tehát csak a szabálynak felel meg, midőn úgy a cselekvő készlet, mint a szenvedő eredmény-egyenleg a követelési oldalon jelentkezik.

A 6. *váltó*számla, ú. n. *holt* számla. Azért ilyen, mert a számla két oldala egymást *már* az üzlet folyamán kiegyenlitette. A 7. *háztartás*-számla természetét már a naplózásnál kifejtettük, s így itt csak azt említjük meg, hogy a háztartási és más *költség-számlákon* háztartó (18. §.) természetüknél fogva csak fogyasztók lévén: rendszerint sem készlet, sem eredmény-egyenlegük *cselekvő* nincs, hanem egész tartozásuk mint szenvedő eredmény-egyenleg kerül át a követel oldalra, mi által a számla záródik is. A 8. *bor*számlának csak tartozási oldalon van két tétel 4600 forint értékkel, a nélkül, hogy a kőszénhez hasonlóan a bornak mennyisége nyilván volna tartva. Eljárhattunk volna tehát úgy, hogy eladtuk volna az egész készletet pl. 5000 forintért, s akkor *nem* lett volna *készlet*, csak 400 forint nyereség, mely eredmény-egyenlegül a tartozási oldalra jött volna. Avagy eladhattuk volna készletünk *felét* 3000 frtért, s a másik fele még mindig *legalább* 2300 forintot érvén: nyereségünk lett volna (3000 + 2300 = 5300 — 4600) 700 forint. Ekkor a (2300 forintos) készlet a követelési, a (700 frtos) eredmény a tartozási oldalon lett volna: a tűzifa-számlához hasonlóan. Vagy végül

előfordulhatott az is, hogy a készletből eladunk valamely mennyiséget pl. 1800 forintért, és midőn a számla lezárása czéljából az 5. számlánál előadott módon a készletek értékét keressük, azt látjuk, hogy ez az érték 2700 forintra rúg. Ekkor tehát újból a kőszén számla esete ismétlődik. Vagyis: a követelési oldal 1800 forintjához jönne a 2700 forintos készlet-egyenleg és még 100 forint veszteségi egyenleg. Mindezt csak okulás czéljából soroljuk föl és jó lesz ha az olvasó a számlának ezt a különféle lezárási módját az elmondottak szerint mind megcsinálja; mert mi tényleg a borszámlának egy mindezeknél egyszerűbb, de eddig elő nem fordult lezárási alakot adtunk. Azt, hogy van cselekvő készletünk minden eredmény nélkül, vagyis: hogy egész készletünk megvan és pedig abban az értékben, a melyben vettük.

A 9. *Medgyesi* Hermann hitelezőnknél, mint a naplózásból tudjuk, az az eset van, hogy a kikötöttnél hamarább óhajtván tőlünk pénzt kapni, mi csak részben és csak 8% engedély mellett voltunk hajlandók fizetni. Így 2000 forint helyett 1840-et fizettünk. Készlet tehát tartozási kisebb oldalra jövő 2000 forint adósság. A két oldal közti különbözetet az a 160 forint nyereség alkotja, mely az 1840-el kifizetett 2000 forintnak 8%-át teszi, s mely így a készlet-egyenleggel együtt a tartozási oldalon jelentkezik. Ennek a számlának lezárása tehát a kőszénszámlának képezi megfordítottját. És ezzel a *részleges számlák mind le vannak zárva.*

b) Ha így a számlákat mind *hibátlanul* lezártuk, a még eddig meg nem szerkesztett *két átalános számlát szerkesztjük* meg. Ez a két *záró*számla: az *utó-* és az *eredmény*-mérleg. Szerkesztjük pedig ezeket a részleges számláknak a lezáráskor megalakitott egyenlegeikből. Még pedig oly módon, hogy a *készlet-egyenlegeket az utómérlegre*, az *eredmény-egyenlegeket az eredmény-mérlegre visszük át: az ellentétes oldalra.* Vagyis: a mely egyenleg a részleges számlának tartozási oldalán van, az természetéhez képest vagy az utó-, vagy az eredmény-mérlegnek követel oldalára, a követel oldalon levők a záró-számlák tartozási oldalára jön. Így látjuk ezt a 347. lapon 10. és 11. alatt szerkesztett eredmény- és utó-mérlegen, hová a részleges számlák egyenlegei ellentétes irányban mind áthozva vannak. Ezután a két zárószámla egyenlegét keressük ki. Az eredmény-számla egyenlege azt fogja mutatni, hogy mennyi az egész gazdaságnak *tiszta nyeresége vagy vesztesége.* Az utó-mérlegszámla egyenlege pedig azt, hogy mennyi a *tiszta érték avagy teher-vagyon.* Az *egyenlegek*

elhelyezésére nézve a 3. és 4. számla lezárásánál kifejtett szabály a zárószámlák egyenlegére is érvényes. Ha próbaképen az előmérlegen mutatkozó kezdő tiszta vagyonhoz az eredménymérleg tiszta nyereségét adjuk, vagy ha abból a tiszta veszteséget levonjuk: az utómérlegen mutatkozó végző tiszta vagyonösszeget kell kapnunk. Így látjuk, hogy az előmérlegből kivehető 8000 forint tiszta kezdő vagyonhoz az eredmény-mérleg 702 frtnyi tiszta nyereségét adva: egyezik az utómérleg 8702 forintot tevőcselekvő egyenlegével. *Legvégül az előmérleget zárjuk le* és pedig oly módon, hogy a zárószámláknak egyenlegeit, mint ugyancsak egyenlegeket az előmérleg ellenkező oldalaira visszük át. Ha könyvvitelünkben számszerű hiba nincs: a két zárószámlának ily módon átvitt egyenlegeivel az előmérlegnek záródni kell. Így látjuk ezt saját előmérlegünkön is.

4. A kettős rendszerű könyvnek, a tovább vitelre való új megnyitása abból áll, hogy legelőbb is *az utómérlegből* a jövő gazdasági időszak *új előmérlegét alkotjuk* meg. Ez úgy történik, hogy a le nem zártnak vett utómérleget megfordítjuk, vagyis: a mely tételek az utómérleg követelési oldalán vannak, azok az új előmérleg tartozási oldalára és a tartozási oldalon levők az új előmérleg követelési oldalára jönnek. Így látjuk ezt a 12. *új előmérleg-számlán.* Ezután a 2. alatt alőadottak szerint az előmérlegen levő kezdő vagyont az ellentétes számlákon kell könyvelni. Ezek azok a számlák, melyekről a *készlet-egyenlegek* az utómérlegre származtak, s mely készlet-egyenlegeket az új előmérleg ellenkező oldalára hoztunk át. Ha tehát ezeken a „*készlet*"-számlákon levő *készlet*-egyenlegeket az új gazdasági időszak új számláinak másik oldalára visszük át: a kettős könyv a tovább vitelre meg van nyitva, úgy hogy abba az új időszaki adás-vevési esetek, vagyis: az új napló tételeinek könyvelése következhetik.

140. §. A leltár, a napló és ezek kettős könyvelése.

Mind ahhoz, a mit a kettős rendszerű könyvvitelnek az előbbi szakaszban tárgyalt megszerkesztéséről, vezetéséről, lezárásáról és megnyitásáról elmondottunk, hozzá tartozik az, hogy nagyobb méretű gazdaságokban, még a leltár és a napló megszerkesztése is, többé-kevésbbé kidomborodott formákból és eljárásokból áll. A 377. lapon tehát bemutatjuk egy még mindig kisebbszerű *leltárnak* az alakját, megjegyezvén, hogy a leltár csak sommázata szokott lenni a vagyon-

ról szerkesztett azoknak a segédkönyveknek, melyben az részletesen, behatóan le- és körülírva van, s a melyeket hol törzs-, hol leltárkönyveknek neveznek.

A kettős rendszerű számtartásnál a leltár után egyenesen a napló az az alakzat, melyre legalább átlagosan szabályt felállítani lehet. Ez természetére nézve azonos az állami naplókkal, miután az előforduló vagyonváltozásokat előfordulásuk sorrendjében öleli föl (időszerinti elszámolás). Lényeges különbség és jellemző benne az, hogy míg az állami naplóban az egyszeres könyvelés miatt a főkönyvnek mindig csak egy számlájára történhetik hivatkozás: addig a kettős rendszerű könyvelés miatt itt a naplóban szükségkép a főkönyv két számlájára kell hivatkozni. Minden más elszámolási tényező az állami naplóban is megvan, vagy meglehet. Tegyük fel tehát, hogy az előbb említett leltár alapján, az ezt követő 378. lapon kezdődő napló szerkesztetett, illetőleg az ebben foglalt üzleti események jöttek létre és hogy ezek az események, vagyis: naplótételek a 388. lapon kezdődő főkönyvbe könyveltettek. Legelőször is a leltár naplózandó, mert a napló csak akkor felel meg nevének és czéljának, ha előfordulásának ideje szerint abban minden üzleti esemény megtalálható. A legelső ily esemény pedig az, hogy a gazda, gazdasági működése kezdetén vagyon fölött, és pedig a jelen esetben elágazóbb cselekvő és szenvedő vagyon fölött rendelkezik. Ezt a vagyont a gazda üzleti czéljainak megfelelően elrendezett és vagyona alkatrészeinek megfelelő számlák között osztja szét.

A napló *első tétele* tehát a cselekvő vagyonról szól. Ezt a vagyont, leltár szerint való alkatrészeinek megfelelő nyolcz részletszámla, a gazdától illetőleg az ezt képviselő előmérlegszámlától kapja. Ezért ennek tartozik, illetőleg az előmérleg ezért követel a részletszámláktól. Ennek az eljárásnak egyébiránt: hogy- és mibenlétéről az olvasót, egyedül a *napló tételeinek* a hivatkozási hasáb alapján, a *főkönyv* megfelelő *számláival és viszont* való figyelmes *összevetése* világositja föl. Az ezzel járó fáradság az alapos megértésre elengedhetlenül szükséges annál is inkább, mert az előbbi szakaszban előadottak után itt már aránylag kevésbbé bocsátkozunk magyarázatokba: az olvasót ez által is, a kettősrendszerű könyvvitelnek önálló felfogásához akarván juttatni. A napló *2-ik tétele* a szenvedő vagyonról szól, a mint ezért a vagyonért a gazdát képviselő előmérleg, azoknak a részletszámláknak tartozik, melyek ezt a vagyont neki adták, s melyért a részletszámlák követelnek a előmérlegtől. A *3-ik tétel*

alatt gabonaárút adván el váltóért; az eladó árúszámla követel a gabonáért kapott váltót bevevő váltószámlától, ez pedig tartozik ezért amannak. S igy tovább a következőkben is, miért az alábbiakban újabb magyarázatra nem szoruló részeken, sőt tételeken is minden megjegyzés nélkül siklunk át, kérve az olvasót, hogy ennek daczára azokat teljes figyelmére méltatva, ezek adatait a főkönyvvel és viszont minden esetre összevesse.

A *4-ik tétel* alatt üzletbarátunk megbizásunk folytán váltótartozásunkat fizeti ki. Ez által az elfogadott váltók számlája megkapja a 2-ik naplótétel szerinti követelését. Ezért tartozni fog üzletbarátunknak, illetőleg barátunk követelni fog az elfogadott váltók számlájától. Üzletbarátaink összeségét, a mint ezt a leltár 6-ik tételének berendezése és az első naplótétel idevágó részének könyvelése tanusitja, a főkönyvben a *folyószámla* képviseli, mely mind azért, mit barátaink adnak: követel és mind azért mit kapnak: tartozik. Minden üzletbarátunknak ezen kivül még személyenként külön *kamatos* folyószámlát nyitunk és velök való viszonyainkat részletesen ezeken tartjuk nyilván. Ilyen a 393-ik lapon Singer & Sohn-nak számlája, mely a czégnek minden tőlünk származó bevételeért tartozik (igy a 17.491·48 frtnyi leltári követelésünkért is), s annak minden javunkra tett kiadásért (igy a napló 4-ik tétele alatti összegért is) követel. A folyószámla-kamatok számitásáról a következő 141. és 147. §-ban szólunk.

Az *5-ik tétel* alatt előforduló készpénz-bevétel nincs a pénztárszámlán könyvelve. Ennek oka az, hogy miután a naplóban a készpénzes tételek külön hasábokba jegyeztetnek: minden egyes tételnek a pénztári számlán való könyvelése idő- és helypazarlás volna. Elég ha naponként, hetenként, vagy a mint mi tesszük, a naplónak csak havi végösszegét könyveljük. Így látjuk ezt a hónap utolsójáról a pénztárszámlán, hol a napló szerint (232.124·03—4.560·98 mely utóbbi összeget mint kezdő pénzmaradványt már az előmérlegből könyveltünk) 227.563·05 mint havi bevétel tartozásul és 227.104·47 mint havi kiadás követelésül van könyvelve. Ugyane tételnél a kamatok megtéritése úgy értelmezendő, hogy az időközi kamat (17. §.) mindig a tőketulajdonost illeti, s ezért az eladott kamatszelvényeknek január 1-től 3-ig lejárt kétnapi értéke a vevő által az eladónak megtérítendő. A *6.* és *7. tétel* alatt említett Erdélyinek is van alább külön folyó számlája, melynek kezdő egyenlege a leltár 6-ik tételéből kerül ki. A főkönyv folyó számláján könyvelt tételek

a kamatos folyószámlán is könyvelendők. A *10. tételnél* Erdélyivel történt megállapodásunkhoz képest, a helyett hogy — mint az 5-ik tételnél volt — a vevő a lejárt kamatokat az eladónak készpénzben térítené meg: ezek a kamatok Erdélyi számlájának terhére iratnak. Ezért a tőkeösszeggel nem a vásár napjáról, hanem a megfelelő korábbi: vagyis arról a napról terheljük meg Erdélyi számláját, a mely naptól — január 1-je — ő a kamatokat nem térítette meg. Így a lejárt kamatok készpénz helyett a javunkra eső felszámításban térülnek meg.

A *17. tételhez*: lásd Baranyai kamatos folyószámláját. A *20. tételben* említett magyar vasuti kötvények névértéke 120 forint: azaz 300 frank volt. A *28. tételhez*: lásd Ivándynak kamatos folyószámláját a 394. lapon. A *32-ik tételnél* „a közös ingatlanok számlája" azért tartozik 28,740 és nem csak a „maradó" 23,740 forinttal. mert ez összegben előbbi veszteségünk megtérítésére a 30,000 frt nyereségből levont 5000 forint is benne van. A *37. tételhez* lásd: Roth kamatos folyószámláját a 394. lapon. A *39. tétel* 3-ik bekezdése a 10-ik tétel szerint értelmezendő. A *40-ik tétel* szerint az előbbi tétel 2-ik bekezdésében említett aranyok nem az ott remélt 5.50, hanem 5.45 árfolyamon keltek el. Minthogy pedig a folyószámlák az egész összegért az előbbi árfolyammal voltak megterhelve: most e számlákat az árfolyamkülönbségből származó összeggel el kell ismerni. A *41-ik tételnél* a kamat az eladott pénztári jegyekben elhelyezett pénzek gyümölcse, melyet rendszerint a jegy mindenkori birtokosának — előmutatójának — fizettetik ki. Jelen esetben a beváltót 100,000 forintnak 21-ikétől járó 5 napi $4^1/_2$ %-os kamatja illeti meg. (Lásd: a 34. tételt.) A *45. tételnél* a pénztári jegyek kamatainak külön fölszámítása helyett az illetőnek folyószámláját a tőkével nem máról, hanem a jegyek kamatozásának napjától terhelem meg, úgy a mint ezt a kötvényekre nézve a 10. és 39-ik tételnél tettük. Az *50-ik tételnél* az előbbi szakaszban tárgyalt az az eset van, midőn azokért az üzleti költségekért, melyeket az üzletnek csak valamely ágáért adtunk ki; az ezt az ágat képviselő számla tartozik. Az ilyen költségekről saját tetszésünk szerint berendezhető segédkönyveket vezethetünk, melyekben a naponként előforduló fuvar, posta, háztartási és egyéb költségeket az egész üzleti időszakon át külön hasábokban jegyzünk, hogy az időszak végével a főkönyv megfelelő számláira csak a végösszeget vigyük át.

141. §. A franczia kamatos folyószámla.

Kamatos folyószámla alatt olyan *személyszámlát* értünk, melyen üzletbarátunk tartozásának és követelésének nem csak tőkéjét, hanem kamatját is nyilvántartjuk. A napló 51-ik és 52-ik tétele ilyen lezárt folyó számlák kamatjait mutatja, s így itt van helyén a 4-ik tételhez elmondottakat kiegészítenünk. Kamatos folyószámla többféle berendezésű van. Legelterjedtebb az úgynevezett franczia rendszerű folyószámla. A 393—4. lapon a mieink is így vannak berendezve. Legelőbb tehát ezekkel kell megismerkednünk. Ebből a czélból Singer & Sohnnak számláját tanulmányozva, a három első hasáb önmagát magyarázza. A 4-ik hasábban tételenként a kamatozás kezdetének ideje, az 5-ikben pedig a kamatozás tartama, vagyis: az van jegyezve, hogy üzletbarátunk minden egyes összeg után kamattal hány napra tartozik. Így látjuk, hogy a 17.491·48 frt „egyenleg“ üzletbarátunknak mult évről, vagyis: deczember 31-ikéről maradt tartozása lévén, a kamatozás is ekkor kezdődik. A kamatozás tartama a számla lezárásának napjáig, vagyis ama napig értendő, a melyen tájékozás vagy kiegyenlítés czéljából üzletbarátunknak tartozását és követelését a számla alapján megállapítjuk. Ez — a megállapodáshoz képest — havonként, évnegyedenként, fél- vagy egész évenként szokott történni. A mi üzletünk csak januárra lévén szerkesztve: a folyószámlának is január végével kell záródni. Jelen esetben tehát a kamatozás egész tartama a havonként átlagosan vett 30 nap.

A január 26-án Singer & Sohnnak készpénz helyett küldött 80,000 forintnyi váltóról megjegyzendő, hogy az előbbi tételhez elmondottak szerint ez összeg kamatozásának kezdete arra a napra esnék, a melyen azt üzletbarátunk rendszeresen kezelhette, azaz: az átvételt követő napra. A kamat-tartozás tartama tehát csak 29-ike és 30-ika volna. Azonban üzletbarátunk pénzhez a kapott váltó révén rendszerint csak a váltó lejáratának napján, azaz: április 1-én fog jutni. Április 2-ig tehát pénzét nem gyümölcsöztethetvén, tőkéjének eddig járó kamatait ő is tőlünk követelheti. E követelés tartama januárban 2, februárban és márcziusban 60, áprilisban 1, összesen 63 nap volna. A helyett tehát, hogy a 2 tartozási és a 63 követelési napot jegyeznők a számlára: a 2 tartozási nap beszámításával csak 61 követelési nap lesz könyvelve. Még pedig — mert a tőke maga a tartozási oldalon van — nagyobb

nyilvántartás okáért egyelőre e 61 követelési napot is a tartozási oldalra jegyezzük. Csak hogy az ezen oldalon levő többi adatoktól eltérő módon, pl. vörös tintával (a nyomtatásban: kövér betükkel), hogy így e követelési napok az ugyanabban a hasábban jegyzett tartozási napoktól feltünően legyenek megkülönböztetve. Az ily tételeknél tehát, ha tartozási oldalon vannak, a kamatozás-követelést, s ha követelési oldalon vannak, tartozást, azaz: ellenkezőjét jelenti annak, mint a mely oldalon van. Így magyarázandó az is, hogy a 4-ik hasábban nem a kamatozás kezdetének, hanem végének napja van jegyezve.

A számla tartozási oldalán tovább következő 26., 29. és két 30-iki tételnek, valamint a követelési oldalon január 2-tól bezárólag 27-ig jegyzett összes tételeknek, a 4. és 5-ik hasábban található adatai, az épen most elmondottak után külön magyarázatot nem igényelnek. Annál inkább ilyenre szorulnak mindkét oldalon a 6-ik hasábba vezetett kamatszámok, melyek mindig a számla lezárásakor számittatnak ki és jegyeztetnek helyükre. Ezek származását és további czélját a kamatszámitás következő képlete magyarázza meg:

$$K(\text{amat}) = \frac{T(\text{őke}) \times I(\text{idő}) \times \%}{100}.$$

A kamatszámok tehát a 3-ik hasábba jegyzett tőkék és az 5-ik hasábba foglalt napok szorzatának 100-al való osztása által jönnek létre és pedig — mint a tartozási oldalon látszik — a vörössel (nyomtatásban: kövéren) írt napok kamatszámai szintén vörössel írvák; mert ezek mint eredetileg az ellenkező oldalra tartozó kamatszámok most már oda viendők át. Így látjuk a Singer & Sohn számlájának tartozási oldalán létrejött vörös kamatszámok összegét, az 53,546-ot a követelési oldal 6-ik hasábjában január 31-ről, mint túloldali vörös számokat jegyezve.

Ezután mindenik oldalon külön összeadjuk a kamatszámokat és ezeknek végösszege között mutatkozó különbséget mint a kamatszámok egyenlegét, a kisebb összeget mutató oldalra jegyezzük. Így látjuk Singer & Sohn számlájának tartozási oldalán a két kamatszámhasáb közti különbséget = 74,444-et január 31-ről mint kamatszám-egyenleget jegyezve, úgy hogy ez által mindkét hasáb egyenlő 80,311 végösszeget mutat. Az ily egyenleg a tartozási oldalon annyit tesz, hogy több kamattal tartozunk üzletbarátunknak, mint a mennyit követelni jogunk van. A követelési kamatszám-egyenleg pedig az ellenkezőt jelenti. Singer & Sohn tehát 74,444-nek

megfelelő kamatot követel. Ennek kiszámitása czéljából a fentebb bemutatott képlet szerint a 74,444-et szorozzuk (üzletbarátunk és köztünk vezetendő folyó számlák részére szerződésileg megállapitott kamatlábbal): a $4^1/_2$-el, vagyis: inkább ennek a vegyes törtnek $^9/_2$ áltörtté átalakitott számlálójával és osztjuk 2 × 360-al. Ez utóbbival azért, mert: az idő naponként, vagyis az év $^1/_{360}$-ad. részenként van számitva, s így ez is a 2-hez hasonlóan, mint nevező szerepel. Ezek szerint a $74,444 \times 9 = \frac{669,996}{2 \times 360} = 930{\cdot}55$ frttal, mely összeget folyószámla-kamat fejében üzletbarátunk tőlünk joggal követelvén: azzal folyó számláját január 31-ről csakugyan elismerjük. Azaz: ez összeget üzletbarátunknak javára írjuk; formailag is az lévén az elv, hogy az ily kamat a folyószámlának arra az oldalára jő, melyen a kamatszámhasáb nagyobb összeget mutat. Ez azon 930·55 frt kamatösszeg, melyért a napló 51-ik tétele szerint — többekkel együtt — a kamatszámla tartozik a folyószámlának.

A kamatoknak ily módon való kiegyenlitése után még azokat a tételeket szokás a folyószámlába jegyezni, melyek épen a lezárás alkalmával állapithatók meg. Ilyenek az üzletbarátunk érdekében kiadott postabér, alkuszdij, valamint — ha kikötve volt — a jutalék, azaz: bizományi díj is. Ennek kiszámításánál úgy járunk el, hogy a két ellentétes pénzösszeget mutató oldal közül, a nagyobbikból levonjuk a nem jutalékos tételek összegét, s a maradvány után kiszámitott jutalékkal a számlát megterheljük, vagyis: azt ennek tartozási oldalára írjuk.

Nem akarván gazdaságunkat a megérthetőség rovására szövevényesítni, folyószámlánkon ily felszámitások nem fordulnak elő. Ezért azt most már egészen lezárjuk úgy, hogy az ellentétes oldalok pénzhasábjainak különbözetét mint egyenleget a kisebb oldalra írjuk. A tartozási és követelési oldal akkor teljesen egyenlő végösszeget fog mutatni. Így látunk folyószámlánkon 48,861.31 frt tartozási végegyenleget, mely mindkét oldal pénzhasábját 184,318.55 frtra egyenlíti ki, s mely egyenleg a tartozási oldalon lévén, szenvedő készletet, vagyis: azt jelenti, hogy tőlünk üzletbarátunk ennyivel kapott kevesebbet annál, a mit mi tőle kaptunk. Más szóval: üzletbarátunk tiszta követelése ennyit tesz. Ezért ez a tartozási végegyenleg, a legközelebbi gazdasági időszakban mint követelési kezdő egyenleg fog, az újra megnyitandó kamatos folyószámlán mutatkozni.

A *napló* 51-ik tétele szerint azonban nemcsak Singer & Sohn, hanem még Erdélyi, Baranyai, Ivándy és Róth nevü üzletbarátaink részére is kamatos folyószámlákat vezettünk, a mint hogy ezek számlái a 393—4. lapokon láthatók is. Ezek tanulmányozását kiválóan ajánljuk az olvasó figyelmébe. Egyébiránt ezek mind a Singer & Sohn számlájánál előadott módon és alakban lévén vezetve, részletes tárgyalásukba már csak azért sem bocsátkozunk, hogy az olvasó ezeknek magától való megértése által tételről tételre meggyőződést szerezhessen, ha vajjon helyesen fogta-e fel a kamatos folyószámlát? Elégnek tartjuk tehát, csak arra utalni, hogy kezdő egyenlegeiket a deczember 31-iki leltár 6-ik tételéből meritik, s hogy ez *egyenlegek netto sommája a főkönyvi folyószámlán* van könyvelve. Az e számlákon mutatkozó passiv kamatokért pedig, a mint ezt Singer & Sohnnak 930.55 frt kamat követelésénél láttuk, az 50—1. naplótétel szerint, a kamatszámla tartozik a főkönyvi folyószámlának és az activ kamatokért követel attól. Végegyenlegeik pedig a közelebbi gazdasági időszakról folytatólagosan vezetendő kamatos folyószámlák ellenkező oldalain és a 397. lapon látható január 31-iki, vagyis a végző leltárban fognak jelentkezni.

Nagyobb üzletekben a folyószámlákat egy vagy több külön könyvben, az úgynevezett folyószámlák könyvében, vagy egyenlegkönyvben (salda conti) szokták berendezni. E könyvből a megbizott üzletbarát a megbizó folyó számlájának kivonatát, másodlatát szokta a megbizónak megküldeni. A megbizó e kivonatot saját könyvei alapján megbirálja, s ha kifogása nincs, saját könyveit megfelelően lezárja, s a küldött kivonat helyességét vagy ennek aláírása által, vagy pedig külön levélben elismeri. Esetleg a lehető követelés kiegyenlítéséről gondoskodik. Annak igérete mellett, hogy a kamatos folyószámlára, s különösen ennek különféle nemeire 147. §-ban még visszatérünk, menjünk át a napló 53-ik tételének tanulmányozására. Csak azt jegyezzük itt még meg, hogy a 97. §-ban előadottak szerint ebből a folyószámlából származott az állam *forgalmi* számtartása.

142. §. Az anyag nyilvántartása a segédkönyvekben.

A főkönyv a nagyobb méretű gazdaság menetének elágazó és elaprósodó részleteit, ezek sokasága miatt, rendszerint még pénzértékben sem mutatja ki, hanem ebben is csak a sommás eredményekre szoritkozik. Így láttuk már a 140. §-ban a napló 50-ik tételének

tárgyalásánál, hogy az elérendő czélok által meghatározott némely segédkönyveket vezetnünk kell. Így láttuk továbbá azt, hogy üzletbarátainkkal való pénzbeli viszonyaink részletes nyilvántartására is, külön személy-, vagyis: folyószámlakönyveket kell nyitnunk. Még kevésbbé lehet a nagyobb méretű gazdaságban úgy járni el, a hogy mi a 139. §-ban, a 4-ik tüzifa-számlánál eljártunk. Ugy nevezetesen hogy a főkönyv a gazdaság menetét és eredményét minden előforduló érték és mérték szerint, tehát a pénzen kivül még más anyagi mértékben is kifejezze. Ezért minden csak némileg nagyobb forgalmú gazdaságban, a főkönyv számlái csakis az illető dolog pénzbeli értékének nyilvántartására szoritkoznak. Az előforduló dolgok anyagáról, s az ebben történt változásokról rendszerint külön nyilvántartást vezetnek, mely az anyag minőségéhez képest raktár-, árú-, más- és másféle váltó-, értékpapir- stb. stb. könyv (rovany, rovancs, rovanyzó!?) nevén ismeretes és czéljának megfelelő, tetszés szerinti berendezéssel birhat.

Igy szerkesztettünk mi is a 395. lapon raktárkönyvet gabonaárúinkról s az árúkészletben előforduló minden változást, melyet a napló könyvelése folyamában a főkönyvi árúszámlára jegyeztünk, egyszersmind e raktárkönyvbe is lehető részletesen bevezettük. Erről az olvasónak az illető tételek fölkeresése alapján meg kell győződni. Sőt arról is, hogy e könyv kezdő és végző pénzegyenlege az árúszámla egyenlegeivel egyez. Figyelmünket itt még a már ismertetett kamatos folyószámlának a raktárkönyvben való alkalmazása igényli, melynek alakja és számitásmódja a folyószámlánál elmondottak után bővebb magyarázatra alig szorul. Itt is vannak kamatnapok és az ellenkező oldalra átviendő vörös számok. Itt is a kamatszámegyenlegből a tiszta kamat kiszámitandó stb., megjegyezvén, hogy a pénzegyenleg és a nyereség megállapitásának módjára később visszatérünk. A dolog alapos megértésére u. i. tudnunk kell, hogy úgy az egész üzletben, mint ennek egyes ágainál az illető számlán mutatkozó nyereség- vagy veszteségben, nemcsak a vállalkozói, hanem az a nyereség vagy veszteség is benfoglaltatik, mely az üzletbe, illetőleg a különféle árúkba fektetett pénzek cselekvő vagy szenvedő kamatjai között mutatkozik. Hogy e kamatok kiszámithatók legyenek, kamatos folyószámla módjára, az árúkönyvet a raktárba jött jószág árával, s ennek a fizetés napjától kezdődő kamatozásával megterheljük, ellenben a raktárból kiment árúért elismerjük. E módon a raktárkönyv külön ki fogja mutatni a kamat-, külön

a vállalkozói nyereséget vagy veszteséget. A 22.73 frt kamatnyereséget, az üzleti összes aktiv és passiv kamatokat felölelő kamatszámla kapja, miért ez, a napló 53. tétele szerint, az árúszámlának tartozik, az utóbbi pedig a kamatszámlától követel.

143. §. A nyers mérleg.

Az utolsó csereügylet, mely gazdaságunkban létrejött, már a napló 49. tétele alatt fel volt jegyezve; mert a 141—142. §-okban utóbb tárgyalt 50—53 tétel alatt nem új gazdasági események fordultak elő, hanem már előbb létrejött és a különféle segédkönyvekben följegyzett eseményeknek csak eredményeit foglalják magukban. A naplóban ezután felsorolt többi tétel is mind ilyen eredménytétel. Hogy azonban ezeket a tételeket megérthessük: a főkönyv egyes önálló részeinek, a *számláknak lezárásával* kell megismerkednünk.

Mielőtt azonban a számlákat lezárnók: meg kell győződnünk, ha vajjon a *naplótételek kellően mind könyvelve vannak-e?* Mert ebben az esetben minden tételnek két ellentétes számlán, az egyiken mint ugyanannyi mennyiségű tartozás és a másikon mint ugyanannyi mennyiségű követelés, s igy a főkönyvben önmagát kiegyenlitőleg: két irányban kell előfordulnia. De viszont a főkönyv számláin a lezárásig, csak a *naplónak* ily módon bejegyzett tételei foglalhatnak helyet. Ugy hogy, az összes számlák *tartozási* oldalán eddig könyvelt tételek *végösszegének,* ugyancsak az összes számlák *követelési* oldalán könyvelt tételek *végösszegével* egyezni kell.

Igy látjuk főkönyvünk üzlettételeinek sommáit a 396. lapon szerkesztett próba- vagyis: „nyers mérleg“ 3—4. hasábjában egymással végül teljesen egyezni. Nemcsak, hanem a kimutatás 5—6-ik hasábjában erősebb bizonyitékául az üzleti tételek sommáinak számlánként való különbözetei is felsoroltatván: ezek is végösszegükben egymással egyeznek. A kettős könyvvitelben tehát a nyers mérlegnek ugyanaz a czélja, a mi a 126. §-ban tárgyalt rovancsnak volt az állami könyvvitelnél t. i. a könyvelés mennyiségi helyességének a próbája.

A nyers mérleg azonban mennyiségileg is csak arról győz meg, hogy a könyvelt tételek két irányban vannak könyvelve. Arról pedig, hogy *minden* tétel könyvelve van, meggyőződünk, ha a naplóbeli hitel és pénztári (bevételi és kiadási) tételek végösszegeit adjuk össze. Igy:

1.185,196.20+232,124.03+227,104.47=1.644,424.70.

Az eredménynek a számlák egyik-egyik oldala főösszegével, vagyis: a próbamérleg tartozási vagy követelési főösszegével szükségkép egyezni kell; mert a naplóban is *egyszer* minden tétel előfordul.

144. §. A részleges számlák lezárása.

Meggyőződvén valamennyi tétel helyes könyveléséről: hozzá foghatunk a részleges számlák lezárásához. Ebből a czélból ki kell keresnünk minden számlának az egyenlegét, esetleg egyenlegeit. Ha a főkönyvi számlák támogatására kellő segédkönyveket vezetünk: ekkor ezekből minden egyes számlának vagyonkészletét, vagyis: készlet egyenlegét alkatrészeivel együtt épen úgy megtudjuk, a mint ezt a 139. §-ban magáról a számláról megtudtuk. Vagy a mint a 142. §-ban raktárkönyvünk alapján gabonakészletünket, az árúszámla lezárása alkalmával a nélkül tudjuk, hogy a raktárba menve e készletet tényleg megmérnünk kellene. Kellő segédkönyvek hijában pedig nincs más mód, mint a vagyonkészletet in natura megmérni s így leltárilag felvenni úgy, a mint ezt a 139. §-ban az 5. kőszénszámlánál láttuk. A gabonaraktáron kivül pl. a fekvőségekről, váltókról, értékpapirról stb. nyilvántartásunk nem lévén, kénytelenek vagyunk leltárt csinálni. E leltár a 397. lapon, úgy mutatja az üzleti időszak *végén* mutatkozó vagyont részletesen, a mint a 377. lapon bemutatott *kezdő* leltár azt az üzlet kezdetén kimutatta. Az üzleti időszak végén szerkesztett leltár lesz, a következő üzleti időszak kezdő leltára és így tovább időszakról időszakra. Mellőzve tehát egyelőre az előmérleg-számlát, melyről a napló két első tételének tárgyalásakor már úgy is szólottunk s mely úgy is csak legvégül, a zárószámlák eredményével záródik, egyenesen a *fekvőségek* számláját veszszük tárgyalás alá.

Minthogy az üzlet folytán szerzett birtokainkat újból eladtuk s így most is csak eredetileg birt fekvőségeink vannak birtokunkban: ezért a kezdő leltárból az ezekre vonatkozó adatokat átvezetjük a végző leltárba. Értéküket pedig mint cselekvő készletegyenleget (6000 frt) könyveljük a számla követel oldalán: abból a felfogásból indulva ki, hogy a mint az üzlet kezdetén a számla vagyonát a kezdeti vagyonszámlától kapta, s azért annak tartozott: úgy most az üzlet végén meglevő vagyonát a végvagyon- vagyis utómérlegszámlának adja s azért ettől: követel. Ezután a számla mind-

két oldalát külön összegezvén, a kettő közti különbséget, a kisebb oldal alá írjuk, mi által a számla lezárva van. A jelen esetben mutatkozó 19,650 frtnyi különbség a tartozási oldalra jő és ugyanannyi nyereséget jelent; mert az ez oldalon könyvelt két tartozási tétel 86,350 frtnyi értékének 106,000 frtnyi követelésünk felel meg. Ha tehát az utóbbinak megszerzése nekünk csak az előbbi kisebb összegbe került, akkor a kettő közti különbség szükségkép: nyereség. Ha azonban a készlet könyvelése után is a követelési oldal volna a kisebb, vagyis: a különbségnek ez oldalra kellene jönni, akkor az: veszteséget mutatna.

A *pénztár-számlán* a 140. §-ban 5-ik naplótételnek magyarázatánál mondottak szerint: a naplóban mutatkozó összes készpénzbevétel és kiadás egy-egy tételben van könyvelve. E számla kész vagyona tehát a pénztárban levő készpénz s ennek a naplópénztári hasábjában mutatkozó maradványnyal egyenlőnek kell lenni. (A napló készpénz hasábjai a pénztári külön segédkönyvet pótolják.) Az előbbi számlánál értelmezett czélból és felfogás szerint az 5019.56 forint készpénz tehát előbb a leltárba, s azután cselekvő készletegyenlegül a számla követelési oldalára jő, mi által azt kiegyenlítve s így lezárva is van.

A *váltótárcza*-számla a tárczánkban, birtokunkban volt vagy levő helybeli és idegen váltók értékét mutatja ki. A meglevő váltók most is tárczánkban lévén: az ezeket nyilvántartó segédkönyv (rovany, rovanyzó) hiányában ez mutatja a számla kész vagyonát, vagyis: a Csekő és a Concordia 59,593 frt értékű elfogadványait. Ez tehát a leltárba és egyenlegül a főkönyv követel oldalára, mint cselekvő készlet jegyeztetik. Ez utóbbi bejegyzés által a két ellentétes oldal kiegyenlítve s így a számla lezárva is van.

Az *áruszámlánál*, tekintettel az anyag nyilvántartásáról a 142-ik szakaszban mondottakra, kezünkbe vehetjük a raktárkönyvet, s ebből megállapíthatjuk, hogy a raktárba jött 15,300 mm. buzából 12,800 adatott el, s így a raktárban 2500 métermázsának kell lenni. Fentebb mondottak szerint ezt, mint készvagyont a leltárba, s mint készlet-egyenleget a raktárkönyv erre hivatott hasábjaiba jegyezzük, az emelkedett árakhoz képest 10.50 frtra tévén buzánk métermázsájának értékét. Átmenve a rozsra: az látjuk, hogy ez mind eladatott. Igy a repcze is. Ellenben az árpából és tengeriből még van készletünk. Ezzel is a buzához hasonló módon járván el, látjuk, hogy árpakészletünk 9480 és tengerikészletünk 1220,

összesen 36,950 frtot ér, melyet most már az árúszámla követelési oldalára jegyzünk. Ez által a két ellentétes oldal pénzhasábjai, úgy mint a fekvőségeknél, kiegyenlítve nem lévén: záregyenlegül a 9447.14 frt különbséget a kisebb oldal alá írjuk. A számla tehát le van zárva, a nélkül, hogy a raktárban lettünk volna, mert raktár. könyveinkben a gabonakészletünkre vonatkozó adatokat feltaláltuk. (Ezzel ellentétben pl. a váltótárczaszámlának értékét, magából a váltókat fizikailag tartalmazó tárczából kellett megállapítanunk.) A gabonaraktárba tehát most már nem azért megyünk, hogy mennyi a készlet? hanem, hogy ott van-e ez?

Az *értékpapir*számla készlete is a tárczában lévén, segédkönyv hiányában annak mennyiségét: a 3420-at innen vesszük, s ezt úgy a leltárba, mint a főkönyvbe bejegyezzük. Ez által azonban nem csak hogy a két oldal kiegyenlítve nincs, hanem a követel oldal még mindig kisebb a tartozásnál, vagyis: követelésünk értékpapirokban kisebb, mint a tartozásunk. Az egyenleg tehát veszteséget mutat.

A *folyószámlának* úgy nyeresége és vesztesége (mely a 141-ik szakaszban tárgyalt 51. és 52. tételből, illetőleg a folyószámlák 29.45 és 1285.85 forint kamatösszegeiből áll, s így a kamatszámlára vitettek át) mint szenvedő vagyonkészlet (mely a leltárba mint tiszta teher jelentkezik) a részletes folyószámlakönyvből meríthető. A tehervagyon a személyszámlák tartozási, az értékvagyon a követelési záróegyenlegekből, a tiszta értékvagyon a tartozási és követelési egyenlegek összegeinek különbségéből áll. E különbséget: 58,623.50 forintot a főkönyv folyószámlájának kisebb oldala alá irjuk, s ez mint tartozási egyenleg zárja a számlát.

A *kamatszámlának* érték- és tehervagyona kamatköveteléseinkből és tartozásainkból áll. E czélból az egész naplón végig menve keresnünk kell azokat a tételeket, melyek kamatozással járnak. Ilyen a napló 20-ik tétele, mely alatt tárgyalt 10,000 frtnyi követelésünknek január 13-ától maig járó kamatja, mely 37.78 frtot tesz. Továbbá a napló 3-ik tétele, mely alatt tárgyalt Csekő-féle 29,593 forintos és márczius 1-én esedékes, valamint 38 tétele, mely alatt tárgyalt váltókból még a tárczánkban levő 24,000 csak ápril 1-én lesz esedékes. Ezek az esedékességük napjáig járó kamatokkal névértéküknél kevesebbet érnek. A megfelelő 319·20 frt tehát kamattartozást képez, s ezzel a számlát megterheljük. Ugyanezeket az összegeket egyszersmind a leltárba és a kamatszámlába is bevezet-

jük. Míg a két oldal közti 1302.12 frt különbség bejegyzésével kiegyenlítjük és bezárjuk a számlát. Ezen a számlán tehát nem kevesebb mint *három egyenleg* van.

A *Nagy János*nál bekebelezett követelések, a Foncière biztosító-társaság, az elfogadott váltók és az utalványok számlája kivétel nélkül a két oldal közti különbségnek egyszerűen a kisebb oldal pénzhasábjába való bejegyzése által egyenlítődnek ki és záródnak le. A Nagy János *birtokeladási* külön számlája úgynevezett holt számla. Mert tartozásai és követelései egymást, s így a számla önmagát kiegyenlítvén, megszünik a gazdaságban tényező lenni.

A *függő követelések* számláján a napló 26-ik tétele alatt tárgyalt Szomjas-féle 12,000 frt tartozásnak csak felét tartjuk behajthatónak. Ez képezi a számla vagyonát, s a követelés elveszett másik fele ennek veszteségét. Ez összegek kiegyenlítik és zárják is a számlát. Az *árfolyamospénzek* számláján levő egyenleg csak a nyereség- és veszteség-számlát illetheti; mert tárczánkban ilyen pénz nincs, s így e számlának kész vagyona nem lehet. Az *időközi* nyereség- és veszteség-számla egyenlege csak az eredményszámlára tartozhatik. A *közös* ingatlanok számlája a gazdaság folyamán — kihalt. A *letéteményezett* értékpapirok, s a *letétek* számlája tárczánkban lévő vagyonunk értékével, mint egyenleggel záródik.

A *biztosítási* díjszámlának 2310.60 frt tartozása van, melyből erre az üzleti időszakra 1870·60 frt esik. Ezen kiadásért semmi elszámolható, vagyis: dologi jószág nem vétetvén be: kettős rendszerű könyvvitelben mint tiszta veszteség jelentkezik. A két oldal közti egyenleget képező 440 frt már fizetett összeg az üzleti időszakon túl eső időre esvén, mint a számla vagyona jő tekintetbe, vagyis: a követelési oldalra könyveltetik. Az *elhelyezések* számlája ama pénztárjegyeknek tárczánkban levő készletével záródik, melyekben pénzünk gyümölcsöztetés végett elhelyezve van, s mely készlet mennyiségét a két oldal közti egyensúly adja.

A *foglaló* pénzek számlája is a két ellentétes oldal közti különbözettel záródik. Csakhogy itt e különbözet az egész tartozási összeg: mert e számlának követelési oldalán mi sincs könyvelve. Az *elhelyezések kamatszámlája* mint egyenleggel, az elhelyezések számláján levő kész vagyon kamat összegével záródik. Az egész üzleti tiszta *költség* a veszteségszámlára megy a tartozási oldalon könyvelt ama 876.52 frttal együtt, melylyel pl. még adó fejében tartozunk. A *háztartási* számla egész tartozása mint üzleti veszteség, egyenlegül jő a követel oldalra.

145. §. A napló és a főkönyv lezárása.

Az eddigiekben, a fekvőségek számlájától a háztartási számláig, a gazdaság egyes önálló részeit felölelő részleges számlákat, úgy a készvagyont mint az eredményt mutató egyenlegekkel lezárva: szokás a kettős könyvvitelnél az egyes számlák *lezárásának eredményeit* mutató egyenlegeket is *naplózni*.

Ebből származik az, hogy a napló 54—5-ik tétele alatt úgy a cselekvő mint a szenvedő eredményegyenlegek mind felsorolva vannak. Még pedig a 139. §. *b)* pontjában elmondottaknak megfelelőleg, vagyis: úgy hogy az eredményszámla minden nyereségért tartozik és minden veszteségért követel. Mind ezek az egyenlegek alapos megismerés czéljából, a főkönyvben az illető számlákon fölkeresendők, s a napló 54-ik és 55-ik tételével összehasonlítandók. Ezeknek a részleges számla-egyenlegek tartozási és követelési összegeinek felel meg, kettős rendszerű főkönyvünkben a 392-ik lapon szerkesztett eredményszámla. Ennek tartozási oldalán az előbb említett nyolcz tartozási tétel végösszege 14,737.67 frt és követelési oldalán a másik négy számla végösszege 35,164.88 frt van könyvelve. Az eredményszámla egyenlege, úgy mint a 139. §. *b)* pontja alatt tárgyaltuk, az előmérleg-számlára megy át. Példánkban 20,427.21 frt nyereség mutatkozik, melyet a napló 54-ik tételének utolsó bekezdése szerint, az előmérleg (1) számla ellenkező vagyis: követel oldalára vittünk át.

A napló 56-ik tétele alatt az utómérlegszámla tartozik a tizennégy részletszámlának: ezek értékvagyonát mutató cselekvő készlet egyenlegeikért (241,576.21 frtért) és az 57-ik tétel alatt megfordítva az követel: egyelőre csak hét számlától ezek tehervagyonát mutató tartozási egyenlegekért (80,690.82 frtért). A 160,885.39 frt egyenleg az előmérlegszámlára jő, még pedig ha — mint a jelen esetben is — követelési, vagyis tiszta értékvagyont mutat: ekkor annak tartozási, ellenkező esetben pedig követelési oldalára. Ezt mutatja a napló 57-ik tételének utolsó bekezdése, mely szerint az egyenleg az előmérleg (1) számla ellenkező, vagyis: tartozási oldalára vitetett át. A nyereség- és veszteség-, valamint az utómérleg-számlán mutatkozó egyenlegeknek ily módon való átvitele által az előmérlegnek is ki kell egyenlitődni, föltéve: hogy számláinkat számszerint is helyesen zártuk le. Mindezeket igazolja a 397. lapon január 31-én felvett leltár is, mert az ezen kimutatott cselekvő és szenvedő vagyon, részleteiben és eredményeiben az előadottakkal összevág.

Az üzlet tovább folytatása esetében a megfordított utómérleg (végvagyon) számla fogja a jövő üzleti időszak előmérlegét képezni. Ezt jelzi az utómérlegen I/31-én mutatkozó 241,576.21 frt tartozási és 80,690.82 frt követelési vagyonnak II/1-én az ellenkező oldalra való átvitelét, hogy így — mint ez a napló 1-ső és 2-ik tételénél előadva lett — a gazdát képviselő előmérleg tartozzék a gazda tartozásaiért megfelelő részletszámláknak és ezektől követeljen a gazda vagyonáért. A részletszámlák pedig egyenként az előmérleg tartozásaiért leltár szerint követelnek és az előmérleg követeléseiért leltár szerint tartoznak. Ennek felelnek meg a részletszámlák II/1-ről keltezett és az ellenkező oldalról áthozott egyenlegtételei, úgy a mint azt a 139. §. 4. pontjában kifejtettük.

146. §. A kettős könyvviteli rendszerek.

A kettős könyvvitelt úgy és abban a rendszerben és alakban adtuk elő, a melyben annak elveit, lehetőleg a gyakorlatnak megfelelőleg is, legvilágosabban ismertetni véltük. Ezt azért hangsúlyozzuk, mert a kettős könyvvitel körében, úgy az irodalomban, mint a gyakorlatban a *legkülönbözőbb eljárásokkal* és alakzatokkal, a naplóknak, segédkönyveknek, sőt a számláknak is *más és más berendezésével*, s a tételeknek egymástól teljesen elütő felfogáson alapuló *könyvelésével* találkozunk. Mindennek azonban minket, kik elvek szerint járunk el, megzavarni nem szabad. A kettős könyvvitel lényege, az egésznek és részleteinek czélja és összefüggése az előző szakaszokban úgy tárgyaltatott, hogy az előadottak és a még következők gondos tanulmányozása és összevetése alapján, a kettős könyvvitelnek, a különféle gazdaságok és ezek vezetőinek egyéniségéből folyó észszerű változásai könnyen megérthetők lesznek. Ezért az egyes részleteknek czél és tetszés szerinti változásait és alakításait mellőzvén, a kettős könyvvitelnek csak azzal a két rendszerével foglalkozunk még, melyek leginkább *franczia* és *olasz* rendszer néven lettek ismeretesek és elterjedettek.

E két rendszer között lényeges különbség nincs; mert minden névvel nevezhető könyvviteli rendszerben legelőbb is előfordulásuk sorrendjében kell a gazdasági eseményeket följegyezni. Az, hogy e följegyzés a kettős (kereskedelmi) rendszerben *előjegyzéknek* vagy naplónak neveztetik-e? mellékes dolog. A lényeg: az üzleti eseményeknek kronologiájuk, előfordulásuk rendjében való följegyzése.

Ezután minden rendszer szerint az üzleti eseményeknek jellegük (czimük, nevük) szerint való csoportositása következik. Ha az *első* följegyzésből az egyes üzleti események, az ezek csoportjainak befogadására szánt *főkönyvi számlákra egyenként* vezettetnek át: akkor a kettős könyvvitelt *francziának* nevezzük. Ha pedig az egyes üzleti események először időszakonként, pl. havonként valamely számviteli iratban számlánként összesittetnek, s csak az így mutatkozó *összegek sommásan vitetnek át a főkönyvbe: akkor olasz* rendszerű a kettős könyvvitel. Eme tisztán alaki eljárásban rejlik a két rendszer közti különbség.

Az előbbi szakaszokban bemutatott kettős könyvelés egészben a *franczia rendszer* szerint van szerkesztve. Mert az első följegyzést magában foglaló naplóból, melyben nemcsak az üzleti események, hanem minden egyes tételnek könyvelési tervezete is foglaltatik, a tételek közvetetlenül és legtöbb esetben részletesen lettek a főkönyvbe könyvelve. Csak az átalános számláknak, vagyis: az elő- és utómérlegnek, s az eredményszámlának tételeit könyveltük rövidség okáért sommásan, még pedig tekintettel a kezdő és végző leltárra, minthogy ezekben a vagyon úgy is részletezve van. A franczia rendszer szigorú alkalmazásával az egész kettős könyvvitel csak az idő és jelleg szerinti följegyzésből, vagyis (a segédkönyvek s egyéb följegyzések mellőzésével): a naplóból és főkönyvből állhat, úgy a hogy a 139. §-ban tárgyalt gazdaságé van. Vagyis, hogy a leltárnak cselekvő vagyont mutató tételei a vagyonszámla követelési oldalán, a terhet mutatók pedig ennek tartozási oldalán részletesen felsorolva könyvelhetők. Ez által a *kezdő leltár* tehető fölöslegessé. A *sommás folyószámla* és még inkább a külön folyószámlakönyv is mellőzhető; mert üzletbarátaink kamatos személyszámlái elhelyezhetők magában a főkönyvben, s ezek egyenlegei egyenként vihetők át az utómérlegre. A kettős értéket, anyagot és pénzt képviselő számlák is *mindkét értékről*, sőt még a folyó kamatokról is szerkeszthetők külön segédkönyvben is. De szerkeszthetők magában a főkönyvben is, mi által a különféle anyag, váltó, árú, értékpapir, aranypénz stb. külön nyilvántartása magában a főkönyvben és az illető számlán eszközöltetik, úgy a mint a 139. §-ban a tüzifaszámlánál láttuk. A *végző leltár* pedig a cselekvő és szenvedő végvagyonnak, a végvagyon vagyis: utómérlegszámla tartozási és követelési oldalon való részletes felsorolása által lesz nélkülözhető. Úgy hogy a franczia rendszer szigorú követése mellett, az egész üzlet menete úgy irható le

a naplóban és főkönyvben, hogy a kettőből bármely üzleti eseményre vonatkozó, bármely felvilágositást megszerezhetni.

Az *olasz rendszernél* a hitelügyletek és a készpénzes üzleti események első följegyzése külön-külön szokott történni. Az elsők előjegyzékbe (prima nota) jegyeztetnek úgy, mint ezek franczia naplónkban is följegyezve vannak, vagyis: úgy, hogy az előfordult üzleti események az emlékezetnek megtartassanak. A készpénzes üzleti eseményekről *külön pénztárkönyv* lesz vezetve, úgy mint készpénzes tételeink a 378. lapon kezdődő naplónknak bevételi és kiadási hasábjaiba iktatva vannak. Az így szerkesztett *külön elő-* és *külön pénztárkönyv* tételei egy *gyüjtőkönyvben* (ez hibásan naplónak, zsurnálnak is szokott neveztetni) időközönként, de legtöbbször havonként rendeztetnek, úgy mint most emlitett naplónk tételeit mi rendeztük a 398—9. lapon. Vagyis: úgy, hogy az elő- és pénztárkönyv szerint cselekvőleg és szenvedőleg abban a hónapban előforduló valamennyi tétel számlánként a gyüjtőkönyvbe összevonatván: innen csak ezek *sommája könyveltetik* számlánként. Ezek szerint az olasz főkönyv számláira minden hónapban legfeljebb csak egy tartozási és egy követelési sommás tétel könyveltetik.

Az eredménynek azonban, franczia vagy olasz legyen a könyvelés rendszere, különbözni nem szabad. Így: olasz gyüjtőkönyvünk végösszege, minthogy ebben már a hitel- és pénztárügyletek, sőt még a kezdő vagyonösszegek is bent foglalvák, a franczia könyvünkből készült próbamérleg végösszegével egyezik. Lásd: a 143. §-ban nyers, vagyis: próbamérleg értelmezését.

Az olasz rendszer egyik sajátságának tartják a segédkönyvek nagy számát. Így a már eddig ismert folyószámlák és anyagnyilvántartáson kivül még levél, váltóárú, számla, másolati, lejárati (scadenz), szállitási, bevásárlási, eladási, árverési, bizományi, vásári stb. stb. könyvek fordulnak elő, melyek azonban az üzlet kellő nyilvántartása czéljából a franczia rendszernél is előfordulhatnak. Egyébiránt a franczia rendszert a gyakorlat emberei a nagyobb üzleteknél, melyeknek terjedelménél fogva minden ága-bogára egy külön könyv szükséges, alkalmazhatónak nem tartják. Ritkán is alkalmazzák.

A franczia rendszerű könyvvitelnek némely tökéletlen változatait *egyszerű kettős* (?!) könyvvitelnek szokták nevezni. Helyes volna az elnevezés akkor, ha ez alatt csak valami *simplexet* értenének. De tényleg nem így van; mert ugyanezek az egyszerű alatt *egy-*

szerest értenek és csakis az olasz rendszert tartják kettős könyvvitelnek. Pedig az elmondottak után nem szükséges tovább bizonyitani, hogy észszerűen *minden oly könyvelés*, melyben a csereügylet mindkét oldala mint ellentétes mennyiség könyveltetik: csak *kettős lehet*. Egyszeres ellenben mind az a könyvelés, melyben a csereügyletnek *egyik* oldala által, *egy irányban* előidézett vagyonváltozás, mint önálló mennyiség könyveltetik. Ezt tagadni annyi volna, mint azt állítani, hogy kettő, mennyiségileg nem kettő, hanem egy, s megfordítva: hogy az egy pedig kettő. Kereskedelmi könyvvitel tehát elvileg csak kettős lehet, bármily hiányos, simplex tökéletlen stb. legyen is egyébiránt a rendszer, melyben e könyvelési mód néhol alkalmaztatik.

Ilyen nevezetesen az, midőn a főkönyvben csak személyszámlák vannak, úgy hogy ezek lezárása után csak üzletbarátaink tartozását vagy követelését ismerjük. Vagyonunk mennyiségét és minőségét, valamint ennek a gazdaság folytán egészben való szaporodását vagy kevesbedését pedig csak leltározás alapján tudjuk meg, úgy mint azt a 139. §-ban, az 5. kőszén-számlánál láttuk. E mellett az eljárás mellett vagyoni állapotunkat, úgy a hogy az által tudjuk meg, hogy üzletbarátainknál levő tiszta tartozásunkhoz vagy követelésünkhöz raktári vagyonunkat adjuk hozzá így azután látjuk, hogy mennyi a testetlen és testes vagyonunk összege.

147. §. A helvét és angol folyószámla.

Singer & Sohnnak számlája a következő 400-ik lapon, a helvétnek nevezett módszer szerint is ki van dolgozva. Alakilag teljesen megegyez ez a franczia módszerrel, csak hogy a napok számitásában épen az ellenkező rendet követ.

A franczia folyószámla (a 393—4-ik lapon) attól az időtől, melyre a folyószámla szól, a javára vagy terhére irt összegek *kamatozó időszakát* veszi számitásai alapjául. Vagyis: azt számítja, hogy üzletbarátunk az összegeknek terhére vagy javára irása idejétől a folyószámla lezárásának napjáig: hány napi kamattal tartozik, vagy: hány napi kamatot követel? s e kamatokat azután felszámítja, vagyis: ezt a nagyobb kamatszámot és így nagyobb kamatozási időt mutató oldal tőke összegéhez adja.

A helvét ellenben abból az időből, melyre a folyószámla szól,

a javára vagy terhére irt összegek *nem kamatozó időszakát* veszi számítása alapjául. Vagyis: azt számítja, hogy az összegeknek üzletbarátunk terhére vagy javára írása idejétől visszafelé a számla megnyitása napjáig: hány nap mult el. És minthogy üzletbarátunk e napokra kamattal sem nem tartozik, sem ilyet nem követel: ezekből oly nemleges értékű kamatszámok jönnek létre, melyek természetükre nézve, a franczia folyószámlánál ismertetett vörös (kövér) számokkal teljesen megegyeznek, s a melyek ép ellenkezőjét jelentik annak, mint a mely oldalon vannak. Ezért a kamatszámok egyenlegéből folyó kamatok nem mint a franczia folyószámlánál: a nagyobb, hanem ellenkezőleg a kisebb kamatszámot mutató oldalra vitetnek át. E rendszernél nincs vörös szám, s ez nagy előny.

Így találjuk helvét folyószámlánkon a 4-ik és 5-ik hasábban kamatozó időszakot deczember 31-ére visszaszámítva. A lezárásnál pedig legelőbb is a nyers tőkeegyenlegnek (47,930.76 frtnak) a — nemlegesen — kamatozó egész időszaki kamatszáma tétetik ki. minthogy ezután az egész időszakra nem jár kamat. Ezután a kamatszám egyenleg és ugyanerre az oldalra az ebből (már ismert módon) kiszámitott kamategyenleg és végül a folyó-számlaegyenleg lesz kiszámítva.

A franczia és helvét folyószámlának kamatszám-egyenlege, s ennek folytán a kamat- és folyószám-egyenleg között is egy különbség mutatkozik. És csakugyan a helvét folyószámlát, nem lévén egészen pontos: ritkábban használják.

Legpontosabb és legvilágosabb a folyószámla-módszerek között az angol, mely a 401. oldalon látható. E módszer a tőkét, a kamatozó időszakot, s ebből kifolyólag a kamatszámot is ügyesettől ügyesetig tisztán (netto) számítja. Így látjuk angol folyószámlánkon, hogy Singer & Sohn kezdő 17,491.48 frt (T) tartozásáért, csak a legközelebbi ügyesetig terjedő két napi kamat- számot irunk és hogy január 2-ról kelt 66,000 frtnyi (K) követelése előbbi tartozásaiból levonatván: a maradó tiszta (K) követelés után újból csak a legközelebbi esetig terjedő három napi kamat jő számításba. És így tovább, míg végül a kamatszám-, kamat- és számla-egyenleggel ez is záródik.

LELTÁR

1892. deczember 31-ikén.

Sorsz.	Szöveg	Egyenként frt	kr.	Összesen frt	kr.
	a) **Érték.**				
1	Fekvőségek:				
	Egy ház Ujfaluban	2,000	—		
	Ugyanott külső birtok	4,000	—	6,000	—
2	Készpénz			4,560	98
3	Váltókövetelés:				
	Ábel M. 1893. I/20-án lejáró elfogadványa	9,135	95		
	Szomjas H. 1893. I/15-én lejáró elfogadványa ...	12,000	—		
	Csekő Z. 1893. I/15-én lejáró elfogadványa	18,000	—	39,135	95
4	Árúkészlet:				
	1000 métermázsa búza 9.50 frtjával	9,500	—		
	800 „ rozs 7.— „	5,600	—		
	700 „ árpa 7.45 „	5,215	—		
	900 „ tengeri 5.50 „	4,950	—		
	1000 „ repcze 12.70 „	12,700	—	37,965	—
5	Értékpapir-készlet:				
	5000 frt névértékű 6% értékpapiros 118 frttal ...	5,900	—		
	1000 „ „ 4% „ 85 „ ...	850	—	6,750	—
6	Folyószámla-követeléseim:				
	Erdélyi Károly Pécsett ... ... 10,800.—				
	Róth Miksa Pozsonyban 2,880.49				
	Singer & Sohn Bécsben 17,491.48	31,171	97		
	Levonva ebből folyószámla-tartozásaimat:				
	Baranyai Károly Váczon 15,344.28				
	Ivándy M. Pozsonyban 5,322.14	20,666	42	10,505	55
7	Kamathátralékok:				
	5000 frt névértékű 6% értékpapir után ½ évre	150	—		
	1000 „ „ 4% „ „ ½ „	20	—		
	Nagy Jánostól 100,000 frt után 1892. junius 30-tól	3,000	—	3,170	—
8	Betáblázott követelés Nagy Jánosnál			100,000	—
	Értékvagyon			**208,087**	**48**
	b) **Teher.**				
9	Fonçière biztositó-társaság			1,560	—
10	Birtokomban lévő váltók előre megkapott kamatja			69	30
11	Váltótartozásom: 1893. I/1-én lejáró 3 darab 13,200 frtos elfogadványom fejében			66,000	—
	Tehervagyon			**67,629**	**30**
	Tiszta értékvagyon			**140,458**	**18**
	Összesen			**208,087**	**48**

NAPLÓ.

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla tartozik	A főkönyv lap, melyen a számla követel	1893-iki január havi	Hitel-ügyletek frt	kr	Készpénz bevétel frt	kr	Készpénz kiadás frt	kr
			— 1 —						
1		1	**Nyolcz számla — Előmérlegnek: 208,087.48**						
	2		**Fekvőségek számlája**	6,000	—				
	3		**Pénztár-számla**	—	—	4,560	98		
	4		**Váltótárcza-számla**	39,135	95				
	5		**Árúszámla**	37,965	—				
	6		**Értékpapir-számla**	6,750	—				
	7		**Folyószámla**	10,505	55				
	8		**Kamatszámla**	3,170	—				
	9		**Nagy J.-nál bekebelezett követelésem számlája**	100,000	—				
2	1		**Vagyonszámla — Három számlának: 67,629.30**						
		10	**Fonçière bizt. társaság számlájának**	1,560	—				
		8	**Kamatszámlának**	69	30				
		11	**Elfogadott váltók számlájának**	66,000	—				
			— 2 —						
3			Csekő Zs.-nek eladok 1893. márczius 1-én lejáró váltóért						
			800 mm. buzát 10.— frtjával = 8,000.—						
			900 „ repczét 13.— „ = 11,700.—						
			700 „ tengerit 5.95 „ = 4,165.—						
			800 „ rozsot 7.16 „ = 5,728.—						
	4	5	**Váltótárcza — Árúszámlának**	29,593	—				
4			Singer & Sohn értesít, hogy a nála telepített és tegnap esedékes elfogadványomat beváltotta						
	11	7	**Elfogadott váltók — Folyószámlának**	66,000	—				
			— 3 —						
5			Áron M.-nek eladok 4000 frt névértékű 6%-os értékpapirt 118 frtjával és a lejárt 2 napi kamat megtérítése mellett						
			Pénztár-számla — Két számlának						
		6	**Értékpapir-számlának**	—	—	4,720	—		
		8	**Kamatszámlának**	—	—	1	33		
6			Erdélyi Károly készpénz-küldeménye						
		7	**Pénztár-számla — Folyószámlának**	—	—	18,402	05		
			— 4 —						
7			Erdélyi K. kérésére Kovács K.-nak Székesfehérvárra készpénz-küldemény						
	7		**Folyószámla — Pénztár-számlának**	—	—	—	—	4,895	36
8			Senky Viktor készpénzfizetése, hogy ezért neki Bécsben az ő rendeletére és látra						
			Átvitel	366,748	80	27,684	36	4,895	36

A főkönyv lap, melyen a számla tartozik	A főkönyv lap, melyen a számla követel	1893-iki január havi	Hitel-ügyletek frt	kr	Készpénz bevétel frt	kr	Készpénz kiadás frt	kr
		Áthozat	366,748	80	27,684	36	4,895	36
		Singer & Sohn által fizetendő utalványt adjak						
	12	**Pénztár-számla — Utalvány-számlának**	—	—	5,000	—		
		— 5 —						
		A leltárban előforduló 5000 frt névértékű 6%-os és 1000 frt névértékű 4%-os aranyértékű papiros 1893. január 1-én esedékessé vált szelvényeit a „Magyar általános hitelbanknál" beváltom. Az arany árfolyama 9.45						
	8	**Pénztár-számla — Kamatszámlának**	—	—	200	81		
		Erdélyi Károly felhív, hogy küldjek neki 1000 frt névértékű 6%-os és 1000 frt névértékű 4%-os aranyértékű papirost; kamatkiegyenlítés czéljából folyószámláját 31-iki értékkel terhelem meg. Az árfolyam 117 illetőleg 84						
7	6	**Folyószámla — Értékpapir-számlának**	2,010	—				
		— 6 —						
		Nagy Jánosnak az a birtoka, melyre a leltár szerint 100,000 frtom van első helyen bekebelezve, a 2-ik árverésen 80,350 frtért az ottani törvényszék 55,632/1882. sz. végzése szerint jogérvényesen rajtam maradt. Addig is míg e vételár iránt a törvényszék intézkednék:						
2	13	**Fekvőségek — Nagy János birtokeladási számlájának**	80,350	—				
		— 7 —						
		Singer & Sohn értesít, hogy hozzá intézett utalványomat 5-én magának Senky Viktornak kifizette.						
12	7	**Utalványok számlája — Folyószámlának** ...	5,000	—				
		— 8 —						
		Veszek 3000 métermázsa buzát 10 frtjával: 2000 mm. árát azonnal készpénzben fizetem ki, 1000 mm. fejében 1 db. 1893. április 7-én lejáró váltót fogadok el:						
5		**Árúszámla — Két számlának 30,000.—**						
		Pénztár-számlának	—	—	—	—	20,000	—
	11	**Elfogadott váltóknak**	10,000	—				
		Átvitel	464,108	80	32,885	17	24,895	36

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla tartozik	követel	1893-iki január havi	Hitelügyletek frt	kr	Készpénz bevétel frt	kr	Készpénz kiadás frt	kr
			Áthozat	464,108	80	32,885	17	24,895	36
			— 9 —						
14			A kir. törvényszék 65,632/82. végzése szerint — lásd a 11-ik tételt — a Nagy-féle birtok 80,350 frt vételárából fedezendő 4,421.03 frt adóhátralék és az én 100,000 frtomnak 3,313.33 frtnyi 1892. junius 30-tól máig járó 6%-os kamatja. Ezek leszámítása után Nagy János 1891. julius 1-én kelt 100,000 frt kötelezvényeinek törlesztésére 72,795.64 frt marad						
	13		**Nagy János birtokeladási számlája —**						
			Három számlának ... ... 80,350.—						
			Pénztár-számlának	—	—	—	—	4,421	03
		8	**Kamat-számlának**	3,133	33				
		9	**Nagy Jánosnál bekebelezett követelésem számlájának**	72,795	64				
15			Az előbbi tétel szerint a 100,000 forintos követelésemre Nagy Jánostól 72,795.64 folyt be, s így még 27,204.36 kr. követelésem maradt függőben						
	14		**Függő követelések számlája —**						
		9	**Nagy Jánosnál bekebelezett követelésem számlájának**	27,204	36				
			— 10 —						
16			Eladok Müller & C.-nek készpénz-fizetés mellett: 700 mm. árpát 7 50 frtjával = 5,250 frtért 100 mm. repczét 13.20 „ = 1,320 „ 2000 mm. buzát 10.15 „ = 20,300 „						
		5	**Pénztár-számla — Árú-számlának**	—	—	26,875	—		
17			Baranyai Károly készpénzküldeménye						
		7	**Pénztár-számla — Folyószámlának**	—	—	12,560	—		
			— 11 —						
18			Szemér J.-től veszek 3000 zsákot 55 krjával						
	15		**Fölszerelések számlája — Pénztár-számlának**	—	—	—	—	1,650	—
19			Leszámítolandó banktól veszek 4000 drb. aranyat à 5.60						
	16		**Árfolyamos pénzek számlája — Pénztár-számlának**	—	—	—	—	22,400	—
			— 13 —						
20			Nagy Jánossal függő követelésemre nézve — 15 tétel — következő egyezséget kötöttem: A 27,204 frt 36 kr. kiegyenlítésére ád:						
			Átvitel	567,242	13	72,320	17	53,366	39

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla tartozik	A főkönyv lap, melyen a számla követel	1893-iki január havi	Hitelügyletek frt	Hitelügyletek kr	Készpénz bevétel frt	Készpénz bevétel kr	Készpénz kiadás frt	Készpénz kiadás kr
			Áthozat	567,242	13	72,320	17	53,366	39
			1. 4800 frt névértékű magyar vasuti kötvényt 135 frtjával a 12 napi kamat megtérítése mellett						
			2. fizet készpénzben 1794 frt 36 krt						
			3. egy 5000 frtos 1893. deczember 31-én lejáró váltót, melyen neje mint kibocsátó, Nagy János pedig mint elfogadó fog szerepelni,						
			4. neje Andrássy-uti házára bekebelezve egy 8%-os 10,000 frtról szóló kötelezvényt						
			5. Elengedek 5000 frtot.						
		14	**Hat számla — Függő követelések számlájának** 27,204.36						
	6		**Értékpapir-számla**	5,400	—				
	8		**Kamat-számla**	8	—				
	4		**Váltótárcza-számla**	5,000	—				
	9		**Nagy Jánosnál bekebelezett követelésem számlája**	10,000	—				
	17		**Időközi nyereség- és veszteség-számla**	5,000	—				
			Pénztár-számla	—	—	1,794	36		
			— 14 —						
21			Nagy János-féle birtok értékesítése czéljából félévi időtartamra egy consortium alakul, melyben: Szabó Gábor 25% Gergely István 35% Zákó János 15% Czégem 25%-kal vesz részt, és mely a birtokot 100,000 frton úgy veszi meg tőlem, hogy az esetleges nyereségből mindenek előtt Nagy Jánosnál elveszett 5000 frtom térittetik meg.						
	18	2	**Közös ingatlanok számlája — Fekvőségek számlájának**	100,000	—				
22			A bekövetkezhető veszteségre a consortiális tagok nálam értékpapirokat tesznek le és pedig: Szabó Gábor 6%-os aranyjáradékot 6000.— Gergelyi Istv. 4%-os „ 10000.— Zákó János 50 darab 100 frtos 1864-beli sorsjegyet ... ... 5000.—						
	19	20	**Letéteményezett értékpapirok — Letéteményeknek**	21,000	—				
			Átvitel	713,650	13	74,116	53	53,366	39

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla tartozik	A főkönyv lap, melyen a számla követel	1893-iki január havi	Hitelügyletek frt	Hitelügyletek kr	Készpénz bevétel frt	Készpénz bevétel kr	Készpénz kiadás frt	Készpénz kiadás kr
			Áthozat	713,650	13	74,116	53	53,366	39
			— 15 —						
23			Csekő Zs. lejárt váltóját kifizeti (lásd a leltár 3. tételét)						
		4	**Pénztár-számla — Váltótárczának**	—	—	18,000	—		
			— 16 —						
24			Abel M.-nek I/20-án lejáró elfogadványát — lásd a leltár 3-ik tételét — bemutatás végett elküldöm Ivándy M.-nek						
	7	4	**Folyószámla — Váltótárczának**	9,135	95				
25			Veszek 8000 frt névértékű 6% aranyértékű papirost 118 frtért kamatmegtérítés nélkül						
	6		**Értékpapir — Pénztárnak**	—	—	—	—	9,440	—
26			Szomjas H.-féle lejárt váltó — leltár 3-ik tétele — a bemutatás alkalmával nem lett kifizetve, elismervény mellett kiadom ügyvédemnek:						
	14	4	**Függő követelések — Váltótárczának**	12,000	—				
27			A közös birtok haszonbére fejében bérlő 1/2 évre fizet:						
		18	**Pénztár-számla — Közös ingatlanok számlának**	—	—	5,000	—		
			— 17 —						
28			Ivándy M. értesit, hogy utasitásom szerint a közös birtok adóját 1/2 évre lefizette						
	18	7	**Közös ingatlanok számla — Folyószámlának**	1,260	—				
			— 18 —						
29			A „Fonçièr“-nak fizetek leltári tartozásomért						
	10		**A „Fonçièr“ — Pénztárszámlának**	—	—	—	—	1,560	—
			— 19 —						
30			A „Fonçièr“ számlát küld az idei biztositásról, s ezt rendben találtam						
	21	10	**Biztositási dijszámla — a „Fonçièr“-nak** ...	2,310	60				
			— 20 —						
31			Mészáros Károly, kinek a közös birtokot 125,000 frtért eladtuk, a vételárt pénzben nálam befizeti:						
		18	**Pénztárszámla — Közös ingatlanok számlájának**	—	—	125,000	—		
			Átvitel	738,356	68	222,116	53	64,366	39

	A főkönyv lap, melyen a számla tartozik	követel	1893-iki január havi	Hitelügyletek frt	kr	Készpénz bevétel frt	kr	Készpénz kiadás frt	kr
			Áthozat	738,356	68	222,116	53	64,366	39
			— 21 —						
2			A közös üzlet legombolyításakor 25,000 nyereség mutatkozik: ehhez jön a 27-ik tétel szerint haszonbér... 5,000						
			Összesen 30,000						
			Ebből előbb javamra levonandó a 21-ik tétel szerint 5,000 a 28-ik tétel szerint... ... 1,260 = 6,260						
			A maradó 23,740 ból: Gergelyi Istvánnak 8309 frtot és Szabó Gábornak 5935 frtot arányszámaik szerint készpénzben kifizetek; Zákó János 3561 frtnyi részét Ivándy M.-nak utalványozom; a reám eső rész a nyereség- és veszteség-számlát illeti						
	18		**Közös ingatlanok-számlája — Háromnak** 28,740						
		17	**Időközi nyereség és veszteség-számlának** ... ... 5000 + 5935	10,935	—				
		12	**Utalványszámlának**	3,561	—				
			Pénztár-számlának	—	—	—	—	14,244	—
3			A letett értékpap. Zákóért kivéve kiadhatók						
	20	19	**Letétemények — Letéteményezett értékpapiroknak**	16,000	—				
4			A pénztár gyümölcsöztetése czéljából veszek a magy. általános hitelbanknál 130,000 frtért 130 drb 201—330. számú $4^1/_2$%-os pénztári jegyet						
	22		**Elhelyezések — Pénztárnak**	—	—	—	—	130,000	—
			— 22 —						
5			Az 1893. évi termésre foglalóul adok Bognár Jánosnak 10,000 frtot, Lövény Józsefnek 1000 frtot, az előbbit Bécsben Singer & Sohn 21-én, az utóbbit pedig pénztáram ma fizette ki:						
	23		**Foglaló-pénzek — Két számlának** 11,000						
		7	**Folyó számlának**	10,000	—				
			Pénztár-számlának	—	—	—	—	1,000	—
			— 24 —						
6			Veszek 500 mm. búzát 10.10 frtjával ...						
	5		**Árúszámla — Pénztárnak**	—	—	—	—	5,050	—
			Átvitel	778,852	68	222,166	53	214,660	39

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla tartozik	A főkönyv lap, melyen a számla követel	1893-iki január havi	Hitelügyletek frt	Hitelügyletek kr	Készpénz bevétel frt	Készpénz bevétel kr	Készpénz kiadás frt	Készpénz kiadás kr
			Áthozat	778,852	68	222,116	53	214,660	39
37			Veszek számlára: Roth Miksától 1200 mm. árpát 7 forintjával, 1893. ápril 7-én fizetendő 9,400 frtért; Ivándy M.-től 1000 mm. repczét 13 frtjával 1893. február 24-én fizetendő 1300 frtért; Singer & Sohntól 10,800 mm. buzát egészben; 1893. ápril 7-én fizetendő 102,188 frtért						
	5	7	**Árúszámla — Folyószámlának**	124,588	—				
			— 25 —						
38			Eladok a Concordia gőzmalom-társaságnak 10,000 mm. búzát 10.40 frtjával, melyért az 10 drb 10,000 frtos és 1 darab 4000 frtos 1893. ápril 1-én esedékes általa elfogadott váltót ad.						
	4	5	**Váltótárcza — Árúszámlának**	104,000	—				
			— 26 —						
39			Küldök: 1. Singer & Sohnnak 8 darab egyenként 10,000 forintos Concordia gőzmalmi elfogadványt, 2. ugyanannak 4000 darab aranyat, hogy ezt folyó hó 28-án adja el, a mai árfolyam 5.50, 3. Erdélyi Károlynak 4000 frt névértékü magyar vasuti kötvényt 135 frtjával a szelvény kiegyenlítése czéljából 1892. deczember 31-iki értékben. 4. Róth Miksának 1000 mm. repczét 13.25 frtjával						
	7		**Folyószámla — Négy számlának 120,650**						
		4	**Váltótárcza-számlának**	80,000	—				
		16	**Árfolyamos pénzek számlájának**	22,000	—				
		6	**Értékpapir-számlának**	5,400	—				
		5	**Árúszámlának**	13,250	—				
			— 27 —						
40			Singer & Sohn értesít, hogy a felküldött 4000 darab aranyat holnapra 5.45 árfolyamon adta el.						
	16	7	**Árfolyamos pénzek számlája — Folyószámlának**	200	-				
41			A magyar általános hitelbanknál a 201—10 számú összesen 10 darab pénztári jegyet beváltom.						
			Pénztár-számlája — Két számlának						
		22	**Elhelyezések számlájának**	—	—	10,000	—		
		8	**Kamat-számlának**	-	—	7	50		
			Átvitel	1128,290	68	232,124	03	214,660	39

A főkönyv lap. melyen a számla tartozik	A főkönyv lap. melyen a számla követel	1893-iki január havi	Hitel-ügyletek frt	kr	Készpénz bevétel frt	kr	Készpénz kiadás frt	kr
		Áthozat	1128,290	68	232,124	03	214,660	39
		— 28 —						
		Baranyai M. fizetés gyanánt küld általa saját rendeletére kiállított és Hosszu Alajos által elfogadott 1893. márczius 5-én Bécsben fizetendő váltót						
4	7	**Váltótárcza-számla — Folyószámlának**	13,560	70				
		— 29 —						
		Hosszu Alajos-féle Bécsben fizetendő váltót Singer & Sohn-ra Bécsbe forgatom						
7	4	**Folyószámla — Váltótárcza-számlának**	13,560	70				
		— 30 —						
		Erdélyi Károly kérésére és számlájára Wiener L.-nek Bécsben készpénz-küldemény						
7		**Folyószámla — Pénztár-számlának**	—	—	—	—	5,000	—
		Singer & Sohn-t a neki küldött magyar általános hitelbank-féle 226/27. sz. 2 drb pénztári utalványért megállapodásunk szerint ezek kiállításának napjáról megterhelem						
7	22	**Folyószámla — Elhelyezések számlájának**...	2,000	—				
		Baranyai Károlynak küldök 211/25. számú 15 drb hitelbank-féle pénztári jegyet és folyó számláját megállapodásunkhoz képest az utalványok eddigi kamataival megterhelem						
7		**Folyószámla — Két számlának**						
	22	**Elhelyezések számlájának**	15,000	—				
	24	**Elhelyezések kamatszámlájának**	16	87				
		Roth Mikea rendeletére és számlájára küldök 120 frttal Singer & Sohnnak 5000 frt n. é. 6%-os aranyértékű papirost						
7		**Folyószámla — Két számlának**						
	6	**Értékpapir-számlának**	6,000	—				
	8	**Kamatszámlának**	24	16				
		Singer & Sohnt a tőle 24-én vett 10,800 mm. búzáért fizetett fuvar egyezségileg megállapított részével megterhelem						
7	25	**Folyószámla — Üzleti költségszámlának**. ...	405	06				
		Ivándy M.-t megterhelem a neki fizetés gyanánt elküldött és 1893. deczember 31-én lejáró Nagy János-féle elfogadványért:						
7	4	**Folyószámla — Váltó-tárczának**	5,000	—				
		Hó végével lezárom az üzleti, valamint háztartási költségről vezetett segédkönyveket, melyeknek végösszege:						
		Átvitel	1183,858	17	232,124	03	219,660	39

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla tartozik	A főkönyv lap, melyen a számla követel	1893-iki január havi	Hitelügyletek frt	Hitelügyletek kr	Készpénz bevétel frt	Készpénz bevétel kr	Készpénz kiadás frt	Készpénz kiadás kr
			Áthozat	1173,858	17	232,124	03	219,660	39
			1. Fuvarra áruk után kiadtam ... 3640.59						
			2. Üzleti költségre ... 2895.62						
			3. Háztartásra ... 907.87						
			Három számla — Pénztárnak						
	5		**Árúszámla** ...	—	—	—	—	3,640	59
	25		**Üzleti költség** ...	—	—	—	—	2,895	62
	26		**Háztartás-számla** ...	—	—	—	—	907	87
			— 31 —						
51			Folyószámlák lezárásánál kamatot követelnek:						
			1. Singer & Sohn ... 930.55						
			2. Baranyai Károly ... 26.32						
			3. Ivándy M. ... 197.94						
			4. Roth M. ... 131.04						
			ellenben tartozik:						
			5. Erdélyi Károly ... 29.45						
	8	7	**Kamatszámla — Folyószámlának** ...	1,285	85				
52	7	8	**Folyószámla — Kamatszámlának** ...	29	45				
53			Raktárkönyvünk szerint kamat nyereségünk van						
	8	5	**Kamatszámla — Árúszámlának** ...	22	73				
			Összesen	1185,196	20	232,124	03	227,104	47
			A bevételből levonva a kiadást: a pénztári maradvány tesz ...	—	—	—	—	5,019	56
			Együtt	1185,196	20	232,124	03	232,124	03
54	27		**Eredményszámla —**						
			Kilencz számlának ... 35,164·88						
		6	Értékpapir-számlának ...	40	—				
		8	Kamat-számlának ...	1,302	12				
		14	Függő követelések számlájának ...	6,000	—				
		15	Fölszerelések számlájának ...	650	—				
		16	Árfolyamos pénzek számlájának ...	600	—				
		21	Biztosítási díj számlájának ...	1,870	60				
		25	Üzleti költség számlájának ...	3,367	08				
		26	Háztartás-számlájának ...	907	87				
		1	Előmérleg-számlának ...	20,427	21				
55		27	**Négy számla — Eredményszámlának**						
	2		Fekvőségek számlája ...	19,650	—				
	5		Árúszámla ...	9,447	14				
	17		Időközi nyereség- és veszteség-számla	5,935	—				
	24		Elhelyezések kamatszámlája ...	132	74				
				35,164	88				

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla tartozik	A főkönyv lap, melyen a számla követel	1893-iki január havi	Hitelügyletek frt	Hitelügyletek kr	Készpénz bevétel frt	Készpénz bevétel kr	Készpénz kiadás frt	Készpénz kiadás kr
56	28		**Utómérleg-számla — Tizennégy számlának 241,576.21**						
		2	Fekvőségek számlájának	6,000	—				
		3	Pénztár-számlának	5,019	56				
		4	Váltótárcza-számlának	53,593	—				
		5	Árúszámlának	36,950	—				
		6	Értékpapir-számlának	3,420	—				
		8	Kamat-számlának	37	78				
		9	Nagy Jánosnál bekeb. követelés számlájának	10,000	—				
		14	Függő követelések számlájának	6,000	—				
		15	Fölszerelések számlának	1,000	—				
		19	Letéteményezett értékpapirok számlájának	5,000	—				
		21	Biztositási dijak számlájának	440	—				
		22	Elhelyezések számlájának	103,000	—				
		23	Foglaló pénzek számlájának	11,000	—				
		24	Elhelyezések kamat számlának	115	87				
57		28	**Nyolcz számla — Utómérleg-számlának**						
	7		Folyószámla	58,623	50				
	8		Kamat-számla	319	20				
	10		Fonçière számlája	2,310	60				
	11		Elfogadott váltók számlája	10,000	—				
	12		Utalványok számlája	3,561	—				
	20		Letétémények számlája	5,000	—				
	25		Üzleti költség-számla	876	52				
	1		Vagyon-számla	160,885	39				
				241,576	21				

Főkönyv.

1. Előmérleg-számla.

Napló-tétel	Hó és nap	1893	frt	kr.	Napló-tétel	Hó és nap	1893	frt	kr.
2	I/1	Három szlnak teherért			1	I/1	Nyolcz szltól értékért		
		leltár szerint	67,629	30		I/31	leltár szerint	208,087	48
57	I/31	Utómérlegszámlának..	160,885	39	54		Eredményszámlától ...	20,427	21
			228,514	69				228,514	69
						II/1	Uj előmérlegtől	160,885	39

2. Fekvőségek számlája.

Napló-tétel	Hó és nap	1893	frt	kr.	Napló-tétel	Hó és nap	1893	frt	kr.
1	I/1	Vagyonnak lelt. szerint	6,000	—	21	I/14	Ingatlan k. számlától.	100,000	—
11	I/6	Nagy J. b. elad. k. szlnak	80,350	—	56	I/31	Utómérlegszámlától ...	6,000	—
55	I/31	Eredményszámlának...	19,650	—					
			106,000	—				106,000	—
	II/1	Uj előmérlegnek... ...	6,000	—					

3. Pénztár-számla.

Napló-tétel	Hó és nap	1893	frt	kr.	Napló-tétel	Hó és nap	1893	frt	kr.
1	I/1	Vagyonszlának lelt. sz.	4,560	98	—	I/31	Havi kiadásokért.. ...	227,104	47
	I/31	E havi bevételekért...	227,563	05	56	I/31	Utómérlegszámlától ...	5,019	56
			232,124	03				232,124	03
	II/1	Uj előmérlegnek... ...	5,019	56					

4. Váltótárcza számla.

Napló-tétel	Hó és nap	1893	frt	kr.	Napló-tétel	Hó és nap	1893	frt	kr.
1	I/1	Vagyonnak leltár sznt	39,135	95	23	I/15	Pénztárszámlától	18,000	—
3	I/2	Árúszámlának..	29,593	—	24	I/16	Folyószámlától.	9,135	95
20	I/13	Függő köv. számlának	5,000	—	26	I/16	Függő köv. számlától.	12,000	—
38	I/25	Árúszámlának..	104,000	—	39	I/26	Folyószámlától.	80,000	—
42	I/28	Folyószámlának	13,560	70	43	I/29	Folyószámlától.	13,560	70
					49	I/30	Folyószámlától.	5,000	—
					56	I/31	Utómérlegszámlától ...	53,593	—
			191,289	65				191,289	65
	II/1	Uj előmérlegnek... ...	53,593	—					

5. Áru-számla.

Napló-tétel	Hó és nap	1893	frt	kr.	Napló-tétel	Hó és nap	1893	frt	kr.
1	I/1	Vagyonnak lelt. szerint	37,965	—	3	I/2	Váltótárczától..	29,593	—
13	I/8	Két számlának.	30,000	—	16	I/10	Pénztárszámlától... ...	26,875	—
36	I/24	Pénztárnak	5,050	—	38	I/25	Váltótárczától..	104,000	—
37	I/24	Folyószámlának	124,588	—	39	I/26	Folyószámlától.	13,250	—
50	I/30	Pénztárszámlának	3,640	59	53	I/31	Kamatszámlától	22	73
55	I/31	Eredményszámlának ..	9,447	14	56	I/31	Utómérlegszámlától ...	36,950	—
			210,690	73				210,690	73
	II/8	Uj előmérlegnek	36,950	—					

6. **Értékpapirok számlája.**

1	I/1	Vagyonnak lelt. szerint	6,750	—	5	I/3	Pénztárszámlától... ...	4,720	—
20	I/13	Függő köv. számlának	5,400	—	10	I/5	Folyószámlától.	2,010	—
25	I/16	Pénztárszámlának.. ...	9,440	—	39	I/26	Folyószámlától.	5,400	—
					47	I/30	Folyószámlától.	6,000	—
					56	I/31	Utómérlegszámlától ...	3,420	—
					54	I/31	Eredményszámlától ...	40	—
			21,590	—				21.590	—
	II/1	Uj előmérlegnek... ...	3,420	—					

7. **Folyószámla.**

1	I/1	Vagyonnak lelt. szerint	10,505	55	4	I/2	Elfogadványok szlától	66,000	—
7	I/4	Pénztárszámlának.. ...	4,895	36	6	I/3	Pénztárszámlától... ...	18,402	05
10	I/5	Értékpapirszámlának..	2,010	—	12	I/7	Utalványszámlától. ...	5,000	—
24	I/16	Váltótárczának.	9,135	95	17	I/10	Pénztárszámlától... ...	12,560	—
39	I/26	Négy számlának	120,650	—	28	I/17	Ingatlan köz. számlától	1,260	—
43	I/29	Váltótárczának.	13,560	70	35	I/22	Foglaló pénzek szlától	10,000	—
44	I/30	Pénztárnak	5,000	—	37	I/24	Árúszámlától...	124,588	—
45	I/30	Elhelyezéseknek... ...	2,000	—	40	I/27	Vert pénzek számlától	200	—
46	I/30	Kettőnek	15,016	87	42	I/28	Váltótárczától..	13,560	70
47	I/30	Kettőnek	6,024	16	51	I/31	Kamatszámlától	1,285	85
48	I/30	Üzleti költség.. ...	405	06					
49	I/30	Váltótárcza.	5,000	—					
52	I/31	Kamatszámlának... ...	29	45					
57	I/31	Utómérlegszámlának..	58,623	50					
			252,856	60				252,856	60
						II/1	Uj előmérlegtől	58,623	50

Kamatszámla.

1	I/1	Vagyonszáml. leltár sz.	3,170	—	2	I/1	Vagyon szlától lelt. sznt	69	30
20	I/13	Függő követel. számlájának	8	—	5	I/3	Pénztárszámlától... ...	1	33
					9	I/5	Pénztárszámlától... ...	200	81
53	I/31	Árúszámlának..	22	73	14	I/9	Nagy J. b. elad. k. szltól	3,133	33
51	I/31	Folyószámlának	1,285	85	41	I/27	Pénztárszámlától... ...	7	50
57	I/31	Utómérlegszámlának..	319	20	47	I/30	Folyószámlától	24	16
					52	I/31	Folyószámlától.	29	45
					54	I/31	Eredményszámlától ...	1,302	12
					56	I/31	Utómérlegszámlától ...	37	78
			4,805	78				4,805	78
	II/1	Uj előmérlegnek... ...	37	78		II/1	Uj előmérlegtől	319	20

Nagy János bekebelezett követelések számlája.

1	I/1	Vagyon szlától lelt. sznt	100,000	—	14	I/9	Nagy J. b. elad. k. szlától	72,795	64
20	I/13	Függő köv. számlától..	10,000	—	15	I/9	Függő köv. számlától..	27,204	36
					56	I/31	Utómérlegszámlától ...	10,000	—
			110,000	—				110,000	—
	II/1	Uj előmérlegnek	10,000	—					

10. Foncière biztositó-társaság számlája.

29	I/18	Pénztárszámlának ...	1,560	—	2	I/1	Vagyonszlától lelt. sznt	1,560	—
57	I/18	Utómérlegszámlának ..	2,310	60	30	I/19	Biztositási dijszámlától	2,310	60
			3,870	60				3,870	60
						II/1	Uj előmérlegtől	2,310	60

11. Elfogadott váltók számlája.

4	I/2	Folyószámlának	66,000	—	2	I/1	Vagyonszámlától	66,000	—
57	I/31	Utómérlegszámlának ..	10,000	—	13	I/8	Árúszámlától...	10,000	—
			76,000	—				76,000	—
						II/1	Uj előmérlegtől	10,000	—

12. Utalvány-számla.

12	I/7	Folyószámla	5,000	—	8	I/4	Pénztárszámlától... ...	5,000	—
57	I/31	Utómérlegszámla	3,561	—	32	I/21	Ingatlan k. számlától..	3,561	—
			8,561	—				8,561	—
						II/1	Uj előmérlegtől	3,561	—

13. Nagy János birtokeladási külön számlája.

14	I/9	Három számlának ...	80,350	—	10	I/6	Fekvőségek szlájától..	80,350	—
			80,350	—				80,350	—

14. Függő követelések számlája.

15	I/9	Nagy J.-nál bek. köv. számlájának	27,204	36	20	I/13	Hat számlától	27,204	36
					56	I/31	Utómérlegszámlától ...	6,000	—
26	I/16	Váltótárczának.	12,000	—	54	I/31	Eredményszámlától ...	6,000	—
			39,204	36				39,204	36
	II/1	Uj előmérlegnek... ...	6,000	—					

15. Fölszerelések számlája.

18	I/11	Pénztárszámlának ...	1,650	—	54	I/31	Utómérlegszámlának ..	650	—
					56	I/31	Eredményszámlától ...	1,000	—
			1,650	—				1,650	—
	II/1	Uj előmérlegnek	1,000					1,650	—

16. Árfolyamos pénzek számlája.

19	I/11	Pénztárszámlának	22,400	—	39	I/26	Folyószámlától	22,000	—
40	I/27	Folyószámlának	200	—	54	I/31	Eredményszámlától ...	600	—
			22,200	—				22,600	—

17. Időközi nyereség- és veszteség-számla.

20	I/13	Függő követel. szlának	5,000	—	32	I/21	Ingatlan k. számlától..	10,935	—
55	I/31	Eredményszámlának ...	5,935	—					
			10,955	—				10,935	—

18. Közös ingatlanok számlája.

21	I/14	Fekvőségek számlának	100,000	—	27	I/16	Pénztárszámlától	5,000	—
28	I/17	Folyószámlának	1,260	—	31	I/20	Pénztárszámlától	125,000	—
32	I/21	Három számlának	28,740	—					
			130,000	—				130,000	—

19. Letéteményezett értékpapir-számla.

22	I/14	Letétemény. szlájának.	21,000	—	33	I/21	Letétemények szlájától	16,000	—
					56	I/31	Utómérlegszámlától ...	5,000	—
			21,000	—				21,000	—
	II/1	Uj előmérlegnek	5,000	—					

20. Letétemények számlája.

33	I/21	Letét. értékp. szlának .	16,000	—	22	I/14	Letétem. értékp. szlától	21,000	—
57	I/31	Utómérlegszámlának ..	5,000	—					
			21,000	—				21,000	—
						II/1	Uj előmérlegtől	5,000	—

21. Biztositási díj-számla.

30	I/19	Fonçière számlájának .	2,310	60	54	I/31	Eredményszámlától ...	1,870	60
					56	I/31	Utómérlegszámlától ...	440	—
			2,310	60				2,310	60
	II/1	Uj előmérlegnek	440	—					

22. Elhelyezések számlája.

34	I/21	Pénztárszámlának	130,000	—	41	I/27	Pénztárszámlától	10,000	—
					45	I/30	Folyószámlától	2,000	—
					46	I/30	Folyószámlától	15,000	—
					56	I/31	Utómérlegszámlától ...	103,000	—
			130,000	—				130,000	—
		Uj előmérlegnek	130,000	—					

23. **Foglaló-pénzek számlája.**

35	I 22	Két számlának.	11,000	—	56	I/31	Utómérlegszámlától ...	11,000	—
			11,000	—				11,000	—
	II/1	Uj előmérlegnek	11,000	—					

24. **Elhelyezések kamatszámlája.**

55	I/31	Eredményszámlának ...	132	74	46	I/30	Folyószámlától.	16	87
					56	I/31	Utómérlegszámlától ...	115	87
			132	74				132	74
	II/1	Uj előmérlegnek	115	87					

25. **Üzleti költség-számla.**

50	I/30	Pénztárszámlának	2,895	62	46	I/30	Folyószámlától.	405	06
57	I/31	Utómérlegszámlának ..	876	52	56	I/31	Eredményszámlától ...	3,367	08
			3,772	14				3,772	14
						II 1	Uj előmérlegtől	876	52

26. **Háztartás-számla.**

50	I/30	Pénztárszámlának . ..	907	87	54	I/31	Eredményszámlának ..	907	87

27. **Eredménymérleg.**

54	I/31	Nyolcz számlánál.. ...	14,737	67	55	I/31	Négy számlától	35,164	88
54	I/31	Előmérlegnek	20,427	21					

28. **Utómérleg.**

56	I 31	Tizennégy számlának.	241,576	21	57	I/31	Hét számlától..	80,690	82
					57	I 31	Előmérlegtől	160,885	39

29. **Uj előmérleg.**

	II 1	Hét számlának teherért	80,690	82		II 1	Tizennégy szltl.értékért	241,576	21

1 Az ügylet kelte	2 Az ügylet megnevezése	3 Összeg frt	kr.	4 A kamatozási időszak kezdete	5 hány nap	6 Kamatszám	1 Az ügylet kelte	1 Az ügylet megnevezése	3 Összeg frt	kr.	4 A kamatozási időszak kezdete	5 hány nap	6 Kamatszám
1893. jan. 1.	Egyenleg	17,491	48	1892. dec. 31.	30	5,247	1893. jan. 2.	Beváltott elfogadvány ..	66,000	—	1893. jan. 2.	28	18,480
				1893.			„ 7.	Senkynek kifizetett utalv.	5,000	—	„ 5.	25	1,250
„ 26.	Concordia elfogadványa..	80,000	—	ápr. 1.	61	48,800	„ 22.	Bognárnak kiadott foglaló	10,000	—	„ 21.	9	900
„ 26.	4000 db. arany..	22,000	—	jan. 28.	2	440	„ 24.	10,800 mm. búza	102,188	—	„ 24.	6	6,131
„ 29.	Hosszú A. elfogadványa	13,560	70	márc. 5	35	4,746	„ 27.	4000 db. ar. árkülönbözet	200	—	„ 28.	2	4
„ 30.	Hitelb. 226/27. sz. pénzt. ut.	2,000	—	jan. 21.	9	180	„ 31.	Túloldali vörös (kövér) számok					53,546
„ 30.	Számlájára eső fuvarbér..	405	06	jan. 30.	—	—							
„ 31.	Kamatszám-egyenleg ...	—	—	—	—	74,444	„ 31.	4½% kamat 74,444. sz. után..	930	55			—
„ 31.	Egyenleg az új számlára	48,861	31	—	—	—							
		184,318	55	—	—	80,311			184,318	55			80,311
							febr. 1	Egyenleg	48,861	31	1893. jan. 31.		

Erdélyi Károly.

1 Az ügylet kelte	2 Az ügylet megnevezése	3 Összeg frt	kr.	4 A kamatozási időszak kezdete	5 hány nap	6 Kamatszám	1 Az ügylet kelte	1 Az ügylet megnevezése	3 Összeg frt	kr.	4 A kamatozási időszak kezdete	5 hány nap	6 Kamatszám
1893. jan. 1.	Egyenleg	10,800	—	1892. dec. 31.	30	3,240	1893. jan. 3.	Készpénz-küldeményért .	18,402	05	1893. jan. 3.	27	4,969
„ 4.	Kovács B-nek küldött készpénzért...	4,895	36	1893. jan. 4.	26	1,273	„ 31.	Kamatszám-egyenleg ..	—	—	—	—	1,767
„ 5.	1000 frt n. é. 6% m. ar.-jár.	1,170	—	dec. 31.	30	2,223	„ 31.	Egyenleg az új számlára	9,732	76	—	—	—
„ 5.	1000 „ „ 4% „ „	840	—	„ 31.	30				28,134	81	—	—	6,736
„ 26.	4000 „ „ vasuti kölcsön	5,400	—	„ 31.	30								
„ 30.	Wiener L.-nek küldött készpénzért	5,000	—	jan. 30.	—	—							
„ 31.	1767 kamat sz. után 6% .	29	45										
		28,134	81	—	—	6,736							
1893. febr. 1.	Egyenleg	9,732	76	1893. jan. 31.									

Az ügylet kelte	Az ügylet megnevezése	Összeg frt	kr.	A kamatozási időszak kezdete	hány nap	Kamatszám	Az ügylet kelte	Az ügylet megnevezése	Összeg frt	kr.	A kamatozási időszak kezdete	hány nap	Kamatszám
1893				1893			1893				1892		
jan.16.	Abel M. elfogadványért..	9,135	95	jan.20	10	914	jan.1.	Egyenleg	5,322	14	dec.31.	30	1,597
„ 30.	Nagy János „ ..	5,000	—	dec.31	330	16,500					1893		
„ 31.	Kamatszám-egyenleg.. ...	—	—	—	—	14,252	„ 16.	Fizetett adó	1,260	—	jan.15.	15	189
„ 31.	Egyenleg az új számlára	5,644	13	—	—	—	„ 24.	1000 mm. repcze..	13,000	—	febr. 4.	24	3,120
		19,780	08	—	—	15,166	„ 31.	Vörös szám egyenleg ...	—	—	—	—	13,380
							„ 31.	Kamat 5%	197	94	—	—	—
									19,780	08	—	—	15,166
							febr.1.	Egyenleg	5,544	13	jan.31.		

Baranyai Károly.

Az ügylet kelte	Az ügylet megnevezése	Összeg frt	kr.	A kamatozási időszak kezdete	hány nap	Kamatszám	Az ügylet kelte	Az ügylet megnevezése	Összeg frt	kr.	A kamatozási időszak kezdete	hány nap	Kamatszám
1893				1893			1893				1892		
jan.30.	Hitelb. 211/25 sz. utalvért	15,000	—	jan 30.	—	—	jan. 1.	Egyenlegért	15,344	28	dec.31	30	4,603
„ 30.	Fenti utalványok 9 napi kamatja 4½%	16	87	„ 30.	—	—	„ 10.	Készpénz-küldeményért ..	12,560	—	1893 jan.10.	20	2,512
„ 31.	Vörös kamatsz. egyenlege	—	—	—	—	4,746					1893		
„ 31.	Kamatszám-egyenleg.. ...	—	—	—	—	2,369	„ 28.	Hosszu A. elfogadványért	13,560	70	márc.5	35	4,746
„ 31.	Tőke egy. az új számlára	26,474	43	—	—	—	„ 31.	4% kam. 2369 kam. sz. után	26	32	—	—	—
		41,491	30	—	—	7,115			41,491	30	—	—	7,115
							febr.1.	Egyenleg	26,474	43	jan.31.		

Róth Miksa.

Az ügylet kelte	Az ügylet megnevezése	Összeg frt	kr.	A kamatozási időszak kezdete	hány nap	Kamatszám	Az ügylet kelte	Az ügylet megnevezése	Összeg frt	kr.	A kamatozási időszak kezdete	hány nap	Kamatszám
1893				1892			1893				1893		
jan. 1.	Egyenleg	2,880	49	dec.31	30	864	jan.24.	1200 mm. árpáért	9,400	—	jan.24.	6	564
				1893			„ 31.	Vörös kamatsz. egyenlege	—	—	—	—	8,877
„ 26.	1000 mm. repcze..	13,250	—	ápr. 7.	67	8,877	„ 31.	5½% kam. 8577 kamatszám után	131	04			
„ 30.	Singernek küld 5000 frt 6% ar. járad.	6,000	—	jan.30.	—	—							
„ 30.	Fenti küld. után járó kamat	24	56	„ 30.	—	—	„ 31.	Tőke-egyenleg az új számlára	12,623	61	—	—	-
„ 31.	Kamatszámok egyenlege	—	—	—	—	8,577			22,154	65			9,441
		22,154	65			9,441							
febr.1.	Egyenleg	12,623	61	jan.31.									

RAKTÁR-KÖNYV.

JÖTT.

Kelet	Buza	Rozs	Árpa	Tengeri	Repcze	Árak		Érték		Kamatozás		Kamatszám
	métermázsa					frt	kr	frt	kr	kezdete	napja	
1892 Dec. 31	1,000	800	700	900	1000	—	—	37,965	—	1892 Dec. 31	30	11,390
1893 Jan. 8	2,000	—	—	—	—	10	—	20,000	—	1893 Jan. 7	23	4,600
„ 8	1,000	—	—	—	—	10	—	10,000	—	Apr. 7	**67**	**6,700**
„ 24	10,800	—	—	—	—	—	—	102,188	—	„	**67**	**68,466**
„ 24	500	—	—	—	—	10	—	5,050	—	Jan. 24	6	303
„ 24	—	—	1200	—	—	7	—	9,400	—	Apr. 7	**67**	**6,298**
„ 24	—	—	—	—	1000	13	—	13,000	—	Feb. 24	**24**	**3,120**
„ 30	—	—	—	—	—	—	—	3,640	59	Jan. 24	7	218
„ 30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Vör. ka.	—	72,614
„ 30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Egyenl.	—	1,364
„ 30	—	—	—	—	—	—	—	9,447	14	Nyeres.	—	—
—	15,300	800	1900	900	2000	—	—	21,0690	73	—	—	90,489
1893 Febr. 1	2,500	—	1200	200	—	—	—	36,950	—	1893 Jan. 31	—	—

MENT.

Kelet	Buza	Rozs	Árpa	Tengeri	Repcze	Árak		Érték		Kamatozás		Kamatszám
	métermázsa					frt	kr	frt	kr	kezdete	napja	
1893 Jan. 2	800	—	—	—	—	10	—			1893		
„ 2	—	800	—	—	—	7	16					
„ 2	—	—	—	700	—	5	95	29,593	—	Márc. 1	**31**	**9,174**
„ 2	—	—	—	—	900	13	—					
„ 10	2,000	—	—	—	—	10	15					
„ 10	—	—	700	—	—	7	50	26,875	—	Jan. 10	20	5,375
„ 10	—	—	—	—	100	13	20					
„ 25	10,000	—	—	—	—	10	40	104,000	—	Apr. 1	**61**	**63,440**
„ 26	—	—	—	—	1000	13	25	13,250	—	Jan. 26	4	530
„ 30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Vör. ka.	—	84,584
„ 30	—	—	—	—	—	—	—	22	73	Kamat	—	6%
„ 30	2,500	—	—	—	—	10	50	26,250	—	Egyenl.	—	—
„ 30	—	—	1200	—	—	7	90	9,480	—	„	—	—
„ 30	—	—	—	200	—	6	10	1220	—	„	—	—
—	15,300	800	1900	900	2000	—	—	210,690	73	—	—	90,489

Próba (nyers) mérleg 1893. január 31-én.

Folyó szám	Számla	Tartozik frt	kr.	Követel frt	kr.	Tartozik frt	kr.	Követel frt	kr.
1	Vagyonszámla	67,629	30	208,087	48	—	—	140,458	18
2	Fekvőségek számlája.	86,350	—	100,000	—	—	—	13,650	—
3	Pénztár-számla	232,124	03	227,104	47	5,019	56	—	—
4	Váltótárcza-számla ...	191,289	65	137,696	65	53,593	—	—	—
5	Árúszámla..	201,243	59	173,740	73	27,502	86	—	—
6	Értékpapir-számla ...	21,590	—	18,130	—	3,460	—	—	—
7	Folyószámla	194,233	10	252,856	60	—	—	58,623	50
8	Kamatszámla	4,486	58	3,465	88	1,020	70	—	—
9	Nagy Jánosnál bekeb. köv. számlája	110,000	—	100,000	—	10,000	—	—	—
10	Foncière bizt. társaság számlája..	1,560	—	3,870	60	—	—	2,310	60
11	Elfogadványok szmlja	66,000	—	76,000	—	—	—	10,000	—
12	Utalványok számlája .	5,000	—	8,561	—	—	—	3,561	—
13	NagyJános birtok elad. k. számlája..	80,350	—	80,350	—	—	—	—	—
14	Függő követel. számlája	39,204	36	27,204	36	12,000	—	—	—
15	Fölszerelések számlája	1,650	—	—	—	1,650	—	—	—
16	Vert pénzek számlája	22,600	—	22,000	—	600	—	—	—
17	Nyereség- és veszteség-számla	5,000	—	10,935	—	—	—	5,935	—
18	Ingatlan közös számla	130,000	—	130,000	—	—	—	—	—
19	Letéteményezett értékpapir-számla	21,000	—	16,000	—	5,000	—	—	—
20	Letétemények számlja	16,000	—	21,000	—	—	—	5,000	—
21	Biztosítási díj-számla	2,310	60	—	—	2,310	60	—	—
22	Elhelyezések számlája	130,000	—	27,000	—	103,000	—	—	—
23	Foglaló pénzek szmlja	11,000	—	—	—	11,000	—	—	—
24	Elhelyezések kamatszámlája..	—	—	16	87	—	—	16	87
25	Üzleti költség-számla.	2,895	62	405	06	2,490	50	—	—
26	Háztartás-számla... ...	907	87	—	—	907	87	—	—
	Összesen ...	1.644,424	70	1.644,424	70	239,555	15	239,555	15

Sor-szám	Érték	Egyenként frt	kr.	Összesen frt	kr.
1	Fekvőségek:				
	Egy ház Ujfaluban	2,000	—		
	Ugyanott külső birtok	4,000	—	6,000	—
2	Készpénz			5,019	56
3	Váltókövetelések:				
	Csekő Zs. I/3-án lejáró elfogadványa ..	29,593	—		
	Concordia I/4-én „ „ ..	10,000	—		
	„ „ „ „ ..	10,000	—		
	„ „ „ „ ..	4,000	—	53,593	—
4	Árúkészlet:				
	2500 mm. búza 10.50 frtjával	26,250	—		
	1200 „ árpa 7.90 „	9,480	-		
	200 „ tengeri 6.10 „	1,220	—	36,950	—
5	Értékpapirok:				
	3000 frt névértékű 6% aranyj. 114 frtjával			3,420	—
6	Kamathátralék:				
	Nagy Jánostól 10,000 frt után I/13. ...			37	78
7	Bekebelezett követelés Nagy Jánosnál ...			10,000	—
8	Függő követelés:				
	Szomjas H. 1200 frt elfogadv. 5% ért.-ben			6,000	—
9	Fölszerelések:				
	2500 drb zsák à 40 kr.			1,000	—
10	Letéteményezett értékpapirok:				
	Zsákó J. 50 drb 100 frtos 1864 államsorsj.			5,000	—
11	Biztosítási díj:				
	Előre fizetett biztositási díj			440	—
12	Elhelyezések:				
	Magy. ált. hitelb. $4^{1}/_{2}$% pénzt. jegyeinek			103,000	—
13	Foglaló-pénzek:				
	Bognár Józsefnek 1893.	10,000	—		
	Sövény Józsefnek 1893.	1,000	—	11,000	—
14	Elhelyezések kamata:				
	Magy. ált. hitelb. pénzt. j.-nek $4^{1}/_{2}$% kam.			115	87
	Érték-vagyon ...			241,576	21

Sor-szám	Teher	Egyenként frt	kr.	Összesen frt	kr.
1	Folyószámla:				
	Tartozásaim:				
	Ivándy M. ... ... 5,644·13				
	Singer & Sohn ... ... 48,861·31				
	Baranyai Károly ... ... 26,474·43	80,979	87		
	Követeléseim:				
	Roth Miksa ... ... 12,623·61				
	Erdélyi Károly ... ... 9,732·76	22,356	37	58,623	59
2	Kamatszámla:				
	Csekő III/1. lejáratú 29,593 frtos váltója után 29 napra 5% (kamatszám 8582) Concordia gőzmalom IV/1. lejáratú 24,000 frtos váltója után 60 napra 5% (kamatszám 14,400)			319	20
3	Foncière biztositó-társaság számláján ...			2,310	60
4	Elfogadványok:				
	1000 mm. búzáért adott VII/4. lejáratú elfogadvány			10,000	—
5	Utalványok:				
	Zsákó János rendeletére				
	Ivándy M.-re utalvány			3,561	—
6	Letétemények:				
	Zsákó János 50 drb 100 frtos 1864. m. k. államsorsjegy			5,000	—
7	Üzleti költség:				
	Braun János zsákhordó vállalkozónak fizetendő számla			876	52
	Tehervagyon ...			80,690	82
	Tiszta értékvagyon ...			160,885	32
	Összesen ...			241,576	21

Gyüjtőkönyv az olasz rendszerben.

Előkönyvi folyó szám	Fő-könyvi lapja		Egyenként frt	Egyenként kr.	Összesen frt	Összesen kr.
1	1	**8 számla — Vagyonszámlának**				
	2	Fekvőségek számlája	6,000	—		
	3	Pénztárszámla	4,560	98		
	4	Váltótárcza-számla	39,185	95		
	5	Árúszámla.	37,965	—		
	6	Értékpapir-számla	6,750	—		
	7	Folyószámla...	10,505	55		
	8	Kamatszámla..	3,170	—		
	9	Nagy Jánosnál bekebelezett követelésem számlája..	100,000	—	208,067	48
2	1	**Vagyonszámla — 3 számlának**				
	10	Fonçière bizt. társ. számlájának	1,560	—		
	8	Kamatszámlának..	69	30		
	11	Elfogadott váltók számlájának.	66,000	—	67,629	30
	3	**Pénztárszámla — 10 számlának**				
5	6	Értékpapir-számlának	4,720	—		
5 9	8	Kamatszámlának..	202	14		
6 17	7	Folyószámlának...	30,962	05		
8	12	Utalványszámlának...	5,000	—		
16	5	Árúszámlának.	26,875	—		
20	14	Függő követelések számlájának	1,796	36		
23	4	Váltótárcza-számlának	18,000	—		
27 31	18	Ingatlan közös számlának	130,000	—		
41	23	Elhelyezések számlájának... ...	10,000	—		
41	8	Elhelyezések kamatszámlájának	7	50	227,563	05
	3	**12 számla — Pénztárszámlának**				
7 44	7	Folyószámla...	9,895	36		
13 36 50	5	Árúszámla.	28,690	59		
14	13	Nagy János birtokeladási szlája	4,421	03		
18	15	Felszerelések számlája...	1,650	—		
19	16	Vertpénzek számlája.	22,400	—		
25	6	Értékpapir.	9,440	—		
29	10	Fonçière pesti bizt. int. szlája	1,560	—		
32	18	Ingatlan közös számlája.	14,244	—		
34	24	Elhelyezések számlája...	130,000	—		
35	23	Foglaló-pénzek számlája.	1,000	—		
50	25	Üzleti költség.	2,895	62		
50	26	Háztartás-számlája	907	87	227,104	47
3 38	45	**Váltótárcza-számla — Arúszámlának**	133,593	—	133,593	—
	7	**8 számla — Folyószámlának**				
4	11	Elfogadványok számlája	66,000	—		
12	12	Utalványok számlája.	5,000	—		
28	18	Ingatlan közös számlája.	1,260	—		
35	23	Foglaló-pénzek számlája	10,000	—		
37	5	Árúszámla.	124,588	—		
39	16	Vertpénzek számlája.	200	—		
42	4	Váltótárcza-számla...	13,560	70		
51	8	Kamatszámla..	1,285	85	221,894	55
		Átvitel	—	—	1.085,871	85

Előkönyvi folyó szám	Főkönyvi lapja		Egyenként frt	Egyenként kr.	Összesen frt	Összesen kr.
		Áthozat	—	—	1.085,871	85
	7	**Folyószámla — 8 számlának**				
10 39 47	6	Értékpapir-számlának	13,410	—		
24 39 43 49	4	Váltótárcza-számlának	107,696	65		
39	17	Vertpénzek-számlának	22,000	—		
39	5	Árúszámlának	13,250	—		
45 46	22	Elhelyezések számlának	17,000	—		
46	24	Elhelyezések kamatszámlának ..	16	87		
47 52	8	Kamatszámlának	53	61		
48	25	Üzleti költség-számlának	405	06	173,832	19
11	2—13	**Fekvőségek számla — Nagy János birtokeladási számlának**	80,350	—	80,350	—
13	5—11	**Árúszámla — Elfogadvány-számlának**	10,000	—	10,000	—
		Nagy János birtokeladási számlája 2 számlának				
14	8	Kamatszámlának	3,133	33		
14	9	Nagy Jánosnál bekebelezett követelésem számlának	72,795	64	75,928	97
	14	**Függő követelések számlája — 2 számlának**				
15	9	Nagy Jánosnál bekebelezett követelésem számlának	27,204	36		
26	4	Váltótárcza-számlának	12,000	—	39,204	36
	14	**5 számla — Függő követelések számlának**				
20	6	Értékpapir-számla	5,400	—		
20	8	Kamatszámla	8	—		
20	4	Váltótárcza-számla	5,000	—		
20	9	Nagy Jánosnál bekebelezett követelésem számlája	10,000	—		
20	17	Időközi nyereség- és veszteség-számlája	5,000	—	25,408	—
	18	**Ingatlan közös számla — 3 számlának**				
21	2	Fekvőségek számlának	100,000	—		
32	17	Időközi nyereség- és veszteség-számlának	10,935	—		
32	12	Utalvány-számlának	3,561	—	114,496	—
22	19—20	**Letéteményezett értékpap. száml. Letétemények számlának**	21,000	—	21,000	—
30	21—10	**Biztositási díjszáml. — Fonçière p. b. intézet számlának**	2,310	60	2,310	60
33	20—19	**Letétemények számlája — Letéteményezett értékpapirok száml.** ..	16,000	—	16,000	—
53	8—5	**Kamatszámla — Árúszámlának** ...	22	73	22	73
		Összesen	—	—	1.644,424	70

SINGER & SOHN.

Az ügylet kelte	Az ügylet megnevezése	Összeg frt	Összeg kr	A nem kamatozási időszak vége	A nem kamatozási időszak hány nap	Kamatszám
1893 jan. 1	Egyenleg	17,491	48	1892 decz. 31	—	—
„ 26	Concordia elfogadv. ...	80,000	—	1893 ápril. 1	91	72,800
„ 26	4000 darab arany	22,000	—	jan. 28	28	6,160
„ 29	Hosszú A. elfogadv...	13,560	70	márcz. 5	65	8,815
„ 30	Hitelbank 226/227. számú	—	—	—	—	—
	pénztári utalványa ..	2,000	—	jan. 21	21	420
„ 30	Számlájára eső fuvarbér	405	06	jan. 30	30	122
		135,457	24			
„ 31	47,930 frt 76 kr. után 30 napi kamatkiegyenlítés	—	—	—	—	14,379
„ 31	Egyenleg új számlára	48,861	32	jan. 31	—	—
		184,318	56	—	—	102696

Az ügylet kelte	Az ügylet megnevezése	Összeg frt	Összeg kr	A nem kamatozási időszak vége	A nem kamatozási időszak hány nap	Kamatszám
1893 jan. 2	Beváltott elfogadvány	66,000	—	1893 jan. 2	2	1,320
„ 7	Senkynek kifizetett utalvány	5,000	—	jan. 5	5	250
„ 22	Bognárnak kiadott foglaló	10,000	—	jan. 21	21	2,100
„ 24	10,800 mm. búza... ...	102,188	—	jan. 24	24	24,525
„ 27	4000 darab arany árkülönbözete	200	—	jan. 28	28	56
		183,388	—			
„ 31	Kamatszám-egyenleg..	—	—	—	—	74,445
„ 31	4½% kamat 74,445 kamatszám után ...	930	56	—		—
		184,318	56	—	—	102696
1893 febr. 1	Egyenleg	48,861	32	1893 jan. 31		

SINGER & SOHN.

Tartozik vagy Követel	frt	kr.	Kamatozása	Nap	Kamatszám Tartozik	Kamatszám Követel
T	17,491	48	1892. XII/31-től 1893. I/2-ig	2	350	—
K —	66,000	—				
K	48,508	52	1893. I/2-től 1893. I/5-ig	3	—	1,455
K +	5,000	—				
K	53,508	52	1893. I/5-től 1893. I/21-ig	16	—	8,561
K +	10,000	—				
K	63,508	52	1893. I/21-től 1893. I/21-ig	—	—	—
T —	2,000	—				
K	61,508	52	1893. I/21-től 1893. I/24-ig	3	—	1,845
K +	102,188	—				
K	163,696	52	1893. I/24-től 1893. I/28-ig	4	—	6,548
T —	22,000	—				
K	141,606	52	1893. I/28-tól 1893. I/28-ig	—	—	—
K +	200	—				
K	141,496	52	1893. I/28-tól 1893. I/30-ig	2	—	2,838
T —	405	06				
K	141,491	46	1893. I/30-tól 1893. III/5-ig	35	—	49,522
T —	13,560	70				
K	127,930	76	1893. III/5-től 1893. IV/1-ig	36	—	33,362
T —	80,000	—				
K	47,930	76	1893. IV/1-től 1893. I/30-ig	61	29,237	—
			Kamatszám-egyenleg:		74,444	—
K +	930	55	4½% kamat 74,444 kamatszám után	—	104,031	104,031
K	48,861	31				

148. §. A kettős rendszerű állami főkönyv, a rovat és az utalványozási könyv.

Már a 137. §-ban fölsoroltuk az állami számvevőszék által vezetett könyveket.

1. Az elmondottak után rendszerénél fogva kiváló figyelmünket igényli a *kettős* rendszerű állami *főkönyv*. Ismerve most már a kettős könyvvitelt, nem szükség tovább bizonyítanunk, hogy az állam főkönyvének kettős rendszer szerint való vezetésére az államgazdaság természeténél fogva tényezőket nem szolgáltat; mert a termelő gazdasági ágakat kivéve, az államgazdasági események létrejöttének legtöbb esetben közvetlen oka és eredménye nem a szolgáltatás és

ellenszolgáltatás, hanem a jog, a törvény, a rendelet. Ezek az egyes gazdasági esetekre vonatkozólag az utalványozásban megállapittatván, a teljesitésben illetőleg lerovásban végrehajtatnak. A jog és teljesités tehát nem ellentétes, hanem ugyanazon irányú mennyiségnek adnak kifejezést, s igy a tartozással és követeléssel semmi szin alatt nem azonosithatók. Más szóval: ezeknél hiányzik a második följegyzésre alkalmas és szükséges ellenszolgáltatás; minthogy rendszerint csak mint szolgáltatások jönnek létre.

Az állam főkönyvének tehát a kettős rendszer szerint való vezettetése törvényhozásunk részéről határozottan tévedés, melynek az állami számvevőszék kényszerhelyzetében egész jóakarattal úgy iparkodik eleget tenni, hogy kettős rendszeri elnevezések alatt vezeti egyszeres, vagyis: kincstári rendszerben az állam főkönyvét. Így: a kincstári felfogásnak megfelelőleg és a kettős rendszer alapelvével teljes ellentétben, *külön* főkönyvet vezet a bevételek és külön a kiadások számára. Ezek a költségvetés rendes czimeinek és átmeneti, valamint beruházási (rendkivüli) fejezeteinek megfelelő számlákkal birnak, mely számlák azután az egész állami háztartás eredményét felölelő, kezdő és végző átalános számlákkal záródnak.

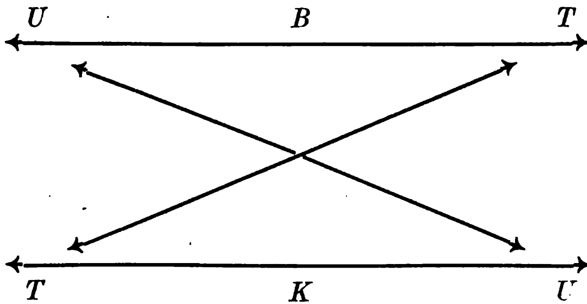
Az állami főkönyv *előmérlege* a mult évről maradt cselekvő és szenvedő vagyonért követel illetőleg tartozik a költségvetés egyes czimeit és fejezeteit képviselő részletszámláknak; megjegyezvén, hogy az egyes tárczák keretén belől átfutó tételek miatt fordulhat elő a bevételi számlákon is szenvedő, s a kiadásiakon is cselekvő hátralék. A *bevételi* számlák tartozási oldalán a kezdeti cselekvő vagyon után a folyó utalványozás és a követel oldalon a kezdeti szenvedő vagyon után a teljesités van könyvelve. A *kiadási* számlák tartozási oldalán a kezdeti cselekvő vagyon után a teljesités és a követel oldalon a kezdeti szenvedő vagyon után az utalványozás van könyvelve. A bevételi számlák folyó tartozásáért, vagyis: az utalványozásért az eredmény-mérleget képviselő *jövedelmi* mérleg sommásan követel és a folyó követelésért, vagyis: a teljesitésért *pénztári mérleg* sommásan tartozik. A kiadási számlák folyó tartozásáért, vagyis: a teljesitésért a *pénztári mérleg* sommásan követel és ugyanama számlák követeléséért, vagyis: az utalványozásért a jövedelmi mérleg sommásan tartozik. Valamennyi számla végül a kettős könyvvitel ismertetésénél előadott módon az *utó-* illetőleg az *előmérleg* számlával záródik.

Ezek szerint az állami kettős főkönyvben, a bevételekért és a

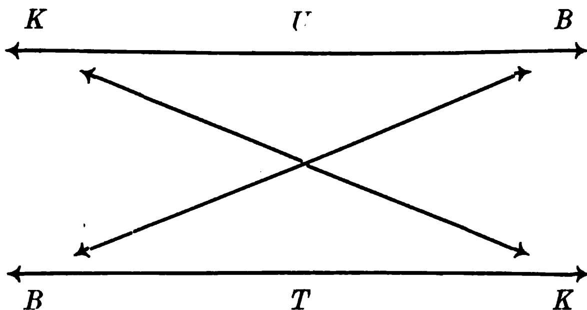
kiadásokért, nem mint a kettős rendszer természete ezt parancsolja: az ellentétes másik gazdasági ág tartozik illetőleg követel. Nem: mert ilyen másik, második ág az államgazdaságban, ismételjük: kivéve a termelő gazdasági ágakat, nincs; hogy azonban a kettős rendszernek alakilag elég legyen téve: a részletes számlákkal két sommás számlát, a jövedelmi és a pénztári mérleget állították szemben. Pedig ezek közül természeténél fogva egyik sem ellentétje a részleges számláknak. Sőt mindkettő azonos e számlákkal; mert a jövedelminek nevezett nem más, mint sommás előírási, a pénztárinak nevezett pedig nem más, mint sommás lerovási számla.

Egyébiránt az állami (úgynevezett) kettős főkönyv könyvelési rendszere röviden úgy fejezhető ki, hogy a részletszámlákon a bevétel és kiadás párhuzamosan, az utalványozás és a teljesités keresztben; a sommás számlákon pedig a bevétel és kiadás keresztben s az utalványozás és teljesités párhuzamosan van könyvelve.

Ha a bevételt *B*-vel, a kiadást *K*-val, az utalványozást *U*-val. a teljesitést *T*-vel jelöljük: akkor a kettős rendszerű állami főkönyvnek ezt a párhuzamosan és keresztben való vezetését következő alakzattal lehetne kifejezni és pedig: a *részleges számláknál*

A sommás számláknál:

Ellentétes mennyiségek szembeállitása tehát legfeljebb a sommás számláknál állapitható meg, úgy hogy ezt az állami főkönyvet lényegében kettős rendszerűnek nem tarthatjuk.

Az állami kettős főkönyv a bevételi utalványozást a tárczazárószámadásokból és a kiadásiakat az utalványozási jegyzékekből havi sommákban meríti. A teljesitési adatokat ellenben a kezelési kimutatásokból. Aztán ezeket az adatokat előbb egy *pénztárkönyvbe* (146. §.) gyüjti oly czélból, hogy mint kettős könyvelési példánkban a napló pénztári hasábjának összegeit sommásan könyveltük: úgy az állami kettős főkönyvben, is a pénztári eredmény ebből a gyüjtőkönyvből sommásan legyen könyvelve. Egyébiránt a pénztárkönyvet is a költségvetési törvény berendezésének megfelelő részletezéssel vezetik, s e czímek és fejezetek végösszegét félévenként az állami kettős főkönyvben megfelelő számláira könyvelik. Különben a pénztárkönyvet azért, mert lerovási, vagyis: teljesitési, s igy csak naplószerü adatokat tartalmaz: még — helytelenül — *főnaplónak* is szokták mondatni.

2. A *rovatkönyv* nem egyéb, mint az államfőkönyvnek a költségvetési törvény rovatai (ezért neveztetik rovatkönyvnek) szerint való részletezése leplezetlen kincstári rendszerben foglalva. Legfeljebb azt lehetne különbségül tekinteni, hogy míg a rovatkönyvben az állami bevételek és kiadások törvényes származásuknak és czéljuknak megfelelő összegekben rovatonként részletezve fordulnak elő: addig az államfőkönyvben a bevételek igy, de a kiadások már fölhasználásukhoz képest is úgy fordulnak elő, hogy külön összegben látható, a mi ezekből leltári tárgyakra forditva, mint beruházás tovább is az állam tulajdonába maradt, s újból külön összegben, a melyek a közigazgatás czéljaira teljesen elhasználtattak. A rovatkönyv is előirási adatait, még pedig: a bevételieket a tárczazárószámadásból, a kiadásiakat pedig az utalványozási jegyzékekből havi sommákban meríti.

3. Az *utalványozási* könyv a havi utalványozási és megszüntetési jegyzékek részletes felölelésére szolgál és e jegyzékek berendezésének megfelelőleg: a költségvetési törvény rovatai szerint való részletezéssel vezetik. Az utalványozási főkönyv még az állami számvevőszék által évnegyedenként a 137. §-ban emlitett, s minisztertanácscsal közlendő hitelnyilvántartás elkészitésére is szolgál.

149. §. Az állami leltárkönyv.

A 137. §-ban felsorolt számvevőszéki könyvek között van a leltárkönyv is. Azokhoz, a mit a 21. és 60. §-ban a leltárról elmondottunk, még azt tesszük, hogy átalában a magyar állami leltár nem különbözik a más leltáraktól. Az állami számvevőszék által az állam ingó és ingatlan vagyonáról vezetett leltárkönyv az állam vagyonát két főcsoportban tartja nyilván: cselekvő és szenvedő főcsoportban. A cselekvő vagyon: 1. ingatlanokra; 2. termesztményekre, szerek és eszközökre; 3. készpénzre; 4. értékpapirokra; 5. állami követelésekre; 6. cselekvő hátralékokra oszlik. A szenvedő vagyonban pedig: 1. állami adósságok, 2. állami tartozások értékpapirokban és 3. terhelő hátralékok vannak.

Ez a leltárkönyv adatait a készpénzre, értékpapirokra, állami követelésekre és adósságokra, valamint a cselekvő és szenvedő hátralékokra nézve a már tárgyalt idő- és czimszerinti számadatokból veszi. Ellenben az ingatlanokra, termesztményekre, anyagokra, szerekre és eszközökre vonatkozó adatait a (134. §.) tárczazárószámadásokkal egyidejűleg a különböző számvevőségektől beérkező tárczaleltárakból meríti. Ezek a részleges leltárak újból a saját, valamint az alárendelt hatóságok és hivatalok által helyi, kerületi, fő, segéd stb. néven vezetett *elemi* leltárakon alapulnak, melyek az állami gazdaságnak egy vagy több ágára, tagjára, a leltározandó tárgy különféle anyagára stb. stb.-re nézve külön-külön vezettetnek. Mindezek az alárendelt elemi leltárak balról jobbra, következő hasábokkal szoktak birni: sor- és tárgyhasáb a leltározandó tárgynak anyagi (például: darab vagy méter stb. szerinti) és érték viszonyait kifejező számhasábok. Nehogy a leltárak a dolgok, körülmények és viszonyok bővebb leirása által nehézkessé váljanak: az ingatlanokról külön *törzs*könyvek, a fölszerelésekről, valamint a tudományos, művészi és más gyüjteményekről *állomány*könyvek szoktak szerkesztetni. Mindezek alapján jönnek létre az említett leltári kimutatások, melyekre nézve a következő lapon bemutatott alak van elfogadva. E szerint a leltár súlypontja a vagyon kezdő és végző állapotának, s az ezek között létrejött változásoknak részletes kimutatásában áll. Ennek a hasábrendszernek felel meg az állami számvevőszék által vezetett leltárkönyv hasábrendszere is.

Számadási ág:

Leltári kimutatás az ingatlan és ingó államvagyon értékéről az 1894-ik évre.

Tétel	Tárgy	Érték 1893 végével frt	kr.	Helyesbítés folytán szaporodás v. apadás frt	kr.	Helyesbített 1893-iki érték frt	kr.	1894-iki gyarapodás (brutto) frt	kr.	1894-iki fogyatkozás (brutto) frt	kr.	Érték 1894 végével frt	kr.
	Ingatlanok..	10,472	—	—	—	10,472	—	[1])5,000	—	—	—	15,472	—
	Ingók:												
	a) Termesztmények	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b) Üzemi anyagok..	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	c) Leltári szerek és eszközök.	3,580	—	[2])20	—	3,600	—	[3])70	—	[4])246	50	3,423	50
	Együtt a—c)	3,580	—	—	—	3,600	—	70	—	246	50	3,423	50

Észrevételek

[1]) II. Beruházások I. fej. 2. czím alatt kimutatott 10,000 frtnyi előirási összegben benfoglaltatik.

[2]) A multévben kimutatott 3,580 frt — kr. érték téves kimutatás helyesbítése folytán 20 frttal, továbbá a czímhez átadott ingóságok értéke fejében 10 frttal, együttvéve apadt 30 frt — krral

maradt ... 3,550 frt — kr.

Ellenben a czímtől átvett ingóságok értéke fejében ... 50 frt — krral

szaporodott; együtt ... 3,660 frt — kr.

[3]) A rend. kiad. XVI fej. 3. czím valódi kiadások 7. tétele alatt „irodai költségek" rovatában kimutatott 3000 frtban benfoglaltatik.

[4]) Az elárúsított ingóságok értéke.. ... ... 70 frt — kr.

a fennmaradt 3530 frt kezdőleges érték után elhasználási 5%. ... ... 176 frt 50 kr.

együtt .. ... 246 frt 50 kr.

Budapest, 1895. május 1.

Magyar királyi ... ... számtartóság.

A tárczaleltáraknak szerkesztéséről megjegyezzük a következőket: *a)* Minden kiadás, mely ingó vagy ingatlan vagyon megszerzésére fordíttatik, vagyoncserét képez, s ezért az erre utalványozott összeget, mint a vagyonnak *gyarapodását* a leltárba ki kell mutatni. Az észrevételi hasábban megérintendő, hogy mely költségvetési fejezet, czímrovat alatt és mily összegben foglaltatik a beszerzési ár. *b)* A leltári kimutatásban felvett vagyont *fogyatkozás* érheti egészében vagy csak részeiben. Az *egészben* való fogyatkozás az által áll elő, ha a vagyont képező tárgyak egyikét vagy másikát eladjuk, vagy az elhasználás folytán végkép hasznavehetlenné válik. Itt is, mint a gyarapodásnál, az észrevételi hasábban megérintendő, hogy a zárószámadás, mely fejezet, czímrovat alatt és mily előirási összegben foglaltatik az eladási ár. *Részbeni* fogyatkozás elemi csapás, vagy elhasználás folytán áll elő. Az első esetben a vagyonnak a leltárban foglalt értékéből ama rész, mely elemi csapás által, mint vagyon elenyészett, a másik esetben pedig az év kezdetén kimutatott értékből, a kopás, avulás fejében megállapitott százalék, mint fogyatkozás mutatandó ki. Mindkét esetben pedig az ebbeli összegek az „észrevételek“ hasábjában külön-külön fölemlitendők és részletezendők. *c)* Téves adatok kiigazitásánál és oly esetekben, a midőn a vagyont képező tárgyak részben vagy egészben, egyik hatóságtól vagy hivataltól a másiknak adatnak át: a mult év végével kimutatott érték a kimutatás második hasábjának alkalmazásával, szaporodásba vagy apadásba irandó. Az „észrevételek“ hasábjában meg kell jegyezni, hogy mennyiben képezi az téves kimutatás helyesbitését, s mennyiben valamely más, tüzetesen megjelölendő kezelési ágtól, czimtől történt átvezetést. *d)* A kezdő *hátralékokban* átutalások és átvezetések folytán mutatkozó változásoknál azt a kezelési ágat, a hova és a honnan az átvezetés történt, az „észrevételek“ hasábjában, rovatonként pontosan ugyan, de csak sommásan kell meg jelölni. A hátralékok átutalásánál azt a gazdasági ágat értjük megjelölendőnek, a mely ágat illeti vagy terheli az átutalt hátralék, nem pedig azt a hivatalt, melynél az ki- vagy befizetendő lett volna. *e)* Az egyes kezelési ágak átfutó kezelésénél kimutatott *végső bevételi hátralékok* nemét, természetét, s hogy mely évből származnak azok: a tárgyhasábban tételenként meg kell emliteni. Az észrevételek hasábjában pedig megérintendő, hogy azok behajtása iránt intézkedés tétetett-e, s utoljára mikor?

Az így elmondottakban az állami leltár és ennek szerkesztése

ismertetve van, kivéve: az állami vagyon értékének meghatározására, vagyis: a *becslésre* vonatkozó részt. Ez pedig, más államok zárószámadásától elütőleg, a magyar állami zárószámadásban tényező. Még pedig oly módon, hogy abban teljességgel nem neki való szerepet játszik. Ez úgy történik, hogy a magyar állami leltár az állami vagyon cselekvő és szenvedő állapotát kimutatván: önkénytelenül a magángazdaságok körében otthonos, de csakis ezeknél jogos utó- (vagyon) mérleg felállítására vezet. Ez által az államgazdaságnak magángazdasági szempontból való, vagyis: helytelen megitélésére nyújt alkalmat. Szükséges ezért, hogy az állami vagyonnak megbecslésével behatóan foglalkozzunk, még pedig külön a cselekvő és külön a szenvedő vagyonnal.

150. §. A cselekvő vagyonrészek becslése.

1. Az *ingatlanok* megbecslése átalában, ezek különféleségéhez képest különféle módon történik.

a) Ha az *ingatlanok* mezőgazdasági művelés folytán rendesen *jövedelmet hoznak*: abban az értékben szoktak fölvétetni a leltárba, melyet a tőkésitett jövedelem, illetőleg évi adó képvisel. Ha az ingatlanok jövedelmet *nem* hoznak: a hasonló szomszédos ingatlanok átlagos forgalmi ára szolgál a becslés alapjául. Nevezetesen a *bányáknál*, minthogy ezek csak bizonyos idő alatt aknázhatók ki: a jövedelem az időleges járadék jelen értéke szerint vehető fel. Ellenben az erdőknél, ezek fekvése, kora, valamint a található fanemek az irányadók.

b) Az épületeknél átalában a *használati* vagyis: az az ár szolgál a becslés alapjául, melyet megkapunk, ha az épület nyers jövedelméből a fentartási, adó, kezelési és más költséget levonjuk. Rendszerint az így mutatkozó összegnek 20-szorosát veszik az illető épület értékének. Az *épitési* vagyis: előállitási költség összege sokszor nem alkalmas arra, hogy a becslésnek alapul szolgáljon; mert az épület oly helyen fekhetik, hol az magánczélokra egyátalán nem, vagy csak csekély mértékben használható. Ha a becslés alapjául mégis az épitési költség összege vétetik: akkor az épitési mód és anyag tartósságához képest évenként $1/2$—5% értékcsökkenést kell mindaddig számba venni, míg az egész épület leltári értéke az épitési anyag értékére száll. A telek értéke mindig külön megbecsülendő. Valamely épület értékének az épitési költség alapján való kiszámi-

tásánál következőkép járunk el. Az épület szakértők által meghatározott tartósságának idejét (ha például: 100 évet tesz) 5 éves időszakokra osztjuk. Eme időszakok számának, vagyis: a például felhozott esetben 20-nak négyzetével, tehát 400-zal osztva a 100-at, hányadosul 0·25-at nyerünk. Ez képezi az első 5 évi időszakra eső elhasználási százalékot. Valamely későbbi időszakra pedig úgy tudjuk meg a százalékot, ha az illető időszak sorszámának négyzetével az első időszak százalékát szorozzuk. Például: ha valamely épület 40 évi használatát annak becslésénél számba venni akarjuk, a 8-at négyzetre emelve = 64-gyel kell az első időszakra járó avulási százalékot szorozni. Az eredmény ez esetben 16%, mely egész 44 évig bezárólag az avulási százalékot képezi. Ha az építési költség 100,000 frt volt, ebből a 16% leszámítása után az épület értéke 84,000 frt.

c) Birtokösszességeknél, mint nagy mezőgazdaságoknál, vasutaknál stb., a hol a földbirtok, a különféle épületek, erdők, bányák, gyárak stb. egy vagyontömegben fordulnak elő: legczélszerűbb az egész vagyontömeget ennek jövedelme alapján megbecsülni. Ezután az egyes vagyonrészek természetüknek megfelelő módon egyenként is megbecsülendők. A mutatkozó eredmény összege a jövedelem alapján előbb kiszámított összeghez adandó, s az így nyert eredmény 2-vel osztandó. A kijött hányados a birtokösszesség valószinübb értéke.

A *magyar állami leltárt* 1868-ban, államéletünk önállóságának kezdetén állították össze. Az állami bányaművek, az egyedárúság útján hasznosított sóbányák, a bérbe adott állami épületek és a ménesgazdaságok értékeül a jövedelem 20-szorosát vették fel. A mezőgazdaságilag művelt jószágok és az erdők értékét az ezekért fizetett adók 60-szorosára tették. Végül az állam által in natura használt, s így jövedelmet nem hozó épületeket, az évi fentartási költségek 200-szoros összegére becsülték. A tapasztalat azonban a következő 10 év után azt mutatta, hogy az így megállapitott értékek a valóságnak nem felelnek meg. Ezért az 1879-iki zárszámadásban az állam ingatlan vagyonát újra megbecsülték. A fém- és kőszénbányák, valamint a vasművek értékeül a tiszta jövedelem 30%-os tőkéjét az időközben eszközölt beruházás folytán mutatkozó értékszaporodással vették fel. A sóbányákat, tekintettel az egyedárúságra, a jövedelem 6%-os tőkéjére becsülték. A mezőgazdasági művelés alatt álló jószágok értékének meghatározásánál az évi adó 100-

szorosát vették alapul. Az államerdők értékét pedig ezek jövedelmének 20%-os tőkéjében állapították meg. Az új állami épületeket az épitési költséggel, a régieket pedig a körülményekhez mért becslés alapján vették fel az újabb leltárba. Az államvasutak értékét a megszerzési árral egyenlőnek mondták ki.

Az állami vagyon valódi becsértékének megállapítására vonatkozó törekvések az elmondottakkal kimerítve még mindig nincsenek, sőt az illetékes tényezők között évről évre e tekintetben folyó tárgyalások állandóknak mondhatók. Az előadottak azonban annyit teljesen igazolnak, hogy az ingatlanok értékének megállapitása nagyon is ruganyos. Ezért szükséges volna, hogy az bizonyos állandó szabályokhoz köttessék, nehogy a kiszámitás egyöntetűségének hiánya az értékcsökkenés palástolásának vagy az érték mesterséges, sőt önkényes felcsigázásának tartassék. Meg kell vallani egyébiránt, hogy roppant mennyiségénél és ruganyos értékénél fogva az állam vagyonának leltározása és megbecslése minden nagyobb államban majdnem legyőzhetlen akadályokkal jár, s hogy különösen a becsérték megállapitása kisebb-nagyobb mértékben mindig problematicus fog maradni.

2. A *termesztmények* és gyártmányok a helyi viszonyoknak megfelelő mérsékelt piaczi, vagy pedig azon az áron veendők fel, melyen azok másoktól megszerezhetők volnának. A bevásárolt termelési és üzleti anyagok a vételáron számitandók. Az eladásra szántak pedig az előállitott költségáron veendők fel. Különösen czélszerű ez az eljárás akkor, ha eladási jutalékról, nagy árhullámzásról lehet szó. Ha ezek egyike sem mutatkozik (és a raktározás újabb költséget nem okoz) megengedhető, hogy az eladásra szánt javak a piaczi áron vétessenek fel. Legegyszerübbnek látszik az eladási készleteket az előállitási és eladási ár közötti különbözetnek megfelelő valamely megállapitott százalék levonásával venni a leltárba. A *szerek- és eszközöknek*, valamint átalában a használatban levő ingóságok értékének meghatározásánál tekintetbe veendő az, hogy piaczi vagy vételárúk, ezek értékét szabatosan csak addig fejezi ki, mig használatba nem kerültek, vagy legalább is láthatólag meg nem sértettek. Ezért a szerek és eszközök a magyar állami leltárba vételárúkkal szoktak ugyan fölvétetni, de tekintettel az emlitett körülményekre, a használat által előidézett értékcsökkenés fejében abból évenként 1—10%-ot rendszerint mindaddig leütünk, mig a leltári érték az illető tárgy anyagának értékére nem szállt le. Ezzel

szemben a reájuk fordított javítást, vagy pótbeszerzési költségeket (mint értékszaporodást) az eredeti vételárhoz adjuk hozzá. Ez az eljárás azonban egyszerűsíthető. Rendes körülmények között ugyanis föltehető, hogy a leltári készlet értéke a javítások és pótbeszerzések által egyre-másra ugyan magasságban marad. Ez esetben a fentartási és pótbeszerzési költség a használat egyenértékéül tekinthető, s az összes érték állandónak vehető.

3. A *készpénzt*, vagyis: az összes pénztári készletet minden leltárban, mindig teljes névértékkel vesszük fel.

4. Az állami leltárban az *értékpapirokat* is névértékkel számítják; mert az állam ezekhez rendesen nem üzleti, hanem közgazdasági czélból jut. Ezért ez értékpapirok biztosan kamatozóknak, s idővel névértékök szerint beválthatóknak tekintetnek, miután az állam az illető vállalatot közgazdasági érdekeknél fogva hatalmas támogatásában részesíti, s az egészet kellően felügyeli. Az értékpapirok után lejárt, s esetleg fel nem vett kamatok és osztalékok a levonandók levonásával a leltározásnál szintén tekintetbe veendők.

5. Az állami *követeléseket* és —

6. a *cselekvő* hátralékokat teljes névértékkel veszik fel az állami leltárba mindaddig, míg ennek ellenkezője egyik vagy másik kétes, vagy épen behajthatlan követelésre, vagy hátralékra nézve ki nem mondható. Ezek leltározásánál már lejárt késedelmi és egyéb kamatok szintén figyelembe veendők. Az állami követelések és cselekvő hátralékok között az a finom különbség van, hogy a követelés csak addig ilyen, a míg le nem jár. A lejárat idejének bekövetkeztével cselekvő hátralék lesz abból.

151. §. A szenvedő vagyonrészek becslése és leltározása.

Az iránt összhangzók a vélemények, hogy az állam szenvedő vagyonából az értékpapir-tartozásoknak és terhelő hátralékoknak névértékben kell leltároztatniok. Az állami adósságokra nézve azonban, melyek eddig szintén névértékben voltak fölvéve, újabb időben eltérő nézetek merültek fel. Igy azok a kormány és az állami számvevőszék egyetértésével az 1883-iki zárszámadásban már az ezen év utolsó napján jegyzett tőzsdei értékkel lettek kimutatva. Pedig talán nem is helyes eljárás, hogy az állami adósságok az állami leltárban egyátalában bármely értékkel szerepelnek, s igy

az állami végvagyon-mérlegre — ha már ilyen van — befolyással birnak. Azt nem tagadhatni ugyan, hogy az adósságok szenvedő vagyonrészek; de az állami adósságok oly vagyonnak képezik szenvedő részét, melynek cselekvő része nem becsülhető meg, s a melylyel számszerűleg már csak ezért sem hasonlítható az össze. E cselekvő vagyon tulajdonkép az egész nemzet összvagyona, mint a melyből az állam, adósságainak kamatjaira és törlesztésére szükséges összegeket meriti. Ezért az egész nemzet valamely időpontban levő összvagyonát is, az államadósságoknak csak az az összege terheli, mely abban az időpontban törvény szerint esedékes.

A 16. szakaszban egyébiránt említettük, hogy az állami és magánhitel főleg abban különbözik, hogy míg a magánhitel alapját első sorban a kielégítési biztosítékul szolgáló vagyonösszeg képezi: addig az állam hitele az illető nemzet közgazdasági és politikai viszonyaitól, consolidatiójától, alkotmányától és kormányformájától függ. Az állami tiszta vagyon nagy vagy kis összege tehát, az állam hitelképességének teljességgel nem mértéke. Az államnak csakis kedvezőtlen gazdasági viszonyai között pillanatnyilag hathat reá erősítőleg vagy gyengitőleg, de azt állandóan meg nem állapithatja, s ép így meg sem ronthatja.

Ezért az állam cselekvő és szenvedő vagyonának leltári összehasonlítása (mint ez nálunk történik) az államgazdaság természetének félreértésére és ennek magángazdasági felfogására mutat. Mert idővel, ha az állam (magánosok által jobban művelhető) ingatlanain túladott, s így cselekvő vagyonának értéke kisebb lett, a nélkül, hogy esetleg adósságai, s ez által szenvedő vagyona megfelelő arányban kevesbedett volna (sőt valószinübb, hogy adósságai a legjobb közgazdasági viszonyok daczára szaporodni fognak): az állami leltár tiszta szenvedő eredményt, vagyis: magángazdasági szempontból fizetésképtelenséget fog felmutatni, holott az állam talán a közvagyonosodás fejlődése folytán épen a legkedvezőbb gazdasági viszonyoknak fog örvendhetni.

Ezért látszik czélszerűnek az állami leltárt — ismételjük: ha már ilyen van — az államadósságoknak kihagyásával szerkeszteni, s csak végül csatolni, egy külön kimutatásban összefoglalva a záró-számadáshoz.

152. §. Az állami számvevőszék más könyvei.

Az állami számvevőszéknek 137. §-ban felsorolt hét könyve közül a 148—151. §-ban a négy elsőt tárgyaltuk. Most még a más három könyvvel kell megismerkednünk.

1. Az *államadósságok* nyilvántartására szolgáló könyvhöz az állami számvevőszék a pénzügyminisztertől szerzi meg az adatokat. Ez a miniszter közli vele: *a)* az államadósságokra vonatkozó szerződéseket és megállapított eljárási szabályokat; *b)* az egyes hitelműveletek létre jöttének kezdettől végig való oly történelmi leírását, mely az illető hitelművelet minden jelentékeny mozzanatát az odavágó ügyiratokra való hivatkozással tartalmazza. Ehhez a leíráshoz, a törlesztési vagy kisorsolási tervek hiteles másolatának és a kibocsátott hitelpapirok mintáinak (fehérleg, üres lap) mellékelve kell lenniök. *c)* Azokat a kimutatásokat, melyek az állami hitelpapiroknak kezeléséről, még pedig ezeknek: *aa)* kinyomatott mennyiségéről, de *bb)* a közönség kezébe még ki nem bocsátott készletéről, *cc)* törlesztésük czéljából időnként megejtett sorsolásaik eredményéről, *dd)* forgalomból való bevonásukról szóló adatokat tartalmazzák.

Eme közlemények alapján a számvevőszék megvizsgálja: *α)* hogy a kibocsátás a törvény által megengedett módon és összegben történt-e? s a törvényben esetleg megállapított pénzösszeg a kibocsátott hitelpapirokért befolyt-e? *β)* hogy a törlesztés a megállapított sorsolási stb. terv szerint eszközöltetik-e? *γ)* hogy a kötvénykészletben az át-, össze- és szétírás folytán létrejövő változások fedezik-e egymást? *δ)* hogy az államadóssági fő- és segédkönyveket az illető tárczaszámvevőség pontosan vezeti-e?

Az államadósságok ily módon való ellenőrzésének támogatására szolgál az államadósságok nyilvántartási könyve, melyben legelőször is úgy az előmutatóra mint a névre szóló hitelpapirok üres lapjainak készletét (a mint a nyomdából kikerül, az egyes darabok — czímletek — névértékének vagy természetüknek megfelelő más osztályonként) bevételbe, s a forgalombabocsátás alkalmával kiadásba teszik. Ekkor az üres lapok kibocsátás czéljából, a közönség biztositására szolgáló, gyakran titkos, ellenőrzési jegyekkel lesznek ellátva, s mint forgalomba bocsátott értékek tétetnek bevételbe. Ennek megfelelőleg, beváltás vagy bármely más úton, a forgalomból való kivonás alkalmával kiadásba számoltatnak el. Ugyanigy tartják nyilván a kibocsátott szelvényíveket is. A szelvényeket beváltás alkalmával

azonban darabszám szerint jegyezik fel. Az államadósságok nyilvántartási könyve tehát az összes államadósságok valamely folyó jelenben levő állapotát tükrözi vissza, s így nem csak az illető miniszterek, hanem az állami számvevőszék által megejtetni szokott pénztárvizsgálatok alkalmával, az államadósság pénztári ellenőrzésére is szolgál.

Az állami számvevőszék feladatai közé tartozik az időnként vert és forgalomba bocsátott *fém-váltópénz* mennyiségét ellenőrizni: hogy eme pénznemek kiveretésénél megtartattak-e a törvényes intézkedések? s hogy a vert fém-váltópénz összege nem haladja-e meg a törvény által meghatározott összeget? Az erre szükséges adatokat az állami számvevőszék a pénzügyminiszter nevében a körmöczbányai pénzverde által évnegyedenként szolgáltatott — a hivatalos lapban is közzétett — kimutatásokból veszi, s fémváltópénz nyilvántartási könyvében tartja rendszeresen nyilván. Az egészről pedig évenként zárszámadási jelentésében nyilatkozik a törvényhozás előtt.

2. Mint a 132. §-ban már említve volt, a nyugalmi ellátásokra vonatkozó utalványozási jegyzékek minden tételéhez a nyugdíjazási táblázat hiteles másolata melléklendő. E táblázatnak mindazokat az adatokat magában kell foglalnia, melyek a nyugalmi ellátás kiszabott összegét indokolják. A számvevőszék az összes állami nyugellátásban részesülőkről vezetett *nyugdíj-könyvében*, ezeket az adatokat és összegeket tartja nyilván. Felvilágosítást kér tehát minden esetben az illető minisztertől, midőn bármely czímen a szabályszerűnél magasabb nyugalmi összeg szabatott ki. Ugyanezeket az eseteket a nyert felvilágosításokkal együtt zárszámadási jelentésében évenként a törvényhozás elé terjeszti.

3. Végül az állami számvevőszék *saját tárczájáról* fő- és számfejtő könyvet vezet, úgy mint bármely más utalványozó hatóság. Erről azonban a maga helyén: a különös részben fogunk szólni, itt még csak azt jegyezvén meg, hogy az állami számvevőszék saját háztartásáról közvetlenül a törvényhozásnak számol.

153. §. Az állami zárószámadás összeállítása és berendezése.

Az állam háztartásáról évenként a törvényhozás elé terjesztendő zárószámadásból, az állami számvevőszék a saját maga ház-

tartásáról szóló kis részt, az általa vezetett könyvek egyikéből, t. i. saját tárczakönyvéből szerkeszti. Az állami zárószámadásnak többi részeit pedig az utalványozó hatóságok tárcza-zárószámadásaiból és ezek mellékleteiből meríti; mert ezeket a számtartóságok hatóságaik helyett csak szerkesztik, de *tartalmukért* a *felelősség* a hatóságokat illeti. Ennek jeléül ezek a tárcza-zárószámadásokat *alá is írják*. A számvevőszék az általa vezetett állami fő-, és ama más könyveket, tehát melyekben a számadási év folytán az utalványozási jegyzékekből és kezelési kimutatásokból gyüjtött adatokat nyilvántartja: csak a tárcza zárószámadások adatai helyességének ellenőrzésére használja.

A magyar állami zárószámadás egyébiránt két sommás kimutatás előrebocsátása után következő négy főrészre oszlik: 1. Összehasonlítása a *költségvetési* törvényben engedélyezett kiadási és bevételi *hiteleknek*, az *utalványozott* kiadásokkal és bevételekkel. 2. Az átfutó kezelés. 3. Az *állami* leltár. 4. *Mérlegek*. Lássuk ezeket egyenként.

Az előrebocsátott két sommás kimutatás elseje a fölött nyujt áttekintést, hogy a budget-törvény rendes, átmeneti, beruházási és rendkivüli közösügyi részében, valamint a póthitelekben *sommásan* úgy bevételre, mint kiadásra mi lett *engedélyezve*, s hogy erre mennyit *utalványoztak* és *róvtak* le. A második sommás kimutatásban már *részletesebben*, vagyis: költségvetési *fejezetenként* vannak összehasonlítva a törvényhozás által *engedélyezett* összegek az *utalványozással*.

1. Ezek után következik a zárószámadásnak tulajdonképen való első főrésze, melyben *budget-törvény berendezésének egymásutánja szerint magát költségvetési törvényt* vagyis: a rendes, átmeneti, beruházási és rendkivüli közösügyi kiadásokat és bevételeket fejezetek, czímek és rovatok szerint egy hasábban felsorolva: ezekkel párhuzamosan egy második hasábban, összegről összegre az *utalványozott* összegeket mutatja ki. A harmadik hasábban összegről összegre a *teljesités*, vagyis: lerovás van felsorolva, a nélkül, hogy erre itt nagyobb súly volna fektetve, avagy épen valamely más hasábbal összehasonlíttatnék. Hanem összehasonlíttatik egymással az első és második hasáb: hogy a költségvetéssel szemben az utalványozás több-e vagy kevesebb? ez a többlet összegről összegre a negyedik, s a kevesblet összegről összegre az ötödik hasábban van kimutatva. Az állami zárószámadás első része tehát, vagyis: a valódi kezelés azt mutatja ki, hogy a gazdálkodó miniszterek és az állami számvevőszék elnöke a rendelkezésükre

bizott *költségvetési hitelt a kiadásoknál mennyire vették igénybe, s a bevételeknél mennyiben tettek annak eleget.*

2. Az *átfutó kezelés* is az állami zárószámadás második részében, a budgettörvény rendszerének megfelelőleg van kimutatva és négy csoportra oszlik, ú. m.: előlegekre, idegen pénzekre, szállítmányokra és ellátmányokra, végül a bizományos fizetésekből álló átszámításokra. Mindezekben az van kimutatva, hogy ez év elején mennyi volt az államnak tartozása, illetőleg követelése, s hogy az év végéig létrejött kiadások, illetőleg bevételek által azok mily összegekre alakultak át. Az átfutó kezelés az állami vagyon mennyiségére befolyással ugyan nem bir, de annak zárószámadásilag való kimutatása mégis indokolt; mert az átfutó kezelés költött előleg vagy költött idegen pénzösszegek által, a költségvetési tétel kijátszására adhatna alkalmat. Nem közönyös továbbá a nyilvánosságra az sem, hogy az állami háztartás átfutó bevételek és kiadások fejében valamely év végén mennyivel tartozik és mennyit követel? mert ezek viszonylagosan kiegyenlítendők. Hogy ez kellő módon és időben megtörténjék: ellenőrzésnek képezi tárgyát.

3. Az állami zárszámadás harmadik részét az *állami leltár* abban az alakban és oly tartalommal képezi, mint ez a 149—151. §-okban ismertetve lett. Az ott előadottakat itt csak azzal toldhatjuk meg, hogy az ingatlan vagyon és értékének a pénzszámadással összefüggésben való gyarapodása és apadása, valamint a beruházások, továbbá a termesztmények, anyagok, szerek, eszközök és ennek az ingó vagyonnak a pénzszámadással összefügésben való gyarapodása és apadása a *költségvetési törvény berendezésének megfelelőleg*, ennek fejezetei és czimei szerint csoportosítva sorolvák fel. A pénztári maradvány pénztári csoportok szerint, az értékpapirtartozások és követelések jogczimeik szerint, az államadósságok és állami követelések pedig egyenként vannak kimutatva. Végül a hátralékok, és pedig külön a cselekvők és külön a szenvedők ugyancsak a budgettörvénynek rendjének megfelelően vannak felsorolva.

4. Az állami zárószámadás negyedik részét a *mérlegek* képezik. Ilyen abban három van a következő sorrendben: a pénztári, a jövedelmi és a vagyonmérleg. Mibenlétüket azonban könnyebben felfogjuk, ha elsőnek a jövedelmi mérlegét tárgyaljuk.

a) Ahhoz a mit a 148. §-ban az állami főkönyv mérlegéről már

mondottunk, itt még hozzátesszük, hogy *jövedelmi a mérleg* a számadási év bevételeinek és kiadásainak javára és terhére *jogilag* megállapitott (előirt) összegeket, valamint az állam leltári vagyonában mutatkozó szaporodást és csökkenést (nyereséget és veszteséget) hasonlítja össze. Azt mutatván ki végeredményül, hogy az államnak *jogilag megállapitott (előirt) bevételei* a számadási évben mennyivel haladták túl ugyancsak *így megállapitott kiadásait* vagy mennyivel maradtak ezek mögött. Az első esetben a többlet tiszta vagyonszaporodást (kereskedelmi nyelven: nyereséget), a másodikban pedig vagyoncsökkenést (veszteséget) mutat. Ez a mérleg tehát a kettős könyvvitel *eredmény*mérlegét iparkodik helyettesiteni. Tulajdonkép pedig nem más mint *utalványozási* (előirási) mérleg.

b) A *pénztári* mérleg az illető költségvetési év pénztári kezelését, tehát *a lerovást*, vagyis: teljesitést költségvetési fejezetenként sorolja fel és a végeredményeket összehasonlítván, megállapitja a *lerovott bevételek és teljesített* kiadások közötti különbözetet. Minthogy azonban készpénzben a bevételnél többet kiadni nem lehet: ezért ezt a mérleget, a kezdő pénztári maradványnak a bevételhez, a végzőnek a kiadáshoz való hozzáadása egyenlíti ki, vagyis: a bevételt a kiadáshoz ez teszi egyenlővé. Az itt mutatkozó pénzkészletnek mint az állami vagyon kiegészitő részének kell jelentkezni az állami leltárban és a vagyonmérlegben is.

c) A harmadik mérleg a vagyonnak: vagy elő- vagy utómérlege, melyben az állam meglevő cselekvő és szenvedő vagyonának értéke a leltár alapján hasonlíttatik össze. Az itt mutatkozó fogyatkozásnak vagy gyarapodásnak meg kell felelni, a jövedelmi mérlegen mutatkozó hiánynak vagy fölöslegnek, mert a mennyivel az államnak jogilag kevesebb a bevétele, mint a mennyivel jogilag több a kiadása: annyival vagy adóssága kellett hogy szaporodjék, vagy pedig meglevő cselekvő vagyonából kellett a hiányt fedeznie. Már pedig akár adósságot csinált, akár meglevő vagyonát költötte el: mindkét esetben vagyonmérlegében ennek kifejezésre kell jutni, oly módon, hogy mérlegének *cselekvő tiszta* egyenlege annyival kevesebbet, vagy szenvedő tiszta egyenlege annyival többet mutat.

A felsorolt mérlegek tehát, ha nevüket az államfőkönyv kettős rendszerénél fogva, a kettős könyvvitelnél szokásos kifejezések közül kapták is, tartalmilag nem egyebek, mint egymással való sommás összehasonlításai: a bevételi és kiadási jognak, vagyis: utalványo-

zásnak, a bevételi és kiadási lerovásnak, s végül az állami leltár cselekvő és szenvedő részének. Ezért azok helyesebben *utalványozási*, *teljesítési* és záró vagyis *leltári* mérlegnek volnának nevezendők s az állami zárószámadásban is ebben a rendben kellene azokat felsorolni.

154. §. Az állami zárószámadás részletezése és a számvevőszéki jelentés.

A mint az előbbi szakaszban előadtuk, maga az állami zárószámadás — felülről lefelé haladva — csak a költségvetési rovatokig terjedő összegekben, vagyis: csak magáról a budgettörvényről van szerkesztve. Az egyes gazdasági ágazatoknak további bővebb ismertetése a zárószámadás *részletezéseiben* van foglalva. Ezekben átlátszóan ki van mutatva gazdasági áganként, hogy a leltárban felsorolt hátralékokra, a folyó előirás és teljesítés minő befolyással volt? az előirás és teljesités tehát csak a zárószámadás részletezéseiben van összehasonlítva. Egyébiránt az utólagos számtartás rendszeréből ezek a részletezések megfelelnek, az előzetes számtartás rendszeréből való költségvetési részletezéseknek. Sőt azok még apróbbra kimutatják minőségileg és mennyiségileg a történteket, mint a hogy ezeket a költségvetés részletezései előirányozzák.

A költségvetés *indokolásának* az utólagos számtartásban az állami számvevőszék részletes *jelentése* felel meg, melyet az állami számvevőszék a zárszámadással egyidejüleg terjeszt a törvényhozás elé. Ebben a jelentésben az állami gazdaság és számtartás körül szerzett tapasztalatain kivül, saját megjegyzései kiséretében azokat az indokokat is előadja, melyekkel a gazdálkodó hatóságok, az előirányzottnál kevesebb bevételeket és kiadásokat, valamint az előirányzat nélküli kezelést a tárcza-zárószámadások beküldése alkalmával igazolták. E jelentésben indokolja az állami számvevőszék a *saját tárczájánál* mutatkozható túlkiadásokat is.

155. §. Az állami zárószámadás országgyülési tárgyalása.

Az állami számvevőszék által elkészitett zárószámadást, miután az előbb tárczánként az illető miniszternek tudomás czéljából be-

mutatva lett, a törvényhozásnak a miniszterelnök mutatja be. Ebben először a képviselőház azt előzetes tárgyalás czéljából, a zárószámadási bizottsághoz utasítja. E bizottság majdnem kizárólagosan csak ezeket a számadásokat, továbbá a számvevőszéknek a (137. §-ban) már említett negyedévi jelentéseit tárgyalja. Miért is azokat, legtöbbször tárczánként, saját tagjaiból választott külön előadóknak osztja ki, kiknek közreműködése mellett aztán a bizottság legbehatóbb vizsgálat alá veszi. Különösen a számvevőszék jelentésében foglalt körülmények azok, melyekre a bizottság figyelmét kiterjeszti; mert a kormánytól független állású és képzett szakférfiakból álló számvevőszékről fel kell tenni, hogy ez a zárószámadásoknak alapul szolgáló miniszteri tárcza-zárószámadásokat akarta és tudta is alaposan megbirálni, s hogy így jelentésében csak oly — de mind ama — körülményeknek kifejezést adott, melyekre nézve törvényhozási intézkedés valóban szükséges. E körülmények: az előirányzaton túlmenő vagy ezen előirányzat nélküli kiadások, valamint az előirányzottnál kevesebb bevételek.

A bizottság tárgyalásai folyamán tehát első sorban a számvevőszék által vitásnak vagy épen törvény- és szabályellenesnek nevezett intézkedésekre, avagy a bizottságok tagjai által is szőnyegre hozott körülményekre nézve a kormánytól nyilatkozatot kívánhat. A vonatkozó iratokat, okmányokat, számadásokat maga elé rendelheti, helyszini vizsgálatokat eszközöltethet, szóval: legjobb belátása szerint meggyőződni iparkodik arról, hogy a gazdálkodó kormánynak a költségvetési törvénytől bármely irányban eltérő eljárása indokolt-e vagy nem?

Ezután az egész zárószámadás által tett összbenyomást teszi vitái tárgyává s arról tanácskozik, hogy a zárószámadás egészének tanusága szerint a kormány eljárása megfelelt-e a törvényhozás intentióinak. Végül a tárgyalások folyamán hozott határozati javaslatait elfogadás czéljából a képviselőházhoz intézett jelentésében foglalja. E javaslatok egy vagy más tekintetben utasítást tartalmazhatnak a kormány vagy az állami számvevőszék számára. Tartalmazniok kell a számadási fölmentvény megadását a felelős számadó kormány részére, kivéve — nézetünk szerint — azokat az eseteket, melyekben az 1848 : III. t.-cz. 32—36. szakaszai alapján (31. és 136. §.) vonható az felelősségre.

A ház ezután nyilt ülésben tárgyalja az egész zárószámadást. De a mint a zárószámadási bizottság tárgyalásai, főleg az állami

számvevőszék jelentésében foglaltakra irányultak: úgy most a ház figyelmét első sorban a zárószámadási bizottság határozati javaslatára fordítja, nem zárva ki ez természetesen annak lehetőségét, hogy tárgyalásai a zárószámadási bizottság jelentésében foglaltaktól egészen eltérő irányban és kérdésekre terjedjen ki. A ház azonban minden esetre dönt a zárószámadási bizottság határozati javaslata fölött, s így megadja a kormánynak vagy megtagadja ettől a számadási fölmentvényt.

Végül az állami zárószámadást és a képviselőháznak erre vonatkozó határozatait további tárgyalás czéljából a főrendiházzal is közlik, mely a zárószámadásokra nézve is, a képviselőházzal egyenlő jogokat gyakorol.

156. §. A számtartás átalános részének befejezése.

Az V. alatt előadottak szerint az államgazdasági számtartás rendje az államgazdaság rendszeréből indul ki, s a gazdálkodással párhuzamosan haladva, oda tér vissza, a honnan kiindult: az államgazdaság rendszerébe. E formai okból kell az állami számvitel „átalános“ tárgyalásának befejezéseül, ha röviden is, az államgazdaság rendszerére újból visszatérni. És itt most már visszatekintve az átalános részben elmondottakra, világosan kell látnunk az állami gazdaság alakját. A III. alatt előadott állami czélok és az államnak ezek elérésére szolgáló szervezete okozzák az állami szükségeket. A IV. alatt előadott állami vagyonforrások vannak hivatva eme szükségek fedezésére az alkalmas javakat szolgáltatni. Ezeknek térben és időben való kölcsönhatásaik folytán áll elő az állami *gazdálkodás,* melyet a számtartás lépésről lépésre követ. Előzetesen azért, hogy vitelét és ellenőrzését tehát cselekvőleg és szenvedőleg, utólagosan pedig, hogy ellenőrzését és továbbvitelét tehát szenvedőleg és cselekvőleg: a vagyonnak és változásainak kellő rendbentartása által támogassa.

A számtartás ebben az eljárásában, a gazdálkodás körül és ezzel egyidejűleg úgy a dolog természete, mint a jogi törvények által előírt kört (55. §.) fut meg, melynek épen mert kör, s mert a részek szervesen egymásba folynak: vége nincs. Így foly bele, a számtartás által előállított állami zárószámadás az államgazdaság rendszerébe, hogy gyüjtött adataival és tapasztalataival igazolja vagy megczáfolja az államgazdaság rendszerét alkotó szükségleti (közigazgatási) és

fedezeti (pénzügyi, jövedéki stb.) vagyis: kiadási és bevételi törvényeket (51. §.) s a törvényhozást azok fentartására vagy megváltoztatására inditsa. Az állami zárószámadás által igazolt, támogatott, s ezért változatlanul fenn is tartott vagy megforditva: a zárószámadás által nem igazolt, nem támogatott, s ezért meg is változtatott gazdasági rendszer folyományául jő létre a következő évi költségvetési előirányzat és így tovább évről évre.

A gyakorlati élet kényszeritő nyomása folytán azonban ez tényleg nem mindenütt és nem mindig van így. Nálunk legalább rendszerint nem. Így nevezetesen: a következő év költségvetési előirányzatának szerkesztésénél nemcsak a tapasztalati év zárószámadásának eredménye, hanem a *folyó* évi költségvetési *törvény* adatai is, sőt gyakran csakis ezek szoktak alapul vétetni. Így pl. 1895-re nem az 1893-iki és visszamenő évek zárószámadásainak adatai tekintetnek irányadóknak, hanem az 1894-iki év költségvetési *törvénye* is. Így látható ez a 159. és következő lapokon bemutatott töredékeiből az 1895-iki előirányzatnak. Pedig a költségvetés többékevésbé csak valószinűségi számitás. Ezért nem tanácsos bevégzett tényeket megállapitó zárószámadás helyett költségvetési adatokat fogadni el alapul, s így ingatag föltevéseken még ingatagabban épiteni föl a költségvetést.

A zárószámadást megillető befolyás mellőzésének s ezzel az államgazdaság természetének félreismerésén alapszik törvényhozásunk által gyakorolt az az eljárás is, hogy a jövő évi költségvetést rendszerint a mult évi zárószámadás előtt tárgyalja, s így legalább is látszolag, a multnak tapasztalatait a jövőnek intézésénél ismét nem veszi kellően tekintetbe. Pedig állami gazdaságunk vitelében a zárószámadást megillető befolyásnak föltétlen elismerése, kétségtelenül költségvetésünk realitását és így állami háztartásunk szoliditását, erkölcsi értékét emelné.

KÜLÖNLEGES RÉSZ.

Jegyzet. A 2. §-ban megállapitott rendszer szerint a különleges részben az államnak számtartási tevékenysége, az egyes tárczákra való tekintettel tárgyalandó. E czélból leghelyesebbnek látszik a költségvetési törvény minden fejezetével, a következőkben is római számmal jegyzett egy-egy külön részben, s a költségvetés minden czimével pedig arab számmal jegyzett egy-egy külön §-ban foglalkozni. Kivételt kellett ott tenni, hol 1. a költségvetési fejezet czimekre nem oszlik, mint pl. a királyi udvartartásról szóló I-ső és néhány más fejezetnél, a hol tehát egy szakaszban egy egész fejezetet kellett tárgyalni. 2. Továbbá midőn egy költségvetési czímnek tárgyát terjedelménél fogva egy szakaszba összeszoritani czélszerűnek nem látszott, pl. a közösügyeknél vagy az államadósságoknál, vármegyéknél stb. A fejezetek és szakaszok czimei után a költségvetési törvénynek rájuk vonatkozó számszeres adatai, a költségvetési törvényből hiven vannak idézve, úgy hogy ezekben az 1895-iki egész költségvetési törvény benne van, s így azokból ez akár egészen össze is állítható.

Rövidítések: ktv. = költségvetés, kvt. = költségvetési törvény, szük. = szükséglet, fed. = fedezet, rd. = rendes, rk. = rendkivüli, bev. = bevétel, kiad. = kiadás, átm. = átmeneti, ber. = beruházás, fej. = fejezet, cz. = czim, rov. = rovat, P. K. = Pénzügyi Közlöny, B. K. = Budapesti Közlöny, R. T. = Magyarországi Rendeletek Tára, szr. = számú rendelet.

XIX.

157. §. A királyi udvartartás költségei.

1895. kvt. rd. kiad. I. fej. 4.650,000 forint.

A magyar királyt, mint ilyet, vagyis független egyéniségét és hatalmát kifejező uralkodót, a legmagasabb emberi méltóságnak: a felségnek megfelelő fényes udvartartás illeti meg. És ha a Habsburg családból származott királyaink magyar udvartartásukat császárságuk udvartartásával tényleg össze is olvasztották, a külön magyar udvartartásnak méltóságait (az ú. n. kisebb zászlós uraságokat, mint királyi fölovászmester, főpohárnok, főkamarás, főasztalnok, főajtónálló, főudvarmester), ő Felsége jeles hazafiaknak most is kitüntetésül adományozza. Ezeken kivül a szent István királyunk rendjének lovagjai, a magyar kamarások és pohárnokok, s a magyar királyi nemes testőrség ő Felsége császári és királyi udvarában mind a magyar király udvarának fényéhez tartoznak. Törvényeink különben is egyenként felsorolván a közös ügyeket, az udvartartást nem számítják ezek közé. Sőt ellenkezőleg hangsúlyozzák, hogy Ausztriával a magyar királynak csak személye közös. Ezért rendelik, hogy a magyar király udvartartásának költségei a magyar miniszterium előterjesztésére külön és nem közös ügyek költségei között állapíttassanak meg. Azért ezek évi összegét nem is a kvtben, hanem tíz évről tíz évre külön törvényben állapítja meg a magyar törvényhozás, s a megállapitott összeg mint állandó tétel jő a kvtbe. Igy van a kvtből idézett összeg a jelen évtizedre megállapitva. Mindezekből a nemzetnek a külön királyi magyar udvartartásra vonatkozó óhajtása és joga nyilvánvaló. Ebből eddig annyi teljesedésbe is ment, hogy ő Felsége az 1867. évi kiegyezés óta évenként hosszabb-rövidebb ideig Budán és Gödöllőn is udvart tart, s hogy Budapestet székes főváros névvel ruházta fel. Sőt újabb időben ő Felsége elrendelte, hogy minden közjogi és nyilvános tevékenységénél, melyeket mint magyar király végez, magyar országzászlósok müködjenek közre.

Ez idő szerint a Felség udvara négy hivatal, és pedig a főudvarmesteri, főkamarási, főudvarnagyi és fölovászmesteri hivatal vezetése alatt áll. A magyar törvényhozás által megszabott évi összeget a magyar pénzügyminiszter utalványa alapján a magyar központi állampénztár havi egyenlő részletekben az udvari fizetőhivatalnak küldi meg, hol a fölött a főudvarmesteri hivatal rendelkezik. Ha a királyi udvartartásnak a magyar állam területén fizetései vannak: ezeket a főudvarmester kérelmére a magyar pénzügyminiszter annál a magyar királyi pénztárnál utalványozza, mely azoknak teljesitésére a legalkalmasabb, s mely azokat saját *forgalmi naplójában* mint a központi állampénztár részére teljesített *bizományos* fizetéseket, helyesebben: szállitmányokat kiadásba teszi.

Eme bizományos fizetések kiegyenlítése *átszámítás* által történik. És pedig olykép, hogy a pénzügyminiszterium központi számvevőségének forgalmi osztálya a magyar állam egész területén teljesitett ily fizetésekről szóló okmányokat a forgalmi naplókból havonként kivévén: ezeket a magyar központi állampénztárnak adja át. Ez utóbbi az átvett okmányok által képviselt összegeket saját forgalmi naplójában kiegyenlítés czéljából úgy teszi bevételbe, mintha azokat az illető pénztáraktól csakugyan készpénz-szállítmányul kapta volna. Még pedig azért, mert a magyar központi állampénztár is, havonként ezeket az okmányokat, a királyi udvartartás részére általa is teljesített fizetésekről szóló hasonló okmányokkal együtt csakugyan készpénz helyett küldi az udvari fizető hivatalnak. Ide azután igazán készpénzben, csak az egész havi járandóságnak, az okmányok által képviselt összegen felül mutatkozó részét küldi. Végül az ily módon okmányokban és készpénzben elküldött egész összeget a magyar központi állampénztár udvartartási tárczanaplójában véglegesen kiadásba teszi.

Az így elküldött összegek az udvari fizetőhivatalba lett megérkezésük után ő Felsége magántulajdonát képezik. További sorsuk tehát ép úgy kivül esik az állami számtartás köréu, mint — ha szabad ezzel a hasonlattal élni — akármelyik állami tisztviselő kifizetett illetményeinek további sorsa nem képezheti annak tárgyát. Épen ezért nincsenek is a királyi udvartartás költségei sem a költségvetésben, sem a zárószámadásban czimekre és rovatokra való részletezés által korlátozásnak alávetve.

Források: 1867 : XII., 1870 : V., 1873 : III., 1879 : XLIII., 1889 : XXXIX. t.-cz. B. K. 1893. 274. száma.

XX.

158. §. Ő cs. és ap. királyi Felsége kabineti irodája és ennek nyugdíjai.

1895. kvt. rd. kiad. II. fej.: 77,065 frt.

A főhatalom gyakorlatával járó irásos munkák végzésére a Felségnek két hivatal segédkezik. Egyik a katonai, a másik a polgári kabinetiroda. Élén (kegyelmes úr) igazgató van és a személyzet, a hasonló nevű miniszteri tisztviselőknél egy fokkal magasabb osztályban levő titkárokból és fogalmazókból áll. Költségeit rendesen Ausztriával egyenlő összegben, a magyar törvényhozás külön határozza meg. De nem mint az udvartartásét, előbb külön törvényben, hanem a mutatkozó szükséghez képest évenként csak a kvtben. Minthogy pedig ezek az összegek nem ő Felsége magán használatára, hanem hivatalos teendőinek ellátására szánvák: számtartásilag is, az állam más kiadásaival egyenlő megitélés alá esnek.

A kabinetirodának nincs saját pénztára, s ezért kiadásait a kabinet igazgatójának átiratával a monarchiának erre fölkért egyik vagy másik pénzügyminiszter utalványozza. Minthogy pedig a kabinetiroda legtöbbször Bécsben tartózkodik: ezért összes költségeit és nyugdijait rendszerint Bécsben az osztrák miniszteri fizetőhivatal fizeti, mely e czélból az osztrák központi állampénztárból nyeri egész javadalmazását. Ez utóbbi azonban az adott javadalmazásnak csak felét teszi a kabinet-iroda czimén kiadásba. A javadalmazásnak a magyar állam helyett adott másik felét, mint a közös központi pénztárnak küldött közösügyi osztrák szállítmányt teszi kiadásba. Erről a körülményről az osztrák központi állampénztárt számoltató osztrák számtartóság a pénztári számadásokból tudomást nyervén, a közös pénzügyminiszteri számtartóságot szokott módon értesiti, hogy ez a kiegyenlítési elszámolást megejthesse. Erre azután a közös pénzügyminiszteri számtartóság az emlitett osztrák pénztár által, Magyarországért fizetett összeget az osztrák közösügyek számláján bevételbe és a magyarországin kiadásba könyveli. Ezzel ellentétben a kabinetirodáért, esetleg a magyar pénztáraknál történő fizetéseket, a magyar pénzügyminiszteri központi számtartóság értesítése alapján, a közös pénzügyminiszteri számtartóság a magyar közösügyi hányadszámláján bevételre, az osztrákok hányadszámláján pedig kiadásra könyveli.

A mint külön pénztára nincs a kabinet-irodának: úgy külön számtartó közege sincs, hanem a tárczáját illető számadásokat, a fizetségeket teljesített osztrák miniszteri fizető-hivatal egyéb számadásaival együtt, az osztrák pénzügyminiszteri számtartóság tárgyalja. A magyar állami számvevőszék is onnan kapja az állami zárószámadás számára a kabinet-irodát illető adatait, melyeknek közlésében a többi gazdasági ágazatoktól annyiban tér el, hogy a míg ezeknél a költségvetés részletezésének megfelelő részletes zárószámadást mutat be: addig a kabinet-irodáról csak a költségvetési törvényben foglalt egy sommás tétellel számol be.

———

XXI.

ORSZÁGGYŰLÉS.

1895. kvt. rd. kiad. III. fej. 1—4. czím = 1.773,958 frt.

---

159. §. A főrendiház kiadásai.

1895. kvt. rd. kiad. III. fej. 1. czím: 60,490 frt.

Ezek alatt a főrendiház tiszti és szolgaszemélyzetének illetményeit, valamint a dologi kiadásokat kell érteni. Tiszti illetmények pedig: az ő Felsége által kinevezett elnöknek, a ház által választott háznagynak, a ház által meghatározott tiszteletdijaik (12,000 illetőleg 3000 frt); továbbá a ház elnöke által kinevezett titkárnak és az ennek alárendelt irodaszemélyzetnek fizetései és lakbérei. A titkár és az irodának tiszti és szolgaszemélyzete nyugdíjképes állami alkalmazottak. A dologi kiadások alatt itt is rendesen közönséges irodai költségeket kell érteni.

Az összes kiadásokat a belügyminiszter utalványozza, és pedig az *állandó* illetményeket a budapesti állampénztárnál. Ezekre a számtartást a belügyi számtartóság végzi. A *változó* illetményeket a ház tagjai közül választott gazdasági bizottság előterjesztése alapján, a költségvetésben engedélyezett összeg keretén belül, a ház maga határozza meg. Az igy havonként megállapitott szükséglet fedezésére szolgáló összegeket a központi állampénztár belügyminiszteri utalvány alapján a háznagynak, mint a ház kézi pénztára számadó kezelőjének, szolgáltatja ki. Ez nevezi ki és fizeti a szolgákat is. A számadási fölmentvényt az említett bizottság kezdeményezésére a ház maga adja meg.

Források: 1885: VII. t.-cz. és a főrendi házszabály.

160. §. A képviselőház kiadásai.

1895. kvt. rd. kiad. III. fej. 2. czim: 1.680,468 frt.

A személyi kiadások itt a képviselőknek és a ház saját választott tisztviselőinek tiszteletdijaiból, valamint a ház elnöke által kinevezett hivatalnokok és a háznagy által kinevezett szolgák állandó és változó illetményeiből állnak. A dologi kiadások nyomdai, irodai stb. költségekre, valamint a ház könyvtárának gyarapitására szolgálnak.

A képviselőháznak az elnöki osztályon kivül, ennek alárendelt könyvtári, pénztári és irodakezelő hivatalai vannak.

A háznagyi hivatal közvetlenül a háznagynak van alárendelve. A pénztári hivatal mint házi pénztár van szervezve s a képviselőház összes kiadásainak fedezésére van hivatva. A pénztáros fizetésének tizszeresét, az ellenőr fizetésének ötszörösét teszi le biztositékul. A pénztár javadalmazásáról a ház elnöke oly módon gondoskodik, hogy a gazdasági bizottság kezdeményezésére, a ház által a költségvetési hitel keretén belül vagy ezen túl megszavazott összegeknek, a központi állampénztárból való utalványozására a belügyminisztert fölkéri. Az igy javadalmazott házi pénztár fölött az utalványozási jogot a ház elnöke, az országgyülés eloszlatásának tartama alatt pedig a belügyminiszter gyakorolja.

A számtartás fokozatainak egy részét az elnöki osztályban és a háznagyi hivatalban végzik, mig a pénzkezelés és naplózás a pénztárosnak, a számfejtés és könyvvitel az ellenőrnek dolga. A birálatot a ház tagjai közül választott számvizsgáló bizottság végzi s ennek kezdeményezésére a számadási fölmentvényt a ház adja meg.

Források: 1848: V., 1875: I., 1893: IV. és V. t.-cz. Továbbá a ház hivatalnokai részére, a ház által 1893. május 8-án elfogadott szabályzat; a képviselőház hivatalai részére a ház által 1893-ban elfogadott szolgálati szabályzat, pénzkezelési és számviteli utasitás; ügyrend az anyagi czikkekre stb.

161. §. A magyar delegatio kiadásai.

1895. kvt. rd. kiad. III. fej. 2. czim: 26,000 frt.

A 36. §. kapcsán itt csak azt emlitjük meg, hogy ha a delegatio üléseit a magyar székes fővárosban tartja: akkor magyar tagjai semmiféle dijazásban nem részesülnek. Az ilyen esztendőben tehát

kiadásai tisztán dologi kiadások. Ellenben minden második esztendőben, midőn a delegatio Ausztria területén tartja üléseit, s a mikor évi szükségei 25—30,000 frtra rúgnak: a delegatio minden tagja 10 frt napidijat kap.

A delegatio háztartása különben, az erre a czélra választott gazdasági bizottsággal és háznagygyal, a magyar főrendiházénak mintájára van szervezve.

162. §. Az állami közös függő adósságot ellenőrző bizottság kiadásai.

1895. rd. kiad. III. fej. 4. czim: 7000 frt.

Mint ez a XXVI. alatt az államadósságoknál kiderülni fog, *közös állósitott adósság nincs.* Hanem van közös *függő* adósság. Ez a váltópénz-jegyekkel együtt eredetileg 312 millió forint. De a 100 milliónyi sóbánya-zálogjegyekkel oly összefüggésben van, hogy ezek kevesbedése államjegyekkel pótlandó. Ily módon a közös függő adósság 412 millió forintig emelkedhető államjegyekből áll, mely a monarchia két államának jótállása alá van helyezve, s melyet ezért a közös pénzügyminiszter intéz és a közös központi pénztár kezel.

A forgalomba bocsátott jegyek említett maximumának megtartására és átalában ennek az adósságnak ellenőrzésére, úgy a magyar országgyülés, mint az osztrák ráikszrát ellenőrző bizottságot választ. Mindegyik bizottság ellenzárral bir a pénzjegyeknek forgalomba nem bocsátott készletére nézve, s ellenőrzi azoknak úgy készitését, mint az elhasználtaknak megsemmisitését. A közös pénzügyminiszter és közegei a szükséges felvilágositásokat megadni, könyveiket és számadásaikat tanulmányozás czéljából rendelkezésükre bocsátani tartoznak. A bizottságoknak szükséges munkaerőt is saját számtartó és pénztári személyzetéből a közös pénzügyminiszter állitja ki. A közös függő adósságról mindkét bizottság a hivatalos lapban havonként kimutatásokat tesz közzé, s évenként jelentést tesz saját törvényhozásának.

A bizottsági tagok rendszeresitett fizetést nem húznak, de ha a közös pénzügyminiszterium székhelyén kivül laknak, úti költséget és napidíjat számithatnak fel. Ezeknek fedezésére szolgál a jelen czím alatt előirányzott összeg. Egyéb költségeiről lásd az államadósságok fejezetében a függő adósság czimét.

Források: 1867: XV. és 1868: XLVI. t.-cz.

XXII.

163. §. Állandó országház épitése.

1895. kvt. ber. 1. fej.: 850,000 frt.

Ez a fejezet ebben a sorban nem a költségvetési törvényben, hanem a kv. előirányzatnak részletezésében, a kisebb tárczák (66. §.) között következik. Különben pedig törvény rendeli, hogy az épitésre igényelt összegek évenként a kvtbe fölveendők. És ez igy is történik. Megemlitjük még, hogy az állandó országház épittetése a miniszterelnök hatáskörébe tartozik, s hogy annak 1884-től számitott 10 év alatt kellett volna készen lenni.

Források: 1880: LVIII. és 1884: XIX. t.-cz.

XXIII.

A KÖZÖSÜGYI KIADÁSOKBÓL A MAGYAR KORONA ORSZÁGAIT ILLETŐ ÖSSZEG.

1895. rd. kiad. IV. fej.: 26.504,967 frt és rk. kiad. I. fej. 1—2. czím: 6.597,602 frt.

---

164. §. Közös pénzügyminiszterium.

A 36. és 71. §-ban elmondottakból tudjuk, Magyarországnak és Ausztriának a pénzügyeik nem közösek, hanem csak saját önálló gazdálkodásukból származó jövedelmeik egy részével a közös ügyek költségeinek fedezéséhez járulni tartoznak. A közös ügyek körében tehát, egy miniszteriumnak megfelelő tisztán pénzügyi hatáskör már csak azért sincs, mert a közös budgetben a tárczák birtokosai saját felelősségükre önálló hitelt kapnak, s ezek felhasználása czéljából utalványaikat önállóan *saját különleges* pénztáraikhoz intézik. Sőt úgy a magyar, mint az osztrák pénzügyminiszter, közösügyi járulékaikat a közös költségvetésben, az egyes tárczák részére megállapított összegek arányához képest, egyenesen ezekhez a pénztárakhoz küldhetnék, mi által minden közös pénzügyi szervezet tárgytalanná válna. Még kevésbbé lenne indokolt a közös háztartás pénztári működésére, Magyarországon és Ausztriában egy-egy külön pénztári hálózatot felállitani. Hanem czélszerűnek látszik, hogy a két állam területén felmerülő közösügyi fizetségeket kellő leszámolás fentartása mellett az illető államnak pénztárai lássák el. Sőt mindkét állam jól felfogott érdekében álló volt az is, hogy pénztáraik ne csak a közösügyi fizetségeket, hanem saját területeiken ugyancsak megfelelő leszámolás mellett, egymás fizetségeiket is teljesitsék. Ha már most ezekhez a szakszerű indokokhoz még azt a magasabb szempontot is hozzáadjuk, mely szerint óhajtandó volt, hogy a közös kormány tagjai parlamentáris tanácskozásra alkalmas számmal legyenek: megérthetjük

egy közös pénzügyminiszteriumnak felállítását oly czélból, hogy ez az alája rendelt közös központi pénztárral és közös pénzügyi tárcza-számtartósággal, a két államnak úgy a közös háztartás, mint egymás között való pénzügyi érintkezését közvetítse, s az élén álló miniszterben a korona egy harmadik közös tanácsosra támaszkodhassék.

Mindezekből kifolyólag a közös pénzügyminiszterium, illetőleg számtartóságnál vezetett úgynevezett *közösügyi hányad — quota — számlán* nyernek kiegyenlítést: *a*) a kabinet-irodának a 158. §-ban tárgyalt költségei és nyugdíjai; *b*) a 71. §-ban tárgyalt 31·4% közösügyi hányad; *c*) a 168. §-ban tárgyalandó közösügyi régibb nyugdíjak; *d*) a 170. §-ban előforduló államadóssági járulék; *e*) az 50. és 124. §. szerint Ausztria és Magyarország között létrejövő bizományos fizetségek. Ezeknek *jogi* kiegyenlítése a 129. §-ban 1. alatt tárgyalt módon történik. Úgy tehát, hogy az *a*), *b*) és *c*) alatt felsorolt czímeken a forgalmi naplóban kiadott vagy bevett összegeket, a magyar pénzügyminiszteri központi számtartóság forgalmi osztálya a forgalmi főkönyv hasonló nevü számláin, a *d*) és *e*) alatt elszámoltakat az államadóssági járulékszámlán ugyancsak kiadásul vagy bevételül véglegesen könyveli. Még pedig mint az említett czímek fejében a közös központi pénztárba szállitott vagy onnan kapott összegeket. Egyszersmind ezekről a közös pénzügyminiszteri számtartóság számára havonként egy főértesitvényt, s ezenkivül az egyes közös tárczákat és osztrák koronatartományokat illető tételekről, minden tárcza és tartomány számára egy külön értesitvényt szerkesztvén, a pénztári okmányok csatolása mellett valamennyit a közös pénzügyminiszteri számtartóságnak küldi. Ez a számtartóság a főértesitvény végösszegét, számszerinti megvizsgálás után Magyarország közösügyi quota számláján könyveli és ennek tanuságául, a a könyvelési adatokkal ellátott főértesitvényt, az ezt kiállitott magyar számtartóságnak visszaküldi. Ez pedig a közös számtartóság könyvelési adatait, forgalmi könyvének erre szolgáló hasábjába a tárgyalt tételekhez jegyzi.

A közös pénzügyminiszteri számtartóság e közben, a nála maradt részletes értesitvényeket, az ezekben foglalt tételek megbirálására és végleges elszámolására hivatott különböző közös és osztrák számtartóságoknak adja ki. Hogyha az ezek által megejtett számfejtés alkalmával valamely összeg elismerése ellen akadály merülne fel, akkor az így kifogásolt tételt, az elismerést gátló akadály közlése mellett, a közös pénzügyminiszteri számtartóság útján a magyar

pénzügyminiszteri központi számtartóságnak ugyancsak értesítvényileg visszaszámítja. Ez esetben az akadályok elhárítása iránt az utóbbi számtartoságnak azonnal intézkedni kell.

Hasonló az eljárás — csakhogy megfordítva — midőn az osztrák vagy a közös pénztárak teljesítnek Magyarországért fizetéseket. Ezeket, ha kiadások: a közös pénzügyminiszter számtartósága a hányad (quota) számlán mint Magyarországnak adott-, ha pedig bevételek: mint ettől kapott összegeket jegyzi fel, s ezt a magyar pénzügyminiszterium központi számtartóságának egy főértesítvénynyel tudtára adja, ehhez csatolván az egyes magyar számtartoságok számára szerkesztett részletes értesítvényeket. Itt a magyar hányadszámlán a közös számtartóság főértesítvényének végösszegét, ha kiadási: viszonylagosan mint bevételt, s ha bevételi: akkor mint kiadást könyvelik, mi által a hányadszámla el van intézve.

Ezek az összegek azonban a magyar hányadszámlát csak a közös háztartással szemben illetik. A magyar állami háztartás keretén belül azok valamely tárczába tartoznak: a hová tehát még külön átszámolandók. Ezért a magyar hányadszámlán bevett ilyen összegeket, mint az illető tárczának adott előleget, a kiegyenlítési számlán kiadásba, ellenben a magyar hányadszámlán kiadottakat mint attól kapott előleget bevételbe kell könyvelni; előjegyezve egyúttal az előbbieket bevételre, az utóbbiakat pedig kiadásra. Ekkor a közös számtartóságtól kapott részletes értesítvényeket, az érdekelt magyar tárcza-számtartóságnak könyvi kiegyenlítés czéljából adja ki, mire azután az az eljárás következik, melyet a 129. §-ban 1. alatt tárgyaltunk. A tárcza-számtartóságok által netán el nem fogadott tételeket, értesítvény útján a közös pénzügyminiszteriumi számtartóságnak visszaszámítja.

Már most mindezeknek a fizetségeknek, a quotaszámlán egymással és a közös kvtsel szemben való leszámítása után, havonként mutatkozó tiszta egyenlegét küldi készpénzben, magyar központi állampénztár a közös központi pénztárba, mely azután a közös tárczapénztárakat látja el a szükséges összegekkel.

Mielőtt tovább mennénk, jegyezzük meg, hogy a közös függő adósság (162. §.) és a közös nyugdíjak (168. §.) nyilvántartása szintén a közös pénzügyminiszterium feladata, s hogy a közös miniszteriumok szervezete többé-kevésbé hasonló a magyar miniszteriumokéhoz. Nevezetesebb különbség, hogy ott parlamentáris államtitkárok nincsenek, hanem mindenik miniszteriumban a tanácsosok fölött ú. n.

28*

osztályfőnök áll, melynek állása a nálunk is egyik-másik miniszteriumban szervezett másod államtitkáréhoz hasonló.

Megemlítjük továbbá azt is, hogy a Magyarországnak és Ausztriának gondjaira bizott Bosznia és Herczegovina egész kormányzata a kül- és a hadügyet kivéve, a közös pénzügyminiszterre van ruházva, ki azt javarészben a közös pénzügyminiszterium alkalmazottjai segélyével, de parlamentaris ellenőrzésen kivül álló, külön tartományi ktv. alapján végzi.

165. §. Közös hadügyminiszterium.

A közös hadügyminiszter ktvtési hitelét részben maga veszi igénybe, részben a közvetlen alajá rendelt katonai parancsnokságok között osztja meg. Az átalános elveknek megfelelőleg úgy magának van tárcza-számtartósága, mint az alája rendelt utalványozó hatóságoknak vannak számtartó osztályaik. A magyar állam területén a budapesti, pozsonyi, kassai, nagyszebeni, temesvári és zágrábi hadtestparancsnokságok birnak utalványozási joggal.

A hadügyminiszteriumnak magának van székhelyén *fizetőhivatal* nevet viselő, s a különös pénztárak közzé tartozó tárczapénztára. A katonai parancsnokságok pedig utalványozási jogukat a nekik székhelyükön alárendelt katonai — szintén a különös szervezetűek közzé tartozó — pénztáraknál gyakorolják. Ezek közül azonban csak a budapesti van mint külön hivatal szervezve; mert a többiek teendőit az ott lévő magyar királyi adóhivatalok, illetőleg a zágrábi állampénztár végzik.

A budapesti katonai pénztár az említett hadügyi tárczapénztártól, készpénz helyett a közös központi pénztárnak a magyar központi állampénztárra szóló utalványait kapja, melyet ez a közösügyi hányad rovására fizet ki és a forgalmi naplóban teszi számvitelbe. A katonai pénztár azonban minden helyette történt fizetést, milyenek a katonai házi (csapat) és kézi pénztárak javadalmazásai, katonai nyugdijak és kegyzsoldok stb. a pénztári okmányok alapján készpénzben térit meg a magyar központi állampénztárnak még akkor is, ha e fizetések nem ennél, hanem valamely kerületébe eső adóhivatalnál voltak teljesítve. Ez utóbbi esetben a magyar központi állampénztár, a hadi pénztár térítményét mint a bizományosan fizető adóhivataltól nyert szállítmányt veszi bevételbe. Az utóbbi pedig az általa, hadügyi czélokra fizetett összeget mint a központi állampénztárba küldött szállítmányt teszi kiadásba.

A magyar állam területén katonai pénztárak teendőit végző, említett magyar pénztári hivatalok, az általuk teljesített katonai fizetségekről külön katonai tárczanaplókat, alnaplókat stb. vezetnek. Igy vezetnek a saját kezelésük alatt álló magyar állami pénzekből — a budapesti katonai pénztár módjára — nekik: *mint katonai pénztáraknak* engedélyezett javadalmazásról külön *katonai forgalmi naplót* is. Ebben minden fizetést ép úgy elszámolnak *saját magyar* állami forgalmi naplójukkal szemben, mint ezt fentebb a magyar központi állam- és a budapesti katonai pénztárról láttuk. A különbség csak annyi, hogy míg a külön álló budapesti katonai pénztárnak kezdő és végző pénztári maradványa és valóságos pénzkészlete van, s ezt forgalmi naplója ki is mutatja: addig a katonai pénztárkép működő magyar pénztáraknak, katonai forgalmi naplójuk pénztári készlet nélkül záródik; mert *bevételeiknek végösszege* ebben — mint a magyar állami forgalmi naplóból nyert javadalmazás *megtérítése* — egyúttal *kiadásba*, s *kiadásaik végösszege* — mint a magyar állami forgalmi naplótól nyert *javadalmazás* — egyúttal *bevételben* lesz téve.

166. §. Közös külügyminiszterium.

A közös minisztertanács elnöke a külügyminiszter, s így állásának nyomatékosságánál fogva első helyen ezt a tárczát kellett volna tárgyalnunk. Azonban annál a nagy mérvű személyes bizalomnál fogva, melyet a külügyi alkalmazottaknak működésük körében élvezniök kell és élveznek is: a gazdálkodási dolgokban sincsenek mereven kötve az állami számtartás formáihoz, s így a mi szempontunkból a külügyek háztartása kevesebb fontossággal bir.

Az összes külügyi költségek kezelésére saját fizetőhivatala van, mely alatt a csak három személyből álló és a közös központi pénztárból javadalmazott külön tárczapénztárt kell érteni. Ez nemcsak a miniszterium helyi fizetségeit teljesíti, hanem a diplomatiai és consulsági költségeket is, valamely bel- vagy külföldi bankház avagy pénzintézet útján kamatos folyószámla — conto corrente — mellett (lásd 141. és 147. §.) készpénzzel fedezi. Az egésznek számtartására, az általános szabályok szerint a miniszterium alá és mellé rendelt tárczaszámtartóság van hivatva, mely összesen nem több mint csak tizenhét tisztviselőből áll.

167. §. Közös számvevőszék.

A közös háztartás kiegészitő részét képezi a már többször említett *közös számvevőszék* is, mely addig, míg ez iránt törvényhozásilag intézkedve lenne, az osztrák számvevőszék módjára van szervezve és a közös háztartás ellenőrzésében osztrák szabályok szerint jár el. Ezek értelmében a közös számvevőszék közvetlen ő Felségének van alárendelve, s évi jelentését — nem mint a magyar számvevőszék a törvényhozásnak, — hanem ő Felségének nyujtja be. A számvevőszék hatáskörét érintő közös minisztertanácskozásokba a közös számvevőszék elnöke is meghivandó. A számtartás körében minden oly intézkedés, mely az ellenőrzésre is befolyással van: csak a számvevőszék egyetértésével tehető. Ha ez és az illető miniszterium között egyetértés nem jönne létre, nem mint nálunk: a törvényhozás, hanem ő Felsége dönt. Szervezete is az osztrák, illetőleg a közös miniszteriumhoz hasonló, csak hogy számvevőszéknél az osztályfőnök, tanácsos, osztálytanácsos és titkár után még főszámtanácsosok, számtanácsosok, egy pár segédszámtanácsos, valamint fogalmazó gyakornokok is vannak.

A közös számvevőszék szerkeszti a közös zárószámadást, melyet nem, mint a magyar állami zárószámádást, a miniszterelnök, hanem jelentés kiséretében a közös pénzügyminiszter terjeszt alkotmányos tárgyalás alá. Erre a tárgyalásra itt a delegatiók vannak hivatva. Ez a zárószámadás nem mint a magyar, a közvetlen elmult évről, hanem az ezt is megelőző vagyis: az elmult harmadik évről szól; mert a közös háztartásban a pótutalványozási időszak nem három, hanem hat hónapból áll. Ezért a valamely junius végéig tartó gazdasági évnek eredményei a közelebbi októberig, midőn a delegatiók a következő évi költségvetést tárgyalni szokták, még nem állapitható meg. Igy tehát a zárószámadás csak a harmadik évről szerkesztetik. Ebben azonban sem leltár, sem mérlegek nem fordulnak elő, hanem csakis a 18 hónapos gazdasági év eredményeit (pl. 1894-ben 1892-ről ad számot oly módon, hogy az 1892-ben 1892-re utalványozottakhoz az 1893-ban 1892-re pótutalványozottakat adva), hasonlitják össze az ugyanazon évi kvtéssel.

Hogy azonban a törvényhozás necsak a harmadik, hanem a közvetlen elmult második év gazdálkodási eredményei iránt is némi tájékozást szerezhessen: a harmadévi zárószámadással egyidejűleg a tavalyról egy ú. n. *kezelési* számadás lesz a delegatiók elé terjesztve.

Ebben arról ad (pl. 1894-ben) számot, hogy a tavaly a tavalyra (vagyis pl. 1893-ban az azon évi hitelre) mennyi lett utalványozva, s hogy igy az azon (1893-iki) évi kvtési hitelből, a következő (1894-iki) pótutalványozási időszak számára, még mily igénybe vehető hitelösszegek maradtak.

XXIV.

168. §. Az 1849-től 1867-ig tényleg fennállott központi kormány közegeinek nyugdíjai.

1895. kvt. rd. kiad.: V. fej. 34,554 frt.

Azok a közegek, melyek ebből az összegből kapják nyugdíjaikat, Magyarországra nézve *nem törvényesek* lévén: nyugdíjaikhoz a magyar kincstár csak ő Felsége többi országai iránti *politikai* és méltányossági tekintetekből járul. Még pedig *23%-kal.* A magyar pénztárak által közvetlenül kifizetett ilyen nyugdíjak a forgalmi naplóba jönnek, s a forgalmi főkönyvben külön számlán lesznek könyvelve. A 23%-ból a magyar kincstárt ezek levonása után még terhelő részt a közös pénzügyi pénztárnak, a magyar pénzügyminiszter utalványa alapján, a magyar központi állampénztár havi egyenlő részletekben küldi meg. Ez alkotmányelőtti egész nyugdijtárcza egyébiránt a nyugdíjra jogosultak lassankénti elhalálozása folytán mindig csökken. Idővel pedig egészen megszünik.

Az 1867-iki éven erről való időkből csak a három közös miniszterium, s a közös számvevőszék által alkalmazottak nyugdijai közösek. Ezek — mint az előbbi szakaszban már emlitve lett — a közös pénzügyminiszterium költségvetésében vétetnek fel.

Források: 1868: XLVII. és 1870: IX. t.-cz.

XXV.

169. §. Nyugdíjak.

1895. kvt. rd. kiad. VI. fej. 1.—12. czim: 7.902,431 frt.

A közösügyi nyugdijak a közös, a horvát-szlavon autonom nyugdijak a horvát-szlavon kvtést terhelik. Jelen fejezet alatt tehát a szoros értelemben vett magyar nyugdíjak tárczánként felsorolva értendők, kivéve a kabinetiroda nyugdijait, melyek az irodának egyéb költségeivel együtt a 158. §-ban vannak tárgyalva.

A 84. §-ban átalában elmondottak alól a következő irányban vannak kivételek: 1. A kabinetirodai, a közös és a horvát-szlavon nyugdijak még mindig (az 1866. deczember 9-ről kelt s a Reichsgesetzblatt ugyanazon évi 157. számában közzé tett) császári rendelet alapján lesznek kiszabva. 2. A hadsereg, hadi tengerészet, honvédség és népfölkelés tagjainak és családjaiknak nyugellátásáról külön törvények (1875 : LI., 1887 : XX., 1891 : X. t.-cz.) szólnak. 3. A főispánoknak adott esetekben kedvezőbb ellátási igényeiről külön (1886 : XXI. t.-cz. 59., 63. §§.) törvény intézkedik. 4. A hivatása gyakorlásának áldozatává lett egészségügyi személyzet ellátásáról is (az 1876 : XIV. t.-cz. 86. és 87. §-aiban) vannak külön intézkedések. 5. A gazdaságilag a belügyi tárcza körébe tartozó csendőrség is az átalános szabályokon kivül még (az 1881 : LXXI. t.-cz.-ben) külön intézkedések alá esik. 6. Eltérők a nyugellátási viszonyok a pénzügyőrségi legénységre: szemlészekre, fővigyázókra, vizsgálókra, továbbá az állami mezőgazdaságoknál, az erdészetnél, a lótenyész-intézeteknél s a veszteg-intézeteknél polgári minőségben alkalmazott altisztekre és szolgákra, valamint: a börtönőrökre, fogház- és fegyőrökre, az út- és hidmesterekre, folyamfelvigyázókra, útkaparókra és őrökre, végül a napszám mellett állandóan alkalmazott férfi- és nőmunkásokra nézve (1885 : XI. t.-cz.). 7. A népoktatási nyilvános tan- és kisdedóvó-intézetek tanitóinak és nevelőinek nyugdijazásáról, valamint azok özvegyeinek és árváinak gyámolitásáról is külön törvények (1875 : XXXII., 1891 : XLIII. és 1894 : XXVII. t.-cz.) intézkednek. 8. Az államvasutaknál alkalmazottaknak külön nyugdíjalapjuk és egészen különleges szabályaik vannak. Ezekről a kereskedelmi tárczánál lesz szó. 9. A bányászati és erdészeti társládákból ellátott személyzet az ezeket a társládákat meghatározó szabályok szerint részesül nyugellátásban. 10. Végül a törvényhatósági és községi szolgálatban állók ellátásáról a törvényhatósági és községi szabályrendeletek intézkednek.

Forrás még Helm Alexander: Die österr.-ungar. Militär- und Civil-Pensions-, Provisions- und Gnadengehalt-Vorschriften. Bécs, 1876.

XXVI.

ÁLLAMADÓSSÁGOK.

1895. kvt. rd. kiad. VII. fej. 1—12. czím: 126.945,391 frt.

---

170. §. Járulék az osztrák államadósság kamataihoz.

1895. kvt. rd. kiad. VII. fej. 1. czím; rovatai: évi járulék folyó pénzértékben 17.385,207 frt; évi járulék ezüstben 11.776,000 frt; évi törlesztési járulék folyó pénzértékben 1.000,000 frt; évi törlesztési hányad ezüstben 150,000 frt.

A Magyarország és Ausztria között 1867-ben létrejött kiegyezés előtt, az Ausztria által csinált államadósságok Magyarországot *jogilag* nem terhelhették A 36. §-ban kifejtett annál a viszonynál fogva azonban, a melyben Ausztria és Magyarország a pragmatika sanctio révén állnak: a mi törvényhozásunk méltányosságból, törvényszabta kötelességén túl, késznek nyilatkozott, nem magának az adósságnak, hanem ezek terhének, vagyis kamatainak egy részét viselni. Ebből a czélból az addigi állandósitott adósságokat *járadék-* és *törlesztéses* adósságokra osztották és meghatározták, hogy a magyar állam 1868. január 1-től kezdve mindkettőnek kamatjaihoz mily mértékben járul. És pedig a járadékadósság kamatjaihoz évi 29.188,000 frtnyi állandó összeggel, melyből 11.776,000 frt ezüstben fizetendő. A törlesztéses adósságok visszafizetésére megkivántató összegeket pedig Ausztria köteles ugyan adni, de a magyar kincstár az ebből Ausztriára háruló tehertöbblet kamataira évi 1.150,000 frtot, s ebből 150,000 frtot ezüstben fizet. Az utóbbival azonban azt a jelzálogkölcsönt kell törleszteni, melyért az osztrák kormány, a magyar államkincstári birtokok egy részét, a kiegyezés előtt lekötötte, s melynek kamatai az említett 11.776,000 frtban benne vannak. A mikor tehát 1912-ben ez a kölcsön törlesztve lesz, nemcsak a 150,000 ezüstforintnak fizetése szünik meg, hanem a még előbb említett ezüst kamatjárulék is: a megszünt kölcsön kamatainak reánk eső részéhez képest kevesbülni fog. Az említett

29.188,000 frtban megállapitott állandó összegből a 11.776,000 frt ezüstjárulék levonása után maradó 17.412,000 frtnál az 1894. kvt. 26,793 frttal kevesebbet, vagyis csak 17.385,417 frtot vett fel; mert ugyancsak az említett kiegyezés értelmében a magyar állami pénztárakba 1867 év végéig befizetett biztosítékokat és letéteket a magyar kincstár tartozik visszafizetni. Minthogy pedig ezeknek kamatjai a folyó pénzben fizetendő 17.412,000 frtban benfoglaltattak: az általunk visszafizetett és visszafizetendő összegek kamatjának erejéig, az évi járulék évről évre mindaddig kevesbedik, mig az összes akkori letétek és biztosítékok visszafizetése tart.

Az évenként így kiszámitott osztrák államadóssági járulékot a magyar kincstár úgy törleszti, hogy a közös pénzügyminiszter a határvám ezüstfölöslegéből, a magyar államot megillető összegről havonként távirati értesitést küld. Ennek az összegnek közigazgatási számfejtés útján való beszámitásával, a magyar pénzügyminiszter a havi részletet a közös központi pénztár számára, a magyar központi állampénztárnál utalványozza, mely utóbbi azt külön tárczanaplóban számolja el.

Minthogy pedig *közös állósított adósságunk nincs*, azért ezeket az összegeket a közös pénztár csak közvetités czéljából veszi át és róluk az osztrák pénztárakkal külön leszámol.

Források: 1867: XII. és XV. t.-cz. 1881. 30. és 1885. 6. sz. P. K.

171. §. Földtehermentesítés és örökváltságok.

1895. kvt. rd. kiad. VII. fej. 2. czím; rovatai: kamatok 7.844,234 frt, járadékok 109,549 frt, tőketörlesztés 668,300 frt, kárpótlások 370,000 frt, kezelési költségek 8000 frt.

Ennek származása az 1847/48-iki időkre vihető vissza. Ekkor az úrbéres, jobbágybirtokokra nehezedő földesúri javadalmak és papi tized megszünését és még azt mondta ki a törvényhozás, hogy a megszünő javadalmak megbecsülendők, s ennek eredménye szerint a földesuraknak kárpótlásul, államadóssági kötvények adandók. Továbbá, hogy gondoskodni kell a kisebb rendü papság azon tagjainak ellátásáról, kik a papi tized megszünése által jövedelmeikben megrövidülnek. Ezek a rendelkezések a közbejött 1848/49-iki események miatt a Felségnek 1854—56-iki rendeletei — patensei — szerint lettek végrehajtva. Az 1867-iki kiegyezés alkalmával tehát a magyar államkincstár a földtehermentesitést mint 5%-os adósságot készen

kapta. Midőn később állami önálló gazdálkodásunk kezdetének nehézségein túl voltunk, a törvényhozás felhatalmazta a pénzügyminisztert, hogy a földtehermentesítési kötvények birtokosainak követeléseiket választásukhoz képest vagy készpénzzel, vagy mérsékeltebb kamatozású kötvényekkel fizesse ki. Ennek folytán a földtehermentesítési kötvények egy része készpénzzel be lett váltva. A kötvénytulajdonosok nagyobb része azonban pénz helyett 4%-os új földtehermentesítési kötvényeket kért és kapott. Ezek a kötvények 100, 500, 1000, 5000 és 10,000 forintos czímletekre vannak osztva. Minden május és november 1-én sorsolás, s a kisorsoltak fél év mulva kifizetés alá kerülnek. Úgy hogy 1889-el kezdődő 70 év alatt az egész adósság törlesztve lesz annál is inkább, mert az 1888 óta megállapított kárpótlási összegeket az állam nem kötvényekkel, hanem készpénzzel fizeti ki. A kamatok is minden május és november 1-én járnak le.

A szintén megszüntetett papi tized fejében az alsóbb rendű papság úgynevezett tizedjáradékot vagyis *örökös váltságot* élvez, mely tehát a sorsolás alól ki van véve. A földtehermentesitési adósságnak ez az 5%-os része különben is teljesen valamely névre szóló járadékadósság természetével és formáival bir.

A földtehermentesitési adósság megfizetése alapszerűen vagyis külön van az által biztosítva, hogy szükségleteire az állam átalános jövedelmein kivül földtehermentesitési pótlék czimén az egyenes adók 30%-a van kirendelve, s hogy az adósság legombolyítása a belügyminiszter alatt külön szervezett földtehermentesítési alapigazgatóság ellenőrzése mellett történik.

A horvát-szlavon földtehermentesités a legelöl említett patensek által annak idejében külön szerveztetett, s ezt a különleges állását a horvát-szlavon autonomiára való tekintettel később is megtartotta. A földtehermentesítési alapigazgatóság hatáskörét is erre nézve a tartományi autonom kormány tölti be.

A kezelési költségeket a helyben, Bécsben, Berlinben és majnai Frankfurtban beváltó czégek ($^1/_8$—$^1/_{10}$) bankjutaléka, továbbá a posta és szelvényrendezés stb. veszik igénybe.

Források: 1847/48: IX., XII. és XIII., 1888: XXXII. és 1891: XXVIII. t.-cz.; 1878. 29,984. szr.; 1881. 3673. és 70,384. szr.; 1883. 36. P. K.; 1884. 13,428., 28,362. és 31,637. szr.; 1885. 21,534. és 26,952. szr.; 1885. 10 P. K.; 1889. 31. P. K.; 1889. 88,521. szr.; 1890. 23. P. K.; 1890. 42,445., 49,176., 83,610. és 87,423. szr.; 1891. 37,347. szr.; 1892. 24. P. K.

172. §. Szőlődézsmaváltságok.

1895. kvt. rd. kiad. VII. fej. 3. czím; rovatai: kárpótlások tőkében 20,000 frt. kamatban 22,000 frt, kezelési költségek 9000 frt; rd. bev. I. fej. 1. cz. a váltságkötelezettek járadékai 150,000 frt.

Azokon az úrbéri tartozásokon kivül, melyek az előbbi szakasz szerint megváltás alá kerültek, a szőlőbirtokosok a volt földesuraknak szőlőikért még külön: dézsmának nevezett szolgáltatásra voltak kötelezve. Ennek megváltása egész 1891-ig úgy történt, hogy az állam a dézsmajogositottaknak megállapitott veszteségeikért a földtehermentesitéshez hasonlóan államkötvényeket adott. Az igy kiszolgáltatott kötvényeket azonban 1890 végéig már mind ki is sorsoltatta és úgy ezeket, mint a kamatokat kifizette. 1891 óta pedig a még előforduló kevés számú esetben úgy tőke mint — a dézsma megszünése óta, tehát 1869-től felszaporodott — kamatok fejében készpénz-kárpótlást ad, a mire a kvtban felsorolt tőke- és kamatkárpótlások szánva vannak. Ebből az adósságból tehát az államnak ez idő szerint tartozása már nincs. De van követelése, mert az állam a dézsma-kötelezettek és -jogositottak közt csak mint közvetitő szerepel, s ezért a jogositottaknak kiszolgáltatott összegeket a megváltott birtokokra mint jelzálogokra telekkönyvileg bekebeleztetvén, azokat a birtokok tulajdonosaitól ($2^1/_2$ % tőkevisszafizetés, 5% kamat, $^1/_2$ % kezelési költség), összesen 8%-os törlesztési részletekben késedelmi kamatok nélkül beszedi. Az igy beszedendő összegekből származnak az államnak azok a bevételei, melyeket a kvt. a váltság-kötelezettek járadékainak nevez.

A kezelési költségek alatt első sorban ezeknek az állami követeléseknek az adóhivataloknál való nyilvántartására szükséges külön munkálatok, továbbá nyomtatványok, jogtartozók stb. költségeit kell érteni.

Források: 1868:XXIX. t.-cz. és az ennek végrehajtásáról szóló szabályrendelet; 1877. P. K. 13. sz. 1883:XI. t.-cz. 1890. P. K. 18. sz. 1891:I. t.-cz. 1891. P. K. 6. sz. 1893. P. K. 27. sz. és az adóhivatali utasitás VI. füzetének II. része.

173. §. A maradék- és irtásföldek megváltása.

1895. rd. kiad. VII. fej. 4. czim; rov.: kárpótlási tőke 50,000 frt, kamat 2500 frt, kezelési költségek 2000 frt; rd. bev. I. fej. 2. czim; rov.: a váltságkötelezettek járadéki 200,000 frt, véglefizetések 23,000 frt.

Azokért a földekért, melyek a volt jobbágyok birtokában úrbéri mértéken felül *maradtak*, valamint azokért az *irtás*földekért,

melyeket visszaválthatlanul a volt jobbágy birtokosok kezére juttattak: a két előbbi szakaszban tárgyaltak szerint a volt földesurak kárpótlást még mindig nyertek. Ezekről törvényhozásunk az előbbi szakaszban tárgyalt szőlődézsmaváltsághoz oly hasonló módon intézkedett, hogy a volt földesurak a részükre megállapított váltságösszeg erejéig jelzálogos váltsági kötvényeket kaptak. Később a pénzügyminiszter felhatalmazást kapott arra nézve, hogy — egyéb államadóssági értékpapirok közt — a maradék- és irtásföldi kötvényeket is a tulajdonosoknak vagy teljes névértékben készpénzzel fizesse ki, vagy pedig azokat 5%-osnál kisebb kamatozású járadékkötvényekkel cserélje be és hogy 1893. január 1-je után megállapítandó váltságösszegeket többé a jogosítottaknak ne kötvényekben, hanem készpénzben fizesse ki. Ennek folytán a maradék- és irtásföldek megváltásából származó adósság ezen a néven 1893-ban megszünt, mert részben készpénzzel ki lett fizetve, részben pedig 4%-os koronajáradék (179. §.) kötvényekkel cseréltetett fel; és így ebbe az adósságba olvadt be. Az államnak tehát maradék- és irtásföldek megváltása révén most már nem tartozásai, hanem a szőlődézsmaváltsághoz hasonlóan a váltságkötelezettekkel szemben jelzálogilag biztosított követelései vannak és támadnak, melyeket ezek az egyenes adók módjára törlesztési részletekben késedelmi kamatokkal vagy pedig egyszerre fizetnek be az adóhivatali pénztárakba. A kezelési költségekből itt is a szőlődézsmánál felsoroltakhoz hasonló szükségeket fedeznek.

Források: 1871: LIII. és LIV. t.-cz. 1892: XXI. t.-cz. 1872. 34,121., 1889. évi 65,322. pénzügyminiszteri és adóhivatali utasítás VI. füzetének II. része.

174. §. Italmérési jogokért adott kártalanítás.

1895. rd. kiad. VII. fej. 5. czim; rov.: kamatok 10.262,682 frt, tőketörlesztés 567,900 frt, kezelési költségek 5900 frt.

A három előbbi szakaszban tárgyaltak szerint az úrbéri kapcsolatból származó viszonyok pénzügyi rendezést nyertek, kivéve az italmérési jogot, melyet az állam nem — mint az előbbieket — másoknak, hanem magának váltott meg. A megbecsült italmérési jogokért a tulajdonosok kárpótlásul 4½%-os regalekötvényeket kaptak. Ezek a kötvények 50, 100, 500, 1000, 5000 és 10,000 o. é.

forintos czímletekre oszlanak s minden április és október 1-én sorsolás alá, a kisorsolt kötvények három hónap mulva fizetés alá kerülvén: 1890-től kezdődő 70 alatt mind kisorsolva és kifizetve lesznek. A kamatok félévenként január és julius 1-én járnak le. A kezelési költségek a bécsi, berlini majna-frankfurti és helybeli beváltó czégek ($^1/_8$%) bankjutalékából, továbbá sorsolási, posta, szelvényrendelési stb. költségekből állnak. Az államnak ebből az adósságból származó kiadásai az italadókban térülnek meg, melyekről a pénzügyi tárczánál lesz szó.

Források: 1888: XXXV. és XXXVI., 1890: XXXVI. és 1892: XV. t.-cz. 1889. P. K. 7. sz. 1890. P. K. 7. és 18. sz. 1891. P. K. 2., 17., 18. és 24. sz. 1892. P. K. 11. és 15. sz.

175. §. A $4^1/_2$%-os államvasuti aranykölcsön.

1895. rd. kiad. VII. fej. 6. czím; rov.: kamatok 9.641,544 frt, tőketörlesztés 464,100 frt, kezelési költségek 15,023 frt.

A Magyarország és Ausztria között 1867-ben létrejött kiegyezés által, gazdasági önállóságát a magyar állam visszaszerezvén, minden megengedhető módon iparkodott a nemzet közgazdasági erejét megfelelő vasuti hálózat előállitásával támogatni. Igy történt, hogy részint maga épitett vasutakat, részint pedig ilyenek épitését gazdaságilag támogatta. Csak hogy ebből a törekvéséből hamar oly sokféle természetű és formájú kötelezettségei, valamint magas kamatozású adósságai származtak, hogy azokat lehetőleg *egyszerűsítni* és *alacsonyabb kamatozásává* kellett átváltoztatnia (*convertálás*). Igy rendelte el az 1888: XXXII. t.-cz. egyebek közt azt, hogy az ott felsorolt és aranyban kamatozó hat adósságnak hitelezői felszólittassanak, ha vajjon kötvényeik névértékét akarják-e azonnal megkapni, avagy e helyett megelégesznek egységes aranypénzről szóló és $4^1/_2$%-ot adó- és illetékmentesen aranyban kamatozó kötvényekkel? A kik ily módon tovább is a magyar állam hitelezőinek akartak maradni, azok kötvényeikért megfelelő egyenlő értékben ilyen államvasuti kölcsönkötvényeket kaptak. A többiek pedig készpénzzel elégittettek ki.

Az így létrejött új adósság egyenként 50 számot magában foglaló 36,400 sorozatra oszlik. Minden sorozatban 1 darab 5000 vagy 5 darab 1000, vagy 10 darab 500 vagy végül 50 darab 100. összesen 182.000,000 aranyforintról kötvény foglaltatik. Február

és augusztus 1-én fizetendő évi $4^1/_2$ %-kal kamatozik és sorsolás útján 1889. február 1-től számított 75 év alatt a kötvényeken lévő törlesztési terv szerint lesz törlesztve. A sorsolás május és november 1-én van. A visszafizetés 3 hó mulva adó- és illetékmentesen történik. És pedig a m. k. központi, a pesti és a zágrábi állampénztár, valamint minden nagyobb m. k. adóhivatalnál 8 és 4 aranyforintos, illetőleg 20 és 10 frankos aranyokkal. Vagy pedig, ezeknek a budapesti tőzsdejegyzék árúhasábjában jegyzett utolsó árfolyamán számított papirpénzzel. A beváltással meg vannak továbbá bizva még a szelvények hátán megjelölt budapesti, bécsi, berlini, majna-frankfurti és párisi czégek, melyek a helyükön érvényes aranypénzben, azaz: aranyforintokban, illetőleg márkákban és frankokban (10 aranyforintot 20.25 márkkal = 25 frankkal számítva) fizetnek. Az erre szükséges aranypénzt a magyar átalános hitelbank szerzi be, s beváltó többi társait azzal ő látja el. Ezért a budapesti értéktőzsdén szokásos alkuszdíjat (courtage = $^4/_{10}$ ‰) és jutalékot ($^1/_{10}$ %) számíthat fel. A beváltott szelvények névértéke után a beváltó czégeknek külön jutalék ($^1/_8$ %) jár. Az aranypénz daraboknál kisebb összegeket mindenhol ezüstben fizetik ki.

A kezelési költségek az említett jutalékokra, részben az agióra is, továbbá sorsolási, posta s egyéb költségekre kellenek.

Források: 1878. 13., 23., 36., 43. P. K.; 1879. 51. P. K.; 1883. 36. P. K.; 1888: XXXII. t.-cz. 1889. 33., 40., 426. P. K.; 1890. 23. P. K.; 1891. 10. P. K. adóhivatali utasitás VI. füzet.

176. §. A $4^1/_2$%-os államvasuti ezüst-kölcsön.

1895. rd. kiad. VII. fej. 7. cz.; rovatai: kamatok 5.319,788 frt, tőketörlesztés 205,000 frt, kezelési költségek 8093 frt.

Az 1888: XXXII. t.-cz. nemcsak a földtehermentesítési és az előbbi szakaszban tárgyalt arany-adósságok iránt intézkedik, hanem még öt más vasuti adósságot jelöl meg, melyek ezüst értékű forintról szóló adóssággá convertálandók. Ezeknek az adósságoknak is tehát kötvényei a pénzügyminiszter által annak idejében hirdetményileg felmondattak, s a kik a kötvénybirtokosok közül kötvényeikért nem készpénzt, hanem új kötvényeket kivántak, $4^1/_2$ %-os adómentes államvasuti ezüst-kölcsönkötvénynyel elégíttettek ki.

Az egész adósság egyenként ötven kötvényt magában foglaló 23,900 sorozatra oszlik, s minden sorozat egy db. 5000, vagy öt

darab 1000, vagy 25 db. 200, vagy 50 db. 100 frtos czimletre oszlik. Minden január 2-án és julius 1-én lejáró $4^1/_2$%-ot kamatozik és 1889. január 2-tól számított 75 év alatt a kötvényeken lévő törlesztési terv szerint sorsolás útján lesz visszafizetve. Az minden április és október 1-én, ez pedig a következő kamatfizetéskor történik. A kötvényt és szelvényeket mind a három állampénztár és az összes m. kir. adóhivatalok, valamint a szelvények hátán felsorolt budapesti, bécsi, berlini és majna-frankfurti néhány neves czég váltja be, melyért nekik jutalék ($^1/_8$%) jár.

A kezelési költségeket bankjutalékokra, sorsolási, posta-, nyomtatvány-, szállítási stb. költségekre fordítják.

Források: 1878. 43 P. K., 1883. 36 P. K., 1888. XXXII. t.-cz., 1889. 40. és 42. P. K., 1891. 10. P. K.

177. §. 1870. évi sorsolási kölcsön.

1895. rd. kiad. VII. fej 8. czím; rov.: évi járadék 1.224,000 frt, jutalékátalány a „Wiener Bankverein"-nek 40,000 frt, kezelési és sorsolási költségek 1000 frt; rd. b. I. fej. 3. czim; rov.: a budapesti állami hidak tiszta bevétele 673,831 frt, a főváros által a rakpartokért fizetendő haszonbér 10,000 frt, községi pótlékok 202,000 frt.

A budapesti Duna szabályozása és a lánczhid államositása, valamint a székes főváros területén a közgazdaság érdekében foganatositandó némely épitkezésekre és ezeknek fentartására szükséges állandó *pénzalap* létesitésére kellett ezt a kölcsönt felvenni. A törvényben engedélyezett összeg 24 millió forint volt. Ezért az államkincstár a bécsi Bankvereinnek névértékben 31 millió forintot, vagyis: 6000 — egyenként 50 számból álló — sorozatban 300,000 egész darab 100 frtos sorsjegyet adott. Minden sorsjegy ismét két 50 frtos részjegyre oszlik. Az egész kölcsön 1871. január 1-től számitandó 50 év alatt a költségvetésben emlitett évi járadékkal lesz törlesztve. Ezt a járadékösszeget a magyar kincstár a Bankvereinnek a központi állampénztár által félévi részletekben küldeti meg. A most már csak minden május és november 15-én megejtett sorsoláskor kihúzott sorsjegyek birtokosainak, a reájuk esett összegeket a központi állampénztár — esetleg az adóhivatalok közvetitésével — és a Bankverein Bécsben fizetik ki. A központi állampénztárnak, az ennél bemutatott sorsjegyek kifizetésére szolgáló összegeket, a p. ü. m. hitelügyi számtartóság felszólitására a Bankverein

küldi meg. Ezt a javadalmazást a központi állampénztár mint idegen pénzt kezeli, s az ebből beváltott sorsjegyekről a Bankvereinnek félévenként kimutatást küld. A Bankverein köteles továbbá félévi javadalmazásaiból 50—50 ezer frtot, az utolsó 10 sorsolási év nyereményeit biztositó tartalékalap képzésére, a magyar földhitelintézetnél letenni, mely ebből a pénzből magyar és osztrák állami és más jó papirokat szokott vásárolni, a miért neki külön jutalék jár. A földhitelintézet az igy reá bizott alapról minden junius és deczember végével számot ad a pénzügyminiszteriumnak.

A *bevételek*, melyek a költségvetésben ennek az adósságnak czimén felsorolva vannak: első sorban magából a kölcsönből létrejött forrásokból származnak. Az ezek által nem fedezhető szükséglet az állam mai jövedelméből nyer fedezetet. A legelől emlitett *pénzalap* fölött, melybe a kölcsönből létrehozott kisajátitások és szabályozások által nyert telkek ára, valamint a főváros közmunka-váltsága foly, a fővárosi Közmunkák Tanácsa rendelkezik, mint a mely a székes fővárosban előforduló épitkezésekre, részint mint első, részint mint másodfokú hatóság döntőleg foly le. Ez a tanács elnökből, esetleg alelnökből és 18 tagból áll. Az elnököket és a tagok felét a kereskedelmi miniszter nevezi ki; a tagok másik felét a székes főváros választja. A tanács megfelelő jogi, műszaki és számtartó személyzettel bir, mely osztályokban van csoportositva. A rendelkezése alatt álló pénzalapról pedig évenként zárószámadást szerkeszt, melyet jelentés kiséretében úgy a kereskedelmi miniszternek, mint a székés fővárosnak bemutat és nyomtatásban közre is bocsát. Megjegyzendő még, hogy a bevételeknél emlitett községi pótlékok alatt most az útadót kell érteni. Ezért a tanács a székes fővárosi útadó kezelését, behajtását nemcsak ellenőrzi, hanem a főváros útadó zárószámadását számtartósága által felül is vizsgáltatja. Nevezetes még itt számtartási szempontból az, hogy a tanács számtartósága kezdettől fogva 1885-ig, a pénzalap gazdaságának természetével ellenkezőleg, kettős rendszerű könyveket vezetett. Ekkor azonban hosszas tanakodás után, mint helyesebbet az egyszeres kincstári rendszert fogadták el.

Források: 1870: V. t.-cz. 1879. 51. P. K. 1893: XIV. t.-cz.

178. §. A 4%-os magyar aranyjáradék-kölcsön.

1895. rd. k. VII. f. 9. czim; rov.: kamatok 32.463,200 frt, kezelési költségek 91,720 frt.

Ez az adósság első sorban a 6%-os régibb aranyjáradék convertálásából származott, melylyel a kamatlábat kivéve, mindenben egyenlő természettel bir. A 6%-os aranyjáradék convertálásánál u. i. azt látva, hogy az aranyvalutával biró külföldi pénzpiaczok a 4%-os, szintén aranyra szóló magyar értékpapirost készséggel fogadják, állami gazdaságunk a 4%-os aranyjáradékot még pénztári készleteinek kiegészitésére is felhasználta, sőt némely vasuti aranyra szóló adósságot is ebbe olvasztott bele. Legújabb időben pedig pénzverési és valutarendezési czélokra szükséges aranytőkék beszerzésére használja.

A kötvények 100, 500, 1000 és 10,000 frtos bemutatókra, valamint névre szólókra oszlanak. A kamatokat minden január és julius 1-én a nagyobb m. kir. adóhivatalok, továbbá nehány budapesti, bécsi, párisi, londoni, berlini és majna-frankfurti bankház fizeti ki. Még pedig a monarchia területén 8 és 4 aranyforintos, illetőleg 20 és 10 frankos aranyokkal vagy ezeknek a budapesti, illetőleg bécsi tőzsdejegyzék árúhasábjában utoljára jegyzett árfolyamán számitott papirpénzzel. Máshol sterlingfontokban, illetőleg sterlinghez viszonyított ottani törvényes aranypénzben. Az idegen pénzeket a magyar átalános hitelbank szerzi be, s küldi meg a beváltó czégeknek. A hitelbank ezért ($^{4}/_{10}$‰) alkuszdíjt és ($^{1}/_{10}$‰) jutalékot kap. A czégek posta-, hirdetési dijak stb. czímen előforduló költségeik megtéritésén kivül a beváltott értékekért (0·23,723%) jutalékot kapnak.

Források: 1878. 13., 23., 36., 43. P. K., 1879. 51. P. K. 1880: VIII., 1881: XI. és XXXII. t.-cz. 1881. 53. P. K. 1883. 36. P. K. 1887: XXXII. és 1888: VI. t.-cz. 1889. 42. P. K. 1890. 23. P. K. 1892: XXI. t.-cz. 1893. 16. P. K.

179. §. A 4%-os magyar koronajáradék-kölcsön.

1895. rd. kiad. VII. f. 10. cz. r. kamatok 21.240,000 frt, kezelési költségek 23,500 frt.

Ebbe az adósságba az 5%-os papirjáradék, továbbá a maradék- és irtásföldek megváltásából származó kötvények, valamint némely államositott vasútnak részvényei és ezüstre szóló elsőbbségi kötvényei lettek konvertálva.

A koronajáradék-kötvények 100, 200, 500, 1000 és 10,000 frtról szólnak. A kamatokat minden junius és deczember 1-én az állampénztárak és valamennyi királyi adóhivatalok fizetik. Ezeken kivül az ezzel Budapesten, Bécsben, Berlinben, Amsterdamban és majnamelletti Frankfurtban megbizott és közhírré tett bankházak, melyek ezért ($^1/_{10}$ %) jutalékban részesülnek. A kezelési költségek ezekre a jutalékokra, továbbá hirdetési, posta, szelvényrendezési stb. kellenek.

Források: 1881. 15. P. K. 1892: XXI. t.-cz. 1893. 13., 14. P. K. 1894. 9. P. K.

180. §. A tiszai és szegedi nyeremény-kölcsön.

1895. rd. kiad. VII. fej. 11. czim; rov.: évi járulék 2.341,560 kezelési költségek frt, 5200 frt; rd. b. I. fej. 4. czim: kölcsön adott pénzek évi járulékai 2.341,560 frt.

Az állam a tiszavidékieknek és szegedieknek bajaikban kölcsönzendő 40 millió forintot úgy szerezte be, hogy (4400 sorozatban, sorozatonként 100 darabbal) s darabonként 100 frttal 440,000 darab sorsjegyet (44 millió forint névértékben) bocsátott ki. Ezért az állam 1880-tól 1930-ig félévi utólagos részletekben 2.400,000 frtot fizet. Ez azonban a törlesztési terv szerint változik, s a költségvetésbe mindig a ténylegesen fizetendő összeg van fölvéve.

A sorsjegyeket minden április és október 1-én sorsolják ki és három hónap mulva legalább is 120 frttal fizetik ki. Ezeken a nyereményeken kivül a sorsjegyek még 4%-os kamatszelvényekkel is el vannak látva, melyek ugyancsak április és október 1-én járnak le. Úgy a sorsjegyeket mint a szelvényeket: Budapesten a *központi* állampénztár és a magyar átalános hitelbank, Bécsben a Credit-Anstalt és Rothschild-bankház — csak szelvényeket: a *budapesti* állampénztár is — váltja be. A bankházak a beváltott értékekért ($^1/_8$ %) jutalékot kapnak. A beváltásra szükséges elszámolandó előleget a központi állampénztár fizeti ki a hitelbanknak, mely abból tovább a bécsi fizetőhelyeket látja el a szükséges összegekkel. Az előleg fel nem használt részeiért a czégek alacsony folyószámla-kamatot fizetnek.

A kibocsátott 44 millió névértékért befolyt pénzeket az állam alapszerűen kezeli, s részint az említett kölcsönkérőknek nagyobbára 50 éven át 5·1%-os kamat és tőketörlesztéses visszafizetés mellett kölcsön adta, részint pedig saját czéljaira használja fel. Ez utóbbiakért

mint a függő adóssága egy részeért (lásd a következő szakaszt) kamat czimen megfizeti azt a hiányt, mely az adósság évi szükséglete és a kölcsön adott pénzek járulékaiból előálló fedezet között mutatkozik.

Források: 1879 : XXXV. t.-cz., 1880 : XX. t.-cz., 1882 : XXVI. és 1889 : XXXI. t.-cz. 1886. 75,702. és 1887. 23,874. szr.

181. §. Függő adósság.

1895. kvt. rd. kiad. VII. fej. 12 czím.; rov.: 1. A közös függő adósság kezelési költségeiből Magyarországot terhelő 30% (összeg nincs kitéve); 2. pénztári jegyek, birói, árva- és közjegyzői letétek kamataira, továbbá a pénztári jegyek előállitási költsége és bankjutalék 1.811,230 frt; 3. a tiszai és szegedi alap pénzeiből állami kiadások fedezésére igénybe vett összegek évi járulékaira 1.741,161 frt.

1. A közös függő adósságot alkotó *pénzjegyek* készitésének, megsemmisitésének, beváltásának s egyéb kezelésének költségei a közös függő adósságot ellenőrző bizottság (162. és 164. §.) előirányzata alapján vétetnek fel a költségvetésben és a költségek elhasználásáról annak teendő számadás, mely ezt a törvényhozás elé terjeszti. Ezeknek a költségeknek 30%-a terheli a magyar államkincstárt. De új alakú pénzjegyek kibocsátása alkalmával, a forgalomban elkallódott pénzjegyek nem kerülvén beváltás alá, az államra ez úton háramló nyereséget alapszerűleg kezelik és a mig lehet az emlitett költségeket ebből fedezik. Csak az igy nem fedezett szükségletet veszik fel a költségvetésbe. Épen ezért jelenleg nincs is semmi fölvéve.

Források: 1867 : XV. és 1868 : XLVI. t.-cz.

2. *a*) Azonkivül, a mit a *pénztári jegyekről* alapvetőleg és az átalános részben (17. és 45. §.) elmondottunk, megjegyezzük, hogy az 1869-iki és 1870-iki költségvetési hiány fedezésére a nagyobbrészt jelzálogilag biztositott díjak, bélyegek és illetékek hátralékai fejében kincstári utalványok vagyis pénztári jegyek lettek kibocsátva. Az emlitett hátralékok az óta évről évre megújulván, ehhez képest a pénztári jegyek is a függő adósságnak mindig megújuló részét képezik. Az ezeknek a jegyeknek kiállitására szolgáló nyomtatványokat, vagyis a kitöltésre váró üres lapokat, melyek 100, 1000 és 10,000 frtos czímletekre szólnak, az államnyomda a hitelszámtartóságnál előjegyzett pénzügyminiszteri rendeletre késziti és szállitja a központi állampénztárba, mely azokról külön naplót vezet. Az igy létrejövő készletről a hitelszámtartóság minden hó 29-én kimutatást terjeszt a pénzügyminiszterium elé.

A jegyek további művelete ($^1/_{16}$%) jutalék mellett a Magyar Átalános Hitelbankra van bizva, mely az üres lapokat a pénzügyminiszterium (első főosztályának vezetője) által láttamozott nyugtára veszi fel. A miniszter által időről időre megállapitott kamatlábat, valamint az egy napra eső kamatösszeget kibocsátás alkalmával a bank kéznyomóval, a jegy kiállitásának és igy a kamatozás kezdetének napját pedig kézirással jegyzi be a jegyek nyomtatványain erre a czélra szolgáló üres helyekre. Az egész műveletről a bank a pénzügyminiszterium hitelügyi számtartóságának hetenként ötféle kimutatással számol. A beváltott, esetleg elromlott jegyeket is beterjeszti és ugyanekkor a számadások eredményéhez képest az ezen ügyletből származó tartozásokat vagy követeléseket is a központi állampénztár készpénzben kiegyenliti. Ezenkivül félévenként a bank folyószámlakivonatot terjeszt be, melyben az egész műveletet az Osztrák- és Magyar bank budapesti főintézete által, a váltók leszámitására megállapitott kamatlábon számolja el. A pénztári jegyek 6 hónap mulva járnak le, a mikor úgy a tőkét mint a kamatot kifizetik. Azonban a lejárat előtt is bármikor bemutathatók, de ekkor kamat csak a bemutatásig jár. A lejárat előtt bemutatott jegyeknek akadálytalan kifizethetése czéljából a bank külön 25,000 frt állandó állami előleget kamatfizetés nélkül élvez. Hat hónapon túl a pénztári jegyek nem kamatoznak. Az állami pénztárak is fel vannak jogositva beváltásukra, sőt pénz helyett fizetési eszközül is elfogadják minden oly esetben, midőn a fizetség érczpénz mivolta kikötve nincs és a midőn a fizetendő összeg a pénztári jegyek összesen járó tőkénél és kamatnál nem kisebb. Ebben az esetben bevett összeget annak a gazdasági ágnak naplójában, melyre fizettetett, bevételbe, de egyszersmind a pénztári jegy beváltási naplóban, a bevételi adatokra hivatkozva, kiadásba kell tenni. A kamatnapok minden hónapban 30-czal a bemutatást megelőző napig számitandók.

A hitelszámvevőség pénztári jegyeknek, a pénz és anyag (hitel) főkönyvein és a kettős rendszerű folyószámla-könyvén kivül még különféle segédkönyveket és nyilvántartásokat vezet. Ezekből a havi forgalomról és a hó végével forgalomban maradt jegyekről minden hó 10-ig a pénzügyminiszteriumhoz kimutatást terjeszt fel, mely azután ezt a hivatalos lapban közhirré teszi.

Források: 1868: I. és 1870: XI. t.-cz.

b) Azokhoz, a miket a 101. §-ban 11. pont alatt idevágólag elmondottunk, még hozzátesszük, hogy *birói letétek* alatt azokat

a készpénzösszegeket, értékpapirokat, magán adósleveleket, valamint pénzértéket képviselő okiratokat, ékszereket és drágaságokat kell érteni, melyeket a biróságok vagy ennek jóváhagyásával mások biznak az állami pénztárak őrizetére. Ha a letevők magukat a letett tárgyakat akarják visszakapni: akkor őrzési dijakat tartoznak fizetni. Ezekről a pénzügyi tárczában lesz szó. Ha azonban — mint nevezetesen a készpénznél — megelégednek a letét értékével, ekkor az állam a letett pénzt kölcsönkapottnak tekinti s értük kamatot fizet. Ez a kamat előbb 4%, most $3^1/_2$%, mely a letevés napjától a kiutalványozó végzés jogerőre emelkedésének napján túl, egy héten belől, a fölvételig jár. A birói letéteket a biróságok székhelyén lévő állampénztárak és királyi adóhivatalok tárczaszerüen kezelik. A tőkét és kamatokat rendszerint együtt fizetik ki. A biróságnak ezzel ellenkező végzése csak a pénzügyminiszterium külön engedélye mellett foganatosítható. A kifizetett tőkét és kamatokat részletesen a tárczanapló erre szolgáló hasábjaiban, s ezenkivül a kamatokat sommásan egy külön függő adóssági kamat alnaplóban számolják el. A tárczanaplókat az igazságügyminiszteri tárcza-, az alnaplókat a pénzügyi hitelszámtartóság tárgyalja. Az utóbbi könyveli a függő adósságnak tárczafőkönyvében, ellenszámolja a kifizetett összegeket úgy az igazságügyminiszteriumi, a mint pénzügyi forgalmi (központi) számtartósággal.

Források: 1882. 2. és 28. P. K., 1884. 21. P. K., 1888. 13. P. K. 1889. 17. és 1889. 37. P. K., 1892. 31. P. K.; adóhivatali utasítás III. füzet.

c) *Árvaletétek* alatt azokat a készpénzösszegeket kell érteni, melyeket a gyámhatósági és gondnoksági ügyeket rendező törvények értelmében a gyámpénztári hivatalok az elöljáró árvaszékek utalványozó végzése és a pénzügyminiszter engedélye alapján az állampénztáraknál és királyi adóhivataloknál megőrzés és kamatozás czéljából letesznek és a melyeket ezek a birói letéteknél *b*) alatt előbb elmondottak módjára tárczaszerüleg kezelnek. De ezekért minden január és julius 1-én félévi 5%-os kamatos kamat jár és a tárczanaplójukat a belügyminiszteriumi számtartósága tárgyalja.

Források: 1877: XX. és 1885: VI. t.-cz. 1878. 5. P. K. 65. lap; 1893. adóhiv. ut. III. füzet.

d) A királyi *közjegyzők* annak a városnak, a hol működnek, lakossága számához képest a törvényben megállapitott bizonyos összegű *biztosítékot* tartoznak letenni. Az erre a czélra szolgáló készpénzt, értékpapirt vagy bekeblezési záradékkal ellátott óvadéklevelet a királyi törvényszék beutaló végzése alapján az állami pénz-

tárak és királyi adóhivatalok, mint közjegyzői letétet a birói letétek módjára tárczaszerüen kezelni tartoznak. A készpénzért félévenként január és julius 1-én előbb 5 most $4^0/_0$-os kamatot a törvényszék külön utasitása nélkül fizetnek és az értékpapirok szelvényeit pedig bélyegtelen elismervényre szolgáltatják ki az illető közjegyzőnek. Az óvadéklevelet dijmentesen őrizik.

Források: 1874: XXXV. t.-cz. 1880. 20. P. K.; 1892. 31. P. K.; adóhiv. ut. III. füzet.

3. A tiszai és szegedi alap pénzeiből keletkezett függő adósság kamatairól a megelőző 189. §-ban volt már szó.

XXVII.

KAMATBIZTOSITÁST ÉLVEZETT ÉS MÁS VASUTAK ÁTVÉTELE FOLYTÁN ELVÁLLALT ADÓSSÁGOK.

1895. kvt. rd. kiad. VIII. fej. 1—7. czim: 13.671,747 frt.

182. §. Keleti vasút.

1895. kvt rd. kiad. VIII. fej. 1. czim; rov.: kamatok 570,218 frt, tőketörlesztés 34,272 frt, kezelési költségek 1170 frt.

A magyar keleti vasutat az állam a tulajdonos társulattól szerződésileg úgy vette meg, hogy adósságait magáénak nyilvánította. Részvényeit pedig egyenként 100 frtról szóló, összesen 99,893 darab kötvényért beváltotta. Később az elvállalt adósságokat a $4^1/_2$ % arany és ezüst államvasuti adósságokba (175–6. §.) convertálta. A kibocsátott kötvényeket pedig évenként julius 1-én megejtendő sorsolás útján 1963-ig beváltja. És pedig a központi állampénztár, a magyar általános hitelbank és a bécsi Kreditanstalt, a sorsolás után 6 hónap mulva teljes névértékben fizetik ki azokat. A január és julius 1-én lejáró szelvényeket 10%-os adóterheli. A beváltó czégeknek ($^1/_8$ %) jutalék jár.

Források: 1876: L. t.-cz.

183. §. Tiszavidéki vasút.

1895. kvt. rd. kiad. VIII. fej. 2. czim; rov.: **kamatok 625,816 frt, törlesztés 193,184 frt, kezelési költségek 300 frt.**

Ezt a vasutat is vette az állam. Részvénytőkéjét kifizette. Elsőbbségi kölcsönét a $4^1/_4$ %-os vasuti ezüstkölcsönbe convertálta. Az ezek után még kifizetetlen maradt egyetlen adósságát: a sorsjegykölcsönt a bécsi Kreditanstaltnál évenként törleszti. Az erre és

a kamatokra szükséges összeget a központi állampénztár junius és deczember 27-én és 28-án félévi előleges részletekben bezárólag 1923-ig fizeti, a mikor a 66 éves törlesztés be lesz fejezve. Kezelési költség: a bécsi tőzsdedij fejében a tőzsdekamarának fizetendő összeg.

Források: 1880: XXXVIII. t.-cz.

184. §. A zágráb-károlyvárosi vasút.

1895. kvt. rd. kiad. VIII. fej. 3. czim: 285,600 frt.

A déli vasút-társaságtól ennek zágráb-károlyvárosi vonalait a magyar állam úgy vette meg, hogy annak 1880-tól $88^1/_2$ évig 240,000 o. é. aranyfrtnyi változatlan, semmiféle jelenlegi vagy jövendőbeli adónak alá nem vetett évjáradékot fizet. Még pedig a központi állampénztárnál évenként junius és deczember 23-án effectiv osztrák és magyar vagy egyenértékű külföldi aranydarabokban. Az így fizetendő és a költségvetési törvényben felvett összeg közti különbséget az aranyagio okozza.

Források: 1880: XLIV. t.-cz.

185. §. Magyar-gácsországi vasút.

1895. kvt. rd. kiad. VIII. füz. 4. czim; rov.: elsőkibocsátású elsőbbségek kamatai 362,357 frt, tőketörlesztése 23,018 frt; másodkibocsátású elsőbbségek kamatai 129,872 frt, tőketörlesztése 20,517 frt; harmadkibocsátású elsőbbségek kamatai 86,322 frt, tőketörlesztése 6438 frt; beruházási kölcsön kamatai és törlesztése 177,418 frt; kezelési költségek 2000 frt.

Ez a vasút korábbi megállapodások szerint csak 1899-ben került volna az állam tulajdonába. Azonban közte és a tulajdonos részvénytársaság között időközben létrejött szerződés szerint már 1889-ben átvette azt oly föltétel alatt, hogy a társasági részvények és az elsőbbségi kötvények kamatoztatására és törlesztésére szükséges évi összegeket azokban a részletekben és időpontokban meg fogja fizetni, melyek a szerződéshez csatolt jegyzékben felsorolva vannak. Továbbá hogy a vasút 5 és $4^1/_2$%-os beruházási kölcsöneinek kamatait és törlesztési szükségleteit a magyar állami kincstár közvetlenül fogja fedezni.

Azóta az állam a részvényeket a 4%-os koronajáradékba (179. §.), az 5%-os beruházási kölcsönt a 4%-os aranyjáradékba

(178. §.), convertálta, illetőleg a becserélésre be nem mutatott magyar-gács részvényeket és kötvényeket 1893. julius 1-én készpénzben kifizette. Az igy érintetlenül maradt elsőbbségi kölcsönök szükségleteinek fedezésére az emlitett jegyzék szerint szükséges összegeket február, junius, augusztus és deczember 1-én *forgalmi* úton számolja át a magyar kincstár az osztráknak; mert a vasút legnagyobb része osztrák területen feküdvén, adósságai is az osztrák kormány gondjai alatt állnak. A beruházási kölcsönért járó összeget pedig a bécsi Union-Banknak kell minden januárra és juliusra megküldeni. A kezelési költség ($^{1}/_{8}\%$) bankjutalékra, sorsolási, szelvény kezelési s egyéb költségekre, valamint bécsi tőzsdedíjra kell.

Források: 1869 : VI., 1875 : XL., 1876 : XI., 1887 : XXXIII., 1888 : XVII., 1889 : XIV., 1892 : XXI. t.-cz.

186. §. Budapest-pécsi vasút.

1895. kvt. rd. kiad. VIII. fej. 5. czim; rov.: az elsőbbségi kölcsön kamatai 369,524 frt, tőketörlesztése 32,600 frt, kezelési költségek 1412 frt.

Miután az állam ennek a szintén szerződésileg megszerzett vasútnak részvényeit 1893. julius 1-én beváltotta: most még csak egy elsőbbségi kölcsöne van, melyet 1890-től számitandó 69 év alatt törleszt. A kötvények 200 frtról szólnak. Január 1-én sorsolás és április 1-én: a központi állampénztárnál, a magyar átalános hitelbanknál és az osztrák Kreditanstalt-nál kifizetés alá kerülnek. A szelvények április és október 1-én járnak le. Úgy a kötvények mind a szelvények adó- és illetékmentesek. A kezelési költségek $^{1}/_{8}\%$ bankjutalékból, sorsolási, posta, szelvénykezelési stb. költségekből, valamint a forgalomban lévő kötvények tőkeállladékának a bécsi tőzsdén való jegyzéséért ($^{1}/_{20}\permil$) tőzsdedij fizetéséből áll.

Források: 1889 : XV. és 1890 : VII. t.-cz.

187. §. Magyar észak-keleti vasút.

1895. kvt. rd. kiad. VIII. fej. 6. czim; rov.: beruházási kölcsön 481,564 frt. kezelési költségek 900 frt.

Ennek a vasútnak megszerzéséből még csak az az adósság áll fenn, mely az elkerülhetlen beruházásokra több vasút által együttesen fölvett beruházási kölcsönből az észak-keleti vasútra esett. A kötvények 1000 és 400 német markról szólnak, $4^{1}/_{2}\%$-at aranyban

kamatoznak. Az egész kölcsön adó- és illetékmentes. A sorsolás április 1-én s a kisorsolt kötvények beváltása julius 1-én van. A szelvények január és julius 1-én járnak le. A kötvények 30, a szelvények 4 év alatt évülnek el. A törlesztés 1889-től kezdődő 60 évig tart. Az erre szolgáló összegeket félévenként kell a bécsi unionbanknak megküldeni.

Források: 1888: XVII., 1890: XXXI. és 1892: XXI. t.-cz.

188. §. Az osztrák és magyar államvasúttársaság magyar vonalai.

1895. kvt. rd. kiad. VIII. fej. 11. czím; rov.: *a*) megváltási járadék évenkint 9.598,500 frt; *b*) ebből 6·5 millió aranyforint után a 17%-ot meghaladó 2% felpénztöbblet 130,000 frt; *c*) előlegtörlesztési járadék 250,000 frt; *d*) az arad-temesvári vasutért törlesztési járadék 288,745 frt.

a) A megváltási ár fejében fizetendő évi járadék 1891. évtől kezdődött és 75 évig tart. Minden január és julius 1-én jár le fele s a központi állampénztár fizeti ki az említett vasúttársaságnak. *b*) Ha a félévi járadéknak lejárását közvetlenül megelőző hónapban az arany árfolyama a bécsi tőzsdén a 117%-ot (9·36) meghaladja: akkor ez az árfolyam-emelkedés félévenként 3.250,000 aranyforint után a lejárt részlettel együtt szintén megfizetendő. Ez az összeg az árfolyam hullámzásához képest változó, sőt egészen el is maradhat. *c*) A kérdéses vasuti vonalok átvétele alkalmából a magyar állami kincstárra rendkivüli beruházások terhe háramolván, erre a czélra az osztrák-magyar vasúttársaság a magyar kincstárnak 5 millió forint visszafizetendő előleget adott. Ennek törlesztésére a központi állampénztár 75 év alatt minden január és julius 1-én lejáró 125,000 frtot fizet az emlitett társaságnak. *d*) Az arad-temesvári vasút is az osztrák és magyar államvasúttársaságé volt, melyet a magyar kincstár külön az elől emlitett vasút elsőbbségi és részvény adósságának törlesztése fejében 1892-től 67 évig minden márczius és szeptember 1-én félévi részletekben fizetendő és jelzálogilag biztositott 288,745 frt évi járadékért váltott meg.

Források: 1882: XXV., 1891: XXV., 1891: XXXVIII. t.-cz.

189. §. Az államadósságok egyéb számtartása.

Azok után, a miket a 45—7. §-ban, valamint a XXVI. és

XXVII. alatt most elmondottunk, az államadósságok számtartásáról még tudnunk kell, hogy az egész államadóssági tárcza fölött a pénzügyminiszter rendelkezik. Ezért annak vezényletével és igazgatásával a pénzügyminiszterium, kezelésével a központi állampénztár (mint államadóssági pénztár), előzetes és utólagos számtartásával a pénzügyminiszter hitelügyi számtartósága van megbizva.

A központi állampénztár minden egyes államadósságra külön tárczanaplót vezet, melyben az illető adósság összes kezelését úgy a készpénzre, mint a kötvényekre nézve elszámolja. A tárczanaplókhoz rendszerint következő alnaplók tartoznak: 1. A kötvénylap (carta bianca, üres vagy fehér lap) bevételi és kiadási napló. 2. Kötvénykibocsátási napló, melyben a közforgalomba bocsátott kötvények nyernek elszámolást. 3. Átirási napló, az át-, szét-, összeirás és kötvényezés folytán a forgalomból kivont és ugyanemez okból a forgalomba bocsátott új kötvények elszámolására. 4. Kamatnapló, még pedig egy a szelvények és egy a nyugták után kifizetett kamatok elszámolására. Ebben a naplóban oly kamatoknál, melyek érczpénz ben fizetendők, a beváltás és tőzsdei árjegyzés napja, valamint a számítás alapjául vett árfolyam is mindenkor kitüntetendő. 5. Törlesztési napló, melyben magok az állam által beváltott (visszafizetett) kötvények és a beváltásokra forditott készpénz lesznek elszámolva. 6. Kezelési költségnapló, a kezelés körül felmerült kiadások elszámolására.

Minden egyes adósságnak a hitelügyi számtartóságnál külön tárczafőkönyve, különféle segédkönyvei vannak. Ez utóbbiakhoz tartoznak az úgynevezett hitelkönyvek is, melyekben minden egyes adósságlevél kibocsátására, kamatfizetésére, kisorsolására, át-, össze-, szétirására és beváltására vonatkozó adatok, valamint a megsemmisitési eljárás folytán kiadott törvényszéki végzések lesznek följegyezve. A szelvények és kötvények beváltásával s egyéb fizetések teljesitésével is megbizott czégekkel szemben, mint a tárczakönyvek segédkönyveit: *folyószámla*-könyveket is szokás vezetni. A törlesztés alá eső kölcsönöknél, a kibocsátási, átirási és törlesztési napló alapján külön anyagkönyv vezettetik, mely darabszám- és értékfokozatonkint kimutatja az adósságlevelek szaporodását, apadását és álladékát. Erről az állami számvevőszék számára ellenőrzés czéljából félévenként minden egyes adósságra külön részletes kimutatás szerkesztetik.

A forgalomból bármely úton és módon visszavont papirok mint mellékletek az illető számadásokhoz csatoltatnak, s igy a hitel-

számtartóság sok millió darabra menő értékpapirt, nevezetesen szelvényt, mint anyagot kezel. Az ily papirokon, szelvényeken már a beváltó pénztár egy vagy több oly rostalyukat üt, mely azoknak további forgathatását lehetetlenné teszi. Mindenekelőtt ugyanezt cselekszi ellenőrzés czéljából azokkal a számtartóság is, s csak ezután veszi át mint értéket bizottságilag, darabszám és értékfokozat szerint a pénztári kezelésnél előadott módon. Egyébiránt külön *nyilvántartás* (Scadenz) vezettetik arról is, hogy esedékességi idő szerint hány darab és mily értékfokozatú szelvény váltatott be? A beváltott szelvények esedékesség, értékfokozat és folyó számok szerint lesznek rendezve, s 100—500 darabonként csomagolva. Ezután a hitelkönyvekben könyveltetnek, vagyis: az illető kötvényszámnál a megfelelő esedékességi hasábban a teljesitett fizetés ideje és a beváltó helynek kezdőbetűje bevezettetik. Végül valamennyi az elévülési idő beálltával az állami számvevőszék kiküldöttjének jelenlétében el lesz égetve.

A XXVI. és XXVII. alatt ismertetett államadósságokon kivül még minden tárczának van épitési és egyéb beruházási czélokra fölvett nagyobb és kisebb összegű több-kevesebb kölcsöne. Az ezen kölcsönök után fizetett kamatok és törlesztesi járulékok azonban az egyes tárczák részletes költségvetéseiben fordulnak elő.

XXVIII.

190. §. Előlegezések vasuti kamatbiztosítás alapján.

1895. rd. kiad. IX. fej.: 578,928 frt.

Az állam a reá nézve bármely szempontból fontossággal biró vasutak kiépitését és forgalomban tartását az által is iparkodik előmozditani, hogy a vasútba fektetett tőkének valamely kamatját a vállalkozók számára biztositja. Ez úgy értelmezendő, hogy ha az üzlet folyamán legalább is bizonyos tiszta jövedelem, pl. kilométerenként 4—5000 forint nem mutatkozik, akkor az állam a hiányzó részt a részvényeseknek pótolja.

Az így épitett vasutak legnagyobb része azonban a XXVII. alatt elmondottak szerint időközben már a magyar állam tulajdonába ment át. Ez idő szerint még csak két vasút (a pécs-barcsi és a kassa-oderbergi) részesül kamatbiztositásban. Ezek a kereskedelmi miniszter hatáskörébe tartozó vasuti főfelügyelőség ellenőrzése alatt állnak, s a biztositott összegeket az engedélyokmányban meghatározott kereten belől, a szükséghez mérten az utóbb említett minisztérium megkere-

sésére a pénzügyminiszterium utalványozza. És pedig részint aranyban. Az utalványozott összegek az illető vasutaknak adott előlegekül tekintetnek. Azok az előlegek, melyeket a vasúttársulatok adósságaik esedékes évi törlesztésére és kamataira használnak 4, azok pedig melyeket beruházásra fordítanak 6%-os kamatra adatnak az államkincstár által, s az állami leltárban mint ilyenek tartatnak nyilván. Ezért, mihelyt a vasút tiszta jövedelme bizonyos maximumot meghalad, a többlet az előlegek megtérítése czéljából az államkincstárba beszolgáltatandó. Illetőleg: ha az évi számadás lezárásánál kitünik, hogy tiszta jövedelme a biztosított 4%-nál magasabb, a mutatkozó tiszta jövedelmi többlet az illető vasút 4%-os számlájának javára és 6%-os számlájának terhére lesz irva.

Különösen meg kell itt emlékeznünk a magyar vasutak *elsőbbségi* (*beruházási*) *kölcsönéről*. Az 1875:XLIV. törvényczikk felhatalmazta a miniszteriumot, hogy az állami biztosítást tényleg igénybevevő vasutaknak, az elkerülhetlen új beruházásokra szükséges összegek kölcsön útján való beszerzését engedélyezze és ezen kölcsönnek tőkéjére az állami biztosítást kiterjeszthesse. Az 1876:XI. törvényczikk pedig azt határozta, hogy eme kölcsön 5%-ot aranyban kamatozó és 50 év alatt törlesztendő elsőbbségi kötvényeit az állam vegye át. Az ezekért befolyt összegből pedig minden vasútnak a megállapitott részt utalványozza. Ez legczélszerűbben úgy látszott eszközölhetőnek, ha a vasutak kölcsönei egy egységes állami kölcsönre változtatnak át, s eme kötvényeket a vasutak helyett a pénzügyminiszter bocsátja ki. Ennek fejében minden vasút a reá eső részkölcsönről egy fő elsőbbségi kötvényt adott a pénzügyminiszternek. Ez a kölcsön 200 és 1000 aranyforintról szóló kötvényeinek szelvényei minden január és julius 1-én esedékesek. A kötvények évenként október 1-én sorsoltatnak és a kihúzottak 3 hó mulva fizettetnek ki. A szelvények és a kisorsolt kötvények beváltására szükséges összeget az illető társulatok a részükre biztosított tiszta jövedelmen felül netalán mutatkozó bevételekből minden junius és deczember 23-ig a központi állampénztárba szállítják be. Ily jövedelem hiányában a pénzügyminiszter a kamatbiztosítási előlegeket fordítja erre, s azokat 6% kamatozással épen úgy az illető vasutak terhére írja, s úgy tekinti, mintha ezek közvetlenül a vasutaknak fizettettek volna ki.

Források: 1875: XLI., 1876: XI., 1879: XXXVIII., 1887: XXXIII., 1888: XVII. t.-cz.

XXIX.

191. §. Horvát-Szlavonországok beligazgatási szükséglete.

1895. rd. kiad. X. fej.: 7.843,640 frt.

A 37. és 72. §-ban elmondottak kapcsában tudnunk kell, hogy ezeknek az országoknak külön törvényhozása úgy értelmezendő, mely szerint a magyar korona összes tartományai, ezek között Horvát-Szlavonországok is, a magyar korona alá, tehát a *magyar birodalomba* tartoznak, s mint ilyenek első sorban úgy törvényhozási mint kormányzati tekintetben a magyar *állam* törvényhozása és kormányának esnek hatáskörébe. Ebből kifolyólag a magyar államnak horvát-szlavonországi bevételei és kiadásai a *magyar állami* költségvetésben a *magyar állami* háztartásnak költségei és jövedelmei között nyernek kifejezést. Így azok az összegek is, melyek az említett tartományoknak külön ügyeik önkormányzati gondozására szükségesek: legelőször szintén a *magyar állami* költségvetésben vannak kiadásra fölvéve, habár ez — önkormányzatuknak megfelelőleg — külön fejezet alatt és külön sommában történik is. A leszámolás aztán Horvát-Szlavonországgal évenként két irányban történik. Először azokra az összegekre nézve, melylyel a horvátok az egész magyar állam összes kiadásaihoz járulni tartoznak. Másodszor saját autonom szükségleteikre nézve. Az adóképességi adatok szerint ugyanis, melyek alapján a magyar korona országaira az osztrák-magyar közös ügyek költségeiből $31^{4}/_{10}\%$ állapíttatott meg: az egész magyar állami háztartás költségeiből Horvát-Szlavonországokra 5·5.700,989% esik. Legelőször tehát az egész *magyar állami* háztartás tiszta kiadásai és az ezekből Horvát-Szlavonországokra eső összeg lesz kiszámítva. Ez az egyik irányban való leszámolás. A másik leszámolás pedig az, hogy ezután a zágrábi királyi pénzügyigazgatóság számtartósága által készített lerovási kezelési bruttokimutatás alapján Horvát-Szlavonországok tiszta jövedelmét határozzák meg, hogy ez a 44:56 arány szerint, az autonom kormányzat szükségei és az egész állami háztartás között megosztassék.

Azonban Horvát-Szlavonország *tiszta* közjövedelme (+ 16 — 2 = 14 millió) állandóan oly kevés, hogy ha az *állam*-háztartásnak reá eső 5·5.700,989%-át (körülbelől 12 — 13 milliót) fedeznie kellene: autonomikus szükségleteire alig maradna valami. Nehogy tehát horvát testvéreink szükséget szenvedjenek, Magyarország nagy-

lelkűen beleegyezett, hogy Horvát-Szlavonország jövedelméből legelőbb 44% ennek autonom szükségleteire levonassék, s hogy csak az így maradó rész (az emlitett 12—13 millió helyett csak 8 millió) fordittassék az állami szükségletekre. Ez által Horvát-Szlavonország évenként 4—5 millió olyan javadalmazáshoz jut, mely az egész *államot* illetné, s melyet így helyette Magyarországnak kell előállitania, illetőleg megfizetnie. Más szóval: Horvát-Szlavonország tiszta jövedelme saját autonomiája által úgy igénybe van véve, hogy az állam és a monarchia fentartásához Magyarország nagylelkűsége folytán, majdnem csak felével járulnak annak, a mivel járulnia kellene. Az így Horvát-Szlavonország javára eső összeghez járulnak még Belovármegye területén az egyenes adókkal együtt szedett papi bérek (26—27,000 frt), valamint az 1867 előtti időkből származó horvát adóhátralékokból befolyó összegek.

Ezekre az ügyekre nézve úgy törvényhozás, mint végrehajtás tekintetében az emlitett országokat teljes önkormányzat (autonomia) illeti meg. Az autonom országos kormányzat élén a *magyar miniszterelnök* ajánlatára és ellenjegyzése mellett Ő Felsége által kinevezett s a tartománygyülésnek felelős bán áll. Ez van a tartományi költségvetés végrehajtásával is megbizva. A bán alatt az ő ajánlatára kinevezett három osztályfőnök áll. Ezek az egyes önkormányzati ágazatokat vezetik. Az autonomikus területen működő úgy állami, mint önkormányzati közegek hivatalos nyelve a horvát. Az állami törvények e nyelven is kiadatnak. Az állam kormánya pedig igy tartott iratаikat is elfogadja, s azokra ezen a nyelven ad választ. A báni kormánynak alá van rendelve: az országos számtartóság, valamint az országos és törvényhatósági pénztárak, melyek javadalmazásaikat a magyar államköltségvetésben megállapitott összeg erejéig, az állam pénzügyi hatóságainak utalványa alapján, az állami pénztárakból kapják. Számvevőszékük nincs.

XXX.

192. §. Állami számvevőszék.

1895. k. t. rend. kiad. XI. fej. rovatai: személyi járandóságok 136,484 frt, dologi kiadások 9200 frt; átm. k. I. fej. 15,000 frt.

Azok után, a miket az 59., 135., 136., 137. §-okban elmondottunk, még tudnunk kell, hogy az állami számvevőszék 1. elnökségileg, 2. tanácsülésekben és 3. az ügyosztályokban tesz eleget feladatainak.

1. Az elnökséghez tartoznak: a személyzeti ügyek; az állami számvevőszék évi költségvetésének szerkesztése; a kiadások utalványozása s az ezekről vezetett pénztári naplók szigorlata; a zárószámadást kisérő és egyéb az országgyülésnek teendő jelentések; a helyszini vizsgálatokra vonatkozó s egyéb az elnök által magának fentartott ügyek.

2. A tanácsülésnek tárgyai: *a*) azok a miniszteri közlemények és a számvevőszéki észrevételekre adott miniszteri válaszok, melyek az ügyosztályok szerint nem kielégitők; *b*) a minisztertanácsnak azok a határozatai, melyeket az állami számvevőszéknek egyes miniszterek eljárását illetőleg hozzá intézett átiratára hoznia kell; *c*) az állami zárószámadás és ezt kisérő jelentés, valamint az országgyülés elé terjesztendő más munkálatok végleges megállapitása; *d*) szabályrendeletek és utasitások birálata, melyek a közigazgatás bármely ágában a számtartás és az ellenőrzés egyszerűsitésére vagy a pénz- és értékkezelés javitására kibocsáttatnak; *e*) a minisztertanácshoz évnegyedenként küldendő hitelnyilvántartási kimutatás; *f*) az elnök által tanácsülés elé utalt egyéb ügyek.

3. Az állami számvevőszék az elnöki osztályon kivül három fő- és hat ügyosztályra oszlik. Az alelnök osztályt nem vezet, hanem az elnököt feladatai teljesitésében támogatja. Nevezetesen: a szükebbkörü értekezleteket vezeti, s a megállapodásokat véleménye kiséretében az elnöknek bemutatja; a számadásokra tett számvevőszéki észrevételekre nyert felvilágositásokat tudomásul veszi, esetleg a minisztertanácshoz való előterjesztés czéljából az elnöknek bemutatja; fölülvizsgálja az osztályok által előterjesztett állami zárószámadást minden tartozékával együtt és rendesen ő képviseli a számvevőszéket a képviselőház zárószámadási bizottságában. A fegyelemre és ügymenetre közvetlen felügyel. Az osztályok az elnök által kiadott és időnként általa meg is változtatott ügybeosztás szerint felosztva az egész állami gazdaságot tárgyalják. Így ez idő szerint az első főosztály az egyszeres és kettős, valamint a hitelfőkönyvet, továbbá az úgynevezett kis tárczák legtöbbjét, valamint a bel-, igazság- és vallásközoktatási tárczákat; a második a pénzügyi tárczát; a harmadik közös ügyeket, mindenféle állami adósságot, továbbá kamatbiztositást, Horvátországot és földmivelési, kereskedelmi és honvédelmi tárczákat. Minden osztály a hozzá tartozó tárczák utalványozási és megszüntetési jegyzékeit, kezelési kimutatásait, valamint tárcza-zárószámadásait megvizsgálja, ezekből elkésziti a részletes zárószámadást,

tervezi az indokolást és a törvényhozásnak teendő jelentést: könyvet vezet az őt illető tárczák nyugdíjairól.

A számvevőszék szükségleteit az elnök utalványára és a számvevőszék első osztályának számfejtése mellett a központi vagy más állami pénztárnál is kifizetik és külön tárczanaplóban számolják el. E naplót a számvevőszék elnöki osztályának vezetője birálja meg és az említett első osztály az általa vezetett tárczakönyvbe könyveli, s tárgyalja tovább mint bármely tárczaszámtartoság a saját hatáskörébe eső számadásokat. Az állami számvevőszék irodai és házi szükségletei fedezésére megkivántató összegeket a központi állampénztárból időközönként fölvéve, azokat kézi pénztárában egy kebelbeli tisztviselő által kezelteti. Ez azokról rendes naplót vezet, melyet havonként rövid úton további tárgyalás czéljából ugyancsak az elnöki osztálynak mutat be. Az állami számvevőszék saját bevételeiről és kiadásairól az állami zárószámadás útján, közvetetlenül az országgyülésnek számol.

Az átmeneti kiadások az állami számvevőszék épületének alapos tatarozására és javítására, a hivatali helyiségek átalakitására és a berendezés részben való megújítására szükségesek.

XXXI.

193. §. Közigazgatási biróság.

1895. rd. kiad. XII. fej.: 4000 frt; átm. kiad. II. fej.: 27,000 frt.

Ezek az összegek a még csak 1895—6. folyamán életbe léptetendő közigazgatási biróságnak házbér, butor, helyiségátalakitás és fölszerelési költségeinek három havi részletét teszik. Ezzel tehát behatóbban most még nem foglalkozhatunk.

XXXII.

MINISZTERELNÖKSÉG.

1895. rd. kiad. XIII. fej. 1—3. czim: 411,420 frt; átm. kiad. III. fej. 1—3. czim: 110,000 frt.

---

194. §. A miniszterelnökség költségei és a rendelkezési alap.

1895. rd. kiad. XIII. fej. 1. czime: 176,430 frt; 3. czím: rendelkezési alap 200,000 frt.

Ha a magyar minisztertanácsban nem Ő Felsége elnököl: akkor ez a miniszterelnököt illeti meg, ki különben is fel- és le-s be- és kifelé a kormány személyesitője és döntő tagja. A számtartást érdeklőleg: ő terjeszti a törvényhozás elé évenként az állami zárószámadást, s az állami számvevőszék elnökét a király az ő fölterjesztése és ellenjegyzése mellett nevezi ki. A hitelnyilvántartást évnegyedenként és a minisztereknek a számvevőszék megjegyzéseire adott ki nem elégitő válaszait a minisztertanács elé terjesztés czéljából a számvevőszék hozzá küldi.

A miniszterelnökségben van a forditó osztály, mely a forditmány minősége szerint megállapitott díjért fordit. A forditási díjakat a miniszterelnökség saját tárczájából előlegezi, s a fordittató hatóságok azt neki megtéritik. A miniszterelnökség költségeit a miniszterelnök legtöbbször a központi vagy más állami pénztárnál utalványozza, mely azokról tárczaszerűleg számot tart.

A *rendelkezési alap* czimén engedélyezett, valamint az irodai és házi szükségletek fedezésére szükséges összegeket kézi pénztárban az irodaigazgató kezeli. Az előzetes és utólagos számvitelt a miniszterelnökség számtartósága — ez idő szerint egy számtanácsos — az átalános szabályoknak megfelelőleg végezi. A *rendelkezési* alapról a miniszterelnök számadással nem tartozik.

195. §. A fiumei és magyar-horvát tengerparti kormányzó és személyzete költségei.

1895. kvt. r. k. XIII. fej. 2. czim: 34,990 frt.

Fiume város és kerülete a magyar korona országaihoz csatolt külön testet képez. Mint ilyen külön kormányzó által kormányoztatik. Ennek többé-kevésbé minden ottani állami hatóság alá van rendelve, úgy hogy ezek (pénzügyigazgatóság, tengerészeti hatóság stb.) elvileg csak mindannyi osztályát képezik a kormányzóságnak. A költségvetésben Fiume nevén csak a belügyekkel foglalkozó szoros értelemben vett kormányzóságnak és az igazságügyi tárczába tartozó törvénykezés költségei vannak fölvéve.

A kormányzóság személyi járandóságai fölött a miniszterelnök rendelkezik. A dologi kiadások fölött a kormányzó. Mindezekről a fizető fiumei m. k. vámhivatal ad számot. Az előzetes és utólagos számtartás teljesitésére a kormányzóság számtartósággal bir, mely a kormányzóság háztartásáról az állami számvevőszéknek közvetlenül számol.

196. §. A miniszterelnökség átmeneti kiadásai.

Ezen a czímen 5000 frt a miniszterelnökségi palota helyreállítási és javitási költségeire, 80,000 frt a fiumei és magyar-horvát tengerparti kormányzó részére épitett új palota belső berendezésére és a palotához tartozó kert előállítási költségeire és végül 25,000 frt mint a gróf Andrássy Gyulának állami költségen emelendő emlékszobor létesitésének első részlete van fölvéve.

XXXIII.

A FELSÉG SZEMÉLYE KÖRÜLI MINISZTERIUM.

1895. rd. kiad. XIV. fej. rov.: személyi járandóságok 47,812 frt és dologi kiadások 12,300 frt; átm. kiad. IV. fej. épületek és hiv. helyiségek helyreigazitása és nélkülözhetlen beszerzésekre 4000 frt; rd. bev. II. fej. a külföldre szóló útlevelek kiállitási díjaiból 800 frt.

---

197. §. A miniszteriumnak saját tárczagazdasága.

Ez a miniszterium a legtöbbször Bécsben tartózkodó császári és királyi udvarnál, s egyátalában Bécsben, közvetitője és állandó képviselője a magyar államnak és kormánynak. Erre a czélra sajátságos berendezéssel biró *különleges* miniszteriumi pénztára van, mely a tárczára szükséges pénzösszegeket a közös pénzügyi pénztárból kapja. Innen ezeket a Felség személye körüli miniszter átirata alapján a közös pénzügyminiszter utalványozza és azután a közös quota-számlán egyenlitik ki. Különben ennek a pénztárnak szervezetét az 1883-ban kiadott utasitás alapján ismertetjük és működését a *saját tárczájára* és *közvetitőre* osztjuk.

a) A pénztárnoki teendőket a miniszterium kebeléből a tárczaminiszter által külön rendelvénynyel kijelölt tisztviselő teljesiti. Ennek kezelése évenként legalább egyszer egy magyar királyi pénzügyminiszteriumi számtartósági tisztviselő segélyével meg lesz vizsgálva.

b) A miniszterium saját számtartósággal nem bir, s ezért az előzetes számtartás teljesitésével a pénztárnok mellett egy miniszteriumi tisztviselő van megbizva. Ez a költségvetésileg engedélyezett *hitelt nyilvántartani*, s a netalán mutatkozó hiteltúllépést az utalványozó miniszteriumnak az utalvány foganatositása előtt bejelenteni tartozik. A közigazgatási és pénztári *számfejtés* czéljából az átalános szabályoknak megfelelően berendezett számlakönyvet vezet. Pénztári

számadás czéljából forgalmi naplót és a saját tárczájára tárczanaplót, megfelelő alnaplóval és jegyzékekkel visz. Az alnapló az útlevél-díjakról szól. Az így szerkesztett és kellően fölszerelt számadás minden hó 5-éig *birálat* és *könyvelés* czéljából a pénzügyminiszterium központi számtartóságának lesz megküldve. Az utólagos számtartás czéljából utalványozási jegyzékeket, az előbb említett hitelnyilvántartás alapján ugyancsak havonként küld a pénztári hivatal az állami számvevőszéknek. Sőt még félévi *kezelési kimutatást* is szerkeszt és küld be, s a második félévi ilyen kimutatáshoz csatolja az ezen miniszterium hatáskörébe eső anyagkészletekről szóló *leltári* kimutatást. Mindezek szerint csakis a pénztári kezelés utólagos ellenőrzése van a számtartóságra bizva. A gazdaság vitelének és ellenőrzésének támogatására szolgáló közigazgatási kezelési előzetes számtartást, a házi pénztárak módjára maga a hivatal végzi.

c) Az ő Felsége személye körüli miniszterium épületében a Budapesten lakó, de időnként hivatalosan Bécsben tartózkodó magyar miniszterek és állami tisztviselők számára szobák vannak fentartva. Az ezen miniszterium hatáskörébe tartozó egyéb szerekről és anyagokról szóló számadáson kivül e szobák butorozatáról szóló leltár vezetése is a miniszteriumi pénztárra van bizva. Ez a szükségeseket a miniszterium rövid úton nyert engedélye alapján beszerzi s az igy kiadott összegekről külön naplót vezet, melynek végösszege mint valamely forgalmi alnaplóé „a többi m. k. miniszteriumok részére teljesitett bizományos fizetés“ czímén egy tétel alatt a forgalmi naplóba jő. Az alnaplónak azonban nem eredetije, hanem pénztári okmányok nélkül csak másolata lesz a forgalmi naplóhoz csatolva. Azonban a pénztári hivatal az egyes miniszteriumok tagjai részére kiszolgáltatott czikkeket, s ezek egyéb költségeit úgy miniszteriumok, mint az egyes igénybevevők szerint kimutatja, s a kimutatásokat évnegyedenként az eredeti alnaplókkal, s ennek pénztári okmányaival a magyar pénzügyminiszterium központi számvevőségének megküldi. Ez a költségeket az érdekelt miniszteriumok hozzájárulási engedélyének kikérése után, mint bizományos fizetéseket értesítvényileg a felség személye körüli tárcza javára és az igénybevevő tárcza terhére számoltatja el.

198. §. Közvetítő működés.

a) A felség személye körüli miniszteriumhoz érkező pénzes leveleket és értékes küldeményeket az elnöki osztály vezetője a pénztárnok jelenlétében veszi át, s a postai vevényt ketten írják alá. A küldeménynek pénztárba helyezését a pénztárnok a miniszterium ügyiratán ismeri el. Egyszersmind a küldemény átvételének napját, ügyiratának számát, értékét, a küldő nevét, később a továbbküldés napját, czimét, az erre érkezett nyugtát és az iktató számot, mely alatt a nyugta tárgyaltatott, nyilvántartja. Az elküldésről szóló postai vevény nélkül az illető ügyiratot az irattárba elhelyezni nem szabad, azért hogy a feladás megtörténte ez által is ellenőriztessék.

b) A felség személye körüli miniszteriumnak közvetítését gyakran igénybe veszi a magyar pénzügyminiszterium, olyan nagy összegű fizetések teljesítésénél, melyeket ez valamely bécsi pénzintézetnél leróni akar. Az ily küldeményekről a magyar központi állampénztár a bécsi magyar miniszteriumot legkésőbb az elküldést megelőző napon értesitvén: a miniszteri pénztárhivatal két főtisztjének aláirásával ellátott nyugtára és lehetőleg a czimzett pénzintézet kiküldöttjével a küldeményt átveszik, s közvetlenül a czimzett pénzintézethez szállitják, hol azt az átvevők jelenlétében felbontják és megolvassák. Ekkor az átvevő pénzintézet nyugtát ad a miniszterium pénztárnokának, mely azt a miniszteriumnak bemutatja.

c) Ha a felség személye körüli miniszteriumnak közvetitéset Bécsből veszi Budapestre valamely pénzintézet igénybe: akkor e szándékáról az illető intézet a miniszteriumot ellennyugta (Erlagschein) által értesiti. Erre a miniszteri pénztárhivatal, két főtisztjének aláirásával ellátott nyugtára, az intézet helyiségében az elküldendő pénzt oly módon veszi át, hogy ezt az intézetiek jelenlétében papirboritékkal látja el, s az intézet e boritékot a saját pecsétjével lezárja. Csak ezutan csomagolja a miniszteri pénztárnok a küldeményt postaszerüleg és látja el a miniszterium pecsétjével. A közreműködött intézeti hivatalnok és a miniszteriumi pénztárnok az igy fölszerelt csomagot együtt adják postára. Ha a pénz kivételkép a miniszteriumnál visszatartandó: ekkor az intézeti kiküldött azt az elnöki osztályban, a már jelzett kettős aláirással ellátott nyugtára adja át, s további kezelés czéljából a miniszteriumi pénztárnok veszi gondozás alá.

XXXIV.

199. §. Horvát-szlavon-dalmát miniszter és személyzete.

1895. rend. kiad. XV. fej. rov.: személyi járandóságok 33,420 frt, dologi kiadások 7340 frt.

Horvát-Szlavon-Dalmátországoknak a magyar állam kötelékében elfoglalt önkormányzati helyzetéről a 37., 72. és 191. §-ban volt már szó. Az állami élet egységének megóvása czéljából a magyar állam kormányának egy külön horvát-szlavon-dalmát miniszter tagja van, ki a minisztertanácsban szavazattal bir, s a magyar országgyülésnek felelős. E miniszter képezi a kapcsolatot: ő Felsége a király és a horvát-szlavonországi autonomikus kormány között. E minőségben a bánnak ő Felségéhez intézett előterjesztéseit a maga részéről is aláirva, változatlanul és késedelem nélkül fölterjeszti. Ha e fölterjesztésekre nézve az állami élet egységének szempontjából kételyek merülnének föl, a mennyiben ezek a bán meghallgatása által sem lennének eloszlatva: saját, illetőleg a magyar kormány észrevételeit elkülönítve, egyidejűleg szintén legfelsőbb elhatározás alá terjeszti.

E tárczának költségei nem a horvát-szlavon autonomikus, hanem külön a magyar állam költségvetéséből lesznek fedezve. Számtartósága nincs, hanem ebbeli teendőit a pénzügyminiszterium központi számtartósága végezi. Kézi pénztárt azonban tart, s a központi állampénztárból nyert előlegekről a kézi pénztárnok időnként számol.

XXXV.

BELÜGYMINISZTERIUM.

1895. rend. kiad. XVI. fej. 1—10. cz.: 14.575,314 frt; átmeneti kiad. V. fej. 1—11. czím: 265,633 frt, beruházás 1–6. czím: 57,650 frt; ren. bev. 1.351,220 frt. Nyugdijak a 169. §-ban.

---

200. §. Központi igazgatás és a földtehermentési pénzalap m. k. igazgatósága és központi anyakönyvi osztály.

1895. rend. kiad. XV. fej. 1. czím; rovatai: személyi járandóságok 412,232 frt; dologi kiadások 49,000 frt.

1. A *központi igazgatás* alatt magát a minisztériumot, a tárcza számtartósággal és az irodát kezelő segédhivatallal kell érteni. A miniszterium a hatáskörébe tartozó ügyek természetének megfelelőleg, több osztálylyal bir. Ilyenek az elnöki, közjogi, megyei, városi és községi, közalapok, philantropia és úrbéri, közrendészet, államrendőri és közbiztonsági, egészségügyi, árvaügyi, anyakönyvi. Nevezetesen a *közjogi* osztály feladatát képezi a belügyi tárcza költségvetésének és indokolásának tárgyalása; az érintkezés az államszámvevőszékkel, s a belügyi zárószámadásnak fölülvizsgálata folytán felmerült észrevételek felvilágosítása és az ezzel kapcsolatos kérdések elintézése.

A belügyminiszterium *számtartósága* öt osztályra oszlik. Teendőit ezeknek az osztályoknak a hivatalos ügybeosztás részletesen határozza meg, s azok a szükséghez képest esetről esetre változás alá is esnek. Az *első* osztály az országgyülés, a belügyminiszterium központi és földtehermentesítés igazgatása, személyi és dologi költségeinek számtartásával van megbizva. A *második* osztályba tartozik: földtehermentesités, országos levéltár, közbiztonság, átalános közigazgatás. Ez osztályban tárgyaltatnak a függő államadósságokat ellenőrző bizottság költségei. Itt a nyugdíjazási, a végkielégítési, inséges, átalány-számadás stb. ügyek, valamint a belügyi tárczát illető régi

követelések és tartozások legombolyitása. A *harmadik* osztály a szinművészeti, a közegészségügyi és közjótékonysági ügyekkel foglalkozik. A *negyedik* osztály a belügyi közalapokat tárgyalja. Végül az *ötödik* osztály a törvényhatóságok és községek számvételével foglalkozik.

2. A *földtehermentesítési* alapigazgatóság az államadósságok között már tárgyalt földtehermentesitésre irányult igények elsőfokú megbirálására hivatott hatóság. Egy osztálytanácsos elnök alatt, a pénz- és igazságügyminiszterek egy-egy képviselőjének részvételével, a tagok együttes ülésében testületileg határoz. Szervezete és eljárása az államadósságoknál már idézett földtehermentesitési utasitásokon alapszik. Felebbviteli hatósága a belügyminiszterium, melynek személyzeti létszámába tartozik, s mely minden felebbezett ügyben az említett miniszterek meghallgatása után dönt. Az igazgatóság számszerü teendőit, a mennyiben a földtehermentesitési igény és jog nyilvántartására, s más ezzel kapcsolatos közigazgatási teendőkre vonatkozik: a belügyi számtartóság második osztálya végezi. Számszerü teendőinek hitelügyi részét ellenben a pénzügyminiszterium hitelügyi számtartósága teljesíti.

3. Egyébiránt az egész központi igazgatás és földtehermentesités számára engedélyezett dologi kiadásokat az esetről esetre mutatkozó szükséghez, a személyi járandóságokat a költségvetés részletezésében megállapitott személyzeti létszám- és javadalmazáshoz képest, a belügyminiszter rendszerint a központi állampénztárnál utalványozza. A személyi járandóságok alatt itt a fizetések és lakpénzek, napi díjak, ruhailletmények, jutalmak és segélyek; dologi kiadások alatt pedig: mindenféle hivatali és irodai szükségletek, nyomtatványok, úti költségek, épületek fentartása stb. értendő.

201. §. Országos levéltár.

1895. ren. kia. XVI. fej. 2. czim: személyi járandóságok 39,776 frt; dologi kiadások 4000 frt; ren. bev. III. fej. 1. czim: 6307 frt.

Az országos levéltár össze nem tévesztendő a minden hivatalnál levő, s a folyó ügyekre vonatkozó, tehát időleges becsü iratok elhelyezésére szánt irattárakkal. A történelmi, s így állandó értékü állami okmányok elhelyezésére, gondozására és azokból való hiteles felvilágositások adására van az országos levéltár hivatva.

Változó hivatali és irodai szükségleteinek fedezésére átalánynyal

bir, melyet a belügyminiszter utalványoz, s az országos levéltár számadás mellett kézi pénztárában kezel. Az országos levéltárnak bevétele is van, a mennyiben az *országos alap* kamatainak egy részét e levéltár költségeinek fedezésére fordítják.

202. §. Vármegyék közigazgatási, árva- és gyámhatósági kiadásai.

1895. ren. kia. XVI. fej. 3. czím: 5.259,500 frt.

Már a 34. és 73. §-ban volt szó az önkormányzati — autonom — hatóságokról. Tulajdonkép ezek közé tartozik a magyar közjog szempontjából Horvát-Szlavonország is az ő nagyszabású autonomiájával. Ez azonban a 199. és megelőző szakaszban már tárgyalva lett s így erre többé vissza nem térünk. Itt azokat az önkormányzati hatóságokat kell tárgyalnunk, melyek e minőségükben mint magyar igazgató hatóságok szerepelnek. Ilyenek nemcsak a *megyei*, hanem a *törvényhatósági* joggal felruházott *városok* is, valamint az előbbiek kebelében bár kisebb hatáskörben, de szintén önkormányzattal biró *községek*. Ezért első sorban tárgyaljuk a megyei, azután a városi törvényhatóságok számtartását. Külön tárgyaljuk a fővárost, rátérünk később a községekre és végül az árva- és gyámhatóságokra.

203. §. A vármegyék számtartása.

A belügyminiszternek törvényeink értelmében joga van a megyei háztartás körében a pénzkezelésnél a gazdasági szám- és rendtartásnál követendő eljárást rendezni. Ezt a jogát a „megyei pénzkezelésről és számvitelről szóló szabályzat“-ban gyakorolta is. Ennek a szabályzatnak az átalános részben előadottaktól többé-kevésbbé különböző főbb intézkedéseit a következőkben ismételjük.

a) A megyéknek házi pénztárhivatalaik vannak, melyek rendszerint csak az önkormányzati és a közigazgatási költségek fedezésére szolgáló, továbbá bármely czímen a megye jogkörébe tartozó alapokat megillető összegeket, valamint a nála elhelyezett letéteket kezelik. Tevékenységük tehát nem terjed ki az árva- és gyámhatósági vagyon kezelésére.

b) A házi pénztárra nézve az *utalványozó* hatóságot kivétel nélkül az alispán képezi. Követelés, mely utalványozási rendelet tárgyát nem képezi, csak akkor fizethető ki, ha a benyujtott nyugtán hivatalos pecsét alatt van bizonyítva, hogy a szolgáltatás,

melyen a követelés alapul, kifogástalanul teljesitve lett. Midőn az elrendelt vagyonváltozás természete *közigazgatási számfejtést* igényel; az utalvány szövegében ennek megtörténtét is ki kell fejezni. Hitel-nyilvántartás czéljából a megye számtartósága *nem* rendszeres könyveket, hanem *csak* „utalvány-nyilvántartást“ vezet.

c) A *számfejtést* az ellenőr végzi, s ennek számfejtő könyvei egyszersmind az illető gazdasági ágak részére *főkönyvek* is; mert ezen ágazatok gazdaságainak egész viteléről, vagyis: kezdő hátralékról, (itt hivatalosan is *tartozás*nak és *követelés*nek nevezett) előirásról, teljesitésről, vagyis: lerovásról és a végső hátralékról szólnak. Minden cselekvő hátralékról két hét alatt az alispánnak jelentés teendő.

d) A *pénztárnok* bevételeiről és kiadásairól külön jegyzéket tartozik vezetni, melybe ő minden egyes be- és kifizetést azonnal bejegyez, hogy igy a pénztár készletét minden perczben számszerint kimutathassa. E jegyzékben a fél neve, a kezelési ág, a naplóczikk és az összeg fordul elő. A megye központjához bármely czimen érkező hivatalos vagy értékküldeményt csakis az *alispán veheti* át. Úgy hogy a pénztár maga csak a postán érkezett olyan nagyobb küldeményeket veszi át, melyeknek átvételére az alispán esetről esetre külön felhatalmazza. Az alispán az összes beérkezett pénz- vagy értékküldeményekről külön *jegyzéket vezet*, melybe a küldemény feladása helyét, a feladó nevét és a deklarált összeget vagy értéket és érkezésének napját ő maga, másrészt a küldeménynek a pénztár által való átvételét, a kezelési ágat, a naplóczikket és az összeget a pénztár vezeti be. Így e jegyzék a küldeményeket az alispán számára nemcsak nyilvántartja, hanem egyszersmind a pénztárnak tett átszolgáltatásukat is igazolja. A küldeményeknek átvétele, s a pénztárnak felbontatlanul még az átvétel napján történő átadása az alispán által is azzal az elővigyázattal (a pecsétekre stb.) történik, mely a pénzkezelésnél átalában érvényes. Ha a küldeménynek pénztári részletes átvételénél többlet mutatkozik: ez letétbe veendő; a kevesblet pedig mint hátralék tartandó nyilván. Ebben vagy átalában bármely irányban mutatkozó eltérésekről úgy a küldő fél vagy hivatal, mint az alispán rögtön értesitendő. Ugyanennek jelentendő az is, ha a postáról való közvetlen átvétele a küldeményeknek a hivatalos órák alatt bevégezhető nem volt. Ha minden rendben van: e körülmény a boritékon a pénztári főtisztek által igazolandó, s a pénzküldemény az illető szaknaplóba bevételezendő. Az érkezett értékküldemények boritékai, valamint a posta-utalványok szelvényei

a számadási év lefolytától számitandó egy évig a pénztárban őrizendők. Ha elküldendő értékekről van szó: ez esetben a megyei kiadóhivatal az elküldendő iratokat kellően kiállitott boriték kiséretében a pénztárnak adja át, mely az elküldést saját felelőssége alatt teljesiti. Az utalvány szerint elküldendő pénzek szabályszerű csomagolása és a boriték kellő lepecsételése a pénztári főtisztek által az utalványon illetőleg a boritékon igazolandó. Úgy a jött, mint a ment postai küldeményekről az ellenőr nyilvántartási jegyzéket vezet.

e) Hamisitások meggátlása czéljából a házi pénztár naplóinál, úgy mint a kereskedelmi könyveknél is szokás, a fűzőzsinór két vége hivatalosan a *naplóhoz* van pecsételve, és külsőlapon a folyószámokkal ellátott lapok száma hivatalosan van igazolva. A naplókon kivül a házipénztári szervezetnek megfelelően a szükséges (fő- és számfejtő-, alap-, tőke-, letéti-, előleg-, kamat- és más határidő, szerződési stb.) könyveket és a pénztárt vezeti. E könyvek vezetésénél különös figyelem forditandó, a föltétlenül átfutó tételeknek viszonylagos nyilvántartására.

f) A házi pénztárhivatal kézi pénztára rendesen naponként, az egész pénztárhivatal értékkészlete pedig minden hó 7., 14., 21. és utolsó napján lesz *lezárva*. Ha a számadások és a készlet között különbség mutatkozik: ez ideiglenesen elszámolandó és az alispánnak rögtön jelentés teendő. A hó végén a pénztári maradvány számokkal és betűkkel fejezendő ki a naplókban, s ezek különben is kellően fölszerelve — miután magánál a pénztárnál szabályszerűen könyvelve lettek — a megye számtartóságának adatnak át. Ez a naplókat a következő hónapban már megbirálja, s visszajuttatja a pénztárhoz. A birálat eredményéről pedig az alispánnak jelentést tesz. Havonként legalább egyszer az alispánnak véletlen pénztári vizsgálatot, s igy rendkivüli zárlatot is kell tartania. Ezt mindig a megye számtartóságának és a tiszti *ügyészségnek* közreműködésével teszi. Különben is a megye főszámvevője a pénztári kezelést és eljárást figyelemmel kisérni tartozik.

g) A megyei *alapokat* megillető községi *állandó járulékok*ról az alispán minden év elején értesiti a szolgabiróságokat, melyek ezeket nyilvántartásba veszik. A községek azután az alispán útján fizetik be azokat és minden elküldött összegről értesitik a szolgabiróságot, hogy ez az összegek befizetését nyilvántartsa. A megye pénztárát *nem* állandóan illető összegeket a községek a *szolgabiró* útján jut-

tatják a megyei pénztárba, ki ezekről okmányolt *naplót vezet*, s hiánytalan kezelésükért személyi és vagyoni felelősséggel tartozik. A szolgabiróhoz küldött értékekről az alispánhoz kell jelentést tenni. A szolgabirák a hozzájok érkezett pénzeket és más értékeket, a mennyiben más határidőhöz kötve nincs, 48 óra alatt rendeltetésük helyére, vagy ha ez bármely okból lehető nem volna, letétbe helyezés czéljából a megye házi pénztárába tartoznak küldeni. A szolgabiró naplóját és kézi pénztárát az alispán vagy helyettese legalább évenként egyszer megvizsgálja. A járás szolgabirája minden évről a következő január 31-ig, a megye alispánjához okmányolt naplószámadást mutat be, ki ezt a számtartóság által megvizsgáltatja és a pótlásokat elrendeli, illetőleg a fölmentvényt megadja.

h) A megyének kiszolgáltatott állami javadalmazás ellenőrzése czéljából, a megye pénztári hivatala a belügyminiszternek évnegyedenként *naplókivonattal* számol, mely az átalános részben ismertetett *könyvkivonatokat* helyettesíti és ezekhez abban is hasonlít, hogy mellékletek nélkül vannak szerkesztve. Az év végén pedig zárószámadást szerkeszt. Ezt pénztári okmányokkal fölszerelve, az új évi január végéig az alispánnak mutatja be.

i) Azok fölött a megyei *alapok* fölött, melyek a megye szorosan vett háztartásának keretébe nem tartoznak, s melyek különleges rendeltetésüknek megfelelően használandók: az illető *szakminiszter* felügyelete alatt és jóváhagyásával a törvényhatósági közgyülés rendelkezik. A törvényhatóság ezekre vonatkozó határozatainak és költségvetéseinek jóváhagyását, a mennyiben azok törvénybe nem ütköznek és törvényes felszólalás ellenük nem történik: csak abban az esetben tagadhatja meg, ha az alapok rendelkezésüktől elvonatni szándékoltatnának, vagy azoknak tőkéje támadtatnék meg.

j) Az évi *zárószámadásokat* úgy a megye, mint a külön alapok háztartásáról a házi pénztárhivatalok a költségvetések rovatai szerint szerkesztik. A zárószámadásokat az alispán első sorban megvizsgálás czéljából a megye számtartóságának adja, minek megtörténte után az a tavaszi közgyülésen úgy tárgyaltatik, mint a hogyan a költségvetés tárgyaltatott.

Az előadottakból látható, hogy a megyei háztartás ma is a házi pénztárak szűk keretében mozog, melyből pedig már rég kinőtt, s melynek folyománya egyebek közt az, hogy a működési körök határainak félretolása által egyik-másik közegre indokolatlan terhet ró. Nevezetesen: az *alispán* az ismertetett szabályzat szerint nemcsak

utalványozó hatósága a megye pénztárának, hanem az értékek átvételénél ezeknek *kezelője* is, miből kifolyólag őt meg nem illető munka és felelősség terheli a nélkül, hogy ez által a pénztári közegeken valamely irányban könnyítve volna. A megye számtartóságának működése pedig meg van csonkitva, mert teendőinek jelentékeny részét, a pénztári számfejtést és a könyvelést a pénztár gyakorolja. Végül: a míg ily módon egyfelől a pénztár számtartósági teendőkkel van felruházva: addig másfelől nincs reá bizva a megye gyámi és gondnoksági hatósága alá tartozók pénztárilag kezelendő vagyona, holott ez a számtartás kellő berendezése mellett minden koczkázat nélkül megtörténhetnék.

Nézetünk szerint a megyei háztartásnak csak egy pénztárra van szüksége, mely működési körére nézve teljesen házi pénztár lenne, de a melyre az egységes elszámolási rendszer feltétlenül alkalmazandó volna. Teljes házi pénztár lenne pedig az által, ha a megyéhez befolyó és pénztárilag kezelhető minden nemű vagyonnak s így az eddigieken kivül még a gyámoltak és gondnokoltak vagyonának kezelése is reá bizatnék. Az egységes elszámolási rendszer pedig szám*vitel* czéljából, az egész hivatal kezelését naponként felölelő házi főnaplóból, mint esetleg az ebbe napi végösszegével naplózandó más első följegyzésből — prima notából — valamint szám*adás* czéljából a megyei számtartósághoz beterjesztendő különféle szaknaplókból állna. Ez utóbbiak az egyes megyék külön viszonyainak megfelelő több-kevesebb számban lennének vezethetők. A pénztári hivatal a számfejtés és könyvelés alól fölmentendő, s az egész számtartás valamennyi fokozatának gyakorlásával a megyei számtartóság bizandó meg. Ez a pénztárnál fölöslegessé vált személyzetnek a számtartósághoz való beosztását, s ez utóbbi befolyásának az egész háztartás körében való üdvös emelkedését vonná maga után. Így könyvei alapján a közigazgatási számfejtésnél és följegyzésnél a számtartóság megbizható támogatója lenne az utalványozó alispánnak, s mert a pénztárhoz érkező pénzekről — szállitmányokról — a jelentések az alispán helyett a számtartósághoz érkeznének be: ez utóbbi ugyancsak könyvei alapján, az alispán kezelő közreműködése nélkül is elég biztosságot nyujtana a pénztári alkalmazottak eljárására nézve. A gyámság és gondnokság alatt lévők vagyonának pénztári kezelésére alább (207 §.) visszatérünk.

Források: 1870: XLII. t.-cz.; 1875: III. t.-cz.; 1879: XXXVII. t.-cz.; 1883: XV. t.-cz.; 1883. jul. 14-iki 37,169. sz. belügyi rendelet; 1886: XXI., XXII. t.-cz.; 1892: XXVI. t.-cz.; 1893: IV. tc.-z.

204. §. A törvényhatóság jogával biró városok számtartása.

A 73. §-ban ezekről a városokról is volt már szó. A vagyonkezelés és számtartás módját különben a törvényhatóság jogával biró minden városra, ennek törvényhatósági bizottsága a belügyminiszter által helybenhagyott külön szabályrendelettel állapitja meg.

Sajnálattal konstatáljuk, hogy rendesen ezek a szabályrendeletek sem ütik meg a mértéket; mert vagy a legkezdetlegesebb berendezésű házi pénztár keretében mozognak, vagy pedig valamely exotikus könyvvitel bogaraiban leledzenek. Kivételt rendszerint csak azoknál a városoknál találunk, melyeknek háztartása a józan számtartás intelmeinek mellőzése folytán, valamely katasztrófán már keresztül ment. Intjük, a míg nem késő, a többit is, hogy ne késsenek gazdaságuk megfelelő rendtartásáról gondoskodni, nehogy az ebben az irányban mutatkozó bajok — mint a megyéknél történt — magát az önkormányzatot támadják meg. Iparkodjanak lehetőleg csak egy házi pénztárt minél kevesebb személylyel s minél kevesebb irásos munkával rendezni be. Ez lehetőleg egy naplóban vigyen, s minél kevesebb naplóban adjon számot dolgáról a városi számtartóságnak, melyre az eddiginél — úgy mint a megyéknél is elmondottuk — sokkal nagyobb súly fektetendő. Különben ha nem is mint a tökéletesre, de mint utánzásra méltó berendezésre utaljuk a törvényhatóság jogával biró városokat a székes főváros számtartására és az erről alább elmondottakra.

Végül még csak azt jegyezzük meg, hogy az évi zárószámadások, melyekhez a város vagyonának leltárát is csatolni kell, a költségvetés rovatainak megfelelőleg készitendők s úgy tárgyalandók, mint a megyéknél. A törvényhatósági bizottság határozatát a számadó nem csak a belügyminiszterhez felebbezheti, hanem még ennek határozata ellen is a kifogásolt tételekre nézve törvényes biróság beavatkozását kérheti.

Források: 1886: XXI. és XXII. t.-cz.

205. §. A székes főváros számtartása.

A törvény felhatalmazza a fővárost, hogy a pénztári kezelés és számtartás iránt szabályrendeletben intézkedjék. Ennek folytán azokat a megállapodásokat, melyek a közgyülés és a belügy-

miniszterium jóváhagyását igénylik: *szabályrendeletekbe*, a csupán tanácsi határozatot igénylőket pedig szolgálati *utasításokba* foglalták.

Az egész munkálat következő *tizenöt* szabályrendeletet és utasítást foglal magában: 1. A főváros *vagyonleltárának* szerkesztésénél és tárgyalásánál követendő eljárásról szóló *szabályrendelet* részletesen foglalkozik a vagyonnak *a*) fölvételével, *b*) becslésével és *c*) tárgyalásával. 2. A főváros *költségelőirányzatának* szerkesztéséről és tárgyalásáról, valamint az előirányzati *hitelek* kezelése és nyilvántartása körül követendő eljárásról szóló *szabályrendelet a*) az (egész) előirányzat alaki berendezését, *b*) az (elemi és részleges) előirányzatok szerkesztési és tárgyalási módját, *c*) az előirányzat czélját a hitelek nyilvántartását és a póthitelek kezelését tárgyalja részletesen. 3. A főváros *zárószámadásának* szerkesztése és tárgyalása körül követendő eljárás iránt intézkedő *szabályrendelet* szól a zárószámadás *a*) alaki berendezéséről, *b*) tárgyalási módjáról. 4. A főváros *számtartóságának szervezetéről és hatásköréről* szóló szabályrendelet részletesen tárgyalja hivatását: *a*) a *számtartóságnak*, mint a közvagyon és közjövedelmek, úgy az alapok nyilvántartására, valamint a kezelésnek minden irányban való czélszerü, a törvényeknek és szabályoknak megfelelő ellenőrzésére hivatott szakhivatalnak, *b*) a *főszámvevőnek*, ki a számtartóság élén áll, s a számtartás és pénztár kezelése tekintetében a törvényhatóságnak a fővárosi tanács *mellé* rendelt ellenőrző közege, *c*) a *számvevőnek*, ki a számtartóság ügyeit személyes felelősség terhe és a tanács felügyelete alatt közvetlenül vezeti, *d*) a *számtanácsosoknak*, kik a számvevőség egyes osztályait közvetlenül vezetik, s ezek rendes és szabályszerü működéseért felelősek, *e*) a számvizsgálókból, tisztekből, segédekből és gyakornokokból álló többi *személyzetnek*, kik a főnökeik által nekik kiosztott munkálatokért felelősek, *f*) az irodakezelési osztálynak, mely az irodavezető alatt igtató, kiadó és irattárra oszlik, *g*) a fővárosi számtartóság végrehajtó osztályának, mely egy főnök vezetése alatt segédekből, végrehajtókból, biztosokból és szolgákból a főváros központi pénztárának a főváros kezelése alatt álló intézeteknek és hivataloknak közigazgatásilag végrehajtható (nem állami adó) hátralékaik behajtása czéljából a főváros számvevősége alá van rendelve. 5. A *számtartóság* számára szóló szolgálati *utasítás* részletesen szól: *a*) a számvevői segédszolgálatról; *b*) a közigazgatási számfejtésről; *c*) az előirásról és a hitelnyilvántartásról; *d*) a pénztári számfejtésről; *e*) a birálatról (szigorlatról); *f*) a könyvelésről;

g) a főkönyvi kivonatokról; *h)* a zárószámadásról; *i)* a vagyonleltárakról; *j)* a költségelőirányzatról; *k)* a pénztár-vizsgálatokról, átadásokról és átvételekről; *l)* a számadási észrevételekről; *m)* a letétek kezelésére, elszámolására és nyilvántartására vonatkozó külön intézkedésekről; *n)* a főváros kölcsöneinek kezeléséről, elszámolás és nyilvántartásáról; *o)* a hátralékok nyilvántartásáról és kimutatásuk körüli eljárásról; *p)* az irodakezelési osztály teendőiről. 6. A számtartóság *végrehajtó* osztálya számára külön szolgálati utasítás van. 7. A főváros központi *pénztára* hatásköréről és szervezetéről szóló *szabályrendelet* szerint e pénztár a fővárosi közvagyon, közjövedelmek, alapok, kölcsönök és letétek kezelésére és erről való számadásra van hivatva, s igazgatóból, ellenőrből, segédekből és pénzkezelőkből áll. 8. A *pénztári utasítás* részletesen intézkedik: *a)* az utalványozásról; *b)* az itt kivételesen előforduló számfejtésről; *c)* az okmányok átvételéről és megvizsgálásáról; *d)* a pénztári kezelésről; *e)* a naplózásról; *f)* az okmányok kiállításáról; *g)* a letétek kezeléséről és elszámolásáról; *h)* értékpapirokban letett biztositékok átvételéről és elszámolásáról; *i)* értékpapirok és egyéb értéktárgyak állagának nyilvántartásáról és kezeléséről; *j)* az ügykezelésről; *k)* a tiszti és szolgaszemélyzetnek egymáshozi viszonya-, annak jogairól, kötelességeiről és felelősségéről. 9. Az *árvapénzek* és értékek kezeléséről szóló *szabályrendelet*: *a)* átalános részében kimondja, hogy a főváros központi pénztára a gyámoltak és gondnokoltak pénzei- és értékeinek kezelésével is megbizatik, s hogy e tekintetben mint gyámpénztár működik; *b)* a második részben a főváros központi pénztárának gyámpénztári ügyvitelét; *c)* a harmadikban a főváros számtartóságának hatáskörét szabályozza az árvaszék illetékessége alá tartozó ügyekben; *d)* a negyedik részben az árvapénzek kikölcsönzésének szabályait és *e)* az ötödikben a pénztár által kezelt értékek őrzéseért járó dijakat határozza meg. 10. A főváros állami és községi *adóhivatalának* hatásköréről külön *szabályrendelet* és 11. egy külön *utasítás* szól az *adószámviteli* hivatal, *adópénztár* és *adóbehajtási* hivatal számára. 12. A főváros *közkórházainak* gondnokságai, valamint 13. más *intézetek* és egyéb külső *számadó hivatalok* és *közegek* ama teendőire nézve, melyek az új számviteli rendszer által érintetnek: szintén külön *szolgálati utasítás* van. 14. *Utasítás* szabályozza a pénztárak és intézetek hivatalos vizsgálatainál követendő eljárást is. Végül 15. egy *szabályrendelet* által a fővárosi *számvevőség*, valamint a fővárosi központi *pénztár* működésének *ellen-*

őrzése czéljából a főváros törvényhatósága bizottsági tagjainak sorából mint állandó szakbizottmány egy *felügyelő bizottmány* lett alakítva.

Mindezeken kivül egy külön *szabályutasítás* adatott ki a főváros tulajdonát képező, úgy szintén a főváros által bérelt *épületek* és lakások, nemkülönben az ezekben elhelyezett, a főváros vagyonleltárának tárgyát képező *ingóságok* jó karban tartása és az utóbbiak, valamint a *fogyasztási anyagok* beszerzése és elszámolása körül követendő eljárásra nézve is.

Mint az előadott ismertetésből (és nem birálatból) látszik, a főváros az ország első törvény- és helyhatóságához méltóan, az autonomikus számtartás terén, mint gyakorlati újító lép fel; mert szakítva az önkormányzat körében nálunk szokásos, de a közigazgatásnak és a háztartásnak sem támogatásában, sem ellenőrzésében erőt, hatékonyságot kifejteni nem tudó eljárással, birt az igaznak és czélszerűnek bölcs belátásán alapuló oly erkölcsi bátorsággal, hogy: *főszámvevőjét* mint saját ellenőrét a *tanácsnak* nem alá, hanem *mellé* rendelte; a közigazgatási segédszolgálatot, ha már a közigazgatási számfejtés körén kivül ilyet elismer: részletesen meghatározta; a közigazgatási számfejtést (melyet tévesen mond érvényesítésnek) és a könyvkivonatot mint önálló számviteli kategoriát a gyakorlatban is felállította; a pénztári számfejtést majdnem kizárólag a számvevőség körébe vonta; (az adópénzek kivételével) a főváros kezessége alatt álló minden rangú és rendű értékek kezelésére hivatott egységes pénztárt állított fel stb. Más szóval: háztartásában gyakorlatilag elfogadta, sőt némely tekintetben tökélyesbítette azt az eljárást, mely legelőször rendszeresen jelen munkában lett kifejtve.

A mondottakkal azonban még nincs az állítva, hogy az egész rendszer minden tekintetben, minden kifogáson fölül áll. Erről azonban ama kedvező összbenyomás alatt, melyet annak úgy egészben, mint — kevés kivétellel — részleteiben minden szakemberre tenni kell: most hallgatunk. Inkább őszinte örömünknek adunk kifejezést a felett, hogy a háztartó nyilvános gazdasági számtartás terén épen oly tekintélyes község törvényhatósága minő a főváros, tette magáévá az elmélet és gyakorlat legújabb vívmányainak legjobb részeit, s ezzel nemcsak követendő példát mutatott más önkormányzó hatóságoknak, hanem ezek kezébe, hason irányú kívánatos törekvéseiknél jól használható vezérfonalat is adott.

206. §. A községek számtartása.

A községi pénztár kezelésének és számtartásának módját, a belügyminiszter által megállapitott irányelvek és a megyebeli községek külön viszonyainak tekintetbe vételével, a törvényhatóság a belügyminiszter által jóváhagyott szabályrendelettel állapitja meg. Ez a szabályrendelet azonban hűséges másolata szokott lenni az említett irányelvek czímén a belügyminiszterinm által kiadott, de a községi életre részben nem alkalmazható munkálatnak.

Nézetünk szerint a számtartó-hivatallal biró *rendezett* tanácsú városoknál, a számtartásnak minden fokozata, maga a számtartóság által teljes mértékben alkalmazható. Azért erre nézve úgy átalában, mint a mindkétféle törvényhatóságok háztartásánál elmondottakra hivatkozunk. Csak a hol nincs külön számtartóhivatal egyedül ott jogos a házi pénztár ellenőrének számtartási teendőkkel, pl. pénztári számfejtéssel, könyveléssel stb. való megbizása. És a hol még külön pénztári hivatal sincs: ott *a községi biró* kötelessége, hogy mint egy személyben utalványozó és kezelő hivatal, csak egyetlenegy lehető legegyszerűbb naplóban, minden bevételéről és kiadásáról, esetleg a *jegyző oktatása* szerint számot vigyen. Ezzel a naplóval ad számot azután időnként a jegyzőnek, ki a biró mellett a számtartás előzetes és utólagos fokozatait gyakorolni, s nevezetesen az egész község háztartásáról *rendszeres könyvet vinni* hivatva van. Az előbbi esetben a jegyző, mintegy a város főszámvevője, az utóbbi esetben mint a község háztartásának egyedüli számtartója működik, s főleg az utóbbi esetben erkölcsi és értelmi műveltségéhez képest, mint áldás vagy átok fogja át a község egész gazdasági életét. Ezért föltétlenül szükséges, hogy a jegyző erkölcsileg, értelmileg és gazdaságilag, a körülötte torzsalkodó községi életnek átlagos szinvonalán messze túl emelkedjék. Hogy így a községi háztartás kezelőivel *szemben*, mint független számvevő, a hatóságoknak pedig mint szakavatott számadójuk járhasson el.

Egyébiránt a község zárószámadása a 73. §-ban tárgyalt költségvetés berendezésének megfelelően szerkesztendő és a tavaszi közgyülésen a képviselő testület ép oly módozatok mellett tárgyalandó, mint a hogy a költségvetést az őszi közgyülés tárgyalta. Csakhogy e számvizsgáló közgyülésen, a törvényhatóság megbizásából legalább egy nem községi egyén részt vesz, azon elnököl, s a tapasztalatokról a törvényhatóságnak jelentést tesz. A közgyülés által meg-

vizsgált számadás, akár tettek ellene kifogást, akár nem, a törvényhatósághoz felülvizsgálat czéljából mellékleteivel együtt fölterjesztendő. Ha panaszt tettek ellene: a számadási fölmentvény csak a törvényhatóság határozata után adható ki. A törvényhatóság ez iránt egy év alatt tartozik határozni, mely határozat ellen a belügyminiszterhez lehet felebbezni. Sőt a belügyminiszteri határozat kézbesítésétől számítandó három hónap alatt, a kifogásolt tételeknek megvizsgálását, úgy a község, mint a számadó, a községre nézve illetékes biróság előtt kérheti. A község követelései azonban a számadó ellen a számadás tárgyalása alatt is törvényesen biztosithatók.

Minden község az általa fentartott közművelődési és jótékony intézetek számadásait a tavaszi, a kezelésükre bizott *alapítványokéit* pedig bármely közgyülésen, de évenként megvizsgálni tartozik. Kötelessége továbbá társadalmi úton el nem látott *szegényeiről* a mennyiben lehet saját háztartása körében gondoskodni s azok létszámáról a törvényhatóságnak minden év végével jelentést tenni.

207. §. Az árvaszékek számtartása.

A gyámhatóságokat és ezeknek árvaszékeit a 74. §-ban tárgyaltuk. A gyámoltaknak és gondnokoltaknak pénztári kezelésre alkalmas vagyona az árvaszék pénztárára van bizva. Kivételesen azonban a községbeli árvapénzek kezelése magára a községre akkor is bizható, ha ennek magának árvaszéke nincs is. A pénz kezelésének és gyümölcsöztetésének módozatait a törvényhatóság vagy község a belügyminiszter által helybenhagyott szabályrendeletben állapitja meg. A kezelés itt nemcsak összesítve, hanem egyénenként is történhetik. Az első esetben a pénz elhelyezhető ingatlanokban vagy pénzintézetekben. Az utóbbi esetben még állami és más óvadékképes hitelpapirokban avagy kamatozó letétül az állami pénztárakba is beszállitható. Ingatlanokra ezek becsértékének $^1/_3$ részéig, rendesen 32 évi törlesztésre adható. Pénzintézetekbe *közgyülési és névszerinti szavazással* hozott határozat alapján tehető s károsodás esetén a szavazásban résztvettek kárpótlással tartoznak. A jövedelem $10^0/_0$-ából és az értékek őrizéseért szedett csekély díjakból *tartalékalapot* képeznek, melynek kamatairól a közgyülés a belügyminiszter helybenhagyása mellett intézkedik. A gyámpénztári számadások fölött számvevői előleges vizsgálat alapján a közgyülés határoz s az évi mérleg a belügyminiszterhez fölterjesztendő.

Forrás: 1877: XX. t.-cz.

208. §. A főispánok és a budapesti főpolgármester, valamint a főispáni titkárok fizetései és lakpénzei.

1895. ren. kia. XV. fej., 4. czim: 342,930 frt.

a) A *főispánok* miniszteri tanácsosi javadalmazással birnak. És pedig első osztályú javadalmazással akkor, ha a főispán hatásköre két nem ugyanazon székhelylyel biró, avagy 300,000 lelket meghaladó törvényhatóságra terjed. Nyugdíjaztatásuk tekintetében pedig kivételes kedvezményekben részesülnek. *b)* A *budapesti főpolgármestert* a király által, a belügyminiszter ellenjegyzése mellett kijelölt három egyén közül, a főváros közgyülése 6 évre választja. Javadalmazása 5000 frt fizetés és 3000 frt pótlék. *c)* A belügyminiszter fel van hatalmazva, hogy a főispánok mellé a szükséghez képest *titkári* állásokat rendszeresitsen, s ezek iránt évenként az állami költségvetés útján tegyen intézkedéseket. A főispáni titkár a miniszteri fogalmazók és segédfogalmazók fizetési osztályába tartozik, s ezekkel egyenlő javadalmazást élvez.

Források: 1872: XXXVI. és 1886: XXI. t.-cz.

209. §. Anyakönyvi kiadások.

1895. ren. kia. XV. fej. 4. cz.: 275,847 frt.

Az anyakönyvek állami vezetését a törvény elrendelvén, a költségvetésben annak költségeiről gondoskodni kellett. A felvett összegben tehát úgy személyi járandóságok, mint dologi kiadások vannak, és pedig csak a költségvetési év négy utolsó hónapjára, minthogy az anyakönyvek állami vezetésének megkezdése csak erre az időre van kilátásba helyezve. Érdekes, hogy ez az összeg a költségvetésnek egy olyan összege, melynek semmi megelőző *tapasztalati* éve nincs.

210. §. Színművészeti kiadások.

1894. r. k. XV. fej. 6. cz. rovatok: 1. a m. k. operaház állami javadalmazása 215,000 frt; 2. a m. k. operaház 315,000 frtos kölcsönének törlesztésére 19,750 frt; 3. a budapesti nemzeti szinház állami javadalmazása 53,000 frt; 4. a budapesti nemzeti szinház 450,000 frtos kölcsönének törlesztésére 38,000 frt; 5. a budapesti nemzeti szinház nyugdijintézetének segélyezésére 14,000 frt; 6. a kolozsvári nemzeti szinház állami segélyezésére 20,000 frt; 7. a budapesti nemzeti szinházi alapok jövedelméből a szinház segélyezésére 27,300 frt; 8. a magy. szinészegyesület segélyezésére 5000 frt; 9. a vidéki magyar szinészet segélyezésére 10.000 frt, összesen 402,050 frt. — 1894. kvt. r. b. III. fej. 2. czím 27,300 frt.

A m. kir. operaház és a budapesti, valamint a *kolozsvári nemzeti szinházak* állami segélyezésére is engedélyezett összegek év-

negyedenként utalványoztatnak. Úgy ezekből, mint a királyi udvartartásnak művészi czélokra szánt részéből, továbbá saját napi és bérlet-jövedelmeikből, valamint a budapesti nemzeti szinház tulajdonát képező *alapokból* származó összegek kezelésére, mindkét nemzeti szinház külön házi pénztárral bir, melyre az utalványozási jogot, az illető nemzeti szinháznak a korona által kinevezett intendánsa gyakorolja. A költségvetést a belügyminiszter hagyja jóvá: számadásait ennek számtartósága vizsgálja felül. (Lásd: az 1875-iki „Budapesti Közlöny“ 146—149-ik számaiban kiadott szabályrendeletet.) A magyar *szinészegyesület* segélyezésére engedélyezett összeg, főleg az egyesület központi igazgató-tanácsának irodájára fordíttatik. A magyar vidéki szinészet segélyezésére szánt összegből, az ország végvidékein és különösen a nem magyar ajkú lakosok között, a magyar kultura terjesztése körül, rossz anyagi viszonyok között sikeresen működő szintársulatokat segélyezik.

Számtartás szempontjából érdekes átfutó tétel az itt bevételben előforduló 27,300 frt, mely a kiadások között 7. alatt viszonylagosan jelentkezik.

211. §. Közegészségügyi kiadások és bevételek.

1895. r. k. XV. fej. 7. cz., rovatok: 1. egészségügyi tanács 8000 frt; 2. bakteriologiai intézet 4200 frt; 3. betegápolási költségek 799,765 frt; 4. himlőoltási költségek 85,200 frt; 5. járványok és más rendkivüli okokból felmerülhető költségek 5000 frt; 6. a trachoma elfojtására szánt költségek 60,000 frt; 7. tébolydai kiadások 83,000 frt; 8. vegyes és előre nem látható közegészségügyi kiadások 1000 frt; 9. lelenczek és törvénytelen ágyból származott gyermekek tápdijai 23,000 frt. — 1895. r. b. III. fej. 3. cz., rovatok: 1. betegápolási költségtérítmény 127,600 frt; 2. tébolydai bevételek 181,900 frt; 3. törvénytelen ágyból származott és Ausztriában ápolt gyermekek tápdijainak visszatérítése 39,600 frt.

1. Az *egészségügyi tanács* a belügyminiszterium mellett és alatt a közegészségi ügyek tudományos tárgyalása czéljából felállított véleményező és inditványozó testület. Költségeit, melyek a tagok jelenléti dijaiból, egyéb irodai és dologi kiadásokból állnak, a tanács elnökének előterjesztése alapján szokta a belügyminiszter utalványozni. 2. A *bakteriologiai* intézetet nemcsak az állandó fenyegető koleraveszély és más járványok, valamint egyes fertőző betegségek miatt szükséges bakteriologiai vizsgálódások, hanem tiszti orvosi vizsgálat tárgyát képező gyógyszer- és méregismeéből való vizsgá-

latok megtartása is szükségessé teszi. 3. A *betegápolási* költségekből a pozsonyi országos kórház, a bujakóros kórházak, az országos szemgyógyintézetek összes kiadásai, továbbá a köz- és magánkórházakban ápolt vagyontalan bujakóros és elmebeteg egyének gyógyköltségeit, valamint a szegény betegek gyógyszerköltségeit fedezik. A pozsonyi, valamint a bujakóros kórházak közvetlen a belügyminiszter felügyelete alatt állnak és gazdasági szükségleteiket árlejtés útján fedezik. A vállalkozók által érdembe hozott összegek részint az intézet házi pénztárából, részint pedig az állam pénztárából fizettetnek ki. A betegápolási költségtéritményekből származó bevételek a folyó kiadások fedezésére nem használhatók fel, hanem havonként abba az adóhivatalba szállítandók be, melyből a kórház házi pénztára javadalmazását kapja. 4. A *himlőoltási* költségek abból származnak, hogy az elöljáró, lelkész és megyei főorvos által igazolt minden sikeres oltásért az állam $10^1/_2$, újraoltásért 5 krajczárt fizet az orvosnak, úgy hogy csak a letartóztatott egyének kiskorú gyermekeinek ápolása terheli az államot. 5. *Járvány*-költségek czimén engedélyezett összegekből a járvanylepte községek és törvényhatóságok területére állami költségen járvány-orvosokat szoktak kirendelni. 6. A *trachoma* nevü ragályos szembetegség elfojtása czéljából a szükséghez képest utazó szem- és más orvosok díjazására, valamint külön kórházak fölállítására. 7. Országos *tébolyház* eddig három van: Budapesten a lipótmezei és az angyalföldi, s a harmadik Nagy-Szebenben. Ezek az intézetek havonként pénzszükségleti kimutatásokat terjesztenek föl, s ezek alapján látja el a belügyminiszter házi pénztáraikat a szükséges összegekkel. Utalványozási joggal 100 frtig az igazgató bir; felelős számvivők és számadók a gondnok és ellenőr, kik havonként okmányolt napló- és rovatszámadást, évenként pedig rendes könyvkivonatokat terjesztenek fel a belügyministeriumnak. Ezeken kivül más gyógyintézetekben is ápolnak elmebetegeket és költségeiket szintén innen fedezik. 8. A *vegyes* és előre nem látható közegészségügyi kiadások is szoktak előfordulni, melyek fedezéséről a költségvetésben külön rovat alatt kellett gondoskodni. 9. A *lelenczek* és törvénytelen ágyból született szegény gyermekek tápdijai az államkincstár által előlegkép a belügyi tárczától fedeztetnek. Az ezen a czimen kiszolgáltatott összegeket többnyire az osztrák lelenczházaknak fizetjük, honnan a magyarországi illetőségű gyermekekről időnként kimutatások érkeznek a belügyminiszterhez. A megvizsgált kimutatások alapján kifizetett összegeket, ha a tápláltak illetősége kipu-

hatolható, az illetékes községek, ellenkező esetben magok a lelencz-házak a kincstárnak visszafizetik.

Források: 1876: XIV., 1875: III., 1887: XXII. t.-cz. 1876-iki 51,661. és 1887. évi 40,180. szr. 1886: V. t.-cz. és 1869. R. T. 178. lapja.

212. §. Közbiztonsági kiadások és bevételek.

1895. rd. kiad. XV. fej. 8. cz. rovatok: 1. közbiztonsági alap 150,000 frt; 2. országos csendőrség és predeali nemzetközi vasuti állomáshoz kirendelt személyzet szükséglete 4.349,257 frt; 3. a székes fővárosi államrendőrség szükséglete 1.493,972 frt; 4. tolonczkiadások *a*) vidéki 41,000 frt, *b*) fővárosi 49,505 frt; 5. életmentési dijak 800 frt. — 1895. rd. bev. III. fej. 4. cz. rovatok: 1. országos csendőrségi téritmény 48,577 frt; 2. a székes fővárosi államrendőrség utáni téritmény 740,476 frt.

1. *A közbiztonsági „alap“* helytelen elnevezés alatt előforduló közbiztonsági kiadásokra szánt összeg a miniszterium illető osztályának gyakran kényes természetü czéljaira annak havi részletekben szolgáltatik ki. Kezelője a segédhivatali igazgató, mint kézi pénztáros.

2. *Az országos csendőrség* a közbiztonsági szolgálat teljesitésére rendelt, katonailag szervezett fegyveres testület. Katonai és fegyelmi, valamint személyi ügyekben a *honvédelmi miniszternek*, közbiztonsági szolgálat és gazdasági tekintetben a *belügyminiszternek* van alárendelve. Ez oka, hogy költségei a belügyi tárczában, s hogy a Horvát-Szlavonország autonom területén alkalmazottaké pedig az autonom kvtben nyernek kifejezést. Magyarország — ide nem értve tehát Horvát-Szlavonországot — *hat* csendőr-*kerületre* oszlik, ugyanennyi csendőr-parancsnoksággal, melyek élén egy-egy törzstiszt áll. Székhelyeik: Kolozsvár, Szeged, Budapest, Kassa, Pozsony, Székesfehérvár. Minden csendőrparancsnokság két vagy több szárnyra, s ezek mindegyike legalább is két szakaszra oszlik. Minden szakasz ismét több örsből áll. A szárny élén százados, a szakasz élén fő- vagy alhadnagy, az örsök élén őrmesterek és örsvezetők állanak. Minden kerületi parancsnok kerületének következő évi *költségelő-irányzatát* (elemi költségvetését) a folyó évi julius 1-ig a belügyminiszteriumhoz fölterjeszteni tartozik. A csendőrségre nézve eme adatokból szerkesztett állami költségvetés végrehajtása czéljából, minden csendőr-parancsnokság a neki alárendelt szárnyaktól havonként pénzszükségleti, vagyis: oly kimutatásokat kap, melyben azok következő havi tényleges szükségleteiket részletesen felsorolják. E kimutatások alapján azután a parancsnokságok és hasonló szükség-

leti kimutatásokat terjesztenek fel a belügyminiszteriumhoz, melyeket ez saját számtartósága által közigazgatásilag számfejtet s az így szükségesnek talált összeget minden kerületi és szárny-parancsnokságnak az ennek székhelyén lévő átalános állami pénztárnál utalványozza. Az utalványozott, valamint más egyéb átvett pénzek kezelésére minden csendőrparancsnokság *házi pénztárral* bir, melyet parancsnoksági pénztár néven a parancsnok (vagy helyettesének) elnöklete alatt ennek segédtisztje és a helyeli szárnyparancsnokból álló bizottság, mint felelős számadó kezel. A pénztári számvivő a segédtiszt, míg a pénzkezelés a másik bizottsági tagot illeti. Az úgynevezett kezelő helyesebben *számtartó bizottságban* és tisztben számtartósága is van minden parancsnokságnak, mely az előbb említett szükségleti kimutatás alapján engedélyezett hitelt és pénzt saját ú. n. utalványozási és pénzkészlet naplójában nyilvántartja, s a parancsnokságra és ennek házi pénztárára nézve a közigazgatási és pénztári számfejtést is teljesiti. A parancsnoksági pénztárnál előforduló vagyonváltozások, a parancsnokság kezelése alatt lévő különböző elszámolási ágazatok szerint két-két példányban vezetett külön naplókban lesznek elszámolva. Ezek az ágazatok: élelmezés és beszállásolás, ruházat és fölszerelés, tiszti butorpénz, s végül letétek. A *szárnyparancsnokságoknak* is voltak házi pénztáraik. Most azonban szükségleti kimutatásaik alapján a belügyminiszter a szárnyparancsnok kezéhez közvetlenül utalja ki az összegeket, melyekről ez egy ú. n. számvivő altiszt segélyével számol. Itt ezt a számtartótiszt előzetesen megvizsgálja, s a parancsnokság útján esetleg számadási észrevételeket ad ki, melyeket, ha a szárnyparancsnok által adott felvilágositások nem kielégitők: esetleg a mutatkozó rendetlenségek megszüntetése czéljából a honvédelmi miniszter fegyelmi közbelépése mellett is további elbirálás czéljából a belügyminiszterium számvevőségéhez terjeszti fel. Ez észrevételekkel együtt eredetiben havonként fölterjeszti úgy a szárny- mint a kerületi parancsnokság számadásait. Ezen kivül úgy a kerület mint a szárnyak számadásainak végeredményét egy részletes kimutatásba, ú. n. főszámlába foglalja, úgy hogy ez az egész kerületi gazdaságról havonként áttekintést nyujt. A számadási év végén pedig a szárnyak a kerületi parancsnokságnak, s ezek a belügyi számvevőségnek a fegyverzeti szerelvényekről és lőszerneműekről, valamint az iroda-, raktár-, fogház- és laktanyaberendezési tárgyakról leltári számadást is küldenek be. Az ezen a rovaton mutatkozó bevételek az öt év előtt kilépő csend-

öröktől, továbbá a fegyverzet és fölszerés után befolyó térítményekből, valamint a használhatlan lovak és egyéb tárgyak eladásából származnak.

3. A székes fővárosi magyar királyi állami *rendőrség* főkapitánya a rendőrségi költségekre nézve előirányzati tervezetét évenként április végéig terjeszti fel a belügyminiszteriumhoz. Év közben pedig minden hónap 15-éig a következő havi szükségletekről terjeszt fel oda szükségleti kimutatásokat, melyeknek alapján a *rendőrség házi pénztára* számára a szükséges összegeket a belügyminiszter az állampénztárnál utalványozza. A főkapitányságnak mint igazgató hatóságnak kebelében külön számvevőség nincs, hanem *házi pénztárában* a pénztárnokon és ellenőrön kivül még *könyvvezető* (?!) és pénztári tiszt is van alkalmazva. A pénzkezeléssel foglalkozó pénztárnok mellett az ellenőr, az ellenzárlat kezelésén kivül, főleg a számfejtésre és a főnapló vezetésére van hivatva. Vezeti tehát a számfejtő és ezzel összefüggő más segédkönyveket. A pénztári tiszt vezeti a számadási naplókat, számszerint tizenegyet. A könyvvezető azután végez minden egyebet: költségvetést szerkeszt, közigazgatásilag számfejt, előzetesen és utólagosan könyvel, könyvkivonatokat csinál stb. A számatadás okmányolt és a főkapitány által is láttamozott naplókkal részint havonként, részint negyed- és félévenként a belügyminiszteriumhoz történik. Ugyan ide még havonként utalványozási jegyzéket és lerovási kimutatást, sőt még összehasonlító (ú. n. hitelfelhasználási) kimutatást is küldenek!?

Az ezen rovaton mutatkozó bevétel főleg abból a járulékból áll, melylyel a székes főváros, valamint Ujpest és Rákospalota a kerületükön működő államrendőrség szükségleteinek fedezéséhez törvényesen járulnak. Ezen kivül még különféle rendőrségi díjak, rabkórházi költségtérítmény, kilépett rendőrök térítménye stb. czímen vannak bevételek.

4. Tolonczkiadások abból származnak, hogy mielőtt még valaki büntetendő cselekményt követett volna el, mintegy megvédendő a tőle távolabb álló társadalmat, őt az állam illetőségi helyére vezetteti. Az ilyen utaztatásnak költségei hatóságilag díjszabályzatban meg vannak állapítva s azokat a községek tartoznak előlegezni. Évnegyedenként azután a törvényhatóságok az azokról szóló számadásokat megtérítés czéljából a belügyminiszteriumhoz terjesztik föl.

5. Az életmentési díjakat a belügyminiszter esetről esetre utalványozza.

Források: a csendőrségre nézve annak nagyszámú és részletes utasítása; a rendőrségre 1881: XXI. t.-cz. és 1891-iki 72,477. B. M. sz. utasitások; 1885-iki 9389. B. M. sz. tolonczszabályzat; 1871-iki 20,177. B. M. sz. az életmentési díjakról.

213. §. Közjótékonysági kiadások.

1895. r. k. XVI. fej. 9. czím; rovatok: 1. a kolozsvári sz. Erzsébet aggháznak I. Ferencz ő Felsége alapítványa folytán kijáró 2000 mázsa só ára fejében 5802 frt; 2. a zárdák segélyezése betegek ápolásáért 4168 frt; 3. a budapesti gyermek-kórház segélyezésére 5000 frt; 4. a budapesti önkéntes tűzoltó-egylet segélyezésére 5000 frt; 5. a m. orsz. tűzoltó-szövetkezet segélyezésére, s a kiküldendő biztosok költségeinek fedezésére 2000 frt; 6. a budapesti első gyermekmenhely segélyezésére 3000 frt; 7. a budapesti önkéntes mentőegyesület segélyezésére 5000 frt; 8. a fehér-kereszt-egyesület segélyezésére 5000 frt; a budapesti szünidei gyermektelep-egyesület segélyezésére 500 frt.

A felsorolt összegeknek kiadása bővebb magyarázatra nem szorul; csak azt jegyezzük meg, hogy a segélyezett zárdák a budapesti és pozsonyi Erzsébet, továbbá a temesvári irgalmas zárda, s hogy a felsorolt összegeket az illető zárdák és egyesületek fölterjesztésére azok elöljáróságainak a belügyminiszter utalványozza ki

214. §. Átalános közigazgatási kiadások és bevételek.

1895. r. k. XV. fej. 9. cz. r.: 1. hivatalos lap költsége 7800 frt; 2. országos törvények és rendeletek tárának költségei 35,000 frt; 3. távirati kiadások 17,600 frt; 4. útlevelek kiállításával járó költségek 5660 frt; 5. előre nem látható költségek 6000 frt; 6. karhatalmi költségek 5000 frt; 7. országgyülési képviselők választása és a választók névjegyzékének kiigazítása alkalmából felmerülő költségekre 16,000 frt; 8. katonai előfogati díjpótlékokra szükséges költségek 8700 frt. — 1895. ren. bev. III. fej. 5. cz. rov.: 1. hivatalos lap jövedelme 76,600 frt; 2. orsz. törvények és rendeletek tárának jövedelme 71,560 frt; 3. útlevelek kiszolgáltatásáért járó díjakból 31,000 frt; 4. különféle bevételek 300 frt.

1. Úgy a Budapesti Közlöny czímű hivatalos lap, valamint az 2. Országos törvények és rendeletek tárának költségei és jövedelmei a szerkesztőkkel és kiadókkal időről időre kötött szerződések alapján utalványoztatnak ki és be. 3. A távirói kiadásokat a kereskedelmi tárcza előlegezi és évnegyedenként való leszámolás alapján a belügyminiszter utalványára a központi állampénztár készpénzben fizeti ki az országos posta- és táviró-pénztárnak. Ez is az egységes kvt. természetével ellenkező eljárás, mely megszüntetésre vár. Az állam terhére netán hibásan felszámított összegeket a számadások birálata alapján a táviratozóktól a belügyminiszterium utólagosan szedeti be. 4. Az útlevelek kiadásával járó nyomtatási és irodai költségekről a segédhivatalok igazgatója, a beigazolt szegényektől 25 kr.-jával, másoktól 3 frtjával befolyt díjakról pedig a belügyminiszteriumnak az

útlevél-ügyet kezelő osztálya havonként számol. 5. Az *előre nem látható költségek* és különféle bevételek rovata alatt a költségvetés többi rovatába nem tartozó összegek számoltatnak el. 6. A *karhatalmi* költségek az ezeket netalán okozott testületektől vagy felektől való behajtásig, a katonaságtól érkezett számlák alapján a hadsereg részére kiadott illetékszabályzat szerint utalványoztatnak. 7. Az *országgyűlési képviselők választása* és a választók névjegyzékének kiigazítása alkalmából felmerülő költségek fedeztetnek az államkincstárból. 8. A *katonai előfogati díjpótlékok* a katonai számlák alapján a hadsereg részére érvényes illetékszabályzat szerint évnegyedenként téríttetnek meg a katonai pénztáraknak.

Források: 1874: XXXIII. t.-cz.; 1877: VI. t.-cz.

XXXVI.

PÉNZÜGYMINISZTERIUM.

1895. rd. kiad. XVII. fej. 38. czime, átm. kiad. VI. fej. 9. czime, beruh. III. fej. 4. czime, rd. bev. IV. fej. 54. czime, átm. bev. I. fej. 6. czime.

215. §. Központi igazgatás.

1895. r. k. XVII. fej. 1. czim, rovatok: személyi járandóságok 775,032 frt, dologi kiadások 190,800 frt.

Központi igazgatás alatt maga a pénzügyminiszterium az irodai és a gazdasági segédhivatalokkal, valamint a pénzügyminiszteri számtartóságokkal értendő.

1. A *pénzügyminiszterium* a hatáskörébe tartozó ügyek csoportjaihoz képest, az elnöki osztályon kivül I—IX főosztályra, s ezek mindenike újból több, összesen 23 ügyosztályra van felosztva. Az elnöki osztály közvetetlen az államtitkár alatt tárgyalja, egyebek közt a miniszteriumi személyügyeket s a személyi és dologi kiadásokat. Az I. főosztály a pénztári-, hitel-, vasút- és közgazdaságügyi ügyekkel foglalkozik. Nevezetesen az első ügyosztály gondoskodik a pénzügyi tárcza összes *számtartási* ügyeinek vezényletéről; tárgyalja az ide vágó összes személyügyeket, utalványozza a miniszteri számtartóságok személyi és dologi kiadásait, s az alárendelt hatóságok számtartó személyzetének állandó illetményeit. A II. főosztály az alárendelt pénzügyi hatóságokat és kezelő hivatalokat, a III. az egyenes adókat, a IV. a jog- és bélyegilletékeket s díjakat, az V. a közvetett adókat, a VI. a határvámot, dohányt és lottót, a VII. a bányászatot és sójövedéket, a VIII. az államjószágokat és jogügyeket és végül a IX. főosztály az állandó katasztert, földadónyilvántartást és a horvát-szlavon ügyeket tárgyalja.

A pénzügyminiszteriumnak az irodát kezelő segédhivatalain kivül még külön *gazdászati hivatala* is van. Ez a főváros területén a pénzügyi tárcza körébe tartozó állami épületeknek és telkeknek

gondozásával van megbizva, s ezért államéplileti felügyelőség néven is szokott előfordulni. Továbbá a hivataloskodásnál szükséges irodai butorok, szolgálati szerek, eszközök, nyomtatványok stb. kezelése és az erről való számtartás is ennek a hivatalnak a feladata. Vezet tehát törzskönyvet, leltárt, nyilvántartó jegyzékeket, naplókat stb. Közvetlen a pénzügyminiszterium elnöki osztálya alatt áll és egészben mint számadó hivatal van szervezve. 2000 frt maximummal biró kézi pénztára is van, melyről esetről esetre a javadalmazás megújitásakor, évnegyedenként a pénzügyőrségi fölszerelésekről, félévenként a szoros számadás alá tartozó, valamint év végén az egyszerű nyomtatványokról a pénzügyminiszterium központi számvevőségének számol.

2. Számtartósága a pénzügyminiszteriumnak öt van: *a*) A központi, három osztálylyal. Ezek elsője a budget és közigazgatási; második a számfejtő, harmadik a forgalmi osztály; *b*) a hitelszámtartóságnak öt osztálya van, ú. m. földtehermentesités és regaleváltság, szőlődézsma- és maradvány-irtványföldváltsági járadék, vasút, s végül sorsjegy s egyéb kölcsönök osztályai; *c*) adó- és jövedéki számtartóság öt osztálylyal: államnyomda és állandó kataszter, határvám, egyenes adókra két osztály, s végül a bánya- és gazdászati osztály; *d*) fogyasztási adószámtartóságnak három és *e*) az illetékügyinek négy osztálya van, mely osztályok között csak a számtartóságok teendőiket az egész állam területét pénzügyigazgatóságok szerint felosztva végzik. A számtartóságok vezetése a főnökök kezében van. Az egésznek felügyeletével egy osztálytanácsos van megbizva.

Forrás: 1892. 1., 1890. 10., 1889. 9. és 11. P. K.

216. §. Pénzügyi közigazgatási biróság.

1895. ren. kia. XVI. fej. 2. cz. rov.: szem. járandóságok 775,032 frt; dologi kiadások 190,800 frt.

Ez mint legfőbb pénzügyi biróság, utolsó fokon itél ama felebbezések fölött, melyek a pénzügyi közigazgatási hatóságok által egyenes adó- és illetékügyekben hozott és a törvények értelmében, eme biróságnak itélete alá bocsátható határozatok ellen beadatnak.

Az elnök járandóságait a pénzügyminiszter, a birák és a többi személyzetét az elnök utalványozza. Az elnök a költségvetési tör-

vényben a pénzügyi közigazgatási biróság részére megállapított összeg erejéig utalványozási joggal bir. Jutalmat, segélyt vagy fizetési előleget az elnöknek és biráknak a pénzügyminiszter, a többi személyzetnek a biróság elnöke engedélyez. A biróság részére törvényhozásilag megállapitott költségvetés egyes rovatai alatt engedélyezett összegen túl menő kiadáshoz miniszteri engedély szükséges. A pénzügyi közigazgatási biróság részére a pénztári szolgálatot, s nevezetesen a biróság ügykörében előforduló letétek kezelését a központi állampénztár eszközli. Ennek folytán, ha a birói eljárás folyamában számtartási működés szüksége forog fenn: ezt rendszerint rövid úton intézett megkeresésre, a pénzügyminiszterium illető számtartósága teljesíti. A biróság költségvetési hitelének nyilvántartása, az ennek terhére kiadott utalványok ellenjegyzése, s átalában a számtartási előzetes és utólagos ellenőrzés teljesítése a pénzügyminiszterium központi számtartóságának képezi feladatát. A letétek nyilvántartását és ellenőrzését azonban: az adó- és jövedéki számtartóság végzi.

A biróság kisebb gazdászati szükségleteit a pénzügyminiszterium gazdászati hivatala szerzi be. Az elnöknek e czélból rendszerint rövid úton kiadott meghagyásait teljesiteni, s ennek költségeit saját kézi pénztárából fedezni tartozik.

Forrás: 1883: XLIII. és 1886: XI. t.-cz. 1883. 30. és 51. P. K. 1886. 6. P. K.

217. §. Pénzügyigazgatóságok, székes fővárosi kir. adófelügyelő, központi díj- és illetékszabási hivatal és számtartó osztályok.

1895. ren. kia. XVI. fej. 3. cz. rovatok: személyi járandóságok 2.366,161 frt; dologi kiadások 507,596 frt.

1. Majd minden vármegye területén van *pénzügyigazgatóság*. Ez a hozzá utalt egy vagy több törvényhatóság területén mint igazgató hatóság, a pénzügyi közigazgatás majd minden ágára kiterjedőleg működik. Az utóbbiak közül kivételt jóformán csak a lottó, az állami ingatlan vagyon és dohánytermelés, valamint a műszaki ismereteket igénylő ügyek képeznek. Bir kisebb körű kinevezési és nyugdíjazási, valamint fegyelmi hatáskörrel is. Közvetlen a pénzügyminiszternek van alárendelve, de működését a főispán (főpolgármester) is ellenőrzi. Ebből a czélból a főispán (főpolgármester) úgy a pénzügyigazgatóságnál, mint az ennek alá-

rendelt hivataloknál vizsgálatokat tarthat, felvilágositásokat követelhet, s ha netán tett észrevételei eredménytelenek lennének, a pénzügyminiszterhez fordulhat. A főispâni állás üresedése esetében az ellenőrzési jog, a vizsgálat tarthatás kivételével az alispánt illeti meg. A pénzügyigazgató vagy helyettese a működési köréhez tartozó törvényhatóság közigazgatási bizottságának tagja, s a pénzügyigazgatóság ügyköréhez tartozó összes ügyekben előadója is. Különben a pénzügyigazgatóságok feladataikat részint saját hatáskörükben, részint a közigazgatósági bizottságok ellenőrzésére és ennek, valamint a közigazgatási biróságnak felülbirálása, avagy végre a pénzügyminiszteriumnak felülbirálása és jóváhagyása mellett végzik. A törvényhatóságok és községek tisztviselői működési körükben őket támogatni s kiadott irataiknak megfelelni tartoznak. Ha azonban ezek ellen alapos kifogásuk van, az alispán útján 24 óra alatt a főispánnál kereshetnek orvoslást. A pénzügyigazgatóságok alá mint kezelő hivatalok vannak rendelve a m. k. adó- és vámhivatalok (kivéve a budapesti fővámhivatalt), bélyeg- és dohányárú-raktárak, valamint a pénzügyőrség és kataszteri térkép-tárak.

A székes főváros számára külön felállitott pénzügyigazgatóság hatásköre az egyenes adókra nem terjed ki. Ellenben a zágrábi pénzügyigazgatóság, a horvát-szlavon autonom területen működő többi pénzügyigazgatósággal szemben felügyeleti joggal bir. Az utóbbiak a pénzügyminiszteriummal legtöbbször az előbbinek közvetitésével érintkeznek. Minden igazgatóság élén a király által kinevezett igazgató áll, ki alatt ennek helyetteséből, pénzügyi titkárok, segédtitkárok stb.-ből álló fogalmazó személyzet, továbbá földadónyilvántartási biztosok, állami végrehajtók és irodaszemélyzet, valamint a külön osztályt képező számtartóság (számvevőség) működnek.

2. A székes főváros területén az egyenes adók állami közigazgatását külön e czélra rendelt *adófelügyelő* és segédszemélyzete végzi, kinek különben saját hatáskörében való működése, valamint hivatalának szervezete azonos a pénzügyigazgatóságok előbb ismertetett működésével és szervezetével. A székes főváros közigazgatási bizottságában az adófelügyelő és pénzügyigazgató közül a kinevezés időbeli elsőbbsége szerint az egyik mint rendes tag, a másik mint ennek helyettese működik. Előadókul oda az alárendelt tisztviselők is elküldhetők. Külön adófelügyelői helyettes alatt áll a behajtási osztály, mely a székes főváros területén lakó adózók által közvetlenül le-

rovandó illetékeknek és díjaknak, valamint ezek által a vidéken lerovandó mindenféle kincstári tartozások behajtásáról gondoskodik. A székes főváros I—III. kerületében szintén külön adófelügyelői helyettes működik, ki a főváros budai részeiben jelentékeny megszorítások és kivételekkel az adófelügyelő jogait gyakorolja.

3. A közvetlenül vagyis készpénzben lerovandó illetékeket a székes főváros területén kivül első sorban a m. kir. adóhivatalok szabják ki. És pedig vagy saját hatáskörükben önállóan, vagy pedig a pénzügyigazgatóság részéről kirendelt tisztviselő által történő előleges fölülvizsgálás és jóváhagyás mellett. A székes főváros területére azonban *központi díj- és illetékszabási* hivatal van. Ez rendes illetékességi körében nemcsak a főváros területén az illetékeket, az egész országban pedig a díjakat is kiszabja, hanem mindezeknek nyilvántartása, biztosítása, beszedése és elszámolása iránt is intézkedik. Sőt ú. n. kivételes illetékesség czimén még más illetékügyekre és átruházott hatáskörben bizonyos hatósági teendők önálló végzésére fel van jogosítva. A hivatal a tanácsos főnökön kivül fogalmazó, számtartó (számvevő) és irodakezelő személyzetből áll, s közvetlenül a székes fővárosi pénzügyigazgatóságnak van alárendelve.

4. Számtartó osztálya, helyesebben számtartósága mind a három most tárgyalt pénzügyi hatóságnak van. Különbséget kell azonban köztük tenni.

a) A pénzügyi igazgatóságok számtartóságainak helyzete átalában azonos a végrehajtó hatóságok számtartóságáéval, vagyis az igazgatóságok gazdálkodásában gyakorolják a számtartás valamennyi fokozatát, úgy a mint ez az általános részben tárgyalva van. Mégis *minden* igazgatósági számtartóság a birálatot és a könyvelést s az ebből kifolyó további fokozatait a számtartásnak *gyakorolja csak* nevezetesen: a saját és a hatósága, az adóhivatalok és a pénzügyőrség költségeiről, továbbá az italmérési és a bélyegjövedékről, jogilletékekről és díjakról (részben tételenként, részben sommásan), dohány és sóeladásról, állami épületekről, ú. m. különféle bevételekről és kiadásokról, a pénzügyőri nyugdíjakról, a rendelkezés alá jutott tisztviselők illetményeiről s az átmeneti kiadásokról, s végül a jövedéki birságokról, pénzügyőri letéteményekről és a kerületi gazdászati hivatal számadásairól. Az egyenes adót, az állandó kataszter költségeit s az út-, híd- és révvámjövedéket egyátalában csak a horvát, az állami jószágokat és a perköltségeket pedig csak az erre

külön utasított igazgatósági számtartóságok bírálják és könyvelik. A mely gazdálkodási ág pénzszámadását az igazgatóság számtartósága tárgyalja: annak az ágnak anyagszámadása is oda tartozik.

b) A fővárosi adófelügyelő mellé és alá rendelt számtartóság helyzete is megfelel az átalános részben előadottaknak. Nevezetesen: a saját és a hatósága, valamint a területén előforduló adókivetés és behajtás költségeiről, a számtartás minden fokozatát gyakorolja. További működése azután az itt nagymérvű közigazgatási számfejtésben, s az ezzel összefüggő sok és különféle jegyzéknek, kimutatásnak, összesítésnek, nyilvántartásnak, törzskönyvnek, számfejtőkönyvnek stb. stb. nevezett statisztikai értékű számtartási iratoknak megvizsgálásában, szerkesztésében és vezetésében nyilvánul. Úgy hogy működésének súlya ezekben, s átalában az előzetes számtartási fokozatok gyakorlásában áll.

c) A központi díj- és illetékszabó hivatal számtartósága részben a székes fővárosi pénzügyi igazgatóság számtartóságának képezi kiegészítő részét, részben pedig önállóan működik. Előbbi minőségében a saját és a hatósága költségeire gyakorolja a számtartás minden fokozatát. Utóbbi minőségében pedig végzi vagy sommásan vagy tételenként ugyanezt a bélyegjövedék, a díjak és jogilletékekre nézve. Végez pedig főleg nagymérvű közigazgatási számfejtést, mely sorkönyv, jegyzék, kivonat, kimutatás, részletezés, összesítés, bevallás, táblázat stb. stb. név alatt, meghatározott alakú és különféle nagyszámú, statisztikai értékű számtartási iratnak megvizsgálásán, szerkesztésén, esetleg vezetésén alapszik.

Források: 1881. 24. P. K.; 1883: XLIV. t.-cz.; 1883. 13. P. K.; 1884. 11. P. K.; 1889: XXVIII. t.-cz.; 1889. 19., 21., 22., 23., 25., 26., 29., 32., 36. P. K.; 1889. évi 54., 109. pümszr.; 1891. 2. P. K.; 1893. 18., 31. P. K.; 1894. 17. P. K.

218. §. Földadónyilvántartási felügyelők, helyszinelési felügyelőségek és a kolozsvári kataszteri igazgatóság.

1895. ren. kia. XVII. fej. 4. czim, rov.: személyi járandóságok 189,387 frt, dologi kiadások 39,466 frt.

A földadó nyilvántartása nem egyéb, mint a földbirtokos személyében vagy az adó tárgyában, vagy ennek adóközség szerinti beosztásában bekövetkezett változásnak, a földadó-munkálatokban oly módon való följegyzése és keresztülvitele, hogy az adót mindenkor

a tényleges birtokostól és a valóságban létező adótárgy után lehessen követelni. Czélja tehát, hogy a szükséges rend az adó kivetésében és beszerzésében szakadatlanul fentartassék. Erre a nyilvántartásra kis- és nagyközségekben a községi jegyzők, városokban a városi adóhivatalok vagy külön nyilvántartók vannak hivatva. A nyilvántartás *ellenőrzése* és *megvizsgálása* az előbbi szakasz szerint a pénzügyi igazgatóságoknál működő nyilvántartási biztosok feladata. Az egészet *felülvizsgálják* a nyilvántartási felügyelők, kik közvetlenül a pénzügyminiszter alá vannak rendelve.

Vannak ezeken kivül szintén közvetlenül a pénzügyminiszter alatt álló *helyszinelési felügyelőségek*, melyek a felügyelőn, mint vezetőn kivül megfelelő számú helyszinelő becslőbiztosokból állnak, s a részletes kataszteri fölmérés haladásával járó új munkálatoknak becslési adatokkal való kiegészítése czéljából működnek, hogy így ezen adatok segélyével az adó alapjául szolgáló tiszta jövedelem meghatározható legyen.

Az erdélyi részek és Szilágymegye területére Kolozsvárt egy *kataszteri igazgatóság* működik oly czélból, hogy az ott folyó tagosítások és birtokrendezések miatt átalakítandó kataszteri munkálatokat felülvizsgálja és az adókivetés czéljára kidolgozza. Személyzete igazgatóból, felügyelőből, számtisztből és megfelelő számú becslőbiztosból áll.

Források: 1880: XLV. t.-cz.; 1885: XXII. t.-cz.; 1885. 32. P. K.; 1886., 15. P. K.; 1888. 89. és 15. P. K.; 1891. 1. P. K.; 1892. 8. és 13. P. K.; 1893. 8. P. K.

219. §. Állampénztárak.

1895. ren. kia. XVII. fej. 5. czím, rovatok: személyi járandóságok 122,465 frt, dologi kiadások 13,400 frt.

A magyar állam egész területén szervezett különféle hivatású és nevű magyar királyi pénztárakat is átalában állami pénztáraknak mondjuk: ellentétben azzal a három pénztárral, melyet egyenesen állampénztárnak neveznek. Ilyenek: a központi, a budapesti és a zágrábi állampénztárak.

A székes fővárosban mint a magyar állam kormányának székhelyén (nevezetesen a várban) szervezett *központi állampénztár* a magyar királyi miniszteriumok utalványainak foganatosító közege és fegyelmileg közvetetlen a magyar királyi pénzügyminiszteriumnak

van alárendelve. *Két osztályban* végzi teendőit: a készpénz- és a hitelosztályban. A *késspénz-osztály* ügyköréhez tartoznak: *a*) mindazok a számadási ágazatok, melyek az államköltségvetési törvényben kifejezést nyernek, a magyar államkölcsönök kivételével; *b*) az állampénztárak közötti összes pénzforgalom; *c*) a bizományos kezelés az osztrák államadósságra vonatkozólag. A *hitelosztály* ügyköréhez tartoznak: *a*) az összes magyar állósitott és függő államadósságok; *b*) valamennyi alapitványi és országos alap s végül *c*) a letétek kezelése. Az egész központi állampénztári hivatal élén egy igazgató és mindegyik osztály élén egy osztályvezető és egy ellenőr áll. Az igazgató önmagában mintegy az igazgató hatóságot gyakorolja a pénztár mint foganatositó hivatal fölött. Ezért csak a tartalékvagyis: a főpénzszekrények egy-egy ellenzárát kezeli. Pénzkezeléssel tehát nem foglalkozván, nem is felelős számadó, hanem mindkét osztályban naponként személyes meggyőződés és heti, esetleg többszöri pénztárvizsgálat által a rendre, pontosságra felügyel. Képviseli a pénztárt felek és hatóságok irányában s vezeti annak személyzeti és administrativ ügyeit az alább megjelölt módozatok szerint. Az osztályvezetők és ellenőrök az egyes osztályok teendőit mint felelős számadó főtisztek végzik, kik mellett pénzkezelők, pénztári segédek és tisztek vannak alkalmazva. A pénzkezelők a kézi pénztár szekrényeinek kezelésére vannak hivatva. A pénztári segédek a pénztári számvitelre ügyelnek. A tisztek az állampénztár két osztályába a hivataloskodás követelményeinek megfelelőleg osztatnak be. Mindegyik osztály a saját ügyköréből folyó levelezést és nyugtatványozást felek és pénztárak irányában, az osztályvezető főtisztek felügyelete mellett önállóan végzi; a fölterjesztéseket ellenben mindenkor az igazgató és az osztályvezető írja alá. Az államadóssági kötvények bármely nemét az igazgató tartozik aláirni. A pénztár személyzetének kinevezésére, nyugdijazására, felfüggesztésére vagy elbocsátására vonatkozó előterjesztések, (a két osztályvezető személyes ügyeit ide nem értve), mindenkor az igazgató és a két osztályvezető egyetértésével és ezek aláirásával terjesztendők föl. Az iktatói, kiadói és irattári teendők az egész pénztárra nézve együtt vannak, az iktató azonban akként vezetendő, hogy az iktatványszámnak számlálója a pénztár átalános, a nevezője ellenben az osztályok ügyszámát jelölje meg.

A *budapesti állampénztárnak* szintén *két osztálya* van, ú. m. az állami és a letéti pénztár. Az egész fölött azonban mint főtisztek:

egy pénztárnok és egy ellenőr állanak, kik mellé egy pénztári segéd, több pénzkezelő és pénztártiszt van alkalmazva. A letétpénztár kezelésével és ellenőrzésével megbizott pénzkezelőt és pénztártisztet a pénztár főtisztjeinek meghallgatása alapján a székes fővárosi m. kir. pénzügyigazgató jelöli ki. Ez a két tisztviselő a birói letéteket a készpénz kivételével önállóan és saját felelősségére kezeli és számolja el. Ők végzik önállóan az erre vonatkozó levelezéseket is. A számadásokon is ők szerepelnek mint felelős számadók. A főtisztek azokat csak láttamozzák, s a heti pénztárvizsgálat alkalmával is csak kémpróba által győződnek meg azok helyességéről. Egyebekben ez az állampénztár az átalános szabályoknak megfelelőleg jár el.

A *zágrábi állampénztár* a budapesti állampénztárnál kisebb forgalommal és személyzettel az átalános részben előadottak szerint jár el.

Források: a központi állampénztár szolgálatára vonatkozó pénztári utasítások és szabályrendeletek. Vörös József, 1873. A budapesti állampénztár házi utasitása szám nélkül 1883. deczemberből.

220. §. Adóhivatalok.

1895. ren. kia. XVII. fej. 6. czim, rovatok: személyi járandóságok 1.607,994 frt, dologi kiadások 211,070 frt.

Az átalános részben ismertetett átalános pénztárak tömegét a m. kir. adóhivatalok alkotják. Ezek kezelése mindazokra az állam tulajdonát képező, vagy csak az államra bizott pénzekre és egyéb pénztárképes tárgyakra kiterjed, melyek nem valamely különös avagy házi pénztárhoz tartoznak. Az adóhivatalok tehát, nem mint nevükből következtethető volna, csak mindenféle adók bevételével, s ezek költségeivel, hanem ezeken kivül foglalkoznak letétekkel, hitelügyekkel, dijakkal, jogilletékkel, bélyeggel, a dohány- és az italmérési jövedékekkel, birságkönyvekkel stb. És a mit feledni nem szabad: nemcsak a pénzügyi, hanem minden tárczának utalványai teljesitésére is hivatva vannak épen úgy mint az állampénztárak. Épen ezért kicsinyes elnevezésük, a feladatukat egyedül kifejező állampénztár elnevezésre vár. Meg kell különben még jegyeznünk, hogy az adóhivatalok kezelése igen gyakran nem csak pénztári, hanem raktári is; mert a mely adóhivatal vidékén, a raktárilag kezelendő állami vagyon számára, bármely okból külön hivatal fel nem állitható, ott az adóhivatal mint raktári hivatal is működik.

Az adóhivatalok úgy szolgálati mint személyi és fegyelmi tekintetben közvetetlenül a m. kir. p. ü. igazgatóságoknak vannak alárendelve. Tiszti személyzetét a pénztárnok és ellenőr főtiszteken kivül, adóhivatali segédek, tisztek és gyakornokok képezik.

Források: 1893. 13. P. K. és az adóhivatalok szolgálatára vonatkozó utasitások és szabályrendeletek 1893-iki gyüjteményének 11. füzete.

221. §. Pénzügyőrség.

1895. ren. kia. XVII. fej. 7. czim, rov.: személyi járandóságok 2.285,268 frt, dologi kiadások 737,244 frt.

Ennek az ezelőtt pénzügyi, vám- és adóőrségnek nevezett fegyveres és egyenruházott testületnek rendeltetése: *a*) megakadályozni a csempészetet, s a pénzügyi törvények és szabályok áthágásait; *b*) fölfedezni e törvények és szabályok áthágóit, valamint a végrehajtó pánzügyi hivatalok és közegek törvény- vagy szabályellenes eljárását; *c*) a pénzügyi hivatalokat és közegeket hivatalos eljárásaikban támogatni; *d*) a törvény által meghatározott esetekben, az illetékes hatóság előleges felszólitása folytán, a közbiztonsági intézkedések végrehajtására, saját kerületén belől segédkezet nyujtani. A pénzügyőrség legénységi létszáma legalsóbb fokozatában szakaszokra oszlik, melyek több vigyázóból esetleg fővigyázóból, élükön egy fővigyázóval vagy szemlészszel állanak. Több szakasz egy biztosi kerületet képez, s minden pénzügyigazgatóság területe több ily kerületre oszlik. A biztosok tisztviselők, s első- és másodosztályúakra szakadnak. Vannak főbiztosok is. Az utóbbiak a nagyobb pénzügyigazgatóságok kebelében a pénzügyőrségi ügyek előadói, s a saját esetleg még más igazgatóság területén is a pénzügyőrség felügyelői. Az első osztályú biztosok az igazgatóságok székhelyén lévő kerületeket vezetik s az igazgatóság egész területén a pénzügyőrség felügyelői. Ezen kivül vannak még tisztán felülvizsgálói hatáskörrel biró ilyen biztosok is. A pénzügyminiszterium kebelében vannak a központi felügyelők.

A pénzügyőrség kiadásait és bevételeit rendszerint a pénzügyigazgatóságok az adóhivataloknál utalványozzák, melyet azok a pénzügyőrségi tárcza-alnaplóban számolnak el. Ide jönnek félhavi végösszegeikkel a pénzügyőrségi legénységnek zsoldjáról szerkesztett

jegyzékek is. A pénzügyőrség előzetes és utólagos számvitele különben a pénzügyigazgatósági számtartóságok ügykörébe tartozik.

Források: a magy. kir. pénzügyőrség szervezetéről és szolgálatáról szóló szabályok a pénzügyi törvények és szabályok 1881-iki XX-ik füzetében. 1884. 18. P. K.; 1885. 26. P. K.; 1888. 11. P. K.; 1889. 24. P. K.; 1890. 1. és 33. P. K.; 1893. 26. P. K.

222. §. Jogügyigazgatóságok.

1895. ren. kia. XVII. fej. 8. czim, rov.: szem. jár. 96,932 frt, dol. kiad. 4274 frt.

Két jogügyigazgatóság van a magyar állam területén: egy Budapesten és egy Zágrábban. Szolgálati rendeltetésük: *a)* A kincstár jogi képviselete és az államvagyont bármely tárcza keretében érdeklő perek vitele. Kivételt képeznek a következő szakaszban tárgyalt kincstári ügyészségekre bizott, valamint azok a perek, melyek vitele külön más közegekre lett bizva. *b)* Az államvagyont érdeklő ügyekben jogi véleményadás, valamint az ide vágó jogügyletek és okmányok létesítésénél való közreműködés, ha erre az illető állami hatóságok stb. felszólítják. *c)* A kincstári ügyészségek működésének ellenőrzése, a hiányok orvoslása és általában a jogképviselet körében, a törvények, rendeletek és jogelvek egységes és egyöntetű alkalmazásának érvényre juttatása. Mindkét igazgatóság közvetlen a pénzügyminiszterium alatt áll és személyzetük: miniszteri tanácsosból illetőleg jogügyi tanácsosból, mint igazgatóból, továbbá Budapesten miniszteri osztálytanácsosból mint aligazgatóból, továbbá jogügyi főtanácsosokból, tanácsosokból, s mindkét helyt kincstári ügyészekből, fogalmazókból és segédekből stb. áll. Van irodát kezelő segédhivataluk is.

A *budapesti* igazgatóságnál *kézi pénztár* és *számvevő osztály* is van. A *kézi* pénztárba az irodaigazgató a budapesti állampénztárból, a jogügyigazgatóság utalványára számadás mellett kap 600 forintot, melyet a kisebb költségek fedezhetése céljából kezel. A költségek a jogügyigazgató vagy helyettese által kifizetési záradékkal ellátott és az igazgatósági számvevő osztály által számfejtett nyugtákra fizettetnek. Az átalány felhasználása után az arról vezetett számadást új előleg utalványozása céljából az igazgatóságnak be kell mutatni. Ezen átalányon kivül azonban a budapesti jogügyigazgatóságot úgy tárczahitel, mint bármely más néven megillető mindenféle pénzt és értéket a budapesti *állampénztár* kezel. Ez veszi át az igazgatóság-

hoz postán érkezett értékes leveleket is, s az összegek letétbe helyezését az igazgatóságnak bejelenti. E jelentés följegyzés (előzetes könyvelés) czéljából a számvevő osztályhoz és innen további intézkedés czéljából az igazgatóság illető ügyosztályához jut. A jogügyigazgatóság a neve alatt ily módon kezelt pénzekre nézve utalványozási joggal bir, mely jogát rövid úton (r. ú.) magán az illető ügyiraton az által gyakorolja, hogy úgy a számvevő osztályt, mint a kezelő állampénztárt megfelelő eljárásra utasítja. A *számvevő osztály* a jogügyigazgatóság rendelkezése alatt álló tárczahitel, továbbá a perköltség, letét, stb. néven a részére kezelt összegekre nézve az egész előzetes és utólagos számvitelt gyakorolja. A pénzügyminiszterium központi számvevősége azonban évenként a számosztály ügyköréhez tartozó összes naplók- és számadásokból kémpróbakép néhányat bekiván és ezeket felülvizsgálni tartozik.

A *zágrábi* jogügyigazgatóságnál is ugyanez eljárást követik, csak hogy ott a pénztári teendőket a zágrábi állampénztár, a számvitelieket pedig a zágrábi királyi pénzügyigazgatóság teljesíti.

Források: 1883. 50. P. K.; 1885. 7. P. K.; 1887. 10. P. K.; 1892. 26. P. K.

223. §. Kincstári ügyészségek.

1895. ren. kia. XVII. fej. 9. czim, rov.: szem. járand. 63,857 frt, dol. kiad. 7460 frt.

Ezek az ügyészségek az ország különböző vidékein lévő m. k. kincstári uradalmakat érdeklő *jogügyeket* vannak hivatva ellátni, vonatkozzanak ezek a jogügyek a mezőgazdaságra avagy az erdészetre és bányászatra. Közvetlen elöljáró hatóságuk a m. k. kincstári jogügyigazgatóság, mely fölöttük a fegyelmi hatalmat első sorban gyakorolja, s müködésüket átalában ellenőrizni tartozik. Az ellátásukra bizott jogügyekben különben önállóan járnak el, de utasításokat kérhetnek. Személyzetük az ügyészen, mint hivatalfőnökön kivül: alügyészekből és irnokokból áll.

A *számtartási* teendőket úgy az ügyészségek költségvetési hitelére, valamint a perköltségekre nézve az illető *jószágigazgatósági*, számtartóságok végzik. Az ügyészségek pedig tartoznak a perköltségek nyilvántartására vonatkozó ügyiratokat, birói végzéseket, itéleteket, stb. a jószágigazgatóság útján ennek számtartóságával közölni. Az *utalványozási jogot* részint a *jogügyigazgatóság*, részint ennek vagy az ügyészségnek megkeresésére a *jószágigazgatóság*

gyakorolja. Az úti költségek bármely gazdasági ág érdekében jöttek létre, a költségvetésben előirányzott perköltségekből az ellenfél által megtéritendő előlegkép fedeztetnek. De ha az ellenfél terhére azok elő nem irhatók: az illető gazdasági ág terhére esnek. Az úti számlákat a jószágigazgatósági számvevő osztály vizsgálja meg, s az igazgatóság határoz fölöttük. Még költségvetési előirányzataikat is a jószágigazgatóságok állítják össze, de azután nyilatkozhatás és a jogügyigazgatósághoz leendő fölterjesztés céljából átteszik az ügyészségekhez. Az előirányzatokba vagy csak a tavalyi, vagy pedig ezeknél kisebb összegek vehetők fel. Eltérésekre vagy a jogügy- vagy a jószágigazgatóság útján kell a pénzügyminisztertől külön engedélyt kérni.

Források: az előbbi szakaszban idézettek.

224. §. Pénzügyi törvényszékek Horvát-Szlavonországban.

1895. ren. kia. XVI. fej. 10. czim: 6095 frt.

Mindazok a cselekmények és mulasztások, melyeket az egyenes és közvetett adókra, valamint az állami egyedárúságokra és illetékekre, az állam számára kizárólagosan fentartott jogokra, nemkülönben bizonyos tárgyaknak az államterület és a külföld vagy a vámkerületek és vámkülzetek közötti forgalomba való be-, át- és kivitelére irányuló törvények és rendeletek ellenére *szándékosan* elkövetnek: *jövedéki kihágásokat* képeznek, s fölfedeztetésük esetében az azokat tárgyazó különleges törvények és rendeletekben megállapitott büntetést vonják magok után. E kihágások fölött való határozathozatalra, illetőleg azok megbüntetésére vannak hivatva a *pénzügyi törvényszékek*. Ezek hatáskörét *Magyarországon* azok az elsőfolyamodású *kir. törvényszékek* gyakorolják, melyeknek székhelye és e kihágások tekintetében területe is a kir. pénzügyigazgatóságok székhelyével és területével azonos. A kir. törvényszékek mint jövedéki pénzügyi biróságok fölé felebbezési és utolsó forumként a budapesti kir. itélő tábla jelöltetett ki.

Külön egy első- és egy másodfolyamodású, tisztán csak a jövedéki kihágások tárgyalására hivatott pénzügyi törvényszék Horvát-Szlavonországok területére Zágrábban van. Mindkettőnek elnökét a zágrábi magasabb rangú pénzügyi tisztviselők köréből a pénzügyminiszter, tagjait pedig az ottani kir. törvényszék, illetőleg (a másod folyamodású birósághoz) a báni tábla, (mely ott a m. k. tábláknak

felel meg), tagjai közül a horvát-szlavon igazságügyi önkormányzat alapján a bán nevezi ki. Illetményeiket, mely fejenként 2—300 frt átalányból mint tiszteletdíjból áll, a pénzügyminiszter a zágrábi állampénztárnál utalványozza; ez pedig azokat megfelelő tárczaalnaplóban számolja el.

Források: 1871 : LXVI. és 1872 : XXXVIII. t.-cz.; 1893. 22. P. K.

225. §. Országos kataszteri fölmérés.

(*Állandó kataszter.*)

1895. ren. kia. XVII. fej. 11. czím: szem. jár. és dol. kiad. 609,100 frt és rend. bev. IV. fej. és különféle bevételek 18,000 frt.

Ez alatt az ország területének gazdasági irányú átalános és részletes fölvételét, fölmérését és nyilvántartását értjük. Czélja az, hogy tudományos elvek alapján az adóköteles és adómentes föld térfogatát a tényleges birtokállapot és egyes községek terjedelme szerint, kis mértékű térképeken pontosan tüntesse elő. E czél elérésével egyszersmind tartalomdús anyagot szolgáltat különböző irányú tudományos kutatások számára is. A fölmérés igazgatója mint miniszteri (esetleg osztály) tanácsos megfelelő műszaki személyzettel állandóan a pénzügyminiszteriumban van alkalmazva, melynek nevében a költségvetésileg engedélyezett összegekre az utalványozási jogot gyakorolja. Alája vannak rendelve a központban elhelyezett *háromszögméreti számító* hivatal és az ország különböző vidékein *fölmérő és helyszinelő felügyelőségek*, melyeknek személyzete a főnökökön kivül különféle fokozatú mérnökökből áll. A térképtárak is műszaki szempontból ide tartoznak, de fegyelmileg első sorban a pénzügyigazgatóságoknak vannak alárendelve. Számtartását az egésznek a pénzügyminiszterium adó- és jövedéki számtartósága végzi. A bevételek, főleg a fölmérési munkálatok másolatáért, a megrendelő felektől beszedett dijakból és más apróságokból származnak.

Források: 1870., 387. és 11,232., továbbá 1872. 13,541. pümszr.; 1874. 19. és 1891. 1. P. K.

226. §. Bányászati és erdészeti akadémia Selmeczbányán és bányásziskolák.

1895. rend. kiad. XVII. fej. 12. czím, rov.: személyi járandóságok 94,476 frt, dologi és üzleti kiadások 48,040 frt. Rendes bev. IV. fej. 54. czíméből 3482 frt.

A bányászati és erdészeti felsőbb oktatásnak hazánkban és külföldön ez a hires intézete, mint neve is mutatja, két tanfolyam-

mal bir: a bányászatival és erdészetivel. Az akadémia egészben ugyan a pénzügyminiszterium alá van rendelve, de az akadémia kvtének az erdészeti tanfolyamot illető része fölött a földmivelésügyi miniszterium rendelkezik; mert az erdészet, mint kormányzati ügy, egyátalában ennek a miniszteriumnak a tárczájába tartozik.

Az akadémia ügyeinek vezetésére és elintézésére, s így a részletesen meghatározott utalványozási jog gyakorlatára is, az akadémia tanácsa által a rendes tanárok közül három évre választott igazgató és a tanács van hivatva. Van titkár is, ki az akadémia számtartásának előzetes fokozatait lehetőleg gyakorolja és az akadémia irodáját is vezeti. A pénztári kezelés a selmeczi m. k. bányaigazgatósági főpénztárra van bizva, mely ezért akadémiai tárcza-, letét- stb. naplót vezet. Az ellenőrzés azonban, s így főleg az utólagos számtartás a helybeli bányaigazgatósági számosztályra van bizva. Ez vezeti az akadémia tárczakönyvét is, még pedig külön-külön a bányászatra és az erdészetre.

Forrás: 1873. október 19-iki utasítás.

227. §. Egyenes adók és földtehermentesítési pótlékok.

1895. rend. kiad. XVII. fej. 13. czím, rovatai: *a)* kezelési, kivetési és beszedési költségek 632,243 frt; *b)* a hadmentességi díjról szóló 1880. évi XXVII. t.-cz. 6. §-a értelmében a külön alap javára forditandó 851,387 frt; *c)* a horvát-szlavon földtehermentesítési adósság évi törlesztési kamat és kezelési szükséglete 361,757 frt. — 1895. rend. bev. IV. fej. 1—14. cz. és pedig: 1. földadó 84.306,000, 2. házadó 10.960,000, 3. keresetadó 20.060,000, 4. nyilvános számadásra kötelezett vállalatok és egyletek adója 2.712,600, 5. bányaadó 100,000, 6. tőkekamat és járadékadó 4.285,400, 7. vasuti és gőzhajózási szállítás használata utáni adó 5.760,000, 8. nyereményadó 200,000, 9. vadászati és fegyveradó 450,000, 10. hadmentességi díj 2.400,000, 11. általános jövedelmi pótadó 16.200,000, 12. késedelmi kamat 1,336,000, 13. adóbehajtási illeték 150,000, 14. adóbehajtási költségtérítmény 100,000 frt.

Előbb 1—14-ig foglalkozunk külön a *bevételekkel*, azután *A—C*-ig külön a *kiadásokkal*, s végül mindkettővel.

1. Földadó alatt azt az adót kell érteni, melyet minden gazdaságilag használható földterület után, ennek tiszta jövedelme szerint a tényleges birtokos fizet. Ebből a czélból fölmérték úgy az egész ország területének, mint az ezen területen lévő egyes földrészletek-nek, parczelláknak nagyságát és becslés alapján meghatározták a föld minőségét, használása módját s a gazdálkodási költségeket. Mind ez a tiszta jövedelem kiszámitásával és az idő folytán elő-

forduló változások nyilvántartásával együtt az ú. n. földadómunkálatban, kataszterben van összefoglalva. Évről évre a tiszta jövedelemnek 17·1%-át mint földadót és 8·4%-ot mint földtehermentesitési pótlékot, összesen 25·5%-ot községenként az ú. n. földadó sommázatban a pénzügyigazgatóság, Budapesten az adófelügyelő veti ki. Az így sommásan megállapitott adónak azután az adóköteles parczellákra és birtokosokra való felosztását, vagyis az egyéni kivetést a községi tisztviselők végzik. Ezt a — helyesebben még csak — kiszámitást a pénzügyigazgatóság közigazgatásilag számfejtetvén, kellő kiigazitás és helybenhagyás után kiadja végrehajtás czéljából a községi közegeknek, vagyis utalványozza az állami földadót a községi pénztárhoz.

Források: 1868: XXV., 1875: VI. és XXX., 1878: X., 1881: XL. és XLII., 1883: XVII. és XLVI., 1884: XII., 1885: XX., 1886: XXIX., 1887: LXII., 1889: XXIX. és XXXIX. t.-cz.; 1883-iki 72,908. pümszr. 52. P. K.

2. A házadó tárgya a házak tisztahaszon-értéke s a szerint, a mint azt házbér vagy lakrészek alapján állapitják meg: a házadó is házbér- és házosztály-adóra oszlik. Az elsőt a községi tisztviselők által összeirt és nyilvántartott házak és lakrészeknek megfelelőleg, rendszerint a háztulajdonosok által bevallott, vagy pedig hivatalosan fölbecsült bérösszegek különféle százalékában, az utóbbit pedig a törvényben megállapitott táblázat szerint a lakrészek számához képest, ugyancsak községi tisztviselők három évenként vetik, helyesebben: számitják ki. Ezt a kiszámitást a pénzügyigazgatóság közigazgatási számfejtés alá véteti s helybenhagyva vagy kiigazíttatva adja azt vissza végrehajtás czéljából a községeknek.

Források: 1868: XXII., 1870: XXII. és LI., 1871: XLII., 1873: VI., 1875: IV., XXIII., XXXIV., 1876: XIV., 1879: XXXVI. és XLII., 1880: XVII. és LXV., 1881: IX. és XXXVI., 1883: XLVI., 1886: XXIV., XXV. és XXVII. t.-cz.

3. *Keresetadó* alá tartozik, a napszámosokét kivéve, minden keresmény vagy jövedelem, mely bármely munkából származik. A keresetadónak négy osztálya van: *a*) a vagyon nélkül dolgozó, többnyire *közönséges munkások*, mint a cselédek, segédek, kisiparosok, nem állandó fizetésű irodai személyek stb. adója; *b*) a föld-, ház-, tőke- és járadéktulajdonosok, illetőleg ilyen adókat fizetőknek az ezen adóknál tekintetbe nem vett személyes keresetök után fizetett adója; *c*) a nagyobb befektetéssel és vállalattal biró *minősített munkások*, ú. m. haszonbérlők, gyárosok, nagyobb iparosok, kereskedők, gyógyszerészek, bankárok, ügyvédek, mérnökök, orvosok stb.

adója; *d)* az állandó díjazást húzó minősitett munkások, tehát minden rangú és rendű *hivatalnok* adója. Az *a*) és *b*)-nél az adózókat a községi tisztviselők írják össze, s ezek kiszámitják az adót is. A *c*)-nél ugyancsak a községi tisztviselők írják össze az adókötelesek neveit, kik előtt ezek keresményüket bevallani tartoznak. Ezen bevallások alapján a pénzügyigazgatóság elkészíti az adókiszámítási javaslatokat. A kivetést azonbanaz erre a czélra minden adóhivatal székhelyén a pügyminiszter és az illető törvényhatóság kiküldöttjeiből három évre alakított adókivető bizottság, ugyancsak három évre a püigazgatónak (adófelügyelő) vagy helyettesének előadása mellett végzi. A *d*)-nél a püigazgatóság (adófelügyelő) hivatalos adatok alapján veti ki az adót. A közigazgatási számfejtésen keresztül ment és záradékkal ellátott kivetési lajstromokat azután és pedig a három elsőnél a községi közegeknek, a negyediknél a fizetést kiszolgáltatónak végrehajtás czéljából adja ki a püigazgatóság.

Források: 1875: XXIX., 1875: XLVII., 1880: XLV., 1881: LIII., 1883: XLIV. t.-cz.

4. Mindennemű haszonhajtó czélból működő és nyilvános számadásra kötelezett *vállalatok* és *egyletek* tartoznak üzletük három évi eredményének átlagát a községeknél bevallani, mely után — a mennyiben az nem bányaadó alá esik — 10% adót fizetnek. Ezt az adót is a csak előbb ismertetett adókivető bizottság az említett módon veti ki.

Források: 1875: XXIV., 1880: XXXI. és 1883: VII. t.-cz.

5. *Bányaadó* tárgya az a nyers jövedelem, mely a bányamívelésből és a hozzá tartozó iparágak üzletéből ered. Ennek három évi átlagát vagy a tulajdonos vagy a művezető bevallani tartozik. A bevallást a püigazgatóság a bányakapitányság által felülvizsgáltatja. A kivetés az előbb említett bizottságok által az említett módon történik. Az adó a tiszta jövedelem 5—10%-ában van megállapítva.

Források: 1875: XXIV. és XXVII., 1880: LX. t.-cz.

6. 5—10% *tőkekamat-* és *járadék*adót kell fizetni minden oly vagyonról és jövedelemről, melyet a föld, ház- és kereseti adó, valamint a nyilvános számadásra kötelezett társulatok adója közvetve vagy közvetlenül nem érint. Ilyenek a különféle élet- és évjáradékok czimén, továbbá a pénzintézeteknél elhelyezett tőkékből, valamint a nem kamatmentes földtehermentesítési keleti vasuti állami és más kötvényekből, külföldi részvényekből és jogositványokból élvezett kamatok, osztalékok, jutalékok stb. Az adót a tőkebirto-

kosok és járadékélvezők bevallása alapján, esetleg hivatalból a püigazgatók (adófelügyelő) vetik ki, s a közegek hajtják végre.

Az eddig tárgyalt hatféle egyenes adóból befolyó összegeknek 30%-a tulajdonkép nem adó, hanem földtehermentesitési pótlék, melyből a horvát-szlavon földtehermentesités szükségleteinek fedezésére szolgáló összegeket az autonom kormánynak kell átadni. Ez az összeg van az egyenes adó kiadások között *c*) alatt fölvéve.

Források: 1875: XXII., 1883: VII. és XLVI. t.-cz.

7. A *vasuti* és *gőzhajózási* szállitásnak a magyar korona országai határain belül történő használatáért az utasokat és szállítókat, illetőleg szállitmányok átvevőit terhelő adó a vasuti és gőzhajózási díjnak 3—18%-át teszi, melyet a szállító vállalat a dijszabályzatban a szállitási díjakkal egy összegben közzé tesz és be is szed. A vállalat az adót egyelőre a tavalyi ugyanazon hónap forgalmához mérten, havonként szolgáltatja be az állami pénztárba, s a végleszámolásnak az adóköteles hónap forgalmáról vezetett hiteles kimutatások alapján hónapról hónapra egy negyed év alatt kell bekövetkezni.

Források: 1875: XX. és XXIX., 1880: LXI., 1887: XIV. t.-cz.

8. Azok a *nyeremények*, melyek az állami szám-sorsjáték betéteire és jótékony czélokra rendezett állami sorsjátékok sorsjegyeire esnek, továbbá azok a sorsolási engedélyek, melyeket a pénzügyi hatóságok magánosoknak adnak: a nyeremények átvétele illetőleg az engedély kiadása előtt 10—15% adóval vannak megróva. Ezt az adót semmiféle pótlék nem terhelheti, s igazgatása és kezelése a m. kir. lottóigazgatóság és lottóhivataloknak feladata.

Forrás: 1879: XLIX. t.-cz.

9. Évenként 1—2 forint *fegyveradót* fizet mindenki, a neki vagy hozzátartozóinak birtokába levő és vadászatra használható fegyverek után. Vadászati adó czímen pedig 6—12 forintot fizet az, ki vadászati jogával élni kiván. A fegyveradót a községi közegek, a vadászati adót a m. k. adóhivatalok vetik ki és szedik be. A kivetés alapja a fegyvertartók bejelentése. A fegyver-igazolványt csak fizetés után adják ki. Ezzel az adóval sem jár pótlék.

Forrás: 1883: XXIII. t.-cz.

10. *Hadmentességi* díjat 3 frttól kezdve 100 frtig, vagyoni állapotukhoz mérten megállapitott dijszabály szerint fizetnek azok, kik védkötelezettségüknek bármi okból eleget nem tettek. Az ennek fizetésére kötelezettek tartoznak, minden februárban tartózkodásuk

helyének elöljáróságánál jelentkezni. Ezeket a jelentkezéseket, a védkötelezettség alól fölmentettek névsorával és egyébb szükséges adatokkal együtt a községelőljáróságok a pénzügyigazgatóságoknak terjesztik be, melyek az adót kivetik, s a kivetési lajstromot végrehajtás czéljából a községeknek megküldik. Pótléka ennek az adónak sincs, de van egy sajátsága. Az, hogy a befolyó összegeket részben vagy akár egészben is a rokkant katonák, továbbá a katonaözvegyek és árvák, valamint a mozgósitáskor behivottak családjainak segélyezésére kell forditani. Az egyenes adókiadások között *b*) alatt az ebben az évben így felhasznált összeg van kiadásba véve.

Források: 1880: XXVII. és LIX., 1883: IX. t.-cz.

11. A föld-, a ház-, a harmad- és negyedosztályú keresetadó, a bánya- és tőkekamat- s járadékadót fizetők, valamint a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok és egyletek az általuk évenként fizetet adónak még 10—40%-át mint *átalános jövedelmi pótadót* évenként fizetik. Ezt az adót az alapul szolgáló más adók évi összegéhez képest a községi közegek vetik ki és a kivetésnek a pénzügyigazgatóságnál történt közigazgatási számfejtése után ők is szedik be.

Források: 1875: XLVII., 1883: XLVI. t.-cz.

12. Az egyenes adók többnyire minden évnegyed első napján négy egyenlő részben járnak le, s ugyanazon évnegyed közepéig kell azokat befizetni. A pénzintézeteknél elhelyezett tőkék tőkésitett kamatja után járó adó félévenként, a következő fél év öt első napján fizetendő. A hadmentességi dij pedig október 1-én egyszerre jár le és november 15-éig kell fizetni. Addig, míg az adókivetés eredménye ismeretlen: a fizetségnek utólagos kiegyenlités fentartása mellett, az előző évi szerint kell történni. A ki a fizetési határidők leteltéig tartozását le nem róvja, a hátralék után az egész évnegyedre évi 6%-os *kamatot fizet.* Viszont annak, ki előre, vagy pedig helytelen kivetés alapján fizet, az állam is betud 6%-ot a fizetés napjától az évnegyed közepéig, illetőleg a visszautalványozásról szóló értesités kézbesitése napjáig. A házalók első osztályú kereseti adójukat, a fizetési meghagyástól számitott két hét, és minden esetre a házalási engedély kiszolgáltatása előtt, tartoznak befizetni. Minden más elsőosztályú kereseti adó április hó és októberhó 1-én jár le, s a következő május és november 15-én kell fizetni, de a községből elköltözni akarótól az egész egyszerre behajtható A negyedosztályú kereseti adó az ennek alapul szolgáló fizetéssel jár le, s a fizetésből kell azt törleszteni. Az első- és negyed-

osztályú kereseti, valamint a fegyveradónál kamat semmi irányban nem jár.

13. A faluk és városok mint községek adójukat, az összegre való tekintet nélkül a m. k. adóhivataloknál fizetik. A falusi egyes adózók, ha évi adójuk 100 frtra sem rúg, a községeknél, a többiek a m. k. adóhivataloknál fizetnek. A városi adózók pedig bármily nagy összeget a városi adóhivataloknál róvnak le. Az állami mindennemű cselekvő hátralékot, tehát az egyenes adókat is, a községek, a szolgabirák, az állami végrehajtók hajtják be. Nevezetesen a községeknél a biró vagy a végrehajtással külön megbizott tisztviselő. A szolgabirák a m. k. adóhivatalnál fizetőkét hajtják be. A m. k. végrehajtók pedig azokét, kiknél a községek és szolgabirák kötelességüket nem teljesitik, valamint a törvényhatóság jogával biró városok, a polgármesterek és szolgabirák kincstári hátralékait. Továbbá a székes fővárosban jogügyi illetékeket és itt a vidék javára beszedendő mindennemű kincstári követeléseket. A *végrehajtásnak* három foka van. Első a hátralékosok megintése, hogy egy hét alatt fizessenek. Ezért intési *illeték* terheli őket, mely 50 frtot meg nem haladó hátraléknál 5, különben 10 kr. Második fok a zálogolás, melyért, ha a községben csak megkezdetett is, minden hátralékos forint után 2 kr. egyszerű behajtási illeték jár. Végre minden forintért 3 kr. fokozott illeték jár, mely az egyszerű behajtási illetékel együtt, a végrehajtás harmadik foka: az árverés esetében szedendő be.

14. A pénzügyigazgató a törvényhatóság közigazgatási bizottságának, az adóbehajtás eredményéről havonként jelentést tesz. Ha ebből valamely község elöljáróságának vagy szolgabiróságának az adóbehajtás körül való hanyagsága derül ki: az adóbehajtást másokra, esetleg állami adóvégrehajtókra bizzák. Az állam ebből származó *költségeit* a hanyagságban elmarasztaltak viselik, illetve az államnak *megtérítik.* Az állami adóvégrehajtókról meg kell jegyezni, hogy azokat mint a pénzügyigazgatóságokhoz beosztott adóhivatali tiszteket kell felfogni, s hogy azok tényleg az adóhivatali tisztek létszámába tartoznak.

A) A költségek közt vannak első sorban a jelen szakaszban 12. alatt említett kamatmegtérítések. Azután a kivetési költségek, melyeket főleg a községi tisztviselőknek, a kivetési munkálatokban pénzügyi tisztviselők által való támogatása, vezetése, s gyakran helyettesítése okoz. Nagy összegre rúg az adóbehajtási költség is, mely alatt nem az állami végrehajtók illetményei, hanem az adóbehajtás

körül előforduló egyéb költségeket kell érteni. Továbbá ide tartoznak az adóbeszedés körüli különös buzgalomért és közreműködésért, az állami törvényhatósági és községi közegek jutalmazására forditott összegek is.

A *B*)-ről a jelen szakasz 10. pontjában, *C*)-ről 6. pontjában volt szó. Egyébiránt az egyenes adókat *könyvelik* és *nyilvántartják*: *a*) a rendszerint száz forinton alól levő adófizetőket egyénenként a községek; *b*) egyénenként a nagyobb és községenként valamennyi adófizetőt a m. kir. adóhivatalok; *c*) adóhivatalonként és törvényhatóságonként a pénzügyminiszterium adószámtartósága. Mihelyt ugyanis a községek az általuk beszerzendő adók részletes kivetését magokban foglaló lajstromokat, a közigazgatási számfejtésről tanuskodó (helytelenül érvényesitésnek is mondott) záradékkal ellátva a pénzügyigazgatóságtól megkapják, kötelesek az adózók tartozásait az egyenes adók községi számfejtő könyvébe (a főkönyv elnevezés helytelen) bejegyezni (előírni), ügyelvén arra, hogy a bejegyzés a lajstrommal tételenként és sommásan egyezzék. A közvetlenül fizetők névsorát az egyéni kivetésből a községek közlik a m. kir. adóhivatalokkal, melyek ezekre nézve a községekéhez hasonló számfejtő könyvet vezetnek. Ezután a községek a kivetési lajstromokat följegyzési záradékkal ellátva a pénzügyigazgatóságoknak küldik vissza. Az adózókat a fizetendő összegekről a községek, illetve adóhivatalok adókönyvecskékkel, fizetési ivekkel értesitik. Az adó megtörtént befizetését az átalános pénztári szabályoknak megfelelőleg, az adószámfejtő könyvben történt bejegyzés után, a nyugtául szolgáló könyvecskében, ívben mindig két személynek (pl. községi jegyző és biró, adójegyző és adószedő stb.) kell igazolni.

A községnél fizető adózóktól és beszedett adókról kizárólag az erre a czélra rendelt napi jegyzékben a jegyző, illetve az ellenőr visz számot. A beszedett pénzeket legtovább, mihelyt 50 frtot tesznek, a napi jegyzék, sőt évenként egyszer a községi adószámfejtő könyvnek is bemutatása és ellennyugta mellett a m. kir. adóhivatalba kell beszállítni. Ez pedig a beszállitott összegeket a bemutatottak megvizsgálása után — átalános szabályok szerint — a házi főnaplóban és minden kerületében eső törvényhatóságra külön vezetett egyenes adó segédnaplóban számolja el. A m. kir. adóhivatal is vezet napi jegyzékeket a nála közvetlenül fizetők részére, melyeknek napi és havi sommáit az átalános szabály szerint kell elszámolnia. Nem a községeknél fizetendő következő bevételekről, külön

kell vezetni, a melléknaplóknak illetőleg napi jegyzékeknek nevezett naplókat, ú. m.: *a*) a pénzintézeti tőkekamat, *b*) a nyeremény-, *c*) a házaló-, *d*) a szállitási, *e*) a fegyver- és vadászati, *f*) a negyedosztályú kereseti adóról. Külön kell vezetni továbbá a következő bevételekről és kiadásokról a melléknaplókat, ú. m.: *a*) adókivetési és *b*) beszerzési költségekről, *c*) az adóbehajtási illetékekről, különféle költségekről és ezek térítményeiről. Mindezek közül a naplók közül egyedül az *f*) alatt említett negyedosztályú kereseti adó havi végösszege jő még, az előbb említett egyenes adó segédnaplóba. Úgy ennek mint az *a*)—*e*)-ig említett bevételi és kiadási naplóknak végösszegei az egyenes adó tárczanaplóba jönnek, mely végösszegét közvetlenül a forgalmi naplónak adja át. A naplószámadások végül az átalános szabályoknak megfelelő rendes úton kerülnek a pénzügyminiszteri számtartósághoz.

Ezeken kivül a m. kir. adóhivatalok még minden hó 5-ig külön az egyenes adók s külön a hadmentességi díj befizetésének eredményéről, a pénzügyigazgatóságokhoz sommás kimutatást tartoznak beterjeszteni. Ugyancsak ide, s innen a pénzügyminiszteriumhoz terjesztik fel minden év február 15-ig az összes egyenes adókról szerkesztett *évi számadást*, melyben számos melléklet segitségével főleg a megállapitott adótartozások nyernek sommás kifejezést.

Források: 1883: XLIV. és 1889: XXVIII. t.-cz. 1893. adóhivatali utasitás VII. füzet.

228. §. Fogyasztási és italadók.

1895. rd. kiad. XVII. fej. 14. cz., rovatok: *a*) beszedési költségek 1.298,489 frt; *b*) mezőgazdasági szeszfőzdék részére járó jutalmak 1.350,000 frt; *c*) fogyasztási adó, visszatéritések és kiviteli jutalmak felosztásából 1.692,000 frt; *d*) zárt városokat, valamint a nyilt községeket az 1888: XXXV. t.-cz. 69. §-a alapján megillető részesedési jutalék 1.200,000 frt; *e*) a volt határőrvidéki községeket az 1888: XXXV. t.-cz. 69. §-a értelmében megillető kamatjárandóság 23,000 frt; *f*) Horvát-Szlavonország átalánya az italmérési jövedéket illetőleg 1.000,000 frt. — 1895. rd. bev. IV. fej. czimek: 15. szeszadó 29.000,000 frt, 16. ellenőrzési illeték 94,000 frt, 17. sajtolt élesztő utáni fogyasztási adó 130,000 frt, 18. söradó 2.200,000 frt, 19. czukoradó 4.500,000 frt, 20. ásványolajadó 4.500,000 frt, 21. húsfogyasztási adó 3.300,000 frt, 22. czukorfogyasztási adó 2.500,000 frt, 23. boritaladó 7.500,000 frt, 24. söritaladó 3.230,000 frt, 25. szeszitalmérési adó 11.000,000 frt, 26. italmérési illeték Magyarországon 500,000 frt, 27. italmérési illeték és adó Horvát-Szlavonországban 1.000,000 frt, 28. sörfogyasztási adó Horvát-Szlavonországban 160,000 frt.

Tárgyaljuk előbb a bevételeket, s ezek után a bevételek előállitási költségeit: a kiadásokat.

A 15—17. kvt. czímek alatt felsoroltakról tundnnk kell hogy *szeszadó* tárgya a vámvonalon belül termelt minden szesz. *Termelési* ez az adó, ha a szeszfőzdék nemeihez képest a termeléskor, *fogyasztási* (forgalmi) az adó, ha a szesznek a hivatalos ellenőrzés alól a szabad forgalomba bocsátásakor kell fizetni. Az előbbi minden liter alkohol után 35 kr., az utóbbi vagy 45 vagy 35 kr. Ez utolsó kisebb adótétel mellett az egész monarchia fogyasztásra megállapított mennyiségü szeszt főzik. Ezt a *contingenst* három éves időszakonként az egyes gyárak között a pénzügyminiszter osztja el. Ipari vagy kiviteli czélokra fogyasztási adómentes minden liter szesz után $1^1/_2$ kr. *ellenőrzési illetek* jár. A szeszszel együtt termelt *élesztő* adója pedig minden liter alkohol után $2^1/_2$ kr.

Az egyes szeszfőzdékben termelt alkohol mennyiségét vagy a szeszgyár termelő képessége szerint *átalányozás* vagy a várható szesz mennyiségéhez képest szabad *egyezkedés* alapján megváltás útján, avagy végül a szeszmérőgép által mutatott tényleges *termelvénynek* megfelelően állapítják meg. Az első és utolsónál az ú. n. adóköteles művelet, vagyis maga a főzés, egy pár nappal a megkezdés előtt az adóhivatalnál, az adó kiszabása és beszedése czéljából bejelentendő. A két első után mindig, sőt néha az utóbbinál is termelési adót kell fizetni. Az utóbbiaknál azonban legtöbbször fogyasztási adó jár. A termelési adó az adóköteles művelet megkezdése, a fogyasztási adó a szesznek forgalomba bocsátása előtt bárczaszelvényre fizetendő. A termelési adót fizető oly gyáraknak, melyek egy termelési időszakra legalább hatszáz forint adót fizetnek, meg van engedve, hogy kellő biztosíték mellett adójukat hat hó mulva fizessék. A fogyasztási adózóknak négy, a likőrgyárosoknak tizenkét havi ilyen *adóhitelük* van. A késedelmi kamat hat százalék, ellenben a szeszadónál $1^1/_3$, az élesztőadónál 2% esik az adózó javára, ha adóját a bejelentés alkalmával készpénzben lefizeti.

Mezőgazdaságiak az olyan rendszerint kisebb szeszgyárak, melyekben a gyártulajdonos saját mezőgazdaságának nyers termelvényeit ugyancsak saját nyers mezőgazdasága részére dolgoztatja fel. Ezek a gyárak nemcsak a 35 kros contingens felosztásánál részesülnek előnyben, hanem az erre vonatkozó határozmányok szem előtt tartásával gyártelepükből elszállított alkohol bizonyos mennyisége után jelentékeny *jutalomban* is részesülnek. Ezek az összegek vannak a kiadások között *b*) alatt fölvéve. Ugyancsak

(literenként 5 kr.) jutalomban és teljes adóelengedésben részesülnek az olyan gyárak, melyek a fogyasztási adóval megrovott szeszt *külföldre* viszik. A fogyasztási adómentes szesznél pedig (literenként $17^1/_2$ kr.) termelési *adóvisszatérítésben* részesülnek. Ezek és az alább tárgyalandó sör- és czukoradóknál előforduló hasonló kiadások *c*) alatt vannak.

A bevételek pénztári számtartására van többféle bejelentési és fizetési bárczás napló (lajstrom) és van egy segédnapló. A kiadások ellenben inkább naplókban vannak. Ilyenek a jutalmak és a visszatérítések naplói. Vannak még más nevű nyilvántartások is, melyek számfejtő könyv jellegével birnak, s melyekből számadásra is csinálnak kivonatokat. Ilyenek az előre fizetett adóról és az adóhitelezésről szóló „számlák". Az egész a fogyasztási adó (tárcza-al) naplóban egyesül. Az adóhivatalok ezeken kivül még nagy számú különféle időszaki beadványra, főleg pedig havi szesztermelési és adóelőirási kimutatások összeállitására vannak kötelezve. A számadások a pénzügyi igazgatósági s nagyobb részük onnan a pénzügyminiszteri fogyasztási adó számtartósághoz jutnak. Az időszaki beadványok közül egyedül az utóbb emlitett havi kimutatás marad a pénzügyigazgatóságnál.

Források: 1888: XXIV. t.-cz. 1888. 29. P. K. 1889. 3. és 4. P. K.

18. *Söradó* alatt azt a 16·7 krt kell érteni, melyet a termelő annak sörlének nevezett czukortartalmú folyadéknak, melyből erjedés folytán a sör készül, minden hektoliterje után fizet és a mely adó mint termelési megkülönböztetendő az alább tárgyalandó sörital- (fogyasztási) adótól. Ennél az adónál is van ú. n. adóköteles művelet, van bejelentés, hat hónapos adóhitel, adóvisszatérités stb. Pénztári számtartása is a szeszadóéhoz hasonlóan történik.

Források: 1868: XIX. t.-cz., a pénzügyi törvények és szabályok 1884-iki hivatalos összeállitásának 7-ik füzete. 1879. 14. P. K.-ben az ide vágó rendelet 8. §. és a függelék 4. §-a.

19. *A czukoradót* — melyet meg kell különböztetni az alább előforduló czukorfogyasztási adótól — mindennemű termelt czukorért fizetni kell. Répa- és minden hasonnemű (nád- stb.) czukornak 100 kilogrammonként 11, másnemű tömör czukornak 3 és hignak 1 frt az adója. A termelt czukornak kivitelével is vannak jutalmak összekötve. Adóköteles művelet a czukortermelvényeknek a gyártelepről vagy szabad raktárból való elszállitása és érte az adó az elszállitás bejelentése előtt fizetendő. Ha az elszállitás meg nem történik: adóvisszatérítésnek van helye. Adóhitel ennél az adónál is

lehet négy hónap. Hogy minden egyes szállítmánynál ne kelljen fizetni, előre olyan összeg is fizethető le, mely több küldemény adóját fedezi. A pénztári számtartás *a*) czukoradó és *b*) pótadó bárczás naplóban, *c*) kiviteli jutalom és *d*) adóvisszatérítési segédnaplóban, *e*) az előre fizetett és *f*) a hitelezett összegek számla- (számfejtő) könyvében történik. A pénzügyigazgatóságok számtartó osztályai a hozzájuk küldött számadatok közül az *a*), *b*) és *d*) alatt említetteket a pénzügyminiszterium fogyasztási adó számtartósághoz küldik be.

Források: 1888: XXIII. t.-cz. 1888. 24. és 40. P. K. 1891. 5. P. K.

20. *Ásványolajadót* kell fizetni a belföldön finomítás, tisztítás útján, meghatározott hőmérsekkel és sürűséggel előállított ásványolaj minden száz kilogrammja után 6 frt 50 krt. Ebből a czélból a gyáros üzletét és készletét bejelenteni, s az utóbbinak szaporodásáról és kevesbedéséről hivatalosan meghatározott alakú bárczás naplókat tartozik vezetni. A készletből elszállítandó mennyiséget esetről esetre szintén be kell jelenteni, s az adót az elszállítás előtt megfizetni. Erről az adóhivatal fizetési bárczás naplót vezet. Hat havi adóhitel itt is nyerhető.

Források: 1882: XVIII. t.-cz. és 1882. 30. P. K. 1885. 36., 1886. 43. és 1887. 17. és 21. P. K.

21. *Húsfogyasztási adó* alá esik fogyasztás vagy faggyú czéljából a forgalom számára levágott marhának és még Budapesten minden szárnyasnak és vadnak a húsa. Fizetik, kik húsvágással és húsneművel iparszerüleg foglalkoznak vagy kereskednek, valamint magánosok, kik adómentesen vágott marhának a húsát egészben vagy részben másnak eladják.

Forrás: A bor- és húsfogyasztási adó törvényok 1884-iki hivatalos összeállítása.

22. *Czukorfogyasztási adót* kell fizetni a nyers és finomított czukor és csokoládé-gyártmány, valamint a czukros gyümölcs minden 100 kilogrammjáért 6 frtot. Fizetik az elárúsító, kereskedők, egyletek, társulatok, czukrászok, kávésok, stb., sőt bizonyos körülmények között a gyárosok és magánszemélyek is.

Forrás: a törvények hivatalos összeállítása.

23. *Borital* (fogyasztási) adó tárgya a fogyasztásra szánt mindenféle szőlőlé és bor; Budapesten még a borseprő is. Fizetik a borkereskedők, korcsmárosok, sőt a szőlőbirtokosok is, csak hogy ezek kedvezményben részesülnek.

Forrás: a bor- és húsfogyasztási adó hivatalos összeállítása.

24. *Sörital* (fogyasztási) adó tárgya a sörfőzők, vendéglősök és italmérők által elárúsitott, valamint bizonyos minimumon felül a saját használatra vett sör, hektoliterenként 5 frtjával.

Forrás: 1888: XXXV., 1890: XXXVI. és 1892: XV. t.-cz.

25. *Szeszitalmérési adó* tárgya a közönséges és különleges, gyengébb és erősebb pálinkaszesz. Fizetik azok, kik a szeszt italmérési engedély alapján kimérik, avagy kis mértékben elárúsítják.

Források: 1888: XXXV., 1890: XXXVI. és 1892: XV. t.-cz.

A 21—25. alatt említetteknél az eljárás úgy történik, hogy egy vagy több közigazgatási község egy fogyasztási adó-községet, ú. n. beszedési körtképez, mely azután lehet *A*) nyilt, avagy *B*) zárt.

A) Nyilt helyeken a kincstár négyféle módon biztosíthatja maga számára az adót: *a*) Megváltás útján, midőn vagy a községek vagy az adóköteles felekkel az adó iránt bizonyos időtartamra kiegyezik; *b*) bérbeadás útján, ha a községek vagy más vállalkozók az adószedés jogát szerződésileg haszonbérbe veszik; *c*) ráutalás útján, ha az előbbi módok nem sikerülése esetében a pénzügyigazgatás az adószedésre bizonyos átalányösszegért a községeket kötelezi; *d*) kincstári kezelés útján, midőn a kincstár az adót saját közegei által szedi be. Az adókötelezettek tartoznak: a három első esetben az adószedésre jogosított községeknek vagy vállalkozóknak, az utóbbi esetben a kincstárnak üzletüket, adóköteles műveleteiket és az ezek ellenőrizhetésére szolgáló adatokat, körülményeket bejelenteni és az esetről esetre fizetendő adó iránt az adószedésre jogositottakkal vagy előre átalányösszegben kiegyezni, vagy pedig minden adóköteles műveletért az árszabásban — tarifában — megállapitott összeget azoknak lefizetni, s az erről szóló bárczaszelvényt átvenni. Minden megváltott adóért a községek, a czukorfogyasztási és sörital-adóért magánfelek is beszedési jutalékot kapnak. A megváltás, bérbeadás és ráutalás által biztosított adókról, valamint a kincstári kezelés alatt álló községekben az egyes adókötelezettek által fizetendő évi átalányokról, az adóhivatalok *számfejtőkönyveket* vezetnek. A befizetett adókról és kifizetett beszedési százalékokról és más esetleges kiadásokról az adóhivatalok több segéd- valamint bárczás *naplóban és jegyzékben* visznek és adnak számot. Ezeknek végösszege mind a fogyasztási és italadók (tárcza al-) naplójába, s innen a forgalmi naplóba jönnek. A számtartás utólagos fokozatait a pénzügyigazgatósági számtartó-osztályok gyakorolják, melyek községenként és sommásan a *főkönyveket*, sőt

ezeken kivül még egy adósorozatnak nevezett *nyilvántartást* is vezetnek. Vannak még időszaki beadványok is. A bárczás naplókat szakbirálat czéljából a pénzügyminiszterium fogyasztási adó számtartóságához kell beterjeszteni.

B) Zárt helyek a székes főváros és még nyolcz nagyobb város. Ezek ú. n. fogyasztási adó-vonallal vannak körülvéve, vagyis meg vannak határozva azok az utak és helyek, a melyeken és melyekbe adó alá eső tárgyak szállithatók. Az ily módon ellenőrizhető ezen tárgyakat az adóvonalon elhelyezett fogyasztási adóhivataloknak különben is be kell jelenteni. Ezek az árszabásban megállapitott fogyasztási adóösszeget kiszabják, beszedik és bárczaszelvénynyel nyugtatják. Havonként a bevételi bárczás naplóknak és az adóvisszatéritéseket magokban foglaló kiadási segédnaplóknak végösszegeiket, a fogyasztási és italadó (tárcza al-) naplóba, s ezeket a forgalmi naplóba vezetik. Ezeken a rendes számadatokon kivül a fogyasztási adóhivataloknak még más havi és évnegyedi beadványaik is vannak, melyeket mind a pénzügyigazgatósági számtartósághoz küldenek be. Ez a számadások megállapitása és ellenszámolása után, az általa vezetett fogyasztási adófőkönyvbe a fogyasztási és italadó napló eredményét fogyasztási adóhivatalonként sommásan könyveli, s az időszaki beadványokból egy összesitést készitvén, további tárgyalás czéljából a naplók meghatározott részét magánál visszatartja, a másik meghatározott részt, nevezetesen a bárczásokat az emlitett összesités kiséretében a pénzügyminiszterium fogyasztási adó számtartóságának küldi meg, mely azután a szakbirálatot, s a további tárgyalást végzi.

Források: 1868: XVII. és XXXIV., 1871: VI., 1875., XXVIII., 1887: XLVII., 1881: IV., 1883: V., 1888: XXXV., 1890: XXXVI., 1892: XV. t.-cz.; 1887. 50., 1892. 15. és 22. P. K.

26. Az *italmérési illeték* Magyarországban annak a hasonló nevü nemesi jognak megváltásából származott, a melyről már a 174. §-ban volt szó. Az italmérési jog most kizárólagosan az államé, melyet a szeszes italoknak akár üzletben vagy üzletből vendégeknek való kimérés által, akár pedig zárt edényekben bizonyos minimumon alól kis mértékben való elárúsitás által csak a pénzügyigazgatóságtól nyert engedély alapján lehet gyakorolni. Az adott engedélyekről a pénzügyigazgatóság számtartó-osztálya anyakönyvnek nevezett nyilvántartást vezet, s az engedélyesek nemcsak az általuk kimért és elárúsitott szeszes italokról fizetik a most 21—25-ig

tárgyalt italmérési adókat, hanem még italmérési illetékre is kötelezve vannak. Ennek kivetése a pénzügyigazgatóság kiküldöttjének elnöklete alatt, egy községi választottból és az iparkamarák által kijelölt egy-egy szakértőből álló bizottság által, három évre egy szövevényes árszabás szerint történik. A kivetett összegről az adóköteles a pénzügyigazgatóság számtartó-osztályától fizetési ívet kap. Az adóhivatalok az italmérési illetékről számfejtőkönyvet, s a befizetett, valamint visszautalványozott összegekről italmérési illeték nevű segédnaplót vezetnek, melynek végösszege a fogyasztási és italadó (tárcza al-) naplóba, s ennek végeredménye a forgalmi naplóba jő. A számtartás utólagos fokozatait a pénzügyigazgatóság számtartó-osztálya gyakorolja.

Források: 1888: XXXV. t.-cz., 1889. 16. P. K. 1890: XXXVI., 1892: XV. t.-cz. 1892. 15. P. K.

27. A *horvát-szlavonországi* különleges *italmérési* illeték és adó valamint

28. az ugyanott érvényes *sörfogyasztási* adó ismertetésére *itt* kiterjedni szükségesnek nem tartjuk.

Kiadásokra térve át *a)* a beszedési költségekben és pedig a személyi járandóságokban a zárt helyeken szervezett fogyasztási főadóhivatalok és adóhivatalok, főadószedőkből és adószedőkből, főellenőrökből és ellenőrökből, továbbá tisztekből, gyakornokokból és szolgákból álló személyzetének, továbbá a czukorgyárakban alkalmazott állami főellenőröknek, ellenőröknek és kirendelt pénzügyőröknek illetményei vannak. A dologi kiadások alatt pedig házbérek, irodai és úti költségek, valamint az épületek fentartásán és különféle kiadásokon kivül, a bevételek között érintett beszedési százalékok, adókivetési költségek és kamatleszámolás értendő. *b)* A mezőgazdasági szeszfőzdék részére járó jutalmakról és *c)* a fogyasztási adóvisszatéritésekről és kiviteli jutalmakról már a bevételeknél volt szó. *d)* Ha az italmérésből származó tiszta bevétele az államnak többet tesz, mint a mennyit 174. §-ban tárgyalt adósság igénybe vesz, akkor ebből a bevételből azok a városok és némely azon község is 10—40% erejéig részesítendők, a melyekben ez a tiszta bevétel többre rúg, mint a mennyit ugyanannak a városnak vagy községnek adott kártalanitási tőke igénybe vesz. *e)* A volt határőrvidéken az italmérési jogot már előbb is a kincstár gyakorolta, s a jövedelemből csak néhol járult a községi szükségletek fedezéséhez. Ezt a fedezetet a községek számára a törvényhozás úgy biztositotta, hogy

az illető község után, a kincstár javára megállapitott kártalanitási tőke kamatjainak felét, annak kiszolgáltatni rendelte. *f*) Horvát-Szlavonország italmérési átalánya az 1888 : XXXV. és 1890 : XXXVI., valamint az 1892 : XV. t.-cz.-en alapszik.

229. §. Aranyagio-nyeremény.

1895. ren. bev. IV. fej. 29. czim 624,000 frt.

A következő szakaszban tárgyalandó határvámok egy nagyobb részét törvényeink értelmében a fizetésre kötelezettek aranyban tartoznak befizetni. Az így valóságos aranyban befolyt összegekből lesz fedezve a közös ügyek aranyszükséglete (az 1879 : LII. t.-cz. 13. §.) és Bosznia s Herczegovina határvámkezelési költsége. A maradó valóságos aranyösszegek agiója a monarchia két állama között a közösügyi arányszámok szerint osztatik meg.

230. §. Határvám kezelési költségei.

1895. rd. kiad. XVII. fej. 15. cz. rovatai: Személyi járandóságok 286,596 frt dologi kiadások 111,104 frt. — 1895. rd. bev. IV. fej. 30. cz. 454,478 frt.

A magyar államnak függetlenségénél fogva teljes joga van kereskedelmi, s ezek között határvám ügyét önállóan intézni. Igy is intézkedett, midőn azt az Ausztriával *közös ügyek közzé nem vette fel*, hanem az időnként *kötendő* vagy *nem* kötendő vám- és kereskedelmi szerződés tárgyává tette. Azonban az 1867-iki kiegyezés óta Ausztriával, tizévenként a közös ügyektől függetlenül megújitott vám- és kereskedelmi szövetségben élünk, a mely ez idő szerint 1897 végéig van megkötve. Ez alatt a két állam területe Boszniával és Herczegovinával együtt egy vámterületet képez ugyan, de mindenik kormány a saját területén a vámügyek viteléről maga gondoskodik, s a szerződő feleknek joguk van egymás eljárását saját kiküldött közegeik által ellenőriztetni.

A magyar állam területén (27) fő- és (21) mellékvámhivatalok vannak, melyek mind első- és másodosztályúakra oszolnak fel. A mellékhivatalok az ország határával összeeső vámvonalon, a főhivatalok pedig rendesen az ország belsejében vannak elhelyezve. Ez utóbbiak között kiváló helyet foglal el a *budapesti főhivatal*, melynek élén miniszteri tanácsos igazgató áll, s mely bizonyos tekintetekben a többi hivatalokra is felügyeletet gyakorol. Különben hatáskörüket s egyátalán eljárásukat a *vámrendtartás*, a dijtételeket pedig, melyek szerint a vámokat kiszabni kell, a *vámtarifa* (ár-

szabás) határozza meg. A kiszabás alapjául az ú. n. *árúbevallás* szolgál, mely a vámköteles árúknak valamely vámhivatalnál a vámtarifában foglalt elnevezések és mértékek szerint való bejelentése. Ezt a vámhivatal megvizsgálja és a találtakhoz képest kiveti és beszedi úgy a tarifaszerű behozatali (vám- és engedélyilleték, fogyasztási adó) esetleg kiviteli *illetékeket*, valamint az árú egy sége szerint: mérlegpénz, pecsét és zsineg, czédula- és raktárdíj czimen, krajczárokban megállapított mellékilletékeket. Még pedig a zsineg- és raktárdíjt kivéve a többit aranyban, vagy aranyértékben. Az aranypénzeket a vámfizetésnél nem közönséges pénztári, hanem havonként külön meghatározott értékben fogadják el. A kettő közötti érték a jövedék javára a tárcza-alnaplóban jő bevételbe. Ezeken kivül még mint bevételek szerepelnek a biztositékok, melyeket azok tesznek le, kik a vámdíjat pénzügyi hatósági engedély folytán nem közvetlenül a vámeljárás befejezése után, hanem vámhitel mellett, vagyis 3—6 hónap mulva fizetik.

A *kiadások* a bármely okból visszafizetésre kerülő vám- és mellékilletékekből, továbbá a visszafizetett biztositékokból és a kezelési költségekből állnak. Ez utóbbiakra egy átalányösszeg (450,000 forint) van megállapitva. Az ezen kiadásoknak levonása után, a magyar vámhivatalok bevételeiből megmaradó tiszta összeget, havonként a közösügyi magyar hányadszámla javára írják, úgy hogy a magyar pénzügyminiszter tulajdonkép csak az emlitett átalányból s csekély haszonbérleti és más apró összegekből származó bevétel és a magyar vámhivatalok személyi és dologi kiadásai fölött rendelkezik.

A vámhivatalok számtartását különleges pénztári minőségük állapítja meg. Vezetnek az állandó és a változó illetményekről számfejtő könyveket. A jövedéki és ebből származó birság bevételekről többnyire bárczás, a kiadásokról pedig segédnaplókat. A vámjövedéki tárcza-alnaplón kivül pedig van még fogyasztási adó, dohányeladási és díjjövedéki, valamint pénzügyi nyugdij- és letétnaplójuk is. Gyakran pedig még só, bélyeg, dohány, szeszadó, fémjelzés stb. kezelésével is megbizatnak, s ekkor ennek megfelelő számtartásuk van. Számadataikat a pénzügyigazgatóságok számtartó osztálya megállapitás és ellenszámolás után a pénzügyminiszterium adó- és jövedéki számtartóságához küldi be, mely azoknak további tárgyalására van hivatva.

Források: 1867: XII., XIV., XVI., 1869: II., 1878: XX., 1882: XVI., 1887: XXIV. t.-cz. 1874. pü. törv. és szably. IX. füz.; 1878. 47., 1882. 22., 1890. 15., 1893. 4. P. K.

231. §. Bélyeg.

1895. ren. kia. XVII. fej. 16. czim, rov.: szem. jár. 9563 frt, dologi kiadások 357,037 frt; ren. bev. IV. fej. 31. czim 12.782,000 frt.

A bélyeg a 42. §. szerint tulajdonkép az illetékek lerovásának csak egyik módja. Ezért az állam a különféle illetékekhez mérten különböző czélú és névértékű bélyegjegyeket, továbbá bélyegezett váltó-, igérvényjegy, marhalevél, halászjegy és vasuti fuvarlevélnek használandó üres lapokat készittet, s ezeket részint saját közegei, részint magánvállalkozó bizományosok által árultatja. Saját közegei első sorban a Budapesten lévő *központi bélyegraktár* és *bélyegjelző hivatal*, a marha- és a vasuti fuvarlevelekre a m. kir. államnyomda, továbbá a kerületi raktárakként működő adó- és kivételesen a vámhivatalok és dohányraktárak. Bizományosok a nagy és kis árudák. A központi raktár — mely mint vagyont kezelő hivatal van szervezve — és az államnyomda meghatározott módon kiállitott megrendelésekre a kerületi raktárakat, s ezek a nagy és kis árudákat látják el készlettel. Minden raktár külön naplókban számol a bélyegnek anyagáról és külön az eladott bélyegért befolyt pénzekről. E naplóknak természetesen egymásra való vonatkozásaikban megegyező adatokat kell tartalmazniok. Ugyancsak az anyagot és pénzt külön főkönyvben tárgyalják a pénzügyigazgatósági számtartó osztályok is, melyek erre nézve az egész számtartást végzik.

A bélyegilletékek egyik sajátos módja a *bélyegjelzés*, mely mindenfelé a játékkártyákra, naptárakra és hirdetményekre, a bélyegraktárak által bélyeg helyett, rendszerint pecsétnyomás alakjában szokott alkalmaztatni.

Források: a m. kir. adóhivatalok 1893-iki utasitásának X. füzete; 1889. 22. P. K.

232. §. Jogilletékek és díjak kezelési költségei.

1895. ren. kia. XVII. fej. 17. czim, 32,300 frt; ren. bev. IV. fej. 32. czim, jogilletékek 19.030,000 frt. 33. czim, dijak 475,600 frt.

A) Azok után, a miket a pénzügyigazgatóságok, a központi dijakat és illetékeket kiszabó hivatal tárgyalása alkalmából a 217. §-ban elmondottunk, a *jogilletékek* számtartasát illetőleg meg kell még jegyeznünk, hogy ennek pénztári része A-tól Z-ig folyó betük alatt meg van állapitva következőleg: 1. A jogilletékek kiszabása

és beszedése czéljából minden illetékköteles jogügyletről szóló okmány (illetékkiszabási irat) legelőbb az adóhivatalnak mutatandó be, mely azt egy *A-nak nevezett számfejtő könyvbe* vezeti. E könyvben minden egyes illetékkiszabási ügyesetet külön folyó szám alatt épen úgy nyilvántartanak, mint a pénzügyigazgatóság által netán kirótt birságokat. 2. Az adóhivatal hetenként azokat a kiszabási iratokat, melyeket saját hatáskörében el nem intézhetett *B*/1, a bélyegcsonkitásról fölvett leleteket pedig *B*/2 nevű *átküldési jegyzék* kiséretében a kiszabás megejtése czéljából az illletékkiszabó pénzügyigazgatósághoz juttatja. 3. Az *A* számfejtő könyvből készül a *C*/1 kivonat, mely évnegyedenként ellenőrzés czéljából a pénzügyigazgatóság számtartó osztályához lesz beterjesztve, hol ennek alapján megfelelő nyilvántartást vezetnek. 4. A *D jegyzék*, az *A* számfejtő könyvbe jegyzett, de még kiszabás alá nem került iratok nyilvántartása és évnegyedenként küldetik a pénzügyigazgatóság számtartó osztálya által a pénzügyminiszterium az illetékügyi számtartóságához. 5. Az *E jegyzék* mellett, a városoknak és községeknek kézbesités czéljából a fizetési meghagyások lesznek megküldve. 6. Az *F* jegyzék az elküldött *E* jegyzékeknek és fizetési meghagyásoknak, a kézbesítők ellenőrzése czéljából való nyilvántartása. 7. A hátralékos illetékösszegekről az adóhivatal minden községre nézve külön *G jegyzéket* vezet. 8. *H*-nak a fizetési meghagyások vagyis az illetékek bevételi utalványához használt nyomtatvány-mintákat nevezik. 9. Az *A* számfejtő könyvben előirt jogilletékek befizetéséről az adóhivatal *I.* rovatos naplót (lajstrom) vezet, melynek havi végösszege az illeték tárczanaplóba, s maga a rovatos napló szakszerű birálat czéljából a kiszabási iratokkal együtt az illeték számtartósághoz jő. 10. A *K jegyzék* a leletezés folytán kiszabott bélyegilletékeknél ép oly szerepet játszik, mint az *A* számfejtő könyv a jogügyleteknél. 11. Az *L alnapló* a *K* jegyzékben előirtak lerovására szolgál és mindkettőnek tárgyalására az igazgatóság számosztálya van hivatva. Végösszege az *I* rovatos napló végösszegével együtt a tárczanaplóba lesz vezetve. 12. Az *M jegyzék* a már elrendelt illetékfizetés megsürgetéséről szól. 13. Az *N jegyzékben* azokat a jogügyleteket tartják nyilván az adóhivatalok, melyeknek esedékessége valamely felfüggesztő föltétel bekövetkezéséhez van kötve. 14. *O* 15. *P*, 16. *Q* és 17. *R* alatt az adóhivatalok által, a telekkönyvi hatósághoz az illetékösszegek biztositása és törlése czéljából benyujtandó kérvények mintái vannak. 18. Az

S összesítésben az évnegyedi illetékösszegeknek előirása, törlése, lerovása és a hátralék a pénzügyigazgatóság számtartó osztálya számára sommásan van kimutatva. 19. A *T* nevű gyüjtő táblázat a telekkönyvileg biztositott jogilletéki hátralékokat mutatja ki. 20. Az illetékköteles hagyatékok és a kiszabási adatok ellenőrzése czéljából a községek a haláleseteket bejelentik, s ezeket az illetékkiszabó hivatalok az *U jegyzékben* nyilvántartják. 21. A bélyegcsonkitást fölvett leletezőnek járó jutalékokról, még pedig, ha az illeték az *L* alnaplóban volt elszámolandó *V*, ha pedig az *I* lajstromban kellett elszámolni, *X kimutatás* szerkesztetik és küldetik be a havi számadással. A bélyegcsonkítás után járó jutalékot a pénzügyigazgatóság számtartó osztálya, a közvetlen illetékeket pedig az illetékügyi számtartóság állapitja meg és az igazgatóság utalványozza. 22. Az *Y* jegyzék az illetékügyben kiadott számvevőségi észrevételek nyilvántartására szolgál. 23. *Z* alatt végül a számtartóság észrevételei alapján beszedett késedelmi kamatokat tartják nyilván.

A jogügyi illetékeknek egy különleges részét képezi az *illetékegyenérték*, mely alatt azok az évenként megállapitott összegek értendők, melyeket a közforgalomból kivont, s igy adás-vevés révén illeték alá nem eső ingó és ingatlan vagyon után az ezt élvező jogi személyek (alapitványok, hitbizományok, egyházi és világi községek, közkereseti társaságok stb.) fizetnek. Az ily összegek kiszabása czéljából az ennek tárgyát képező vagyont az adóhivatalnak az adóköteles bevallani tartozik. E vagyonról, s a kivetett illeték-egyenértékről az adóhivatalok több rendű nyilvántartást, valamint számfejtő könyvet vezetnek. A lerovásról egy segédnaplóban számolnak. Ennek végösszege a jogilletékek tárczanaplójába jő.

B) Díjfizetés alá esnek 1. a fejedelmi kegynek bizonyos méltóságok, czimek, nemességi rangok, kitüntetések adományozásában való nyilvánulása; 2. államszolgálati kinevezések, melyekről azonban a pénztári számfejtés alkalmával a 101. §-ban volt szó; 3. a vásártartási és a valamely gazdaság vagy vállalat kizárólagos üzhetésére irányuló szabadalom; 4. némely jogositványok, mint a családi hitbizomány felállithatása, a magyar korona országai czimerének használhatósága, kir. közjegyzői kinevezés; 5. sok kivétellel azok a letett tárgyak, melyeket a kir. adópénztárak birósági meghagyás folytán őriznek, s melyek után őrzési dijakat kell fizetni. Az 1., 3. és 4. alattiakat a központi dij- és illetékkiszabó hivatal, a 5. alattit a letétet őrző pénztárak szabják ki. Pénztári szám-

tartásuk az átalános szabályoknak megfelelően történik. Az utólagos számtartás gyakorlására a pénzügyigazgatóság számtartó osztálya van hivatva.

Források: 1875 : XV. és 1883 : XVIII. t.-cz.; m. k. adóhivatalok 1893-iki utasításának IX. füzete. 1889. 22. és 1894. 9. P. K.

233. §. A fémjelzés kezelési és üzem kiadásai.

1895. ren. kia. XVI. fej. 18. czim: 11,760 frt; 1895. ren. bev. IV. fej. 34. czim; 50,960 frt.

Az arany- és ezüstárúszerek finomsági tartalmát az állam ellenőrzi, vagyis: fémjelző hivatalai által csekély díjért hitelesítteti. Ez a fémjelzés, melyet a budapesti *főfémjelző* és *fémbeváltó hivatal* a főváros területére, s a külföldi árúkat illetőleg az egész országra gyakorol. A vidék belföldi árúit ottani hites aranyművesek (jelmesterek) segítségével többnyire a nagyobb kir. adóhivatalok, mint a budapesti főhivatal bizományosai hitelesítik. A belföldi árúkat az arany- és ezüstművesek bevallani tartoznak. A külföldieket a vámhivatalok utalják a megvámolásra és fémjelzésre a budapesti m. k. fővámhivatalhoz. A fémjelzési díjakat a hitelesítés előtt kell lefizetni. Ezeknek a díjaknak elszámolására a fémjelzési tárgyak természetéhez képest különféle bárczás naplókat vezetnek, melyeknek úgy a hivatalnál maradó törzseikbe, mint a feleknek járó szelvényeikbe a fizetett díjak be lesznek jegyezve. Úgy ezeknek a bárczás naplóknak, valamint a netalán felmerült költségekről vezetett naplónak havi eredménye, a vidéki hivataloknál mint bizományos fizetés a *forgalmi* naplóba, a budapesti főhivatalnál pedig a fémjelzési *tárcza*naplóba jő. A vidéki hivatalok bizományos fizetései pénztárilag a főhivatalnál lesznek kiegyenlítve, s így azok kezelése a pénzügyminiszterium forgalmi számtartóságának jegyzéke alapján, szintén a főhivatal tárczanaplójában nyer végleges elszámolást.

A főhivatal egyébiránt nemcsak fémjelzéssel, hanem *fémbeváltással* is foglalkozik. Ennek megfelelően van szervezve és költségeit is e két czím között felosztva irányozzák elő. Különben a pénzügyminiszterium alatt áll, s magában foglalja az élén álló igazgatóban az igazgatást, s az ennek alárendelt két felelős számadó főtisztben — becsőr és ellenőr — a kezelést, valamint a további segédszemélyzetet. Fő- és forgalmi naplót, valamint letétkönyvet egyet, de tárczanaplót és számfejtő könyvet külön vezet a fém-

jelzésre és külön a fémbeváltásra. Ez utóbiról a 244. §-ban még lesz szó.

Források: az 1867: XV., 1868: XVIII., 1875: XV. t.-czikkek; a pü. törv. és szab. 1894-ik évi 15. füzete; továbbá az 1884-ik évi 73,342. pénzügyminiszteri szám alatt a budapesti m. kir. főfémjelző s fémbeváltó-hivatal és a fémjelző-állomások részére 1885-ben kiadott utasítás.

234. §. Ut-, híd- és révvám Horvát-Szlavonországban.

1895. rend. kiad. XVII. fej. 19. czím: 3680 frt; 1895. rend. bev. IV. fej. 35. czím: 34,000 frt.

Ezek a vámok a volt határőrvidéknek horvát-szlavon részén fordulnak elő; mert a magyar állami jószágok tartozékait képező híd- és révvámok, valamint kikötői illetékek a 240. § ban tárgyalás alá kerülő állami joszágok költségvetésébe, ellenben a budapesti állami hidakon szedett vámok a 177. §-ban tárgyalt kölcsönbe tartoznak. A magyar-horvát tengerparton szedett kikötői illetékek pedig a kereskedelmi tárczában fordulnak elő.

235. §. Dohányjövedék.

1895. ren. kia. XVII. fej. 20. czim, rov.: *a)* dohányjövedéki központi igazgatóság 103,252 frt: *b)* vétel 17.125,716 frt; *c)* gyártás 5.091,994 frt; *d)* eladás 1.201,550 frt. — 1895. ren. bev. IV. fej. 36. czim, rov.: *a)* vétel 6.403,500 frt: *b)* gyártás 35,000 frt; *c)* eladás 45.651,891 frt.

Úgy a nyers mint a feldolgozott dohány felett, a kizárólagos rendelkezési jog az államot illeti meg. Ezért az illetékes hatósági engedély nélkül dohányt termeszteni, forgalomba hozni, iparszerűleg feldolgozni, s ehhez való műszereket szerezni, tartani, valamint dohányt vagy dohánygyártmányt külföldről behozni, oda a közös vámvonalon keresztülvinni tilos. Az állam azonban mindezt teszi, avagy tételi s ebből folyó gazdálkodásában három részt kell megkülönböztetni, ú. m. a dohánynak: 1. vételét, 2. gyártását és 3. eladását. Az 1. és 2-nak vezényletével a dohányjövedéki központi igazgatóság van megbizva, mely közvetlenül a pénzügyminiszterium alatt áll, s melynek az 1. és 2. alatt tárgyalandó összes közegek alárendelve vannak. Élén miniszteri tanácsos igazgató áll, s van közigazgatási, műszaki és irodaszemélyzete, valamint két számtartó osztálya, melyek személyes ügyekben közvetlenül a pénzügyminiszteriumnak vannak alárendelve. A 3. alatt említett dohány-

eladási ügyekben első sorban a pénzügyigazgatóság és részben a dohányjövedéki központi igazgatóság az illetékes. A dohánygyártmányok forgalomba hozatala és ára iránt rendesen az osztrák kormánynyal egyetértőleg a pénzügyminiszterium intézkedik.

1. A *dohányvételt* illetőleg a dohánytermesztési engedélyek és rendes előlegek adására, a termelt dohány beváltásának és a dohánybeváltó hivataloknak igazgatására, az ország dohánytermelő vidékein elhelyezett (számszerint 7) beváltó felügyelőségek vannak hivatva. Új termesztési engedélyeket, valamint rendkivüli engedélyeket csak a püminiszterium adhat. A felügyelőség alatt 32 dohánybeváltó hivatal áll. Ezek mellé a dohánybeváltás tartamára ad hoc szervezett beváltó bizottságok rendeltetnek ki. A beváltó hivatalok ötféle számadást vezetnek. *a*) A *pénzszámadás.* A beváltó hivatalok közül csak 14 bir önálló pénztárral. A többiek fizetéseit a helyben lévő adóhivatalok teljesitik, melyek ezért dohányvételi tárcza-naplót vezetnek. A beváltó hivatalok jogositvák utalványozni: a beváltott dohány árát. (Lásd: az 1876-ik évi 52,758. számú rendeletet: a „Pénzügyi Közlöny" 50-ik számában, s az 1876-ik évi IV. törvényczikket, valamint az ugyanez évi 19,347. számú rendeletet a „Pénzügyi Közlöny" 25-ik számában.) Utalványozza továbbá a szerződéseken alapuló járandóságokat, valamint az összes munkabért. Az üzleti szerek és eszközök jóváhagyott beszerzési költségeit. A rendes dohánytermelési előlegeket azonban a pénzügyőrség és beváltó hivatalok munkálatai alapján a dohánybeváltó felügyelőségek utalványozzák. (Lásd: a pénzügyi törvények és szabályok hivatalos összeállitása 11. füzetét és az 1879-ben 20,853. sz. alatt kelt körrendeletet az azon évi „Pénzügyi Közlöny" 17-ik számában.) A számfejtést számfejtő könyvei alapján mindig a beváltó hivatal maga teljesiti. A dohánybeváltó felügyelőségek által kiadott utalványokat, a tárcza-napló alapján a központi igazgatóság saját utalványozási jegyzékébe veszi fel. A dohányvételre vonatkozó adóhivatali számadások szerkesztésénél az adóhivatali utasitás, a saját pénztárral biró beváltó hivataloknál pedig az 1877. évi 62,981. számú körrendelettel (az évi „Pénzügyi Közlöny" 46-ik számában) kiadott utasitás mérvadó. Minthogy a kincstár számára termesztett dohánylevelek egy részét az osztrák kincstár részére váltják be, ez a részére beváltott dohányokért kiadott beváltási árakat, valamint a dohánytermelési előlegek fele részét havonként megtériteni tartozik. Az összes kezelési költségekhez pedig a részére

beváltott dohány árában szintén hozzájárul. A kölcsönös leszámolás évenként az a czélra kiküldött bizottságban történik. *b*) Az *anyagszámadás*. A beváltott nyers dohány, s ennek a dohánygyárakhoz valamint külföldre való szállítása, az anyag-bevételi és kiadási főnaplókban számoltatik el. Ennek mellékleteit képezik az anyaglajstromok ama bevételekről és kiadásokról, melyek az osztrák kezelőséget illetik, továbbá a beváltási segédlajstrom, melyben minden egyes beváltási elismervény naplóztatik. *c*) A *gazdászati* számadások az üzlethez és kezeléshez szükséges gazdászati *szerekről* és kellékekről szerkesztetnek. *d*) A *leltár* a kezeléshez megkivántató tartósabb jellegű eszközökről és bútorokról szól. *e*) *Telekkönyv a hivatali ingatlanokról*. A változásokról évenként kimutatások szerkesztetnek.

2. *A dohánygyártás* pénzkezelését rendesen a dohánygyárak székhelyén lévő adóhivatalok teljesitik és dohánygyártási tárczanaplót vezetnek. Minden dohánygyári igazgatóság némi utalványozási joggal is bir. A számfejtés a dohánygyárban történik. A dohánygyári igazgatóság helyett az utalványozási jegyzékeket (lásd: „Pénzügyi Közlöny" 1874. 6. sz.) a dohánygyártási szakszámvevő-osztály szerkeszti, a havonként beérkező tárczanaplók eredményei alapján, s e jegyzékbe a dohányjövedéki központi igazgatóság utalványai is fölvétetnek. A dohánygyártásnál előforduló kiadások és bevételek (a „Pénzügyi Közlöny" 1875. 53. sz. foglalt) rovatlajstrom szerint könyveltetnek. A dohánygyárak is *ötféle számadást* vezetnek. *a*) Az anyagnaplóban a gyárakban feldolgozott *nyers dohányt* számolják el. Ennek mellékletei a *lajstromok*, mely annyi vezettetik, a hány osztályon keresztül nyers anyagból eladásra alkalmas kész gyártmány lesz. Az anyagról a gyárak havonként kezelési kimutatásokat terjesztenek fel a dohányjövedéki központi igazgatósághoz. *b*) A dohánygyártmányok készitésénél, valamint az azok csomagolásánál elhasznált *szertári kellékek* a gazdászati főnaplóban szintén lajstromok segítségével számoltatnak el; utóbbiak évnegyedenként záratnak le és csatoltatnak a gazdászati főnaplóhoz. A gazdászati tárgyakról is kezelési kimutatások terjesztetnek fel, de ezek csak évnegyedenként. *c*) A *leltárak* egy példányban minden év elején a lefolyt évre terjesztetnek fel; azokhoz két példányban csatoltatik a haszonvehetetlenné vált leltári tárgyak kimutatása, melynek alapján ezen tárgyak elárúsitása vagy jövedéki czélokra való felhasználása elrendeltetik. *d*) Az *ingatlanok* telekkönyvéből évenként kivonatokat terjesz-

tenek fel a beállott változásokra nézve. *e*) Az 1891 : XIV. t.-cz. értelmében, minden gyárban *betegsegélyző pénztár* van. Ennek ügyeit az erre a czélra szervezett pénztári igazgatóság a dohányjövedéki központi igazgatóság felügyelete mellett intézi. Ez az igazgatóság áll: a dohánygyári igazgatóból vagy helyetteséből mint elnökből, továbbá a dohánygyári aligazgatóból vagy helyetteséből, a ki pénztáros, egy dohányjövedéki tisztviselőből és végre a közgyülés által két évre választott négy tagból. A pénztárkezelésre és számtartásra nézve az állami számtartás szabályai irányadók. Az ügyvitel ellenőrzésére évenként felügyelő bizottság alakittatik, melynek hivatása az alapszabályok pontos megtartására ügyelni és a pénztárt időnként megvizsgálni. Minden év deczember 31-én a könyveket és számadásokat lezárják és a következő év márczius 1-éig a pénztári zárószámadást elkészitik. A zárószámadások a felügyelő bizottság által megvizsgáltatnak és az eredményről, az érintett bizottság, a közgyülésnek jelentést tesz.

3. A dohány *eladására* a dohányárúraktárak (illetőleg az ilyenek gyanánt is működő dohánygyárak), továbbá a nagyban árulók és a kis árusok vannak hivatva. Az elsők állami vagyont kezelő hivatalok, s élükön a kezelő és ellenőr mint főtisztek működnek. E hivatalok szolgáltatják ki a nagyban árulóknak, ezek megrendelésére, a dohánygyártmányokat, ilyenekkel a kisárusokat, a nagyban árulók látják el, kik a dohánygyártmányokat a hivatalos árjegyzékben meghatározott áron a fogyasztóknak adják el. A dohányeladás *számbavételével* a pénzügyigazgatóságok számosztályai vannak megbizva. Csak a szakbirálatot igénylő dohányanyag főnaplót tárgyalja a miniszterium adó- és jövedéki számvevősége. Bővebben lásd: *a*) Instruction III. für die Rechnungs-Departements der anweisenden Behörden, u. zw Anhang-Belehrung B. in Betreff des Tabak- und Stempelgefälls. Még az 1867 előtti időkből. *b*) A pénzügyi törvények és szabályok 1868-iki összeállitásának 11. füzetét. *c*) Az 1889. évi 38,273 P. M. számú utasitást a pénzügyigazgatóságok számvevő osztályai számára. *d*) Az adóhivatali utasitás 1893-ik évi kiadásának XI. füzetét. *e*) A nagy dohányárusokkal eszközlendő leszámolásról szóló 1875-ik évi oktatást. *f*) A dohánygyártmányok eladására vonatkozó szabályok 1890-ik évi kiadását. *g*) Az 1876 : IV. t.-cz. és az ennek végrehajtása iránt az 1876-ik „Pénzügyi Közlöny“ 14-ik számában 9987. sz. a. kiadott körrendeletet. *h*) Az 1887. évi XLIV. t.-cz. és az ennek végrehajtása iránt egy 1888. évi „Pénzügyi Közlöny“ 1. számában 74,090. sz. a. kiadott körrendeletet.

236. §. Lottójövedék.

1895. r. k. XVII. fej. 21. cz. 1.511,424 frt; 1895. r. b. IV. fej. 37. cz. 2.511,200 frt.

Sorsjáték rendezése kizárólag az állami kincstár részére fenntartott vállalat. Magánosok csak engedély alapján sorsolhatnak ki értéktárgyakat. Ezek után 10% játékdijt kell fizetni, sőt ezzel gyakran egyidejüleg még nyereményadót is. (227. §.) A lottójövedék igazgatására a budapesti m. kir. lottóigazgatóság van szervezve, mely egyszersmind mint helybeli lottóhivatal is működik. A különféle sorsolási kölcsönök és jótékonyczélú nyilvános sorsjátékok kisorsolását is ez ejti meg. Alatta állnak a budapesti lottópénztár, továbbá a nagyszebeni és temesvári lottóhivatalok. Ez utóbbiak mint ottani lottópénztárak is működnek. Ezek alá vannak rendelve a lottógyüjtők, kik a játszóktól a betéteket elfogadják. Ezek a betétek képezik a lottójövedék jövedelmét. A lottógyüjtők a betétekből a beszedésért járó százalékot, valamint az általuk 1000 frton alól kifizetendő nyereményt levonván: a fennmaradó összeget a lottóhivatalba szállítják. Ezek fölöslegeiket a helybeli m. kir. adóhivatalnak adják át. A lottógyüjtők a betevőknek, a betéttel a megállapitott játékukról bárczaszelvényt (betétjegyet, resconto) szolgáltatnak ki. A bárczatörzset (ellenjegyet), a játékokról vezetett naplóval (sorsjegyekkel) együtt, az illetékes lottóhivatalokhoz küldik. Ezek a lottóhivatalok összes műveletei fölött őrködve, átvizsgálják, kiigazítják, esetleg visszautasitják a betéteket, s a sorsolást előre megállapitott időben és nyilvánosan megejtvén, a nyereményeket is megállapitják. A nyereményeknek kifizetése ezer forinton felül a lottópénztárak feladata, melynek számtartását különleges minőségük határozza meg. Egyébiránt a lottójövedéknek magának külön számtartósága van, melyhez a lottóhivatalok számadásaikat küldik, s mely egyúttal a lottóigazgatóság számtartását is végzi, a nélkül, hogy személyileg ennek alárendelve volna. Van tehát egy számtartóságunk a végrehajtó hatalom körében, mely a saját hatóságának csak mellé- és nem alárendeltje s mely tehát gyakorlatilag igazolja, hogy a számtartóságoknak, a gazdálkodó hatóságok alá rendelése: nem a gazdálkodás tárgyilagos követelménye. A lottójövedéki számtartóság eljárása egyébiránt egészben az átalános szabályok szerint történik. Az eltérések közül felemlítésre méltó a *pénztári* könyv, melyet a budapesti lottópénztár szigorú ellenőrzése, illetőleg ennek napi pénzmaradványa megállapitása czéljából a számfejtés alapján vezet. Ez a körülmény

meg a mellett bizonyit, hogy a pénztári hivatal kötelékébe tartozó ellenőr működésénél hatályosabb a külön számtartók ellenőrzése.

Források: 1868: XV., 1883: XXI. és 1889: IX. t.-cz.; a lottójövedékre vonatkozó szabályok és utasitások 1874-ki gyüjteménye.

237. §. Sótermelés.

1895. r. k. XVII. fej. 32. cz. 985,980 frt; 1895. r. b. IV. fej. 47. cz. 985,980 frt.

A következő szakaszban.

238. §. Sójövedék.

1895. r. k. XVII. fej. 22. cz. 2.548,038 frt; 1895. r. b. IV. fej. 38. cz. 15.395,982 frt.

Sójövedék alatt a kvt. csak a *sóeladást* érti, a melyhez azonban az eladható sót maga a kincstár *termeli*; mert az ország határain belül minden alakban bőven előforduló só kizárólagos állami tulajdont képez. A só termelésére valók a főbányahivatalok alatt álló (8) sóbányahivatalok és egy (a sóvári) sófőzőhivatal. Az utóbbiak mint *műszaki* kezelő hivatalok fölött a főbányahivatalok mint igazgató hatóságok állnak. Ezek egyszersmind önmagukban mint bányahivatalok is működnek. Valamennyien megfelelő közigazgatási, műszaki és kezelő személyzettel vannak ellátva. A mint a kvt. idézett adataiból látszik, az összes sótermelési költségnek megtéritése, illetőleg bevétele mellett a „sótermelés“ termelvényeit elárúsitás czéljából átadja a „sójövedék“-nek, vagyis ennek kiadásai között a sótermelés összes költségei helyet foglalnak. A sójövedék kezelésére vagyis a sónak eladására a *sóhivatalok* szervezvék, melyek fölött a pénzügyigazgatóságok állnak. Ezek a hivatalok a kezelésükre bizott sóról mint anyagról, s az ennek eladási ára fejében befolyt pénzről egymásnak ugyan megfelelő, de mégis külön naplókban visznek és adnak számot a pénzügyigazgatósági számtartó osztályoknak, melyek a sójövedék egész számtartását az átalános szabályok szerint végzik.

Források: az 1868: XI., 1875: L. és 1890: XIII. t.-cz. A pénzügyi törvények és szabályok 1890-ik évi hivatalos összeállitásának 10-ik füzete.

239. §. Perköltségek.

1895. ren. kia. XVII. fej. 23. cz. 41,049 frt; 1895. ren. bev. IV. fej. 39. czim. 44,805 frt.

Ezek már a 217. és 222. §-ban tárgyalt pénzügyi és jogügyigazgatóságok, valamint ügyészségek, továbbá a következő §-ban

tárgyalandó állami jószágigazgatóságok és ezek számtartóságaiknak működésével állanak szoros kapcsolatban. Jelen költségvetési fejezetek alatt ugyanis azok az összegek vannak kiadásra és bevételre előirányozva, melyeket a kincstárnak, mint peres félnek a birósági eljárás folyamán fedezni kell, illetőleg melyek a megnyert perek költségeiből befolynak.

240. §. Állami jószágigazgatóságok és számtartó osztályok.

1895. ren. kia. XVI. fej. 24. czim rov.: személyi járandóságok 57,227 frt, dologi kiadások 17,076 frt.

Ezek a kiadások a következő szakaszban „állami jószágok“ czimen előforduló javak igazgatásával megbizott hatóságok, ú. m. állami jószágigazgatóságok és más pénzügyi hatóságok költségeit foglalják magukban. Hogy az állami jószágok igazgatásában nemcsak csupán erre a czélra szervezett, hanem más hatóságok is részt vesznek, ez abból származik, hogy a hol a birtokok terjedelme megkivánja, ott jószágigazgatóságok vannak. Igy van Budapesten, Aradon, Temesvárt. Máshol a jószágok igazgatása ott már meglevő valamely pénzügyi hatóságra van bizva, pl. pénzügyi és bányaigazgatóságra, főbányahivatalra. A jószágigazgatóságok személyzete rendszerint az igazgatóból, titkárból, mérnökből, fogalmazóból s irodai alkalmazottakból, végül számtartó osztályból áll. A magyar királyi jószágigazgatóságok hatáskörét az 1874-ik évi 25-ik „Pénzügyi Közlöny“-ben 35,958. szám alatt megjelent *szabályrendelet* irja körül. A számtartó osztályok pedig az 1875-ik évi 55,456. szám alatt a m. k. bánya- és jószágigazgatóságok mellé rendelt számtartó osztályok számára kiadott *utasítás* szerint járnak el. Saját különleges pénztára egyedül a budapesti jószágigazgatóságnak van. A többiek pénzkezelését a székhelyükön lévő adóhivatalok végzik.

241. §. Állami jószágok.

1895. ren. kia. XVI. fej. 25. czim 217,060 frt; ren. bev. IV. fej. 40. czim 473,747 frt.

Állami jószágok alatt az államnak magánjogi tulajdonbirtokában levő mezőgazdasági jószágait és ezek tartozékait kell érteni. Az utóbbi czim alatt szerepelnek a kisebb kir. haszonvételek, különféle jogok és kiváltságok jövedelmei. Ilyenek: a halászati és vadászati jog, malom-taksák, révjog, hidvámok (kivéve a budapesti állami

hidak jövedelmét, mely a 177. §-ban szerepel) és az újpest kikötő a kikötési illetékszedés jogával. Az államnak házi kezelés alatt álló jószágai és azok a birtokai, melyek *nem* eladásra vannak szánva, a *földmívelési* tárcza kezelésében vannak. A pénzügyi tárczában tehát már csak az *eladásra* szánt birtokok vannak.

Az újpesti kikötőt kivéve, a melyet házilag kezelnek, az ezen czím alá tartozó összes birtokok bérbe vannak adva. És pedig a mezőgazdaságilag művelendő birtokok bérlete négy csoportba van beosztva, ú. m.: *a)* a nagyobb térfogatú és 10—20 évi időtartamra, önálló házi kezeléssel bérbe adott birtokok *nagy* bérletet; *b)* a 3—9 évre némi megszorításokkal bérbe adottak *közép*bérletet; *c)* a 3 évre megszorításokkal bérbeadott 5—20 holdas bérletek kis bérletet; végre *d)* a nagyobb városok és községek közelében 1—9 évre bérbe adott 1/2—5 holdas birtokok *kerti* bérletet képeznek. A jogok és kiváltságok külön bérleteket képeznek. A bérbeadás rendszerint nyilvános árverés útján történik. A bérlők kezelésének a bérleti szerződés alapján valóellenőrzése ott, a hol még jószágigazgatóságok vannak: uradalmi ispánokra avagy más gazdasági tisztviselőre van bizva. A hol pedig más pénzügyi hatóság igazgat, ott ennek a hatóságnak közegei látják el az ellenőrzést. Az *újpesti kikötőt* egy kikötőfelügyelő, két altiszttel kezeli.

Forrás: Az állami javak kezelésére vonatkozó rendszabály: 1883. évi 12.034. püminiszteri sz. a.

242. §. Bányaigazgatóságok és számtartó osztályok.

1895. ren. kia. XVI. fej. 26. czím: 180.042 frt; ren. bev. IV. fej. 41. czím: 35,016 frt.

Ilyen *igazgatóság* kettő van: Selmeczen és Nagybányán. Ezek az alább tárgyalandó fémbányászat és fémkohászat, valamint a bérbeadott vörösvágási opálbánya igazgatására vannak hivatva. Hatáskörüket az előbbi szakaszban említett 1874-ik évi 35,958. számú *szabályrendelet* állapítja meg. Személyzetük egy-egy bányaigazgatóból, több bányatanácsosból mint előadóból, s más bányaműszaki tisztviselőkből, és az irodai személyzetből áll. A bányászati *számtartó-osztályok* összesen két főnökből, két számtanácsosból, és további megfelelő tisztviselőkből állanak, melyek a két bányaigazgatóságnál és az ú. n. utalványozási joggal felruházott főbánya-hivataloknál vannak alkalmazva. A bányászati számosztályok is, a jószágigazgatóságoknál (240. §.) idézett (1875-ik évi 55,456. számú) *utasítás* szerint járnak

el. A bányaigazgatósági, valamint az önálló utalványozási joggal felruházott főbányahivatali *különös pénztárak* és más számadó hivatalok részére az 1888. évi 40,278. szám alatt külön *utasítás* van kiadva. A bányászati személyzet utasitásaira vonatkozó szabályok az 1874-ik évi „Pénzügyi Közlöny“ 16-ik számában 1693. P. M. szám alatt jelentek meg. A bánya-társpénztárak az 1881-ik évi 80,442. pénzügyminiszteri rendelettel szabályoztattak, a bányászati társpénztárak számára az utasitás az 1891. évi 23,310. sz. alatt adatott ki. Az építkezésekről az 1879-ik évi 24,049. számú rendelet szól. (Lásd: a 222. §-ban 2507. P. M. számú rendeletet.)

243. §. Fémbányászat és opálbánya.

1895. kvt. ren. kia. XVI. fej. 27. czim: 2.690,822 frt; ren. bev. IV. fej. 42. czim 2.701,231 frt.

Ez alatt a czim alatt az előbbi szakaszban tárgyalt bányaigazgatóságok alatt álló *fémbánya*-hivatalok működése, valamint a vörösvágásdubniki *opálbánya* művelése folytán előálló kezelési és üzemi kiadások és bevételek vannak a költségvetésbe fölvéve. Ezek a bánya-*kezelő* hivatalok személyzete, a kezelésükre bizott bánya jelentőségéhez és üzletéhez képest bányatanácsostól elkezdve lefelé, a legkülönfélébb rangú főnökök alatt, feladatuknak megfelelő minőségü és mennyiségü bányaműszaki tisztviselőből, mint főmérnök, mérnökből, segédmérnökből és gyakornokból állanak. Ezen kivül rendesen orvosok és irodai kezelő tisztek is alkalmazvák. Végül pedig minden bányahivatalnak kézi pénztára is van.

244. §. Fémkohászat.

1895. ren. kia. XVI. fej. 28. czim: 3.702,299 frt; ren. bev. IV. fej. 43. czim: 3.702,299 frt.

A bányászat által napfényre hozott érczнek, a hozzá nem tartozó részektől való megtisztítása, s általában a forgalomra szükséges minőségben és alakban való fémnek elkészítése, a különféle pörölyde-, kohó-, hengermű-, foncsorító- és vegyelemző-hivataloknak képezi feladatát. Ezek a hivatalok is a bányaigazgatóságok alatt állnak, s a bányatanácsostól elkezdve lefelé különféle rangú mérnökökből állank, valamint hogy orvosi és irodakezelési tiszti személyzettel is birnak. Rendesen van házi pénztáruk.

245. §. Pénzverés és fémbeváltás.

1895. ren. kia. XVI. fej. 29. czim: 13.496,764 frt; rd. bev. IV. fej. 44. czim: 13.312,887 frt.

A nemes fémekből készülő pénzekhez szükséges aranyat és ezüstöt az állam részint saját bányáiban maga termeli, részint magyarországi magánbányákból és magánosoktól veszi át olyformán, hogy a magánbányáktól és magánosoktól megállapitott beváltási áron szerzi meg. Az állami bányákban termelt fémeket is beváltási áron veszi át. A külföldről aranyat, ezüstöt, nemkülönben a pénzveréshez szükséges egyéb fémeket (nikkel) alkú szerint szerzi meg. A fémbeváltást a körmöczbányai pénzverő hivatal mint fémbeváltó hivatal, nemkülönben a budapesti, nagybányai, abrudbányai és zalatnai fémbeváltó hivatalok végzik. A mosott aranyat ezeken kivül a győri és nagykanizsai m. k. adóhivatalok is beváltják. Az összes beváltott anyagot nevezett hivatalok a körmöczbányai pénzverő hivatalnak szolgáltatják be, a mely azt a körmöczbányai főkémlő hivatal által felülvizsgáltatja. A körmöczbányai pénzverő hivatal igazgató hatóságot képez utalványozási joggal. A többi fémbeváltó hivatal csak nagyon korlátolt ilyen joggal bir.

246. §. Vasművek.

1895. ren. kia. XVI. fej. 30. czim, rov.: *a)* pénzügyminiszteri vasmű-osztály, mint a vasgyárak központi vezetősége 19,198 frt; *b)* vasgyárak 7.052,780 frt; rd. bev. IV. fej. 45. czim: 7.222,424 frt.

Vasművek alatt a pénzügyminiszterium gondozása alatt álló államkincstári vasgyárakat és ezekhez tartozó vasköbányákat kell érteni. Ezek élén *a pénzügyminiszteriumba külön ügyosztályként (vasmű-osztály) beosztott központi vasműigazgatóság* áll, mely a vasműveknek azokat a közigazgatási, műszaki és kereskedelmi ügyeit intézi, melyek hatáskörének vannak fentartva. A vasmű-osztály főnöke miniszteri tanácsos, egyúttal a vasművek központi igazgatója. A pénzügyminiszteriumnak közvetlenül alá vannak rendelve a gyárak és bányák közvetlen igazgatásával és kezelésével megbizott *m. k. vasgyári hivatalok*, melyek mindegyike önálló utalványozási joggal és saját pénztárral van szervezve. Úgy a központban, mint a vasgyári hivatalok és az egyes gyártási ágazatok élén műszaki szakképzettségű tisztviselők alkalmazvák. Ezen kivül vannak pénztár-,

iroda-, anyagszerkezelő tisztek, orvosok, altisztek stb. A vasműveknek külön számtartóságaik is vannak. Nevezetesen a műszaki vasmű-számtartóság a pénzügyminiszteriumban, mely a vasmüosztály mellé van rendelve és annak kiegészitő részét képezi. Van még két műszaki vasműszámtartó-osztály a vasgyári hivataloknál. A vasmű-számtartósági tisztviselőktől bányászakadémiai szakvégzettség kivántatik.

Források: a központi vasmű-igazgatóság hatáskörére nézve 1881. évi 29,168. püm. sz. a., a hivatalok hatáskörére és az összes ügykezelésre vonatkozólag 1888. évi 8946. püm. sz. a. kiadott utasitások. A vasmű-számosztályok és a pénztárakra nézve a bányaszámvevőségeknek és külön pénztáraknak, már az előbbi szakaszokban említett utasitásai érvényesek.

247. §. Zsilvölgyi kőszénbánya.

1895. ren. kiad. XVI. fej. 31. czim: 56,406 frt; rd. bev. IV. fej. 46. czim: 54,300 frt.

Ez a bánya bérbe van adva és a bérösszeg a zalatnai főbányahivatal különleges pénztárának fizetendő. A számbavétel is ennek a főhivatalnak a feladata.

248. §. Sótermelés.

Ez a 237. §-ban már tárgyalva van.

249. §. Felhagyott bányaművek s a bányászat körüli egyházi és jótékony czélok.

1895. ren. kiad. XVI. fej. 33. czim: 75.989 frt; rd. bev. VI. fej. 48. czim: 1825 frt.

Felhagyott, de azért költséget igénylő bányaművek több bányahatóság területén fordulnak elő. Az egyházi és jótékony czélok által igénybe vett összegek pedig a kincstárt ennek kegyurasági minősége folytán terhelik.

250. §. Bányakapitányságok.

1895. ren. kiad. XVII. fej. 34. czim, rov.: *a*) szem. jár. 71,887 frt; *b*) dol. kiad. 16,869 frt.

Következő §-ban.

251. §. Bányailletékek.

1895. kvt. rd. bev. IV. fej. 49. czim: 135,000 frt.

A bánya*kapitányságok*nak minden tagja teljes jogi és teljes bányászati minősitéssel bir. A kapitányokon kivül biztosokból, esküdtekből és fogalmazó gyakornokokból állnak. Hatáskörükbe a bányajogositványok megadása, az ezek iránt támadt panaszoknak — a mennyiben nem biróság elé valók — elintézése, továbbá a bányarendőri közvetlen felügyelet, valamint a *bányailletékeknek* kivetése tartozik. Az utóbbiak kétfélek: a bányatérmérték és a zártkutatmány felügyeleti illeték. Az előbbit a bánya külső és belső területéhez képest vetik ki, az egyenes adók módjára jár le, igy hajtják be és külön segédnaplóba jő. Az utóbbit a kutatási engedély kiadása előtt, a bányakapitányság utalványa alapján, az adóhivatalnál bárczaszelvényre fizetik, mely bárczás naplónak havi összege, mint az előbbi segédnaplóé is, a bányailletéki (tárcza-al) naplóba jő. Az egészről az adóhivatal számfejtő könyvet vezet, melyből még évi rovatos számadást, valamint egyénenként sommás kimutatásokat készit a püminiszterium adó- és jövedéki számtartóságának. Az adóhivatalok a kapitányságok személyi és dologi kiadásairól külön számfejtő könyvet, valamint fizetési jegyzéket és bányakapitánysági (tárcza-al) naplót vezetnek. Ebbe az utóbbiba jő az úti és hivatali átalány is, melyet a pümm. minden kapitányságnak negyedévenként évi számadás terhe mellett utalványoz, s melyből az emlitett számtartóság által közigazgatási számfejtés alá vett úti számlák alapján járó úti költségeket is fedezzik.

Az adó- és jövedéki számtartóság úgy a bányailletékekre, mint a bányakapitányi költségekre, külön számfejtő és külön főkönyveket vezet és pedig az átalános szabályoknak megfelelőleg. Csak a bányailletéki számfejtő (számla) könyvek előirási részét vezeti a kapitányságoktól időszakonként beérkező előirási kimutatások alapján. Ugyancsak ez a számtartóság tárgyalja a központi állampénztárnak a bányakapitánysági birságpénz, letét és alap naplóit is.

Források: 1875: XXVII. t.-cz. 12. §-a és 1885: XIV. t.-cz.; a M. R. T. 1885. évi 138. és 1887. évi 4. sz., az 1890. P. K. 24. és 1894. P. K. 9. sz.

252. §. Államnyomda.

1895. ren. kiad. XVI. fej. 35. czim, rov: szem. jár. 241,843 frt, dol. és üzleti kiad. 382,357 frt; rend. bev. IV. fej. 50. czim: 775,000 frt.

Az államnyomda főleg az állami igazgatás körében szükséges nyomtatványoknak, tehát: az értékpapiroknak és térképeknek is

megbizható előállítására van hivatva. Közvetlenül a pénzügyminiszteriumnak van alárendelve, s élén utalványozási joggal biró miniszteri tanácsos igazgató áll. További személyzet: az igazgató helyettes. számvevő, számtiszt, gondnok, ellenőr, irodatisztek stb. Az üzleti személyzet műszaki vezetőkből, tisztekből stb. áll. Az igazgató által kiadott utalványok, közigazgatási és kezelési szempontból az intézet számtartójának ellenőrzése alatt állanak. A gondnok és ellenőr nemcsak házi pénztárt, hanem nagy mennyiségű anyagot és leltári készletet is kezelnek, s mint felelős számadók ezekről havonként, illetőleg évnegyed- és egész évenként a pümm. adó- és jövedéki számtartóságának adnak számot. A kir. államnyomdában előállitott összes értékczikkek kezelése az államnyomdától független és közvetlenül a pénzügyminiszteriumnak alárendelt hitelraktárra van bizva, hol a szolgálatot a pénzügyminiszter által kirendelt bizottság látja el.

Források: 1881-iki márczius 19-én 85,964. és 1892-iki 7542. pümsz. alatt kelt utasitások.

253. §. Állami épületek.

1895. ren. kiad. XVII. foj. 36. czim: 77,202 frt; rend. bev. IV. fej. 51. czim: 48,227 forint.

Ide az állam tulajdonát képező azok az épületek tartoznak, melyeket az állam rendszerint saját czéljaira használ, esetleg bérbe adás útján hasznosit. Az ilyen állami épületeket rendszerint nemcsak a pénzügyi, hanem más tárczák is igénybe veszik. Ilyen például a temesvári kormányszéki épület, a budapesti II. kerületi p. ü. palota, a IX. kerületi vámpalota, a szegedi és fiumei p. ü. palota stb. Ezek fentartási költségei az egyes tárczák illetve azok czimei között, az elfoglalt helyiségek arányához képest fel van osztva.

254. §. Budapesti állami hidak.

1895. ren. kia. XVII. fej. 37. czim: 101,545 frt; rend. bev. IV. fej. 52. czim: 101,545 forint.

A Budapestet összekötő dunai hidak (177. §.) kezelését az e czélra külön szervezett felügyelőség vezeti, mely utalványozási joggal is bir, s mely az 1881-ik évi 45,159. számú pénzügyminiszteri rendelettel újra szerveztetvén, a fővárosi pénzügyigazgatóság alá lett rendelve. E felügyelőség hatásköre az 1881-ik évi 49,956. és 77,892. pénzügyminiszteri rendeletekkel szabályoztatott. Van házi pénztára. Ezen

kivül személyzete néhány tisztviselőből s megfelelő számú vámolóból áll. Ezen czim alatt fordul elő a főváros két partja között közlekedő csavargőzösök jövedelme is. Ezek a gőzösök az állam kizárólagos tulajdonát képezik, de 1900-ik évig a jövedelem fele részeért az üzemet, a kincstár ellenőrzése mellett egy vállalat teljesíti.

255. §. Állami ingó vagyon.

1895. ren. bev. IV. fej. 53. czim: 134,533 frt.

Az államnak tágabb értelemben vett ingó vagyonát mind az képezi, mi a leltárban mint termesztvények, anyagok, eszközök, fölszerelések stb. felsorolva vannak. Szorosabb értelemben pedig az állam ingó vagyona az államnak tulajdon birtokában levő kamatozó és nem kamatozó *értékpapirosokból* áll. És itt arról a jövedelemről van szó, melyet ezek hoznak, s mely tehát változik azoknak a vállalatoknak, főleg vasutaknak jövedelmezőségéhez képest, melyeket az állam részvények átvételével támogat.

256. §. Különféle kiadások.

1895. ren. bev. XVII. 38. czím: 523,476 frt.

A kvt. részletezésében ilyenekül fel vannak sorolva:

1. A vakok budapesti intézetében vagyontalan kincstári tisztviselők és szolgák világtalan gyermekei számára alapított 2 növendékhely tartási költségei (500 frt). 2. A kincstári birtokok eladása folytán fedezet nélkül maradt kegyúri terhek (154,827 frt). 3. Segély a máramaros-szigeti kegyesrendieknek (488 frt). 4. Az alsó-tömösi várkápolnának (105 frt). 5. A budai „Szent Erzsébet“ nevű női szerzetnek (31 frt). 6. Tizedkárpótlás a karloviczi görög-keleti érseknek (5880 frt). 7. Járulékok az államépitészeti hivatalok költségeihez az állami javakon végzendő épitészeti és műszaki teendőkért (13,387 frt). 8. Járulék a Temes-Béga vizszabályozási társula (12.000,000 forintnyi) kölcsönéből az államkincstár terhére eső (1.000,000 frt), valamint az államkincstár által átvett külön tartalékalap után (72,105 frt). 9. Szeged város kárvallott lakóinak (az 1880. évi XX. t.-cz. 27. §. alapján adandó 500,000 frt rovására) adott (494,000 frtnyi kisebb) kölcsönök után (a nevezett törvényczikk értelmében) az állami kincstár által fizetendő annuitási részlet (29,640 frt). 10. Szeged város lakóinak (az 1880. évi XX. t.-cz.

alapján) adott kamatozó kölcsönökre (egyszerre történt visszafizetések folytán) az államkincstár által fedezendő évi járulék (17,340 frt). 11. Szegedi lakosok kölcsönei után (a tartalékalapba befolyt 502,112 frt 69 krnyi összeg után az 1889. évi XXXI. t.-cz. 4. §-a értelmében) az államkincstár által fedezendő évi járulékok (30,127 frt). 12. Szeged város törvényhatósága által (az 1889. évi XXXI. t.-cz. 3. §-a értelmében) fölveendő (5.000,000 frtnyi) kölcsön után fizetendő járulékból az államkincstár által előlegképen viselendő összeg (30,000 frt). 13. Pénzszállítási költségek (1900 frt). 14. Lánczhid-járulék a rendőri közegek után (587 frt). 15. Államszámviteltani költségek (800 frt). 16. Tiszti biztosítékok utáni kamatok (128,759 forint). 17. Egyéb különféle kiadások (37,000 frt).

257. §. Különféle bevételek.

1895. ren. bev. IV. fej. 54. czim: 1.265,225 frt.

Ilyenekül a kvt. részletezésében fel vannak sorolva:

A) Járulékok 1. a dohányjövedék részéről a pénzügyminiszteri számtartóságok költségeihez (38,800) frt; 2. a lottójövedék részéről a pénzügyminiszteri számtartóságok költségeihez (4200 frt); 3. a miniszteriumok igazgatása alatt levő közalapok és alapitványok részéről az azokat kezelő állami pénztárak költségeihez (4234 frt). *B*) Egyes igazgatási ágak bevételei: 4. a pénzügyőrség bevételei (1000 frt); 5. az országos kataszteri fölmérés bevételei (18,000 frt); 6. a selmeczi akadémia bevételei (3482 frt). *C*) Állami követelések és pedig *a*) tőketörlesztés: 7. a budapesti (budai) irgalmasok rendjétől az általa fölvett (180,000 frtnyi) kölcsön évi részlete (7474 frt); 8. az (1850., 1852., 1855., 1863—64., 1866. évi) inségi kölcsönökből összegek (110,000 frt) valamint 9. egyéb állami követelések fejében várható összegek (4800 frt); 10. az országos épitési alap követeléseiből (793 frt); *b*) kamatok: 11.az (1850., 1852., 1863—64. és 1866. évi inségi kölcsönök után várható és egyéb kamatok (650,000 frt); 12. viz szabályozási költségkamat $^1/_6$ része (10,000 frt); 13. az állami javak eladási árából képezett alap időközi kamataiból (3500 frt). *D*) Vegyesek: 14. bűnügyi költségtéritmények (130,000 frt); kiselejtezett papir eladásából (1800 frt); 16. birságokból (1200 frt); 17. egyházi és világi hagyatékokból (16,000 frt); 18. időközi jövedelmek (3000 frt); tiszti biztositék utáni kamatok (157,717 frt); 19. nyomtatványok eladásából (39,000 frt); 20. elévült birói és pénzügyi letétek (30,000 frt); 21. egyéb különféle bevételek (30,000 frt).

258. §. Átmeneti kiadások.

1895. átm. kiad. V. fej. 1—11. czimei: 15.997,173 frt.

1. A rendelkezés alá jutott állami tisztviselők illetményeire (5000 frt). 2. Az állami javaknál a bérhátralékok leszámolásának keresztülvezetésére, a telepítvényes ügyek lebonyolítására és az állami javak eladásának előkészítésére szükséges tervek és helyszini szemlék költségei (26,000 frt). 3. Az 1867. év végéig befektetett tiszti biztosítékok visszafizetésére (4000 frt). 4. Az 1883: XLI. t.-cz. alapján fölvett (6.764,800 frtnyi) jelzálogkölcsön kamat- és tőketörlesztésére (450,000 frt). 5. Az állami javak eladásának előmozdítása czéljából fölvett zálogleyél kölcsönök tőke- és kamattörlesztésére, [még pedig: $4^1/_2$%-os: 1884. évi kölcsön (52,195 frt), 1885. évi kölcsön (87,015 frt), 1886. évi kölcsön (57,200 frt); 4%-os: 1886. évi kölcsön (5580 frt), 1887. évi kölcsön (20,935 frt), 1889. évi kölcsön (550 frt), 1890. évi kölcsön (8000 frt), esetleges rendkivüli tőketörlesztésekre (88,525 frt)]. 6. A Rába és mellékfolyóinak szabályozására (19,800 frt). 7. A szapáryfalvai iskola fölépítési költségeire előlegül (6000 frt). 8. Az ezüst árhanyatlása folytán sújtott bányavidékek iparának fejlesztése végett létesítendő szakiskolák és ipartelepek segélyezésére s azok részére adható kölcsönökre (100,000 frt). 9. Fémbeszerzésekre (13.902.352 frt). 10. A pénzverésnél fenmaradó bevételi többlet a valutarendezés czéljaira (1.084,021 frt). 11. Lakpénztöbbletekre tisztviselők, altisztek és szolgák lakpénzeinek feljavitása czéljából (80,000 frt).

259. §. Beruházások.

1895. beruh. III. fej. 1—4. czím: 1.529,356 frt.

1. Építkezésekre a dohányjövedéknél (450,000 frt). 2. Építkezésekre az állami jószágoknál (271,000 frt.) 3. Beruházások a bányászat és pénzverésnél: *a*) A körmöczbányai „Nándor“-altárna berendezésére (125,000 frt). *b*) A szélaknai bányahivatal alá tartozó bányaműveknél teljesitendő feltárási munkálatokra (60,000 frt). *c*) A kapnikbányai bányák és zúzóműveknél újabb berendezésekre (15,000 frt). *d*) A zsilvölgyi kőszénbányáknál teljesitendő feltárásokra és berendezésekre (20,000 frt). *e*) A gyulafehérvár-zalatnai helyi érdekű vasút törzsrészvényeire (50,000 frt). *f*) A tiszolcz-zólyombrezói helyi érdekű vasútra törzsrészvényekért (50,000 frt). *g*) Beruházások a

vasműveknél: *aa*) A vasművasutak épitésére fölvett kölcsönök törlesztési részlete (127,400 frt). *bb*) Vajda-Hunyadon egy negyedik nagy olvasztó épitésére, az ércz- és szénszállitó kötélpályán egy párhuzamos külön szénszállitó vonal létesitésére és munkáslakházakra első részletként (186,000 frt). A költségvetési törvénynek a beruházásokról szóló ez a része számtartás szempontjából magyarázatot nem igényel; mert az azokhoz a dohányjövedéki, bánya- stb. rendes kiadásokhoz hasonlóan történik, a melyekhez a beruházások természetüknél fogva tartoznak.

260. §. Átmeneti bevételek.

1895. átm. bev. I. fej. 1—6. czim.

1. Állami javak eladása, és pedig: *a*) állami javak eladásából (1.800,000 frt); *b*) a telepitvényesek által fizetendő vételárak és kamatok (hátralékokkal együtt 1.400,000 frt); *c*) a maradvány- és irtványföldek váltságdijai (50,000 frt). 2. Állami előlegekből (597,000 frt) 3. A pénzverésből eredő bevétel (15.170,250 frt.) 4. Fiuméban emelendő pénzügyőri laktanya létesitésére forditandó kölcsön (174,956 frt). 5. A szapáryfalvai iskola fölépitésére adandó állami előleg visszatéritéséből (1058 frt). 6. A fernezelyi kohónál előlegképen épitkezésekre engedélyezett és a kohó jövedelméből visszafizetendő összeg első törlesztési részlete (6000 frt). A költségvetési törvénynek az átmeneti bevételekről szóló ez a része magyarázatot számtartás szempontjából nem igényel; mert azokhoz a rendes bevételekhez hasonlóan történik az, a melyekhez az átmeneti bevételek természetüknél fogva tartoznak.

XXXVII.

KERESKEDELEMÜGYI MINISZTERIUM.

1895. rend. kiad. XVIII. 1—13. czim: 83.559,891 frt (nyugdijakról a 169. §.); átm. kiad. VII. fej. 1—5. czim: 824,000 frt; beruházások IV. fej. 1—21. czim: 10.646,966 frt; rend. bev. V. fej. 1—13 czim: 118.859,277 frt; átm. bev. II. fej. 1—13. czim: 13,000 frt.

---

261. §. Központi igazgatás.

1895. rend. kiad. XVIII. fej. 1. czim: *a)* szem. jár.: 535,671 frt és dol. kiad. 158,504 frt; *b)* tarifa-bizottság és vasuti tisztképző tanfolyam 8000 frt; *c)* vasuti kormánybiztosok 1500 frt; *d)* műszaki kiképzés elősegítésére és utazási ösztöndíjakra 4000 frt.

Központi igazgatás alatt itt is magát a vezénylő ügyminiszteriumot és ennek működését kell érteni. Berendezése megfelel az alapvető és átalános részben elmondottaknak. Működésében három főrészt kell megkülönböztetnünk: 1. A *közigazgatási* szolgálatot, melyet a miniszterium elnöki osztályán kivül az út- és középitészeti, a vizépitészeti és hajózási, a vasuti és a posta-táviró-szakosztályok végeznek. 2. *Műszaki* szolgálatot, melyet a miniszterium szakosztályaiba műszaki tanácsos, mérnök, vasuti, hajózási stb. felügyelő czimen alkalmazott és különféle műszaki képzettséggel biró tisztviselők végeznek. 3. A *számtartási* szolgálatot, melyre a miniszteriumnak két számtartósága van, ú. m. a központi és a posta-táviró-számtartóság. Az utóbbiról alább (265. §.) lesz szó.

A *központi számtartóságnak* hat osztálya van: 1. *Műszaki gazdasági* ügyek osztályába tartoznak az állami épitkezésekre és az összes állami utak csinálására vonatkozó mindennemű számtartás. A kavics szállitmányokra vonatkozó munkálatok. A nagyobb épitkezésekre a miniszterium kebelében tartott ajánlati versenytárgyalásokban való képviseltetés és a legkedvezőbb ajánlatok megállapitása. A kereskedelemügyi tárczát illető alapokra vonatkozó minden kereseti

kimutatás, felülvizsgálati jegyzőkönyv és épitési számla tárgyalása. A fontosabb műbirálatoknál, illetve felülvizsgálatoknál való helyszini közbenjárás. A Vaskapu szabályozására és a fiumei ügyekre vonatkozó műszaki gazdászati teendők. 2. *Közigazgatási számfejtő osztálynak* ügyköre: Az 1. osztályba tartozó építkezéseket kivéve: az illetmények megállapitása; a személyi járandóságok folyósításának és megszüntetésének, a fizetési előlegek, az úti számlák, élelmezési és helyettesítési dij, jutalmazások és segélyezések, a pénzkészletek és előlegek engedélyezésének közigazgatási számfejtése. Az időnként szükségtelenné vált épitő helyek bérbeadása iránti javaslatok. A biztositéki és egyéb különféle letétek körül felmerülő vitás kérdésekben véleményadás és e tekintetben szükséges pénztári intézkedések tervezése. A miniszterium kézi pénztárának és anyagszereinek, valamint az alárendelt összes hivatalok, ú. m. orsz. m. kir. stat. hiv., a mértékhitelesitő közp. bizottság, a m. kir. zálogházak, a keresk. muzeum, a keresk. min. által alapított, fentartott vagy segélyezett ipari oktatási intézetek stb. gazdálkodásának megvizsgálása. A miniszterium hivatali és irodai szükségleteinek szállitására nézve tartott versenytárgyalásokban való képviseltetés s a legkedvezőbb ajánlatok megállapitása. A m. kir. államvasutak és gépgyára könyveinek hitelesitése s egyéb számadási hitelesitések. A vasuti tisztképző tanfolyam alapjának kezelését illető pénztári intézkedések tervezése. A vaskapu-szabályozási munkák hitelét érintő számtartósági teendők. 3. *Közigazgatási számadásokat biráló osztály* ügyköre: a különféle előlegekről szóló számadások megvizsgálása s az elszámolt előlegek törlésére vonatkozó rendeletek tervezése. Az épitő anyagok árverési eredményeinek birálata. Az államépitészeti hivatalok összes pénznaplóinak és anyagszámadásainak megvizsgálása s a költségfelosztási kimutatások összeállitása. A miniszterium irodai és napidij költségeiről vezetett számadások megvizsgálása. A miniszterium és az alatta álló összes hatóságok és hivatalok leltárainak birálása és a tárczaleltár összeállítása. Az államépitészeti hivatalok átadására és átvételére vonatkozó jegyzőkönyvek tárgyalása. A vaskapu-szabályozási munkákra vonatkozó pénz- és anyagszámadások és leltárak megvizsgálása. A betegsegélyző pénztárak számadásainak megvizsgálása. 4. *Könyvelési ügyosztály* hivatása a tulajdonképeni tárczaszámtartás. A költségelőirányzat összeállitása, az engedélyezett hitelek nyilvántartása, pénztári számfejtés. A naplók könyvelése és birálása. A könyvkivonatok, utalványozási és megszüntetési jegyzékek,

kezelési kimutatások és a zárószámadás készitése. Ezen osztály vezeti a fő-, a folyó- és személyszámla, valamint a letét- és alapkönyveket. Ezeken kivül itt tartatnak nyilván a határőrvidéki beruházási alapból épülő vasutak költségei, az országos épitő alap követelései és a vasuti tisztképző tanfolyam, valamint a hajóssegélyalap, végül a földm.-, ipar- és kereskedelemügyi miniszterium hatásköréből átvett ipari és kereskedelmi alapok. 5. *Vasuti és gépgyári számellenőrző osztály* feladata: az állambiztositást élvező vasutak zárószámadásainak reviziója, illetőleg az ezek alapján történő leszámolások. Az időszaki előlegek utalványozása iránti intézkedések. A vasuti és gyári költségelőirányzatok összeállítása. A havi ideiglenes és végleges üzleti eredmények nyilván-tartása. A helyi érdekű vasutak ideiglenes havi üzleti eredményeinek nyilvántartása és csoportonkénti összeállítása. Az állambiztosítást élvező vasutaknak kiszolgáltatott állami előlegek nyilvántartása, illetve könyvelése. Az állami számvevőszék számára az utalványozási és megszüntetési jegyzékek szerkesztése. A m. kir. államvasutak, a gépgyár és a diósgyőri vas- és aczélgyár számadásainak reviziója. A vasuti és gyári pénzbeszállitások nyilvántartása, úgyszintén ezen anyagszertárak rovancsolása. A vasuti tisztképző tanfolyam számadásainak és leltárainak vizsgálása. 6. *Az útadóosztály*, az 1890: I. t.-cz. értelmében a törvényhatóságokra bizott útadóra vonatkazó ktv. előirányzatokat és számadásokat tárgyalja az ide vágó közigazgatási nagymérvű számfejtéssel együtt. Ez tárgyalja az épitészeti hivatalok irodai átalányainak megállapitását s a hivatali helyiségek bérlete iránti szerződéseket is.

A *központi bevételek* a következők: 1. A számtartási költségeknek az egyes vasút-társulatok által megtéritendő részlete (600 frt). 2. A vasuti társulatok által kormányfelügyeletért fizetendő illetékek (4000 frt). 3. Az 1878: XX. t.-cz. értelmében az osztrák kincstár által a magyar kincstár javára 25% lajstromozási illeték fejében átszámitandó és a Magyarországon bejelentett találmányokra az 1878: XX. t.-cz. értelmében engedélyezett szabadalmaknak hosszabbitásáért fizetendő díjak és lajstromozási illetékek (90,600 frt). 4. Az 1893: XLI. t.-cz. értelmében engedélyezett szabadalmakért fizetendő díjak (40,000 frt). 5. A „Központi Értesítő“ előfizetési és beiktatási díjai (7000 frt). 6. Alapitványok: 1. Mária Valéria főherczegnő alapitványából (1116 frt). 2. Stein-féle alapitványból (220 frt). 3. Goldberger-féle alapitványból (1174 frt).

Az irodát kezelő *segédhivatali* igazgatónak, az irodai és hivatali

költségek és egyéb kiadások fedezésére adott előlegeket, valamint az általa kezelt letéteket és ezek elszámolását (az 1891-iki 4183. sz. a.) továbbá a „Központi Értesítő“ pénz- és anyagszámadását (az 1889-iki 4134. sz. a.) a kereskedelmi miniszterium elnöki rendelettel szabályozta.

262. §. Államépítészeti hivatalok.

1895. rend. kiad. XVIII. fej. 2. czim, rov.: szem. jár. 623,198 frt, dol. kia. 142,750 frt. Rend. bev. V. fej. 2. czim: 240,687 frt.

A közutak épitése, fentartása és kezelése az épitészeti hivatalok feladata. Ezek a hivatalok a vármegyék székhelyein vannak és az illető vármegye területén fekvő állami és törvényhatósági közutak kiterjedéséhez mérten, egy vagy több különféle állású mérnökből, a nagyobb vármegyékben egy-egy az irodai teendők végzésével megbizott tisztviselőből áll. A hivatal alá vannak rendelve a közutak mentén alkalmazott útmesterek, útkaparók stb. Az államépítészeti hivatalokra vannak bizva a törvényhatóságok mérnöki teendői is, minek fejében azok (1890: I. t.-cz. 21. §.) az államépitészeti hivatalok költségeihez aránylagosan hozzájárulnak az államnak. A hivatal főnöke (1877: XXV. t.-cz.) tagja a vármegye közigazgatási bizottságának. Közvetlen felügyeletük tíz közuti kerületi felügyelőre van bizva. Az államépítészeti hivatalok szolgálatát és hatáskörét a volt közmunka- és közlekedési m. kir. miniszterium 1887. évi 3204., illetőleg 1888. évi 9236. sz. a. kiadott utasitással szabályozta. Azonban a hivatalok hatáskörének tágitása és módositása iránt a miniszterium kebelében már is tárgyalások folynak. Ez idő szerint az államépítészeti hivatalok kezeihez, az *utak* fentartására és kezelésére havonkinti részletekben fölveendő előlegek utalványoztatnak, melyekről a központi számtartóságnak pénznaplóban és anyagszámadásban számolnak be. Ezek alapján vezeti ki a számtartóság elszámolt előlegeket a nyilvántartásból. A *külön czélokra* kapott előlegekről is havi számadásokban adnak számot. Ezen előlegek a munkálat felülvizsgálatának eredményéhez képest csak a miniszter rendeletére vezettetnek ki a nyilvántartásból.

A tárczának *bevételei* származnak: 1. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium által kezelt alapitványi birtokokon végzett épitészeti teendőkért járó összegekből (7300 frt). 2. A kincstári jószágokon végzett épitészeti teendőkért járó díjakból (13,387 frt). 3. Az 1890: I. t.-cz. 21. §-a szerint a vármegyei törvényhatóságok

által fizetendő hozzájárulásokból (150,000 frt). 4. Gőzkazán vizsgálati díjakból (70,000 frt).

263. §. Közutak.

1895. rend. bev. XVIII. fej. 3. cz. rov.: *a*) Állami közutak fentartása 2.944,611 forint. *b*) Az 1890: I. t.-cz. 23. §-a értelmében létesitendő állami alapra a törvényhatóságoknak közutaik és hidjaik fentartása és az e czimeken elvállalt kötelezettségek teljesíthetésére 500,000 frt. *c*) Törzskönyvek, távolsági térképek és közuti térképek elkészittetésére 20,000 frt. — 1895. rend. bev. V. fej. 3. cz. 113,335 frt.

a) Az állami közutak fentartására szánt összeg részint útkaparók és egyéb közönséges útmunkások személyes illetményeire, főleg azonban államépitészeti hivatalok közvetítésével az útanyag előállítására, az úttest fentartására és felügyeletére, valamint hídakra kell. *b*) A költségvetésben idézett törvény szerint a törvényhatóságok útügyeinek állami segélyezéséről, a kereskedelemügyi miniszter költségvetésében gondoskodni köteles. *c*) A költségvetésben idézett közúti törzskönyvek, távolsági és közúti térképek, ugyancsak az említett törvényczikk értelmében állítandók össze.

Viszont bevételeztetnek (1890: I. t.-cz. 7. §.) a községek hozzájárulása a belterületökön átvonuló állami közutak átkelési szakaszának fentartásához. Továbbá (1880: I. t.-cz.) a barcsi híd vámjövedelme és állami közutakból származó egyéb apró bevételek.

264. §. Ipari, kereskedelmi és külkereskedelmi czélok.

1895. rd. bev. XVIII. fej. 4. czim, rov.: *a*) ipari és kereskedelmi czélokra 530,000 frt; *b*) külkereskedelmi czélokra 150,000 frt; *c*) kereskedelmi és ipari ösztöndijakra 2510 frt; *d*) gépészeti iskola Kassán 39,692 frt; rd. bev. V. fej. 4. czim: ipari, kereskedelmi és külkereskedelmi czélok 3250 frt.

Azok a tényezők, melyekkel a miniszterium az *ipari* ügyeket fejleszteni törekszik: az ipari iskolák és a tanműhelyek. A *kereskedelmi* czélokat pedig a kereskedelmi muzeummal és ennek kül- és belföldi kirendeltségeivel támogatja. Erre szolgálnak továbbá az önkormányzattal biró ipari és kereskedelmi *kamarák*, melyeknek felállítását, hivatását és kötelességét törvény (1868: VI. t.-cz.) állapitja meg. A kamarai kerületek új beosztásáról és a kamarák szervezetéről a miniszter (1890-iki 7708. és 10,848. sz. a.) rendeletileg intézkedett. A miniszter jóváhagyása alá tartoznak

a kamaráknak úgy évi ktvsei, mint az a százalékos kulcs, melylyel a költségeik fedezésére szolgáló kamarai illetékeket, a kerületben lakó iparosokra és kereskedőkre, az egyenes állami adó arányában kivetik. A kamarai beszedett és a kamarának beszolgáltatott illetékekről, a m. k. adóhivatalok a kereskedelmi miniszter központi számtartóságának havonként letétnaplókkal, a kamarának évenként kimutatással számolnak.

A kereskedelmi tárcza vagy csak részben, vagy pedig teljesen fedezi 52 ipari iskola, ipari szaktanfolyam és 4 technologiai muzeum költségét. A kassai gépészeti középipariskola pedig e czim egy külön rovatát képezi. Az utóbbi számadásainak vezetését, a volt földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. k. miniszter (1888. évi 37,270. sz. a.) utasitása szabályozza.

A hazai termesztőknek a bel- és külföldön vevőket szerezni, illetőleg a bel- és külföldi fogyasztóknak azokat a forrásokat megjelölni, hol jutányosan magyar ipari és őstermelési árúczikkeket szerezhetnek: a budapesti *kereskedelmi muzeum* balkánfélszigeti megbizottjának és a budapesti tudakozó hivatalnak feladata. Ezek szervezési, ügykezelési, pénzkezelési és számtartási szabályzatait a kereskedelmi miniszter (1889. évi 36,001. és 58,948., 1890. évi 8505., 22,765. és 32,675., 1891. évi 39,259., végtére 1892. évi 39,625. sz. a.) rendeletekbe foglalta. Erre a miniszteriumra van bizva az ipar- és kereskedelmi alap, melynek külön szabályzata (1890. évi 1134 sz. a.) van. Ebből az alapból adnak kamatos és kamatnélküli kölcsönöket az iparosoknak.

265. §. Posta, távirda és távbeszélő.

1895. rd. kia. XVIII fej. 5. czim. rov.: szem. jár. 6.388,100 frt; dol. kia. 5.767,000 frt; rd. bev. V. fej. 5. czim: 16.625,000 frt.

A posta- és távirdaszolgálat körében meg kell különböztetnünk: *a vezényletet, a posta- és távirdaüzleti* (levél-, kocsiposta, utalvány, utánvétel, táviratkezelés stb.) és a *pénztári kezelést;* végül a *számtartást.*

1. A *vezényletet* a kereskedelemügyi miniszter, illetőleg a miniszterium posta- és távirdaszakosztálya viszi; a kerületi igazgatást a posta- és távirdaigazgatóságok végzik. Az előbbit támogatja a postajárási iroda, az országos posta- és távirdagazdászati hivatal és a miniszteri posta- és távirdaszámtartóság. Az igazgatóságoknak

posta- és távirdagazdászati fiókraktárai és számtartó osztályai vannak. 2. A posta és távirda *üzleti kezelését* a posta- és távirdahivatalok végzik, melyek kétfélék: kincstárilag kezeltek és nem kincstáriak. Ezek ismét háromfélék: vagy egyesitett posta és távirda, vagy csak posta- vagy csak távirdahivatalok. A kincstári hivatalokat állami tisztviselők, a nem kincstáriakat pedig szerződéses magánvállalkozók (postamesterek) kezelik. 3. A *pénztárak*: az országos posta- és távirdapénztárra, posta- és távirda-igazgatósági és posta- és távirdahivatali pénztárakra oszolnak. Az országos posta- és távirdapénztárnak, valamint a p. t. igazgatósági pénztáraknak pénztárnokai és ellenőrei vannak, míg a p. és t. hivatali pénztáraknál, a hol tisztviselő vezeti a hivatalt, a pénztári kezelést a hivatalvezető, az ellenzárosi teendőt pedig egy másik erre kirendelt tisztviselő végzi. A pénztárakon kivül *kézi pénztára* van az országos posta- és távirdagazdászati hivatalnak, melynek vezetője egy p. és t. igazgató. A fiókraktárak főnökei maguk a p. és t. igazgatók, kik első sorban felelősek s visszkereseti joggal birnak a raktár tényleges kezelésével megbizott tisztviselővel szemben. *Számadó közegek* végül a távirdaépitészek (mérnökök és tisztek) és a vonalok felügyeletével megbizott vonalőrök (altisztek és szolgák). 4. A *számtartási* szolgálat feloszlik: központira, melyet a miniszteri p. és t. számvevőség és külszolgálatira, melyet az igazgatóságok számtartóosztályai látnak el.

Az *utalványozás joga* a miniszter kezében összpontosul, kinek *megbizásából utalványoz*: *a)* a ministerium p. és t. *szakosztálya* az országos p. és t. pénztár, valamint a kerületi p. és t. igazgatósági pénztárak által teljesitendő bevételeket és kiadásokat, a miniszteri p. és t. számtartóság ellenjegyzése mellett; *b)* az *igazgatóságok* számtartóosztályaik ellenjegyzése mellett a saját kerületi igazgatósági, posta-táv. hivatali kincstári és nem kincstári pénztáraknál úgy a ministeriumtól nyert meghagyás alapján, mint saját — korlátozott — hatáskörükben. Ez utóbbiak pótutalványozási joga azonban, a pótkezelési időszak alatt minden számadási évben *csak január végeig* terjed.

A *számadások* kétfélék: fő- és alszámadások. Az *országos* p. és t. pénztár és a kerületi igazgatósági pénztárak *főszámadásai*: a *fő-* (házi), a forgalmi, tárcza- és letét*napló*; *alszámadásai*: a személyes járandósági, a nyugdij, a beszolgáltatási (szállitmányi) és szolgálati biztositéki jegyzék, épen úgy, mint az átalános

pénztáraknál; a letétnapló egyenlege azonban nem a forgalmi, hanem a főnaplóban nyer kifejezést. Az igazgatósági pénztárak *főszámadását* képezi továbbá még a központi kiadásokra és bevételekre nézve külön vezetett forgalmi, tárcza- és letétnapló, *alszámadásait* pedig az értékjegyszámadás.

A *nagyobb forgalmú* kincstári p. és t. hivatalok *főszámadásai*: a fő-, tárcza-, forgalmi és letétnapló; *alszámadásai*: a személyes járandósági, a nyugdíj-, a beszolgáltatási és szolgálati biztosítéki jegyzék; az alszámadásokhoz tartoznak a kezelési vagyis üzleti számadások: a portoszámadás, az értékjegyszámadás, a fiókilleték, a hirlapmelléklet és az expresslevéldíj, a postautalványi és a postautánvételi, valamint a postatakarékpénztári be- és kifizetési lajstromok, a készpénzben szedett postai és távirati frankodíjak jegyzékel számivek (a feladott táviratokról), az utasdíj-számadás, a távirati részilleték-kimutatás, a pénzküldemények biztosítására netalán szükséges fegyveres fedezetnek költségjegyzéke, a hirlapok előfizetési lajstroma, végül a távbeszélő szolgálatról szóló kimutatás.

A *kisebb forgalmú* kincstári hivatalok és a postamesteri kezelés alatt álló hivatalok főszámadását a *kezelési kimutatás* (*rovatszámadás*) képezi, mely a kezdő és végző pénzmaradvány s a pénztári kezelés valódi és átmenő rovatai eredményének, valamint a postaigazgatósági pénztárakba időnként beszállitott összegeknek kitüntetésére van berendezve. Mellékleteit az előbb felsorolt üzleti számadások és ezek pénztári okmányai képezik. A kezelési kimutatásban az összes előforduló bevételeket és kiadásokat, az illető alszámadások havi összegeivel, a külön rendelet alapján eszközölt elszámolásokat pedig tételenként jegyzik be.

Az orsz. p. és t. pénztár *számadásait* a miniszteri p. és t. számtartósághoz, az igazgatósági pénztárak pedig és a p. és t. hivatalok — kivéve az utalvány be- és kifizetési naplókat, melyek megvizsgálás végett közvetlenül a miniszteri p. és t. számvevőséghez küldetnek be — a számosztályokhoz küldik be. *Pénzszállítmányaikat* a nagyobb forgalmú kincstári hivatalok az országos posta- és távirdapénztárba szolgáltatják be, s ha kell, innen kapják ellátmányaikat. A kisebb forgalmú kincstári és a nem kincstári hivatalok pedig saját kerületbeli igazgatósági pénztárukba szállitanak, szükség esetén ellátmányokat is kapnak. Sürgős esetekben a posta- és távirdapénztárak az adóhivataloktól is vehetnek föl pénzellátmányokat, melyek ellenszámolását az országos posta- és távirdapénztár teljesíti. Pénz-

fölöslegét az országos posta- és távirdapénztár a *központi állampénztárba* szállitja, melylyel mindennemü bizományi fizetés (s ezek között a külföldön tartózkodó nyugdijasok illetményei) iránt is leszámol. A postautalványi és postautánvételi pénzek kezelését és leszámolását a posta- és távirdaigazgatás, a pénzügyi pénztárak és számvevőségek beavatkozása nélkül saját pénztárai által látja el.

Az előirt mellékletekkel fölszerelt pénztári naplókat, illetőleg kezelési kimutatásokat a megfelelő posta- és távirdaigazgatósági számviteli osztálynál beérkezésük után számszerüleg megvizsgálják és a postajövedék és a kerületi tárcza és forgalmi könyvében elkönyvelik. A nagyobb forgalmu kincstári postahivatalok naplóit havonként könyvelik. A más posta- és távirdahivatalok kezelési kimutatásaiban kitüntetett havi eredményeket, a kerületi rovancsba összegyüjtik és a mutatkozó végösszegeket könyvelik a jövedéki vagy forgalmi főkönyv megfelelő számláira.

A számviteli osztályok által vezetett fő- és segédkönyvek a következők: *a)* a jövedéki tárcza bevételi és *b)* kiadási főkönyv; *c)* a nyugdij-főkönyv; *d)* a forgalmi főkönyv; *e)* a személyi járandóságok és *f)* a nyugdijak számfejtő könyve; *g)* a kerületi számlakönyv; *h)* a kerületi külön előjegyzés a nem kincstári hivatalok számára; *i)* a kerületi létszámkönyv; *j)* a szolgálati biztositékok könyve; *k)* az előleg-előjegyzés; *l)* a letétek főkönyve. A jövedéki főkönyvben előirt kifizetési utalványok alapján szerkesztik a számviteli osztályok havonként az utalványozási és megszüntetési jegyzéket. Ez osztályok a jövedéki tárcza, valamint a forgalmi főkönyv alapján a valódi kezelésről havonként, az átfutóról félévenként lerovás szerint részletezett kezelési áttekintést szerkesztenek.

Az *üzleti* számadások megvizsgálása, vagyis: a *szakszerü birálat* a számviteli osztályok ügyköréhez tartozik. Kivételt képeznek az utalvány be- és kifizetési naplók, melyek a miniszteri p. és t. számvevőséghez és a postatakarékpénztári be- és kifizetési lajstromok, melyek a postatakarékpénztár igazgatóságához küldetnek be. A számviteli osztályok ügykörébe tartoznak még: a kerületbeli tisztviselők és szolgák illetményeinek és nyugdijainak számfejtése; a szállitók által benyujtott oly számlák megvizsgálása és érvényesitése, melyeket a posta- és távirdaigazgatóságok saját hatáskörükben utalványozhatnak; továbbá az úti számlák érvényesitése (a posta- és távirdaigazgatónak és a számvivő osztályok főnökeinek kivételével); a posta- és távirdapénztárak váratlan vizsgálata; a kerület költségvetésének és

zárószámadásának összeállitása; a kerület leltárainak nyilvántartása, s végül az a felett való őrködés, hogy a pénztárak készlete a meghatározott maximumot felül ne haladja. A *központi igazgatásnak* az országos posta- és távirdapénztár által teljesitett bevételeiről és kiadásairól az előzetes és utólagos számvitelt a posta- és távirdaigazgatósági számvivő osztályokhoz hasonlóan a miniszteri posta- és távirdaszámvevőség végzi.

A *miniszteri p. és t. számtartóságnak öt* osztálya van.

1. A *pénztári és könyvelési osztály* teendői: az egész központi előzetes és utólagos számvitel, a költségelőirányzattól kezdve egész a zárószámadásig, úgy a mint az a jelen kézikönyv átalános részében ismertetve van. A közigazgatási segédszolgálat, számfejtés; az összes épitési és anyagszámadások felülvizsgálása; a hitelnyilvántartás; az utalványozási és beszüntetési jegyzékek megbirálása és összeállitása; a pénzforgalom, pénzkezelési és jövedéki kimutatások szerkesztése; az országos p. és t. pénztár naplóinak megvizsgálása, könyvelése; a pénztár rovancsolása; a kerületi pénztárak rovancsolásának felülvizsgálása. Ezen teendők elvégzésére a következő könyveket és segédkönyveket vezeti: 1. a központi tárcza-, 2. központi forgalmi és 3. a központi letétfőkönyvet; 4. a külföldi nyugdijasok és a budapesti p. és t. tisztképző-tanfolyamon alkalmazott tanárok számfejtőkönyvét; 5. a központi utalványozási és megszüntetési jegyzéket; 6. a beszolgáltatási könyvet az országos p. és t. pénztárba teljesitett pénzszállitmányokról; 7. a nyugdijasok törzskönyvét; 8. a pénztári többletek és 9. az előlegek előjegyzési könyvét; 10. az épitési és üzletanyagok megrendeléséről vezetett könyvet.

A 2. *távirati leszámolási osztály* teendői közé tartozik: a belföldi és nemzetközi távirdai statisztika összeállitása; a különféle dijszabások, rendeletek nyilvántartása; de főleg a leszámolás a hazai vasutak által közvetitett magántáviratokat illetőleg a hazai vasutakkal, a magyar és idegen hatóságokkal; nevezetesen pedig a nemzetközi leszámolás: az osztrák táviróigazgatással, a nyugoti és délnyugoti külföldre és Európán kivüli államok- és tartományokba szóló táviratokról; a cs. és kir. közös hadügyminiszteriummal a Bosznia-Herczegovinában szervezett táviróintézményt illetőleg; Szerbiával és Romániával a nekik és rajtuk átmenő keleti korrespondencziára vonatkozólag. Az idegen távirói intézetekkel való leszámolásról megjegyezzük, hogy Magyarország Németországgal, Ausztriával és Bosznia-Herczegovinával azokra a táviratokra nézve,

melyek Magyarország és a nevezett országok között váltatnak, nem számol le, hanem minden egyes igazgatás megtartja osztatlanul azokat a dijakat, melyeket a táviratok feladásánál a felek fizetnek. A külföldre menő, vagy onnét jövő táviratokra nézve a dijak megállapitása és szétosztása úgy történik, hogy a külföldre menő, vagy onnét jövő táviratok kizárólag csakis az úgynevezett „nemzetközi távirói vonalak"-on továbbithatók. Vannak nemzetközi országos és omnibusz-vonalaink. E vonalak az ország határán egy-egy távirói állomásba be vannak vezetve és ez állomás (határellenőrző állomás) köteles minden e vonalon továbbított táviratot, még pedig a külföldről bejövőt a „Crédit hongrois" (magyar követelés), a külföldre menőt a „Débit hongrois" (magyar tartozás) czimű lajstromba (kettős könyvviteli folyószámla) ama díjakkal bevezetni, melyek a magyar határtól a távirat rendeltetési helyéig járnak. A nemzetközi táviratok után beszedendő díjakat és ezeknek az egyes országok javára eső részeit a nemzetközi távirói egyezmény és a hozzá csatolt díjtáblázatok állapitják meg. A díjrészletekről minden állam csakis a szomszéd állammal számol. Ezzel azért nemcsak a kettőjük követelését és tartozását hozza tisztába, hanem a szomszédon túl fekvő államokét is. Ez utóbbiakkal a szomszéd állam számol és így tovább. Az ellenőrző állomások által szerkesztett „Crédit és Débit hongrois" czimű lajstromok havonként a miniszteri posta- és távirda-számvevőségnek küldetnek be. E számvevőség a „Débit hongrois" czimű lajstromok alapján megállapitja Magyarország tartozását minden egyes szomszéd állami intézet irányában s azt az eredeti lajstromok átküldése mellett az illető távirói igazgatással közli. Hasonlókép minden szomszéd igazgatás a Magyarország iránti saját tartozását, a magyar távirói központi számvevőséggel közli és e tartozást a „Crédit hongrois" lajstromok adatainak alapján megvizsgálják. Igy számol Magyarország Szerbiával és Romániával a keletre menő vagy onnét jövő táviratokról. Az osztrák távirói intézettel pedig az Oroszországgal és a nyugoti országokkal váltott táviratokról számol. A havi számadások alapján készül évnegyedenként a „Főleszámolás", melynek tiszta eredményét az adós intézet aranyban köteles kifizetni. A magyar határellenőrző állomások eljárását az a „Díjtáblázat" szabályozza, mely az európai dijszabás alá eső táviratoknak „Crédit és Débit hongrois" ellenőrző lajstromokban való bejegyzésére a miniszterium által kiadatott. A leszámolást részletesen a nemzetközi távirói egyezmény szabályozza. Ugyancsak ezen osztály teljesíti

a hitelezett állami táviratok, a hirlaptáviratok és a postatakarékpénztárral való leszámolást, végül az országos posta és távirda gazdászati hivatal építési, nyomtatvány-, leltár- és üzletanyag naplóinak megvizsgálását.

A 3. és a 4. postautalvány ki- és befizetési osztály: megvizsgálja a hivataloktól beérkező utalvány be- és kifizetési számadásokat és előkészíti az utalványleszámolást Ausztriával és a külfölddel szemben.

Az 5. külföldi postautalvány- és kocsipostai leszámolási osztály teendője végre az összes külföldi, valamint osztrák és bosnyák posta-utalvány számadásoknak és az osztrák-magyar, valamint a bosnyák kocsi postai számadásoknak megvizsgálása s az egyes országokkal való leszámolás.

Az orsz. p. és t. *gazdászati hivatal* és a *fiókraktárak* havonként építési, nyomtatvány-, leltár- és üzleti *anyagnaplót*, illetőleg számadást, évenként pedig házi leltárt tartoznak szerkeszteni és bemutatni. A kincstári hivatalok pedig *leltárt* vezetnek, melyeket az igazgatóságok hivatalonként egy kimutatásban foglalnak s a miniszteri p. és t. számvevőséghez terjesztenek föl. A min. p. és t. számvevőség ezen kimutatások alapján állítja össze a *főleltárt*. A távirói *építészek* és vonalőrök a kezelésükre bizott anyagokat és szerszámokat félévenként zárandó kézikönyvekben számolják el; ha pedig kisebb építkezéssel bizatnak meg, ennek végeztével pénz- és anyagszámadást nyujtanak be esetről esetre, elöljáró igazgatóságukhoz. Az építészek, ha építésök négy hétnél tovább tart: négy hetenként, különben pedig az építés végeztével egy hét alatt pénzszámadást, ezenkivül pedig két hét mulva anyagszámadást tartoznak igazgatóságukhoz beterjeszteni, melyek, ha az építkezés összköltsége a 200 frtot meg nem haladja, ama hatóságok által vizsgáltatnak meg végérvényesen, melyek az építést elrendelték. A 200 forintnál nagyobb költségű építési számadásokat ellenben a miniszterium, illetőleg a miniszteri p. és t. számtartóság vizsgálja meg. Az üzleti ellenőrzést a távirói rendeletek tárának 1882. évi 14. számában közzétett *rendelet* szabályozza.

266. §. Postatakarékpénztár.

1895. rend. kia. XVIII. fej. 6. cz. rov.: *a)* szem. jár. 218,449 frt; *b)* dol. kia. 73,850 frt; *c)* üzleti kia. 375,000 frt; *d)* postatakarékpénztári tanács költségei 2000 frt; *e)* nyugdijak 1300 frt; *f)* az 1885: IX. t.-cz. 7. és 8., illetőleg 1889: XXXIV. t.-cz. 5. §-a értelmében a tartalékalap képzésére 162,301 frt: rend. bev.: V. fej. 6. cz.: 832,900 frt.

A m. k. postatakarékpénztár az 1885: IX. t.-cz. alapján mint a miniszternek közvetetlenül alárendelt, állami kezelés és jótállás

alatt álló *takarékpénztár* állíttatott fel Budapesten. Ügykörét az 1889: XXXIV. t.-cz. a *cheque- és clearingforgalommal* bővítette.

A postatakarékpénztár szervezetét, ügykörét és a közvetítő összes postahivatalok teendőit, valamint az igazgató mellé rendelt tanács szervezetét (a volt közmunka- és közlekedési ministeriumnak 1885. 3980. eln. sz. és a kereskedelemügyi miniszternek 1889. 3136. eln. sz.) *rendeletek* állapítják meg. Ezek szerint a postatakarékpénztár *három főosztályra: az átalános igazgatási*, az *üzleti* és a *számtartói ellenőrző osztályra* oszlik. Ezek mellé sorakozik a *főpénztár*. 1. Az *átalános* igazgatási osztály a közigazgatási és az értékpapir-osztályból áll. Alája rendelvék a gazdászati osztály és az irodát kezelő segédhivatalok. 2. Az *üzleti osztály* a takarékforgalomban minden egyes takarékkönyvecske-tulajdonosnak (betevőnek) személyszámlát, minden cheque - számla - tulajdonos részére pedig cheque-számlát nyit és vezet. Ezeken a valamely betétkönyvecskére történt összes betéteket és visszafizetéseket, illetőleg a chequeszámlára tett befizetéseket, visszafizetéseket, átutalásokat és megterheléseket könyveli, még pedig a postahivataloktól beküldött jegyzékek és befizetési lapok, a felektől beérkező felmondások és chequek alapján. Úgy a takarék- mint a chequeforgalomban, minden egyes számlának megfelelő kamatot (1894: XVIII. t.-cz.) kiszámítja és az év végén az egyes számlákra jóvá írja. 3. A *számtartó ellenőrzés* a számtartás előzetes és utólagos fokozatait gyakorolja. Előkészíti tehát a költségvetést és az utalványokat, számfejt és vezeti a könyveket stb. Megjegyezzük, hogy a postatakarékpénztár *termelő* gazdasági természeténél fogva főkönyvét helyesen: *kettős* rendszerben vezeti. 4. A postatakarékpénztár *főpénztára* az összes pénztári teendőket látja el; átveszi, elszámolja és megőrzi a beérkező készpénzt és értékpapirokat, kifizeti a nem az üzletből folyó és az igazgató által utalványozott összegeket, valamint úgy a takarék-, mint a chequeüzletre nézve mint közvetítő hivatal is szerepel.

A postatakarékpénztár külső *közvetítő hivatalai* az összes postahivatalok, melyek a *takarékforgalomban* a postatakarékpénztártól kapott betétkönyvecskéket kiadják, azokra betéteket elfogadnak és rövid úton, vagy a postatakarékpénztár által kibocsátott utalványok alapján: azokra visszafizetéseket teljesítenek. A *cheque*-forgalomban a befizetési lapokra a felektől befizetett összegeket átveszik és a postatakarékpénztár által kiadott utalványokat beváltják. Mindezen bevételekről és kiadásokról a postatakarékpénztárnak még ugyanazon

napon, külön a takarék- és külön a cheque-forgalomra jegyzékeket küldenek, valamint azokról havi be- és visszafizetési lajstromokat szerkesztenek. A befizetett összegeket a postapénzekkel együtt kezelik, valamint ezekből teljesítik a visszafizetéseket is; a havi lajstromok végső összegeit pedig minden hó végével megfelelően a forgalmi naplóban, illetőleg a kezelési kimutatásban számolják el. A postatakarékpénztári szolgálatot illető minden ügyben a közvetítő (posta) hivatalok közvetlenül a postatakarékpénztárnak vannak alárendelve.

A postatakarékpénztár igazgatója mellé *takarékpénztári tanács* van rendelve, melynek tagjait a kereskedelemügyi, pénzügyi és földmívelésügyi miniszterium kijelölése alapján, továbbá a kereskedelmi szakértők köréből a kereskedelemügyi miniszter nevezi ki. A tanácsnak hatáskörébe tartozik az évi előirányzat megállapítása, az ezt túlhaladó vagy e nélküli kiadások engedélyezése, új állások szervezése, átalában ily és másnemű felügyeleti és ellenőrző teendők, melyekkel a tanácsot a kereskedelemügyi miniszter megbizza.

A postatakarékpénztár a tiszta betétösszegnek egy részét, mely a folyó kiadások fedezésére és főleg az azonnal kifizetendő (pénztári) chequek beváltására szükséges készpénzben készen tartja, az ezt meghaladó részt nyilvános számadásra kötelezett pénzintézeteknél folyószámlára, kamatozó kincstári utalványokban, kamatozó magyar állampapirokban és államsorsjegyekben, végre a miniszter által megjelölt magyar záloglevelekben és az osztrák-magyar bank zálogleveleiben helyezi el gyümölcsözőleg. A tiszta jövedelmi fölöslegből (nyereségből) első sorban a két üzletágra közösnek nyilvánított és másfél millió forintban (3.000,000 korona) megállapitott tartalékalap képzésére forditja; mihelyt a tartalékalap ezt a magasságot elérte, a tiszta jövedelmi fölösleget az állampénztárba szállitja. Havonként a postatakarékpénztár *hivatalos „Közlönyt“* ad ki, melyben az elmult hó forgalmát mutatja ki, esetleg rendeleteket és egyéb intézkedéseket közöl.

267. §. Tengeri hajózás.

1895. rend. kia. XVIII. fej. 7. czim; rov.: tengerészeti igazgatás, *a*) személyi járandóságok 3.171,018 frt, *b*) dologi kiadások 5115 frt; szakoktatás: *a*) személyi járandóságok 24.635 frt, *b*) dologi kiadások 5115 frt. Rend. bev. V. fej. 7. czim: 286.695 frt.

Ezt az ügykört a Fiuméban lévő m. k. tengerészeti hatóság vezeti. Elnöke Fiume és a magyar-horvát tengerpart kormányzója,

helyettese egy miniszteri tanácsos. Szolgálatát a miniszter által 1892. évi 8950. sz. alatt kiadott utasitás szabályozza. Alája vannak rendelve: *a*) a m. k. révhivatalok; *b*) a m. k. révkirendeltségek; *c*) a martinschizzai m. k. tengeri vesztegintézet; *d*) a fiumei m. k. tengerészeti tanoda és a kapcsolatos internátus; *e*) az úszóművek (a vontató gőzös, a mentő csolnak, a gőzdaru, a közkotró és a „Deli" yacht) parancsnoka; *f*) a tárházak felügyelője. A tengerészeti hatóságnak van külön számtartósága, melynek személyzetét a kereskedelemügyi m. k. miniszter nevezi ki. A tengerészeti hatóság körébe tartozó ügyek számtartási teendőit önállóan végzi és az alárendelt hivatalok számadásait végérvényesen vizsgálja át. Könyvkivonatait a miniszterium központi számtartóságához terjeszti, hol azt az egész tárcza zárószámadásába belefoglalják. A fiumei és a tengerész-segélyalapok számtartását is *az* viszi. A fiumei tengerészeti hatóságnak lett a lárendelve a fiumei kikötői építkezések felügyeletével és vezetésével megbizott kikötő *építészeti* felügyelőség is. Ennek számadásait azonban a miniszteri központi számvevőség vizsgálja át

268. §. Magyar királyi államvasutak.

1895. rend. kia. XVIII. fej. 8. czim, rov: szem. jár. 21.954,000 frt, dol. kiad. 4.416,950 frt, fentartási és üzemi kiadások 26.584,000 frt; rendkivüli kiadások 678,500 frt; rend. bev. V. fej. 8. cz. 87.800,000 frt.

A magy. kir. államvasutak a kereskedelemügyi miniszteriumnak közvetlenül alárendelt külön *igazgatóság vezetése* alatt állanak, melynek hatásköre és teendői a kereskedelemügyi m. kir. miniszter által kiadott ú. n. *A) utasítás* és *B) ügyrendben* vannak részletesen megállapitva. A külső üzleti szolgálat *igazgatására* az *üzletvezetőségek* vannak hivatva, melyeknek hatásköre és teendői a *C*) részletes utasitás és ügyrendben vannak körülírva. Az igazgatóság Budapesten, és a jelenleg fennálló kilencz üzletvezetőség közül kettő Budapesten, egy-egy Miskolczon, Debreczenben, Kolozsvárott, Aradon, Szegeden, Szombathelyen és Zágrábban van.

Az igazgatóságnak öt főosztálya van. Ezek mindenike szakosztályokra, és ezek ismét ügyosztályokra oszlanak. A főosztályok következők: átalános igazgatási, pénzügyi, kereskedelmi, építési és gépészeti főosztály. Minden főosztály élén egy igazgató áll, ki a minisztertanács által lesz kinevezve és pedig: a pénzügyi igazgató a pénzügyminiszternek a kereskedelmi miniszterrel, a többbi az utóbbinak a pénzügyminiszterrel egyetértő előterjesztésére. (*A*) utasitás 2. §.)

Az igazgatóság elnöke az átalános igazgatási főosztály élén álló igazgató. Az *A*) utasitásban részletesen körülirt fontosabb ügyek az igazgatósági összülés által tárgyaltatnak, melynek tagjai a szakigazgatókon kivül, a pénzügyminiszter által kinevezett egy, és a kereskedelemügyi miniszter által kinevezett két tag. Ugyancsak az összülésen előadók az igazgatók vagy helyetteseik, esetleg a meghivott üzletvezetők. Ha a kinevezett tagok egyike külön véleményt ad be, a határozat végrehajtása a kereskedelemügyi miniszter döntéséig függőben tartandó. Az igazgatók csak saját ügykörüket illető határozatok ellen adhatnak be külön véleményt, kivéve az elnököt és a pénzügyi igazgatót, kik ezen jogot korlátlanul gyakorolhatják. Az ülésekről vezetett jegyzőkönyv egy-egy példánya a kereskedelemügyi és a pénzügyminiszterhez fölterjesztendő. (*A*) utasitás 4. §.)

Számtartás szempontjából különösen fontos a *pénzügyi* igazgató hatásköre; mert a költségvetésileg engedélyezett hitelek állásáról, a várható jövedelmekről, a tervezett kiadásokról, a költségvetésben fedezettel nem biró kiadások szükségességéről, havonként közvetlenül a pénzügyminiszternek jelentést tesz, kinek egyébként azonkivül is minden pénzügyi szempontból kivánt felvilágositást megadni tartozik. (*A*) utasítás 8. §.) A költségvetésileg engedélyezett hitelek nyilvántartása a pénzügyi igazgató hatáskörébe tartozván, az igazgatóság által kibocsátott összes utalványokat ő ellenjegyzi, s ha ezen ellenjegyzést megtagadná, az ügyet az összülés elé terjeszteni köteles. A pénzügyi igazgató által kibocsátott utalványokat az elnök vagy annak helyettese ugyanazon hatáskörrel jegyzi ellen, mint a pénzügyi igazgató az igazgató-társaiét. (*A*) utasitás 8. §. A pénzügyi igazgató hivatva van a számtartás előzetes és utólagos fokait kivétel nélkül gyakorolni s a mennyiben ennek folyamán valamely főosztálynál vagy üzletvezetőségnél helytelen gazdálkodást tapasztal, arról az összülésnek jelentést tesz. A nyugdíjintézet és a jótékony alapok vagyona az ő gondjaira van bizva. Az igazgatósági főpénztár, az üzletvezetőségi gyüjtő- és az állomási pénztárakat, az anyag szertárakat váratlanul megvizsgálja vagy vizsgáltatja, úgy az üzletvezetőségek számosztályait is. (*A*) utasitás 8. §.) A pénzügyi főosztály: I. számtartó és pénztári, II. kiadásokat ellenőrző és III. bevételeket ellenőrző szakosztályokból áll, melyek mindegyike több ügyosztályt foglal magában. Az üzletvezetőségek is több osztályból állanak, melyek közül a számtartó-osztály szolgálati tekintetben ugyan az üzletvezetőség élén álló üzletvezető alá van ren-

delve, ügykörét illetőleg azonban közvetlenül a pénzügyi főosztály igazgatója alá tartozik. Az üzletvezetőséggel illetőleg annak többi osztályaival szemben ugyanazon állást foglalja el, melyet az igazgatóságnál a pénzügyi főosztály a többi főosztályokkal szemben elfoglal.

A vasútüzlet bevételeinek és kiadásainak elszámolása, mely eddig egy különleges vasuti számla rendszer alapján történt, 1895. január 1-től fogva, az állami számtartás elvei szerint, az állami bruttó költségvetés rendszerének teljesen megfelelően történik. Így az államvasutak könyvvitele is, mint *termelő* gazdaságé, kettős rendszer szerint van berendezve és különben is a számtartás előzetes és utólagos fokozatait az általános elveknek és eljárásoknak megfelelőleg gyakorolja.

269. §. Magyar királyi államvasutak gépgyára.

1895. rd. kiad. XVIII. fej. 9. cz.; rov.: *a*) személyi járandóságok 239,430 frt, *b*) dologi kiadások 93,200 frt, *c*) üzemi és fentartási kiadások 5.265,000 frt; rd. bev. V. fej. 9. cz. 6.673,000 frt.

A következő szakaszban.

270. §. Diósgyőri m. k. vas- és aczélgyár.

1895. rd. bev. XVIII. fej. 10. cz. rov. *a*) személyi járandóságok 263,415 frt, *b*) dologi kiadások 119,410 frt, *c*) üzemi és fentartási kiadások 4.555,585 frt; bev. V. fej. 10. cz. 5.827,000 frt.

A magyar királyi állami vasutak *gépgyára* és a diósgyőri magyar királyi *vas- és aczélgyár* ügyeinek *vezérlete* egy bizottság kezében van letéve, mely a kereskedelemügyi miniszterium által kinevezett elnökből és négy tagból áll. Előadója a gyárak igazgatója, esetleg ennek helyettese. A bizottság székhelye Budapest és közvetlenül a miniszteriumnak van alárendelve, mely a két gyárat kormányozza. Mindkét gyár *igazgatása és kezelése* egy igazgatóságra van bízva. Ennek székhelye Budapest, s élén egy igazgató áll, ki közvetlenül a gyárat vezérlő bizottságnak, közvetve pedig a szakminiszteriumnak, van alárendelve. Az igazgatót a műszaki, a kereskedelmi és a számtartó osztály főnökei együttesen helyettesitik, mely esetben az illető szakosztály-főnökök mindazokkal a jogokkal és kötelezettségekkel vannak felruházva, melyek az igazgatót megilletik és terhelik. Az igazgatóság mindkét gyárban megfelelő mű-

szaki, számtartó, irodakezelési és egyéb személyzettel rendelkezik, s nevezetesen mindkét gyár számtartásának gyakorlatára saját számtartó osztálylyal bir. Mint *termelő* gazdasági ágban a *kettős* könyvvitel van itt is egészen helyesen alkalmazva. Úgy a vezérlő bizottság, mint az igazgató számára 1884. évi márczius 11-ről, 199. elnöki szám alatt adott ki a szakminiszterium egy-egy rövid utasítást, mely részint közvetve, részint közvetlenül a számtartásra nézve is érvényes határozatokat tartalmaz.

271. §. Budapesti kir. zálogházak.

1895. rd. bev. XVIII. fej. 11. cz. 220,000 frt; rd. bev. V. fej. 11. cz. 220,000 frt.

Ezek a zálogházak jótékony intézmények, melyeknek czélja az, hogy kézi zálogokra *olcsó* kölcsönt nyujtson. Természetünél fogva azonban némely dolgok ki vannak zárva az elzálogositásból. Hazánkban két kir. zálogház van, és pedig mind a kettő Budapesten. Az egyik a belvárosi, melyet Mária Terézia királynő alapított. Ebből származott a másik, melyet a Terézvárosban a magyar kormány rendezett be. E két intézet élén 1 igazgató, 1 aligazgató és 1 ellenőr áll. A kezelését az 1890. évi 59,145. sz. a. kereskedelemügyi m. kir. miniszter által kiadott utasítás, az ellenőrző szolgálatot pedig a volt földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszteri számvevőség által az 1870. évi 1191. sz. a. kidolgozott utasítás szabályozza. A zálogházak igazgatási és kezelési számadásait a kereskedelemügyi miniszter központi számtartósága tárgyalja. Tehát könyvkivonataival is ennek számol. A zálogházak gyüjtői a főváros egyes részeiben a közvetitő zálogházak. Ezek biztosítéktételre vannak kötelezve és eljárásukat, felelősségüket a kereskedelemügyi m. k. miniszter 1891. évi 11,538. szám alatt szabályozta.

272. §. Mértékhitelesítés. Fegyvervizsgálati és borvizsgálati bizottságok.

1895. rd. kia. XVIII. fej. 12. cz. *a*) személyi járandóságok 10,370 frt, *b*) dologi kiadások 16,260 frt; rd. bev. V. fej. 12. cz. 10,200 frt.

A mértékek, súlyok és mérő eszközöknek tizedes rendszerét életbeléptető és a megfelelő mértékek hitelesitését elrendelő 1874. évi VIII. t.-cz. szükségessé tette egy központi mértékhitelesitő hivatal

szervezetét. Ennek szabályzatát a volt földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. k. miniszter által (1870. évi 7210. sz. a. 1874. évi R. T. 453. lap és az 1874. évi 9334. sz. a.) kiadott rendelet foglalja magában. A számtartási szolgálatot a bizottságnál erre a czélra alkalmazott tisztviselő teljesíti. Számadásai a kereskedelmi miniszter központi számtartóságához jönnek. Eljárását a kereskedelmi miniszter (1889. évi 33,410. és 1893. évi 63,968. sz. a. utasítása szabályozza. Az 1891. évi XXXIV. t.-cz. folytán a mértékhitelesítő központi bizottság egyúttal a lőfegyvervizsgálati próba-állomás is lett. Mint ilyennek szervezetét és számtartását (1892. évi 25,084. és 27,290. sz. a.) a kereskedelmi miniszter rendeletileg állapította meg. A borvizsgálatot (1893 : XXIII.) törvény rendelte el.

273. §. Statisztikai hivatal.

1895. ren. kia. XVIII. fej. 13. czím rov.: *a*) Szem. jár. 73,452 frt; *b*) dologi kiadások 103,525 frt.

Az országos statisztikai hivatalt ugyan 1867-ban állították fel, de az országos statisztika ügyének szervezését csak az 1874:XXV. t.-cz. állapította meg. Ez a magyar korona országai közállapotának és évről évre változó közérdekű viszonyainak nyilvántartását elrendelte és az országos (tehát Horvát-Szlavonország kizárásával) statisztikának vezetését, a statisztikai adatoknak országos gyüjtését, feldolgozását, összesítését és közzétételét a központi statisztikai hivatalra bizta. Mellette szakértő testület az egyes szakminiszteriumok képviselőiből, az országos *statisztikai tanács* áll. Úgy az országos statisztikai hivatal mint a statisztikai tanács ügykörét és ügyviteli szabályzatát a kereskedelemügyi miniszter (1894-iki 1455., illetőleg 1890-iki 135. elnöki szám alatt) rendeletileg állapította meg.

A statisztikai hivatalban vannak számvivők alkalmazva, de ezek csak tisztán statisztikai számszerű munkálatok és nem a hivatal gazdaságának számtartására vannak hivatva; mert úgy a kisebb irodai és más hivatali költségek fedezésére, a miniszterium által kiutalványozott előleg elszámolása, mint a különféle anyagszámadás *közvetlen* vezetése, a statisztikai hivatal segédhivatali igazgatóságának a teendője. Az elszámolást a kereskedelmi miniszter (1889. évi 1767., illetőleg 1892. évi 5210. eln. sz.) rendelete szabályozza. A havi számadást a statisztikai hivatal igazgatója küldi a kereskedelmi miniszter központi számtartóságához.

274. §. Az aldunai Vaskapu szabályozása.

Az aldunai Vaskapunál és az ottani zuhatagoknál létező hajózási akadályoknak eltávolítását czélzó munkálatokról, a kereskedelmi miniszter 1895-re az állami költségvetéssel egyidejűleg külön ktvtést terjesztett a törvényhozás elé. (E szerint úgy a szükséglet mint a fedezet 2.524,440 frtot tesz.) Az erről szóló *kezelési* számtartásnak a helyszinén való ellátására a kereskedelmi miniszterium központi számtartóságától van egy tisztviselő kirendelve. Különben pedig a számtartás további része az említett számtartóság feladata. A szervezeti, pénzkezelési és számtartási szolgálatot (az 1889. évi 21,917. számhoz kiadott) rendelet szabályozza.

275. §. Átmeneti kiadások.

1895. átm. kia. VII. fej. 1—5. cz.

1895-re a következő ilyen kiadásokat irányoztak elő: *a)* Az Adria m. kir. tengerhajózási részvénytársaság szerződésszerű segélyzésére (570,000 forint). *b)* Egyéb tengeri hajózási vállalatok szerződésszerű segélyezésére és felügyeletére (160,000 frt). *c)* Az 1893:XXII. t.-cz. alapján a tengeri szabad hajózás segélyezésére (80,000 frt). *d)* Az Adria m. kir. tengerhajózási részvénytársaság műszaki biztosának díjazására (4000 frt). *e)* Tengerészeti gyüjteményre, az ezredéves kiállitás czéljára (10,000 frt).

276. §. Beruházások.

1895. beruh. IV. fej. 1—21. cz.

1895-iki ktv. következő beruházásokat sorolja fel: 1. A Barcs és Theresienfeld közti Dráva-híd kölcsöntörlési költsége (22,450 frt). 2. Krassó-Szörény vármegyében a báziási, orsovai állami közúton levő 323. sz. Cserna-hidnak kőpillérekkel és vasszerkezettel leendő újból építésére és azzal kapcsolatos munkákra II. részlet (40,000 frt). 3. Pozsonynál a Dunán épitett vasszerkezetű állandó hidra VII. részlet, nemkülönben az 1890:XXXIII. t.-cz. értelmében a pozsony-szombathelyi vasút részére 8 éven át adandó 22,000 frtnyi ötödik évi járadékra (200,000 frt). 4. Komáromnál a Dunán létesitett vasszerkezetű állandó hidra V. részlet (153,300 frt). 5. Az Esztergom és Párkány közt épitendő dunai vashid épitésére és felügyeletére

III. részlet (190,000 frt). 6. A duna-tisza-körösközi transzverzális állami közút kiépítése II. részlet (160,000 frt). 7. Trencsén vármegyében a diószeg-jablonkai állami közútra, Trencsén város mellett lévő vámos Vág-híd helyett építendő vasfelszerkezetű híd előmunkálataira és építési költségeire I. részlet (20,000 frt). 8. A zágrábi Száva-híd újbóli építésére és felügyeletére VI. részlet (50,000 frt). 9. A fiumei kikötő építésére és felügyeletére (1.000,000 frt). 10. A fiumei kikötő kövezési munkáira V. részlet (15,000 frt). 11. A zengi kikötő munkáira (12,000 frt). 12. A „Secca pericolosa“ zátonyon építendő fénytorony építési költségeihez való hozzájárulás I. részlete (3666 frt). 13. Új vontató gőzös beszerzése II. részlet (22,000 frt). 14. Kisebb kikötők fejlesztésére II. részlet (20,000 frt). 15. A távirda- és távbeszélő-hálózat fejlesztése és a posta és távirda részére megszerzett ingatlanok utáni résztörlesztések (200,000 frt). 16. Viczinális vasutak segélyezésére (435,000 frt). 17. Deés-zilahi vasút V. részlet (117,000 frt). 18. Folyó- és tóhajózási czélokra (300,000 frt). 19. Kiegészítési munkálatokra és leltárszaporításra az állami vasutaknál (1.500,000 frt). 20. Új építkezésekre és új forgalmi eszközök beszerzésére az állami vasutaknál (5.926,550 frt). 21. Beruházások és új építkezések a m. kir. államvasutak gépgyáránál és a diósgyőri m. kir. vas- és aczélgyárnál (210,000 frt).

277. §. Átmeneti bevételek.

1895. átm. bev. II. fej. 1—3. czím.

1895-re következő átmeneti bevételek vannak tervezve: 1. Az *„Adria“ magyar tengerhajózási* részvénytársaság által az állami felügyelet czímen a miniszteri biztos díjazására szükséges (4000 frt) összeg. 2. A *magyar folyamhajózási* részvénytársaságtól hasonló czímen hasonló összeg. 3. Az államkincstár tulajdonában levő helyi érdekű vasuti czímletek után befolyó osztalékok (5000 frt).

XXXVIII.

FÖLDMIVELÉSÜGYI MINISZTERIUM.

1895. r. k. XIX. fej 1–24. czim; (nyugdijak 169. §.) átm. kiad. VIII. fej. 1—10. czim; beruh. V. fej. 1—9. czim; rend. bev. VI. fej. 1—18. czim; átm. bev. III. fej. 1—2. czim.

278. §. Központi igazgatás.

1895. r. k. XIX. fej. 1. czim, rov.: szem. jár. 313,576 frt, dol. kia. 164,592 frt.

Ennek a miniszteriumnak teendőit az elnöki osztályon kivül hét főosztály végzi, melyek mindenike több ügyosztályra, sőt némelyik még alosztályra is oszlik. Az első osztályban az erdészetet, a másodikban a lótenyésztést, a harmadikban az állategészségügyet és állatbiztositást, a negyedikben a gazdasági szakoktatást és a lótenyésztés kivételével az állattenyésztést, az ötödikben a vizi ügyeket, a hatodikban a borászatot, telepitést és kincstári birtokokat s végül a hetedikben az egyéb földmivelési és közgazdasági ügyeket tárgyalják.

A *számtartási* teendőkre három számtartóság van. Egy-egy a lótenyésztésre és az erdőügyekre. Minden egyebet a központi számtartóság végez. Van a miniszteriumnak kézi pénztára is, mely az irodát kezelő segédhivatalok főigazgatójára van bizva, s mely minden sürgősebb kiadást, esetleg bevételt ideiglenesen elszámol. Mindezek azonban havonként végleges elszámolás czéljából a budapesti állampénztárhoz lesznek átutalva. Ennek a kézi pénztárnak működését az 1881. évi 131. elnöki számú miniszteri rendelet szabályozza.

279. §. Állami erdők.

1895. r. k. XIX. fej. 2. cz. 5.255,227 frt; r. bev. VI. fej. 1. cz. 8.109,606 frt.

Ezek a kiadások és bevételek az állam magán tulajdonát képező erdőinek, nemkülönben a volt úrbéresek, közbirtokosságok,

egyházak s más hason birtokosok erdeinek, az állami kezelés mellett szakszerű erdőgazdaság elvei szerint való műveléséből származnak. Az igazgatás és kezelés erdőigazgatóságok-, főerdőhivatalok- és erdőhivatalokra van bizva. Az erdőhivatalok a fatermelés és értékesités, a munkabérek megállapítása és személyi ügyek tekintetében, az erdőigazgatóságoknak vannak alárendelve. Különben *házi* pénztárral és a miniszterium erdőszámtartóságának kirendeltségét képező számosztálylyal birnak. (Lásd bővebben: az 1883. évi 2071. számú miniszteri rendeletet.) Az erdészeti tárczakezelést az adóhivatalok végzik oly módon, hogy az erdészet sajátságos viszonyaihoz mért részletfizetések teljesitésére az igazgatóságok *házi* pénztárai vannak hivatva, melyeknek kezelésére *fizető számvivők* vannak alkalmazva. E pénztárak az adóhivatalokból nyerik netalán szükséges javadalmazásaikat, s oda szállitják fölöslegeiket. Kezelésükről egy segédnaplóban számolnak, melynek végösszegét havonként az illető adóhivatal erdészeti tárczanaplójába vezetik át. (Lásd bővebben: az 1881. évi 595. számú rendeletet.) Az állami kezelésbe vett községi erdők kezeléseért fizetendő évi járulékok mint bevétel és a kezelő személyzet járandóságai, az „állami kezelésbe vett községi erdők“ czimű naplóban számoltatnak el, s e napló eredménye közvetlenül a forgalmi naplóba vitetik át. Az államerdők pénzkezelési kimutatásának összeállítását (az 1882. évi 53,856. számú) rendelet szabályozza.

280. §. Erdőfelügyelőségek.

1895. r. k. XIX. fej. 3. czim, rov: szem. jár. 142,450 frt, dol. kiad. 9000 frt.

Az erdőfelügyelőségek az összes állami és magán erdők kezelését nemzetgazdasági szempontból az 1879:XXXI. t.-cz. alapján ellenőrzik, illetőleg az államnak ezekre nézve mintegy legfőbb felügyeleti, erdőrendőri jogát gyakorolják. Személyzetük főfelügyelőkből és az felügyelőkből áll. Összes személyi és dologi kiadásukat az adóhivatalok számolják el. Működési körüket az emlitett törvényczikken kivül (az 1881. évi 10,092. szám alatt kiadott) utasitás szabályozza.

281. §. Országos erdei alap.

1895. r. k. XIX. fej. 4. cz. 100,000 frt; r. bev. VI. fej. 2. cz. 100,000 frt.

Ez az erdőrendészeti áthágások és erdőkihágások után megitélt és behajtott pénzbüntetésekből, továbbá az erdőtörvény alapján

elkobzott tárgyak eladásából befolyt összegeknek (az illető községi szegény- vagy betegápolási alap javára fordított $^1/_5$-öd résznek levonása után fenmaradó) $^4/_5$-öd részéből és más e czélra rendelt bevételekből képeztetik. (Lásd bővebben: az 1879. évi XXXI. t.-cz.-et és az 1880. évi 285. számú „Budapesti Közlöny"-ben megjelent 1880. évi 36,776. számú rendeletet.) Ez alap a földmívelésügyi miniszterium alatt áll és jövedelmeinek $^1/_5$-öd része minden körülmények között tőkésítendő. Az erdő-alap pénzeit a m. k. központi állampénztár kezeli. A különféle pénztáraknál ez alapért teljesitett fizetéseket egy külön alapnaplóban számolják el, melynek havi végeredményét a forgalmi naplóba vezetik. (Lásd: a „Pénzügyi Közlöny" 1880. évi 33. számában közzétett 53,871. számú és 1881. évi 42. számában a 991. lapon 2150. P. M. számú pénzügyminiszteri rendeleteket.) Az országos erdő-alapnál pótkezelés nincsen. (Lásd: az 1882. évi 2111. számú rendeletet.) Az erdőkihágások után megitélt pénzbüntetések behajtásával és nyilvántartásával a m. k. belügyminiszterium által 1881. évi 35,839. szám alatt (közzétéve a „Budapesti Közlöny" 1881. évi 194. számában) az erdőkáreseteket tárgyaló közigazgatási közegek bizattak meg. Ezek kötelesek, ha a behajtott pénzbüntetések 25 frtot meghaladnak: $^1/_5$-öd részt a község szegény alapja javára, $^4/_5$-öd részt pedig a királyi adóhivatalba beszállítani Fél év végén az ezekről a büntetésekről vezetett nyilvántartási könyv lezárása előtt a teljes pénzkészlet beszolgáltatandó. A nyilvántartási könyvnek és pénztárnaplónak hiteles másolata félévenként az eredeti pénzokmányokkal fölszerelve a miniszterium számtartóságához küldetnek. Az országos erdei alap jövedelmeiből tartatik fenn négy erdőőri szakiskola, ú. m.: a liptóújvári, királyhalmi, vadászerdei és görgényi, melyeknek feladata: szakképzett erdőőrök nevelése.

282. §. Állami lótenyész-intézetek.

1895. kvt. r. k. XIX. fej. 5. czím, rov.: *a)* Lótenyész-intézeti központi igazgatás 34,108 frt; *b)* méneskari hadapród-iskola 6000 frt; *c)* ménesbirtok gazdaságok 2.632,522 frt; *d)* ménesek 1.075,673 frt; *e)* méntelepek 1.415,662 frt; *f)* lóversenyek és vidéki versenyek segélyezésére 30,000 frt; *g)* lótenyésztési jutalmak 15,000 frt, *h)* közös csikólegelők előmozditására 15,000 frt, *i)* tenyészanyag vásárlására és a káposztásmegyeri kancza-telep szükségletére 15,000 frt; VI. fej. 3. czím, rov.: *a)* ménesbirtok-gazdaságok 3.259,360 frt; *b)* ménesek 572,790 frt; *c)* méntelepek 616,370 frt; *d)* a lótenyésztési alap jövedelme 15,000 frt.

Állami lótenyész-intézeteknek neveztetnek az állam költségén fentartott azok az intézmények, melyek az úgy nemzetgazdasági mint

hadügyi szempontból annyira fontos lótenyésztés emelésére és nemesítésére szolgálnak. Ezek a kisbéri, bábolnai, mezőhegyesi és fogarasi *ménes-intézetek*, a nagykőrösi, székesfehérvári, sepsiszentgyörgyi és debreczeni *méntelepek*. A *ménes-intézetek* két osztályra oszlanak: ménesire és gazdaságira. Az első külön parancsnok, az utóbbi pedig igazgató alatt áll. A ménesekben törzsméneket és anyakanczákat tartanak. Ezeknek ivadékaiból kerülnek ki a méntelepek számára az apa-állatok. A gazdaságok a ménesek részére szükséges takarmány előállíthatása czéljából tartatnak fenn és házilag kezeltetnek. Mellékesen azonban a mezőgazdaság majd minden ágával foglalkoznak.

Méntelepeknek nevezzük azokat a helyeket, a hol a tenyésztés czéljából felállított méneket a téli hónapok alatt összpontosítják, hogy a fedezési idény alatt mint méntelep*osztályok* az ország különböző községeiben bizonyos fedezési díj mellett, a tenyésztők tenyésztési czéljaira szolgáljanak. A *gazdaságok* személyzete államilag alkalmazott polgári egyénekből áll. A ménesek és méntelepek egy központi felügyelőség alatt katonailag vannak szervezve és *méneskar* elnevezés alatt a közös hadsereg tiszti és legénységi létszámának kiegészítő részét képezik, de a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszterium rendelkezése alatt állanak.

Ezen intézetek vezetésén kivül a lótenyésztésre a miniszterium befoly: a *lóversenyek* és *lótenyésztési jutalmak* által is; továbbá segélyez egyes községeket és magánosokat, hogy méneket és csikólegelőket tarthassanak. Végül az országos *lótenyésztési alap* fölött a főfelügyeletet viszi. Az állandó, valamint a rendes gazdasági üzemtervtől eltérő minden illetményre, továbbá a méneseknél és méntelepeknél a katonai illeték-szabályzaton kivül előforduló költségekre nézve az utalványozási jog a miniszterium hatásköréhez tartozik. Az utalványozási jegyzékeket az egyes intézetektől havonként a lótenyésztésügyi szakszámtartósághoz terjesztik fel, a honnan összesitve küldetnek át az állami számvevőszékhez. A ménes-intézetekben, úgy a ménes, mint a gazdaság czéljaira, valamint a méntelepeknél forgalmi naplót ve ető, *különleges pénztárak* vannak. A gazdasági pénztárakat a polgári, a ménes-pénztárakat a katonai szabályok szerint kezelik. A méntelep-osztályok egyes tisztek vezetése alatt állanak, s kézi pénztárakkal birnak. Mindezek a különleges pénztárak a lótenyész-intézeti szakszámtartóságnak havonként rendes okmányolt naplókkal és rovatkönyveikből szerkesztett kivonatokkal (kezelési kimutatásokkal), az év

végén pedig magával a rovatkönyvvel számolnak. A ménes-intézetek és méntelepek pénztárai és számadó hivatalai számára zsinórmértékül szolgál a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszterium részéről az 1870. év deczember havában kiadott utasitás. A méneseknél és méntelepeknél vezetendő anyagszer-, ruha-, ágynemű-, kórház és egyéb számadásokat a közös hadseregnél fennálló katonai szabályok szerint vezetik. Az egészről pedig az átalános részben már ismertetett szabályok szerint előzetesen és utólagosan a lótenyészügyi szakszámtartóság vesz számot és ez számol be arról a számvevőszéknek.

283. §. Mezőrendőrség és mezőgazdasági statisztika.

1895. rd. kia. XIX. fej. 6. czím: 31,920 frt.

Hazánk talajviszonyainak ismertetése, birtokviszonyainak számokban való kifejezése, a termelésre vonatkozó adatok gyüjtése, valamint a mezőrendőrség végrehajtása, végre a káros rovarok irtására és a mezőgazdasági rovartani állomás fentartása körüli kiadások vannak e czim terhére fölvéve.

284. §. Meteorologiai és földmágnességi központi intézet.

1895. rd. kia. XIX. fej. 7. czim: szem. jár. 22,757 frt; dol. kiad. 118,730 frt; rd. bev. VI. fej. 4. czim: 5680 frt.

Ennek a czímnek terhére a meteorologiai és földmágnességi intézet költségei vannak fölvéve, melyek egyrészt fizetések, másrészt pedig évkönyv és havi jelentések, tudományos szakkönyvek és házi szükségletek költségei, továbbá megfigyelési eszközök beszerzésére, észleletekre stb.-re fordittatnak.

285. §. Állategészségügy.

1895. rd. kia. XIX. fej. 8. czim: szem. jár. 139,011 frt; dol. kiad. 118,730 frt; rd. bev. VI. fej. 5. czim: 83,380 frt.

Az állategészség fentartása, megvédése, javitása, az állati betegségek gyógyitása és járványok elfojtása képezik e czim hatáskörét. Az állategészségügy rendezéséről az 1888: VII. t.-cz. intézkedik, mely törvény végrehajtása czéljából az egész ország állatorvosi kerületekre van felosztva, melyeknek élén az állategészségügyi felügyelők, állami főállatorvosok és állami állatorvosok állnak.

286. §. Budapesti állatorvosi akadémia.

1895. rd. kia. XIX. fej. 9. czim: rov. szem. jár. 139,011 frt; dol. kiad. 118,730 frt; rd. bev. VI. fej. 6. czim: 19,527 frt.

A budapesti állatorvosi akadémia az állatorvosi pályára készülő vagy ezen tudomány egyes ágaiban ismereteket szerezni óhajtó egyéneknek az állatorvosi tudomány állásának megfelelő kiképzést ad és ennek alapján azokat, kik a szabályos képzettséget bebizonyitják: az állatorvoslás gyakorlására feljogositja. Végül a tudományt kisérletek és észleletek útján lehetőleg előmozditja. Az állatorvosi akadémia kézi pénztárral bir s a rendes pénzanyag és leltári számadáson kivül, külön számadást vezet a kórodákon gyógykezelt állatokról (1873. évi 17,943. sz. utasitás).

287. §. Vinczellér-iskolák, országos borászati kormánybiztos és szőlőszeti és borászati felügyelők.

1895. rd. kia. XIX. fej. 10. czim: 110,838 frt; rd. bev. VI. fej. 7. czim: 34,940 frt.

A vinczellér-iskolákban szakképzett vinczelléreket és pinczemestereket nevelnek; továbbá az országban levő különböző szőlőtermelő vidékek talajviszonyaihoz képest alkalmas szőlőfajokat termelnek. E mellett azonban a phylloxera ellen való védekezést, s az elpusztult szőlők felújitása tekintetében, a gazdaközönség körében felmerülő igények, kielégitések és a folytonosan szaporodó közczélú amerikai szőlőtelepek felügyeletét és ellenőrzését gyakorolják. Ezen czim alatt felsorolt vinczellér-iskolák mindegyikének élén egy igazgató tanár áll, ki nem csak az oktatást, hanem az intézet gazdasági ügyeit is vezeti s hatáskörében ezekért felelős. Vannak kézi pénztáraik, melyekről az 1876-iki 25,990. számú rendelet szerint számolnak.

288. §. Borászat.

1895. ren. kiad. XIX. fej. 11. czim: 10,445 frt.

Ezen czim kiadásai az országos központi mintapincze segélyezésére borászati czélok előmozditására, továbbá a különböző pinczekezelési módok, nevezetesen a homoki borok kezelésének tanulmányozására fordittatnak.

289. §. Gazdasági tanintézetek és gazdasági ismeretek terjesztése.

1895. ren. kia. XIX. fej. 12. czim: 691,805 frt; rd. bev. VI. fej. 8. czim: 293,444 frt.

A gazdasági tanintézeteknél szakképzett gazdákat nevelnek, továbbá a gazdaközönségnek a gazdaság ügykörébe vágó minden ügyekben felvilágositásokkal szolgálnak. Ezen czím alatt felsorolt gazdasági tanintézetek és földmíves-iskolák élén ép úgy mint a vinczellér-iskoláknál egy igazgató áll, kinek feladata az oktatáson felül az intézet gazdasági ügyeinek vezetése, a melyért felelős. A gazdasági tanintézeteknél, valamint a földmíves-iskoláknál szintén vannak kézi pénztárak. (1876. évi 25,990. sz. rend.) A gazdasági ismeretek terjesztésének költségeit az állami szakiskolákon kivül: *a*) nem állami vagy nem a földmívelési miniszterium által fentartott szakiskolák segélyezése; *b*) méhészet; *c*) gyümölcsészet, kertészet és faiskola; *d*) nem állami vándortanítók fizetésének segélyezésére: *e*) ösztöndijak; és *f*) gazdasági szakmunkák kiadása, illetőleg segélyezése képezik. Ide sorakozik a kisérletezési ügynek költsége, mely egyrészt a budapesti országos m. kir. chemiai intézet és központi vegykisérleti állomás, másrészt a budapesti magvizsgáló állomás kiadásait tartalmazza.

290. §. A gazdaság különböző ágainak emelése.

1895. rd. kia. XIX. fej. 13. czím: 36,701 frt; rd. bev. VI. fej. 9. czim: 4500 frt.

Ennek a czímnek kiadásai, a gazdasági egyletek, a kiállitások, szántás- és ekeversenyek segélyezésére, congressusokon résztvevő közegek úti költségeire, továbbá a mezőgazdaság különböző termelési ágazatainak közvetlen és közvetett támogatására, valamint új termelési ágazatok segélyezésére, végre a pusztapéklai rizstermelő telep költségeire és a rizstermelés előmozdítására fordíttatnak.

291. §. Országos közgazdasági alap.

1895. rd. kiad. XIX. fej. 14. czím: 56,249 frt; rd. bev. VI. fej. 10. czim: 56,249 frt.

Ez az alap a földmívelési és gazdasági érdekek előmozditására s a szövetkezetek segélyezésére szolgál. Bevételei egyrészt

tőkéinek kamataiból, másrészt gazdátlan állatok eladásából befolyt összegekből, mezőrendőri, halászati és selyemtenyésztési birságokból áll.

Forr.: 1889: XXXI. t.-cz. 10. §.

292. §. Selyemtenyésztés emelése.

1895. rd. kiad. XIX. fej. 15. czim: 2.345,000 frt; rd. bev. VI. fej. 11. czim: 2.330,000 frt.

A selyemtenyésztés emelésére szolgáló kiadások főleg a felügyelőségi központi kiadások, a selyemgyárak személyi és üzleti kiadásai, a selymérpete készítés és bevásárlás, végre a selyemgubó beváltására szükségesek. A selyemtenyésztési felügyelőség ügykörében a pénztári teendők ellátására házi pénztár, az ellenőrzési teendők teljesitésére pedig számtartó van.

Forr.: 1880. évi 41,010. sz. rend.

293. §. Állattenyésztés és tejgazdaság.

1895. rd. kiad. XIX. fej. 16. czim: 226,373 frt; rd. bev. VI. fej. 12. czim: 72,725 frt.

A szarvasmarha-tenyésztés közvetlen és közvetett emelésére kiosztandó bikák beszerzésére és az állattenyésztési alapok segélyezése, bikaszemlék költségei és dijazásai, tenyészállat-vásárok segélyezése, a tordai és kolozsi *bikanevelő kincstári telepek* fentartása, valamint a tejgazdaság emelése és a sárvári m. kir. *tejgazdasági szakiskola* költsége képezik e czim kiadásait. Többnyire ugyanezekből a forrásokból származnak bevételei is.

294. §. Kincstári birtokok.

1895. rd. kia. XIX. fej. 17. czim: 266,159 frt; rd. bev. VI. fej. 13. czim: 416,297 frt.

E czim keretébe tartoznak: 1. a gödöllői koronauradalom; 2. a pancsovai jószágigazgatóság, melyhez a n.-becskereki, pancsovai és fehértemplomi uradalom tartozik; 3. a rékási tiszttartóság, a karánsebesi, a lugos-facseti és rékás-szentandrási uradalmakkal; végre 4. kincstári fürdők, nevezetesen a Hercules, ránkherlányi és vizaknai. A gödöllői koronauradalom igazgatóságánál a pénzkezelés

teljesítése czéljából házi pénztár van, a melynek rendeltetése egyrészt az uradalom saját bevételeit beszedni, másrészt az igazgatóság saját hatáskörében engedélyezett kiadásokat fedezni és véglegesen elszámolni.

Forr.: 1892. évi 54,790. sz. rend.

295. §. A kincstári birtokok peres ügyeivel járó perköltségek.

1895. rd. kia. XIX. fej. 18. czím: 12,000 frt; rd. bev. VI. fej. 14. czím: 7000 frt.

Ezen czím terhére a kincstári birtokok peres ügyeivel járó perköltségek vannak elszámolva, mely kiadással szemben bevételkép a kincstári birtokok peres ügyei során befolyó perköltségek állnak.

296. §. Földtani intézet.

1895. rend. kia. XVIII. fej. 19. cz. rov.: szem. jár. 34,739 frt; dol. kiad. 21,600 frt.

Ezen czím terhére az intézet tiszti és szolgaszemélyzetének illetményei, továbbá az úti átalányok és a hivatali költségek vannak fölvéve. Az intézetnek van kézi pénztára.

297. §. Országos vízépítészeti és talajjavítási hivatal.

1895. rend. kia. XIX. fej. 20. cz. rov.: szem. jár. 43,800 frt; dol. kiad. 94,000 frt; rend. bev. VI. fej. 15. cz.: 10,500 frt.

E czím terhére tiszti illetményei, valamint a vízrajzi munkálatok és úti költségek, továbbá a hivatali költségek, a könyvtár, közlemények és pályadíjak költségei vannak fölvéve. A bevételek a vízszabályozó társulatok által az állami felügyeletért fizetendő átalányokból állnak.

298. §. Folyammérnöki hivatal.

1895. rend. kia. XIX. fej. 21. cz.: szem. jár. 145,397 frt; dol. kiad. 99,823 frt.

A folyammérnöki hivatalok a folyamokat szabályozzák. Jelenleg 16 folyammérnöki hivatal van. A folyammérnöki hivatalok kézi pénztárakkal rendelkeznek.

Forrás: 1891. 68,273. sz. rend.

299. §. Vízi munkálatok.

1895. rend. kia. XIX. fej. 22. cz.: 466,470 frt; rend. bev. VI. fej. 16. cz.: 960 frt.

E czím terhére a személyzet fizetésén kivül a vízépítmények fentartása és felügyelete, a meder és vontató út tisztitása, szerek és eszközök beszerzése és fentartása, földkárpótlás, sürgős állami munkálatokra, hajózási akadályok eltávolítása, kisebb kiadások, valamint az épületek fentartása körüli kiadások vannak fölvéve.

300. §. Kulturmérnöki hivatalok.

1895. rend. kiad. XIX. fej. 23. cz.; rend. bev. VI. fej. 17. cz.

Ide nemcsak a kulturmérnöki hivatalok, hanem a kassai vízmesteri iskola, közegészségügyi mérnöki és gazdasági ipar műszaki szolgálata is tartozik.

301. §. Halászat.

1895. rend. kia. XIX. fej. 24. cz.: szem. jár. 5650 frt; dol. kiad. 10,000 frt.

A személyi kiadásokat a *halászati felügyelőség* illetményeire, a dologi kiadásokat pedig a közvizek benépesitésére, tenyészanyag beszerzésére, költő- és fiasító-telepek létesitésére, valamint a halászati társulatok segélyezésére fordítják.

302. §. Alapítványok és különféle bevételek.

1895. rend. bev. VI. fej. 18. cz.: 27,661 frt.

Ezek a Csáky-, Gausz- és Schwarcz-féle alapitványok. A különféle bevételek között nevezetes az a házbér, melyet az igazságügyminiszterium fizet azért, hogy a földmivelési miniszteriumnak épített palotában ezzel együtt elhelyezve van.

303. §. Átmeneti kiadások.

1895. átm. kiad. VIII. fej. 1—10. cz.

Ilyeneküł felsorolvák: 1. 1896. évi orsz. átalános ezredéves kiállítás költségei (20,000 frt). 2. Állami lótenyész-intézeteknél: a kisbéri kastély helyreállítása (10,000 frt). 3. Megnyitandó új föld-

míves-iskolák (20,000 frt). 4. Phylloxera-rovar ellen való védekezés czéljára (241,400 frt). 5. A földrajzi társaságnak a Balaton tavának vizrajzi kutatása czéljából segélyképen (1000 frt). 6. A kincstári birtokokon telepitési műveletekre (25,000 frt). 7. A kincstári s a hazai magángyógyfürdők emelése (24,000 frt). 8. Gazdasági különféle ismeretek terjesztése (7150 frt). 9. Meteorologiai intézetnél (2800 frt). 10. Állatbiztositás életbeléptetése (6000 frt).

304. §. Beruházások.

1895. beruh. V. fej. 1—9. cz.

Ebben az esztendőben előfordulnak ilyenek: *a)* állami erdőknél (210,720 frt); *b)* állami lótenyész-intézeteknél (122,800 frt); *c)* gazdasági szakoktatásnál 72,277 frt); *d)* állattenyésztésnél (14,550 frt); *e)* vizi munkálatoknál (2.680,000 frt); *f)* a vinczellér-iskoláknál (10,000 frt); *g)* kincstári birtokoknál (80,000 frt); *h)* selyemtenyésztésnél (50,000 frt); *i)* kertészeti szakiskolánál (9000 frt).

305. §. Átmeneti bevételek.

1895. átm. bev. III. fej. 1—2. cz.

1895-ben ilyenek: *a)* A mezőhegyesi czukorgyártól a fennálló szerződés értelmében e szerződés tartamáig az ottani élőviz-csatorna fentartási költségének részben való fedezése (6000 frt); *b)* az állami szőlőtelepek bevétele, szőlővessző és egyéb termények eladásából (20,000 frt).

XXXIX.

VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM.

1895. rend. kia. XX. fej. 1—50. czim (nyugdíjak 169. §.); átm. kia. IX. fej. 1—23. czim; beruh. VI. fej. 1—63. czim; rend. beruh. VII. fej. 1—40. czim; átm. beruh. IV. fej. 1—26. czim.

---

306. §. Központi igazgatás.

1895. rend. kia. XX. fej. 1. czim, rov.: szem. jár. 219,429 frt; dol. kia. 72,106 frt; rend. bev. VII. fej. 1. czim: 93,653 frt.

Ez a miniszterium az elnöki osztályon kivül tíz osztályra oszlik. Ezek a római és görög-katholikus egyházi, a népnevelési, a felső-, a középoktatási, a görög-keleti, a protestáns és izraelita egyházi, valamint a tanítói nyugdíjalap, az ipari és művészeti, a közalapitványi, gazdasági és erdészeti, végül: az építészeti osztály.

Számtartósága hét osztályra oszlik. 1. Az *első osztály* a vallás- és közoktatásügyi központi igazgatást és az összes tárczanaplókat, továbbá a letéti naplókat tárgyalja. Itt állitják össze a tárczára vonatkozó költségvetést és zárószámadást. 2. A *második* a miniszterium felügyelete alatt álló alapokról vesz számot. Ilyen a központi állampénztárnál van kilenczvenhárom; évenként valamennyiről külön költségvetést és zárószámadást kell szerkeszteni. A központi állampénztárnál mindegyik külön alapnaplóval bir. A többi állampénztárak által teljesitett bizományos fizetések a forgalmi napló útján az általános szabályok szerint lesznek elszámolva és kiegyenlítve. Ezeken kivül még ide tartozik az erdélyi katholikus Status (egyházi autonomikus testület) által a vallás- és közoktatásügyi miniszterium felügyelete alatt igazgatott és a kolozsvári m. kir. adóhivatalnál kezelt nyolcz alap. Ezekre a miniszterium által helybenhagyott költségvetés keretén belől, a Status igazgató-tanácsa a kolozs-

vári adóhivatalnál vagy más állami pénztárnál utalványoz. Az így eszközölt bizományos fizetéseket a forgalmi napló útján egyenlitik ki. (Lásd: az 1872-ik évi 18,429. számú miniszteri rendeletet.) 3. A *harmadik* és 4. *negyedik* osztály a vallás- és közoktatási költségvetésnek második és következő czimeit megosztva, a következő szakaszok adatai szerint tárgyalja. 5. Az *ötödik* osztályban tárgyalják: *a*) a *katholikus főpapi* javadalmakra vonatkozó kérdéseket. A javadalmak átvételét és átadását, nemkülönben az ezzel kapcsolatos ügyeket az 1702-ik évi deczember 5-én kelt, s az 1715: CLXIII. t.-cz. által szentesitett Kolonics-féle egyezmény értelmében intézik el. Az átvétel és átadás mikénti foganatositásának részleteire nézve pedig irányadók: az 1773-ik évi julius 17-én kelt legfelső királyi határozat; az 1788-ik évi junius 3-án 7609. udvari szám alatt kiadott utasitás, az 1799-ik évi január 14-én kelt kamarai utasitás; az 1863-ik évi 11,417. szám alatt kelt helytartótanácsi rendelet; az 1872-ik évi 31,937. és 1873-ik évi 29,486. szám alatt kibocsátott vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendeletek; az 1820-ik évi április 25-én 19,208. udvari szám alatt kiadott legfelső elhatározás; végül az 1822-ik évi junius 6-án 16,388. és 1864-ik évi február 11-én 2092. udvari számok alatt kelt rendeletek. A végrendelkezési jogot kérő főpapok folyamodványának tárgyalásánál az 1793-ik április 12-én kelt, s 1026. udvari szám alatt kiadott legfelső elhatározás szolgál zsinórmértékül. A katholikus főpapi javakhoz tartozó törzstőkék az 1873-ik évi 5851. és 1875-ik évi 10,357. számok alatt kelt miniszteri körrendeletekben adott utasitás szerint itt tartatnak nyilván. Az ingatlanokról és hasznos jogokról szóló szerződések az 1880-ik évi 1643. számú miniszteri körrendelet szerint szerkesztendők. *b*) Az *alsóbb rendű katholikus* papságnak, nevezetesen: a vallásalappal kapcsolatos ügyeit is itt tárgyalják. Ezeknél irányadók: az 1786-ik évi junius 17-én 6469. szám alatt kelt udvari rendelet; az 1787-ik évi május 7-én 5478/742. szám alatt kelt s 2014/18,168. helytartó-tanácsi számmal jegyzett legfelső királyi elhatározás; az 1802-ik évi január 15-én 317/3600. szám alatt kelt kiadott, valamint az 1846-ik évi 4674/236. szám alatt és 19,014/849. helytartó-tanácsi számmal jegyzett udvari rendelet. A lelkészeknek a vallásalapból engedélyezendő lótartási átalányokért benyujtott folyamodványaik az 1800-ik évi 12,753. sz. a. kelt és 1143/801. helytartó-tanácsi számmal jelzett udvari rendelet szerint tárgyalandók. A földadó fizetése által rendszeres jövedelmök-

ben megröviditett lelkészeknek a vallásalapból való kártalanitása iránt az 1866-ik évi január 25-én 1274. szám alatt kelt s 9781. helytartó-tanácsi számmal jelzett udvari rendelet intézkedik. A vallásalap kegyurasága alá tartozó plébániák egyházi épületeinek fentartása vagy újból épitése iránt szükséges előleges intézkedések az 1864-ik évi október 10-én 72,783. szám alatt kelt helytartó-tanácsi körrendeletben soroltatnak fel. A kegyúr kötelezettségének mérvét pedig az 1872-ik évi 31,937. számú miniszteri rendelet határozza meg. A végrendelet hátrahagyása nélkül elhalt kanonokok, lelkészek és segédlelkészek hagyatékainak tárgyában az 1789-ik évi 9472. számú helytartó-tanácsi rendelet s az 1807-ik évi 6322. szám alatt kiadott udvari rendelet irányadó. A különböző egyházi alapokról és a vallásalapból segélyezett egyházi intézetekről szóló számadásokat is ebben az osztályban tárgyalják. Ezek beküldésére az érdekelt egyházi hatóságokat az 1797-ik évi november 29-én 25,304. helytartó-tanácsi szám alatt kiadott szabályrendelet utasitja. *c)* Közvetlen a vallás- és közoktatásügyi miniszterium alatt álló *Tököly-Sebő-féle* nevelési és ösztöndíj-alapitvány is itt vétetik számba. Hasonlóan a *szerb* nemzeti kongresszusi választmány, valamint az újvidéki Matica Szrbszka nevű irodalmi egylet által kezelt összes alapok. E tekintetben az 1779-ik évi julius hó 16-án kelt legfelsőbb királyi felvilágositó leirat (rescriptum declaratorium nationis illiricae), továbbá az 1868-ik évi október hó 8-án kelt királyi rendelet, végre a görög-keleti szerb nemzeti egyházi kongresszus szervezése tárgyában az 1875-ik évi május hó 14-én kelt királyi rendelet szolgál zsinórmértékül. 7. A *hatodik* osztály a közalapítványi uradalmak mezőgazdasági kezeléséről visz számot. Ezt a közalapitványi *házi* pénztárak szolgálatáról, valamint a közalapítványi uradalmak jövedelmeinek elszámolásáról kiadott számviteli utasítás kimeritően szabályozza. 6. A *hetedik* osztály az országos tanítói nyugdíj- és gyámalapra vonatkozó összes naplókat tárgyalja és a néptanitók nyugdijazásáról szóló 1875:XXXII. illetve 1891:LXIII. t.-cz. végrehajtása körül, jelesül a nyugdíjintézeti tagok fölvétele, valamint a nyugdijak megszabása tekintetében felmerülő adminisztrativ teendőket végzi. Ide tartoznak még az 1894:XXVII. t.-cz. alapján szervezett országos tanári nyugdijintézetekre vonatkozó ügyek is.

307. §. Országos közoktatási tanács.

1895. rend. kia. XX. fejezet 2. cz. rov.: személyi járandóságok 7800 frt; dologi kiadások: 6800 frt; rend. bev. VII. fej. 2. cz. 4000 frt.

A magyar országos *közoktatási tanács* a középiskolai oktatás tudományos igényeinek képviselete czéljából lett felállítva. Áll az elnökön, alelnökön és jegyzőn kivül hat állandó és három évenként váltakozó húsz tagból. Az alelnöknek és a tagoknak tiszteletdiján kivül a jegyzőnek van rendes fizetése. (Lásd: az 1875-ik évi 12,144. számú szabályzatot a „Budapesti Közlöny“ 1875-ik évi 127-ik számában.

308. §. Tankerületi főigazgatóságok.

1895. rend. kia. XX. fej. 3. cz. rov.: szem. jár. 62,906 frt; dol. kiad. 12,500 frt.

A *tankerületi főigazgatóságokat* még 1854-ben a volt cs. kir. kormány szervezte. Lásd 1854-ik évi országos kormánylap I. részének XX. számát.

309. §. Népnevelési tanfelügyelőségek.

1895. rend. kia. XX. fej. 4. czim, rov.: szem. jár. 206,825 frt; dol. kiad. 39,000 frt.

A népnevelési *tanfelügyelőségek* rovata alatt engedélyezett összegek az 1868:XXXVIII. t.-cz. 124-ik és az 1876:XXVIII. t.-cz. 1—5. §-aira vonatkoznak.

310. §. Vizsgálati bizottmányok.

1895. rend. kia. XX. fej. 3. czim: 15,000 frt; rend. bev. VII. fej. 3. czim: 12,200 frt.

A középtanodai *tanárvizsgáló* bizottságok ügykörét és illetményeit az 1865-ik évi január 19-én 106. sz. udvari, 1865-ik évi 8713. sz. helytartósági, továbbá 1869-ik évi 5007. és 1882-ik évi 4567. sz. szakminiszteri rendeletek szabályozzák. A tanitóképezdei igazgató-tanácsok tagjainak illetményei az 1877-ik évi 2309. és 10,998. számú szakminiszteri rendeleteknek 26., illetőleg 25. §-ain alapulnak.

311. §. Budapesti kir. egyetem.

1885. rend. kia. XX. fej. 6. czim: 791,576 frt; rend. bev. 384,028 frt.

A *budapesti tud. egyetemnek* átalános szervezési szabályzata nincs. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumnak az intézet szervezetét érintő nevezetesebb határozatai: 1872-ik évi 5072. sz. a. a tanárok fizetését, 1873-ik évi 8323. sz. a. azok pótlékait, 1872-ik évi 12,130. szám alatt a tanárok rangját, 1875-ik évi 9581. és 25,856. szám alatt könyvtári hivatal rendezését, 1881-ik évi 20,141. sz. a. a kórodai ápolásért fizetendő díjakat illetőleg. Továbbá az egykori budai helytartóság részéről az 1860-ik évi 7667. sz. a. a quaesturai (házi pénztár) hivatal rendezése iránt, s a m. kir. helytartó-tanács részéről 1862-ik évi 16,566. sz. a. a beiktatási díjak hovafordítása iránt kiadott rendeletek. Újabban az egyetemet érintő számos rendelet jelent meg, melyek közül nevezetesek a tandíjak felosztásáról szóló rendeletek.

312. §. Budapesti középiskolai tanárképző és azzal egybekötött gyakorló-iskola.

1895. rend. kia. XX. fej. 7. czim: 50,704 frt; rend. bev. VII. fej. 5. czim: 5300 frt.

A *budapesti középiskolai tanárképző-intézet* szervező szabályzatát a miniszterium 1870-ik évi 4701., 1872-ik évi 6351., 1873-ik évi 20,811. és 1879-ik évi 6256. sz. rendeletei állapítják meg. Berendezését érinti az 1880-ik évi 17,396. szám alatt a tanárképzés újabb szabályozása iránt kiadott miniszteri rendelet.

313. §. Kolozsvári egyetem.

1895. rend kia. XX. fej. 8. czim: 334,126 frt; rend. bev.: VII. fej. 6. czim: kolozsvári egyetem 32,127 frt.

A *kolozsvári egyetem* az 1872: XIX. t.-cz. alapján 1872/73. évben szerveztetett. Szabályzatai különben a budapesti egyetemével lényegileg azonosok.

314. §. Kolozsvári középiskolai tanárképző.

1895. rend. bev. XX. fej. 9. czim: 17,232 frt.

A *kolozsvári középiskolai tanárképző-intézet* a fent idézett törvényczikk alapján a kolozsvári egyetemmel egyidejűleg a budapestihez hasonlóan, de gyakorló-iskola nélkül van szervezve.

315. §. József-műegyetem.

1895. rend. kia. XX. fej. 10. czim: 275,259 frt; rend. bev. VII. fej. 7. czim: 28,700 frt.

A *József-műegyetem* összes ügyeire kiterjedő szervezeti szabályzatot az 1882-ik évi 18,684. sz. miniszteri rendelet állapítja meg.

316. §. Kassai kir. jogakadémia.

1895. rend. bev. XX. fej. 11. czím: 26,588 frt; rend. bev. VII. fej. 8. czim: 600 frt.

Több királyi jogakadémia van. De csak a kassainak szükségleteit fedezi az állami kincstár. A többiek az 1874-ik évi 12,917. sz. a. kiadott szervezési szabályzat alapján állanak és költségeiket a magyar tanulmányi alapból fedezik.

317. §. Országos mintarajz-iskola és rajztanárképző.

1895. rend. kiad. XX. fej. 12. czim: 77,695 frt; rend. bev. VII. fej. 9. czim: 2350 frt.

Ennek az intézetnek szervezete az 1871-ik évi 22,090. miniszteri sz. a. kiadott alapszabályokban van körvonalozva. Iparművészeti szakiskolával való bővitése az 1880-ik évi költségvetési törvény alapján történt.

318. §. Iparművészeti iskola.

1895. rend. kia. XX. fej. 13. czim: 50,940 frt; rend. bev. VII. fej. 10. czim: 750 frt.

Az előbbi szakaszban erről is szóltunk.

319. §. Gymnasiumok.

1895. rend. kia. XX. fej. 14. cz. 443,269 frt, rend. bev. VII. fej. 11. czim: 145,825 forint.

Az állami és a közalapokból fentartott *kir. gymnasiumoknál* átalános újabb szervezeti szabályzat hiányában, némi részben most is, az egykori cs. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium által 1855-ik évi 10,597. (budai helyt. osztály 23,015.) szám alatt kiadott

szabályzat bir érvénynyel. Ügyeikre vonatkozó külön határozatokként említendők: a magyar királyi helytartó-tanács 1842-ik évi 1791. számú rendelete a helyettesítésekre, a budai cs. kir. helytartó-tanács 1856-ik évi 2894. sz. és a magyar kir. helytartó-tanács 1864-ik évi 11,623. sz. rendeletei a tanszerek gyarapítására, megőrzésére és leltározására, a vallás- és közekt. m. kir. miniszterium 1870-ik évi 21,800., 1871-ik évi 5262., 1876-ik évi 18,748., 1879-ik évi 37,771. és 1882-ik évi 23,811. sz. rendeletei a tan- és fölvételi díjakra, a m. kir. helytartó-tanácsnak 1865-ik évi 94,985. sz. és a vallás- és közokt. m. kir. miniszteriumnak 1879-ik évi 13,359., 15,006. és 1882-ik évi 1717. számú rendeletei az évi költség átalánya és egyéb intézeti számadásokra, továbbá ugyane miniszterium 1868-ik évi 11,400., 1870-ik évi, 1822-ik és 1873-ik évi 12,151. sz. rendeletei a fizetési illetményekre, végre 1879-ik évi 17,630. sz. rendelete a gymnasiumi tanitás tervére vonatkozólag.

320. §. Reáliskolák.

1894. rend. kia. XX. fej. 15. cz. 726,600 frt, rend bev. VII. fejezet 12. czím 214,791 forint.

Az állami *reáltanodák* a költségvetési törvények alapján tartatnak fenn. Gazdasági és pénzügyi viszonyaikban lényegileg ugyanazok a szabályzatok irányadók, a melyeket a gymnasiumoknál idéztünk.

321. §. Felekezeti, törvényhatósági, valamint községi középiskolák segélyezése.

1895. ren. kiad. XX. fej. 16. cz. 303,100 frt.

E tekintetben utalunk az 1883-iki XXX., 1890-iki XXX. és 1894-iki XXVII. törvényczikkekre.

322. §. Középiskolával összekötött alumneumok, internátusok és convictusok segélyezése.

1895. rend. kia. XX. fej. 17. cz. 4000 frt.

Ebből az összegből a kormány esetről esetre a czímben felsorolt intézeteket a szükséghez képest segélyezi.

323. §. Állami felsőbb leányiskolák.

1895. rend. kia. XX. fej. 18. cz. 285,235 frt, rend. bev. VII. fej. 13. czim 114,000 forint.

Ilyen iskola az országban 11 van, s minthogy rendesen a növendékek egy része az iskolával kapcsolatos táp-intézetben lakik és étkezik: ezeknek az iskoláknak vezetése jelentékeny gazdálkodást s így számtartást is végez.

324. §. Bábaképezdék.

1895. rend. kia. XX. fej. 19. cz. 46,630 frt, rend. bev. VII. fejezet 14 czim 7250 forint.

Ilyen intézet az országban ez idő szerint öt van, s a törvényhozás ezek felállitása iránt a kvtben szokott intézkedni.

325. §. Budapesti állami ipariskola.

1895. rend. kia. XX. fej. 20. czim 72,190 frt, rend. bev. VII. fejezet 15. cz. 7550 forint.

A következő §-ban.

326. §. Iparos tanulók iskolái.

1895. rend. kiad. XX. fejezet 21. czim 68,000 frt, rend. bev. VII. fej. 16. cz. 500 forint.

A budapesti állami *ipariskola* szervezetét a miniszterium 1877. évi 23,042., az ipartos tanulók iskoláiét pedig az 1882-ik évi 23,439. sz. alatt kelt rendelet szabályozza. — Az *ipari szakoktatást* illetőleg: bővebb felvilágositást nyujt a közoktatás 1875/6. és 1876/7—1877/8. tanévi állapotáról az országgyülés elé terjesztett hatodik és hetedik miniszteri jelentés 340-ik és 163-ik lapja.

327. §. Fiumei állami kereskedelmi iskola.

1895. rend. kia. XX. fej. 22. cz. 17,055, rend. bev. VII. fej. 16. cz. 1000 frt.

A 330. szakaszban.

328. §. Soproni állami kereskedelmi iskola.

1895. rend. kia. XX. fejezet, 23. czím 9310 frt, rend. bev. VII. fejezet 17. cz. 4025 forint.

A 330. szakaszban.

329. §. Brassói állami kereskedelmi iskola (kapcsolatban közép faipariskolával).

1895. rend. kia. XX. fejezet 24. czím 20,190 forint, rend. bev. VII. fejezet 18. cz. 1270 forint.

A 330. szakaszban.

330. §. Keleti kereskedelmi tanfolyam.

1895. rend. kia. XX. fejezet 25. cz. 12,100 forint, rend. bev. VII. fejezet 19. cz. 800 forint.

A 330. szakaszban.

331. §. Kereskedelmi iskolák segélyezése.

1895. rend. kiad. XX. fej. 26. cz. 27,000 frt.

A 326—330. §-ok czímeihez csak annyit jegyzünk meg, hogy a *fiumei állami kereskedelmi iskola* létesitésének alapját a minisztériumnak 1880-ik évi november 4-én 31,945. sz. alatt kelt rendelete képezi, és hogy a többi iskolák is ehhez hasonlóan állíttattak fel. A *kereskedelmi* iskoláknak a vallás- és közoktatásügyi miniszterium hatáskörébe való átvétele és ez iskolák szervezetére vonatkozólag: 1872. évi 28,562. és 32,385. sz. alatt történt intézkedés.

332. §. Elemi és polgári férfi-tanítóképzők.

1895. rend. kia. XX. fejezet 27. cz. személyi kiadások 427,417 frt, rend. bev. VII. fej. 21. cz. 22,430 frt.

A következő szakaszban.

333. §. Elemi és polgári tanítónő-képzők.

1894. rend. kia. XX. fejezet 28. cz. 291,224 forint, rend. bev. VII. fej. 22. cz. 84,750 forint.

Az állami elemi és polgári *tanító-* és *tanítónő-képzőintézetek* javadalma, az 1868: XXXIII. t.-cz. 81—115. §-ain alapszik. A képző

intézetek rendes dologi szükségleteinek fedezésére a szükséges összegeket az 1872. évi 9883. szám alatt kelt szabályrendelet szerint készitendő intézeti költségvetés alapján évenként utalványozzák és az ugyanazzal a rendelettel kiadott minta és utasitás szerint adják számba. A képzőintézeti alap- és pótleltárak készitésére nézve az 1880. évi 7526. sz. alatt kelt rendelet szolgál szabályul. A képző intézetek ügyeinek vezetése az 1877-ik évi 10,998. szám alatt kiadott miniszteri szabályrendelet szerint történik.

334. §. Népnevelés.

1895. rend. kia. XX. fej. 29. cz. 2.265,847 frt; rend. bev. VII. fej. 22. cz. 83,483 frt.

A *népnevelésre* szükséges összegeknek a tárczaköltségvetésbe való fölvétele az 1868-ik évi XXXVIII. t.-cz. 21., 43. és 80. §-ain, s részben az 1879:XVIII. törvényczikken alapul. Az államilag segélyezett községi, valamint az állami iskolák szükségletei az 1871-ik évi 2872. sz. a. kelt szabályrendelet szerint szerkesztett és okmányolt iskolai költségvetések alapján állapittatnak meg, s számadás kötelezettsége mellett utalványoztatnak. Az iskolai számadások az 1874-ik évi 21,556. sz. a. kelt rendelettel kiadott minta és utasitás szerint készittetnek, s a közigazgatási bizottság által a hatósági számvevői közegek igénybevételével, az 1880-ik évi 5820. sz. alatt kelt rendelettel kiadott utasitás szerint felülvizsgáltatnak. Ennek megtörténte után a számadások a vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszterhez fölterjesztetnek. (Lásd: az 1876-ik évi XXVIII. törvényczikk 6. §-ának 7. pontját.) A népnevelési szükségletek rovatára vonatkoznak még a következő fontosabb miniszteri rendeletek, ú. m. az államsegély mellett felállitandó iskolák épitésénél követendő eljárást szabályozó 1874-ik évi 4822., a községi iskolák fentartására utalványozott államsegély kezelése tárgyában 1875-ik évi 95., az állami elemi, felső nép- és polgári iskoláknál a tan- és fölvételi dijak kezelését és beszámolását tárgyazó 1875-ik évi 6895. szám alatt kelt rendelet. A községi és állami felső nép- és polgári iskolai tanitók fizetésére vonatkozólag, az 1868:XXXVIII. törvényczikk 142. §-ának intézkedese folytán az 1880-ik évi 781. sz. alatt kelt miniszteri körrendelet. Végül az ötödéves pótlékok megállapitására vonatkozó 1880-ik évi 32,944. szám alatt kibocsátott szabályrendelet.

335. §. Kisdedóvónő- és dajkaképzés.

1895. rend. kia. XX. fej. 30. cz. 55,000 frt; rend. bev. VII. fej. 23. cz. 3400 frt.

Ezek az összegek a magyarországi központi Fröbel-nőegyesület által Budapesten fentartott kisdedóvónő-képzőintézet segélyezésére, valamint az eperjesi és hódmezővásárhelyi állami kisdedóvónőképzőintézet fentartására szolgálnak. 1895: XV. t.-cz.

336. §. Kisdedóvás.

1895. rend. kia. XX. fej. 31. cz. 170,000 frt; rend. bev. VII. fej. 25. cz. 600 frt.

Kisdedóvodák és menedékházak fentartására, felállítására, segélyezésére és épitési költségére. A bevétel abból származik, hogy némely kisdedóvó fentartásához az államon kivül mások is járulnak. 1891: XV. t.-cz.

337. §. Egyéb nevelési czélok.

1895. rend. kia. XX. fej. 32. cz. 162,000 frt.

A *néptanítók nyugdíjintézete* segélyezésére engedélyezett 150,000 frt az 1875: XXXII. t.-cz. 36. §-án alapszik. A „*Néptanítók Lapja*" kiadására szükséges összegeket illetőleg az 1875-ik évi márczius 27-én 7310. szám alatt kelt rendelet intézkedik. Ebből a czimből segélyezik a néptanítók árvaházát is.

338. §. Süketnémák intézete Váczon.

1895. rend. kia. XX. fej. 33. cz. 44,400 frt; rend. bev. VII. fej. 26. cz. 22,578 frt.

A *süketnémák váczi intézetéről* az 1871-ik évi költségvetés tárgyában az országgyüléshez tett előterjesztés szól. Az intézet anyagi és számadási ügyeinek vezetéseire vonatkozó gondnoki utasitás az 1879-ik évi 11,270. számú miniszteri rendelettel adatott ki.

339. §. A Budapesti I. kerületi államtanító-képzővel kapcsolatos és süketnémák oktatására képesítő tanfolyam.

1895. rend. kia. XX. fej. 34. cz. 6357 frt; rend. bev. VII. fej. 27. cz. 4000 frt.

Ennek a tanfolyamnak bevétele egészen a székes főváros hozzájárulásából áll.

340. §. Vakok országos intézete Budapesten.

1895. rend. kia. XX. fej. 35. cz. 47,496 frt; rend. bev. VII. fej. 28. cz. 20,956 frt.

A *vakok budapesti országos intézetét* az 1873: XXXI. t.-cz. alapján vették a közoktatási kormány kezelése alá. A dologi szükségletekre utalványozott előlegekről az intézet igazgatója évnegyedenként ad számot. Az ellenőrködéssel az intézet egyik tanitója van megbizva. A felügyeletre egy miniszteri biztos van kirendelve.

341. §. Vakok országos intézetéből kilépő növendékek segélyezése.

1895. rend. kia. XX. fej. 36. cz. 2921 frt; rend. bev. VII. fej. 27. cz. 2921 frt.

Az ú. n. ápoldai alap az, a melynek tiszta jövedelmét itt mint bevételt és a vakok intézetéből kilépő növendékek segélyezésére mint kiadást mutatják ki.

342. §. Balatonfüredi szeretetház.

1895. ren. kia. XX. fej. 37. czim 15,468 frt; r. bev. VII. fej. 30. czim 3100 frt.

Ezek az összegek fizetésekre, tiszteletdijakra, a növendékek ellátására szolgálnak. A bevételek a növendékek tartásdíjából, tőkék kamataiból, s az intézet mezőgazdaságának jövedelméből származnak.

343. §. Emberbaráti intézetek segélyezése.

1895. ren. kia. XX. fej. 38. czim 15,000 frt; r. bev. VII. fej. 31. czim 1500 frt.

Ezek az intézetek a kolozsvári, aradi és temesvári siketnémák intézete, továbbá hülyék és gyenge elméjűek országos intézete, valamint a hebegők és dadogók tanfolyama. A bevételek az utóbbi tanfolyamból származnak.

344. §. Állami tanintézetek épitésére felvett kölcsönök törlesztése.

1895. ren. kia. XX. fej. 39. czim 775,395 frt; r. bev. VII. fej. 29. czim 15,114 frt.

Ilyen kölcsönt az 1895-iki ktv. előirányzata 46. sorol fel. A bevételek azokból az összegekből származnak, melyekkel némely államintézet költségeihez egyesek járulnak.

345. §. Ösztöndíjak és egyéb tanulmányi czélok.

1895. r. k. XX. fej. 40. czím 78,229 frt; r. bev. VII. fej. 30. czim 7320 frt.

Ilyen van az 1895. kvt. szerint 13. Ezek közül megjegyzendők: 1. *„A nagyszebeni Teréz-árvaház királyi alapítványi javadalma“* az 1876: XL. t.-cz. alapján vétetett föl. E javadalom eredetét a most idézett t.-cz. alapját képező miniszteri törvényjavaslathoz tartozó indokolás bőven adja elő. 2. *A kolozsvári elemi iskola rajztanítójának* fizetése az erdélyi volt udvari korlátnokságnak 1781. évi 457. szám alatt kelt rendeletén alapszik. 3. Az *erdélyi iskola-alap* részére, a tanítók fizetéseinek pótlására szánt járulék a következő rendeleteken alapszik: legfelső elhatározás az 1776. és 1778. évről; erdélyi udvari cancellária 724/1776, 4079/1787, 1880/1777, 1299/1779, 1471/1781, 2248/1783, 2701/1792, 3084/1795, 2185/1795, 658/1815, 1234/1880 és a császári királyi udvari kamara 12,449/1816, 5956/1834. számú rendeletei. 4. Az *erdélyi ösztöndíj-alapnak* járó segély az 1753. évi május 26-áról és 1764. évi április 26-áról kelt legfelső elhatározáson alapszik. (Lásd: a volt császári királyi udvari kamara 86/1764. és az erdélyi udvari cancellária 841/1776, 3956/1824 és 3156/1841, 841/1766, 3956/1824, 3156/1841. számú rendeleteit.) 5. Az *erdélyi szegény tanulók segélyezésére* szánt összeg az erdélyi udvari cancelláriának 1864. évi julius hó 17-ről 3371. számú elhatározásán alapszik.

346. §. Magyar nemzeti muzeum.

1895. r. k. XX. fej. 41. czím 146,498 frt; r. bev. VII. fej. 31. czim 15,372 frt.

A *nemzeti muzeum* szervező szabályzata, melyet a Magyarország részére fennállott cs. kir. kormányzóság 1859. évi 8542. (budai helyt. oszt. 269. pr.) sz. a. adott ki. Mint az intézet szervezetét érintő határozatok említendők az 1877. évi 7539. miniszteri sz. a tisztviselők illetményeire és 1879. évi 405. eln. sz. a muzeumi igazgató hatáskörére vonatkozó határozatok.

347. §. Országos képtár és ezzel kapcsolatos magyar történelmi képcsarnok.

1895. ren. kia. XX. fej. 42. czím 42,180 frt; r. bev. VII. fej. 35. czim 595 frt.

Az országos képtár szervezete 1870. évi deczember 16-án kelt legfelső elhatározással (28,850. sz. a.) körvonaloztatván, az 1871. évi XI. t.-cz. alapján rendeztetett.

348. §. Országos zeneakadémia.

1895. ren. kia. XX. fej. 43. czim 51,998 frt; r. bev. VII. fej. 36. czim 13,220 frt.

Az országos *zeneakadémia* alapszabályai az 1882. évi 17,021. sz. a. adattak ki.

349. §. Országos szinműészeti akadémia.

1895. rend. kia. XX. fej. 44. cz. kiadások 13,163 frt; rend. bev. VII. fej. 37. cz. 1420 frt.

Ennek az akadémiának alapszabályai a vallás- és közoktatásügyi miniszter által 1882. évi 16,684. szám alatt kiadott rendeletben vannak.

350. §. Iparművészeti muzeum.

1894. rend. kia. XX. fej. 45. cz. 26,860 frt.

Ennek a muzeumnak felállitása az 1878:XVII. t.-czikkel engedélyeztetvén, alapszabályai 1878-ik évi 33,729. sz. alatt adattak ki.

351. §. Technologiai iparmuzeum.

1895. rend. kiad. XX. fej. 46. cz. 25,230 frt; rend. bev. VII. fej. 35. cz. 1400 frt.

A technologiai muzeum az 1882:IV. t.-cz. alapján szerveztetett.

352. §. Festészeti mesteriskola.

1895. rend. kia. XX. fej. 47. cz. 15,435 frt; rend. bev. VII. fej. 39. cz. 80 frt.

A *festészeti mesteriskola* létesitését az 1882-ik évi költségvetési törvényben engedélyezték. Szervezése iránt az illető költségvetési rovatra vonatkozó indokolás nyujt tájékozást.

353. §. Műemlékek országos bizottsága.

1895. rend. bev. XX. fej. 48. cz. 19,990 frt.

A *műemlékekre* engedélyezett összeg rendeltetése iránt közelebbről az 1881-ik évi XXXIX. t.-cz. intézkedik.

354. §. Egyéb közművelődési czélok.

1895. rend. kia. XX. fej. 49. cz. 103,897 frt; rend. bev. VII. fej. 37. cz. 2166 frt.

Ilyen czélt az 1895-iki ktv. előirányzat 21. sorol fel. Részletezésükbe nem bocsátkozhatunk.

355. §. Egyházi czélokra.

1895. rend. kia. XX. fej. 50. cz. 454,172 frt.

A költségvetés e czime alatt felvett összegek az illető hitfelekezeteknek vagy egészen, vagy mint a két görög egyháznak — részben számadás mellett lesznek rendelkezésükre bocsátva. Csak a két görög egyház javadalmazásának egy-egy része fölött tartja meg a vallásügyi kormány a közvetlen rendelkezést, s utalványoz abból némely állandó illetményt.

356. §. Átmeneti kiadások.

1895. VIII. fej. 1—23. cz.

1. Magyarország néprajzi leirásának költségeire 11 évi átalány (6000 frt). 2. A budapesti tudomány-egyetemi kör segélyezése (1200 frt). 3. Felekezeti törvényhatósági, valamint községi középiskoláknál befektetésekre (60,000 frt). 4. A középiskolai tanárok részére tartandó póttanfolyamok költségeire (fizikai szerek kezelésére és játéktanfolyam) (1000 frt). 5. Egy klasszikai philologia reális enciclopedia. Szerkesztői és irói költségére szükséges 2000 frt, harmadik részlete (500 frt). 6. A magyar nemzeti muzeum épületének tatarozási költségére (5 részlet 5000 frt). 7. Az iparművészeti muzeum régebb tartozásainak törlesztésére (3 részlet-ik 4000 frt). 8. A pozsonyi kereskedelmi akadémia építésére nyujtandó (20,000 frt) segély 2-ik részlete (5000 frt). 9. A műegyetemi olvasókör segélyezése (600 frt). 10. A pozsonyi bábaképezde épületének helyreállitása (2667 frt). 11. A magyar történelmi képcsarnok rongált állapotban fenmaradt képanyagának helyreállitása (2-ik részlet 1700 frt). 12. Az ág. hitv. és a helvét hitv. evang. egyházak alapjának gyarapitására (15,000 frt). 13. A budapesti egyetem könyvtári épületének helyreállitására (8890 frt). 14. A műegyetem czéljaira a Lánczy-féle házban kibérelt helységekért (7200 frt). 15. A kolozsvári egyetemi

könyvtár és jogi kar átköltözködésére (2000 frt). 16. A budapesti egyetemi II. belkóroda s a főző- és mosókonyha palafedelének megújitására (7429 frt). 17. A budapesti törvényszéki orvostani intézetben szükséges átalakitásokra (1-ső részletül 7000 frt). 18. Középiskolai (30 ösztöndij 500 frtjával 15,000 frt). 19. Középiskolai műszavak szótárára (egyelőre 1000 frt). 20. Nemzetiségi tankönyvekre (2000 frt). 21. Az országos mintarajziskola és iparművészeti iskola fedezetlen tartozásainak kiegyenlitésére (2000 frt). 22. A nemzeti muzeum levéltári osztályának kiegészitésére (1-ső részlet 20,000 frt). 23. A miniszterium tűzifatartozásainak kiegyenlitésére (5000 frt).

357. §. Beruházások.

1895. beruh. VI. fej. 1—63. cz.

1. Budapesti egyetem természettudományi tanintézetének tanszerekkel való fölszerelése (szükséges 120,000 frt, 10-ik részlete 12,000 frt). 2. A „József" műegyetemen még hiányzó fölszerelések 15,000 frt. 3. A budapesti egyetemi gyógyszertani, II. vegytani és II. belgyógyászati kóroda fölszerelése (3000 frt). 4. A kolozsvári egyetem élet- és egészségtani intézetnek tanszerek (6-ik részlet 4000 frt). 5. A budapesti VI. ker. állami reáliskola bebutorozása és fölszerelése (3000 frt). 6. A magyar nemzeti muzeum laboratoriumainak fölszerelése (5-ik részlet 1000 frt). 7. Az országos képtár részére megkivántató szekrények beszerzése (5-ik részlet 2000 frt). 8. A kolozsvári egyetem szülészeti tanszékeinek fölszerelése (3000 frt). 9. A magyar nemzeti muzeum laboratoriumainak fölszerelése (5-ik részlet 2000 frt). 10. A siketnémák váczi országos intézete kibővitése (szükséges 30,000 frt 3-ik és utolsó részlete 12,000 frt). 11. A budapesti egyetem boncztani intézetének telkére és épitésére fölveendő (450,000 frt) kölcsönből az 1895. év folyamán beruházandó 3-ik részlet (150,000 frt). 12. A kassai állami felsőbb leányiskola és polgári fiúiskola épületének létesitésére, belső fölszerelésére és tanszerbeli alapfölszerelésére a város által biztositott (130,000 frton) felül kölcsön útján beszerzendő (94,000 frt). 13. Állami elemi és polgári iskolák épületeinek létesitésére kölcsön útján beszerzendő (500,000 frt). 14. A kolozsvári egyetem központi épületének folytatólagos kiépítésére (szükséges 300,000 forintból az 1895-ik évben kölcsön útján beszerzendő 100,000 frt). 15. A nagyszebeni főgymnasium épülete telkének megvételére (kölcsön útján beszer-

zendő 3-ik részlet 30,000 frt). 16. A budapesti egyetemen létesitendő I. szülészeti és nőgyógyászati kóroda fölépitésére (az 1895. évben beruházandó 119,000 frt). 17. A budapesti egyetemen létesitendő II. szülészeti és nőgyógyászati kóroda fölépítésére (szükséges 300,000 forint az 1895. évben beruházandó 100,000 frt). 18. A pozsonyi állami felsőbb leányiskola kibővítésére, valamint az új helyiségek belső fölszerelésére (kölcsön útján beszerzendő 7000 frt). 19. A temesvári állami tanitóképző épületének létesitésére (kölcsön útján beszerzendő 26,500 frt). 20. A temesvári állami tanitóképző első berendezésére (5000 frt). 21. A kolozsvári állami tanitónő- és kisdedóvónő-képzőintézet új épületébe a légszesz és vízvezeték berentesére, az épület belső fölszerelésére és a kert rendezésére (szükséges 16,000 frt 2-ik és utolsó részlete 5000 frt). 22. A budapesti II. ker. állami tanitónő-képzőintézet épületének kibővítésére és az új helyiségek fölszerelésére (kölcsön útján beszerzendő 26,737 frt). 23. Az állami kisdedóvónő-képzőintézetek fölszerelésére (szükséges 7000 frt 2-ik és utolsó részlete 3500 frt). 24. Az Ungvárt létesitendő bábaképezde elhelyezésére (szükséges 20,000 frt 2-ik részlete). 25. A kolozsvári egyetem új központi épületének belső berendezésére (szükséges 25,000 frtnak 2-ik és utolsó részlete 8000 frt). 26. Állami középiskolák tanszerbeli alapfölszerelésére (10,000 frt). 27. A budapesti VIII. ker. gymnasium épületére a város által fizetendő (80,000 frton felül kölcsön útján beszerzendő 220,000 frt). 28. A pozsonyi főreáliskola butorbeli fölszerelésére (7500 frt). 29. A magyar történelmi képcsarnok metszet-gyüjtemény szekrényeire (1000 frt). 30. A magyar történelmi képcsarnok felállítása alkalmából képkeretek, kartonok és portefeuillek tömeges beszerzésére (2-ik részlet 2000 frt). 31. A fiumei állami elemi és polgári fiúiskola és kereskedelmi akadémia épületének telkére (kölcsön útján beszerzendő 85,000 frt). 32. A fiumei állami leányiskola épitésére (kölcsön útján beszerzendő 160,000 frt). 33. Az eperjesi állami kisdedóvónő-képzőintézet telkére, épületére és belső fölszerelésére (kölcsön útján beszerzendő 95,200). 34. A pozsonyi állami kisdedóvónő-képzőintézeti tanfolyam czéljaira szükséges mintaóvóda építésére (kölcsön útján beszerzendő 17,400 frt). 35. A losonczi állami tanítóképezde internatusának kibővítésére (kölcsön útján beszerzendő 25,000 frt). 36. A beszterczebányai állami felsőbb leányiskola és internátus belső berendezésére (7000 frt). 37. A trencséni állami felsőbb leányiskola internátusának és tornacsarnokának belső berendezésére (3000 frt).

38. Az állami felsőbb leányiskola könyvtárának és tanszergyüjteményeinek kiegészítésére (szükséges 5000 frt első részlete 2500 frt). 39. A dévai állami elemi és felső leányiskola épületének belső berendezésére (2950 frt). 40. A nagyváradi bábaképezde épületének kibővítésére (kölcsön útján beszerzendő 25,600 frt). 41. A kolozsvári egyetemi állattani intézet gázcsövi fölszerelésére (1164 frt). 42. A szombathelyi bábaképezde épületére (kölcsön útján beszerzendő 55,525 frt). 43. A budapesti egyetem közegészségtani intézete fölszerelésének pótlására (1500 frt). 44. A budapesti egyetem élet- és kórvegytani intézetének fölszerelésére (1164 frt). 45. Az ungvári bábaképezde fölszerelésére (5000 frt). 46. A kolozsvári egyetem elmekórtani, gyógyszertani és átalános kórtani intézeteinek pótlólagos fölszerelésére (4000 frt). 47. A kolozsvári egyetem könyvtáránál hiányzó munkák beszerzésére (5000 frt). 48. A kolozsvári egyetem állattani intézetének kibővitésére (2500 frt). 49. A lugosi állami gymnasium épületének létesitésére (kölcsön útján beszerzendő 80,000 frt). 50. A zalaegerszegi gymnasium épületére az érdekeltek által fizetendő és kölcsön útján beszerzendő (összesen 120,000 frt). 51. A fehértemplomi gymnasium épületére (kölcsön útján beszerzendő 50,000 frt). 52. A szamosújvári gymnasium épületére (a város által fedezendő 100,000 frt). 53. Az országos mintarajziskola és rajztanárképző kibővítésére (kölcsön útján beszerzendő (110,000 frt). 54. A dévai állami reáliskola tornacsarnokának fölszerelésére (800 frt). 55. A budapesti VIII. ker gymnasium ideiglenes elhelyezésére, átalakítás és butorozás (6000 frt). 56. Az iparművészeti muzeum és iskola épületére és belső fölszerelésére (kölcsön útján beszerzendő 2-ik részlet 400,000 frt). 57. A képzőművészeti kiállitási épület létesitésére (kölcsön útján beszerzendő 300,000 frt). 58. A vakok országos intézete számára beszerzendő tanszerek és eszközökre (500 frt). 59. A nemzeti muzeum könyvtárának butorozására és egyéb átalakitásokra (2500 frt). 60. A nemzeti muzeum ásványtára részére beszerzendő új szekrényekre (3500 frt). 61. A nemzeti muzeum néprajzi osztálya részére új szekrényekre (1000 frt). 62. A Haynald-féle szakkönyvtár hiányainak pótlására (3000 frt). 63. A milleniumra felállitandó állami elemi iskolák épületeinek részbeni létesitésére (kölcsön útján fedezendő 200,000 frt).

358. §. Átmeneti bevételek.

1895. átm. bev. IV. fej. 1—26. cz.

1. A budapesti egyetem boncztani intézetének építésére (fölveendő 450,000 frt kölcsönből az 1895. év folyamában beruházandó 150,000 frt); 2. a kassai állami felsőbb leányiskola és polgári fiúiskola épületére annak berendezésére és tanszerbeli fölszerelésére (kölcsön útján beszerzendő 94,000 frt); 3. állami elemi és polgári iskolák épületének létesítésére (kölcsön útján beszerzendő 500,000 forint); 4. a kolozsvári egyetem központi épületének folytatólagos kiépítésére (kölcsön útján fedezendő 100,000 frt); 5. a nagyszebeni főgymnasium telkének megvételére (kölcsön útján beszerzendő 30,000 frt); 6. a budapesti egyetemen létesítendő I. szülészeti és nőgyógyászati kóroda fölépitésére (az 1895. év folyamán kölcsön útján beszerzendő 119,000 frt); 7. a budapesti egyetemen létesítendő II. szülészeti és nőgyógyászati kóroda fölépitésére (szükséges 300,000 frtból az 1895. év folyamán kölcsön útján beszerzendő 100,000 frt); 8. a pozsonyi állami felsőbb leányiskola kibővítésére és belső fölszerelésére kölcsön (útján beszerzendő 7000 frt); 9. a temesvári állami tanítóképezde épületének kibővítésére és fölszerelésére fölveendő kölcsön (26,500 frt); 10. a budapesti II. ker. állami tanítónő-képző épületének kibővítésére és fölszerelésére fölveendő kölcsön (26,737 frt); 11. a budapesti VIII. ker. gymnasium épitési költségeire kölcsön (útján beszerzendő 220,000 forint); 12. a fiumei állami elemi és polgári fiúiskola és kereskedelmi akadémia telkének megvételére kölcsön (útján beszerzendő 85,000 frt); 13. a fiumei állami leányiskola épületének létesitésére kölcsön (útján beszerzendő 160,000 frt); 14. az eperjesi állami kisdedóvónőképző-intézet telke, épülete és belső fölszerelésére kölcsön (útján beszerzendő 95,200 frt); 15. a pozsonyi állami kisdedóvónőképző-tanfolyam mintaóvodájára kölcsön (útján beszerzendő 17,400 forint); 16. a losonczi állami tanítónőképző-internátusának kibővitésére kölcsön (útján beszerzendő 25,000 frt); 17. a nagyváradi bábaképezde épületének létesitésére kölcsön (útján beszerzendő 25,600 frt); 18. a szombathelyi bábaképezde épületének létesitésére kölcsön (útján beszerzendő 55,525 frt); 19. a lugosi gymnasium épületének létesitésére kölcsön (útján beszerzendő 80,000 frt); 20. a zalaegerszegi gymnasium épületének költségeihez az érdekeltek által fizetendő és kölcsön útján beszerzendő összegek (összesen

120,000 frt); 21. a fehértemplomi gymnasium épületének létesítésére kölcsön (útján beszerzendő 50,000 frt); 22. a szamosújvári gymnasium épületének létesítésére a város által fizetendő (100,000 forint); 23. az orsz. mintarajziskola és rajztanárképző épületének kibővítésére (kölcsön útján beszerzendő 110,000 frt); 24. az iparművészeti muzeum és iskola épületének költségeire kölcsön útján beszerzendő 400,000 frt); 25. a képzőművészeti kiállítási épület létesítésére kölcsön (útján beszerzendő 300,000 frt); 26. a millenniumra felállítandó állami elemi iskolák épületeinek részbeni létesítésére kölcsön (útján beszerzendő 200,000 frt).

XL.

IGAZSÁGÜGYMINISZTERIUM.

1895. rend. kia. XXI. fej. 1—11. cz.: nyugdijak 169. §.; átm. kia. X. fej. 1—2. cz.; beruh. VII. fej.; rend. bev. VIII. fej. 1—8. cz.

359. §. Központi igazgatás.

1895. rend. kia. XXI. fej. 1. cz. szem. jár. 219,429 frt, dol. kia. 72,106 frt, rend. bev. VIII. fej. 1. cz. 1600 frt.

Ezen miniszterium felügyelete alatt állanak az alább következő intézmények és intézetek. Teendőit az elnökin kivül három osztályban végzi. Az *elnöki* osztály látja el átalában a személyes és más bizalmas természetű ügyeket. Az igazságügyi tárcza költségvetését a számtartóság közbejöttével ez tárgyalja. Az I. osztály *A* és *B* alosztályban különösen a *nemzetközi* jogra vonatkozó teendőket végzi. A II. osztály a *büntető*jogi ügyekkel foglalkozik. A III. osztály a *birósági* ügyeket intézi. Közvetlen az igazságügyminiszterium alá tartozik még az orvostörvényszéki vélemények felülbirálata czéljából az 1890:XI. t.-cz. alapján felállitott igazságügyi *orvosi tanács*. Ennek ügyrendjét a 35,320/1891. Im. számú rendelet szabályozza. A törvényszéki *orvosi vizsgáló* bizottság ideiglenes szervezete, ügyrendje és eljárási szabályai a 42,417/1894. Im. szám alatt állapíttatott meg.

A *számtartóság öt* osztályban végzi ügyeit. Az *I. osztályba* tartoznak: az igazságügyi tárczát, valamint a büntetés-pénzek országos alapját, a tekeasztal és báró Jozsinczy-, nemkülönben az erdélyi birtokrendezési állami előleg alapot illető, s a kir. közpénztárak által teljesitett bevételek és kiadások és az ezek felett szerkesztett naplók birálata és elkönyvelése; a központi állampénztár és a budapesti állampénztár részére a számfejtés; az igazságügyi költségvetés összeállítása a miniszterium által megjelölt alapon; az állami zárószámadás összeállíthatására szükséges és az igazságügyi kormányzatot érdeklő adatoknak az állami számvevőszék rendelkezésére bocsátása, illetőleg

az utalványozási és megszüntetési jegyzékek, a pénzkezelési és évi kimutatások szerkesztése. A *II. osztályba* vannak a miniszterium valamint a fő- és alsó biróságok gazdászati ügyei; az ezen ügyekből kifolyó közigazgatási szaksegéd-szolgálat (közigazgatási számfejtés); a központra nézve: az irodai, forditási, szolgaruha-, telekkönyvi, törvényszerkesztési és utazási, a biróságokra nézve: az irodai, utazási, könyvtári, telekkönyvi, szolgaruha-jutalmak és segélyekre adott átalányokról szerkesztett számadások; a butorok és szerelvények leltárai; a kir. ügyészek és kir. járásbirák, valamint a közigazgatási hatóságok által szerkesztett pénzbüntetési nyilvántartások és pénznaplók szigorlata és nyilvántartása. Az itt felsorolt számadások közül a központi irodai átalány számadás $^1/_4$ évenként, a pénzbüntetésekre vonatkozó számadások $^1/_2$, a többiek pedig évenként bocsáttatnak vizsgálat alá. Ezen osztályba tartoznak még az igazságügyi tisztviselők, altisztek és szolgák állami ellátására vonatkozó végellátási táblázatok összeállítása, az erre vonatkozó szakvélemények és a pénztári intézkedések tervezetének elkészitése; végre a kir. igazságügyminiszterium kezelése alatt álló Vaisz-féle alap és Rökk Szilárd-féle alapitvány, valamint a miniszterium felügyelete alatt álló, de a kir. Curia, a budapesti és a pozsonyi kir. itélő tábla, valamint nehány megye kezelése alatt álló alapok és alapitványok naplói és számadásai felülvizsgálata; nemkülönben az igazságügyminiszteriumba érkező s letétként kezelendő értékek és drágaságokról vezetett központi letétnaplók vizsgálata. A *III. osztályba* tartoznak: a kir. főügyészségek és kir. ügyészségek gazdászati ügyei, fogházépitések; az ezen ügyek körül felmerülő közigazgatási szaksegéd-szolgálat. Ezen osztályban a következő számadások tartatnak nyilván és vizsgáltatnak: bünügyi, utazási, szolga- és fogházőri ruhaátalány számadások, továbbá a törvényszéki fogházakban meghonositott kisebb iparüzleti pénz- és anyagszámadások; irodai és fogház-leltárak; itt megjegyeztetik, hogy az irodai átalány-számadások mind a kir. főügyészségek, mind pedig a kir. ügyészségek által csak házilag vezettetnek, s azok nem képezik' számvevőségi vizsgálat tárgyát; míg ellenben a többi számadások évenként bocsáttatnak vizsgálat alá; a leltárak pedig csak minden ötödik évben küldetnek fel, a közbeeső évekre csak a számadási évben előfordult szaporulatot és apadást feltüntető pótleltárak szerkesztetnek. A *IV-ik osztály*ban az országos letartóztatási intézetek gazdászati ügyei, épitkezések, az ezen ügyek körül felmerülő közigazgatási szaksegédszolgálat láttatik el; itt teljesit-

tetik még az erdélyi birtokrendezési állami előleg alapra vonatkozó költségszámlák megállapitása, valamint az e. tárgyban szerkesztett letétnaplók birálata. Ezen osztályba havi és félévi számadások érkeznek; és pedig havi számadások valamennyi letartóztatási intézet részéről az élelmezési pénznaplók és havi átalányszámadások; az országos fegyintézetek részéről az iparüzleti pénznaplók; a javitóintézetek részéről az iparoktatási, kertészeti és mezőgazdasági pénznaplók; a közvetítő intézetek részéről a gazdasági pénznaplók; félévi számadások érkeznek valamennyi letartóztatási intézet részéről: irodai átalány, tulajdon pénznapló, segélyalap és alapitványok, házi, ruha- és vegyes anyagszámadások; csupán az országos fegyintézetek részéről iparüzleti számadás, iskolai átalányszámadás; a javító intézetek részéről a növendékellátási dijnapló; végre a közvetítő intézetek részéről a terményszámadások. A leltárak valamennyinél évenként küldetnek fel. Az *V-ik osztályba* tartozik a birói — igazságügyi — és közjegyzői letétnaplók birálata. Ezen letétek a m. kir. pénzügyminiszterium kiadásában legújabban megjelent „a m. kir. adóhivatalok szolgálatára vonatkozó utasitások és szabályrendeletek gyüjteménye II. és III. füzetében foglalt rendelkezések és az igazságügyminiszternek 39,425/1881., 22,021/1882., 18,763/1884. és 4291/1891. Im. sz. alatt kiadott rendeletek értelmében szerkesztetnek és biráltatnak meg.

Az igazságügyi bevételek és kiadások kezelésére az általános pénztárak vannak hivatva, melyek az általános pénztári szabályok szerint járnak el. Ezen kivül azonban az ezen tárczához tartozó *minden hatóság és intézet* vagy házi vagy kézi *pénztárral rendelkezik*, melyek részint a központi pénztárakból utalványozott átalányok és az egyes hivatalokhoz befolyt hivatalos pénzek befogadására szolgálnak; s igy ezen pénztárakat kezelő hatóság, mint vagyonkezelő- és számadó jelentkezik; minek következtében mindannyian számadásokat vezetnek és pedig nemcsak a központi pénztárakból kapott s elől emlitett különféle átalányokról, valamint a hozzájuk befolyt hivatalos pénzekről, hanem az irodai és anyagszerekről, a fütési és világitási anyagokról; továbbá leltárt a butorok és szerelvényekről.

Az igazságügyminiszterium *rendelkezése* alatt állanak: a dr. Vaisz-, Rökk Szilárd-, a büntetéspénzi, tekeasztali, báró Jozsincy- és az erdélyi birtokrendezési alap. Ellenőrzése alatt a következő alapitványok állanak, és pedig a Curia kezelésében: Almásy-, Kondé- és Nagy Sándor-féle alapitvány; királyi táblai alapitványok pedig

a Jeszenák-, Horváth- és Lissovényi-, Sidó-, Dékáni-, Ferencz József- és a Bertina-alapitvány. Az egyes letartóztatási intézetek kezelése alatt összesen 17 legtöbbnyire segélyalap és 5 kisebb alapitvány istentiszteletre.

360. §. Királyi Curia.

1895. rd. kia. XXI fej. 2. czim: rov. szem. jár. 504,159 frt; dol. kiad. 20,600 frt; rd. bev. VIII. fej. 2. czim: 70 frt.

A kir. Curia az ország legfőbb birósága; személyzetére nézve az 1891:XVII. t.-cz. 25. §-a intézkedik, melynek értelmében a Budapesten elhelyezett kir. törvényszékek elnökei a curiai birák létszámába soroztatván, a birák létszáma az 1884:XXXVIII. t.-cz. 1. §-ában megállapitott 62-ről 65-re emeltetett. A curiai birák nyugdijazására az életkor tekintetében az 1885:XI. t.-cz. 21. és 64. §-októl eltérőleg az 1892:XXX. t.-cz. kivételt tesz, a mennyiben ennek értelmében a curiai birák nem 65, hanem 70 éves korukban nyugdijazhatók. A dologi kiadásokra költségvetésileg ezen czimen engedélyezett összegek az elnök rendelkezésére bocsáttatván, azt saját belátása szerint használja fel, jutalmakat és segélyeket engedélyez: az év végén nyujt be rovatos számadást; a pénzt magát a segédhivatali igazgató kezeli s vezeti az emlitett számadást.

361. §. Királyi itélő táblák.

1895. rd. kia. XXI. fej. 3 czim: szem. jár. 1.144,042 frt; dol. kiad. 101,600 frt; rd. bev. VIII. fej. 3. czim: 50 frt.

Az 1890:XXV. t.-cz. szerint 1891. május 5-ike óta 11 kir. tábla van. Az erről szóló törvénynek nevezetes újitása a kir. itélő táblák mellé rendelt számvevőségek szervezése, mely szervezés azonban elhalasztatott. Az igazságügyi igazgatási teendőknek szétosztása, illetőleg a kir. itélő táblák elnökeire való átruházása különösen némely számadási kérdés tekintetében az 1891. évi 12,673., a 47,000. és a 48,000. Im. szám alatt kiadott, nemkülönben a birói ügyviteli szabályok intézkednek. A 12,673/891. Im. sz. a. rendelet különösen szélesebb hatáskört biztosit a kir. itélő táblai elnökök részére a gazdászati ügyekben, mint a minővel annak idején a 34,301/880. Im. sz. a. a kir. törvényszéki elnökök felruháztattak; sőt a 47,000/891. Im. sz. a. rendelettel a kir. itélő táblai elnökök mind-

azon teendőkkel megbizattak, a melyek azelőtt a 20,279/872. és 34,301/880. Im. sz. rendelet értelmében a miniszteriumnak fentartattak.

362. §. Királyi főügyészségek.

1895. rd. kia. XXI. fej. 4. czim: rov. szem. jár. 72,685 frt; dol. kiad. 10,880 frt; rd. bev. VIII. fej. 4. czim: 3000 frt.

Az 1890: XXV. t.-cz. alapján 5 főügyészségi kerület van, melyek között a kir. táblák fel vannak osztva. Az igazgatás tekintetében a kir. főügyészek a táblai elnököknél nagyobb hatáskörrel ruháztattak fel, mert 14,961/892. Im. sz. a. kiadott rendelet értelmében az állami költségvetésbe a kir. főügyészségek és kir. ügyészségek czimen (4. és 6. czím) fölvett összegek erejéig a miniszteri számtartóság ellenjegyzése mellett bizonyos meghatározott czélokra utalványozási joggal birnak.

363. §. Királyi törvényszékek és járásbiróságok.

1895. rend. kia.: XXI. fej. 5. cz. rov.: szem. jár. 7.158,679 frt; dol. kiad. 1.808,161 frt; rend. bev.: VIII. fej. 5. cz.: 35,391 frt.

A királyi törvényszékek és járásbiróságok az irodai és hivatali költségek fedezésére kapott irodai, továbbá a kir. törvényszékek a telekkönyvi, a szolgaruha- és végre a könyvtári átalányokról vezetnek és adnak évenként számot; az irodai átalányszámadásnak kiegészitő részét képezik az anyagszerszámadások és leltárak; a járásbirák az irodai átalányszámadáson felül a kezeikhez befolyt pénzbüntetésekről félévenként adnak számot. Ezen számadások mikénti vezetése tárgyában a birói ügyviteli szabályokon kivül különösen a következő rendeletek intézkednek, és pedig: a 20,279/872. és a 34,301/880. Im. sz. alatt kiadott rendeletek az irodai átalányról és az erről vezetendő számadás, a 20,001/892. Im. sz. alatti rendelet a leltári tárgyak törlése, a 17,658/874. Im. sz. alatti rendelet a telekkönyvi, a 16,143/891. Im. sz. alatti rendelet a szolgaruha-átalányszámadás tekintetében. A biróságok gazdasági igazgatásnak, a kir. itélő tábláknál emlitett megosztása után, az igazságügyminiszterium hatáskörében maradt és ezek tekintetében úgy a kir. itélő táblai, mint a kir. törvényszéki elnökök fölterjesztést tartoznak tenni, u. m. a Törvények gyüjteménye és Rendeletek tára, valamint az Igazság-

ügyi Közlöny megküldése, a pénzszekrények, tizedes mérlegek, időjelző felülbélyegzők és pecsétnyomók beszerzése és javíttatása, az államépitészeti hivatal vagy más szakközeg által fölvett légürméreti kimutatás alapján a tüzelőanyag megállapitása és végre a leltári tárgyak törlésére vonatkozó engedély tárgyában.

364. §. Királyi ügyészségek.

1895. rend. kia.: XXI. fej. 6. cz. rov.: 1.154,727 frt, dol. kiad. 1.422,000 frt; rend. bev.: VIII. fej. 6. cz.: 68,060 frt.

Az itéletileg kimondott büntetések foganatositása iránt a királyi *ügyészek* intézkednek. Ezért a kir. törvényszéki fogházak alattuk állnak. A büntetéseknek számtartás szempontjából fontos nemét a szabadságvesztés és a pénzbüntetések képezik. Az ügyészek tehát *számadási* kötelezettséggel terhelvék úgy a bűnügyi átalány, mint a fogházak tekintetében. A *járásbirák* saját fogházaikra nézve ügyészi teendőket is végeznek, minek folytán ők szintén vezetnek számadást, melynek eredménye az ügyészi számadásba sommásan vétetik be. Az ügyészi számadásokra vonatkozólag lásd a 20,279/872. és a 11,216/872. Im. szám alatti börtönháztartási szabályrendeletet, a fogház- és börtönkezelés tárgyában 696/874. Im. szám alatt kiadott rendeletet; a bűnvádi eljárási és a rabtartási átalányszámadásra most már bűnügyi átalányszámadásra vonatkozólag a 7626/874. és 36,417/880. Im. sz. a. rendeletet, nemkülönben a 2106/880. I. M. E. szám alatt kiadott rendeletet a különféle büntetések végrehajtása tárgyában. Végre az 5608/890. Im. sz. alatt az ügyészségi administratio egyszerűsitése tárgyában kiadott rendeletet. Érdekesek a bűnügyi költségvetésekre nézve az 1891. évi 21,815. igazságügyi, 59,495. pénzügyi és a 49,393. belügyi számok alatt kelt miniszteri rendeletek.

365. §. Országos fegyintézetek, kerületi börtön, közvetitő intézet és állami fogház.

1895. rend. kia.: XXI. fej. 7. cz. rov.: szem. jár. 378.836 frt, dol. kiad. 646,512 frt; rend. bev. VIII. fej. 7. cz.: 193,367 frt.

Ezek az országos letartóztató intézetek mindegyike külön igazgató- és tisztikarral bir. Minden ilyen intézetben az igazgató mellé egy ellenőr van rendelve. Ezek egyetemlegesen felelősek a házi pénztárért.

Továbbá vannak gondnokok és tiszti irnokok, kik az anyagkezelésért, az iparüzleti és élelmiszerekért felelősek. Az élelmezési és havi átalányról, az iparüzleti anyag- és készárúkról, a fegyőri és fegyenczruházatról, a keresmény- és tulajdonpénzekről és a segélyalapokról félévi számadások terjesztetnek föl. Leltárt vezetnek az irodai, fegyházi és iparüzleti szerelvényekről és házi szerekről stb. Az ide vonatkozó rendeletek a 2106/880. I. M. E. szám alatt, a fegyintézeti házszabályok, valamint az ügyészségeknél emlitett háztartási és börtönkezelési rendeletek.

366. §. Büntetéspénzek országos alapja.

1895. rend. kia.: XXI. fej. 8. cz.: 441,426 frt, rend. bev.: VIII. fej. 8. cz.: 441,426 frt.

Ez az alap az 1878 : V. t.-cz. értelmében létesitett országos rabsegély- és javítóintézeti alap és az 1887 : VIII. t.-cz. alapján létrejött közigazgatási fogházak és toloncházak alapja czímű két rendbeli alapnak az 1892 : XXVII. t.-cz. alapján történt egyesítése folytán keletkezett. Czélja az utóbb emlitett törvényczikk 4. §-a értelmében javító-intézetek létesítése és fentartása, letartóztatási intézetek és fogházak építése és rabok segélyezése. Ezidőszerint négy javítóintézet van. Számtartás tekintetében az országos letartóztató intézetekhez hasonló felfogás alá esnek.

367. §. Telekkönyvelés.

1895. rend. kia.: XXI. fej. 9. cz. rov.: szem. jár. 7302 frt, dol. kiad. 340 frt.

A központi telekhivatal a vasutak és csatornák összpontositott telekkönyveire nézve, a budapesti kir. törvényszék mellett, a kir. igazságügyminiszterium felügyelete alatt áll. Költségeit a személyi járandóságokon és a csekély hivatali és irodai költségeken kivül, melyek a tárczából fedeztetnek, az illető szakminiszterium, esetleg az érdekelt felek viselik. A hivatali és irodai költségekről a hivatal rovatos évi számadást vezet.

368. §. Az 1889 : XLV. t.-cz. alapján alkalmazott birák személyi járandóságai és törvények szerkesztése.

Rend. kia.: XXI. fej. 10. cz.: 43,800 frt.

Az idézett törvényczikk értelmében az igazságügyminiszter felhatalmaztatott, hogy birósági és ügyészségi tagokat, saját beleegye-

zésükkel 1894. év végeig ideiglenesen alkalmazhasson az igazságügyministeriumban. Minthogy ezen meghatalmazás 1894. év végén lejár, törvényjavaslat nyujtatott be, hogy az említett felhatalmazás 1899. év végeig meghosszabbíttassék. Az ennek folytán felmerülő változó költségek a tárczanaplóban számoltatnak el, az átalányszerű kiadásokról pedig az igazságügyministerium segédhivatali főigazgatója rovatos évi számadást vezet.

369. §. Országos birósági vegyészeti intézet.

Rend. kia.: XXI. fej. 11. cz.: 8740 frt.

Az országos vegyészeti műterem rendeltetése, hogy közegei a bűnügyi vegyészi vizsgálatot teljesítsék. A dologi kiadásokról rovatos évi számadást vezet.

370. §. Átmeneti kiadások.

1895. átm. kia. X. fej. 1—2. cz.

Ezek központi igazgatásnál némely fölszerelésekre (2000 frt) és az 1896. évi országos kiállítás czéljaira (10,000 frt) szánt összegek.

371. §. Beruházások.

1895. beruh. VII. fej.

Ezek a törvénykezési és ügyészségi új építkezésekre, átalakításokra és fölszerelésekre vannak (300,000 frt) szánva.

XLI.

HONVÉDELMI MINISZTERIUM.

1895. rend. bev. XXII. fej. 1—11. czím; nyugdijak 169. §.; átm. kia. XI. fej. 1—17. czím; beruházások VIII. fej.

---

372. §. Központi igazgatás.

1895. rend. kiad. XXII. fej. 1. czim: 321,121 frt.

Ez a miniszterium *elnöki* osztályán kivül *tizennyolcz ügyosztályának hat csoportjában* végzi teendőit. Az elnöki osztály a központi személyzeti, s más discretionalis ügyek elintézésén kivül ellenőrzi az ügyosztályok és a számvevőség ügyforgalmát. Az ügyosztályok *első* vagyis katonai *csoportja*: a katonai átalános közigazgatási, mozgósitási, személyzeti, népfölkelési és orvosi ügyekre terjed ki. A *második* vagyis hadbiztossági csoport a gazdasági ügyeket tárgyalja, minő a csapatok fölszerelése, élelmezése és elhelyezése. Ez vezeti a tárczaköltségvetés szerkesztését, átalában a számtartásra vonatkozó ügyeket. A *harmadik* csoport a védtörvényre és védrendszerre vonatkozó elvi kérdéseket tárgyalja, s a hadsereg és honvédség kiegészitésére vonatkozó törvények végrehajtásáról, s ennek számszerű ellenőrzéséről gondoskodik. A *negyedik* csoport alapítványokkal, beszállásolási, lóavatási, iskolai ügyekkel és a hadmentességi dijra vonatkozó kérdésekkel foglalkozik. Az *ötödik* és *hatodik* csoport feladata a hadi kötelék alól való fölmentések, elbocsátások, továbbá e kötelékben levők nősülési és nyilvántartási ügyeinek intézése, a hadkötelezettség ellen elkövetett visszaélések iránti intézkedések, valamint a magyar-horvát iratok forditása. Csoporton kivül tárgyaltatnak a *hadbirói* és *csendőrségi* ügyek, melyek közvetlenül az államtitkár alá vannak rendelve.

Mint minden miniszternek és hatóságnak, úgy a honvédelminek is vannak irodát kezelő segédhivatalai. Van végül kézi pénztára is, melyet a segédhivatalok főigazgatója kezel. A *tárczaszámtartóság*

a többi tárczáktól eltérően nem a központi igazgatás költségvetésében van fölvéve, hanem a 380. §. szerint a honvédelmi tárczának külön czimét képezi.

373. §. Honvédségi intézetek.

1895. rend. kia. XXII. fej. 2. czim; rov.: központi ruhatár 67,882 frt; központi fegyverraktár és lőszerbizottság 44,374 frt; Ludovika-akadémia 444,618 frt és honvédmenház 37,590 frt.

1. A központi *ruhatár* a csapatok felruházására és fölszerelésére szolgáló czikkeket a szállítóktól átveszi és a csapatokat azzal a szükséghez képest ellátja. Ügyvitel tekintetében feloszlik parancsnokságra, számtartó irodára, hat átvételi és hat raktári osztályra.

Forrás: Az 1894. évi 1169. eln. sz. rendelettei kiadott szervi határozványok a m. kir. központi ruhatár és a honvédtábori ruhatárak számára. Utasitás a m. kir. honvéd központi ruhatár és honvédtábori ruhatárak szolgálati és gazdászati ügyeinek kezelésére és elszámolására nézve.

2. A központi *fegyvertár* feladata a fegyvereknek a szállítóktól való átvétele és a csapatokhoz való kiszállítása, a csapatok használatában megrongált fegyverzet kijavitása és a budapesti lőszergyár által megújított töltények átvétele és a csapatokhoz való kiszállítása.

Forrás: Az 1894. évi 1716. eln. sz. rendelettel kiadott Szervi határozványok a m. kir. honvéd központi fegyvertár számára. Szolgálati utasitás a m. kir. honvéd központi fegyvertár számára.

3. A *lőszerbizottság* feladata az új lőszerczikkek gyártásának ellenőrzése és a csapatokhoz való kiszállitása.

Forrás: Az 1894. évi 1716. eln. sz. rendelettel kiadott Szervi határozványok a m. kir. honvéd lőszer-bizottság számára.

4. A Ludovika-akadémián honvéd-hadapródokat, illetőleg fő- és törzstiszteket képeznek ki.

Forrás: Az 1883. évi 6444. eln. sz. rendelettel kiadott szervi szabályok a Ludovika-akadémia számára.

5. A honvédmenház az 1848/49-ik évi rokkant honvédek számára van alapitva.

Forrás: Az 1881. évi 6071. és 1882. évi 16. eln. szám alatt helybenhagyott szervező javaslat és házszabály, illetőleg gazdászati és számtartási utasitás.

Ezek az intézetek gazdasági és műszaki ügyekben közvetlenül a honvédelmi miniszteriumnak. Katonai szolgálati ügyekben pedig a kerületi parancsnokságnak vannak alárendelve. Költségeiknek fedezésére a honvédelmi miniszter az illető állampénztáraknál hitelt nyit.

A gazdászati ügyek ellátására az intézeteknél egy kezelő ellenőrző bizottság és egy pénztári bizottság van szervezve.

374. § Ujonczozás-felülvizsgálati költségek.

1895. rend. kia. XXII. fej. 3. czím: 25,000 frt.

Ez alatt Magyarországban az ujonczozások felülvizsgálatánál, Horvát-Szlavonországban az ujonczozásoknál és ezek felülvizsgálatánál működő polgári tisztviselők úti költségeire és napi díjaira, valamint a hadkötelesek élelmezésére, beszállásolására, végre a tengeren túli tartományokban, valamint más távolabbi külföldi helyeken tartózkodó vagyontalan, de hadképes hadkötelesek haza szállítására és más apróbb kiadásokra szánt költségeket kell érteni.

375. §. Honvéd-főparancsnokság.

1895. rend. kia. XXII. fej. 4. czím: 66,024 frt.

Ez a honvédség katonai kiképzésével foglalkozik és gyakorolja a birói felsőbbségi jogot a tisztek és a legénység fölött. Gazdasági hatásköre nincs s igy számtartási szempontból jelentőséggel nem bir. (1890:V. t.-cz.)

376. §. Kerületi parancsnokságok.

1895. rend. kia. XXII. fej. 5. czím: 327,804 frt.

Ilyen a magyar állam területén hét van. Gazdasági tekintetben mint igazgató-hatóságok jelentkeznek. Számfejtési teendőkre minden kerületi parancsnokságnál egy számtartósági tisztviselő van beosztva.

Forrás: Szervi határozványok a honvédkerületi parancsnokságok részére. Utasitás a m. kir. honvédkerületi parancsnokságok utalványozási, számfejtési és számellenőrzési szolgálatára nézve 1894.

377. §. Csapatok.

1895. rend. kia. XXII. fej. 6. czím, rov.: *a)* Pénzbeli illetékek 5.063,860 frt; *b)* elhelyezés 2.014,669 frt; *c)* élelmezés 2.183,889 frt; *d)* lóeleség 787,555 frt; *e)* ruházat és fölszerelés 1.039,018 frt; *f)* betegápolási költségek 161,308 frt; *g)* töltés új beszerzése 405,026 frt; *h)* pótlovazás 669,018 frt.

A honvédgyalogság 28 ezredből, a honvédhuszárság pedig 10 ezredből áll, melyek mindegyike gazdasági tekintetben önálló számadó

testet képez. A gazdaság ellátására minden számadó testnél a kezelő (ellenőrző) bizottság van, mely egy törzstiszt-elnökből, az élelmező tisztből és az ezred kezelő (számtartó) tisztjéből áll. A csapatoknál fölmerülő költségek fedezésére minden számadó testet állandó költségkészlettel látnak el. Ez áll a tisztek és legénység egy havi pénzbeli járandóságból; továbbá abból az összegből, mely a következő hó 10-éig esedékes illetékek fedezésére és az előfordulható egyéb kiadások fedezésére szolgál. Az állandó költségkészlet a csapatpénztárban van elhelyezve és minden hóban az állampénztárakból kiegészítik. A csapatpénztárt a pénztári bizottság kezeli. A pénztári bizottság három tagból áll, ú. m. a csapatparancsnokból, mint elnökből és két főtisztből. A pénztári bizottság tagjai nem lehetnek egyszersmind a kezelő bizottság tagjai. A pénztári bizottságnak csak akkor szabad fizetni, ha a pénztári okmányokat a kezelő bizottság számfejti, a csapatparancsnok pedig utalványozási záradékkal látta el. A pénztári naplót minden hó 26-án lezárják és úgy a kezelő mint a pénztári bizottság záradékával ellátva, a következő hó 10-éig a kerületi parancsnoksághoz, onnét pedig a honvéd-számtartósághoz küldik.

378. §. Csendőrségi költségek.

1895. rend. kia. XXII. fej. 7. czím: 28,248 frt.

Az országos csendőrség a belügyi tárczánál már tárgyalva lett. Katonai tekintetben a csendőrség a honvédelmi miniszterium alatt áll. Ezért van egy csendőrségi osztálya, melynek költségei itt a honvédelmi tárczában fordulnak elő.

379. §. Honvéd-hadbiróság.

1895. rend. kia. XXII. fej. 8. czím: 69,049 frt.

Ez a honvédségnél az igazságügyi szolgálatnak a vezetésére és ellátására van hivatva. Számtartás szempontjából jelentőséggel nem bir.

Forrás: Szervi határozványok a honvédhadbirói személyzet számára 1894.

380. §. Honvéd-hadbiztosság.

1895. ren. kiad. XXII. fej. 9. cz. 118,313 frt.

A hadbiztosság mindazon közigazgatási ügyek végzésére van hivatva, mely a honvédcsapatok élelmezése, ruházata, fölszerelése

és elhelyezése, valamint az ezen szolgálati ágakból kifolyó gazdálkodás közigazgatási ellenőrzése körül felmerülnek.

Források: Szervi határozványok a honvéd-hadbiztosság részére 1890.

381. §. Honvéd-számvevőség.

1895. rend. kia. XXII. fej. 10. cz. 128,682 frt.

A honvéd-számvevőség két csoportban kilencz osztályra oszlik. Az *első osztályba* tartoznak: az I. és VI. honvédkerület, a *másodikba* a II. és IV., a *harmadikba* a III. honvédkerületbeli csapatok és a honvédségi intézetek pénztári számadásainak tárgyalása. Az összes honvédségi állomásokra nézve a közétkezési pénznek havonkénti, valamint az évi átvonuló ebédpénznek megállapitása, a kerületi parancsnokságok által megállapitott kenyér-, lótáp- és faváltságdíjakra vonatkozó kiszámitások megvizsgálása, illetve az ezekre vonatkozó ügyek tárgyalása. A *negyedik osztályba* tartoznak a horvát ügyiratok forditása és az V. és VII. honvédkerületi csapatok és honvédségi intézetek pénztári számadásainak tárgyalása ugy mint 1—3 osztályban. Az *ötödik osztályba* vannak az összes honvédcsapat és intézetek számadásainak könyvelése, a pótlovazásokra vonatkozó lóállomány nyilvántartása, mozgósitási ügyek, a mennyiben pénz és terményekre vonatkoznak. A *hatodik osztályba* vannak a honvéd- és népfölkelőcsapatok ruházat és fölszereléséről, vonat, anyag, fegyverzet és lőszerről szóló számadások tárgyalása. A honvédségi irodák, tiszti lakások, laktanyák stb. berendezési ügyeinek elintézése, a vonatkozó leltárak megvizsgálása és az ingó vagyonról szóló évi kimutatások összeállitása. A pótraktári készletek s egyéb kincstári ingó vagyonnak személyváltozások alkalmával szükséges átadására, illetőleg átvételére vonatkozó ügyek elintézése. A *hetedik osztály* tárgyalja az összes honvédségi intézetek készleteiről szerkesztett anyagszámadásokat. Szerkeszti a honvéd- és népfölkelőcsapatoknak mozgósitás esetén való ruházatára és fölszerelésére szükséges kellékek mennyiségének és kiegészitésének hadrend szerinti kiszámitását és nyilvántartását; az évi zárószámadáshoz a ruházat és fölszerelési készletek tárcza-leltárát. Tárgyalja a raktárakban elhelyezett ruházat, szerelvények, fegyverzetek stb. kincstári ingó vagyonnak tűzkár elleni biztositását; a ruházati és fölszerelési szükségletek biztositása iránt kötött szerződések és kiadott megrendelések nyilvántartását. A vállalkozók által teljesitett szállitások után esedékes

kereseti összegekre vonatkozó számlákat számfejti. A *nyolczadik* osztály feladata a költségvetés szerkesztése, a különféle alapok és alapítványok ügyeinek és számadásainak tárgyalása. A központi állampénztárnál utalványozott állandó és változó kiadások és bevételek számfejtése, a személyi járandóságokra vonatkozó adóbevallások, az állami számvevőszékhez terjesztendő könyvkivonatok úgy a tárczára, mint az alapokra. Az állampénztárakból kifizetett előlegek nyilvántartása, a kerületi parancsnokságok által az állampénztáraknál utalványozott illetmények tárgyalása. A *kilenczedik* osztályba tartoznak a beszállásolási és építkezési ügyek tárgyalása; az ingatlanok tűzkár elleni biztositása; a honvédelmi tárczához tartozó ingatlan államvagyon nyilvántartása; a honvédelmi miniszteri letétek, a minisztérium kézi pénztárának ügyei. A központi butor, irodaszer, szolgaruha, ujonczozás-felülvizsgálati és gyógyszer-számlák vizsgálata. A honvédtisztek, hivatalnokok és legénység, nemkülönben a polgári tisztviselők nyugdijainak, továbbá az özvegyek és árvák ellátási illetményeinek, valamint a mozgósitás folytán behivott szabadságolt s tartalékos katonák, honvédek és egyéb jogosultak családjai segélyjárandóságainak megállapitása; a hadmentességi díjalapot vagy a közös hadügyi tárczát terhelő ellátási illetmények nyilvántartása; a központból mozgósitás esetén kirendelt személyzet hátramaradt családjai lakás- és egyéb illetményeinek folyósitása és nyilvántartása; a központban alkalmazottak törzs- és anya- (állomány) könyvi lapjainak vezetése.

Források: Ideiglenes szolgálati utasitás a honvédelmi m. kir. minisztérium számtartósága részére 1890.

382. §. Alapítványi helyek a közös katonai intézetekben.

1895. rend. kia. XXII. fej. 11. cz. 69,000 frt.

E czím alatt a katonai nevelő-intézetekben a magyar korona országbeli ifjak részére adományozandó 120 alapítványi hely költségei vannak fölvéve (1882 évi XXV. t.-cz.).

Források a honvédelmi tárczához.

1. Illetékszabályok a m. k. honvédség részére 1886. 2. Utasitás a m. k. honvédség kezelő-bizottságainak gazdászatkezelési ügyvitelére nézve 1893. 3. Utasitás a m. k. honvédség alosztályainak gazdászatkezelési ügyvitelére nézve 1893. 4. Pénztári kezelési utasitás a m. k. honvédség számára 1893

5. A katonai szállítóházak szolgálatára, ügykezelésére és számvitelére vonatkozó utasítás, továbbá szolgálati szabályzat a szállítmányvezetők számára 1878. 6. Utasítás a m. k. honvédcsapatok és intézetek részére, a ruházat és fölszerelési czikkekkel való gazdálkodás és azok elszámolására nézve 1893. 7. Fegyverzet és lőszer kezelésére és beszámolására vonatkozó ideiglenes utasítás 1888. 8. Ideiglenes utasítás a csapat- és alosztály-parancsnokságok átadása (átvétele) alkalmával követendő eljárásra nézve gazdászatkezelési szempontból 1877. 9. Utasítás a m. k. honvéd-közétkezési bizottságok részére 1892. 10. Ideiglenes utasítás a szerződött vállalkozóktól átveendő termény- és anyagjárandósági czikkek vizsgálására s az átvétel mikénti foganatositására nézve 1892. 11. Szabályzat a m. k. honvédkerületi fogházak, valamint a honvéd tábori fogdák gazdászatkezelési ügyviteléről. 12. Szabályzat a m. k. honvédségi szállítmányvezetők számára 1893. 13. Utasitás a felszámítási fedezetek (engedélyek) elengedések és kártérítési tárgyalásoknál követendő eljárásra nézve 1888. 14. Ideiglenes utasítás a honvédelmi javadalmazást terhelő fizetésekre birói vagy közigazgatási úton elrendelt előjegyzéseknél, azután a levonások foganatosításáról és illetékvisszahagyásoknál követendő eljárásra nézve 1888. 15. A közös hadsereg és a m. k. honvédség egyéneinek katonai ellátásáról szóló 1875. évi LI. t.-cz. és utasítás 1876. 16. Keresztelési, esketési és halotti anyakönyvek vezetésére és elhelyezésére vonatkozó utasítás 1879. 17. Utasítás a szolgálat kezelésére a honvéd- sátortáborban 1882. 18. A polgári államszolgák nyudíjazási szabályainak alapelvei 1882. 19. Alapszabályok a m. k. honvédtiszti özvegyek és árvák segélyellátási intézete számára 1884. 20. Utasitás az állományvezetésre a m. k. honvédségnél 1892. 21. A m. k. honvédség lóügyeire vonatkozó szabályok. 22. Ideiglenes utasítás a m. k. honvédcsapatok vonatanyagának kezelésére és elszámolására 1887. 23. Utasitás a közös hadsereg és honvédség beszállásolásáról szóló 1879. évi XXXVI. t.-cz. végrehajtása tárgyában 1879. 24. Útmutatás az újonnan épitendő laktanyák tervezésére. 1879. 25. Útmutatás az újonnan épitendő betegápoló-házak és csapatkórházak tervezésére 1879. 26. Utasitás a hadsereg élelmezésére nézve 1893. 27. Végrehajtási utasitás a hadsereg, hadtengerészet, honvédség és népfölkelés tiszti és legénységi özvegyeinek és árváinak ellátásáról szóló 1887. évi XX. t.-czikkhez 1887. 28. Utasitás a gyógyszerek elszámolására 1893. 29. Katonai gyógyszer-árszabás 1893. 30. Utasitás a m. k. honvédkerületi parancsnokságok utalványozási számfejtési és számellenőrzési szolgálatának teljesitésére nézve 1894.

383. §. Átmeneti kiadások.

1895. átm. kiad. XI. fej. 1—13. czim.

Ilyenek: 1. az országos honvédsegélyző-egyletnek (300,000 frt). 2. A kincstári laktanyák kiépítésére, átalakítására s ezeknek megfelelő fölszerelésére, illetve berendezésére, az ujonczszolgálati időnek az 1890: V. t.-cz. alapján történt hosszabbítása miatt, s a még hiányzó fedett lovardák fölépitésére négy évre engedélyezett összeg utolsó részlete (108,750 frt). 3. A honvéd központi ruhatár épületének berendezése s a lovassági karabélyok elhelyezése végett a központi

fegyvertár kiépítésére és berendezésére négy évre engedett összeg negyedik részlete (15,000 frt). 4. A 10. népfölkelési huszárosztály számára 1—1 pótcsapat (félszázad erővel) rendszeresítendő, tehát a ruházat, fölszerelés és fegyverzet beszerzésére (140,000 frt) hat évre felosztva (évenként 23,400 frt). 5. Lőterek biztosítására (kisajátításokra), azok fölépítésére és berendezésére (435,000 frt) négy évre felosztva, az első részlet (108,750 frt). 6. Fegyverek átalakítására (270,000 frt), első részlet (91,000 frt). 7. Póttartalékosok kiképezésére (42,000 frt). 8. A lovassági ujonczoknak egy sorványban leendő kiképezhetése czéljából a honvédlovasságnál fölemelendő legénységi és lólétszám elhelyezésére szükséges férőhelyek előállítására, a laktanya-telepek kibővítésére szükséges telkek megszerzésére, valamint a helyiségeknek fölszerelésére és berendezésére (1.200,000 frt) hat évre felosztva, első részlet (200,000 frt). 9. A honvédség részére szükséges füstnélküli lőszer beszerzésére (2.097,240 frt), első részlete (350,000 frt). 10. Huszonhárom népfölkelési zászlóaljnak Mannlicher-fegyverrel ellátása (812,522 frt), az első részlet (300,000 frt). 11. Ugyancsak a népfölkelési 23 zászlóaljnak ruházat, fölszerelés és töltényekre (1.276,970 frt), első részlet (362,970 frt). 12. Sátrak beszerzésére (800,440 frt), első részlet (163,990 frt). 13. Zabos zacskók, málhaszijak beszerzésére ezek és dobok, nyergek átalakítására (42,000 frt).

384. §. Rendes bevételek.

1895. rd. bev. IX. fej. 1—6. czím.

A többi tárcza költségvetésétől eltérőleg, a honvédelmi tárcza bevételeit, valószinűleg jelentéktelenségüknél fogva, nem sorolja fel a kiadásokkal együtt, hanem külön állítja azokat össze. Ezek 1875-ben a következők voltak: 1. a Ludovika-akadémiai általános alapnak jövedelmeiből és a fizetéses növendékekért fizetett tápdijakból (224,259 frt). 2. Honvédmenház-alap jövedelme (2260 frt). 3. Az elárverezett, továbbá a lóvállalkozók által megtérített lovakért (20,000 frt). 4. Haszonvehetlen töltényhüvelyek és szabályszerűtlen ólomért (36,300 frt). 5. Nyugdíjak: a közös hadügyi tárcza által a hadsereg állományából a honvédséghez áthelyezett tisztek után fizetendő térítmények (87,000 frt). 6. Az elviselt ruházati és fölszerelési czikkek hulladékainak eladásából (500 frt). 7. Haszonbérek (3000 frt).

BEFEJEZÉS.

385. §. Számtartásunk multjából.

A magyar államszámvitel jelenleg érvényben álló rendszere még az alkotmányunk visszaállítása előtti időkből: az osztrákoktól származik. Multja tehát egész 1867-ig azonos az osztrák számvitelével. Ennek *két* fejlődési *főkorszakát* különböztetjük meg. Az első a kincstári számvitel *régi* rendszerének kora: a mult század közepéig, a második az *új* rendszeré: napjainkig. A *régi* rendszernek újból *három* fejlődési stádiuma van.

Az *első*, midőn a számvitel csak időszerint való chronologikus följegyzésekből állott. Ez azonban a kézzel fogható vagyonnak és hasonló változásainak mennyiségén kivül, egyéb tényezőről nem tájékozott. Hogy tehát a számvitel a minőségről, az egyes bevételi források és kiadási ágazatokról és a hátralékokról is felvilágosítást adhasson, körülbelül a XV. század elején — ez a *második* korszak kezdete — a csak chronologikus számvitel teljes mellőzésével egy neme a számlás (czím, rovat) vagyis: jellegszerinti számvitelnek rendeztetett be oly módon, hogy e számlák csak az utalványok előirását, az illetményeket ölelték fel. A hátralékot a kéznél levő teljesítési, lerovási okmányoknak a számlákkal való összehasonlítása alapján határozták meg és vitték át a jövő évi számlára. E rendszer az elsővel szemben csakugyan fejlődést mutat, s midőn a XVI. században átalánosan elterjedt: a korszak irói arról, mint nagy haladásról emlékeznek meg. Ennek a rendszernek a pénztári kezelés mellőzésében rejlő hiányosságát, később az által iparkodtak pótolni, hogy a jellegszerinti könyvek mellett az előbb felhagyott időszerinti följegyzéseket, vagyis: naplókat is vezetni kezdették, a nélkül, hogy ezeknek tételeit a könyvekkel rendszeres összefüggésbe hozták volna. Igy, a naplók is, a könyvek is csak első följegyzések voltak. Ez volt *harmadik* fejlődési stádiuma a régi rendszernek.

A lassan fejlődő, s ezért akkoriban feladatának még megfelelni nem tudó, *kincstári* számviteli *rendszertől* időközben kétszer is, még pedig a mult század elején és közepén *menekült* az osztrák államháztartás a franczia állami számvitelben akkor már nagy kifejlődésnek örvendett *kettős*, vagyis: kereskedelmi *rendszerhez*. Azonban mindkétszer csakhamar *visszatért* a kincstári rendszerhez, meggyőződvén, hogy a mi állami gazdaságunk berendezésének az ismert számviteli rendszerek közül akkori fogyatkozásai daczára is *átalában* leginkább a kincstári néven ismert számviteli rendszer felel meg, s hogy így nem ennek teljes félretolására, hanem az egyes gazdasági ágak természetének lehetőleg megfelelő rendszer keresésére és alkalmazására kell törekednie.

Igy experimentálva, a legnagyobb zavarok közt érte meg az osztrák állami háztartás a mult század közepét. Ekkor, 1761-ben állitotta fel Mária Terézia a *kormánytól független*, csak az uralkodónak alárendelt udvari *számvevő kamarát*, melynek többek közt a számviteli rendszer reformálását is kötelességévé tette. E roppant hatalommal: (cum effectu suspensiva) *felfüggesztő előzetes ellenőrködési joggal* és az összes birodalmi számvevőségekre kiterjedő hatáskörrel felruházott legelső számvevőszék, állapította meg a kincstári számviteli rendszernek amaz alapelveit, melyeket az átalános részben ismertettünk, s melyek a későbbi változások daczára nagyrészt ma is érvényben állanak, s az állami háztartásban addig nem ismert rendet és világosságot hozva be: a monarchia határain túl is méltó elismerésben részesülnek.

A kormány azonban ily hatalmas számvevőszék létét saját felelősségének és működésének önállóságával összeegyeztetni nem birván: Mária Terézia azt 1773-ban feloszlatta, s a megcsonkitott hatáskörrel biró új *számvevőszéket a kormánynak rendelte alá.* II. József azonban azt 1783-ban újból *kivette a kormány alól;* hatáskörét az egész monarchiára, a magyar korona országaira, Németalföldre és Lombardiára kiterjesztette, úgy hogy Ausztria már ekkor egész háztartásáról rendszeres zárószámadással birt. II. Ferencz 1792-ben feloszlatta az *önálló számvevőszéket*, s az ellenőrködési hatalom gyakorlatát *az államtanácsra bizta.* Ennek rendelte alá a számviteli szolgálat felügyeletére szervezett *állami főszámvevőséget* (Staats-Haupt-Buchhaltungot) is, melynek újból az egyes udvari és országos számvevőségek voltak alárendelve. Igaz, hogy 1794-től 1796-ig az elnök csak az uralkodónak volt alárendelve, de maga a számvevőség és a szám-

vitelügy független állását annyira elvesztette, hogy 1802-től kezdve a számvevőségek már épen az illető udvari és országos hatóságoknak lettek alárendelve.

A végrehajtó és ellenőrködő közegek között a hatalomért folytatott e harmincz-negyven évi folytonos küzdelem után állitották fel: 1805-ben az egész monarchiára kiterjedő hatáskörrel, de csak az utólagos ellenőrködés gyakorlására hivatott: *államszámviteli vezérigazgatóságot* (General-Rechnungs-Directoriumot), mely 1854-től *főszámvivő és ellenőrző hatóság* (Oberste Rechnungs- und Controls-Behörde) néven, újból csak az uralkodónak alárendelve működött egész 1866 végéig.

A legelső önálló számvevőszék által felállitott számviteli elvek egy viszontagságteljes századon keresztül annyira helyeseknek bizonyultak, hogy az előzetes felfüggesztő ellenőrködésnek, a költségvetésben gyakorolt előzetes közjogi ellenőrködés által való pótlását kivéve, még az időközben beállott alkotmányos követelmények is inkább csak a számviteli közegek szervezésére, mint magára a számviteli rendszerre terjedtek.

Igy lettek: a pénztárak az addig divott tárczarendszer helyett a forgalmi napló által egységes rendszerbe hozva; a számvevőségek az illető felelős kormánynak és hatóságoknak az előzetes és utólagos számvitel czéljából *egészen helyesen* mellé- és alárendelve; az utólagos ellenőrködés magasabb cathegoriái pedig, nevezetesen: a közigazgatási és közjogi, az önállóan szervezett állami számvevőszéknek, illetőleg magának a törvényhozásnak fentartva. A számvitelben magában újitást legfeljebb egy régi hibának ismétlésében: abban a törekvésben látunk, hogy a számvitel kereskedelmi *kettős* rendje az állami gazdaság *nem* kereskedelmi ágazataiban alkalmaztassék. A mint hogy az összes főkönyveknek kettős rendben való vezetését, az alkotmányos kormány is elrendelte volt, a nélkül, hogy az állam főkönyvét kivéve, ez valahol életbeléptethetőnek, s a nélkül, hogy az az állam főkönyvénél is helyesnek bizonyult volna.

386. §. Az osztrák számtartásról.

Már az előbbi szakaszból következik, hogy az osztrák számvitel berendezése a magyarral majdnem teljesen egyez. Nevezetesebb különbségek: hogy az ottani számvevőszéket a törvényhozó tényezők közül nem a parlament, hanem az uralkodó számvevő hivatalá-

nak tekintik, s ezért egyenesen ez utóbbinak is van alárendelve. Évi jelentéséből csak a költségvetési hiteltúllépésekre vonatkozó észrevételeket tárgyalják a parlamentben; egyebek fölött az uralkodó határoz. Az egyes miniszteriumok, nem egész tárczájukról számolnak az állami számvevőszéknek, hanem minden alárendelt utalványozó hatóság is önálló állami számadónak tekintetik. Az osztrák kormány csak év végén számol; a számvevőszék állami főkönyvet és hitelnyilvántartást nem vezetvén: a közigazgatási utólagos ellenőrködés alig több névlegesnél. A pótutalványozási időszak 5 hónapból áll; ezért ott a megelőző évi zárószámadás nem a következő első, hanem a második évi költségvetéshez, vagyis: egy évvel későbben készül el, mint nálunk. (Lásd: a 158-ik szakaszban a közös számvevőszékről elmondottakat.)

387. §. A porosz számtartásról.

Poroszország 1850 óta ugyan alkotmányos állam, de számvevőszéke mégis megtartotta 1824-ben nyert merev absolutistikus szervezetét, elannyira, hogy a kormány számadásaira tett számvevőszéki észrevételek fölött egyenesen a király határoz: ő maga azt helybenhagyván vagy alkotmányos tárgyalás czéljából a parlamenthez utalván. A porosz számvitel különben azonos, az alkotmány előtti időkben nálunk is divott (ma csak házi pénztárainknál otthonos) rendszerrel, mely szerint a pénztárak nemcsak a teljesítésről okmányolt napló-számadásokat, hanem az utalványozásról könyveket visznek, s ezekből jogczím- és jellegszerinti rovatszámadásokat, könyvkivonatokat szerkesztenek. E rendszer szerint a számvitelnek súlypontja inkább a pénztárabkan, mint a számvevőségben van letéve, annál is inkább, mert ez utóbbiakhoz az okmányolt számadások birálat és utólagos ellenőrködés czéljából csak az év végén lesznek fölterjesztve. Évközben a számvevőségnek könyvkivonatokkal kell beérniök. Ezek alapján vezetteti a pénzügyminiszterium az államfőkönyvet és szerkeszti az állami zárszámadást is. Ezt a számvevőszék a pénztárak által neki is megküldött könyvkivonatok, valamint a számvevőségektől megvizsgálás után hozzá érkezett pénztári okmányolt számadások alapján megbirálja és igazoló záradékkal látja el, esetleg: észrevételei kiséretében a királyhoz terjeszti fel. Poroszországban nincs pótutalványozási időszak, hanem hitelmaradvány kezelés (ú. n. Restverwaltung).

388. §. A franczia számtartásról.

Ennek az államnak számtartása (comptabilité) egészen eltér az eddig ismertetettektől. Nevezetesen meglátszik rajta, hogy jövedelmeit egy időben kereskedők, bérlők kezelték. Ennek maradványa a franczia állami háztartásnak kereskedelmi alakja, s a kettős rendszerű könyvvitelnek ennél átalában alkalmazott jelszavai és formái. Mert kettős könyvvitelnek — e rendszer valódi értelmében — ép úgy nincs alapja a franczia állami életben, mint nincs Németországban vagy az osztrák és a magyar birodalomban.

Az utalványozás mint nálunk, a miniszteriumokra és az ezek alá rendelt hatóságokra van bizva. Ezek utalványozásaikról külön számot visznek és adnak az állami számvevőszéknek. Az utalványozási év 19 hónapból áll.

A pénztárakra Francziaországban még Poroszországnál is nagyobb súly van fektetve; mert a bevételek kezelése, megyék szerint állami *főadószedőkre* van bizva, kik azonban, folytak be vagy sem az állami bevételek: a hó végén a lejárt összegeket (mintha a kerület jövedelmei nekik bérbe volnának adva) a központi pénztárba beszolgáltatni tartoznak. És be is szolgáltatják, mert az adózóktól készpénz helyett rendes bankári jutalék mellett váltókat is elfogadnak: jogositva vannak átalában takarékpénztári üzletet vinni. Sőt szükség esetén még előlegeket is adnak az állami háztartásnak, úgy hogy minden ily főadószedő · pénztára — saját területén — mint a Francziaország egész területét behálózó valamely állami bank közege jelentkezik. Alájuk vannak rendelve fegyelmileg és számadás tekintetében a kerületi és a különös pénztárak pénztárnokai, úgy hogy a főadószedő saját területének összes jövedelmeiért számadó tisztviselője az államnak, s mint ilyen 50,000—300,000 frank biztositékot tesz le.

A kiadások teljesitésére külön pénztárak vannak, élükön *fizető-mesterekkel*, kik az adószedőktől nyerik pénztáraik készleteit, s kiknek az utóbbiak lehető kiadási okmányaikat készpénz helyett adják át. Úgy az adószedők, mint a fizető-mesterek a pénzügyminiszterium útján az állami számvevőszéknek számolnak. Még pedig havonként háromszor: 10., 20. és utolsóján naplóval, s minden hó 1-én a bevételeknek a kiadásokkal való összehasonlitása után mutatkozó pénzmaradványokról sommás, és 5-én részletes kimutatással. A tárczaminiszterek csak a terhükre fizetett kiadásokról (a bevételekről nem)

kapnak számadásokat. Az állami főkönyvet a pénzügyminiszteriumban vezetik. Ez szerkeszti az állami zárószámadást is, melynek a pénztáraktól érkezett számadásokkal való egyezését a legfőbb törvényszéki jelleggel biró állami számvevőszék vizsgálja meg.

389. §. A belga számtartásról.

A belga állami számvevőszéket a király és a felsőház befolyása nélkül a képviselőház 6—6 évre választja. E számvevőszék minden utalványozást, szerződést stb. ellenjegyez. Más szóval: annyiban előzetes ellenőrzési joggal bir, hogy tiltakozása ellenére csak a minisztertanács intézkedhetik. A számvitel és a pénztári szolgálat franczia mintára van berendezve, csakhogy itt a főadószedőket a belga bank helyettesíti, s az utalványozási időszak 22 hónapra terjed. Az igénybe nem vett hitelek csak 5 év mulva évülnek el, úgy hogy folytonosan 5 évi számadás van munkában. Valamely évről tehát teljes zárószámadást csak 5 év mulva lehet szerkeszteni: a mi csakugyan czélszerütlen berendezés.

390. §. Az orosz számtartásról.

Az orosz állami számvitelt 1861-ben szervezték újra. E czélból előbb majd minden európai államban tanulmányokat tettek, s az itt czélszerűeknek talált intézményeket iparkodtak átültetni. Jellemző tehát nem igen lehet, de nincs is az orosz állami számvitelben. Sajátságos egyedül az, hogy a birodalmi tanács (mely itt az államfő alatt a törvényhozó hatalmat gyakorolja, s az által élethossziglan kinevezett tagokból áll) közjogi ellenőrzés czéljából a számvevőszékeknek segédkezését nemcsak utólagosan: a zárószámadásnál, hanem előzetesen, vagyis: magánál a költségvetés szerkesztésénél is igénybe veszi. Ezért a költségvetést nem a pénzügyminiszter egyedül, hanem ez és az állami számvevőszék közösen szerkesztik.

A számvitel súlypontját, a pénztárakra fektetett azt a rendszert, mely ezelőtt nálunk és Oroszországban is (Poroszországban most is) érvényben volt, kiküszöbölve találjuk, s e helyett az egységes pénztári rendszer lett behozva. A pénztári fölöslegek úgy mint Angliában: folyó számla mellett az állami bankba helyeztetnek el.

391. §. Más államok számtartásáról.

A kisebb német államok számvitele több-kevesebb módositással (nevezetesen a badeni, mely sokat átvett a franczia állami számvitelből), részben a porosz, részben a mi számvitelünkhöz hasonló. Ezek az oroszországival együtt képezik a kincstári (egyes rendű) számvitel csoportját.

Ezzel szemben áll a franczia-belga-angol csoport, melynél az állami pénzkezelés, valamely állami bank kezében van (Belgium, Anglia) letéve, vagy legalább (Francziaországban) ily alakban jelentkezik. Ez is az oka annak hogy náluk az állami számvitelnek kereskedelmi (kettős könyvviteli) alakja van.

Vége.